พลวัตของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในชีวิตครอบครัว และบทบาททางเพศสภาพของผู้หญิงอิวเมี่ยน (เย้า) ภายใต้ผลกระทบของการพัฒนา

วิสุทธิ์ เหล็กสมบูรณ์

วิทยานิพนธ์นี้เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัยเพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
กรกฎาคม 2545

พลวัตของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในชีวิตครอบครัว และบทบาททางเพศสภาพของผู้หญิงอิวเมี่ยน (เย้า) ภายใต้ผลกระทบของการพัฒนา

วิสุทธิ์ เหล็กสมบูรณ์

วิทยานิพนธ์นี้ได้รับการพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
อาจารย์ฉลาดชาย รมิตานนท์

..... กรรมการ
รองศาสตราจารย์วิระดา สมสวัสดิ์

..... กรรมการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จามะรี เชียงทอง

22 กรกฎาคม 2545

© ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

กิตติกรรมประกาศ

หากช่องว่างระหว่างผู้เขียนกับผู้อ่าน ทอดสะพานเอื้อมถึงกัน ผ่านคืนวันที่ซึมซับอารมณ์ความรู้สึก ว่าลึกๆมนุษย์เรายังเปี่ยมน้ำใจไมตรี ยังมีความฝัน...ณ วันแห่งสันติภาพ และทราบซึ้งถึงคุณค่าในการอยู่ร่วมกัน อย่างเชื่อมั่นในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ในหยาดบริสุทธิ์แห่งการเอื้อเฟื้อเจือจาน ไม่ว่าจะเป็นสายสัมพันธ์ส่วนตัวหรือวิชาการ ก็ล้วนเป็นสีสันสำคัญของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ระหว่างเราคงจะสามารถเชื่อมโยง "ความเป็นมนุษย์" ที่ดี ผ่านกิตติกรรมประกาศเช่นนี้ มิมากก็น้อย ใจหวังยังคอยว่า เนื้อหาในงานชิ้นนี้ จะมีส่วนช่วยพัฒนาชีวี ผู้อ่าน ครอบครัว ลูก ภรรยา สามี หน้าที่การงาน ตลอดจนสังคมของท่านและผู้คนอีกมากมาย ต่อไปในวงกว้าง

เนื้อที่ว่างอันน้อยนิดแต่ยิ่งใหญ่ ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ขออุทิศให้กับยอดภริยา ผู้ซึ่งเป็นกรณีศึกษาและผู้ร่วมวิจัย ทั้งในแง่ของการเขียนและการใช้ชีวิตทุกข์ยาก อย่างร่วมหัวจมท้ายกับผู้ชายหัวรั้น และ "อำนาจนิยม" คนนี้อย่างเชื่อมั่น ด้วยความจริงใจเสมอมา

ขอน้อมวันทา อาจารย์ฉลาดชาย รมิตานนท์ ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ที่กระตุ้นให้ผู้วิจัยใฝ่ตั้งคำถาม ตามหาคำตอบ แล้วโน้มนอบสู่การค้นหาตัวเอง และบรรเลงคำถามกับความสัมพันธ์ทางสังคมต่างๆอยู่เสมอ อันเป็นรากฐานในการนำเสนอวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ อีกทั้งคู่ชีวิตของท่าน คืออาจารย์วิระดา สมสวัสดิ์ ที่กรุณาเจือจานการจำรัส ในสัมผัสตำรับตำรา และศูนย์ค้นคว้าข้อมูลต่างๆ ทั้งยังสร้างหนทางประชุมแลกเปลี่ยนความคิด อันเปิดนิมิตผู้วิจัยให้โชนฉายส่องพบความโหดร้าย ที่ตัวเองและสังคมชายเป็นใหญ่ ได้ดักดั้นมหันตภัยต่อผู้หญิง ได้อย่างเข้าถึง "ความจริงทางสังคม" ท่วมท้นทบทวี

นอกจากนี้ ความเอาใจใส่ในการอ่าน อีกทั้งการชี้แนะที่เสมอสมาน ของอาจารย์จามะรี เชียงทอง ได้ทำให้ครรลองของงาน บรรลุทันกำหนดเวลา และมีเนื้อหาที่คม ชัด ลึก...เป็นความเอื้ออารีที่จะผนึกอยู่มิรู้คลาย ในจิตใจแห่ง "ครู" ที่สูงค่า

ขอบคุณอาจารย์อานันท์ กาญจนพันธุ์ อาจารย์ยศ สันตสมบัติ และอาจารย์ปริตตา เฉลิมเผ่า กออนันตกูล และครอบครัวของท่านเหล่านี้ ที่มีส่วนช่วยให้อาจารย์ทั้งสาม มีพลังกาย พลังความคิด พลังจิตใจ ขยันแต่งหนังสือดีๆไว้ ประดับวงการมากมาย ซึ่งเป็นประโยชน์เหลือหลายในการยกระดับ วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ให้มีความเสี่ยงน้อยลง ต่อการถูกปลดปลง ทิ้งให้ฝุ่นผงจับอยู่บนหิ้ง รวมถึงโอกาสที่น่าจะช่วยให้เราเข้าถึง "ความจริง" ของความสัมพันธ์หญิง-ชาย และยกระดับ "ความเป็นมนุษย์" ของผู้คนอีกมากมาย โดยเฉพาะมนุษย์ผู้ชายอีกด้วย

ผู้วิจัยจะไม่ลืมฉากอันดื่มด่ำสวยงาม ความเอื้ออาทร อุปสรรคที่คอยหลอกหลอน และความก้าวร้าวรุนแรงในชีวิตครอบครัว ที่สั่นระรัวหัวใจ จวบแต่วัยเล็กจนใหญ่ จากทั้งสมาชิกในครอบครัวเดิมของภรรยาผู้วิจัย ครอบครัวเดิมของผู้วิจัย และครอบครัวใหม่ที่เราสองคนกำลังสร้างขึ้นมา ที่เกื้อหนุนให้ผู้วิจัยฟันฝ่า เดินทางอย่างเหนื่อยล้าและแข็งขัน มาจนถึงวันนี้ รวมไปถึง ไมตรีของเพื่อนแท้อย่างวีระวุฒิ ปณิธี เอกภพ รวิกานต์ รวมทั้งความห่วงใยจากพี่ขวัญชีวันและพี่ปนัดดา ไปจนถึงภาพชาวปาเกอะญอบ้าน "ปรอโก"...รอยยิ้มโตๆของผู้ทุกข์ยาก ที่หลากไหลมาหล่อเลี้ยงผู้วิจัย ให้มีเรี่ยวแรงสราญสานสรรค์ อย่างหยัดยืนอยู่ยัน แม้คืนวันยามที่ท้อสุดจะท้อ

ขอบคุณพนักงาน ข้าราชการ และระเบียบข้อบังคับต่างๆ ตลอดจนเงื่อนไขทางการศึกษามากมายของมหาวิทยาลัย ที่เป็นทั้งโอกาสและขวากหนามในการศึกษาเล่าเรียน ในการเขียนการพิมพ์วิทยานิพนธ์ การขวนขวายหาเลี้ยงปากท้อง และการครองชีวิตคู่ของผู้วิจัย ท้ายที่สุด ขอขอบคุณทบวงมหาวิทยาลัย และสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ในโอกาสที่เอื้อเกื้อกูลให้ทุนอุดหนุนการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้

จากใต้ฤนความทรงจำ–เวียงพิงค์ชุ่มฉ่ำหยาดน้ำฟ้า
วิสุทธิ์ เหล็กสมบูรณ์

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์ พลวัตของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในชีวิตครอบครัวและบทบาททางเพศสภาพของผู้หญิงอิวเมี่ยน (เย้า) ภายใต้ผลกระทบของการพัฒนา

ชื่อผู้เขียน นายวิสุทธิ์ เหล็กสมบูรณ์

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

อาจารย์ฉลาดชาย รมิตานนท์ ประธานกรรมการ

รองศาสตราจารย์วิระดา สมสวัสดิ์ กรรมการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จามะรี เชียงทอง กรรมการ

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง พลวัตของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในชีวิตครอบครัวและบทบาททางเพศสภาพของผู้หญิงอิวเมี่ยน (เย้า) ภายใต้ผลกระทบของการพัฒนา ครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ 1) เพื่อการศึกษากระบวนการสร้างและปรับเปลี่ยนบทบาททางเพศสภาพของผู้หญิงโดยใช้แนวการศึกษาแบบมานุษยวิทยาสตรีนิยม โดยให้ผู้ที่เป็นกรณีศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยแบบเพื่อนร่วมวิจัย (Collaborative approach) 2) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบทบาททางเพศสภาพของผู้หญิงกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจในครอบครัวและเครือญาติ ในบริบทของการพัฒนา 3) เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้ยุทธวิธีปรับตัวของผู้หญิงต่อการจัดการปัญหาชีวิตครอบครัว ภายใต้กระแสความเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมอันยากจะหลีกเลี่ยง โดยผู้วิจัยได้ประยุกต์แนวคิดที่สำคัญ 6 แนวคิด คือ 1) ผู้หญิงชาวเขา การเข้าถึงปัจจัยการผลิต และนโยบายการพัฒนา 2) บทบาททางเพศสภาพของผู้หญิงในครอบครัวกับการเข้าถึงปัจจัยการผลิต 3) การบริโภคกับผู้หญิง มิติทางวัฒนธรรมและอำนาจ 4) เพศสภาพกับวิธีคิดแบบคู่ตรงข้าม และ "ความเป็นอื่น" 5) การเขียนกับผู้หญิงและ "ความเป็นจริงทางสังคม" และ 6) การเป็นเพื่อนร่วมวิจัย (Collaborative approach) กับความสัมพันธ์เชิงอำนาจในกระบวนการทำวิจัย มาใช้ในการศึกษา

ผลการศึกษาพบว่า ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และบทบาททางเพศสภาพในครอบครัวของผู้หญิงอิวเมี่ยน (เย้า) ทั้งในช่วงก่อนและหลังการย้ายถิ่นฐานเข้ามาในเมืองนั้น ยังวนเวียนอยู่กับการผลิตซ้ำอำนาจชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) คือ เป็นพลวัตที่ยังให้สิทธิผู้ชายในการเข้าถึงปัจจัยการผลิต การแจกจ่าย การบริโภค รวมทั้งสิทธิในเรื่องศักดิ์ศรีและการยอมรับจากสังคม หรือมีพื้นที่ทางสังคมที่ได้รับการยกย่องมากกว่าผู้หญิง

ในด้านบวก การพัฒนาของรัฐและระบบทุนนิยม มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมโอกาสให้ผู้หญิงชาวเขาได้รับการศึกษาสมัยใหม่มากขึ้น แต่ในด้านลบ การพัฒนาบนฐานคิดดังกล่าว ก็ยังหยิบยื่นการกดขี่และความเจ็บปวดให้เธอด้วย ไม่ว่าจะเป็น อคติต่อชาวเขาและอคติต่อผู้หญิงในเรื่องต่างๆ การมองข้ามความซับซ้อนของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในชุมชนชาวเขา เป็นต้น ผลจากการพัฒนาดังกล่าว ไม่เพียงจะทำให้ผู้หญิงชาวเขาและครอบครัวยากจนลง แต่เป็นปัจจัยหนึ่งซึ่งทำให้เธอมีความขัดแย้งในเรื่องบทบาทเพศสภาพกับครอบครัวและชุมชนเดิม ซึ่งทั้งสองประการนี้เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ผู้หญิงชาวเขาต้องเคลื่อนย้ายเข้ามาทำงานในเมือง นอกจากนี้ ทุนนิยมโดยรัฐก็ยังมีลักษณะที่เป็นความคลุมเครือก้ำกึ่งระหว่างด้านบวกและด้านลบให้กับเธอในรูปแบบต่างๆ

อำนาจชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) ที่แวดล้อมอยู่ในชีวิตประจำวันของผู้หญิงอิวเมี่ยน (เย้า) มีความยืดหยุ่น และมีลักษณะเฉพาะแตกต่างกันออกไปตามความสัมพันธ์ทางสังคม และทำเลที่ตั้ง (Location) ในแต่ละช่วงเวลา มิได้เป็นไปตามแบบแผนการกดขี่สุดขั้วอย่างที่นักสตรีนิยมในยุคคลื่นลูกที่สองตั้งเป็นทฤษฎีแบบตะวันตกเอาไว้ โดยที่ผู้หญิงเอง ก็พยายามต่อรองตอบโต้อำนาจชายเป็นใหญ่ที่แฝงฝังมากับบทบาททางเพศสภาพในเรื่องต่างๆโดยใช้ยุทธวิธี(Strategies) ที่ประสมประสานกันอย่างหลากหลายอย่างเป็นพลวัตและมักจะดำเนินควบคู่ไปกับการใช้ความหมายทางสังคม (Social meanings) ไม่ว่าจะเป็น 1) ความหมายที่มีอยู่เดิมตามจารีต 2) ความหมายที่ถูกดัดแปลงหรือตีความใหม่ 3) ความหมายที่สร้างขึ้นมาใหม่ และ 4) ความหมายที่ประสมประสานหรือคลุมเครือระหว่างลักษณะที่ 1-3 มาสร้างและช่วงชิงความหมายในลักษณะที่ซับซ้อนและไม่มีแบบแผนตายตัว เพื่อให้เธอสามารถเข้าถึงปัจจัยการผลิตที่เธอต้องการ ในขณะเดียวกัน มันก็ซ้อนทับกับการเปิดพื้นที่ทางสังคมให้เธอได้ต่อรองกับอำนาจชายเป็นใหญ่ที่สะท้อนอยู่ในรูปของบทบาททางเพศสภาพทั้งจากครอบครัวเดิม และครอบครัวที่เธอสร้างขึ้นมาใหม่อีกด้วย

บทบาททางเพศสภาพในแต่ละเรื่องของเธอภายใต้ความสัมพันธ์แบบครอบครัว จึงเป็นผลผลิตจากพลวัตของความขัดแย้งและการต่อรองตอบโต้ของเธอกับอำนาจชายเป็นใหญ่ที่หลากหลายซับซ้อน ซึ่งปรับเปลี่ยนไปตามทำเลที่ตั้ง (Location) และการตีความของตัวเธอในแต่ละช่วงเวลา โดยมีการพัฒนาของรัฐในแง่โครงสร้างเศรษฐกิจ ระบบการศึกษา และกระบวนการกล่อมเกลาทางสังคม (Socialization) เป็นบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่สำคัญ

Thesis Title	The Dynamics of Power Relations in Family Life and Gender Roles of an Iu-Mien (Yao) Woman Under Development Impact
Author	Mr. Wisoot Legsomboon
M.A.	Social Development
Examining Committee	
	Lecturer Shalardchai Ramitanondh — Chairman
	Associate Prof. Virada Somswasdi — Member
	Assistant Prof. Dr. Jamaree Chiengthong — Member

ABSTRACT

The purposes of this study, "The Dynamics of Power Relations in Family Life and Gender Roles of an Iu-Mien (Yao) Woman Under Development Impact", were to investigate 1) the process of constructing and adapting gender roles using feminist anthropology and collaborative approach 2) the interaction of gender roles and power relations in family and kinship systems within a development context 3) women's strategies for managing family issue under cultural change. The concepts have been adopted into this thesis are 1) hilltribe women, hilltribe access to production resources, and hilltribe development policies 2) genders role in family and in access to production resources 3) cultural power dimension of consumptions 4) gender, dichotomy, and the "other" 5) writing, women, and "social realities" 6) collaborative approach and power relation in research process.

The study has found that family power relation in family and gender roles of an Iu-mien (Yao) woman (before and after her migration to work in urban areas) are patriarchal. These power dynamics grant men more access to production, distribution, and consumption resources, give men more rights including rights to dignity, and social spaces than women.

The development of capitalism and the growing power of the state have positive and negative effects on Iu-mein (Yao) women. Because of this development Iu-mien (Yao) women have access to modern education. But development also makes hilltribe familes poorer [relatively, which in turn can make an Iu-mien (Yao) woman resent her family and her ethnic community]

Within a global community, the complexity of power relations within a hill tribe community are overlooked. Both growing education and growing relative poverty encourage hilltribe woman to emigrate to urban areas.

The patriarchy that permeates the Iu-mien (Yao) woman's everyday life is flexible and diverse; it mutates depending on the social dynamics and location. This pattern contradicts theories of extreme oppression in second wave feminism. The Iu-mien (Yao) woman uses seemingly oppressive gender roles to her advantage in negotiating the patriarchy. This negotiation of gender roles creates reinterprets meanings of custom and cultural symbols. These negotiated meanings support her access to the productive resources, social spaces that allow her to continue negotiating the role of gender, and family in her life.

Each woman's gender role is the result of conflict and negotiation with patriarchal systems. Economic, education and development systems as well as time and location all play a part in this production of gender.

สารบาญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ค
บทคัดย่อภาษาไทย	จ
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ช
บทที่ 1 บทนำ	1
1. ความสำคัญของประเด็นปัญหา	1
2. วัตถุประสงค์ในการศึกษา	4
3. ทบทวนแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	5
3.1 ผู้หญิงชาวเขา การเข้าถึงปัจจัยการผลิต และนโยบายการพัฒนา	5
3.2 บทบาททางเพศสภาพของผู้หญิงในครอบครัวกับการเข้าถึงปัจจัยการผลิต	17
3.3 การบริโภคกับผู้หญิง : มิติทางวัฒนธรรมและอำนาจ	24
3.4 เพศสภาพกับวิธีคิดแบบคู่ตรงข้ามและ “ความเป็นอื่น”	33
3.5 การเขียนกับผู้หญิงและ “ความเป็นจริงทางสังคม”	39
3.6 การเป็นเพื่อนร่วมวิจัย (Collaborative approach) กับความสัมพันธ์เชิงอำนาจในกระบวนการทำวิจัย	43
4. กรอบคิดในการศึกษา	51
5. ขอบเขตและวิธีวิจัย	55
6. ผลที่คาดว่าจะได้รับ	57
7. เนื้อหาวิทยานิพนธ์โดยสังเขป	58
บทที่ 2 ผู้หญิงอิวเมี่ยน (เย้า) ในชุมชนเมือง : บริบททางสังคมวัฒนธรรมด้านการเข้าถึงปัจจัยการผลิต	61
2.1 ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์และการอพยพของอิวเมี่ยน (เย้า)	64
2.2 มารู้จักกับผู้หญิงอิวเมี่ยนในเมืองเชียงใหม่	66

สารบาญ (ต่อ)

หน้า

2.2.1 อิวเมี่ยนในเมือง : ปัญหาเชิงนิยามและจำนวน? 68

2.2.2 ตลาด กับเครือข่ายทางสังคมแบบไม่เป็นทางการ 69

2.3 ลีลาห้าชีวิตในชุมชนเมือง 71

2.4 ชีวิตครอบครัวกับการทำงาน : บทบาททางเพศสภาพวันวานของแม่ค้าน้ำเต้าหู้ 75

2.5 เครือข่ายกับความอยู่รอด : ความสัมพันธ์ของผู้หญิงอิวเมี่ยนกับวิถีชีวิต ในป่าคอนกรีต 89

2.6 เครือข่ายกับความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในตลาด 105

2.7 ผู้หญิงอิวเมี่ยนกับระบบสังคมที่ให้อำนาจชายเป็นใหญ่ 108

2.8 ภาพรวมของความสัมพันธ์ในเครือข่ายในการเข้าถึงปัจจัยการผลิต 112

บทที่ 3 การบริโภคกับความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของผู้หญิงอิวเมี่ยน (เย้า) ในชุมชนเมือง 118

3.1 แบบแผนการบริโภคของผู้หญิงอิวเมี่ยนในวิถีการผลิตแบบยังชีพ : ข้อสังเกตเบื้องต้น 118

3.2 ภาพรวมของลักษณะการบริโภคในชีวิตประจำวันของผู้หญิงอิวเมี่ยนในเมือง 120

3.2.1 ผู้หญิงอิวเมี่ยนวัยผู้ใหญ่ 121

3.2.2 ผู้หญิงอิวเมี่ยนวัยรุ่น 126

3.3 ภาพรวมของความสัมพันธ์ทางสังคมในเครือข่ายในการบริโภค 130

3.4 รัฐส่วนกลางกับการจัดการชาวเขาในชุมชนเมือง 133

บทที่ 4 บันทึกจากความคิดและชีวิตของผึ้ง 135

4.1 ชีวิตก่อนหน้าที่จะมาอยู่กับคนรัก (พ.ศ. 2524 – 2541) 138

4.2 ชีวิตเมื่อพบคนรัก (พ.ศ. 2542) 164

4.3 ชีวิตเมื่อมาอยู่กินกับคนรัก (พ.ศ. 2542 – 2545) 172

สารบาญ (ต่อ)

	หน้า
4.4 ชีวิตและความหวังในอนาคต	187
4.5 คำอธิบายศัพท์ท้ายบท	188
บทที่ 5 บทวิเคราะห์	192
5.1 การวิเคราะห์บทบาททางเพศสภาพของผึ้งก่อนมาคบหากับชายคนรัก (พ.ศ. 2524 -2541)	193
สรุป	205
5.2 การวิเคราะห์กระบวนการตัดสินใจและบทบาททางเพศสภาพของผึ้ง เมื่อตัดสินใจอยู่กับชายคนรักอย่างเปิดเผย (พ.ศ. 2542)	209
สรุป	214
5.3 การวิเคราะห์ยุทธวิธีในการปรับตัวของผึ้งในการดำรงความสัมพันธ์กับชายคนรัก, สมาชิกในครอบครัว, และเครือญาติที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งผลที่เกิดขึ้นกับผึ้งและชีวิตครอบครัวของเธอ (พ.ศ. 2542-2544)	214
สรุป	224
บทที่ 6 บทสรุป	235
6.1 ข้อค้นพบที่สำคัญ	238
6.1.1 ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในชีวิตครอบครัวและบทบาททางเพศสภาพของผึ้ง ก่อนมาคบหากับชายคนรัก (พ.ศ. 2524-2541)	238
6.1.2 ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในชีวิตครอบครัวและบทบาททางเพศสภาพของผึ้ง ระหว่างที่คบหาและตัดสินใจอยู่กินกับชายคนรัก(พ.ศ. 2524-2541)	242

สารบาญ (ต่อ)

หน้า

6.1.3 ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในชีวิตครอบครัวและบทบาททางเพศสภาพของผึ้ง หลังจากที่มาอยู่กินกับชายคนรัก (พ.ศ. 2524-2541) 243

6.1.4 ความซับซ้อน ในพลวัตของความสัมพันธ์เชิงอำนาจและบทบาททางเพศสภาพในชีวิตครอบครัว 244

6.1.5 การพัฒนาของรัฐกับการส่งเสริมอำนาจชายเป็นใหญ่ในบทบาททางเพศสภาพและความสัมพันธ์ในชีวิตครอบครัว 245

6.2 ข้อเสนอแนะ 248

6.2.1 เปิดม่านการศึกษาวิจัยเรื่องเพศสภาพกับครอบครัว 248

6.2.2 โบยบินจากกรอบแนวคิดอำนาจชายเป็นใหญ่ที่ตายตัว 249

6.2.3 มหาวิทยาลัยกับการวิจัยทางสังคมศาสตร์ : ทิศทางที่ต้องทบทวน 251

บรรณานุกรม 253

ภาคผนวก 264

ภาคผนวก ก แผนผังลำดับเครือญาติของผู้หญิงที่เป็นกรณีศึกษาและเป็นผู้ร่วมวิจัย 265

ภาคผนวก ข บริบทของการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ 267

ภาคผนวก ค ความรู้สึกนึกคิดของผู้หญิงที่เป็นกรณีศึกษาและเป็นผู้ร่วมวิจัย ต่อการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ 270

ภาคผนวก ง ความรู้สึกนึกคิดของผู้เขียนต่อการทำวิทยานิพนธ์ 272

ประวัติผู้เขียน 274

บทที่ 1
บทนำ

"น่าสังเกตว่า ณ จุดเริ่มต้นที่เราอาจคิดว่าเรื่องครอบครัวเป็นเรื่องง่ายเพราะชีวิตของเราก็ดำเนินไปภายใต้ครอบครัวอยู่แล้วนั้น ความจริงไม่ง่ายเลย ... " (ฉลาดชาย, 2542 : 255)

ตั้งแต่เกิดจนตาย คนส่วนใหญ่มีชีวิตผูกพันกับครอบครัวไปตั้งแต่ลืมตาดูโลกจนถึงลมหายใจสุดท้าย เราปฏิเสธไม่ได้ว่าครอบครัวมีอิทธิพลต่อชีวิตของเราอยู่จริง อย่างน้อย เราก็ได้รับอิทธิพลจากครอบครัวที่ให้กำเนิดเราขึ้นมา

" เรื่องของผัวเมียเขาเราอย่าไปยุ่งดีกว่า"

1. ความสำคัญของประเด็นปัญหา

นโยบายและแนวปฏิบัติของรัฐเท่าที่ผ่านมาตลอดสี่สิบปีได้มองข้ามปัญหาจากการพัฒนาชาวเขา มิหนำซ้ำ ในแผนการพัฒนาต่างๆที่รัฐสร้างขึ้น ก็มักจะเจือปนด้วยอคติทางชาติพันธุ์ ไม่ว่าจะเป็นการอ้างประเด็นปัญหาด้านความมั่นคงของชาติ ปัญหายาเสพติด และปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า โดยโยนความผิดให้แก่ชาวเขาแบบ "เหมารวม" ตลอดมา แม้ว่าโครงการหลายโครงการของรัฐในหลายพื้นที่ จะนำ ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา การรู้หนังสือและคุณภาพชีวิตด้านอื่นๆมาสู่ชุมชนชาวเขา แต่ในอีกด้านหนึ่งรัฐและเจ้าหน้าที่ก็ได้ใช้อำนาจที่อ้างว่า "ชอบธรรม" นั้นละเมิดกฎหมายที่รัฐบัญญัติขึ้นและละเมิดสิทธิมนุษยชน ในหลายกรณีสืบเนื่องมาโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นการที่เจ้าหน้าที่ป่าไม้และตำรวจบุกจับชาวเขาหลายต่อหลายครั้งโดยใช้กำลังและอาวุธ มิได้แจ้งข้อหา และจับกุมแบบเหวี่ยงแห การล่วงละเมิดทางเพศต่อสตรีและเด็กทั้งต่อร่างกายและจิตใจโดยเจ้าพนักงานในพื้นที่ รวมทั้งการใช้ความก้าวร้าว การข่มขู่รีดไถของเจ้าหน้าที่ต่อชาวเขาที่ไม่มีบัตรประชาชนเมื่อต้องมาติดต่อราชการ เป็นต้น การใช้ความรุนแรงของรัฐต่อชาวเขาจึงไม่เพียงแต่แสดงออกในทางโจ่งแจ้งโดยการใช้กำลังของเจ้าหน้าที่เท่านั้น แต่ยังแทรกซอนไปแสดงอำนาจต่อวิถีการผลิต วัฒนธรรม รวมไปถึงความสัมพันธ์ภายในชุมชนชาวเขาให้สั่นคลอนมากขึ้น เห็นได้จากการที่แนวทางที่รัฐส่งเสริมการปลูกพืชเชิงเดี่ยวและระบบตลาดได้สร้างปัญหาใหม่ๆ ที่พวกเขาไม่เคยประสบมาก่อน และรัฐเองก็มักมองข้าม ผลกระทบในแง่ลบทั้งหลาย โดยเฉพาะผลกระทบจากการลิดรอน

สิทธิในการจัดการทรัพยากรของชุมชนชาวเขา ไม่เพียงเท่านั้น แนวทางการพัฒนาเช่นนี้ ยังลิดรอนหนทางในการเลือกจัดการชีวิตทางสังคมโดยภูมิปัญญาท้องถิ่นของพวกเขาเอง

การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของบริบททางสังคมวัฒนธรรมและเงื่อนไขในการจัดการทรัพยากรที่ไม่เอื้อต่อการดำเนินวิถีชีวิตตามแบบอย่างที่พวกเขาเคยปฏิบัติสืบทอดสั่งสอนอบรมกันมาหลายชั่วอายุคนเช่นนี้ ทำให้ชุมชนชาวเขาจำนวนมากตกอยู่สภาวะอ่อนแอ เหมือนคนง่อยเปลี้ยเสียแขนขาหรือเรียกได้ว่าเป็นอัมพาตเชิงโครงสร้าง (Structural puralysis) ที่ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมแบบจารีต ไม่สามารถทำงานได้เหมือนเดิม (ทวิช , 2538 : 3) ถึงจะมีชาวเขาจำนวนหนึ่งที่สามารถไต่เต้าขึ้นมาประสบความสำเร็จในวิถีการผลิตแบบใหม่ได้แต่ก็เป็นเพียงชาวเขาจำนวนน้อยมากเมื่อเทียบกับสัดส่วนชาวเขาทั้งหมดโดยเฉพาะกลุ่มที่ยากจน ไม่มีบัตรประชาชน และไร้สิทธิในการครอบครองที่ดินทำกินอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งยังมีอยู่เป็นจำนวนมาก อีกทั้งประสบความสำเร็จของชาวเขาส่วนน้อยเหล่านั้น ก็อยู่ภายใต้โครงสร้างการเมืองสังคมเศรษฐกิจแบบอำนาจนิยมของรัฐ ที่ควบคุมโดยกลุ่มผลประโยชน์เพียงไม่กี่กลุ่มด้วยการพยายามกีดกันไม่ให้คนส่วนใหญ่ในประเทศ มีโอกาสเขาไปจัดสรรอำนาจต่างๆ อีกทั้งขาดซึ่งกลไกในการยุติความขัดแย้งอย่างสันติต่อผู้เสียสิทธิประโยชน์ โดยเฉพาะต่อชนชั้นล่างของโครงสร้างสังคมการเมืองไทย (ยศ, 2537 : 26) โอกาสที่ชาวเขาจะสามารถเอาชีวิตรอดภายใต้อิทธิพลโครงสร้างสังคมการเมืองไทย จึงตีบตันเสมือนคอขวด ยากที่จะนำภูมิปัญญาของเผ่าพันธุ์ ที่ครั้งหนึ่งพวกเขาเคยใช้สอดประสานกับวิถีการผลิตในพื้นที่สูงได้อย่างเหมาะสม มาใช้เผชิญหน้ากับคลื่นอารยธรรมใหม่ที่ถาโถมเข้ามารอบด้าน สิ่งเหล่านี้เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ผลักดันให้ชาวเขา ต้องจากถิ่นฐานบ้านเกิด และวิถีชีวิตที่คุ้นเคยเคลื่อนย้ายเข้าสู่เมืองในลักษณะของการ “แตกพ่าย” ลงมาเผชิญโชคเอาดาบหน้า (ทวิช, 2540 : 5)

หากแต่ในบรรดาชาวเขาที่เคลื่อนย้ายลงมาสู่พื้นราบ มิได้มีแต่ชายหนุ่มที่ยังมีกำลังวังชาอพยพลงมาเท่านั้น แต่มีผู้หญิงชาวเขาจำนวนมาก โดยเฉพาะผู้หญิงชาวเขาวัยแรงงาน อพยพลงมาประกอบอาชีพต่างๆในตัวเมืองหลากหลายกันออกไป ซึ่งเมื่อมองในภาพรวมแล้ว ผู้หญิงชาวเขาส่วนใหญ่ก็ยังอยู่ชายขอบของสังคม ยิ่งเมื่อมาอยู่ในสังคมเมืองที่แวดล้อมไปด้วยอคติทางชาติพันธุ์และอคติทางเพศสภาพที่สวมทับเข้าไปอีกทำให้สถานภาพและบทบาทของผู้หญิงชาวเขาได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง นอกเหนือไปจากปัญหาปากท้องที่พวกเธอต้องเป็นกำลังสำคัญ ในการหารายได้เพื่อมาเจือจุนสมาชิกในครอบครัวรวมทั้งเครือญาติ ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าความรับผิดชอบของผู้ชาย หรืออาจจะมากกว่าด้วยซ้ำ พวกเธอยังต้องประสบปัญหาหนักในความสัมพันธ์จากความขัดแย้งเกี่ยวกับบทบาทและสถานภาพจากฐานะภรรยา และ / หรือ ลูกสาว และ / หรือ แม่ของลูกๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความขัดแย้งในความสัมพันธ์หญิงกับชาย โดยความขัดแย้งนี้เกิดขึ้นทั้งในระดับ

ปัจเจก ระดับครัวเรือน แผ่ไปถึงระดับเครือญาติและเกิดขึ้นไม่เพียงแต่ระหว่างผู้หญิงกับผู้ชายรุ่นอายุเดียวกัน แต่เกิดขึ้นระหว่างผู้หญิงกับคนรุ่นอายุต่างๆมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งดูเผินๆ เหมือนว่าเป็นความขัดแย้งในชีวิตครอบครัวธรรมดาๆ แต่เมื่อพินิจพิเคราะห์ให้ลึกซึ้งแล้ว จะเห็นว่ามันเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจของเธอในชีวิตครอบครัว ซึ่งเกี่ยวข้องกับสมาชิกอีกหลายคน อีกทั้งยังเป็นเรื่องที่เชื่อมโยงกับโครงสร้างสังคมมากมาย ที่ส่งผลต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ณ วันนี้

เรามักจะคิดว่า ครอบครัวเป็นเรื่องส่วนตัว ยิ่งเรื่องเพศด้วยแล้ว ถือว่าไม่ควรนำมาพูดในที่สาธารณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องครอบครัวของเรา เรื่องเพศภายในครอบครัวของเรา เป็นสิ่งที่ยากที่เราจะไปถามใครสักคนตรงๆ และก็คงไม่ง่ายถ้าเราจะยินยอมให้ใครมาถามถึงสายสัมพันธ์หรือเรื่องทางเพศในครอบครัวที่เราเห็นว่า "เป็นเรื่องของใครของมัน" หากเราไม่ไว้เนื้อเชื่อใจคนๆ นั้นมากพอ

คงปฏิเสธไม่ได้ว่า ครอบครัวอาจเป็นเรื่องส่วนตัวในความรู้สึกของผู้พูดจริงๆ แต่ความจริงจากคำพูดนั้นเป็นเพียงแง่มุมหนึ่ง ที่มักจะถูกยึดถือเป็นมายาคติ ที่ผู้วิจัยเห็นว่าเรามักใช้อ้างเพื่อปกปิดปัญหาเสียมากกว่าจะใช้ในทางสร้างสรรค์ หรือทำความเข้าใจกับมัน

ในทางมานุษยวิทยานั้นครอบครัวก็คือความสัมพันธ์เชิงพันธะที่เชื่อมโยงกับเครือญาติ ครอบครัวอื่นๆ ชุมชน ชาติพันธุ์ และกลุ่มสังคมที่มีขนาดใหญ่ขึ้นไปเรื่อยๆ และเป็นองค์ประกอบสำคัญองค์ประกอบหนึ่งในการจัดระเบียบสังคมและโครงสร้างสังคม (ยศ, 2537 : 119 และ นฤจร, 2538 : 4) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกำหนดกฎเกณฑ์ในเรื่องสิทธิในการใช้สอยและแบ่งปันทรัพยากร (ยศ, 2537 : 119)

จากปัญหาสังคมแทบทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องยาเสพติดระบาดในชุมชน เพศสัมพันธ์ในวัยเรียน โสเภณี โรคเอดส์ อาชญากรรม ไปจนถึงเรื่องจรรยาบรรณนักการเมืองเสื่อมโทรม ครอบครัวถูกระบุ[1]ว่ามีส่วนในการสร้างปัญหามากมาย และในขณะเดียวกันก็ถูกเรียกร้องให้ทำหน้าที่แก้ไขปัญหาเหล่านั้นด้วย (ฉลาดชาย, 2542 : 249) ผู้หญิงในฐานะผู้สืบทอดความต่อเนื่องของครอบครัว (วารุณี, 2542 : 23) และผู้ที่สังคมคาดหวังให้ประพฤติอยู่ในบรรทัดฐานของ "เมียและแม่ที่ดี" ซึ่งมักตกเป็นจำเลยทางสังคม เมื่อถูกกล่าวหาพาดพิงถึง "ปัญหาครอบครัว" อยู่แล้ว จึงมีแนวโน้มที่จะไม่ได้รับความเป็นธรรมจากความไม่เข้าใจในเรื่องครอบครัวของสังคมไทยมากขึ้นในทุกชนชั้น หากแต่ที่ผ่านมาเรามีการศึกษาวิเคราะห์เรื่องครอบครัวไทยน้อยมาก และโดยทั่วไปก็เป็นการศึกษาที่เน้นโครงสร้างหน้าที่เพื่อพิสูจน์ทฤษฎีตะวันตก องค์ความรู้เกี่ยวกับระบบครอบครัวและเครือญาติในสังคมไทยมีอยู่น้อยมากทั้งที่โลกในความเป็นจริง ครอบครัวไทยในปัจจุบันเปลี่ยน

---

[1] หรืออีกนัยคือถูกช่วงชิงความหมายโดยบุคคลและสถาบันทางสังคมต่างๆ

แปลงไปอย่างมากทั้งรูปแบบโครงสร้าง ระบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวมีการผสมผสานระหว่างเครือญาติ ที่ผ่านการแต่งงานระหว่างเชื้อชาติ ชนชั้น ชาติพันธุ์ ศาสนา อายุ และวัฒนธรรมที่แตกต่างกันเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ กรอบความคิดเรื่องครอบครัวที่มีอยู่ ไม่เพียงพอต่อการนำมาอธิบายกระบวนการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ (ฉลาดชาย, 2542 : 249) นอกจากนั้น ยังเป็นการศึกษาที่เน้นมุมมองและข้อมูลจากผู้ชายเป็นอย่างมาก

แล้วสังคมจะแน่ใจได้อย่างไรว่ามีความเข้าใจกระบวนการเปลี่ยนแปลงของครอบครัวอย่างแท้จริง? สังคมจะพิพากษาได้อย่างไรว่าครอบครัวเป็นบ่อเกิดของภัยสังคมทั้งปวง? กว่าที่สังคมจะฉุกคิดขึ้นได้ ผู้หญิง (ในที่นี้คือภรรยา) ก็มักถูกสังคมลงอาญาในฐานะผู้รับผิดชอบเบื้องต้นไปแล้ว โดยเฉพาะผู้หญิงชนชั้นล่างที่ยากจน ด้อยการศึกษา รวมไปถึงหญิงสาวที่ยังอายุน้อย ขาดวุฒิภาวะที่สังคมยอมรับ การที่จะสร้างอำนาจต่อรองมากพอที่จะอหังการ์กับบรรทัดฐานของสังคมที่ชนชั้นสูงกว่า กุมบังเหียนไว้นั้นคงมิใช่เรื่องง่าย

บทบาทของผู้หญิงในชีวิตครอบครัวจึงมิได้สร้างหรือดำรงอยู่อย่างลอยๆอย่างเป็นเอกเทศ หากแต่อยู่ในการจับจ้อง ควบคุม และตีความจากผู้คน รัฐและสถาบันทางสังคมที่มีชุดของบรรทัดฐานที่อิงอยู่กับฐานคิดต่างๆ ซึ่งรวมไปถึง การตีความของผู้หญิงที่เป็นเจ้าของบทบาทนั้นอีกด้วย แต่มักจะเป็นด้านที่รัฐและสังคมไทยไม่ค่อยเปิดโอกาสให้ผู้หญิงพูดถึง

อย่างไรก็ดี ในสาขามานุษยวิทยาแนวสตรีนิยม (Feminist Anthropology) ได้ให้ความสำคัญกับการสะท้อนมุมมองหรือวิธีคิดของผู้หญิงเป็นอย่างมาก บทบาทของผู้หญิงในทางเพศสภาพได้ถูกหยิบยกถกเถียงกันอย่างกว้างขวางมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาททางเพศสภาพในระดับครัวเรือน ซึ่งในประเทศไทย การศึกษาในประเด็นนี้ยังมีอยู่น้อยมาก และองค์ความรู้ในเรื่องบทบาททางเพศสภาพในครัวเรือน รวมไปถึงความสัมพันธ์ต่อครอบครัวและระบบเครือญาติก็มักจะอิงอยู่กับฐานข้อมูลจากตะวันตก ซึ่งไม่อาจนำมาใช้อธิบายแบบแผนทางสังคมที่มีลักษณะเฉพาะและต่างจากตะวันตกเป็นอย่างมากได้ (Karim, 1995 : 13 –16 และDube, 1997 : 6)

การอาศัยวิธีศึกษาแบบวิเคราะห์เจาะลึกในแนว "การเป็นเพื่อนร่วมวิจัย" (Collabborative Approach) กับผู้หญิงที่เป็นกรณีศึกษาและเป็นผู้ร่วมวิจัยครั้งนี้ จึงน่าจะช่วยให้สังคมได้มองเห็นความรู้สึกนึกคิดของผู้หญิง และเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างบทบาททางเพศสภาพ (Gender Roles) กับชีวิตของเธอและครอบครัวอันจะมีส่วนช่วยให้มองเห็นโครงสร้างสังคมที่เกี่ยวข้องและยุทธวิธีต่อรอง ตอบโต้ / ปรับตัวทางวัฒนธรรมของเธอได้ชัดเจนขึ้น นอกจากนี้แล้วกระบวนการทำวิจัยในลักษณะดังกล่าวน่าจะเอื้อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้คนต่างๆในกระบวนการวิจัยมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้วิจัยกับผู้ที่เป็นกรณีศึกษา โดยให้มีความพยายามครอบงำ (Dominate) กันน้อยลง อันน่าจะช่วยสร้างประสิทธิภาพของงานวิจัยในการเข้าถึง "ความจริงทางสังคม" มากขึ้น

การศึกษาครั้งนี้ใช้กรณีศึกษาจากประสบการณ์ตรงของผู้ศึกษาเอง ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็น Experimental Life เช่นเดียวกับงานศึกษาประเด็นเพศสภาพ อัตลักษณ์ ครอบครัว และการแต่งงานหลายชิ้นในตะวันตกตั้งแต่ช่วงหลังของคริสต์ศตวรรษที่ยี่สิบ ในแนวทางของนักสตรีนิยม (Feminists) ที่พยายามจะบอกว่า เรื่องครอบครัวซึ่งดูเผินๆนั้นเป็น "เรื่องส่วนตัว" นั้นก็คือเรื่องที่เกี่ยวกับอำนาจ (Personal is Political) และอำนาจที่ร้ายกาจนั้นก็คือ อำนาจของผู้ชาย (Male) และ "ความเป็นผู้ชาย" (Masculinity) ที่กระทำย่ำยีต่อผู้หญิงและผู้ที่มีเพศสภาพแบบอื่นๆ

ความพยายามจะทำให้การศึกษาครอบครัวเปิดออกมาได้นั้น นักวิชาการและนักวิจัยต้องเข้าไปอยู่ "ข้างใน" หรือต้องไปสัมผัสกับชีวิตครอบครัวที่เราสนใจนั้นจริงๆ มิใช่คอยวิเคราะห์อยู่ห่างๆ แล้วหาจังหวะเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมบางอย่างเท่านั้น ที่สำคัญ ต้องตระหนักและระมัดระวังกับดักในวิธีคิดแบบคู่ตรงข้าม (Dichotomy) และอำนาจชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) ที่ครอบงำและแฝงเร้นอยู่ในนโยบายการพัฒนา แนวคิด ทฤษฎี วิธีวิทยา ที่ใช้ในการศึกษาเกี่ยวกับครอบครัว ผู้หญิง และบทบาททางเพศสภาพอีกด้วย

จากแง่มุมของสตรีนิยมหรือนักสตรีนิยมดังกล่าว ผู้วิจัยจึงอาศัยช่องทางของความเป็นคนในครอบครัวของผู้หญิงชาวเขาที่เข้าถึงได้ใกล้ชิด อันเป็นช่องทางที่เอื้อประโยชน์ในการศึกษาตามแนวทางนี้ ผู้หญิงชาวเขาในกรณีศึกษาเป็นหญิงสาวที่ตัดสินใจหันหลังให้กับจารีตประเพณีของชาติพันธุ์มาใช้ชีวิตครอบครัวฉันท์สามี-ภรรยากับผู้วิจัย ผู้วิจัยมุ่งหวังว่า การศึกษาครั้งนี้ไม่เพียงแต่จะช่วยให้เห็นพลวัตทางอำนาจในมิติทางเพศสภาพ แต่ยังเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้เห็นมิติเรื่องชาติพันธุ์ ชนชั้น อายุ รวมทั้งความสัมพันธ์เชิงอำนาจและอารมณ์ความรู้สึกในกระบวนการวิจัยที่เกี่ยวข้องรวมอยู่ด้วย ซึ่งการศึกษาครั้งนี้ ถึงแม้จะใช้กรณีศึกษาเพียงกรณีเดียว แต่ไม่ได้เป็นเรื่องของผู้หญิงคนเดียวโดดๆ เพราะเป็นการศึกษาความสัมพันธ์กับญาติพี่น้องต่างๆ อีกมากมาย เป็นการวิเคราะห์เชิงลึกโดยมีความหวังจะทำความเข้าใจกับ ความยากลำบากกายใจ ความเจ็บปวดจากการถูกสังคมกดขี่ข่มเหง และศักยภาพของมนุษย์ในการไม่ยอมจำนนต่อชะตากรรมอันเลวร้าย ที่โยงใยกับโครงสร้างสังคมอันกว้างขวาง ที่มา "สัมพันธ์เชิงอำนาจ" กับผู้หญิงและผู้คนอีกมากมายในกรณีศึกษา ทั้งทางตรงและทางอ้อม

คำถามในการวิจัยมีอยู่ว่า

1. ตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยรุ่น เมื่อผู้หญิงที่เป็นผู้ร่วมวิจัยและเป็นกรณีศึกษาในงานชิ้นนี้ ยังมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับครอบครัว – เครือญาติ ในเงื่อนไขที่เธอยังเป็นลูก – หลานสาว ที่ยังมิได้แต่งงาน เธอมีบทบาททางเพศสภาพในลักษณะใด? เธอสร้าง (Construct) บทบาททางเพศสภาพในช่วงเวลาดังกล่าวอย่างไร ?

2. เมื่อความสัมพันธ์เชิงอำนาจของผู้หญิงที่เป็นผู้ร่วมวิจัยและเป็นกรณีศึกษากับครอบครัว–เครือญาติเดิมของเธอเปลี่ยนแปลงไป จากเงื่อนไขที่เธอตัดสินใจออกมาใช้ชีวิตคู่โดยผิดจารีตประเพณีของอิวเมี่ยนและไม่เป็นไปตามบรรทัดฐานทางสังคม (Norm) ของคนไทยพื้นราบที่เธอมาใช้ชีวิตครอบครัวอยู่ด้วย เธอมีการปรับเปลี่ยนบทบาททางเพศสภาพในลักษณะใด? เธอสร้าง (Construct) บทบาททางเพศสภาพใหม่ในช่วงเวลาดังกล่าวขึ้นอย่างไร?
3. การปรับเปลี่ยนบทบาททางเพศสภาพของผู้หญิงที่เป็นผู้ร่วมวิจัยและเป็นกรณีศึกษา ส่งผลอย่างไรต่อทั้งตัวเธอเองและชีวิตครอบครัวของเธอ เธอสร้างความเข้าใจกับปัญหาดังกล่าว และหาคำอธิบายอย่างไร? เพื่อที่จะดำรงความสัมพันธ์ตามแบบที่เธอต้องการ

1. วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. เพื่อการศึกษากระบวนการสร้างและปรับเปลี่ยนบทบาททางเพศสภาพ (Gender Roles) ของผู้หญิงอิวเมี่ยน(เย้า)โดยใช้แนวการศึกษาแบบมานุษยวิทยาสตรีนิยม (Feminist Anthropology) และสตรีนิยมสาขาต่างๆอย่างประสมประสานรวมกันสร้างเป็นเครื่องมือในการตั้งคำถามในการวิจัย การสร้างกรอบคิด และกรอบการวิเคราะห์อธิบายโดยให้ผู้ที่เป็นกรณีศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย แบบ "การเป็นเพื่อนร่วมวิจัย" (Collaborative Approach)
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบทบาททางเพศสภาพ (Gender Roles) ของผู้หญิงอิวเมี่ยน (เย้า) กับความสัมพันธ์เชิงอำนาจในครอบครัวและเครือญาติ ในบริบทของการพัฒนา
3. เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวการใช้ยุทธวิธีปรับตัวของผู้หญิงอิวเมี่ยน (เย้า) ต่อการจัดการปัญหาชีวิตครอบครัว ภายใต้กระแสความเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมที่ยากจะหลีกเลี่ยง

3. ทบทวนแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

3.1 ผู้หญิงชาวเขา การเข้าถึงปัจจัยการผลิต และนโยบายการพัฒนา

แต่เดิมชุมชนชาวเขามีการเปลี่ยนแปลงอย่างช้าๆด้วยศักยภาพในการพึ่งตนเอง ถึงแม้ไม่ได้ติดต่อกับโลกภายนอกมากนัก แต่ก็สามารถทำการผลิตเลี้ยงตนเองได้เป็นอย่างดี การติดต่อกับสังคมภายนอกก็ต่อเมื่อมีความจำเป็น หรือต้องการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าเป็นครั้งคราว (ชลดา, 2540 : 1) ด้วยความสามารถในการดัดแปลงธรรมชาติรอบตัว เพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานของตัวเองในกระบวนการดังกล่าว การจัดวางระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่มีความเฉพาะเจาะจงกับระบบนิเวศที่อยู่อาศัยตลอดจนความสัมพันธ์ในระบบสังคมมนุษย์ก็เกิดขึ้นมาเพื่อสร้างหลักประกันในการอยู่รอดอย่างยั่งยืนของทั้งตนเองหรือกลุ่มชน กรอบโครงสร้างของ

ความสัมพันธ์ทั้งสองส่วนนี้เองที่เป็นรากฐานสำคัญในการกำหนดบทบาทและสถานภาพของผู้หญิงผู้ชายในสังคมนั้น (วิทูรย์, 2539 : 25) และเมื่อระบบนิเวศที่เคยเป็นแหล่งปัจจัยพื้นฐานของชุมชนชาวเขาและเงื่อนไขทางการผลิตเปลี่ยนแปลงไป อันเนื่องมาจากปัจจัยภายในชุมชน เช่น การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร, ความต้องการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวเขาเอง, ความต้องการมีอำนาจศักดิ์ศรีและการยอมรับจากสังคมฯลฯ และปัจจัยภายนอกอันสำคัญยิ่งนั่นก็คือการเข้ามาของเทคโนโลยี ระบบการผลิตและอุดมการณ์แบบทุนนิยม ซึ่งมีความสัมพันธ์กับนโยบายและการพัฒนาของรัฐที่วางอยู่บนวิธีคิดที่ให้อำนาจผู้ชายเป็นใหญ่อย่างใกล้ชิดได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนชาวเขาเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะต่อชาวเขาที่เป็นผู้หญิงทั้งร่างกายและจิตใจ

แนวการพัฒนาของรัฐที่มุ่งเน้นการนำประเทศไปสู่ความทันสมัย (Modernization) ตลอดระยะเวลาสี่สิบปีที่ผ่านมา ทั้งจากการดำเนินงานโดยหน่วยงานของรัฐและเอกชน ผ่านสถาบันของเศรษฐกิจสังคมการเมืองการปกครองที่ทำหน้าที่เป็นกลไกต่างๆในการนำแนวทางการพัฒนานั้นรวมไปถึงการนำระบบคุณค่าต่างๆ[2] โดยเฉพาะ อุดมการณ์ทุนนิยม อคติทางชาติพันธุ์ มาผลักดันให้ระบบการผลิตและระบบความสัมพันธ์ในมิติต่างๆที่เคยสั่งสม ถ่ายทอด ปรับเปลี่ยนจนตกผลึกเป็นระบบความคิด แบบแผนความสัมพันธ์ที่เกื้อหนุนต่อการดำรงอยู่อย่างเป็นชุมชน ที่มีคุณลักษณะเฉพาะของแต่ละกลุ่มชาติพันธ์เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและแทบจะสิ้นเชิง (ทวิช, 2540 : 1-2)

นอกจากนี้การสื่อสารคมนาคมที่สะดวกสบายขึ้นมีผลสนับสนุนให้ชาวเขาเกิดความคิดว่า พวกเขาควรต้องอยู่ภายใต้การปกครองบริหารของรัฐ (Geeddes, 1976 อ้างในชลดา, 2541 : 9) แต่ในขณะเดียวกัน ระบบการผลิตที่อิงหลักการถือครองและการใช้ที่ดินตามจารีตประเพณี รวมไปถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นอื่นๆของชาวเขากลับกลายเป็นเรื่องนอกกฎหมาย (ชลดา, 2541 : 9) ชุมชนชาวเขาจึงกลายเป็นชุมชนที่ทำผิดหลักกฎหมาย ทั้งในแง่หลักเกณฑ์จารีตในการจัดการและเข้าถึงทรัพยากร และเป็นชุมชนที่ถูกมองว่า "งมงาย" หรือ "ล้าหลัง" ในแง่หลักเกณฑ์จารีตในการจัดระเบียบความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งทั้งสองแง่มุมคือมายาคติที่รัฐสร้างขึ้นเพื่ออ้างความชอบธรรมในการเข้าไปพัฒนาชาวเขา หรือพูดง่ายๆว่าเป็นเรื่อง การเมืองชาติพันธุ์ ที่วางอยู่บนฐานการแย่งชิงอำนาจในการเข้าถึงทรัพยากร ที่ทับซ้อนอยู่กับมายาคติ (Myth) ที่ว่าชาติพันธุ์ของตัวเองดีเด่นกว่าชาติพันธุ์อื่น(Ethnocentrism) [3]

---

[2] รวมไปถึง อคติทางเพศ ที่มีต่อผู้หญิง "ความเป็นผู้หญิง" และลักษณะทางเพศสภาพที่ "เบี่ยงเบน" ไปจากมาตรฐานที่สังคมกำหนด

[3] ดูเพิ่มเติมใน กฤษดาวรรณ หงศ์ลดารมภ์ "ความเป็น 'พวกเรา' และ 'พวกเขา' ในสังคมไทย : การรายงานข่าวเกี่ยวกับชาวเขาในวาทกรรมหนังสือพิมพ์ไทย " ใน *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร* ปีที่ 19 – 20 ฉบับที่ 3 : 22–23.

Nancy Bonvillain (1997) ได้ให้ภาพกว้างๆว่าอำนาจในการจัดการเรื่องวิถีการผลิต และอำนาจในการจัดการระบบการเมืองการปกครอง เป็นเงื่อนไขสำคัญในการกำหนดว่าเพศ (Sex) ใดจะเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต ซึ่งนำเข้าไปสู่อำนาจในการครอบงำ (Dominant) สังคมของเพศนั้นๆ อันนำมาซึ่งความไม่เสมอภาคระหว่างหญิงชาย นับตั้งแต่สังคมชนเผ่าที่ดำรงชีวิตด้วยวิถีการผลิตแบบยังชีพและปกครองโดยผู้นำตามจารีตประเพณีของตนเอง มาจนถึงสังคมสมัยใหม่ที่เฟื่องฟูด้วยการพาณิชย์ มีรัฐบาลเป็นผู้บริหารประเทศ หากพิจารณาในประเด็นความเสมอภาคระหว่างหญิงชายแล้ว กลับพบว่า แม้กาลเวลาจะเปลี่ยนไปแต่ระบบอำนาจผู้ชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) ยังดำรงอยู่โดยการผลิตซ้ำทางสังคม (Social Reproduction) การพัฒนาวิถีการผลิตและระบบการเมืองการปกครองแท้ที่จริงแล้วก็คือการรักษาอำนาจในการเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตหรืออำนาจในการจัดการทรัพยากรของเพศชาย ให้ไม่เพียงแต่ดำรงอยู่ แต่กลับเพิ่มพูนมั่นคงและครอบงำสังคมได้แยบยลขึ้น ในขณะที่อำนาจในการเข้าถึงทรัพยากรของเพศหญิงถูกลิดรอนและกีดกันออกไป

Robert G. Cooper (1983) ได้แสดงภาพความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายชาวม้งที่ปรับเปลี่ยนไปว่า ในอดีตที่สังคมม้งมีวิถีการผลิตแบบตัดฟันโค่นเผา ซึ่งในส่วนของการปลูกข้าวไร่ การจัดการแรงงานของชาวม้งจะเน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิก (Collective Labor) และเน้นการผลิตและบริโภคเองตามความจำเป็นของแต่ละครัวเรือน ส่วนในการปลูกฝิ่น การจัดการแรงงานจะเน้นการผลิตเพื่อขาย ผู้ชาย (พ่อ / สามี) จะเป็นผู้ควบคุมแรงงานและการผลิตรวมไปถึงเป็นผู้จัดสรรส่วนแบ่งในการบริโภคและจัดสรรผลกำไรจากการขายฝิ่นทั้งหมด ผู้หญิง (ภรรยา) รับผลประโยชน์อยู่บ้างแต่ก็ไม่ใช่ในรูปแบบของค่าแรงเหมือนดังแรงงานรับจ้างที่สามีของเธอจ้างมา นั่นคือ ในการจัดการแรงงานเพื่อการผลิตและบริโภคข้าว ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยาจะเป็นแบบช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แต่ในการจัดการแรงงานเพื่อการผลิตและบริโภคฝิ่น ความสัมพันธ์ดังกล่าวจะเป็นแบบแรงงานที่ไม่ได้รับค่าแรงโดยตรง (Indirect Paid Labor) Cooper ระบุว่า จากวิธีการผลิตที่เน้นการยังชีพแบบปลูกข้าวไร่มาสู่การยึดถือ วิธีการผลิตที่เน้นการพาณิชย์แบบการปลูกฝิ่นมากขึ้น ทั้งจากอิทธิพลของรัฐและระบบตลาด ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยาชาวม้งนับวันยิ่งขัดแย้งไม่เสมอภาคมากขึ้น กล่าวคือ จากการที่ฝิ่นเข้ามาเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ผนวกกับการเข้ามาของเศรษฐกิจแบบเงินตรา ผลผลิตส่วนเกินอยู่ในอำนาจการจัดการของผู้ชายโดยสืบทอดผ่านหัวหน้าครัวเรือนจากรุ่นสู่รุ่น มิหนำซ้ำการทำงานเคียงคู่กับผู้ชาย(สามี) โดยมิได้รับค่าแรงโดยตรง (Indirect paid labor) ของผู้หญิง (ภรรยา) ยิ่งเป็นการตอกย้ำหรือเพิ่มอำนาจให้กับผู้ชาย นอกจากนี้แล้วแผนพัฒนาของรัฐที่มอบกรรมสิทธิ์ที่ดินทำกินให้หัวหน้าครัวเรือน หรืออีกนัยหนึ่งคือเพศชาย ก็ยิ่งเป็นเสมือนการรับรองสิทธิให้กับผู้ชายในการจัดการการผลิตและความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างชอบธรรมมากขึ้น (Cooper,1983: 185) กลไกทางสังคมม้งที่คอยพยุงไม่ให้ผู้หญิงถูกเอารัดเอาเปรียบมาก

จนเกินไปหลายๆประการ เช่น การมีทางเลือกให้กับภรรยาที่จะเรียกร้องหรือตอบโต้เพื่อให้ความเป็นธรรมจากการประพฤติมิชอบของสามี; การให้อิสระแก่ผู้หญิงในการเลือกคู่ครอง และมีเพศสัมพันธ์รวมไปถึงการตั้งครรภ์ก่อนสมรสกำลังเลือนหายไป ในขณะที่ลัทธิทุนนิยมที่แปรคุณค่าของสิ่งต่างๆ ให้อยู่ในรูปผลประโยชน์หรือเงินตราได้เข้ามาแทรกแซงและแทนที่กลไกดังกล่าว

สอดคล้องกับงานวิทยานิพนธ์ของ ชลดา (2541) เรื่อง "การสร้างความเป็นหญิงชายทางสังคม และจริยธรรมในชุมชนลาหู่ : กรณีศึกษาหญิงลาหู่" ที่พบว่าการพัฒนาของรัฐและวิถีการผลิตเชิงพาณิชย์ได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมลาหู่ในพื้นที่ของกรณีศึกษาเป็นอย่างมาก ปัญหาการค้าประเวณี และการถูกล่อลวงไปค้าประเวณีเป็นปัญหาที่พบเห็นได้ในชุมชนอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน ชลดาโต้แย้งว่าการอธิบายปัญหาสังคมของผู้หญิงชาวเขา ไม่สามารถถูกทำให้กระจ่างได้แค่การวิเคราะห์แบบแยกส่วนว่ามีสาเหตุต้นตอมาจากเรื่องความยากจน หรือภาวะขาดการศึกษาของผู้หญิงชาวเขา หรืออิทธิพลของวัฒนธรรม ที่เอื้ออำนวยให้ผู้หญิงถูกล่อลวงหรือสมัครใจไปค้าประเวณี แต่ประเด็นที่น่าสนใจคือการศึกษาเกี่ยวโครงสร้างสังคมและจริยธรรมที่ชาวลาหู่ใช้ว่ามีอิทธิพลอย่างไรต่อสภาพปัญหาเหล่านี้ จากงานวิจัยพบว่า การจัดการความสัมพันธ์หญิงชาย ผ่านกระบวนการสร้างความเป็นเพศทางสังคม ที่ปรากฏอยู่ในโครงสร้างสังคมลาหู่นั้น ไม่ได้ตระเตรียมให้ผู้หญิงมีบทบาทที่ต้องเผชิญกับโลกภายนอก ในบริบทที่สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ การเมืองและนิเวศวิทยาบนดอยก็ไม่เหมือนเดิมอีกต่อไปแล้ว แต่ผู้หญิงที่ต้องทำงานที่เธอไม่เคยมีประสบการณ์และขาดความรู้นอกพื้นที่ที่เธอเคยรู้จักคุ้นเคย เพื่อดิ้นรนหาเงินมาจุนเจือสมาชิกในครอบครัว การที่ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมลาหู่โดยเฉพาะเรื่องความสัมพันธ์หญิงชายไม่สามารถเป็นเครื่องมือ หรือตระเตรียมให้ผู้หญิงลาหู่สามารถปรับตัวให้ผู้หญิงลาหู่สามารถปรับตัวให้เข้ากับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วเช่นนี้ได้ นอกจากเรื่องโครงสร้างสังคมที่ถูกแทรกแทรงจากระบบสังคมภายนอกที่ให้อำนาจชายเป็นใหญ่ในการเข้าถึงปัจจัยการผลิตหรือทรัพยากรแล้ว จริยธรรมที่ชาวลาหู่ใช้ตัดสินเรื่องความถูก-ผิดที่ต่างกันระหว่างเพศหญิงและเพศชายก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้ผู้หญิงต้องออกไปจากชุมชนโดยขาดความพร้อม ทำให้เกิดปัญหาสังคมขึ้นกับหญิงลาหู่เป็นจำนวนมาก

อีกตัวอย่างที่น่าสนใจคืองานศึกษาของ Douglas Mile เรื่อง "Capitalism and The Structure of Yao Descent Units in China and Thailand : A Comparison of Youling (1983) and Pulangka (1968)" ให้ภาพของหลักเกณฑ์ในการสืบแซ่สกุลของอิวเมี่ยน (Yao descent) ที่ปรับเปลี่ยนไปเมื่อระบบทุนนิยมเข้ามา ทั้งในพื้นที่เขต Youling ในจีน และภูลังกาในประเทศไทย แม้ว่ารูปลักษณ์การปรับเปลี่ยนหลักเกณฑ์ในการสืบแซ่สกุล (ซึ่งเชื่อมโยงกับหลักการสืบมรดก, กรรมสิทธิ์, และหลักสิทธิในเรื่องต่างๆ) รวมทั้งเงื่อนไข, ปัจจัยการผลิตที่ต้องการของทั้งสองพื้นที่

จะแตกต่างกัน แต่เมื่อทุนนิยมเข้ามา ผู้หญิงอิวเมี่ยนในทั้งสองพื้นที่ต่างก็ถูกเอาเปรียบมากขึ้น โดยใน Youling ผู้หญิงที่แต่เดิมแม้จะมีสิทธิ์ในการรับมรดกแต่ก็ถูกควบคุมการใช้อำนาจจากผู้ชายในการถือแซ่สกุลแบบชาวฮั่นอยู่แล้ว ต่อมาเมื่อที่ดินมีราคาแพงผู้หญิงกลับถูกกีดกันออกไปจากสิทธิในที่ดินและต่างๆ และถูกควบคุมอย่างเข้มงวดมากขึ้น ในขณะที่เมื่อทุนนิยมเข้ามามีอิทธิพลต่อการผลิตเพื่อขยายตลาดการค้าของชาวอิวเมี่ยนในภูลังกา ซึ่งDouglasเองก็เห็นว่าผู้หญิงได้กลายมาเป็นแรงงานที่สำคัญมากขึ้นในการเร่งผลิตสินค้าเกษตรรวมทั้งฝิ่น ผู้หญิงกลายมาเป็นสิ่งที่มีมูลค่าขึ้นในสายตาผู้ชายเพราะให้ทั้งแรงงานและสามารถผลิตแรงงาน (มีลูก โดยเฉพาะลูกชาย) ได้ แต่ผู้วิจัยเห็นว่าแท้จริงผู้หญิงอิวเมี่ยนที่ภูลังกาในขณะนั้นกลับถูกลดอำนาจลง เพราะแรงงานที่พวกเธอลงแรงกระทำไปนั้น แท้จริงเป็นไปเพื่อใช้ในการสะสมทุนที่ผู้ชายมีอำนาจในการครอบครองทั้งตามหลักจารีตและหลักกฎหมายเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ที่รัฐสมัยใหม่บัญญัติขึ้น

ข้อมูลเหล่านี้สะท้อนให้เห็นภาพผลกระทบจากการพัฒนาและระบบทุนนิยมอันห่อหุ้มอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ไว้ ซึ่งขยายผลมายังเครือญาติ ครอบครัว และผู้หญิงผ่านทางการปรับเปลี่ยน (Reform) หลักเกณฑ์ค่านิยมต่างๆ ที่ดูผิวเผินอาจจะสร้างความเป็นธรรมแก่ผู้หญิงมากขึ้น แต่แท้จริงอาจจะเป็นหลุมพราง ให้การที่เธอถูกเอารัดเอาเปรียบจากผู้ชาย (รวมทั้งผู้หญิงและผู้ที่มีเพศสภาพอื่นๆที่มีอำนาจทางการเมืองเศรษฐกิจสังคมมากกว่า) เป็นไปได้อย่างแยบยลและเข้มข้นยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยอีกหลายชิ้นที่ตีพิมพ์ในปี พ.ศ.2531 ไม่ว่าจะเป็นงานวิจัยเรื่อง "ยุทธวิธีในการดำรงชีวิตของปกาเกอะญอภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางนิเวศวิทยาบนภูเขา ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างเพศ" ของฉลาดชาย รมิตานนท์ และวิระดา สมสวัสดิ์, งานวิจัยเรื่อง "ผู้หญิงในธุรกิจขนาดเล็ก" ของอุไรวรรณ ตันกิมยง, และงานศึกษาเรื่อง "ผู้หญิงกับพิธีกรรมในล้านนา : ข้อสังเกตจากพิธีเลี้ยงผีมดเมืองแพร่" ของอานันท์ กาญจนพันธุ์ และงานวิทยานิพนธ์เรื่อง "กระบวนการผลิตเชิงพาณิชย์และการปรับเปลี่ยนบทบาทหญิงชายในชุมชนปกาเกอะญอ" ของศรินทิพย์ หมั้นทรัพย์ (2543) ที่ต่างก็ให้ภาพบริบทในอดีตของแต่ละพื้นที่ดังกล่าวว่า ผู้หญิงไม่ว่าจะเป็นในสังคมเมืองล้านนาหรือในสังคมปกาเกอะญอ ต่างเป็นผู้มีบทบาทต่อการมีชีวิตรอดของครอบครัวและชุมชนไม่น้อยไปกว่าบทบาทของผู้ชาย นอกจากนั้น ในสังคมจารีตที่มีวิถีการผลิตที่เน้นการยังชีพ (Subsistence Agriculture) เป็นหลัก ไม่เพียงแต่ผู้หญิงจะมีบทบาทอันเป็นที่ยอมรับในสังคม ไม่ว่าจะเป็นในแง่การร่วมทำนาทำไร่เคียงบ่าเคียงไหล่ผู้ชาย (รวมทั้งบทบาทในการดูแลความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันของทุกๆคนที่อาศัยอยู่ในครัวเรือน) ในสังคมปกาเกอะญอ, ล้านนา, และอิวเมี่ยน หรือในแง่ของการเป็นผู้นำพิธีกรรม (ในที่นี้คือคนทรง) ในล้านนา ไม่เพียงแต่สังคมจะยอมรับว่าผู้หญิงมีบทบาทสำคัญดังกล่าวมาแล้วเท่านั้น แต่สังคมยังมีกลไกหลักเกณฑ์ต่างๆที่เอื้อให้ผู้หญิงสามารถต่อรองอำนาจกับผู้ชายในกรณีที่เธอไม่ได้รับความเป็นธรรมหรือเสียเปรียบได้ด้วย

ข้อมูลจากงานวิจัยเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่า เมื่อการพัฒนาของรัฐที่มุ่งส่งเสริมระบบทุนนิยมแผ่ขยายเข้ามาในสังคม จะส่งผลต่อความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างหญิงชายที่ผูกติดกับวิถีการผลิตแบบเดิมไปในลักษณะต่างๆ แต่สิ่งที่คล้ายคลึงกันในภาพกว้างๆก็คือ โครงสร้างอำนาจรัฐสมัยใหม่และระบบทุนนิยม เป็นเสมือนร่างทรงของอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) ที่เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วจากปัจจัยเงื่อนไขหลายประการ

ผลสำคัญที่เกิดขึ้นในงานวิจัยที่หยิบยกมานี้ก็คือ ผู้ชายส่วนใหญ่จะได้เปรียบในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร, การจัดการ, และเทคโนโลยีการผลิตสมัยใหม่ ในขณะที่ผู้หญิงส่วนใหญ่โดยเฉพาะในครัวเรือนที่ยากจนนั้นกลับมีอำนาจต่อรองลดลง แม้ว่าจะพยายามทำงานหนักขึ้นและรวมกลุ่มช่วยเหลือกันทางเครือญาติคนใกล้ชิดก็ตาม

นอกจากผู้หญิงจะเสียเปรียบในแง่ของการเข้าถึงปัจจัยการผลิตดังกล่าวข้างต้นแล้ว ผู้หญิงยังคงต้องอยู่ในการควบคุมของค่านิยมจารีตประเพณีในเรื่องสถาบันครอบครัว ที่ชี้ชัดว่าผู้หญิงต้องทำงานบ้านรวมทั้งให้กำเนิดและเลี้ยงดูลูกเป็นสำคัญ แม้ว่าเธอจะทำงานนอกบ้านอย่างผู้ชาย เธอก็ไม่ควรจะละเลยหน้าที่เหล่านี้ แต่เมื่อเธอทำหน้าที่เหล่านี้อย่างเหน็ดเหนื่อย สังคมกลับไม่ "อินังขังขอบ" ที่จะเห็นว่าหน้าที่เหล่านี้ก็เป็นงานที่มีคุณค่าสังคมมนุษย์

ผู้หญิงส่วนใหญ่โดยเฉพาะผู้ที่ยากจนจึงเปรียบเสมือนโดน "ข่มขืน" ซ้ำจากสังคมและนโยบายรัฐว่างานที่พวกเธอทำไม่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจทัดเทียมกับงานของผู้ชาย การพัฒนาแรงงานและคุณภาพชีวิตของผู้หญิงจึงเป็นสิ่งที่รัฐและสังคมทุนนิยมให้ความสำคัญเป็นอันดับท้ายๆ ซึ่งการพัฒนาก็มักจะเป็นไปเพื่อผลิตซ้ำเรื่องราวเกี่ยวกับการเป็นแม่บ้าน, เป็นภรรยา, เป็นคนที่เกี่ยวข้องกับงานบ้านและงานบริการดูแลให้ผู้อื่น[4] (โดยเฉพาะผู้ชายและสมาชิกในครอบครัวที่มีอายุมากกว่า) มีความสุข เช่น การอบรมเพื่อฝึกอาชีพเย็บผ้า, ทอผ้า, แปรรูปอาหารต่างๆ การปรนนิบัติผู้สูงอายุ, การค้าปลีกย่อย, การเสริมสวย เป็นต้น ส่วนงานที่เกี่ยวข้องกับเครื่องยนต์กลไกเทคโนโลยี, และงานที่ต้องอยู่ในตำแหน่งบังคับบัญชา มีเพียงผู้หญิงส่วนน้อยเท่านั้นที่เข้าถึง และเมื่อเข้าถึงแล้ว จะได้การยอมรับแค่ไหนในแวดวงนักวิชาชีพเพศชายก็อาจเป็นเรื่องยากขึ้นไปอีก

---

[4] Murdock & White (1969) พบว่าร้อยละ 75 ของสังคมทั่วโลก ผู้หญิงจะย้ายเข้าไปอยู่กับครอบครัวของสามีภายหลังการแต่งงาน มีเพียงร้อยละ 10 ของสังคมทั้งโลกที่ผู้ชายจะเป็นฝ่ายย้ายไปอยู่กับครอบครัวภรรยาภายหลังการแต่งงาน ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้หญิงที่ต้องย้ายไปอยู่กับครอบครัวของฝ่ายชายตกอยู่ในสภาพเสียเปรียบไหนจะต้องอยู่ใต้อำนาจของครอบครัวสามีและแบกรับภาระหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากครอบครัวของเขา ไหนจะต้องปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมที่ไม่คุ้นเคย ถูกแยกออกจากญาติมิตรที่เคยช่วยปลอบโยนแก้ปัญหายามมีทุกข์หรือให้อำนาจต่อรองเมื่อเกิดความขัดแย้งในครอบครัว ดูเพิ่มเติมใน ยศ สันตสมบัติ, 2530 : 117–122 อ้างใน ปรานี วงศ์เทศ *เพศและวัฒนธรรม* (กรุงเทพ : ศิลปวัฒนธรรม, 2544), หน้า 5.

แต่ถึงกระนั้น นอกเหนือไปจากจะให้ตัวอย่างกระบวนการใช้อำนาจของอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) ผ่านกลไกรัฐและระบบทุนไปยังชุมชนชาวเขาและล้านนาแล้ว งานวิจัยที่ยกมาดังกล่าวล้วนเสริมภาพของผู้หญิงที่มีความสามารถอยู่ในระดับหนึ่งในการดิ้นรนต่อสู้กับการดำรงชีวิตภายใต้โครงสร้างสังคมต่างๆ ที่ยังคงเอารัดเอาเปรียบพวกเธออยู่อย่างต่อเนื่อง แต่จะมากหรือรุนแรงขนาดไหนนั้นก็ขึ้นอยู่กับกาละและเทศะ (Time and Space) และการให้ค่า / ความหมายของสังคมในขณะที่ปรากฏการณ์นั้นอุบัติขึ้น

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาในยุคสมัยใหม่ (Modernity) ที่ผ่านมา ซึ่งถึงแม้จะมีความพยายามพูดถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจของผู้คน สถาบัน และโครงสร้างทางสังคมแต่ก็ยังวนเวียนอยู่ในมิติของชนชั้น สีผิว และชาติพันธุ์ และที่ยังติดอยู่ในกรอบการศึกษาแบบโครงสร้างหน้าที่นิยม(Structural–Functionalism) เป็นอย่างมาก ทำให้มีปัญหาในการไม่สามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมที่มีความสลับซับซ้อนและแปรผันลื่นไหลอย่างรวดเร็วอย่างในยุคปัจจุบันได้ และแม้ว่า เมื่อไม่นานมานี้ คือช่วงทศวรรษ 1980 จะเริ่มมีการใช้แนวการศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจในเชิงวาทกรรม[5]ในสังคมไทยเพิ่มมากขึ้น แต่ก็มักจะติดอยู่ในวิธีคิดแบบคู่ตรงข้าม (Dichotomy) ที่ให้ความสำคัญกับมุมมองและประสบการณ์ของผู้ชายมากกว่า และยังนิยมใช้วิธีการศึกษาที่แฝงเร้นไปด้วยอำนาจชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) อยู่ ไม่ว่าจะเป็นการกีดกันมุมมองของผู้หญิง อคติต่อการใช้อารมณ์ความรู้สึกที่แสดงถึง “ความเป็นผู้หญิง” ซึ่งพบเห็นได้ในงานศึกษาวิจัยทั่วไป แม้ว่างานนั้นจะเป็นการศึกษาที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหญิงชายก็ตาม

จะเห็นได้ว่า อะไรๆที่ให้ภาพของ “ความเป็นผู้หญิง” ถ้าเอาไปผสมรวมกับเรื่อง “วิชาการ” ดูจะเป็นสิ่งที่ไม่น่าเชื่อถือ และลงท้ายด้วยความเพิกเฉยในที่สุด ดังนั้น การจัดการทรัพยากร ซึ่งถูกถือว่าเป็น “วิชาการ” จึงเป็นการศึกษาถึงบทบาทของผู้ชาย (Male) เป็นการศึกษาที่พยายามเปลี่ยน / ดัดแปลงเรื่องราว ข้อมูลต่างๆที่เก็บรวมรวมได้จากผู้คนที่มีเพศสภาพต่างๆ ให้อยู่ในรูปของตรรกะในการจัดการทรัพยากร ที่มีผู้ชายเป็นผู้นำทั้งในแง่ของข้อมูลภาคสนาม และในแง่ของเทคนิคการนำเสนอ (Representation)

และแม้ว่าจะมีรายงานตั้งแต่งานวิจัยระดับท้องถิ่น ระดับภูมิภาคหลายๆชิ้นที่หน่วยงานราชการและองค์กรพัฒนาเอกชนจัดทำขึ้น ไปจนถึงข้อมูลขององค์กรระดับนานาชาติอย่าง Food

---

[5] เทียบเคียงจากพัฒนาการการศึกษาหมู่บ้านไทย ดูเพิ่มเติมใน อานันท์ กาญจนพันธุ์ “ หมู่บ้านในสังคมไทย : ข้อโต้แย้งทางความคิด ” ใน *วิถีสังคมไท : สรรนิพนธ์ทางวิชาการเนื่องในวาระหนึ่งศตวรรษ ปรีดี พนมยงค์* บรรณาธิการโดย จรัญ โฆษณานนท์ (กรุงเทพ : สำนักพิมพ์มูลนิธิเด็ก, 2543), หน้า 347.

and Agricultural Organizations (FAO)[6] ที่หันมาให้ความสำคัญต่อผู้หญิงยากจนมากขึ้นในช่วงไม่กี่ทศวรรษมานี้ แต่ส่วนใหญ่แล้ว การพัฒนาของรัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน และแนวการศึกษาวิจัยที่มีต่อผู้หญิงในสังคมไทยที่ผ่านมา โดยทั่วไปก็ยังคงไว้ซึ่งลักษณะที่นำไปสู่ความล้มเหลวและความรุนแรงหลายๆประการ ในที่นี้ ผู้วิจัยพอจะสรุปลักษณะเหล่านั้นได้เป็นข้อๆดังนี้[7]

1. ยังคงเน้นการจัดการแบบบนลงล่าง (Top down) อยู่ และถึงแม้ว่าจะเริ่มเปิดพื้นที่ให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วม ลักษณะของการเปิดพื้นที่ดังกล่าวก็วางอยู่บนเงื่อนไขด้านเวลาและความสามารถในการแสดงความเห็นในการประชุม ดังนั้น ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมส่วนใหญ่ก็หาใช่ผู้หญิงยากจนที่ต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ในการทำงานทั้งนอกบ้านในบ้านและไม่ได้มีความถนัดในการประชุมในแบบของผู้ชายแต่อย่างใดไม่ จึงไม่สามารถสะท้อนอารมณ์ความรู้สึกของผู้หญิง "ความเป็นจริงทางสังคม" ในมุมมองและวิธีคิดวิธีนำเสนอของผู้หญิง

2. เน้นเพศ(Sex) มากกว่าเพศสภาพ (Gender) ทำให้มอง "ความเป็นเพศชาย" (Masculinity) และ " ความเป็นเพศหญิง " (Femininity) อย่างหยุดนิ่ง (Static) เป็นแบบแผนที่ตายตัว (Stereotype) ผูกติดกับ "ธรรมชาติ" ทำให้ไม่เข้าใจและมีอคติต่อบทบาททางเพศสภาพ (Gender Role) ที่มีความแตกต่างหลากหลายไปจากบรรทัดฐานทางสังคมที่รัฐและสังคมส่วนกลางเป็นผู้กำหนด พูดง่ายๆคือ แม้รัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชน รวมทั้งนักวิชาการจะมีความสนใจในประเด็นเพศสภาพมากขึ้น แต่ส่วนใหญ่ ก็เป็นการมองเพศสภาพโดยยึดชาติพันธุ์ตนเองเป็นใหญ่ (Ethnocentrism) และหลายเจ้าหน้าที่รัฐ นักวิชาการ นักพัฒนาจำนวนไม่น้อยก็ยึดอัตตาตัวเองเป็นหลัก (Egocentric) ไม่ได้มุ่งหวังที่จะแก้ปัญหาอย่างแท้จริง

3. มองความยากจน ความรุนแรง ความไม่เท่าเทียมกันทางเพศ และเพศสภาพของผู้หญิงแยกออกจากประวัติศาสตร์ บริบททางโครงสร้าง อิทธิพลจากรัฐและสถาบันทางสังคม พูดง่ายๆคือมองแบบแยกส่วน (Isolated Category) โดยเฉพาะความไม่เท่าเทียมกันที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงในพื้นที่ที่สังคมทั่วไปมักอ้างว่าเป็นพื้นที่ "ส่วนตัว" เช่น ในบ้าน ในห้องนอน ในครอบครัว เป็นต้น ทำให้มองไม่เห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ซ้อนทับกันอย่างซับซ้อนซ่อนเงื่อนอยู่เบื้องหลัง "เรื่องส่วนตัว" เหล่านั้นได้

---

[6] ผู้ที่สนใจติดตามข้อมูลเกี่ยวกับ ความสัมพันธ์ทางเพศสภาพกับความมั่นคงทางอาหาร (Food Security) ที่ FAO สำรวจและวิจัยไว้ สามารถสืบค้นได้ใน WWW. fao.org / Gender

[7] เทียบเคียงจากกรณีศึกษานโยบายของรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนในประเทศตะวันตกที่มีต่อผู้หญิง ดูเพิ่มเติมใน Katy Gardner and David Lewis "New Directions–Practice and Change" in *Anthropology, Development and Post– Modern Challenge* (London and Sterling, Virginia : Pluto Press, 1996), pp. 122-123.

4. นโยบายหลักๆมักจะมุ่งให้ผู้หญิงพัฒนาทักษะและเสริมสร้างช่องทางในการทำงานนอกบ้านของผู้หญิงในการเข้าสู่สังคมแบบสมัยใหม่ (Modernity) คือ มุ่งเน้นให้ "อยู่ดีมีสุข" โดยการแข่งขันกันในตลาดแรงงานและสะสมโภคทรัพย์และความสุขจากการจับจ่ายและจับจองถือครองกรรมสิทธิ์แบบปัจเจกนิยมสุดขั้วตามแบบปรัชญาทุนนิยม[8] โดยกระอ้อมกระแอ้มที่จะพูดถึงความไม่ยุติธรรมที่ผู้หญิงต้องแบกรับในการทำงานบ้านและงานบริการสมาชิกในครอบครัว สิทธิมนุษยชน รวมไปถึงสวัสดิการสังคมที่ผู้หญิงยากจนจะต้องได้รับโดยไม่ถูกเลือกปฏิบัติยังคงเป็นประเด็นที่ถูกรัฐและนักพัฒนาเลือกที่จะมองข้าม หรือจงใจที่จะมองไม่เห็น หรือ "เรื่องนี้เอาเก็บไว้พูดกันทีหลังเถอะ!"

ลักษณะของโครงสร้างอำนาจชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) ที่แทรกซึมซ่อนลึกอยู่ในสังคมและในวิธีการศึกษา-วิธีการสร้างคำอธิบายที่ชอบธรรมต่อสังคมในรูปแบบต่างๆ เมื่อผนวกรวมกับ "จุดอ่อน" ในนโยบายการพัฒนาของรัฐและองค์กรเอกชนทั้งสี่ข้อ[9]ดังกล่าว เป็นเสมือนหน้าผาอันสูงชันเสียดฟ้า เต็มไปด้วยภัยอันตราย ยากที่จะมีหนทางให้ผู้หญิงยากจนที่ไม่มีเครื่องไม้เครื่องมือในการจะปีนป่ายขึ้นไป แม้เธอจะเป็นผู้หญิงที่ "แกร่งและเก่ง" ก็ตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้หญิงยากจนที่ถูกกีดกันและถูกรังเกียจแม้กระทั่งจากผู้หญิงด้วยกันเอง[10] อย่างผู้หญิงชาวเขา

---

[8] ตัวอย่างในบทความ "Rural economics" และ "Division of Labour" ที่อยู่ในหัวข้อ Gender and Food Security ของ Food and Agricultural Organization (FAO) แม้จะระบุถึงความเสียเปรียบของผู้หญิงในจำนวนชั่วโมงและปริมาณของการทำงาน การเข้าถึงกรรมสิทธิ์ที่ดินและแหล่งเงินกู้ของรัฐ แต่ก็บ่งบอกถึงนัยการพัฒนาผู้หญิงในภาคเกษตรโลกที่สามว่าควรต้องเป็นไปในแนวทางที่ส่งเสริมให้มี Credit, Capital, High Technology innovation, and Time management ในการแข่งขันการผลิตเพื่อขายตามแนวทางเศรษฐกิจในแบบทุนนิยม คล้ายๆกับจะบอกว่า ถ้าประชาชนยากจนในโลกที่สามเหล่านี้ดำเนินตามครรลองของอุดมคติดังกล่าว ความเท่าเทียมกันทางเพศสภาพจะมีมากขึ้น ซึ่งมันไม่จริงเสมอไป (ดูเนื้อหาของบทความทั้งสองชิ้นนี้ได้ใน www.fao.org/Gender/en/rur-e. htm และ www. fao. org/Gender/en/lab-e. htm ตามลำดับ)

[9] ซึ่งอาจจะมีหลายข้อกว่านี้ แต่ก็ไม่ได้เหมารวมว่านโยบายทุกประการของรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนทุกหน่วยงานจะต้องเป็นตามนี้

[10] ในสังคมไทย ไม่ใช่เรื่องแปลกอะไร ที่จะพบเห็นว่าผู้หญิงที่เป็น "คนไทย" พื้นราบในปัจจุบัน แสดงอาการรังเกียจเดียดฉันท์ และมีอคติทางชาติพันธุ์ต่อชาวเขา แม้ว่าชาวเขาที่ถูกกล่าวถึงนั้นจะเป็น ผู้หญิงที่เผชิญชะตากรรมจากโครงสร้างอำนาจชายเป็นใหญ่ในหลายๆเรื่องเช่นเดียวกันกับเธอก็ตาม อำนาจชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) ในกรณีนี้มิได้หดหายไปไหน แต่มันแฝงเร้นอยู่ในเป็นอำนาจกดขี่ที่ทับซ้อนกับความคิดเรื่องชาติพันธุ์นิยม (Ethnocentrism) ที่ ผู้หญิง "ชาวเมือง" มีต่อ ผู้หญิง "ชาวเขา" และแสดงออกมาในรูปความรุนแรงทั้งในรูปปรากฏการณ์ของการดูถูกและกีดกันด้วยถ้อยวาจาหรือสายตาท่าทาง และในรูปของความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ เช่น การไม่ยอมรับภาษาพูดของ "ชาวเขา" การประทับตรา (Labeling) ว่า "ชาวเขา" เป็นตัวแทนของความล้าหลัง

มีงานศึกษาวิจัยทางมานุษยวิทยาหลายชิ้นที่ยืนยันถึงความสำคัญของผู้หญิงชาวเขาในประเทศไทยในฐานะแรงงานที่ช่วยค้ำจุนความอยู่รอดของครัวเรือนและชุมชน แต่ก็มักจะมุ่งไปที่การศึกษาการจัดการแรงงานในวิถีการผลิตแบบเกษตรกรรมมากกว่ารูปแบบการผลิตที่ผสมผสานคลุกเคล้ากันอย่างยากที่จะจัดจำแนกอย่างในปัจจุบัน ข้ออ่อนสำคัญในการศึกษาบทบาทของผู้หญิงในการจัดการแรงงานดังกล่าว ก็คือ การไม่นับเอา "งานบ้าน" ของผู้หญิง เป็นงานที่สำคัญทัดเทียมกับงานที่ให้ผลผลิตเชิงเงินตรา[11]

จากความเชื่อส่วนบุคคลของนักมานุษยวิทยาไทยที่ถูกหล่อหลอมมาจากทั้งในเมืองไทยและที่ไปอบรมมาจากต่างประเทศดังกล่าว ประกอบกับนโยบายรัฐและองค์กรต่างประเทศที่เป็นแหล่งทุนสนับสนุนนักมานุษยวิทยาก็มักจะสนใจ "เล่นตามกระแส" คือ สนใจประเด็นที่เป็นการเมืองระดับ "ใหญ่ๆ" เช่น ความมั่นคงของชาติ ปัญหายาเสพติด และการตัดไม้ทำลายป่า โดยมุ่งเน้น

(จึงแต่งตัวประหลาด สกปรก มอมแมม) ความเห็นแก่ได้ (จึงต้องตัดไม้ทำลายป่าเพื่อทำไร่ "เลื่อนลอย" ต้องค้ายาเสพติด) ความโง่เขลา (จึงปลูกฝิ่นสูบผิ่น) และเป็น "คนอื่น" (หรือเป็นสิ่งมีชีวิตชนิดอื่น ที่มีความสำคัญและน่าเห็นใจน้อยกว่าสัตว์ป่าสงวนเสียด้วยซ้ำ) ในที่นี้ "ชาวเขา"จึงถูกทำให้เป็น "คนอื่น" ที่ไม่มีอะไรให้ "คนเมือง" ต้องสนใจ มากไปกว่าเรื่องการเพิ่มสีสันและเม็ดเงินจากการท่องเที่ยว และการควบคุมของรัฐภายใต้นโยบายความมั่นคงจอมปลอม (ดูเพิ่มเติมงานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการสร้างภาพลักษณ์ให้ "ชาวเขา" และ "คนชายขอบ" กลายเป็น "คนอื่น" ได้จากบทความของ ปนัดดา บุณยสาระนัย "ชนเผ่าอาข่า : ภาพลักษณ์ที่ถูกสร้างให้สกปรก ล้าหลัง แต่ดึงดูดใจ" *เอกสารการประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยา ครั้งที่ 1*, 27–29 มีนาคม 2545, หน้า 1-20, กฤษดาวรรณ หงศ์ลดารมภ์ "ความเป็น 'พวกเรา' และ 'พวกเขา' ในสังคมไทย : การรายงานข่าวเกี่ยวกับชาวเขาในวาทกรรมหนังสือพิมพ์ไทย" ใน *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร* ปีที่19–20 ฉบับที่3 : 11-48. ,และ นิธิ เอียวศรีวงศ์ *คนจนกับนโยบายการทำให้จนของรัฐ* (กรุงเทพ : คณะกรรมการเผยแพร่และส่งเสริมงานพัฒนา, 2543), หน้า 18-51.

[11] อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยก็มิได้หมายความว่างานวิจัยที่อธิบายเกี่ยวกับความอยุติธรรมเชิงโครงสร้าง โดยเฉพาะโครงสร้างอำนาจรัฐที่มีต่อชาวเขานั้น จะไร้ค่าโดยสิ้นเชิง ตรงกันข้าม ผู้วิจัยคิดว่างานเหล่านั้นได้ปลูกหน่อแห่งความรักที่จะต่อสู้เพื่อคนที่ถูกนโยบายของรัฐและมายาคติต่างๆของสังคมทำให้จน เพียงแต่ในบริบททางวิชาการ แนวคิด วิธีวิทยาในการศึกษาที่แวดล้อมงานวิจัยเหล่านั้น ยังขาดมิติที่ให้ความสำคัญกับประเด็นทางด้านความเท่าเทียมกันทางเพศสภาพ (Gender Equity) และมุมมอง/การตีความ (interpretation) ของผู้หญิงที่เป็น "คนใน" (native 's point of view) รวมไปถึงการวิพากษ์วิจารณ์แนวคิดทฤษฎีวิธีวิทยา หรือการพยายามที่จะทะลุกรอบคิดของทฤษฎี อันน่าจะช่วยให้มองเห็นและวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางสังคมที่ซับซ้อนและลื่นไหลอย่างรวดเร็วในปัจจุบันได้อย่างบิดเบือนหรือมีอคติน้อยลงและเข้าใจในความทุกข์ยากของมนุษย์ที่หลากหลายไปทั้งเพศสภาพ ชาติพันธุ์ ชนชั้น อายุ ได้มากขึ้นดูเพิ่มเติมใน บทความของ อานันท์ กาญจนพันธุ์ "การทะลุกรอบคิดของทฤษฎีและวิธีวิทยาของการทะลุกรอบคิด : มิติใหม่ในมานุษยวิทยาไทย " *เอกสารการประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยา ครั้งที่ 1*, 27–29 มีนาคม 2545, หน้า 1-37.

ศึกษา"งาน"ในแบบของผู้ชาย จึงไม่น่าสงสัยเลยว่าจะมีโครงการวิจัยสักเท่าไรที่สนใจจะศึกษา "งานบ้าน" และหยาดน้ำตาของผู้หญิงชาวเขาอย่างจริงจัง

ด้วยวิธีคิดแบบชายเป็นใหญ่ในลักษณะและบริบทดังกล่าว จึงไม่ค่อยจะมีใครสนใจมาศึกษาว่า "งานบ้าน" ของผู้หญิง "ชาวเขา" (รวมทั้งผู้หญิงไทยพื้นราบ) มีการจัดการแรงงานอย่างไร มีความสำคัญและความอยุติธรรมกันอย่างไรใน "งานบ้าน" ที่พวกเธอถูกสังคมกำหนดให้ต้องทำ (Social Construction) ดังกล่าวนี้ "งานบ้าน" ของภรรยา ลูกสาว และสมาชิกภายในครอบครัว จึงถูกทำให้กลายเป็นอื่น เป็นงานของผู้อ่อนแอ และไม่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจแบบยังชีพ หรือแบบทุนนิยมก็ตาม

นอกจากนี้แล้ว "งานบ้าน" ยังถูกทำให้เป็นงานที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงทรัพยากร / ปัจจัยการผลิต ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากร / ปัจจัยการผลิตในรูปแบบของ ดิน น้ำ ป่า (ที่มักจะถูกนิยามการจัดการโดยผู้ชาย) [12] หรือทรัพยากร / ปัจจัยการผลิตในรูปแบบของการศึกษาแผนใหม่ ทักษะในการค้า "ความสวยงาม" ของหน้าตาและร่างกาย ซึ่งเป็นทรัพยากรที่อยู่ในมุมมองของผู้หญิงที่แตกต่างกันออกไป

---

[12] วิทยานิพนธ์ของ วิเศษ สุจินพรัหม(2543) เรื่อง การเคลื่อนไหวในพื้นที่สาธารณะของผู้หญิงในการจัดการป่าชุมชน ที่ใช้บ้านทุ่งยาว จังหวัดลำพูน เป็นกรณีศึกษานั้น ได้สะท้อนภาพความสำคัญของผู้หญิงในการจัดการทรัพยากร/ปัจจัยการผลิต(ป่า)ได้ดี ถือได้ว่าเป็นการบุกเบิกการศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการเข้าถึงทรัพยากร(ป่า) ในมุมมองของผู้หญิงชาวบ้านที่โยงเอาป่า และ "ของป่า" ที่หามาได้จากป่า เช่น หน่อไม้ ไข่มดส้ม เห็ดหล่ม มาสู่ "กับข้าวกับปลา" ที่ผู้หญิงทำเป็น "งานบ้าน" ทุกวัน ซึ่งเป็นหลักประกันสำคัญให้กับความอยู่รอดของสมาชิกทุกคนในครอบครัว งานวิทยานิพนธ์เรื่องดังกล่าวจึงเป็นการเปิดพื้นที่ให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างการจัดการป่า "งานบ้าน" และความมั่นคงด้านอาหาร (Food Security) ของครอบครัว โดยมีผู้หญิงชาวบ้านเป็นผู้มีบทบาทเป็นอย่างสูง อย่างไรก็ตาม แม้วิทยานิพนธ์ฉบับดังกล่าวจะให้ความสำคัญกับมุมมองของผู้หญิงชาวบ้าน แต่ก็มักจะไปเน้นอยู่ที่ผู้หญิงที่มีภาวะเป็นผู้นำหรือเป็นแกนนำของชุมชน ในขณะที่ผู้หญิงกลุ่มอื่นๆ เช่น ผู้หญิงวัยรุ่นที่กำลังอยู่ในกระแส "Popular Culture" (หรือผู้หญิงที่อาจจะไม่ได้มีวิถีชีวิตปัจจุบันผูกพันแนบแน่นกับป่า อาทิ ผู้หญิงที่ยังชีพด้วยการเป็นพนักงานบริษัท หรือเป็นข้าราชการกินเงินเดือน ผู้หญิงที่นิยมซื้ออาหารบรรจุถุงพลาสติกตามตลาดหรือศูนย์การค้า มากกว่าจะไปเก็บของป่าแล้วมาเข้าครัวเอง เป็นต้น วิทยานิพนธ์ชิ้นดังกล่าวจึงยังมีข้อจำกัดในการสะท้อนมุมมอง / การตีความอันซับซ้อนและหลากหลายของผู้หญิงมากมายหลายกลุ่มที่มีต่อการจัดการป่าในชุมชนหนึ่งๆ โดยเฉพาะกลุ่มผู้หญิงที่ไม่ได้แสดงตัวตนหรือมีพื้นที่ทางสังคมโดดเด่นนักในการต่อรองอำนาจกับผู้ชายและกับรัฐในการจัดการป่าชุมชน - - ดูเพิ่มเติมใน วิเศษ สุจินพรัหม *การเคลื่อนไหวของผู้หญิงในพื้นที่สาธารณะในการจัดการป่าชุมชนจังหวัดลำพูน* (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2543) หน้า 1-180 และ วิริยะ สว่างโชติ " 'ไปโรงเรียนก็ไม่ไป ไปทีไรก็ไปสาย ' บทเรียนว่าด้วยเรื่องของการศึกษา Pop (ular) Culture ", *รัฐศาสตร์สาร* ปีที่ 21 ฉบับที่ 3 : 268-300.

การนิยามความหมายเรื่องการจัดการทรัพยากรจึงเป็นอีกประเด็นหนึ่งว่า ทรัพยากรดังกล่าวเป็นทรัพยากรในนิยามของใคร? ผู้ชายหรือผู้หญิงหรือผู้ที่มีเพศสภาพแบบไหน? รัฐหรือชุมชนท้องถิ่น? อีกทั้งเป็นนิยามที่ตายตัวหรือมีความเคลื่อนไหวอย่างไรหรือไม่? และการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตรวมทั้งบริบททางสังคมวัฒนธรรม ส่งผลต่อทรัพยากร (ต่อไปจะขอใช้คำว่าปัจจัยการผลิตเพื่อให้เห็นภาพชัดกว่า) ในความหมายเดิม และสร้างปัจจัยการผลิตในความหมายใหม่ รูปแบบใหม่ อย่างไรบ้าง[13]

มาถึงตอนนี้ พอจะสรุปเป็นเบื้องต้นได้ว่า ในการศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการเข้าถึงปัจจัยการผลิตของผู้หญิงที่เชื่อมโยงกับการพัฒนาของรัฐนั้นควรต้อง ;

1. ให้ความสำคัญกับ "งานบ้าน" ของผู้หญิง โดยไม่มองอย่างแยกส่วนหรือมีอคติว่า "งานนอกบ้าน" ที่ผู้ชายส่วนใหญ่ควบคุมจัดการอยู่นั้นเหนือกว่า
2. สะท้อนเสียงหรือมุมมอง / การตีความ ของผู้หญิงหลายๆกลุ่มโดยให้ความสำคัญกับอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ความอ่อนไหวและบีบคั้นของจิตใจ โดยเฉพาะในกลุ่มผู้หญิงยากจนหรือผู้หญิงที่ถูกสังคมรังเกียจ หรือถูกสร้างให้เป็น "คนชายขอบ"[14] ในการให้ความหมาย / ตีความ / รู้สึกนึกคิดในเรื่อง "งาน" "ปัจจัยการผลิต" "อำนาจ" "ศักดิ์ศรี" เป็นต้น
3. ต้องตระหนักถึงวิธีคิดแบบคู่ตรงข้าม (Dichotomy) และอำนาจชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) ที่สอดแทรกอยู่ในนโยบายการพัฒนาของรัฐ สถาบันทางสังคมและองค์กรอื่นๆ ในการจัดการบริหารหน่วยงานวิจัย ในกรอบคิด ทฤษฎี วิธีวิทยา ในการวิจัย ซึ่งสำหรับนักวิจัยแล้ว การตระหนักอย่างเดียวไม่พอ แต่นักวิจัยต้องพยายามที่จะแสวงหาวิธีและกล้าหาญที่จะทะลุกรอบคิด

---

[13] ดูเพิ่มเติมเรื่องการให้ความหมายเกี่ยวกับทรัพยากร / ปัจจัยการผลิตในมุมมองของผู้หญิงชาวเขาได้ใน วิสุทธิ์ เหล็กสมบูรณ์ *การสร้างความหมายว่าด้วยเครือญาติและครอบครัวในเครือข่ายทางสังคมของผู้หญิงอิวเมี่ยน (เย้า) ภายใต้วิถีการผลิตเชิงพาณิชย์และระบบสังคมที่ให้อำนาจชายเป็นใหญ่ : กรณีศึกษาแม่ค้าชาวอิวเมี่ยนในตลาดแห่งหนึ่งของชุมชนเมืองเชียงใหม่*, (เชียงใหม่ : ศูนย์สตรีศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545), หน้า 1-100.

[14] ปริตตา เฉลิมเผ่า กออนันตกูล อธิบายว่า "ความเป็นชายขอบ ไม่ใช่เรื่องของการถูกกันให้ไปอยู่ในตำแหน่งในสังคมที่ด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจ หรืออำนาจ หรือไม่เข้าประเภทแต่เพียงอย่างเดียว หากเป็นเรื่องของความรู้และความจริงที่คนอื่นสร้างขึ้นมองเขา แทนตัวเขา ความรู้และความจริงเหล่านี้ กลายเป็น ' สามัญสำนึก ' ที่รับรู้และเข้าใจกันได้ในสังคมโดยไม่ต้องตั้งคำถาม ผู้ที่อยู่ในตำแหน่งชายขอบเอง ก็อาจรับหรืออ้างอิงไปเป็นความจริงเกี่ยวกับตัวเองด้วย รวมทั้งมีการต่อต้านโต้แย้งปฏิเสธในเวลาเดียวกัน..." ดูเพิ่มเติมใน ปริตตา เฉลิมเผ่า กออนันตกูล "คำนำ : ชายขอบสังคมไทย" ใน *ชีวิตชายขอบ ตัวตนกับความหมาย*, บรรณาธิการโดยปริตตา เฉลิมเผ่า กออนันตกูล (กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2545), หน้า 12.

ทฤษฎีส่วนใหญ่ที่ถูกครอบงำด้วยมายาคติใหญ่ๆสองประการดังกล่าว นอกจากนี้ยังต้องละเอียดอ่อนและเอาใจใส่ที่จะสร้างสรรค์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในกระบวนการวิจัยให้ทุกๆฝ่ายที่เกี่ยวข้อง สามารถที่จะต่อรองอำนาจในเรื่องต่างๆอย่างเท่าเทียมกัน บนพื้นฐานของการเคารพในสิทธิชุมชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ให้มากขึ้นอีกด้วย[15]

3. 2 บทบาททางเพศสภาพของผู้หญิงในครอบครัวกับการเข้าถึงปัจจัยการผลิต

ในสังคมไทย ครอบครัวกับผู้หญิงดูจะเป็นของคู่กันมาช้านาน เมื่อพูดถึงผู้หญิงในครอบครัว เราก็มักจะนึกถึงบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงในสำนวนที่ว่า "ความเป็นศรีภรรยา" "ความเป็นกุลสตรี" "เป็นแม่บ้านแม่เรือน" "เสน่ห์ปลายจวัก" ซึ่งเกี่ยวข้องกับการให้กำเนิดลูก การเลี้ยงดูบุตรหลาน และการปรนนิบัติสามีและคนชราภายในบ้าน และแน่นอน การควบคุมอารมณ์ ความรู้สึกและการแสดงออกในเรื่องกิจกรรมทางเพศ (Sexualitiy)[16] ราวกับว่ามันเป็นหน้าที่ที่ "ลูกผู้หญิง" ทุกคนต้องทำโดย "ธรรมชาติ" เป็นหน้าที่ที่ไม่ใช่กงการอะไรที่จะต้องมาตั้งคำถาม

บทบาททางเพศสภาพของผู้หญิงในครอบครัวเป็นประเด็นวิจัยที่ไม่อยู่ใน "แฟชั่น" ของ "ปัญญาชน" เมืองไทยในปัจจุบันเท่าไรนัก และวิธีการศึกษาที่นิยมใช้ในเมืองไทยปัจจุบันก็มักจะอ้างอิงอยู่กับการศึกษาทางสถิติและประชากรศาสตร์ ที่ให้ความสำคัญกับ มูลค่าทางเศรษฐกิจ และการควบคุมจัดการให้เป็นไปตามนโยบาย และการเล่น "เกมทางทฤษฎี" โดยคัดเลือกเฉพาะข้อมูลที่

---

[15] แม้ว่าในวลีนี้ "ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์" อันเป็นแนวคิดสำคัญที่อยู่ในหลักการสิทธิมนุษยชนจะดูเผินๆแล้วเป็นสิ่งที่อาจจะขัดกันกับ "สิทธิชุมชน" พูดง่ายๆว่า เมื่อพูดถึง "ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์" เราก็มักจะนึกถึง "ความเป็นสากล" ในขณะที่เมื่อพูดถึง "สิทธิชุมชน" เราก็มักจะนึกถึง "ความเป็นท้องถิ่น" ในลักษณะที่เป็นแยกส่วนเป็นคู่ตรงข้ามกัน อันทำให้เราตกอยู่ในกับดักของวิธีคิดแบบคู่ตรงข้าม(Dichotomy) อยู่ ทั้งที่การแบ่งแยกแบบนี้เป็นภาพลวงตาที่สังคม (ซึ่งเพศชายเป็นใหญ่) สร้างขึ้น ดูเพิ่มเติมใน ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ " คำนำ สิทธิมนุษยชน : สิทธิ 'สากล' เพื่อการปลดปล่อยสู่อิสระ" ใน *สิทธิมนุษยชน : เกณฑ์คุณค่าและฐานความคิด* บรรณาธิการโดย ศรีประภา เพชรมีศรี (กรุงเทพ : มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2544), หน้า 28 – 33.

[16] คนทั่วไปมักจะมอง Sexuality แต่ในลักษณะของพฤติกรรมทางเพศ (Sexual Practice) ซึ่งแท้จริงแล้ว Sexuality ยังมีมุมให้มองอีกหลายด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ด้านของความพึงพอใจ (Pleasure) และด้านของแรงปรารถนา (Desire) ซึ่งปัจจุบันนักสตรีนิยมในยุคคลื่นลูกที่สามได้สนใจศึกษา Sexuality ในด้านดังกล่าวเพิ่มขึ้น นอกจากจะเป็นการโต้แย้งนักสังคมศาสตร์และนักสตรีนิยมคลื่นลูกที่สอง แล้วยังเป็นการเปิดมุมมองใหม่ๆให้แก่การศึกษา Sexuality และช่วยให้ผู้คนที่ในสมัยหนึ่งถูกประทับตราว่ามีพฤติกรรม / รสนิยมทางเพศที่ " เบี่ยงเบน " ได้มีพื้นที่ทางสังคม ในการที่จะต่อรองอำนาจในการสร้าง " ความเป็นจริงทางสังคม " กับคนกลุ่มอื่นๆมากขึ้น - - - ดูเพิ่มเติมใน วิจิตร ว่องวารีทิพย์ " เซ็กซ์ชวลลิตี้ บททดลองอ่านผ่านคอลัมน์ตอบปัญหาหัวใจ " *รัฐศาสตร์สาร* ปีที่ 21 ฉบับที่ 2 : 243-272.

ผู้ศึกษาเห็นว่าเหมาะสมมาใช้พิสูจน์สมมติฐาน หรือยืนยันภูมิความรู้ของตนเองในทางอ้อม โดยมักจะเพ่งจุดสนใจไปที่การวิเคราะห์รูปแบบ–โครงสร้าง–หน้าที่แบบสากล (Universalism) ที่มีฐานอยู่กับความพยายามที่จะสถาปนาตัวเองเป็นนักวิทยาศาสตร์ ที่พยายามแยกมิติที่ซับซ้อนของสังคมออกเป็นชิ้นส่วนเชิงเดี่ยว ให้เป็นชิ้นส่วนที่มีรูปร่างชัดเจนแยกจากกัน

นอกจากนี้ การศึกษาบทบาททางเพศสภาพของผู้หญิงในครอบครัวก็มักจะเน้นอยู่ที่ครอบครัวที่อยู่ในนิยามกระแสหลัก นั่นคือ ครอบครัวในรูปแบบโครงสร้างที่ต้องประกอบไปด้วยผู้ชายผู้หญิงที่ทำหน้าที่พ่อ-แม่-ลูก-และสมาชิกคนอื่นๆในบ้านอย่างตายตัว พูดง่ายๆคือมุ่งศึกษาการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัว มากกว่าจะสนใจระบบความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ยิ่งไปกว่านั้น แม้จะมีการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวอยู่บ้าง แต่ก็มักจะมีฐานคิดมาจากศาสนา จริยธรรม และวิทยาศาสตร์ ที่ต่างมักอ้างตัวว่าสามารถใช้เป็นแนวปฏิบัติที่สอดคล้องกับ "ธรรมชาติ" ของมนุษย์ มิพักต้องพูดถึงว่าการศึกษาดังกล่าวสะท้อนมุมมองของ "คนใน" โดยเฉพาะกลุ่มผู้หญิงได้มากน้อยแค่ไหน

การที่เราติดอยู่ภายใต้การให้ความหมายหรือคำจำกัดความของคำว่า "ครอบครัว" ในการศึกษากระแสหลักนั้น ทำให้เราถูกบีบรัดด้วยคำจำกัดความที่ตายตัว ทำให้ไม่สามารถจัดการ(copc)กับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับครอบครัวไทยในช่วงสี่สิบปีที่ผ่านมา และที่กำลังเกิดขึ้นได้ ไม่ว่าจะเป็น ครอบครัวแบบ พ่อ แม่ คนเดียว (Single-parent families) ครอบครัวแบบ "ดาวกระจาย" คือ พ่อ-แม่ ไม่ได้อยู่ด้วยกันเนื่องจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายต้องไปทำงานต่างถิ่น หรือเสียชีวิตจากโรคเอดส์ จึงมอบลูกให้อยู่ในความดูแลของตา-ยาย ปู่-ย่า หรือญาติพี่น้องคนอื่นๆทำหน้าที่เป็นพ่อ-แม่แทน นอกจากนี้ ยังมี "ครอบครัวหญิงรักหญิง" "ครอบครัวชายรักชาย" อันเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยแล้ว และมีแต่จะเพิ่มขึ้น (ฉลาดชาย, 2542 : 255-256)

ดังนั้น ในการทำความเข้าใจและจัดการ (cope) กับปรากฏการณ์ดังกล่าว เราจึงต้องมีคำจำกัดความของ "ครอบครัว" ที่ยืดหยุ่นและสอดคล้องกับสภาพการณ์มากขึ้น ดังที่ฉลาดชาย (2542) ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า

> ครอบครัว ในทางมานุษยวิทยาหมายถึง กลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกันโดยความเป็นเครือญาติ (Kinship) หรือพันธะอื่นๆที่มีลักษณะเหมือนหรือคล้ายคลึงกันกับความเป็นเครือญาติ ซึ่งผู้ใหญ่ (Adults) ในกลุ่มดังกล่าวถือเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบในการดูแลและอบรมเลี้ยงดูเด็กๆที่เป็นลูกหลานโดยธรรมชาติหรือที่รับเลี้ยงเป็นลูกบุญธรรมของพวกเขา (ฉลาดชาย, 2542 : 255)

ครอบครัวตามคำจำกัดความนี้ยึดเอาลักษณะของความสัมพันธ์เป็นหลัก ซึ่งสอดรับกับการนำความสัมพันธ์ภายในครอบครัวต่างๆภายใต้คำจำกัดความนี้ ไปตั้งคำถามต่อถึงบทบาททางเพศสภาพหรือ "ความเป็นผู้หญิง" "ความเป็นผู้ชาย" ที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ภายในครอบครัวกับการสร้างทางสังคมวัฒนธรรม(Social-cultural construction) ทั้งจากภายในและภายนอกครอบครัว

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในหัวข้อก่อนๆ ว่า "ผู้หญิง" และ "ความเป็นผู้หญิง" ถูกทำให้เป็นอื่นจากนโยบายการพัฒนาและสังคมศาสตร์กระแสหลัก แม้ "ผู้หญิง" และ "ความเป็นผู้หญิง" จะมีพื้นที่อยู่บ้างก็มักจะเป็นพื้นที่ที่ถูกควบคุมโดยผู้ชาย เช่น ในเนื้อหาของสื่อมวลชนแขนงต่างๆ ในอุตสาหกรรมผลิตสินค้าสำหรับสตรี การกีฬา ซึ่งดูเผินๆจะเป็นการให้โอกาสผู้หญิง แต่แท้จริงแล้วก้เป็นกระบวนการต่อรองอำนาจที่ผู้ชายพยายามใช้อิทธิพลจากโครงสร้างสังคมและองค์กรที่พวกตนมีอยู่ในการที่จะควบคุม ผู้หญิงและ "ความเป็นผู้หญิง" ให้อยู่ในทิศทางที่พวกตนต้องการ

รายการให้คำปรึกษาเกี่ยวกับชีวิตครอบครัวทางโทรทัศน์ คอลัมน์ตอบปัญหาในนิตยสารต่างๆ มาจนถึงงานวิจัยเชิง " วิชาการ " ส่วนใหญ่ก็ไม่ต่างอะไรนัก กับการที่พยายามผลิตซ้ำหรือธำรงรักษาอำนาจชายเป็นใหญ่ไว้ ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง "ความเป็นผู้หญิง" แม้ดูเหมือนจะมีที่ทางอยู่บ้าง ก็เป็นที่ทางที่มักจะโดน "ความเป็นผู้ชาย" สอดแทรกชำแรกชำเราอยู่ตลอดเวลา![17] โดยเฉพาะในกลุ่มผู้หญิงที่ยากจน ที่ถูกผลักดันให้เข้าสู่ความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบทุนนิยมโดยที่ไม่มีความพร้อม ในขณะที่อุดมการณ์ความเชื่อบางอย่างในสังคมจารีตที่เคยอุปถัมป์ค้ำชูผู้หญิงในชุมชนหมู่บ้านไม่ให้ถูกผู้ชายเอาเปรียบมากจนเกินไปนั้น ได้เปลี่ยนแปลงบทบาทผลิกผันกลับไปเป็นพันธมิตรกับอำนาจชายเป็นใหญ่ที่แฝงมากับระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้อย่างแนบเนียน[18]

---

[17] ดูเพิ่มเติมใน อวยพร พานิช " ผู้หญิงกับภาษา " ใน *สตรีศึกษา I : ผู้หญิงกับประเด็นต่างๆ* บรรณาธิการโดย กนกศักดิ์ แก้วเทพ (กรุงเทพ : คณะอนุกรรมการการศึกษา อาชีพ และวัฒนธรรม คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี, 2541), หน้า 252-283. ,และ วิจิตร ว่องวารีทิพย์ "เซ็กซ์ชวลลิตี้ บททดลองอ่านผ่านคอลัมน์ตอบปัญหาหัวใจ " : 243 – 272 .

[18] งานวิทยานิพนธ์ของนิวัตร (2540) ซึ่งได้ศึกษาภาพลักษณ์ความเป็นลูกสาวในแง่บทบาทและการปรับเปลี่ยนบทบาทให้เป็นไปตามความคาดหวังของครอบครัวภายใต้กลไกทางอุดมการณ์ความเชื่อเรื่องผีปู่ย่า นิวัตร พบประเด็นสำคัญ 3 ประการคือ หนึ่งในสามประการนั้นคือ การเข้าสู่การค้าประเวณีของผู้หญิง แสดงให้เห็นการผลิตซ้ำบทบาทของลูกสาว ในการเป็นผู้รับผิดชอบต่อความอยู่รอดต่อเนื่องของครอบครัว ภายใต้ความเชื่อเรื่องผีปู่ย่าและความกตัญญูในเงื่อนไขทางสังคมของการผลิตที่ทุนนิยมเข้ามามีบทบาทสำคัญในวิถีชีวิตของชุมชนชนบท ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความผสมผสานกันระหว่างความคาดหวังของครอบครัวภายใต้กลไกทางอุดมการณ์ความเชื่อเรื่องผีปู่ย่า กับระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรา และการบริโภคนิยม ที่ส่งผลให้ร่างกายของลูกสาวถูกคาดหมายให้เป็นปัจจัยการผลิตอันชอบธรรมที่บุพการีมีสิทธิควบคุมจัดการ (ดูเพิ่มเติมใน นิวัตร สุวรรณพัฒนา, *ความคาดหวังของครอบครัวและบทบาทของลูกสาวใน " ชุมชนค้าประเวณี " กรณีศึกษาหมู่บ้านแห่งหนึ่งในจังหวัด*

พูดง่ายๆ คือ เมื่อเงื่อนไขและบริบททางสังคมวัฒนธรรมปรับเปลี่ยนไป จึงน่าจะทำให้โครงสร้างระบบความสัมพันธ์ทางสังคม กลไกความเชื่อ การกำหนดกฎเกณฑ์เรื่องการจัดการทางเพศ ไปจนถึงเรื่องการแบ่งงานกันทำตามเพศสั่นคลอนไปด้วย อันส่งผลต่อความได้เปรียบเสียเปรียบระหว่างเพศในการเข้าถึงทรัพยากรในลักษณะที่เป็นกระบวนการเชิงวิภาษวิธี(Dialectic) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเปลี่ยนวิถีการผลิตอันเนื่องมาจากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม[19]

จากการศึกษาในเอกสาร "วิชาการ" หลายชิ้น[20] พบว่า ในสังคมอิวเมี่ยนในสมัยที่ยังยึดถือจารีตประเพณีเคร่งครัดมีลักษณะของสังคมที่ให้อำนาจชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) แต่ไม่ได้เป็นอย่างในรูปแบบประเทศตะวันตก กล่าวคือ ในสังคมอิวเมี่ยนแบบจารีตนิยมนั้น ยังมีกลไก ระบบกรรมสิทธิ์หรือสิทธิที่ยังเอื้อให้ผู้หญิงมีอำนาจหรือมีส่วนร่วมในการจัดการด้านต่างๆร่วมกับผู้ชาย นั่นก็คือระบบกรรมสิทธิ์ร่วม (Collcetive Property Rights) เช่น, ที่ดินบริเวณรอบๆหมู่บ้านถือว่าเป็นของส่วนรวมของคนในหมู่บ้าน, ที่ดิน, สัตว์เลี้ยง และทรัพย์สินที่แต่ละครัวเรือนครอบครองถือว่าเป็นของสมาชิกทุกคนในครัวเรือนหลังนั้น ผู้หญิงก็มีสิทธิ์ใช้ได้ แม้ว่าอำนาจเด็ดขาดในการเป็นผู้นำในระดับครัวเรือนก็ดี ในระดับชุมชนก็ดีหรืออำนาจในการตัดสินคดีความต่างๆก็ดี จะตกแก่ผู้ชายโดยเฉพาะผู้ชายอาวุโสหรือผู้ชายที่เป็นหัวหน้าครัวเรือนหรือผู้ชายที่มีแซ่สกุลใหญ่ แต่ผู้หญิงก็

พะเยา (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2540), หน้า ค.

[19] อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยก็ไม่ได้หมายความว่าจะประทับตราว่าระบบทุนนิยมนั้นหยุดนิ่งไปหรือเลวร้ายไปเสียหมด เพราะทุนนิยมโดยตัวของมันเองก็มีพัฒนาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในยุค Late – Capitalism นี้ ทุนนิยมก็มีส่วนสำคัญในการสร้างและผลักดันแนวคิด และกระบวนการต่อสู้และเคลื่อนไหวทางสังคมในระดับต่างๆ หลายประการ ไม่ว่าจะเป็น เรื่องสิทธิมนุษยชน สิทธิสตรี สิทธิชุมชน รวมทั้งเปิดพื้นที่ทางสังคมให้กับกลุ่มที่เคยถูกสังคมประทับตราว่าเป็น "คนชายขอบ" เช่น เกย์ เลสเบี้ยน โสเภณี ให้มีอำนาจต่อรองทางวัฒนธรรมมากขึ้น เป็นต้น

[20] ดูเพิ่มเติมใน เอกสารเรื่องประเพณีการแต่งงานของชาวเขาเผ่าเย้า ของ มงคล จันทร์บำรุง (2529) นักวิจัยประจำเผ่าเย้าของสถาบันวิจัยชาวเขา, หนังสือ "Thailand Yao : past, present, and future " ที่แต่งโดย Chob Kacha – ananda (1997), และบทความชื่อ " The Iu – mien (Yao) ethnic group : world experiences" แต่งโดย Choychiang Saetern (1997) ซึ่งเป็นชาวอิวเมี่ยนในลาว ซึ่งเป็นบทความที่อยู่ในหนังสือ "Development or Domestication ? : indigeneous people of Southeast Asia" โดยมี Don Mc Caskill กับ Ken Kampe เป็นบรรณาธิการ นอกจากนี้ก็มีข้อมูลจากหนังสือ " หกเผ่าชาวดอย " ของ พอลและอีเลน ลูวิส (2528) และเอกสารการสำรวจอื่นๆก่อนหน้าปี พ.ศ.2535 ของสถาบันวิจัยชาวเขา โดยงานเขียนเหล่านี้ แม้ไม่ได้มุ่งวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหญิงชายชาวอิวเมี่ยนโดยตรง แต่ก็เป็นประโยชน์ในการให้ข้อมูลพื้นฐานทางชาติพันธุ์วรรณา (ในมุมมองและวิธีการนำเสนอแบบผู้ชาย)

ยังมีสิทธิ์ที่จะใช้ทรัพย์สินเหล่านั้นซึ่งเชื่อมโยงกับระบบกรรมสิทธิ์แบบที่สองในสังคมจารีตของอิวเมี่ยน ก็คือระบบกรรมสิทธิ์แบบปัจเจก (Private Property Rights) สิ่งที่จัดเป็นทรัพย์สินของปัจเจกบุคคลได้แก่ ผลผลิตจากแรงงานที่ตนเองแผ้วถางลงแรงซึ่งจะถูกนำไปเก็บรวบรวมภายใต้การดูแลของหัวหน้าครัวเรือน และเงินที่ได้จากการขายฝิ่นในที่ดินที่ตนเองลงแรงแผ้วถาง ซึ่งเงินนี้ไม่จำเป็นต้องฝากไว้กับหัวหน้าครัวเรือน แต่เป็นเงินของใครของมัน ใครหาได้ก็เป็นของคนนั้น

นอกจากนี้เมื่อศึกษาดูอำนาจหญิงชายในการจัดการมรดก ก็พบว่าถ้าหัวหน้าครัวเรือนตายไปที่ดินตามหลักจารีตถือเป็นทรัพย์สินของครัวเรือน (Collective Property) ผู้หญิงที่ยังอยู่ในครัวเรือน (ภรรยาของหัวหน้าครัวเรือน และ หญิงที่ยังไม่ได้แต่งงานย้ายไปอยู่กับครัวเรือนอื่น) ก็มีสิทธิ์ใช้ที่ดินและมรดกอื่นๆของครัวเรือน ถ้าเด็กๆในครัวเรือนยังไม่โต ภรรยาของหัวหน้าครัวเรือนจะรับหน้าที่เป็นผู้จัดการมรดกไปพลางๆก่อน รอจนลูกชายคนโตเติบใหญ่ขึ้นจึงให้เข้ามามีส่วนในการจัดการร่วมด้วย

อีกตัวอย่างที่น่าสนใจในเรื่องกลไกที่ให้อำนาจยืดหยุ่นแก่ผู้หญิงอิวเมี่ยนก็คือ การให้อิสระเสรีแก่ผู้หญิงและผู้ชายในการเลือกคู่ครองที่ตนพอใจและไม่ยึดถือเรื่องพรหมจรรย์ของผู้หญิง และไม่รังเกียจผู้หญิงที่มีบุตรก่อนแต่งงานแม้ว่าจะเป็นบุตรที่เกิดโดยไม่ได้ตั้งใจ หรือเป็นบุตรที่เกิดจากการขาดความรับผิดชอบของพ่อบุตรนั้นก็ตาม (ถ้าดูบริบทด้านหนึ่ง อาจเห็นว่าเป็นเรื่องของความต้องการแรงงานในการแผ้วถางทำไร่เลื่อนลอย แต่ผู้วิจัยเห็นว่าอีกด้านหนึ่งมันก็อาจเป็นหลักเกณฑ์ที่คอยพยุงผู้หญิงในสังคมอิวเมี่ยนไว้ไม่ให้ถูกดูหมิ่นดูแคลน และสามารถมีทางเลือกในการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมจารีตได้) แม้ว่าอำนาจประกาศิตเรื่องการหมั้นหมายแต่งงานจะอยู่ในดุลยพินิตของพ่อแม่ญาติผู้ใหญ่ก็ตาม แต่ตัวผู้หญิงเองก็มีส่วนร่วมอยู่ไม่น้อย

พูดง่ายๆก็คือ สังคมอิวเมี่ยนแบบจารีตนั้น ไม่ได้มีลักษณะของผู้ชายกดขี่ผู้หญิงไปในทุกๆมิติอย่างที่นักสตรีนิยมโดยเฉพาะสตรีนิยมคลื่นลูกที่สอง (Second Wave Feminist) ยึดแนวคิดเข้าใจ หากแต่ในสังคมจารีตมีกลไกหลายประการที่คอยช่วยพยุงผู้หญิงไม่ให้ถูกเอาเปรียบจากผู้ชายมากจนอยู่ไม่ได้ และเป็นกลไกที่มีลักษณะเฉพาะในสังคมอิวเมี่ยน

อย่างไรก็ตาม อิวเมี่ยนก็มีระบบสังคมที่ผู้ชายมีอำนาจเป็นใหญ่ เพศชายก็ยังถูกถือว่าเป็นเพศของผู้นำและผู้มีความเข้มแข็ง, มีความรับผิดชอบต่อการดำรงเผ่าพันธุ์และสืบตระกูล(ถือผี) เป็นเพศที่มีอำนาจตามธรรมชาติ และอำนาจที่สังคมมอบให้ภายหลังที่จะปกป้องคุ้มครอง (ควบคุมและจัดการ) สมาชิกในสังคมอิวเมี่ยนโดยเฉพาะผู้หญิงได้อย่างชอบธรรม อีกทั้งข้อมูลทางชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography) เกี่ยวกับชาวเขาที่ผ่านมานั้น ส่วนใหญ่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับเสียงและการตรวจสอบของ “ คนใน ” ที่เป็นผู้หญิง จึงเป็นไปได้ว่าข้อมูลดังกล่าวจะยังเจือด้วยวิธีคิดแบบชายเป็นใหญ่ และความเชื่อแบบยึดว่าชาติพันธุ์ของตนเองเหนือกว่า (Ethnocentrism) ดังนั้น ข้อมูลดัง

กล่าวจึงเป็นเพียงหลักฐานชั้นต้นที่ถึงจะกลั่นกรองมาบ้างแล้ว แต่ก็ไม่ใช่ข้อสรุปที่เชื่อถือได้เต็มร้อยแต่อย่างใด

อีกประการหนึ่ง การที่ผู้หญิงอิวเมี่ยนมีพื้นที่ทางสังคมของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในครัวเรือน และมีอำนาจมากมายในพื้นที่นั้น หรือมีอำนาจต่อรองในการเลือกคู่ครอง รวมทั้งมีสิทธิที่จะสามารถใช้ที่ดินในรูปแบบต่างๆนั้น ไม่ได้หมายความว่าผู้หญิงอิวเมี่ยนจะไม่ประสบปัญหาความไม่เท่าเทียม ไม่เจ็บปวดจากการดำรงชีวิต หรือไม่พยายามต่อสู้เพื่อให้ตนเองมีความสุขมากขึ้น และการศึกษาวิจัยที่ผ่านมาก็ยังไม่ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องเหล่านี้ ซ้ำร้าย อาจจะทึกทักเอาว่าพวกเธอมีความยินดีปรีดากับวิถีชีวิตตามจารีตแบบเหมารวมเสียด้วยซ้ำ สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องที่ต้องมีการเปิดพื้นที่ให้ผู้หญิงในสังคมอิวเมี่ยนและกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆได้มีโอกาสพูด มีโอกาสนำเสนอ ต้องมีการถกเถียง ตรวจสอบกันและกันต่อไป[21]โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ใน "เรื่องส่วนตัว" อย่าง "เรื่องผัวๆเมียๆ" เพราะ "เรื่องส่วนตัว" นี่แหละ ที่สตรีนิยมถือเป็นหลักการใหญ่ว่าคือเรื่องอำนาจการเมือง (Personal is Political) หรือพูดง่ายๆว่าคือความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ผู้ชายมักจะมองไม่เห็น

เราสามารถมองเห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้คน สถาบัน และโครงสร้างทางสังคมได้ชัดเจนจากการวิเคราะห์ศึกษาบทบาททางเพศสภาพ (Gender Role) โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาททางเพศสภาพในระดับครัวเรือน (Household) และครอบครัว (Family) ที่เป็นทั้งหน่วยการผลิต การจัดสรร การบริโภค และพื้นที่ปฏิสัมพันธ์ที่สำคัญระหว่างหญิงชาย

อนึ่ง นับวันที่สังคมไทยยิ่งมีการผสมผสานทางชาติพันธุ์ที่หลากหลายมากขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งผ่านรูปแบบการแต่งงานระหว่างหนุ่มสาวเชื้อสายต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นระหว่างคนเชื้อสายไทยกับคนเชื้อสายต่างประเทศจากซีกโลกตะวันตกหรือประเทศต่างๆ ในเอเชีย อันเนื่องมาจากเทคโนโลยีการติดต่อสื่อสารคมนาคมข้ามพรมแดนที่ทันสมัย และเงื่อนไขทางสังคมวัฒนธรรมต่างๆ ที่ยอมรับให้มีการแต่งงานรูปแบบใหม่ๆ เกิดขึ้นได้ การแต่งงานหรือใช้ชีวิตคู่ของหนุ่มสาวเชื้อชาติไทยนับตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ยี่สิบ ไม่เพียงแต่มีการพัฒนารูปแบบของการแต่งงานหรืออยู่กินกับคนต่างเชื้อชาติต่างพรมแดนประเทศดังกล่าว แต่ยังมีการแต่งงานอยู่กินกันระหว่างคนไทยกับชนกลุ่มน้อย เช่น แต่งงานกับชาวเขาเผ่าต่างๆ เพียงแต่ไม่มีการสำรวจอย่างจริงจัง

สังคมไทยทุกวันนี้จึงเต็มไปด้วยความหลากหลายของครอบครัวลูกผสมมากขึ้นๆ นับตั้งแต่การผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมของเพศ ชนชั้น ชาติพันธุ์ ศาสนา ไปจนถึงอายุที่แตกต่างกัน

---

[21] ดูข้อถกเถียงที่ ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์ ได้โต้แย้งกับ ธาวิต สุขพาณิช ที่อ้างว่า การตีความของสตรีนิยมไม่เป็นประวัติศาสตร์หรือไม่เป็นไทย ได้จากบทความของ ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์ " มายาคติ + ประสบการณ์กับการสร้างความไม่รู้เรื่องผู้หญิงไทย ข้อสังเกตจาก '108 เรื่องที่ผู้หญิงควรรู้' " ใน *108 เรื่องที่หญิงไทยควรรู้ (แต่ไม่เคยรู้ เพราะหลงนึกว่ารู้ๆกันดีอยู่แล้ว)*, (กรุงเทพ : 2544), หน้า 91.

ของคู่สมรสและเครือญาติทั้งเขาและเธอ ในขณะที่การศึกษาการวิจัยของเรายังก้าวเท้าอยู่กับเรื่องโครงสร้างครอบครัวเดี่ยว ครอบครัวขยาย การแตกกระจายของแรงงานในครอบครัว และทัศนคติต่อชีวิตคู่สมรส คล้ายๆกับพยายามโหยหาจริยธรรมครอบครัวแบบเก่าๆ

ในขณะเดียวกันก็มีเสียงพึมพำออกมาว่า เราต้องทำความเข้าใจเรื่องครอบครัวกันเสียใหม่ให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงของโลก แต่ก็เป็นเสียงที่ค่อยเหลือเกิน ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาครอบครัวในแง่มุมใดในสังคมไทย งานศึกษาครอบครัวในแง่มุมของบทบาททางเพศสภาพ (Gender) โดยตรงมีอยู่เป็นสัดส่วนน้อยมากเมื่อเทียบกับงานศึกษาเรื่องเกี่ยวกับเพศ (Biological or Physical Sex) โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเทียบกับงานวิจัยค้นคว้าเรื่องเกี่ยวกับเพศ (Biological or Physical Sex) ในสาขาวิชาวิทยาศาสตร์การแพทย์ ประชากรศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และรัฐศาสตร์ อย่างไรก็ตามแม้ว่าจำนวนงานเขียนทางวิชาการในหัวเรื่องบทบาททางเพศสภาพที่ผลิตออกมาจะมีน้อย แต่ก็เป็นการศึกษาที่ให้ทั้งข้อมูลและการวิพากษ์อันน่าจะนำไปใช้ประโยชน์ได้มาก

ในเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจในครอบครัวและเครือญาติ การศึกษาของ Nancy Bonvillain (1997) ซึ่งศึกษาสังคมที่มีอารยธรรมการเมืองและเศรษฐกิจต่างๆกันไป นับตั้งแต่สังคมเก็บของป่าล่าสัตว์ (Foraging Band Society) ไปจนถึงสังคมอุตสาหกรรม Bonvillain พบว่าบทบาททางสังคมที่สำคัญๆทั้งหมดล้วนแล้วแต่เป็นบทบาทที่เกี่ยวข้องกับการผลิตทางเศรษฐกิจ ซึ่งเกี่ยวโยงกับอำนาจในการเข้าถึงทรัพยากร ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง (Bonvillain, 1997 : 13)

บทบาททางเพศสภาพของผู้หญิงก็เป็นหนึ่งในหลายบทบาทที่สังคมสร้างขึ้น (Social Construction) และเป็นบทบาทที่สำคัญในการอยู่รอดของครัวเรือนและครอบครัว (รวมทั้งตัวผู้หญิงเอง) เมื่อหลายๆครอบครัวรวมกันขึ้นก็เป็นเครือญาติ กลุ่มเครือญาติหลายๆกลุ่มรวมกันเข้าก็เป็นชุมชน ความอยู่รอดของผู้หญิงและครอบครัวจึงเป็น "ความอยู่รอด" ของผู้ชายและสังคมใหญ่ด้วย

"ความอยู่รอด" จึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจและการเข้าถึงทรัพยากร บทบาททางเพศสภาพในแง่นี้จึงเป็นบทบาทเชิงอำนาจในการเข้าถึงทรัพยากรทั้งในแง่วัตถุและในแง่สิทธิต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สิทธิในการจัดการเนื้อตัวร่างกาย (Body Control) และสิทธิในเรื่องทางเพศ (Sexuality) ของตัวผู้หญิงเอง ซึ่งเป็นการปรับตัวเพื่อ "ความอยู่รอด" ของผู้หญิงและครอบครัว รวมทั้งผู้ชายและสังคมโดยรวมซึ่งมีลักษณะเฉพาะแตกต่างกันออกไปตามแต่ละสังคมอีกด้วย

การวิเคราะห์ในส่วนประเด็นนี้จึงเป็นสิ่งที่ยืนยันว่า "ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ" ไม่ได้แสดงออกแต่เฉพาะในเรื่องของการเข้าถึงปัจจัยการผลิตหรือทรัพยากรเพียงอย่างเดียว แต่มันพัวพันอยู่ในทุกๆมิติในชีวิตประจำวัน ตราบเท่ามนุษย์ที่ยังคงต้องใช้ภาษา ศาสนา ค่านิยม และอุดมการณ์ทางสังคมอื่นๆอย่างแยกไม่ได้

แม้ว่าการพัฒนาของรัฐที่มุ่งส่งเสริมระบบทุนนิยม จะส่งผลกระทบสำคัญในการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางการผลิตและบทบาททางเพศสภาพในชุมชน โดยมันได้พรากเอาทรัพยากรบางอย่างไปและให้ทรัพยากรบางอย่างแทน ซึ่งสถานการณ์ดังกล่าวได้ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหญิงและชายในการเข้าถึงปัจจัยการผลิต ทั้งในแง่ของปัจจัยการผลิตเดิมและปัจจัยการผลิตแบบใหม่ ดังเช่น งานศึกษาของทวิช(2538) ที่ให้ภาพผู้หญิงชาวเขาที่ล้มละลายจากเศรษฐกิจภาคเกษตรแล้วลงมาขายของที่ระลึกในเมือง ซึ่งทำให้พวกเธอเข้าถึงปัจจัยการผลิตที่อยู่ในรูปเงินสดได้ดีกว่าผู้ชายชาวเขากลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน อย่างไรก็ตาม ก็ไม่ได้หมายความว่าผู้หญิงชาวเขาเหล่านั้นการมีอำนาจในการเข้าถึงปัจจัยการผลิตก็ไม่ได้หมายความว่าเขาหรือเธอเหล่านั้น จะมีอำนาจในการบริโภคมูลค่าสิ่งของที่ได้จากหยาดเหงื่อแรงงานในการผลิตนั้นเสมอไป วิถีการผลิตจึงไม่ได้เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตเพียงอย่างเดียว แต่มันเชื่อมโยงกับการแบ่งสันปันส่วน (Distribution) และการบริโภค (Consumption) อย่างมีนัยยะสำคัญ อย่างไม่ตายตัว และไม่ได้แยกส่วนอย่างที่เรามักจะทึกทักกัน รวมทั้งต้องให้ความสำคัญกับมุมมอง / การตีความของผู้คนที่หลากหลายในเรื่องเหล่านี้ด้วย

3. 3 การบริโภคกับผู้หญิง : มิติทางวัฒนธรรมและอำนาจ

" ...Production have becomes subsistence for some but the source of consumptionist pleasures for others, ..." (Corrigan, 1998 : 1)

การบริโภคในทางสังคมวิทยาไม่ได้มีความหมายแต่เพียงแค่การนำวัตถุสิ่งของมากิน มาดื่ม มาเสพ เท่านั้น แต่มันมีความหมายทางวัฒนธรรมซ่อนอยู่ Campbell (Campbell 1983, 1987 อ้างใน Corrigan 1998 : 2, 9-16) เป็นคนหนึ่งที่มองเห็นประเด็นนี้ โดยเขาจำแนกลักษณะของการบริโภคสินค้าออกเป็นสองลักษณะคือ

1. การบริโภคสินค้าเพื่อความจำเป็นใช้ (Necessities) เป็นการบริโภคเพื่อให้ได้รับความพึงพอใจ (Satisfaction) ทางร่างกายและจิตใจอย่าง "พอเพียง" เช่น ต้องกินอาหารเพราะหิว พอกินเสร็จก็อิ่ม

2. การบริโภคสินค้าเพื่อความหรูหรา (Luxuries) เน้นให้ได้ความสุขสมหวัง (Pleasure) มากกว่าความสะดวกสบาย (Comfort) ธรรมดา เช่น นอกเหนือไปจากการรับประทานอาหารให้อิ่มท้องแล้ว ก็ต้องเน้นให้มีบริกร มีการตกแต่งบรรยากาศห้องอาหารอย่างสวยงามน่าพิศมัยในเวลารับประทานอาหารด้วย [หรืออีกนัยหนึ่ง เป็นการบริโภคเพื่อสร้าง / ผลิตซ้ำความหมายทางสังคม และ /

หรืออัตลักษณ์บางอย่างผ่านมูลค่าทางวัฒนธรรม(Cultural Value)โดยเฉพาะอัตลักษณ์ทางเพศสภาพ (Gender Identity) [22] --- ผู้วิจัย]

งานของ Illouz (1997) ก็เป็นอีกงานหนึ่งที่กล่าวถึงความหมายทางวัฒนธรรมที่แฝงอยู่ในการบริโภคสินค้าและบริการ โดยเขาได้ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่าง ทุนนิยม การบริโภคนิยม และการให้ความหมายเรื่อง "ความรัก" ว่า ในอดีตผู้คนส่วนใหญ่ รวมทั้งนักวิชาการมองว่าความรักเป็นเรื่องส่วนตัวมากกว่าจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสังคมกลุ่มใหญ่ (Collective Social life) และในระยะต่อมา ก็ยังเน้นว่าความรักเป็นการแลกเปลี่ยนความสนใจตลอดจนความชื่นชอบระหว่างบุคคล จนกระทั่งตั้งแต่ช่วงปี ค.ศ. 1960–1969 เป็นต้นมา นักวิชาการก็เริ่มหันมาสนใจเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องการประทับตรา (Labelling) การตีความ อารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ในการสื่อสาร และตั้งคำถามเกี่ยวกับ การให้ความหมายของคำว่า "ความรัก" ในปัจจุบัน และกระบวนการที่มันเกิดขึ้น ดำรงอยู่

---

[22] มีผู้ให้คำจำกัดความ (Definition) เกี่ยวกับความเป็นตัวตนหรืออัตลักษณ์ (Identity) และอัตลักษณ์ทางเพศสภาพ (Gender Identity) ไว้มากมาย ในที่นี้ผู้วิจัยขอประมวลเอาจากเอกสารสามชิ้นคือ จากหนังสือเรื่อง เส้นผมบังภูเขา ของ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2545), จาก The Blackwell Dictionary of Sociology (1995), และจากข้อเขียนทางอินเตอร์เน็ทชื่อ "Sexual Identity and Gender Identity" (2001) ได้ใจความโดยสังเขปว่า

ความเป็นตัวตนหรืออัตลักษณ์ (Identity) หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดที่เรามีต่อตัวเอง เรานิยามตัวเราเองว่าเราเป็นใคร ซึ่งความรู้สึกนึกคิดหรือการนิยามดังกล่าวมันสัมพันธ์กับสถานภาพ (Social Status) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่อยู่ในปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับคนอื่นๆ ภายใต้บริบททางสังคมวัฒนธรรมที่เราดำรงอยู่ และความรู้สึกนึกคิดหรือการนิยามดังกล่าวเป็นภาพสะท้อนในเรื่องสิทธิอำนาจที่หลากหลายและซับซ้อนของผู้คนซึ่งเป็นประเด็นที่กำลังอยู่ในความสนใจของสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาในขณะนี้

ส่วนอัตลักษณ์ทางเพศสภาพ (Gender Identity) นั้น หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดที่เรามีต่อตัวเอง เรานิยามตัวเราเองว่าเรามี "ความเป็นชาย" (Masculinity) "ความเป็นหญิง" (Femininity) หรือ ความเป็นเพศสภาพในแบบอื่นๆอย่างไร ซึ่งความรู้สึกนึกคิดหรือการนิยามดังกล่าวมันเกี่ยวข้องสัมพันธ์ (อาจจะอยู่ในรูปของความขัดแย้ง กลมกลืน ,หรือปะทะประสานกันในลักษณะอื่นๆก็ได้ ไม่มีรูปแบบตายตัว) กับลักษณะทางเพศ (Sex ; Biological aspect) และเพศสภาพที่สังคม-วัฒนธรรมสร้างขึ้น กำหนดขึ้น เกี่ยวข้องกับปฏิสัมพันธ์ของผู้อื่นที่คาดหวังต่อตัวเรา และความรู้สึกนึกคิดที่เรามีต่อตัวเอง เรานิยามตัวเราเองว่าเรามีเพศสภาพอย่างไรนี้ เป็นมิติหนึ่งของการต่อรองอำนาจหรือสิทธิในการจัดการเรื่องต่างๆ โดยเฉพาะ สิทธิในการเข้าถึงทรัพยากร / ปัจจัยการผลิต และสิทธิที่จะดำรงชีวิตอยู่อย่างมีเกียรติมีศักดิ์ศรี ดูเพิ่มเติมใน อานันท์ กาญจนพันธุ์, *เส้นผมบังภูเขา : ความคิดสามัญเชิงวิพากษ์* (กรุงเทพ : สถาบันพัฒนาการเมือง, 2545), หน้า 61, 65, 165 – 166. , Allan G. Johnson, "Gender Identity"*The Blackwell Dictionary of Sociology : a user's guide to sociological language* (Oxford : Blackwell, 1995), pp. 249–250. และ "Sexual Identity and Gender Identity." 2001. [online]. Available : http: //eserver. prg/feminism/Sexual-Gender-identity. txt[Oct 12, 2001].

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความสัมพันธ์ระหว่างความรักเชิงโรแมนติกกับโครงสร้างสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ

ในขณะที่นักมานุษยวิทยามักจะมองการแต่งงานว่าเป็นเรื่องของการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ แต่ Illouz (1997) มองในอีกมุมหนึ่งว่า ในบริบทสังคมทุนนิยมอุตสาหกรรมตะวันตกนั้น การแต่งงานเป็นเรื่องของการบริโภคแบบฉาบฉวยชั่วครั้งชั่วคราว ที่ถูกห่อหุ้มด้วยการให้ความหมายเกี่ยวกับความรักเชิงโรแมนติก โดยมีกระบวนการสองอย่างเข้ามาเกี่ยวข้องคือ

1. การทำให้การบริโภคสินค้าและบริการต่างๆกลายเป็นเรื่องความรักเชิงโรแมนติก

2. การทำให้ความนักเชิงโรแมนติกกลายเป็นสินค้าและบริการ

โดยทั้งสองกระบวนการนี้เกี่ยวข้องกับอำนาจในการให้ความหมายของชนชั้นต่างๆในสังคม ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา. สามารถผลิตซ้ำความหมายเก่าๆขึ้นมาได้อีก ขึ้นอยู่กับว่าความหมายนั้นๆมัน "เวิร์ค" ในการตอบสนองการผลิตแบบมวลชน รสนิยม ตลอดจนอารมณ์ความรู้สึก วิธีคิด และวิธีใช้ชีวิตของคนในสถานภาพที่มีกำลังซื้อมากน้อยเพียงไร

Illouz (1997) กล่าวถึงการให้ความหมายเกี่ยวกับความรักในสังคมอเมริกันว่ามีอยู่ด้วยกันสองรูปแบบใหญ่ๆ คือ

1. รักเป็นสิ่งที่อยู่เหนือการให้เหตุผล เป็นเหมือนไฟอันเร่าร้อน มีแรงดึงดูดดังแม่เหล็กและน่าพิศวงดั่งต้องมนต์มายา

2. รักเป็นรูปแบบหนึ่งของการทำงาน คู่สมรสเป็นเสมือนผู้ทำธุรกิจร่วมกันในการที่จะสร้างรายได้และสร้างชีวิตให้เป็นสรวงสวรรค์บนดิน

โดยความหมายแรกมักถูกยึดถือโดยกลุ่มที่มีอำนาจในการจับจ่าย ส่วนความหมายที่สองนั้นมักจะถูกยึดถือโดยกลุ่มที่มีรายได้น้อยเป็นหลัก อย่างไรตาม ก็ยังมีกลุ่มชนชั้นกลางรุ่นใหม่ที่เงื่อนไข วิธีคิด และการศึกษาในระบบทุนนิยมได้เปิดทางให้คนกลุ่มนี้สร้างความหมายเกี่ยวกับ "ความรัก" ในแบบฉบับของตัวเองในรูปแบบต่างๆได้

อีกงานเขียนหนึ่งซึ่งพูดถึงเรื่องความหมายทางวัฒนธรรมที่แทรกอยู่ในการบริโภคสินค้าก็คืองานของ Gillis(1996) Gillisกล่าวถึง ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมเกี่ยวกับครอบครัว ซึ่งเป็นประวัติศาสตร์ทางความคิดว่าด้วยครอบครัว (Imagined Family) นับตั้งแต่ปลายยุคกลางเป็นต้นมา เพื่อเติมช่องว่างในประวัติศาสตร์ครอบครัว

หนังสือแบ่งออกเป็นสี่ส่วนใหญ่ ส่วนแรกกล่าวถึงมายาคติของเรื่อง "ครอบครัวในอดีต" หรืออีกนัยหนึ่งก็คือมายาคติเกี่ยวกับการอ้าง "ครอบครัวตามประเพณี" (Family Traditionalism) ซึ่งคำว่าประเพณีในที่นี้แท้จริงเป็นสิ่งที่เพิ่งเกิดขึ้นเมื่อไม่นานมานี้เอง อย่างไรก็ตาม Gillis เห็นว่ามายา

คติและพิธีกรรมเกี่ยวกับครอบครัวดังกล่าวก็ยังจำเป็นต้องใช้อยู่แต่เราต้องสร้างมันขึ้นมาด้วยตัวของเราเอง มากกว่าจะนำไปผูกอิงกับศาสนาและชุมชน

ในส่วนที่สอง ผู้เขียนได้แสดงให้เห็นถึงว่ากระบวนการกระตุ้นสังคมให้เป็นอุตสาหกรรม (Industrialization) ได้แยกการผลิตออกไปจากครัวเรือน ทำให้ปัจเจกสามารถพึ่งตัวเองได้มากขึ้น โดยไม่ต้องอาศัยความสัมพันธ์ทางเครือญาติ การแต่งงานสมัยใหม่ (ในสังคมอเมริกัน --- ผู้วิจัย) จึงสามารถมีฐานจากความรักมากกว่าผลประโยชน์ ผู้คนมีอิสระในการสร้างอัตลักษณ์(Identity) เฉพาะตัวในเรื่องต่างๆมากขึ้น แต่ก็มีความกดดันในการที่จะเป็นเพื่อนร่วมชีวิต ในการเป็นพ่อแม่ และการที่จะเป็นลูกสาวลูกชายในทางที่สมบูรณ์แบบ บ้านถูกอุปโลกให้เป็นภาพและพิธีกรรมอันงดงามของครอบครัวในอุดมคติ โดยมีผู้หญิงเป็นผู้รับผิดชอบหลักในกิจกรรม (พิธีกรรม) และมายาคติต่างๆ งานส่วนใหญ่ในบ้านมุ่งไปที่ผู้หญิงเพื่อที่จะสร้างความพึงพอใจให้แก่สมาชิกคนอื่นๆ

พูดง่ายๆก็คือ Gillis (1996) มองว่า ผู้คนที่ใช้ชีวิตครอบครัวโดยเฉพาะในสังคมที่ถูกกระตุ้นให้เน้นอุตสาหกรรมนี้ แม้จะมีอิสระในการสร้างอัตลักษณ์ในเรื่องต่างๆมากขึ้น แต่อัตลักษณ์ดังกล่าวก็อาจขัดกับบทบาททางสังคมที่คนๆนั้นต้องทำหรือถูกคาดหวังให้ต้องกระทำ และผู้ที่เผชิญหน้ากับความกดดันนี้มากกว่าผู้ชายส่วนใหญ่ก็คือผู้หญิง

Gillis(1996) กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงบทบาทของหญิงและชายผ่านการเล่าถึงพัฒนาการของการให้ความหมายเรื่อง " บ้าน " นับตั้งแต่ยุควิคตอเรียว่า บ้านในยุควิคตอเรียของชนชั้นกลาง ก็คือสถานที่พักผ่อนของผู้ชายหลังจากที่เขาทำงานนอกบ้านมาแล้ว ในขณะที่ " บ้าน" ของผู้หญิงก็คือ สถานที่ทำงานและพักอาศัยของเธอ สังคมถือว่าผู้ชายเป็นผู้สร้างบ้าน (House Making) แต่ผู้หญิงเป็นผู้ดูแลรักษาบ้าน (House Keeping) ด้วย "การทำงานแห่งรัก" (A labour of love) ของเธอ บ้านในยุควิคตอเรียนี้เต็มไปด้วยวัตถุที่ให้ความหมายเกี่ยวกับการเคารพบูชาเพื่อตอบสนองการมาเยี่ยมเยือน (Ritual of Visiting) ของบรรดาแขกเหรื่อของผู้ชายผู้เป็นเจ้าบ้าน ในขณะที่ห้องครัวและห้องคนรับใช้เป็นห้องที่ขาดการเหลียวแล มาถึงศตวรรษที่ยี่สิบ การลดลงของคนรับใช้ประกอบกับการจูงใจของนักเศรษฐศาสตร์ทุนนิยมที่มุ่งเสนอขายสินค้าเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆภายในบ้าน ผลักดันและจูงใจให้ผู้หญิงในฐานะภรรยาและแม่ต้องมีบทบาทมากขึ้นในการดูแลบ้านและทำงานบ้าน (Gillis, 1996 : 4 – 7)

ในส่วนที่สาม กล่าวถึงพัฒนาการของความรักชิงโรแมนติก (Romantic Love) และการสร้างความหมายทางสัญลักษณ์เกี่ยวกับการมีคู่ในศตวรรษที่สิบเก้าว่า สิ่งเหล่านี้เพิ่งเกิดขึ้นในยุคดังกล่าว โดยเริ่มจากสภาขุนนางแพร่หลายไปยังยุควิคตอเรียโดยผู้ชายเป็นผู้รับเอาแนวคิด (Concept) เรื่องความรักเชิงโรแมนติก (Romantic Love) มากกว่าแล้วจึงกระตุ้นไปยังผู้หญิง

Gillis (1996) เห็นว่า เราคงยังใช้พิธีกรรมการแต่งงานเพื่อสร้างความหมายเชิงสัญลักษณ์ในสิ่งที่ยากจะประสบความสำเร็จ นั่นก็คือการพยายามสร้างความ "โรแมนซ์" ตลอดชีวิตอันยาวนานกับใครสักคนหนึ่ง

สำหรับเรื่อง "ความเป็นแม่" (Motherhood) นั้น ก่อนศตวรรษที่สิบเก้า ผู้หญิงมีบทบาทโดยตรงน้อยและพยายามหลีกเลี่ยงที่จะมีลูก เพราะเสี่ยงต่อการเสียชีวิต เนื่องจากการแพทย์ที่ยังไม่เจริญ ผู้ชายเป็นผู้ที่มีบทบาทสูงในการอบรมเลี้ยงดูลูกโดยตรง พอมาถึงยุควิคตอเรีย การให้กำเนิด (Maternity) และความเป็นแม่ (Motherhood) ถูกยกให้เป็นหน้าที่โดย "ธรรมชาติ" ของผู้หญิงโดยตรง พอมาถึงต้นศตวรรษที่ยี่สิบ วิทยาศาสตร์การแพทย์ก็เข้ามาครอบงำและควบคุมร่างกายและ "ความเป็นแม่" ของผู้หญิง พอมาถึงยุคแห่งความทันสมัย (Modern) ก็มีแนวคิดที่ปรับเปลี่ยนไปอีก

> As the wedding ritual creates the Modern marriage, the birth ritual creates the Modern family. The primacy of the mother-child bond has been accepted by both law and Social science. Mothers are idealized, but also demonized when they fail to live up to the impossibly high standards society has set for them... (Gillis, 1996 : 8)

ความเป็นแม่ (Motherhood) ในยุคทันสมัย (Modernity) นี้ได้กลายมาเป็นเหมือนอาชีพตลอดชีวิตของผู้หญิงซึ่งยากที่จะปฏิบัติได้อย่างที่สังคมคาดหวังไว้ในแบบที่เป็นอุดมคติ อย่างไรก็ตาม ในบริบทวัฒนธรรมแบบทุนนิยมและประชาธิปไตยที่เปิดโอกาสให้ผู้คนแสดงอัตลักษณ์และความคิดเห็นของตนเองได้อย่างหลากหลายมากขึ้นนี้ ก็มีผู้หญิงจำนวนไม่น้อยที่สามารถท้าทายกับแบบแผนบทบาทของการเป็นแม่ที่ต้องตั้งครรภ์มีลูก (Maternal Role) และสามารถแสดงออกถึงความต้องการของตัวเองได้มากกว่าแต่ก่อน (Gillis, 1996 : 9)

ภาพลักษณ์และพิธีกรรมเกี่ยวกับครอบครัวได้ถูกผลิตขึ้นมาใหม่ หรืออีกนัยหนึ่งคือถูกสร้างความหมายขึ้นมาได้ใหม่ ที่น่าสนใจก็คือ Gillis มองว่า "ความเป็นครอบครัว" ในแบบอุดมคติที่หรูหรา สะดวกสบายและอบอุ่นในยุคสมัยนี้ไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นที่บ้าน เขาให้เหตุผลว่าเพราะผู้คนสามารถแสวงหา "ความโรแมนติก" เหล่านี้ได้จากการบริโภค "ความเป็นครอบครัว" โดยการพาสมาชิกในบ้านออกไปรับประทานอาหารมื้อค่ำนอกบ้าน การไปพักผ่อนตากอากาศที่รีสอร์ทในวันหยุด และการเยี่ยมเยือนพบปะกันระหว่างสมาชิกในครอบครัว ณ สำนักงานซึ่งตกแต่งอย่างวิจิตรพิศมัย "ความโรแมนติก" ของ "ความเป็นครอบครัว" เป็นสิ่งที่ผู้คนไขว่คว้า แต่มันกลายเป็นสิ่งที่ไม่ได้อยู่ที่บ้าน แต่มันเกิดขึ้นนอกบ้าน ในลักษณะที่ต้องใช้เงินตราเพื่อเสพ (Gillis, 1996 : 11)

พูดง่ายๆ คือ ในส่วนของผู้หญิงเอง การบริโภคและสินค้า เป็นสิ่งที่แยกกันแทบไม่ออกจากมูลค่าทางสังคมวัฒนธรรมของมัน ไม่ว่าจะเป็น ความหมายในเรื่องการเป็นแม่ผู้ให้กำเนิดทางชีวภาพ (Maternity) ความเป็นแม่ (ทางวัฒนธรรม) (Matherhood) การแต่งงาน การเป็นแม่บ้าน ความรักที่หวานฉ่ำโรแมนติก ความสวยความงาม ครอบครัวที่อบอุ่นเพียบพร้อมไปด้วยความสะดวกสบาย ฯลฯ โดยนัยยะนี้การบริโภคสินค้าและบริการก็เป็นการสร้าง/ผลิตซ้ำความหมายทางเพศสภาพนั่นเอง

ระเบียบการทำงานที่ต้องแข่งกับเวลาทำให้ความหมายทางสังคมเหล่านี้ไม่สามารถอยู่ในพื้นที่ของบ้าน (ในเชิงกายภาพ) ได้อย่างแนบแน่นตายตัว ในขณะที่นักประดิษฐ์ นักอุตสาหกรรม นักสื่อสารมวลชน และนักปกครองได้สร้างทางเลือกให้ผู้คนเข้าถึงความหมายทางสังคมต่างๆดังกล่าวผ่านทางการเลือกซื้อเลือกเสพจากสินค้าและบริการนอกบ้าน

อย่างไรก็ตาม คนที่มีกำลังซื้อต่ำก็อาจรู้สึกว่าตนเองต่ำต้อยด้อยกว่าที่ไม่สามารถเข้าถึงสินค้าและบริการเชิงวัฒนธรรมแห่ง "ความโรแมนติก" เหล่านั้นได้ แต่ก็เป็นไปได้ว่าคนที่มีกำลังซื้อสูงอย่างชนชั้นกลางที่ได้รับการศึกษามาก ก็อาจเป็นกลุ่มที่สร้างความหมายใหม่ โดยเลือกที่จะบริโภคสินค้าบางประเภทให้น้อยลง หรืออาจต่อต้านการเข้าถึงความหมายทางวัฒนธรรมในเรื่องของ "ความเป็นแม่" "ความเป็นหญิง" "ความเป็นชาย" "ความเป็นคนรุ่นใหม่" "ความเป็นชาติ" "ความรักโรแมนติก" ฯลฯ ที่ต้องกระทำผ่านการบริโภคสินค้าและบริการเหล่านั้น ในบางเงื่อนไขทางสังคมวัฒนธรรมได้เช่นกัน

ย้อนกลับมาที่ Campbell (1983, 1987) ซึ่งเขายังชี้แจงต่อไปว่ามนุษย์ไม่ได้ถูกกดเอาไว้ภายใต้โครงสร้างและอุดมการณ์สังคมอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ซึ่งสอดรับกับประเด็นที่นักสตรีนิยมพยายามศึกษาและเปิดพื้นที่ให้มีการถกเถียง นั่นก็คือ การดิ้นรนต่อสู้และตอบโต้ของผู้หญิงที่มีต่ออำนาจกดขี่ในระดับต่างๆ

ในหนังสือเล่มเดียวกันนี้ นอกจาก Corrigan จะยกงานของ Campbell มากล่าวถึงแล้ว Corrigan ยังได้ยกข้อเขียนของ McKendrick มาเสริมโดยระบุว่าบทบาทสำคัญประการหนึ่งในปัจจุบันซึ่งไม่ค่อยถูกให้ความสำคัญในเชิงสร้างสรรค์เท่าที่ควรในสังคมอุตสาหกรรม นั้นก็คือ บทบาทของผู้หญิง ในเรื่องการเป็นผู้มีอำนาจหรือแสดงอำนาจผ่านข้อเรียกร้องต่อรองในการบริโภค (Female Consumer Demand) ผ่านการรวมกลุ่มกันในหมู่คนงาน ชมรม กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มที่มีความสนใจร่วมกัน แล้วแสดงออกสู่สาธารณชนโดยอาศัยกลไกด้านสื่อมวลชนต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมที่จัดโดยนิตยสารเพื่อการบริโภคที่มีอยู่มากมาย รายการโทรทัศน์ การให้ข่าวกับหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น ฯลฯ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้หญิงมีโอกาสมากขึ้น ในการที่จะสร้างสรรค์และเลือกจัดสรร

สภาพแวดล้อม ให้เป็นดั่งใจของเธอเอง (McKendrick et al., 1982 อ้างใน Corrigan, 1998 : 8 – 9) ผ่านการต่อรองอำนาจในการบริโภค

อย่างไรก็ตาม การบริโภคสินค้าและบริการในสังคมสมัยใหม่ก็ไม่ได้หมายความถึงแต่การสร้าง/ผลิตซ้ำความหมายทางเพศสภาพ (เช่น "ความเป็นหญิง" "ความเป็นชาย" "ความเป็นเพศที่เบี่ยงเบน อื่นๆ") แต่มันยังมีนัยยะของการสร้างอัตลักษณ์หรือความเป็นตัวตน (Identity) โดยเฉพาะอัตลักษณ์ทางเพศสภาพ (Gender Identity) อันเป็นการต่อรองอำนาจมิติหนึ่งในชีวิตประจำวันของผู้คนในสังคมบริโภคนิยมทั้งหลาย งานหลายเล่มของ Naomi Wolf ไม่ว่าจะเป็น The Beauty Myth : how images of beauty are used against women (1992) หรือ Promiscuitiies : the secret struggle of womenhood (1998) ล้วนให้ภาพของผู้หญิงในยุคหลังสมัยใหม่ (Post Modernity) ในสังคมอเมริกันที่พยายามตอบโต้อำนาจครอบงำที่คอยกดขี่กักขังผู้หญิงไว้กับมายาคติเรื่อง "ความสวยความงาม" และ "ความอีโรติค" ที่แปลกแยก (Alienation) จากตัวตนของผู้หญิงแล้วยังทำให้ผู้หญิงแก่งแย่งแข่งขันขัดแย้งกันภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ที่เข้ามาสอดรับและผลิตซ้ำมายาคติเหล่านี้ให้อยู่ในรูปสินค้า ในรูปของกรรมสิทธิ์และการครอบครองเชิงปัจเจก การกีดกันแบ่งแยกเขาแบ่งแยกเราอย่างรุนแรง พร้อมทั้งอัดฉีดความอยากได้ใคร่มีของผู้หญิงให้โชติช่วงอยู่ไม่รู้จบ

แต่ในขณะเดียวกัน Wolf ก็พบว่าระบบทุนนิยมโดยตัวของมันเองนั้นได้เอื้อต่อการเปิดโอกาสให้มีการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ๆ การตีความ การให้ความหมายใหม่ๆของผู้บริโภคสินค้าในเชิงวัฒนธรรมอย่างมีพลวัตและหลากหลายมาก และตรงจุดนี้เอง ที่ผู้หญิงสามารถที่จะสรรค์สร้างความหมายทางสังคม (Social Meanings) รวมทั้งวาทกรรม (Discourse) ในรูปแบบต่างๆ เพื่อเปิดพื้นที่ทางสังคมให้พวกเธอแต่ละคนมีอำนาจที่จะอยู่ร่วมกันกับเพื่อนมนุษย์อย่างเท่าเทียมกันมากขึ้น และเติบโตไปพร้อมๆกับความรู้สึกถึงคุณค่าของตัวเองที่เชื่อมโยงกับผู้อื่นในสังคม ในวิถีทางที่เป็นแบบฉบับของพวกเธอเอง

โดยภาพรวม งานหลายชิ้นที่ยกมาข้างต้นล้วนเกี่ยวข้องกับประเด็นการบริโภคสินค้า ซึ่งมีลักษณะมูลค่าอยู่สองประการคือ 1. การบริโภคในแบบที่จำเป็นใช้ (Necessities) ที่มุ่งบริโภคมูลค่าเชิงอรรถประโยชน์ (Use - Value) ของสินค้า และ 2. การบริโภคเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของตนเอง หรือสร้าง / ช่วงชิงความหมายทางสังคม ผ่านทางมูลค่าเชิงวัฒนธรรม (Cultural Value) ของสินค้า

มาถึงตรงนี้ เราจะเห็นบทบาทของการบริโภคในเชิงมูลค่าทางสังคมวัฒนธรรม (Cultural Value) ดังที่ Campbell (1983, 1987) กล่าวไว้ชัดเจนขึ้น แนวคิดของ Campbell ดูเผินๆก็เป็นสิ่งที่น่าเห็นพ้อง แต่ผู้วิจัยคิดว่า ในสังคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ไม่ได้มีการแยกส่วนในเรื่องต่างๆ เช่น พื้นที่ในบ้าน–นอกบ้าน (Domestic–Public) วัฒนธรรม–ธรรมชาติ (Culture–Nature) อย่างบริบทสังคมของประเทศตะวันตก การบริโภคของผู้คนที่หลากหลายไปด้วยเพศสภาพ ชาติพันธุ์ ชนชั้น

อายุ และศาสนา ในพื้นที่เอเชียจะวันออกเฉียงใต้ ไม่น่าจะถูกจำกัดเพียงแค่เส้นแบ่งการบริโภคในเชิงโครงสร้าง-หน้าที่ สองข้อนี้

ผู้วิจัยจึงเสนอว่า ในวิถีชีวิตในพื้นที่สังคม (Social Space) แบบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การบริโภคในทางสังคมวิทยาจึงน่าจะมีลักษณะที่สามด้วย นั่นคือ การบริโภคที่ก้ำกึ่งหรือคลุมเครือระหว่างการบริโภคในความหมายที่ 1 และ 2 (แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าจะใช้ได้ในทุกพื้นที่ทางสังคมหรือในทุกช่วงเวลา [23])

สอดคล้องกับการที่ปัจจุบัน มีนักวิชาการบางกลุ่มวิพากษ์วิจารณ์กันว่า การศึกษาเรื่องบทบาททางเพศสภาพของผู้หญิงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่สามารถ "ลอกแบบ" แนวคิดทฤษฎีจากตะวันตกมาใช้อธิบายให้เกิดความเข้าใจได้ทั้งหมด เนื่องจากบทบาทของผู้หญิงในภูมิภาคนี้ไม่ได้มีลักษณะแบ่งแยกระหว่างพื้นที่ "นอกบ้าน" (Public Sphere) กับ พื้นที่ "ในบ้าน" (Domestic Sphere) หรือใช้แนวคิดคู่ตรงข้ามระหว่าง "ธรรมชาติ" กับ "วัฒนธรรม" อย่างที่แนวคิดแบบตะวันตกใช้ ซึ่งการแบ่งแยกพื้นที่เป็นคู่ตรงข้ามที่มีนัยยะของการแยกส่วนแบบนี้ น่าสังเกตว่า เป็นเครื่องสะท้อนว่าสตรีนิยมในยุคคลื่นลูกที่สองยังคงติดอยู่ในกับดักของวิธีคิดแบบคู่ตรงข้ามและระบบอำนาจชายเป็นใหญ่ ที่พยายามสถาปนาทุกอย่างให้เป็นระบบและมีความชัดเจนหรือเปล่า?

นอกจากนี้แล้ว บทบาททางเพศสภาพของผู้หญิงก็มิได้มีลักษณะเป็นโครงสร้างลำดับขั้น (Hierarchy) หรือแสดงออกอย่างเป็นทางการ (Formal) ตามครรลองของสังคมตะวันตก รวมทั้งคำจำกัดความต่างๆ เช่นคำว่า "งาน", "ศักดิ์ศรี", "กดขี่", "คุ้มค่า" ใน "สายตา" ของผู้หญิง (และผู้ชาย อีกทั้งมีเงื่อนไขใหญ่ๆ คือ อายุ, ชาติพันธุ์, และชนชั้นมาร่วมพิจารณาอีก) ในภูมิภาคนี้ก็ใช่ว่าจะเหมือนกับภูมิภาคยุโรปหรือตะวันตกไปเสียหมด แต่กลับมีความแตกต่างอย่างเห็นได้ชัด (Karim, 1995 : 13–14, 28)

---

[23] งานวิจัยของ วิสุทธิ์ เหล็กสมบูรณ์ ที่ศึกษากลุ่มแม่ค้าชาวอิวเมี่ยน (เย้า) ในชุมชนเมืองเชียงใหม่ สะท้อนให้เห็นว่า ผู้หญิงอิวเมี่ยนมีลักษณะการบริโภคหรือการจับจ่ายใช้สอยสินค้าและบริการในรูปแบบที่หลากหลายไปตามวัยและรสนิยม มีตัวอย่างของการบริโภคมากมายที่ก้ำกึ่งกันหรือผสมผสานกันระหว่างการบริโภคในแบบเชิงใช้สอย (Use – value) กับการบริโภคเชิงวัฒนธรรม (Cultural Value) อย่างไรก็ตาม การบริโภคสินค้าและบริการของพวกเธอล้วนเกี่ยวข้องกับการต่อรองอำนาจเพื่อให้ได้สิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง และเป็นการค้ำจุนความอยู่รอดของสมาชิกคนอื่นๆในครอบครัวอีกด้วย (ดูเพิ่มเติมใน วิสุทธิ์ เหล็กสมบูรณ์ *การสร้างความหมายว่าด้วยเครือญาติและครอบครัวในเครือข่ายทางสังคมของผู้หญิงอิวเมี่ยน (เย้า) ภายใต้วิถีการผลิตเชิงพาณิชย์และระบบสังคมที่ให้อำนาจชายเป็นใหญ่ : กรณีศึกษาแม่ค้าชาวอิวเมี่ยนในตลาดแห่งหนึ่งของชุมชนเมืองเชียงใหม่*, ศูนย์สตรีศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545.)

Karim (1995) ให้ความเห็นว่าผู้หญิงเองและชนชั้นที่ด้อยเอกสิทธิ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สามารถแสดงอำนาจได้ แต่เป็นอำนาจในรูปแบบที่ "มองไม่เห็น", ไม่เป็นทางการ, ไม่เป็นระบบระเบียบแบบอำนาจรัฐ และไม่เป็นโครงสร้างองค์กรแบบราชการ อำนาจของผู้หญิงเป็นอำนาจที่แสดงผ่านยุทธวิธี "เงียบ" และถอนตัวจากการให้ความสนับสนุนในกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะกิจกรรมทางการเมืองและศาสนา ซึ่งการกระทำดังกล่าวสร้างความวิตกและเดือดร้อนต่อผู้ชาย เพราะกิจกรรมดังกล่าวจำต้องพึ่งการสนับสนุนจากผู้หญิง ไม่ว่าจะเป็นจากผู้หญิงที่เป็นภรรยาหรือจากสมาชิกกลุ่มผู้หญิงในชุมชน (Karim, 1995 : 12)

แต่งานวิจัยส่วนใหญ่มักไม่ให้ความสำคัญกับวิธีคิดของ "คนใน" แต่กลับพยายามใช้องค์ความรู้ของ "คนนอก" มายืนยันความแม่นยำทางทฤษฎีมากกว่า ตัวอย่างเช่น การศึกษาเกี่ยวกับผู้หญิงชาวเขาที่เดินทางเข้าสู่ชุมชนเมืองเพื่อเป็น "สาวคาเฟ่" "สาวเสริฟ" หรือเป็นแรงงานรับจ้างไม่เป็นหลักแหล่ง ก็มักจะเป็นการศึกษาที่เน้นการประกอบอาชีพของผู้หญิงมากกว่าเน้นที่ตัวผู้หญิง ซึ่งถูกตัดสินด้วยสายตาของนักมานุษยวิทยาและชนชั้นกลางของสังคมไทยว่าเป็นอาชีพของ "คนชายขอบ" แม้ว่าอาชีพที่ผู้หญิงชาวเขาทำอยู่อาจเป็นอาชีพที่มีคุณค่าต่อตัวผู้หญิงเอง ครอบครัว และสังคมของเธอเป็นอย่างมากก็ตาม (Karim, 1995 : 54)

การนิยามผู้หญิงอย่างหยาบๆ จาก อาชีพ หรือชาติพันธุ์ ดังกล่าวว่าเป็น "คนชายขอบ" (ที่น่ารังเกียจ หรืออาจจะน่าสงสาร แต่ที่สำคัญคือต้องถูกพัฒนา) เป็นตัวอย่างเบื้องต้นว่า การให้ความหมายการอธิบายคุณค่าต่างๆในวงวิชาการและงานพัฒนาของประเทศไทยยังถูกครอบงำจากแนวคิดที่ยึดทัศนะของชาวยุโรปผิวขาวเป็นหลัก (Eurocentric) หรือยึดเอาคำนิยามกัดความของชนชั้นกลางเป็นสำคัญ (Karim, 1995 : 54)

อย่างไรก็ตาม ดูเหมือนว่า Karim จะมุ่งสนใจผู้หญิงในมิติของความสัมพันธ์ทางการผลิต (Relations of Production) มากเกินไป ทำให้ Karim ยังติดอยู่ในนิยามของ "ความเป็นชายขอบ" ของผู้หญิง โดยดูจากการเข้าถึงปัจจัยการผลิตเป็นหลัก (แม้ว่า Karim จะโต้แย้งกับทัศนะ Eurocentric ไว้ด้วยก็ตาม) ผู้วิจัยเห็นว่า นอกจากนิยามว่าใครเป็น "คนชายขอบ" หรือไม่ในสังคมไทย (ส่วนใหญ่) นั้น นอกจากจะได้รับอิทธิพลจาก ทัศนะ Eurocentric แล้ว ยังเกิดจากการมองข้ามการศึกษาเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการบริโภค เช่น กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ผ่านทางการใช้สินค้า ผ่านการบริโภคข้อมูลข่าวสารจากสื่อมวลชน เป็นต้น

ดังนั้น เมื่อพูดถึงการบริโภคของผู้หญิง เราก็จะทึกทักเอาก่อนเลยว่าต้องมีการจัดโครงสร้างหรือแบ่งสันปันส่วนเป็นร้อยละอย่างนั้นอย่างนี้ต่อไปไม่ได้อีกแล้ว เราก็จะนึกถึงการบริโภคแยกส่วนออกจากวิถีการผลิต และสิทธิในการเข้าถึงปัจจัยการผลิตอีกต่อไปไม่ได้อีกแล้ว หรือจะสรุปเหมารวมว่าผู้หญิงทุกคนล้วนถูกกดหัวอยู่ภายใต้อำนาจชายเป็นใหญ่เหมือนกันไปหมดไม่ได้

อีกแล้ว แต่เราในฐานะนักสังคมศาสตร์ต้องพยายามตรวจสอบและหาคำอธิบายที่หลากหลาย เพื่อเชื่อมโยงสิ่งเหล่านี้เข้าด้วยกันกับอารมณ์ความรู้สึกนึกคิด เช่น ความเสียใจ ความอ่อนไหว ความพึงพอใจ (Pleasure) ความปรารถนา (Desire) ความเครียด ความเกลียด ความรัก ฯลฯ อีกด้วย

ถ้าทัศนะเก่าๆที่ใช้ในการศึกษาเหล่านี้ยังไม่ถูกกำจัดทิ้งไป ไม่เพียงแต่เราจะมองไม่เห็นว่าผู้หญิงเหล่านี้ ก็มีความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับตัวเอง (Self) และมีคำจำกัดความของตัวเอง (Self–definition) กับงานที่ตัวเองทำ รวมทั้งการให้ความหมายต่อคุณค่าต่างๆ แล้ว (Karim, 1995 : 55) เราอาจจะถือเอา ความชอบธรรมทาง "วิชาการ" ที่ยึดโยงอยู่กับวิธีคิดแบบคู่ตรงข้ามซึ่งส่งเสริมระบบอำนาจชายเป็นใหญ่ในรูปแบบต่างๆ ใช้อภิสิทธิ์ทำลายล้าง "ความเข้มแข็ง" ของผู้หญิง ซึ่งจะกระทบกระเทือนไปถึงความอยู่รอดของครอบครัว รวมทั้งเพิ่มดีกรีความรุนแรงในความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหญิงชายให้มากขึ้นโดยไม่รู้ตัว แน่นอนว่า ความเสียหายย่อมโยงใยมาถึงพวกเราทุกคนในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม ไม่มากก็น้อย เพียงแต่เราจะรู้สึกหรือไม่ เท่านั้น

3.4 เพศสภาพ กับวิธีคิดแบบคู่ตรงข้าม (Dichotomy) และ "ความเป็นอื่น"[24]

ในทางมานุษยวิทยายุคสมัยใหม่ (Modern Anthropology) มีคำอธิบายว่าเพศภาพ (Gender) เป็นคำที่ถูกสร้างขึ้นนิยมใช้กันอย่างแพร่หลายมากขึ้นเพื่อทดแทนคำว่า เพศ (Sex) ในการถกเถียงว่า อะไรคือเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมที่มากำหนดพฤติกรรม บทบาท และสถานภาพของหญิงและชายให้แตกต่างกัน

ในเวลาต่อมาคำว่าเพศสภาพ (Gender) นี้ก็ได้ถูกนำไปใช้ในความหมายว่าเป็นแบบแผนทางสังคม วัฒนธรรมและจิตวิทยาที่มีความแตกต่างกันระหว่างเพศหญิงกับเพศชาย ในขณะที่คำว่าเพศ (Sex) หมายถึง ลักษณะทางชีววิทยาของมนุษย์ (Seymour–Smith, 1986 : 129) ซึ่งดูคล้ายกับว่าคำจำกัดความนี้แบ่งแยกเรื่อง เพศ (Sex) ออกจากเพศสภาพ (Gender) หรือแบ่งแยกเรื่องชีวภาพ

---

[24] ในเรื่อง "ความเป็นอื่น" นี้ ผู้วิจัยรับแนวความคิดมาจากงานของนิธิ เอียวศรีวงศ์(2543) ซึ่งสอดรับกับแนวคิด(Concept) "The other" ที่นักสตรีนิยมใช้ โดย นิธิ (2543) มอง "ความเป็นอื่น" ว่าเป็นกระบวนการที่ถูกสร้างขึ้นโดยเจตนา ยากจะสืบสาวว่าใครเป็นผู้สร้าง อย่างไรก็ตาม นิธิ (2543) เห็นว่า กระบวนการสร้าง "ความเป็นอื่น" ให้กับคนจน เช่น คนรวยมองเห็นการเคลื่อนไหวของสมัชชาคนจนว่าเป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องกับคนรวย เป็นเรื่องที่ไม่ใช่ธุระของคนรวย เป็นเรื่องของ "คนแปลกหน้า" ในระบบทุนนิยมที่ต้องใช้การแก้ปัญหาเชิงเทคนิค นิธิเห็นว่า "ความเป็นอื่น" เหล่านี้เป็นผลผลิตของกระบวนการพัฒนาที่ลำเอียงและไม่มีประสิทธิภาพ เป็นการสร้างภาพความจริงที่บิดเบือนผ่านข้อมูลราชการและสื่อมวลชน ในขณะที่นักสตรีนิยมก็เห็นว่า "ความเป็นอื่น" เป็นกระบวนการที่ถูกสังคมสร้างขึ้นเช่นกัน แต่สังคมที่ว่านั้นเป็นสังคมที่ให้อำนาจผู้ชายเป็นใหญ่ กระบวนการสร้าง "ความเป็นอื่น" จึงดำเนินไปภายใต้การควบคุมจัดการหรือผลิตซ้ำอุดมการณ์ที่ผู้ชายมักเป็นฝ่ายที่ได้ประโยชน์มากกว่าผู้หญิง

(Biology) หรือธรรมชาติ (Nature) ออกจากเรื่องวัฒนธรรม (Culture) ราวกับว่าเป็น "คนละเรื่อง" กัน ทั้งที่เพศและเพศสภาพเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่ได้แยกขาดจากกันเช่นนั้น แต่กลับมีความเกี่ยวข้องโยงใยกันอย่างซับซ้อน และแตกต่างหลากหลายไปตามสภาพสังคมวัฒนธรรม ยากที่จะจัดหาแบบแผนให้เป็นระบบตายตัวได้

เมื่อเป็นอย่างนี้แล้ว เราจะเห็นได้ว่า เด็กที่คลอดออกมาเป็นเพศชายเมื่อโตขึ้นมาก็ไม่จำเป็นต้องมีเพศสภาพที่เป็นผู้ชายก็ได้ เด็กที่คลอดออกมาเป็นเพศหญิงก็ไม่แน่เสมอไปว่าเมื่อโตขึ้นเธอจะมีเพศสภาพที่เป็นผู้ชาย

Lisa Tuttle (1986) ระบุไว้ว่าเพศสภาพ (Gender) เป็นคำที่ถูกนำมาใช้เมื่อเรากล่าวถึงความแตกต่างระหว่างเพศที่เกี่ยวข้องกับสังคม ในขณะที่เพศ (Sex) หมายถึงเรื่องความแตกต่างทางชีววิทยา, และทางกายวิภาค (Anatomical) ระหว่างเพศชายและเพศหญิงในขณะที่เพศสภาพ (Gender) หมายถึงการเป็นเจ้าของ (attribution)(Tuttle 1986 : 123) (ผู้วิจัยขอใช้คำว่า "อัตตา" ในความหมายของท่านพุทธทาสว่าการยึดมั่นว่าสิ่งนั้นเป็น "ตัวกู-ของกู" แทนน่าจะทำให้เข้าใจง่ายกว่า) เพศสภาพนี้เป็น "อัตตา" ในด้านอารมณ์ความรู้สึกนึกคิด (Emotional and Psychological Self) ที่วัฒนธรรมเป็นผู้สร้างขึ้นมา โดยคาดหวังว่าจะเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับลักษณะทางกายภาพของความเป็นเพศชายหรือความเป็นเพศหญิง

หรือ เขียนให้กระชับขึ้น เพศสภาพ (Gender) ก็คือ อัตลักษณ์ทางเพศ (Sexual Identity) เช่น เพศชาย หรือ เพศหญิง เป็นต้น (Neil, 2001) หรือพูดง่ายๆ เพศสภาพ ก็คือ กระบวนการทางสังคมและจิตวิทยาที่สร้างให้คนๆนั้นมองว่าตัวเค้าเองเป็นเพศอะไร

แนวคิด (Concept) ในทฤษฎีนักสตรีนิยมที่สำคัญที่สุดแนวคิดหนึ่งก็คือ ความตระหนักว่า "แม้คนเราจะถือกำเนิดมาเป็นเพศหญิงหรือเพศชายก็ตาม แต่ทั้งผู้หญิงและผู้ชายต่างถูกเสกสรรค์ปั้นแต่งโดยเงื่อนไขสังคมมากกว่าเงื่อนไขตามธรรมชาติ" ถึงแม้ว่าทารกจะมีลักษณะบ่งชี้ว่าเป็นเพศ (Sex) ชายหรือหญิงตั้งแต่เกิดก็ตามที แต่ความรู้สึกเกี่ยวกับตัวเองในเชิงปัจเจก (An individual's sense of self) ของเด็กที่พัฒนาขึ้นในภายหลังก็ใช่ว่าจะสอดคล้องกับเพศ (Sex) ที่เด็กได้รับตั้งแต่เกิด กรณีศึกษาเรื่องการผ่าตัดแปลงเพศ (Transexualism) ให้ภาพของความขัดแย้งกันระหว่าง เพศทางกายภาพ (Physical Sex) กับอัตลักษณ์ทางเพศสภาพ (Gender Identity) ของบุคคลที่ผ่าตัดได้ดี (Tuttle, 1986 : 123)

ดังนั้นเพศสภาพ (Gender) ของบุคคลจึงเกี่ยวข้องกับความรู้สึกนึกคิดของบุคคลผู้นั้นกับวัฒนธรรมที่บุคคลเข้าไปเกี่ยวข้อง รวมทั้งลักษณะทางเพศ(Sex) ที่ติดตัวมากับผู้คนผู้นั้นตั้งแต่คลอด มิได้มีนัยยะของการแยกขาดเป็นคู่ตรงข้ามกันอย่างที่หลายๆคนเข้าใจ[25]

ปัญหาก็คือ สังคมเรามักจะตอกตรึงกับบรรทัดฐานทางสังคมในเรื่องเพศและเพศสภาพอย่างหยุดนิ่ง เมื่อคลอดออกมาเป็นเพศใดก็ควรต้องมีเพศสภาพแบบเพศนั้นๆ (ตามที่แต่ละสังคมวัฒนธรรมคาดหวังไว้ในช่วงเวลานั้นๆ โดยมักจะไม่สนใจไถ่ถามหรือให้โอกาสแก่ตัวเด็กเลยว่าพวกเขา / เธอต้องการที่จะมีเพศสภาพแบบไหน)

และก็เป็นการยากที่จะบอกว่าบทบาททางเพศสภาพของคนๆ หนึ่งนั้นเกิดขึ้นมาได้อย่างไร มีส่วนผสมอะไรบ้าง เพราะมีเงื่อนไขปัจจัยหลายอย่างที่มากำหนดแต่ในที่นี้ ปัจจัยสำคัญๆ ที่ผู้วิจัยเห็นว่ามีอิทธิพลต่อการสร้างบทบาททางเพศสภาพ ในด้านต่างๆ ของบุคคลๆหนึ่งมีอยู่สามปัจจัยใหญ่ๆ[26] ก็คือ

1. ปัจจัยเชิงโครงสร้างอำนาจรัฐและสังคมที่คนๆ นั้นเข้าไปเกี่ยวข้อง
2. ปัจจัยด้านความสามารถในการเลือกตีความและความรู้สึกนึกคิดของบุคคลๆนั้น และ
3. ปัจจัยด้านสถานการณ์หรือความจำเป็นเฉพาะหน้า ที่อาจทำให้บทบาททางเพศสภาพในเรื่องใดเรื่องหนึ่งของบุคคลไม่ได้ดำเนินไปอย่างสม่ำเสมอเป็นบางครั้ง

---

[25] Ann Oakley (1972) เป็นนักสตรีนิยมรุ่นแรกๆที่โต้แย้งว่าเพศ (Sex) เป็นสิ่งที่ติดตัวมากับร่างกายของมนุษย์มาตั้งแต่เกิด ในขณะที่เพศสภาพ (Gender) นั้นเป็นผลมาจากกระบวนการเปลี่ยนแปลงทาง วัฒนธรรม (Acculturation) ซึ่งต่อมา Judith Butler (1990) ก็ได้ออกมาวิพากษ์ความคิดแบ่งแยก (Split) เพศ/ เพศสภาพของ Oakley และคนอื่นๆว่ามันไม่จำเป็นต้องเป็นอย่างนั้นเสมอไป Butler ชี้ว่า ลักษณะพฤติกรรมข้ามเครื่องแต่งกาย (Cross – dressing) ของผู้คนในสังคมสะท้อนให้เห็นลักษณะที่คลุมเครือและลื่นไหลของเพศสภาพ ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้สามารถนำไปพัฒนาเป็นแนวคิด (Concept) ที่กว้างขวางขึ้นในเรื่องของการศึกษาอัตลักษณ์ทางเพศสภาพ (Gender Identity) โดยไม่ผูกติดกับการแบ่งแยกเพศชายและหญิงอย่างเป็นคู่ตรงข้ามได้ ข้อเน้นย้ำสำคัญของ Butler ก็คือ การกำหนดคุณลักษณะทางเพศสภาพเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรม ซึ่งไม่จำเป็นต้องนำไปสู่อิสรภาพหรือการปลดปล่อยของมนุษย์ แท้จริงแล้ว เพศสภาพสามารถถูกใช้เป็นกลไกอย่างหนึ่งที่ก่อให้เกิดหลักเกณฑ์และการยอมรับพฤติกรรมต่างๆของผู้ชายและผู้หญิง ดูเพิ่มเติมใน Sarah Gamble, "Gender", *The Routledge Critical Dictionary of Feminism and Postfeminism* , p.239.

[26] อย่างไรก็ตาม ปัจจัยที่นำมาใช้อธิบายที่มาที่ไปของบทบาททางเพศสภาพของแต่ละบุคคลที่ผู้ศึกษายกมากล่าวนี้ ก็ไม่ได้หมายความว่าจะเป็นสูตรสำเร็จที่ใช้ได้กับทุกคน ทุกวัฒนธรรม ทุกมิติกาลเวลา ผู้ศึกษาเห็นว่ามันเพียงแต่เป็น "เครื่องมือทางความคิด" ที่เหมาะสมจะนำมาใช้วิเคราะห์กรณีศึกษาเฉพาะรายนี้เท่านั้น ซึ่งอาจจะนำไปใช้ได้กับกรณีศึกษาอื่นๆ ได้มากน้อยเพียงไหนหรือไม่ได้เลย ก็คงพิจารณากันอีกที

แต่เมื่อเพศสภาพเป็นสิ่งที่ถูกสังคมส่วนใหญ่ (โดยเฉพาะสังคมที่อ้างว่าตัวเองพัฒนาแล้ว) คาดหมายให้แต่ละคนต้องมีอย่างสอดคล้องกับเพศ (Sex) เช่น เมื่อเกิดเป็นชายต้องมี "ความเป็นลูกผู้ชาย" เกิดเป็นผู้หญิงต้องมี "ความเป็นผู้หญิง" และผู้ที่ "เบี่ยงเบน" จากระเบียบสังคมเช่นนี้ เป็นพวกที่มีปัญหา เป็นเชื้อโรคที่น่ารังเกียจ เป็นพวกนอกรีต "ผิดธรรมชาติ" ที่ด้านหนึ่งคนในสังคมบางกลุ่มรู้สึกเวทนาสงสาร ในขณะที่อีกด้านหนึ่งสังคมส่วนใหญ่กลับมองพวกเขา/เธอ เหล่านี้อย่างชิงชัง และพร้อมจะหาโอกาสทำร้าย แต่ทั้งสองกลุ่มนี้ล้วนมีวิธีคิดในเรื่องเพศกับเพศสภาพของบุคคลเหมือนกันนั้นคือ ล้วนมุ่งทำลายความแตกต่างทางเพศสภาพเหล่านั้น เพื่อธำรงรักษาระบบอำนาจเพศสภาพเดิมไว้ โดยเพศและเพศสภาพที่มักจะได้เปรียบที่สุด ในการมีอำนาจจัดการทรัพยากรและครอบงำบงการชีวิตผู้คนส่วนใหญ่นั้นคือ ผู้ชายและ "ความเป็นผู้ชาย"

เพศสภาพในความหมายของสตรีนิยมในยุคคลื่นลูกที่สาม (Third Wave Feminism) จึงเป็นความหมายที่ช่วยให้มองเห็นกระบวนการของความสัมพันธ์ระหว่าง "ธรรมชาติ" กับ "วัฒนธรรม" ในเชิงวิพากษ์ เนื่องจากสตรีนิยมมองว่า "วัฒนธรรม" เป็นระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ที่ผู้ชายมักจะได้เปรียบผู้หญิงอย่าง "แนบเนียนและลึกซึ้ง" ในแทบทุกมิติทางสังคม ไม่ว่าจะอยู่ในเงื่อนไขเชิงรูปธรรม เช่น กรรมสิทธิ์ในทรัพยากรในการผลิตต่างๆ การจัดการในด้านเทคโนโลยี การควบคุมกำลังคน หรือเงื่อนไขเชิงนามธรรม เช่น การใช้ภาษา การนับถือและปฏิบัติตามความเชื่อทางศาสนา หรือแม้กระทั่ง สิทธิที่จะแสดงออกถึงอารมณ์ความรู้สึกนึกคิด และสิทธิในร่างกาย

> ศาลมีอำนาจสั่งให้ผู้หญิงต้องถูกผ่าตัดเพื่อให้ทารกมีทางออก ในกรณีที่ทารกไม่สามารถคลอดตามปกติได้ คณะลูกขุนและบรรดานักกฎหมายต่างๆ ออกกฎหมายมาบังคับไม่ให้มีการทำแท้งเพื่อให้สิทธิแก่เด็กทารกในครรภ์นั้น ในขณะที่ผู้หญิงซึ่งเป็นผู้อุ้มท้องตั้งครรภ์ได้สวมบทบาทของผู้กระทำ (Subject) ก็เพียงแต่การเป็นผู้รับผิดชอบในการเตรียมความพร้อมแก่เด็กทารกที่ยังไม่ได้คลอดออกมา กิจวัตรประจำวันรวมถึงพฤติกรรมต่างๆ ของหญิงมีครรภ์ต้องถูกจัดวางควบคุมไว้อย่างถี่ถ้วนเพื่อป้องกันเด็กทารกที่อยู่ในท้อง เด็กทารกได้รับสิทธิและหลักประกันในการมีชีวิตรอดก่อนที่พวกเขา/เธอจะลืมตาดูโลกเสียอีก หรืออีกนัยหนึ่ง ตัวอ่อนในครรภ์ (Embryo) ได้กลายเป็นสิ่งที่อยู่เหนือผู้ให้กำเนิดมัน ทารกในครรภ์ได้กลายมาเป็นสิ่งที่มีค่ากว่าอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด หรือแม้กระทั่งชีวิตของผู้เป็นแม่ มิหนำซ้ำ ผู้เป็นแม่ก็ได้กลายเป็นแพะรับบาปในกรณีที่เกิดความบกพร่องพิการ ไม่ว่าจะต่อร่างกายหรือจิตใจของลูกที่เธอสู้ให้กำเนิดมา (Oliver, 1997 : 27)

การศึกษาเพศสภาพในความหมายของสตรีนิยมจึงช่วยให้เรามองเห็นไม่เพียงแต่ประวัติศาสตร์การต่อสู้ระหว่างชนชั้น ตามแนวคิดมาร์กซิสต์เท่านั้น แต่ยังช่วยให้เรามองเห็น ประวัติศาสตร์การต่อสู้ระหว่างผู้ชาย-ผู้หญิง-กลุ่มชายรักชาย-หญิงรักหญิง-และกลุ่มที่มีเพศสภาพแบบอื่นๆ ที่ซ้อนทับอยู่ด้วย

แต่อุปสรรคสำคัญอย่างหนึ่งที่ขวางกั้นการศึกษาเพศสภาพนับตั้งแต่สังคมศาสตร์ถือกำเนิดขึ้นมาจนถึงปัจจุบันนี้ก็คือ วิธีคิดแบบคู่ตรงข้าม (Dichotomy)

ทั้งนี้การมองโลกว่าประกอบไปด้วยสรรพสิ่งที่มีลักษณะทวิภาวะ (Dualism) เช่น ขาว-ดำ, ดี-เลว, โง่-ฉลาด, ผู้ชาย-ผู้หญิง, วิทยาศาสตร์-ไสยศาสตร์, อาจารย์-ลูกศิษย์ ฯลฯ รวมไปถึงการมองว่าธรรมชาติ (ชีวภาพ) เป็นคู่ตรงข้าม (Binary Opposition) กับวัฒนธรรมนี้ ในปัจจุบันได้รับการโต้แย้งเป็นอย่างมากจากวงวิชาการและนักสตรีนิยม โดยเฉพาะในการศึกษาช่วงกระแสนิยมยุคหลังสมัยใหม่ (Post Modernism) นี้

เกี่ยวกับเรื่องนี้ มีตัวอย่างหนึ่ง ที่ นิธิ เอียวศรีวงค์ (2541) ได้เขียนไว้ในบทความเรื่อง "ธาตุแท้ของผู้หญิง" ว่า

> คนทั่วไปมักมองความแตกต่างระหว่างหญิงและชายที่คิดว่าตัวเองรู้นั้นเป็นความแตกต่างที่เกิดขึ้นตาม "ธรรมชาติ" หรือ "ธรรมชาติ" สร้างมาอยู่แล้วให้ผู้หญิงเป็นเพศที่ "อ่อนแอ" และผู้ชายเป็นเพศที่ "เข้มแข็ง" ถ้าความ "เข้มแข็ง" หมายถึง การยกของหนัก ผู้ชายก็เป็นเพศที่ "เข้มแข็ง" กว่าผู้หญิงจริงๆ แต่ถ้าการทนอุ้มท้องแปดเดือนเก้าเดือน และออกแรงทั้งร่างกายและจิตใจกัดฟันทนต่อไปความเจ็บปวดและความลำบากในการคลอดลูกหมายถึงความ "เข้มแข็ง" ได้เช่นนั้นกันละก็ น่าจะหมายความว่าผู้หญิงก็มีความเข้มแข็งได้ไม่น้อยไปกว่าผู้ชาย หรืออาจจะมากกว่าผู้ชายเสียอีก เพราะถ้าผู้ชายใช้สรีระของตัวเองอุ้มท้องได้ มีการประมาณกันไว้ว่า ผู้ชายอาจจะขาดใจตาย จากการออกแรงในการคลอด ไปเสียก่อนจะเห็นหน้าลูกเสียด้วยซ้ำ (นิธิ, 2541 : 101)

> "ความเข้มแข็ง" จึงไม่ใช่สิ่งที่ตรงกันข้ามกับ "ความอ่อนแอ" เสมอไป หากแต่ขึ้นอยู่กับ การสร้างและช่วงชิงความหมาย การตีความ (Interpretation) ที่ซับซ้อนระหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่มคน และโครงสร้างสังคม ตลอดจนการนำเสนอ (Representation) ภายใต้เงื่อนไขทางเศรษฐกิจสังคม วัฒนธรรม และอำนาจต่างๆมากมาย (นิธิ, 2541 : 101)

> ความคิดที่ว่าผู้หญิงเป็นเพศที่ละเอียดอ่อนกว่าผู้ชายรักสวยรักงาม ไม่ค่อยใช้เหตุผล แต่มีญาณอะไรหยั่งรู้บางอย่างที่ดีกว่าผู้ชายฯลฯ ล้วนเป็นความคิดที่ได้มาจากบทบาททางสังคมและเศรษฐกิจของผู้หญิงในสมัยก่อนเสียเป็นส่วนใหญ่ ฉะนั้น "ธาตุแท้" ของผู้หญิงตามความเข้าใจของคนทั่วไปนั้น เอาเข้าจริงแล้วก็เป็นวัฒนธรรม กล่าวคือเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเอง จะมีในธรรมชาติความเป็นผู้หญิงจริงๆหรือเปล่าก็ไม่ทราบได้ (นิธิ, 2541 : 101)

วิธีคิดที่มอง "อะไรต่อมิอะไร" เป็นทวิภาวะ(Dualism) หรือแบ่งแยกเป็นคู่ตรงข้าม (Dichotomy) เช่น ขาว–ดำ, ดี–ชั่ว, ถูก–ผิด, สร้างสรรค์–ทำลาย, คนรวย–คนจน, ผู้หญิง–ผู้ชาย ฯลฯ ไปเสียหมดนั้นเป็นวิธีคิดในชีวิตประจำวันที่เป็นมรดกตกทอดมาเรื่อยๆ มีการดัดแปลงทำซ้ำกันไปต่างๆ หลากหลายรูปแบบ โดยที่เรามักไม่รู้ตัว การมองว่าลักษณะชีวภาพเป็นด้านที่อยู่ตรงข้ามกับลักษณะทางวัฒนธรรม หรือมองว่า "ธรรมชาติ" เป็นคนละเรื่องกับ "วัฒนธรรม" นั้นเป็นภาพสะท้อนของวิธีคิดแบบทวิภาวะที่เราคุ้นเคยได้ตัวอย่างหนึ่ง

สำหรับวงการมานุษยวิทยาแล้ว วิธีคิดแบบนี้ถูกโต้แย้งอย่างมากในขณะนี้ว่ามันไม่สอดคล้องและไม่สามารถใช้ได้อย่างเป็นสากล โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับการศึกษาการจัดองค์กรและระเบียบทางสังคมของมนุษย์ (Seymour-Smith, 1986: 84) พูดง่ายๆ คือมันเป็นวิธีคิดที่อาจทำให้เราห่างไกลจาก "ความเป็นจริง" ของสังคมมากขึ้น [27]

ที่สำคัญ กับดักของวิธีคิดแบบคู่ตรงข้ามนี้ก็คือ เมื่อมีความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากร ผลประโยชน์ หรือต่อรองอำนาจในระดับต่างๆ วิธีคิดแบบนี้มันส่งเสริมให้เกิดการเผชิญหน้าด้วยการใช้ความรุนแรง เพราะมันมักทำให้คนมองเห็นอีกฝ่ายหนึ่งเป็น "คนอื่น" อย่างเป็นคู่ตรงข้ามแยกขาดจากการมิติของการพึ่งพิงอิงอาศัยกัน หรือที่ นิธิ (2543) เรียกว่า "ความเป็นอื่น" ซึ่งเป็นกระบวนการที่ถูกสร้างขึ้นโดยเจตนา แต่ก็ยากจะสืบสาวว่าใครเป็นผู้สร้าง อย่างไรก็ตาม นิธิ (2543) เห็นว่ากระบวนการสร้าง "ความเป็นอื่น" ให้กับคนจน เช่น คนรวยมองเห็นการเคลื่อนไหวของสมัชชาคนจนว่าเป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องกับคนรวย เป็นเรื่องที่ไม่ใช่ธุระของคนรวย เป็นเรื่องของ "คนแปลกหน้า" ในระบบทุนนิยมที่ต้องใช้การแก้ปัญหาเชิงเทคนิค นิธิเห็นว่า "ความเป็นอื่น" เหล่านี้เป็นผลผลิตของกระบวนการพัฒนาที่ลำเอียงและไม่มีประสิทธิภาพ เป็นการสร้างภาพความจริงที่บิดเบือน

---

[27] อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยก็ไม่ได้หมายความว่า ทุกคนต้องใช้วิธีคิดแบบคู่ตรงข้ามนี้ทุกคนและในทุกสถานการณ์เสมอไป ผู้ศึกษาเพียงอยากแสดงให้เห็นว่ามันมีอยู่จริงและมันส่งผลอย่างไรบ้างเท่านั้น และผู้วิจัยก็ไม่ได้หมายความว่า วิธีคิดแบบแยกส่วนนี้จะต้องเลวร้ายเสมอไป และก็ไม่ได้หมายความว่า วิธีคิดแบบเป็นองค์รวม (Holistic) จะสร้างความเท่าเทียมกันได้อย่างแน่แท้และยั่งยืน

ผ่านข้อมูลราชการและสื่อมวลชน[28] อันนำไปสู่ความรุนแรงนานาชนิดในสังคมไทย (นิธิ, 2543 : 3, 34, 50) นอกจากนี้ วัตถุดิบในกระบวนการสร้าง "ความเป็นอื่น" ก็มีอยู่มากมาย ไม่ว่าจะเป็น เพศ เพศสภาพ สีผิว ศาสนา อายุ ชาติพันธุ์ ชนชั้น

การศึกษาเรื่องเพศสภาพจากความหมายที่ได้กล่าวถึงข้างต้น จึงเป็นการข้ามกับดักของวิธีคิดแบบคู่ตรงข้าม (Dichotomy) ที่มักจะทำให้เราหลงสร้างและผลิตซ้ำ "ความเป็นอื่น" ที่เต็มไปด้วยอคติมากมาย เป็นการก้าวผ่านครั้งสำคัญที่ปรากฏขึ้นในสังคมศาสตร์ยุคหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) นี้ ซึ่งน่าจะช่วยให้สังคมศาสตร์สามารถทำหน้าที่ในการสร้างเข้าใจในเรื่องความเปลี่ยนแปลงของผู้คน สังคม วัฒนธรรม โดยนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างยอมรับในคุณค่าของเพศและเพศสภาพที่นับวันจะแตกต่างกันมากขึ้นๆ นักสังคมศาสตร์จะนิ่งเฉยต่อการอ้างบรรทัดฐานทางเพศและเพศสภาพเพื่อใช้ความรุนแรงต่อเด็ก ผู้หญิง และผู้ที่ถูกประทับตราว่า "เบี่ยงเบนทางเพศ" โดยไม่เคารพสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ของบุคคลผู้นั้นต่อไปอีกไม่ได้

3.5 การเขียนกับผู้หญิงและ "ความเป็นจริงทางสังคม[29]"

ในยุคหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) นี้ เป็นที่ยอมรับกันว่า "ความเป็นจริงทางสังคม" (Social Reality) ไม่ได้หมายถึง ความจริงที่หยุดนิ่ง ไม่ไหวติง (Static) หรืออยู่นอกตัวมนุษย์ (External Reality) อย่างพวกปฏิฐานนิยม (Positivist) หรือสุดโต่งไปผูกขาดอยู่กับสิ่งที่อยู่ในตัวของชาวบ้าน (Participant's own reality) อย่างพวก Interpretivist และ Symbolic Interactionist ไม่ได้ขึ้นอยู่กับการให้ความหมายของ "คนใน" หรือ "คนนอก" "รัฐ" หรือ "ชาวบ้าน" "ผู้ชาย" หรือ "ผู้หญิง" หรือไปผูกขาดคุณค่าว่าดีหรือเลว บวกหรือลบ อย่างแบ่งแยกเป็นคู่ตรงข้าม (Binary Opposition) แต่ "ความเป็นจริงทางสังคม" (Social Reality) เป็นสิ่งที่สังคมวัฒนธรรมสร้างขึ้น (Social–Cultural construction) มีความหลากหลายและเคลื่อนไหวปรับเปลี่ยนได้ตลอดเวลา (Dynamics) ไปตาม

---

[28] ที่ถูกครอบงำโดยวิธีคิดแบบชายเป็นใหญ่ในรูปแบบต่างๆ เช่น การนิยมให้ผู้ชายมีอำนาจในการตัดสินใจระดับสูง การมองเห็นอารมณ์ความรู้สึกของผู้หญิงเป็นสิ่งที่ไร้สาระ การประเมินคุณค่าของผู้หญิงที่ดวงหน้าและเรือนร่างไปกว่าการพิจารณาจากความสามารถที่เธอต้องการนำเสนอในการทำงาน รวมไปถึงการคุกคามทางเพศในที่ทำงานหรือในขณะทำงาน และเลือกปฏิบัติอย่างมีอคติต่อผู้หญิงและผู้ที่ "เบี่ยงเบนทางเพศ" อื่นๆ เป็นต้น

[29] เนื้อหาในหัวข้อนี้คัดสรรบางส่วนมาจากบทความของผู้วิจัยที่ได้นำเสนอในการประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยาระดับประเทศครั้งที่ 1 เมื่อ 27 – 29 มีนาคม 2545 ที่ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ชื่อบทความว่า "การเขียนงานทางมานุษยวิทยากับการศึกษาความเป็นจริงทางสังคม : มุมมองจากสตรีนิยม" โดยผู้วิจัยได้นำมาปรับแต่งเพิ่มเติมเพื่อให้ "เข้าที่เข้าทาง" กับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ (บทความดังกล่าวกำลังอยู่ในระหว่างการเตรียมการจัดพิมพ์)

กาลเทศะ (Time and Space) ต่างๆ โดยที่ตัวมันเองมักจะซ่อนเร้นอำนาจเอาไว้อยู่เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อำนาจปิตาธิปไตยหรือชายเป็นใหญ่ (Patriarchy)

การศึกษา "ความเป็นจริงทางสังคม" จึงไม่ได้ศึกษาไปเพื่อตัดสินว่าสิ่งไหน "ถูก" หรือ "ผิด" อย่างการศึกษาในยุคแสงสว่างทางปัญญา (Enlightenment) และยุคสมัยใหม่ (Modern) แต่เป็นการศึกษากระบวนการสร้างความหมายทางสังคมวัฒนธรรม (Socio–Cultural Construction) ซึ่งอาจอยู่ในรูปของวาทกรรม (Discourses) หรือในรูปถ้อยคำที่ใช้กันในการสนทนาปราศัยและพฤติกรรมในชีวิตประจำวัน ว่าความหมายต่างๆเหล่านั้น มันมีความสลับซับซ้อน ถูกผสมผสาน ถูกนำเสนอและมีลักษณะกดขี่กีดกันกันอย่างไร (Trinder, 2000 : 51)

ในอดีต ยุคที่วิทยาศาสตร์ถูกสถาปนาขึ้นว่าเป็นศาสตร์ที่ทรงคุณค่าแก่มวลมนุษยชาติ เป็นศาสตร์ที่ทำให้มนุษย์หลุดพ้นจากความ "โง่งมงาย" เป็นศาสตร์ของผู้มี "เหตุผล" และความมีเหตุผลนี้เอง ถูกสังคมให้ค่าว่าเป็นสิ่งที่จรรโลงสังคมมนุษย์ เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์ต่างจากสัตว์ ทั้งหมดนี่ถือว่าเป็น "ความเป็นจริงทางสังคม" ของมนุษย์ที่มีอารยะ และเป็น "พระเจ้า" ของนักวิชาการโดยเฉพาะวิทยาศาสตร์ และสังคมศาสตร์ที่ยังพยายามจะเป็นวิทยาศาสตร์ในสมัยนั้น

ความมีเหตุผลเชิงประจักษ์ (Empiricism) และเชื่อถือในสิ่งที่เป็นระบบระเบียบ ในสิ่งที่พิสูจน์ได้ได้กลายมาเป็นเหมือนศาสดาองค์ใหม่ของสังคมโลกในยุคแห่งความทันสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในกลุ่มชนชั้นกลางที่ได้รับการศึกษาแผนใหม่ที่เป็นผู้ชายซึ่งได้รับการกล่าวขวัญว่าเป็นเพศที่มีเหตุผล มีตรรกะ และมีความชัดเจน ทั้งหมดนี้เป็นไปได้เพราะงานเขียนของผู้ชายเป็นการเขียนเพื่อทำลายความแตกต่าง ความคลุมเครือ ให้อยู่ในรูปที่เป็นระบบระเบียบนำเสนอได้อย่างมีเอกภาพ (ธเนศ วงศ์ยานนาวา, 2541 : 210) ในขณะที่เรื่องของ ความเชื่อ ความงาม ความสุนทรีย์ และลื่นไหลของอารมณ์ ถูกทำให้กลายเป็นสิ่งตรงข้ามกับวิทยาศาสตร์ ถูกทำให้ "กลายเป็นอื่น" เป็นเรื่องเหลวไหล ไร้สาระหรือในอีกด้านก็เป็นอำนาจชั่วร้ายอย่างพวกแม่มด ที่ต้องถูกจับไปฆ่าให้ตาย

พูดง่ายๆ คุณจะ "เป็นกลางทางวิชาการ" และมีความชัดเจนในเหตุในผลได้ คุณต้องเกลียดชังการใช้อารมณ์ความรู้สึกในงาน "วิชาการ" เงื่อนไขดังกล่าว เป็นตัวสะท้อนให้เห็นความคิดแบบแบ่งแยกเป็นคู่ตรงข้าม (Dichotomy) และพยายามจะตั้งทฤษฎีสากล (Universal Principle) เพื่อควบคุมจัดการสังคมให้เป็นไปตามระบบระเบียบที่ชัดเจนและค้ำจุนพื้นที่ทาง "วิชาการ" ที่ถูกครอบครองโดยอำนาจชายเป็นใหญ่เอาไว้ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือเป็นการสร้างเงื่อนไขทาง "วิชาการ " เพื่อผลิตซ้ำอำนาจชายเป็นใหญ่เอาไว้

ดังนั้น การใช้อารมณ์ของมนุษย์จะถูกสังคมที่อ้างตัวเองว่า "ทันสมัย" (Modern) ยอมรับในคุณค่าได้ก็ต่อเมื่อมันเป็นการแสดงออกอย่างมีเหตุผลเชิงประจักษ์(Empirical) และเป็นประโยชน์ (Productivity) ต่อคนบางกลุ่มบางเวลา เช่น เมื่อ คนไข้เสียชีวิตแล้ว ตามธรรมเนียม หมอก็จะไป

แสดงความเสียใจต่อญาติคนไข้ที่หน้าห้องผู้ป่วยสักสองนาที แล้วก็ไปหาอะไรๆอร่อยๆกิน เพราะไม่มีประโยชน์ (ในเชิง Productivity) อะไรที่หมอจะต้องไปหลั่งน้ำตาร่วมกับคนไข้ หรือรับรู้ว่าลูกๆ ของคนไข้จะเจ็บปวดอย่างไรที่พ่อแม่ต้องมาเสียชีวิตลง และถึงแม้หมอจะเสียใจ หรือสะเทือนใจมากจริงๆกับการตาย แต่ถ้าเขาแสดงออกมากเกินไป เขาก็จะแลดูไม่เป็น "มืออาชีพ" (Professional) และดูไม่เป็น "ลูกผู้ชาย" แถมยังอาจสร้างความคลางแคลงใจแก่ญาติๆของผู้ตายอีกด้วย เป็นต้น

ในด้านนี้ จะเห็นได้ว่า การที่เราหรือใครๆเลือกที่จะแสดงอารมณ์หรือไม่แสดงอารมณ์มากน้อยเพียงไรนั้น ไม่ได้เป็นแค่เรื่องของมารยาทหรือการรู้จักกาลเทศะ แต่มันเป็นเรื่องของอำนาจโดยเฉพาะอำนาจชายเป็นใหญ่ที่คอยบงการให้เราเชื่อและประพฤติตามเช่นนั้น ทั้งที่มันอาจจะสร้างความอึดอัดขัดใจ และแปลกแยก (Alienation) จากตัวตนที่มนุษย์เราอยากจะเป็นก็ได้

และเมื่อมนุษย์ต้องจำใจทำสิ่งที่แปลกแยกจากตัวเองมากเข้าๆ แล้วจะเอาความสุขได้จากไหน? ชีวิตและผลงานของมนุษย์จะมีคุณภาพและสร้างสันติสุขแก่ตัวเอง ครอบครัว คนที่อยู่รอบข้างเขา ได้อย่างไร? หากชีวิตและผลงานนั้นยังถูกครอบงำให้การใช้อารมณ์กลายเป็นสิ่งแปลกแยกอย่างต่อเนื่องต่อไป...ต่อไป...และต่อไป...

ในขณะที่ความเย็นชา ไร้อารมณ์ในการประกอบอาชีพเกี่ยวกับศาสตร์ "ชั้นสูง" เช่น นักวิชาการ หมอ ทนายความ โดยทั่วไปจะถูกยกย่องเยินยอ และเป็นที่น่าสังเกตว่าเสียงจากฝ่ายที่ยกย่อง เยินยอนี้มักจะเป็นเสียงจากผู้ชาย ในขณะที่เสียงของผู้หญิงไม่ได้ถูกนำเสนอมากนัก และหากถูกนำเสนอ ก็มักจะเป็นไปเพื่อเสริมส่งให้ การใช้เหตุผลนิยม (Rationalism) ในเรื่องความเป็นมืออาชีพที่มี "ความเป็นกลาง" ที่วางอยู่บนฐานการปฏิเสธและจงเกลียดจงชังต่อการใช้อารมณ์ มีอำนาจชอบธรรมในการควบคุมจัดการสิ่งต่างๆมากขึ้น และมักทำให้ผู้ชายที่ได้อภิสิทธิ์มากกว่าผู้หญิงในการรับการศึกษาแผนใหม่ซึ่งซ่ำซองวิธีคิดแบบนี้ได้เปรียบและแสวงหาผลประโยชน์จากการอ้าง "ความเป็นกลาง" อย่างที่กล่าวนี้จากผู้หญิง เด็ก และผู้คนในชนชั้นที่ยากไร้กว่า ทั้งในเวทีสาธารณะต่างๆ และในเวทีของการใช้ชีวิตประจำวัน

ปัจจุบัน ในสังคมตะวันตก เป็นที่ยอมรับกันแล้วว่า วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ แท้จริงแล้ว มันไม่ได้ "บริสุทธิ์" ไม่ได้มี Value–free อย่างที่เคยเข้าใจ[30] แล้วสังคมศาสตร์ที่อิงอยู่กับวิทยาศาสตร์ตามอย่างวิทยาศาสตร์ โดยการนำเอาวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาใช้ในการศึกษาสังคม จะเป็น

---

[30] พระธรรมปิฎกให้แง่มุมว่า วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์นั้นแท้จริงไม่บริสุทธิ์ เพราะอยู่ภายใต้แนวคิดพื้นฐานที่ชาวตะวันตกภาคภูมิใจมาก นั่นคือ เจตจำนงที่จะเอาชนะธรรมชาติ รวมทั้งความเชื่อที่ว่ามนุษย์นี้ต่างหากจากธรรมชาติ ดูเพิ่มเติมใน พระธรรมปิฎก , *การศึกษากับการวิจัย เพื่ออนาคตของประเทศไทย* (กรุงเทพ : กองทุนวุฒิธรรม, 2541), หน้า 47.

Value–free ได้อย่างไร ยิ่งไปกว่านั้น การที่สังคมศาสตร์พยายามทำตัวให้มีความเป็นกลาง หรือมี Value–free ก็กลายเป็นว่าถูกพวก Values ต่างๆ กลับเข้ามาครอบงำโดยไม่รู้ตัว (พระธรรมปิฎก, 2541 : 44–47)

"ความเป็นกลาง" จึงเป็นเจตจำนงที่สังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาซึ่งเป็นสังคมศาสตร์สาขาหนึ่งไม่เคยไปถึง และยังกลับมาครอบงำความคิดของนักสังคมศาสตร์และนักมานุษยวิทยาโดยไม่รู้ตัว ทั้งในระดับญาณวิทยา (Epistemology) และในระดับวิธีการศึกษา (Methodology) เป็นการผลิตซ้ำ (Reproduction) ของอำนาจชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) อย่างแนบเนียนยิ่ง

หรือพูดง่ายๆ เมื่อไรก็ตามที่มีการพูดถึง "ความเป็นกลาง" ก็มักจะเป็นการใช้เพื่อกดขี่กีดกันผู้อื่น โดยเฉพาะต่อผู้หญิง และ"ความเป็นผู้หญิง" (Femininity) อยู่ร่ำไป "ความเป็นกลาง" จึงเป็นอีกเล่ห์เหลี่ยมหนึ่งของการใช้อำนาจชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) อย่างแยบยล

และแม้ว่า ในระดับญาณวิทยา (Epistemology) จะมีการปฏิวัติในเรื่อง "ความเป็นกลาง" ซึ่งโยงไปถึงการสะท้อนอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ในการศึกษาแล้ว แต่ในระดับวิธีวิทยา (Methodology) อย่างในวงการสังคมศาสตร์ / มานุษยวิทยาบ้านเรา ส่วนใหญ่กลับยังย่ำเท้าอยู่กับแนวคิดโครงสร้างหน้าที่นิยม (Structural – Functionalism) เป็นอย่างมากนั้น ทำให้กระบวนการวิจัยรวมไปถึงการทำวิทยานิพนธ์ทางมานุษยวิทยาของเรามีปัญหาในการไม่สามารถอธิบายพลวัต (Dynamic) ของ "ความเป็นจริงทางสังคม" และสร้างสรรค์องค์ความรู้ที่เอื้อให้มนุษย์พัฒนาตัวเองและสังคมไปในแนวทางแห่งสันติสุข บนพื้นฐานของความเท่าเทียม ความรัก ความตระหนักถึงคุณค่า และให้เกียรติผู้อื่น ตลอดจนสิ่งมีชีวิตอื่นๆที่อยู่รอบๆตัวเรา โดยไม่พยายามครอบงำกำราบใช้อำนาจพล่าผลาญกันได้

"ความเป็นกลาง" จึงเป็นมายาคติที่มีรากเหง้ามาจากฐานคิดแบบวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ซึ่งเป็นความคิดที่เต็มไปด้วยอคติ และเจือปนไปด้วยอำนาจชายเป็นใหญ่ ซึ่งส่งผลต่อการเขียนงานทางสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาในสองระดับใหญ่ๆที่เกี่ยวข้องกัน คือ

1. ในระดับของการไม่เปิดพื้นที่ทางสังคมให้ผู้หญิงมีโอกาสได้พูด ไม่ให้ความตระหนักในความแตกต่างทางบทบาททางเพศสภาพ (Gender Roles) ระหว่างหญิงชายในแต่ละสังคม วัฒนธรรม งานของนักสตรีนิยมทั่วไปรวมทั้งงานของนักมานุษยวิทยาสตรีนิยมในช่วงแรกๆจะนิยมพูดถึงการกีดกันที่ผู้หญิงได้รับในระดับนี้

2. ในระดับของการวางโครงสร้าง กำหนดกฎเกณฑ์ ควบคุมและแบ่งแยกในภาษา วิธีวิทยา (Methodology) และแนวทางศึกษา (Approaches) งานของนักสตรีนิยมและนักมานุษยวิทยาสตรีนิยมในยุคหลังๆที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดยุคหลังสมัยใหม่ (PostModernism) จะพุ่งเป้ามาที่

ความเป็นเพศสภาพ (Gender) หรือความเป็นหญิง (Femininity) ความเป็นชาย (Masculinity) ที่ซ่อนเร้นอยู่ในสิ่งเหล่านี้

โดยสรุป ในความคิดเห็นของผู้วิจัย มายาคติเรื่อง "ความเป็นกลาง" ที่ปรากฏและซ่อนเร้นอยู่ทั้งในระดับการมีส่วนร่วมของผู้หญิง และในระดับโครงสร้าง กรอบคิด วิธีวิทยา ภาษา ในกระบวนการเขียนงานทางมานุษยวิทยานี้ ได้สะท้อนลักษณะของการใช้ / ผลิตซ้ำอำนาจชายเป็นใหญ่ในสังคมตะวันตก ในสองลักษณะใหญ่ๆคือ

1. การปฏิเสธและเกลียดชังการใช้อารมณ์ความรู้สึกของผู้คนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัย ไม่ว่าจะเป็นอารมณ์ความรู้สึกของนักวิจัยที่มาวิจารณ์งาน อารมณ์ความรู้สึกของชาวบ้าน หรือปฏิเสธและรังเกียจแม้กระทั่งอารมณ์ความรู้สึกของทั้งตัวผู้วิจัยเองและคนในครอบครัว เป็นต้น

2. การปฏิเสธและขลาดกลัวที่จะแสดงตำแหน่งแห่งที่และตัวตน (Identity) ของนักวิจัยในงานของตัวเอง

อำนาจชายเป็นใหญ่ที่แฝงเร้นอยู่ในทั้งสองระดับ ในสองลักษณะดังกล่าว จึงส่งผลเสียต่อมานุษยวิทยาและสังคมศาสตร์ในการเข้าถึง "ความเป็นจริงทางสังคม" ในการที่จะรังสรรค์ความเข้าใจอันจะนำไปสู่การยอมรับในคุณค่าของความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความเชื่อ และศักยภาพในหมู่เพื่อนมนุษย์ ในการที่จะอยู่ร่วมกันบนอำนาจต่อรองในระดับที่ "พอดี" และมีสันติสุขมากกว่าที่เป็นอยู่ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว อคติและการกีดกันที่สังคมศาสตร์มีต่อผู้หญิง ต่อการเขียนและการใช้อารมณ์ความรู้สึกของผู้หญิงจึงส่งผลในแง่ลบต่อชีวิต ความสัมพันธ์ และอารมณ์ความรู้สึกของผู้คนที่พัวพันกันอยู่ในการเขียนงานทางมานุษยวิทยาหรือกระบวนการทำวิทยานิพนธ์สาขามานุษยวิทยานี้ โดยเฉพาะต่อผู้หญิง และผู้ที่มี "ความเป็นผู้หญิง" อย่างหลีกเลี่ยงได้ยากอีกด้วย

การจะก้าวผ่านปัญหาดังกล่าวไม่ใช่เรื่องง่าย และองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งที่จำเป็นต้องใช้ก็คือ เราต้องมีแนวการศึกษา (Approach) ที่เหมาะสมที่จะเข้าถึงมุมมองของ "คนใน" และแนวการศึกษาแบบหนึ่งซึ่งสอดคล้องกับมโนทัศน์ (Concept) ดังกล่าวก็คือ แนวการศึกษาแบบ "การเป็นเพื่อนร่วมวิจัย" (Collaborative Approach)

3. 6 การเป็นเพื่อนร่วมวิจัย (Collaborative Approach) กับความสัมพันธ์เชิงอำนาจในกระบวนการทำวิจัย[31]

---

[31] เนื้อหาในหัวข้อนี้คัดสรรบางส่วนมาจากบทความของผู้วิจัยที่ได้นำเสนอในการประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยาระดับประเทศครั้งที่ 1 เมื่อ 27 – 29 มีนาคม 2545 ที่ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ชื่อบทความว่า " การเขียนงานทางมานุษยวิทยากับการศึกษาความเป็นจริงทางสังคม : มุมมองจากสตรีนิยม " โดยผู้

จากการศึกษาแบบเทียบละคร (Dramaturgical Approach) ของ Goffman (1959) มาจนถึง Ethnomethodology[32] ของ Garfinkel (1967) มาจนถึง การวิเคราะห์ประสบการณ์ภาคสนามของนักวิจัยในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างภาพพจน์หรือการจัดการความประทับใจ (impression management) ของแบรีแมน (2520) ล้วนแสดงถึงความพยายามของนักวิจัยที่ต้องการเข้าถึง มุมมองของ "คนใน" ให้ได้มากที่สุด

และแม้ว่า วิทยานิพนธ์ / งานวิจัยสาขามานุษยวิทยาและสังคมศาสตร์ "กระแสหลัก"ในรอบทศวรรษที่ผ่านมานี้จะเริ่มพยายามเปิดพื้นที่ทางสังคมให้ผู้หญิง มีโอกาสพูด แสดงอารมณ์และประสบการณ์มากขึ้น แต่ก็ยังย่ำอยู่กับการผลิตซ้ำ (Reproduction) อำนาจชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) ที่อยู่ในระดับโครงสร้าง กรอบการทำงาน (Framework) การกำหนดกฎเกณฑ์ ควบคุม และแบ่งแยกในรูปของภาษา วิธีวิทยา (Methodology) และแนวทางศึกษา (Approach) อย่างเหมือนไม่รู้ตัว

นอกเหนือไปจากนั้น ความพยายามที่จะสร้างแนวทางในการศึกษาวิจัยดังกล่าว ก็ยังก้าวไม่พ้นการแบ่งแยกระหว่าง "ผู้วิจัย" กับ "ผู้ถูกวิจัย" ถึงแม้จะเริ่มมองว่าชาวบ้านก็มีการตีความ มีความรู้สึกนึกคิด มีการให้ความหมายกับสิ่งต่างๆอยู่ตลอดเวลา แต่ฐานคิดในกระบวนการวิจัยดังกล่าว ก็ยังเริ่มต้นด้วยการมองว่า เขา / เธอ เป็น "คนอื่น" ที่แยกส่วนออกจากมิติทางอำนาจและอารมณ์ความรู้สึกกับตัวผู้วิจัยอยู่ดี[33]

วิจัยได้นำมาปรับแต่งเพิ่มเติมเพื่อให้ " เข้าที่เข้าทาง " กับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ (บทความดังกล่าวกำลังอยู่ในระหว่างการจัดพิมพ์)

[32] สังคมวิทยาแขนงหนึ่ง ซึ่งก่อตั้งโดย Harold Garfingle Stanley and Wise (1983) เสนอว่าแนวการศึกษานี้เหมาะกับทฤษฎีสตรีนิยมเนื่องจากชีวิตประจำวันกลายเป็นทั้งหัวข้อ เป็นสนาม และเป็นแหล่งข้อมูลของการวิจัยด้วย ทั้งคู่เห็นว่า นักวิจัยแนวนักสตรีนิยมซึ่มเมื่อใช้วิธีการนี้แล้ว จะสามารถเข้าถึงรากฐานความรู้ในชีวิตประจำวันของผู้หญิงได้ (ดูเพิ่มเติมใน Maggie Humm, "Ethnomethodology", *The Dicitionary of Feminist Theory,* (London : Prentice Hall, 1989) p. 82.

[33] Katy Gardner & David Lewis ได้วิพากษ์แนวการวิจัยแบบ Participatory Rural Appraisal (PRA) และ Participatory Action Research (PAR) ว่านอกเหนือจะยังติดอยู่ในกับดักในการแบ่งแยก Subject / Object ดังกล่าวที่เจืออยู่ด้วยอคติทางชาติพันธุ์ (Ethnocentrism) ในรูปแบบต่างๆแล้ว ยังมีจุดอ่อนที่น่าสังเกตอยู่อีกหลายประการ ไม่ว่าจะเป็น การผูกติดกับเพศตาม "ธรรมชาติ" (Sex) โดยไม่ให้ความสำคัญกับเพศสภาพ (Gender), การติดยึดอยู่กับสมมติฐานที่สร้างขึ้นไว้ก่อนการทำวิจัย (pre-existing viewpoints), การเน้นพัฒนาให้ผู้หญิงมีทักษะและช่องทางในการเข้าสู่ตลาดแรงงานสมัยใหม่ตามปรัชญา "อยู่ดีมีสุข" แบบทุนนิยม มากกว่าจะเน้นการเสริมสร้างสวัสดิการสังคม หรือสิทธิมนุษยชน ดูเพิ่มเติมใน Katy Gardner and David Lewis, " New Directions – Practice and Change " in *Anthropology, Development and Post – Modern Challenge* (London and Sterling, Virginia : Pluto Press, 1996), pp. 110 – 116.

ผู้วิจัยไม่ได้หมายความว่า การมองว่า เขา / เธอ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างหรือเป็นกรณีศึกษาของเรานั้น เป็น "คนอื่น" จะเลวร้ายเสมอไป แต่ที่สำคัญและน่าสนใจที่จะตั้งคำถาม ก็คือ เรา (นักวิจัยและผู้อ่าน) คิดคำนึงถึง "ความเป็นคนอื่น" นั้นอย่างไร เพราะอะไรเราจึงคิดเช่นนั้น และความคิดเช่นนั้น สะท้อนอยู่ในงานวิจัยของเราอย่างไร ตลอดจนส่งผลต่อกลุ่มตัวอย่างหรือเป็นกรณีศึกษาของเรานั้นอย่างไรบ้าง?

ที่ผ่านมา นอกเหนือสังคมศาสตร์จะมีปัญหาในการสะท้อนความจริงทางสังคมดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไว้แล้ว สังคมศาสตร์ยังมีปัญหาในระดับปฏิบัติ นั่นคือ แนวคิดทางสังคมศาสตร์ มีผลต่อพฤติกรรม และสำนึกที่นักสังคมศาสตร์มีต่อผู้คนในสังคม โดยเฉพาะผู้ที่นักสังคมศาสตร์เข้าไปศึกษาอย่างยากจะหลีกเลี่ยง ในทางกลับกัน ก็มีผลต่อปฏิกิริยาที่ผู้คนในสังคมมีต่อนักสังคมศาสตร์อีกด้วย

การที่สังคมศาสตร์แอบอิงและพยายามที่จะเป็นศาสตร์ที่แยกอารมณ์ แยกความรู้สึก และมโนธรรมออกจากเหตุผล แยกผู้ศึกษาออกจากสิ่งที่เขา / เธอศึกษา และพยายามทำให้เรื่องราวที่มีความแตกต่าง มีความคลุมเครือเฉพาะตัวของผู้หญิงอยู่ในระบบระเบียบสากลอันเป็นที่ทางที่ผู้ชายกำหนดนั้น ได้แผ่ซ่านเข้ามาในแนวการศึกษา (Approach) และวิธีวิทยา (Methodology) ของมานุษยวิทยา รวมไปถึงระบบคิดที่นักมานุษยวิทยามีต่อ สิ่งที่เขา / เธอศึกษา ดังนั้น จึงไม่น่าแปลกใจเลยว่าทำไมความรู้สึกรันทดหดหู่ ความรู้สึกเบื่อหน่ายต่อชีวิตการทำงานภาคสนาม ความรักและเรื่องอีโรติคระหว่างผู้วิจัยกับกลุ่มผู้คนที่นักสังคมศาสตร์เข้าไปศึกษา ภาพสเก็ตช์ และบทกวี จึงไม่มีที่ทางอยู่ในงานวิจัยทั้งหลาย

นอกจากนี้แล้ว ภาพและเรื่องราวของผู้หญิงที่ปรากฏอยู่ในงานวิจัยทางมานุษยวิทยายังเต็มไปด้วยผู้หญิงที่มีความชัดเจนในเรื่องราวแทบทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นเป้าหมายชีวิต วิธีคิดเรื่องการจัดการทรัพยากร การจัดการแรงงาน พูดง่ายๆก็คือ การเขียนงานทางมานุษยวิทยาในประเด็นเรื่องผู้หญิงเป็นไปเพื่อเปลี่ยนแปลงความเป็นผู้หญิง ให้กลับกลายเป็นผู้ชาย[34]

แนวทางที่ Goffman, Garfinkel และ แบรีแมน ได้ก่อร้างสร้างฐานเอาไว้ แม้จะเริ่มให้ความสำคัญกับสิ่งเหล่านี้บ้าง แต่ก็ยังมองผู้ที่นักสังคมศาสตร์เข้าไปศึกษา เป็นเพียง "คนอื่น" "คนอื่น" ที่จำเป็นต้องตอบคำถามตามกรอบที่นักวิจัยวางเอาไว้ เป็น "คนอื่น" ที่นักวิจัยไม่จำเป็น (และไม่บังควร) ต้องรู้สึกรู้สมอะไรกับชีวิตของพวกเขาเหล่านั้น ยกเว้นเสียแต่ว่ามันจะยังประโยชน์แก่

---

[34] ดูเพิ่มเติมใน ธเนศ วงศ์ยานนาวา, " ผู้หญิงและอำนาจ : การเขียนแบบผู้ชาย " ใน *สตรีศึกษา I : ผู้หญิงกับประเด็นต่างๆ*, บรรณาธิการโดย กนกศักดิ์ แก้วเทพ (กรุงเทพฯ : คณะอนุกรรมการศึกษา อาชีพ และวัฒนธรรม คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ สำนักงานปลัดนายกรัฐมนตรี, 2541), หน้า 210.

งานวิจัย และแน่นอนว่าอภิสิทธิ์ในการเขียนจะตกเป็นของผู้วิจัย ในขณะที่ลิขสิทธิ์ของงานที่ตีพิมพ์อยู่ที่สถาบัน(อย่างมหาวิทยาลัยหรือสำนักพิมพ์) ในขณะที่ผู้มีส่วนสำคัญในการผลิตข้อมูลอย่างชาวบ้าน ก็กลายเป็นเพียงผู้ปิดทองหลังพระที่ถูกกล่าวถึงในหน้ากิตติกรรมประกาศอย่างต่อเนื่องต่อไป

<u>งานวิจัย</u>
อภิสิทธิ์ในการเขียน เป็นของ นักวิจัย
ลิขสิทธิ์ในการตีพิมพ์ เป็นของมหาวิทยาลัย
ผู้เป็นเจ้าของข้อมูลที่แท้จริง ได้รับน้ำใจดียิ่ง
ให้อยู่ในหนึ่งบรรทัดของหน้ากิตติกรรมประกาศ
ความภาคภูมิที่งานวิจัยยกย่อง?...

นอกจากนักวิจัยจะนำเสนอตัวเองอย่างหยุดนิ่ง (Certain way) ในตำแหน่งที่ตายตัวในแบบ "บุคคลพิเศษ" (Specific Subject – Position) แล้ว นักวิจัย ยังนำเสนอตัวเองในหน้ากระดาษว่าไม่ได้เป็น "คนอื่น" ของผู้อ่าน (Kirsch, 1999 : 58) มิหนำซ้ำยัง "ลอยตัว" จากความผิดพลาดที่เอาจเกิดขึ้นจากการตีความ และนำเสนอ ของตัวเอง จึงเป็นการง่ายและ "มักง่ายบริสุทธิ์" ที่นักวิจัยจะเอาเปรียบชาวบ้านผู้คนที่เป็นเจ้าของข้อมูลที่พวกเขาสร้างขึ้นมาอีกด้วย[35]

อย่างไรก็ตาม ก็ไม่ได้หมายความว่านักวิจัยจะมีอำนาจมากกว่าชาวบ้านเสมอไป ในบางกรณีที่ชาวบ้านมีสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมสูงกว่า หรือเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียง หรือเป็นผู้ชายอาวุโส (สำหรับนักวิจัยที่เป็นหญิงซึ่งยังมีอายุน้อย) ตรงกันข้าม เมื่อนักวิจัยเข้าไปในสนาม ก็จะถูกจับจ้อง ตีความพฤติกรรมต่างๆจากชาวบ้านอยู่แทบตลอดเวลา[36] นักวิจัยก็สามารถถูกทำร้ายจิตใจให้เจ็บปวด หรือแม้แต่กระทั่ง ถูกคุกคามทางเพศ จากการที่ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับกรณีศึกษาที่เป็น

---

[35] จริงอยู่ที่นักวิจัยเองก็อาจถูกทำร้ายจิตใจหรืออาจจะถูกชาวบ้านเอาเปรียบและกดดันจากการที่ไม่สามารถทำตามความคาดหวังของชาวบ้านได้ แต่ส่วนใหญ่มันก็เป็นการเอาเปรียบเฉพาะกาลเล็กๆน้อยๆ เมื่อเทียบกับลาภ ยศ สรรเสริญ ตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมที่นักวิจัยได้จากการศึกษาชาวบ้าน

[36] ดูเพิ่มเติมใน ยศ สันตสมบัติ, " มานุษยวิทยาไทยกับงานวิจัยภาคสนาม " ใน *คนใน : ประสบการณ์ภาคสนามของนักมานุษยวิทยาไทย* , บรรณาธิการโดย ปริตตา เฉลิมเผ่า กออนันตกูล (กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2545), หน้า 90. และดูจากบทความของ อานันท์ กาญจนพันธุ์ ชื่อ "มองข้ามวัฒนธรรม สู่การเรียนรู้ที่ชายขอบของสังคมไทย" และบทความของ พัฒนา กิติอาษา ชื่อ " ' สนาม' ในความทรงจำของนักเรียนมานุษยวิทยา " ซึ่งอยู่ในหนังสือเล่มเดียวกันนี้ หน้า 52 และหน้า 121 ตามลำดับ.

บุคคลเหล่านี้ได้[37] ในขณะเดียวกันที่ตัวนักวิจัยเองก็มีพันธะผูกพันหรืออาจจะถูกกดขี่สถาบันทางสังคมที่นักวิจัยไปสังกัดอยู่อีกที และอำนาจกดขี่ในระดับต่างๆดังกล่าวนี้ที่นักสตรีนิยมเห็นว่าเป็นหัวเรื่องใหญ่ที่แทรกซอนไปในทุกระดับความสัมพันธ์ทางสังคมก็คือ อำนาจชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) ที่แฝงเร้นอยู่ในรูปแบบต่างๆ ดังที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้นของบทความนี้แล้ว

ปัจจุบัน นักสตรีนิยมได้หันมาวิพากษ์การเข้าถึงข้อมูลและวิธีการทางสังคมศาสตร์ ว่ามันไม่ได้ใสซื่อบริสุทธิ์ แต่กระบวนการผลิตงานวิจัยมันเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจรูปแบบหนึ่งที่นักวิจัยมองไม่เห็น หรือหลีกเลี่ยงที่จะวิเคราะห์ ด้านหนึ่ง อาจเป็นเพราะมันกระทบกระทือนโดยตรงต่ออัตลักษณ์และพื้นที่ทางสังคมที่นักวิจัยส่วนใหญ่ยังยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นความจริงแท้แน่นอนของตัวเองอยู่ ในขณะเดียวกัน อัตลักษณ์ (Identity) และพื้นที่ทางสังคม (Social Space) ของนักวิจัยก็มากำหนด (Shape) วิธีการสังเกต วิเคราะห์ ตีความ และนำเสนอข้อมูลที่นักวิจัยใช้เช่นกัน

นักสตรีนิยมในยุคหลังๆเริ่มเข้ามารื้อถอนและนำเสนอแนวทางในการทำงานวิจัยกันมากขึ้น อย่าง การรื้อเล้วล้มทางระบบภาษา ของ นักสตรีนิยมยุคหลังสตรีนิยม (Postfeminist) ซึ่งในทางปฏิบัติแล้วเป็นแนวคิดที่ทำได้ยากมาก แต่แนวคิดหนึ่งที่น่าสนใจ และสามารถสร้างความเท่าเทียมกัน ความสุข และความสามารถในการตีความและนำเสนอความจริงทางสังคมในกระบวนการทำวิจัย ที่ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นแนวทางที่ทำได้ และยกมากล่าวนี้คือ แนวคิด "การเป็นเพื่อนร่วมวิจัย" (Collaborative Approaches) ของ Kirsch (1999)

การที่นักมานุษยวิทยา / นักวิจัย เข้าไปตัดสินการตีตวามของชาวบ้านว่า เจ้าพวกนี้ถูกอำนาจอะไรต่อมิอะไรครอบงำ และมีการตอบโต้ในฐานะที่พวกเค้าเป็น "คนชายขอบ" อย่างนี้อย่างนั้น เราเคยคิดกันอย่างจริงจังบ้างไหมว่า ในทางกลับกัน ชาวบ้านเค้าก็อาจจะมองว่า นักมานุษยวิทยา / นักวิจัยที่เข้าไปในพื้นที่เป็น "คนชายขอบ" ในสังคมของพวกเค้า เป็นพวกที่เรียนมา "สูง" แต่คุยด้วยไม่ค่อยรู้เรื่องเพราะเป็นพวกที่ถูก "วิชาการ" ครอบงำ จนบ่อยครั้ง มิตรภาพอันหวานเย็นที่นักวิจัยคาดหวังจะได้จากการเข้าไปใช้ชีวิตศึกษาสังคมชาวบ้าน กลับกลายเป็น "สงครามเย็น" แทน

คำถามก็คือ สภาพการณ์อย่างนี้เกิดขึ้นได้อย่างไร ? และมันส่งผลดีต่อกระบวนการวิจัย / วิทยานิพนธ์แค่ไหน? เรา ผู้ที่เป็นกรณีศึกษา และผู้ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเหล่านี้จะหลุดพ้นจากสภาวะอย่างนี้ได้อย่างไร?

---

[37]ดูเรื่องการที่นักมานุษยวิทยาถูกปลุกปล้ำและเกือบถูกกระทำชำเราโดยผู้ช่วยนักวิจัยได้ใน Eva Moreno, "Rape in the Field : Reflection from Survivor" in *Taboo : Sex, Identity, and Erotic Subjectivity in Anthropological Fieldwork* edited by Don Kulick and Margaret Wilson. (London and New York : Routledge, 1995), p. 219 – 250.

Kirsch (1999) เห็นว่า เราจำเป็นต้องตระหนักว่านักวิจัยสามารถบิดเบือนเรื่องราวของคนอื่นได้เสมอ และต้องตระหนักถึงความไม่เสมอภาค–ความแตกต่างในเรื่องอำนาจ ความรู้ การศึกษา และการเข้าถึงทรัพยากร ซึ่งยังคงกำหนด (Shape) หรือมีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ที่เรา (นักวิจัย) มีต่อคนอื่นอย่างต่อเนื่อง (Kirsch, 1999 : 85) ซึ่งเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจอันเต็มไปด้วยความรู้สึกที่ไม่มีแบบแผนตายตัวระหว่าง ผู้วิจัย กับผู้ที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาและเกี่ยวข้องในสนาม(Participants)[38] เช่น ผู้วิจัยก็อาจจะเป็นฝ่ายครอบงำทางความคิดให้ผู้ที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาและเกี่ยวข้องในสนาม (Participants) รู้สึกอึดอัดใจ ในบางครั้ง ผู้วิจัยอาจจะรู้สึกไม่อยากขัดใจกับพวกเขา / เธอ เพราะเกรงจะไม่ได้ข้อมูล หรือ ในบางครั้ง พวกเขา / เธอ ที่มีสถานภาพทางสังคมสูงกว่าผู้วิจัยอาจจะครอบงำและกดดันผู้วิจัยแทน (Kirsch, 1999 : 25-35)

ทั้งหมดนี้ Kirsch ได้จำแนกการใช้อำนาจ (Politics) ที่เกิดจากการตีความ (Interpretation) และการนำเสนอ(Representation) ในกระบวนการทำวิจัยออกเป็นสองระดับที่เชื่อมโยงกันคือ ระดับปัจเจก (Individual) และระดับสถาบัน (Institution) ที่ผู้วิจัยและผู้ที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาและเกี่ยวข้องในสนาม (Participants) สังกัดอยู่ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจเหล่านี้มีผลต่อความจริงจากผลการวิจัย ความไม่เท่าเทียมกัน และความเจ็บปวดที่ทั้งสองฝ่ายได้รับจากกระบวนการทำวิจัยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (Kirsch,1999 : 25-35, 45-47)

Kirsch เสนอทางออกว่าให้มีกระบวนการทำวิจัยร่วมกันระหว่าง ผู้วิจัย กับกลุ่มตัวอย่าง (Collaborative Approach) โดยเริ่มที่ตัวนักวิจัยเอง ว่าควรจะพัฒนาบทบาทของตนเองที่มีต่อผู้ที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาและเกี่ยวข้องในสนาม (Participants) ให้เป็นเสมือน "ครู" มากกว่าเป็นนักวิจัย ครูในที่นี้คือผู้ที่ปฏิบัติต่อนักเรียนด้วยความยอมรับอย่างเต็มเปี่ยม (Respectfully) ห่วงใย เอาใจใส่ และมีความเห็นอกเห็นใจ พยายามเข้าใจในโลกของพวกเขา / เธอ แม้ว่าครูจะไม่เคยมีส่วนร่วมในโลกของพวกเขา / เธอ เหล่านั้นมาก่อนเลยก็ตาม พูดง่ายๆคือนักวิจัยควรจะมีบทบาทเป็นหลายๆแบบ (Multiple Roles) ไม่จำกัดว่าจะต้องเป็น นักวิจัย อย่างเดียว นักวิจัยสามารถจะเป็น ผู้เรียนรู้ (Learner) เป็นนักพัฒนาชุมชน แต่ควรต้องมีบทบาทสอดคล้องกับ "ครู" ในความหมายดังกล่าวด้วย

นอกจากจะปรับฐานคิดของนักวิจัยแล้ว นักวิจัยต้องพยายามเชื้อเชิญและเปิดโอกาสให้ผู้ที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาและเกี่ยวข้องในสนามทั้งหลาย (Participants) มาร่วมงานกับนักวิจัยในฐานะที่เป็นเพื่อนร่วมกระบวนการวิจัย (Research Collaborator) ในลักษณะความสัมพันธ์แบบหุ้นส่วน (Researcher – Participant Partnerships) ที่หลีกเลี่ยงที่จะครอบงำความคิดซึ่งกันและกัน แต่พยายาม

---

[38] Participants ในความหมายของ Kirsch (1999) ไม่ได้หมายความถึงเฉพาะผู้คนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างหรือเป็นกรณีศึกษาของนักวิจัยเท่านั้น แต่กินความไปถึงผู้คนใกล้ชิดที่เกี่ยวข้องแวดล้อมและมีอิทธิพลต่อผู้คนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างหรือเป็นกรณีศึกษาของนักวิจัยอีกด้วย

ร่วมมือกันสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้[39] และให้อภัยหากเกิดความผิดพลาดหรือกระทบกระทั่งกันบ้างในระหว่างการทำวิจัย สิ่งเหล่านี้ ผู้วิจัยควรต้องบอกแก่ผู้ที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาและเกี่ยวข้องในสนาม (Participants) ให้รู้ถึงลักษณะปัญหาโดยทั่วไปของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในกระบวนการวิจัย และทำความตกลงใน กฎ กติกา มารยาทกันแต่เนิ่นๆ เพื่อเตรียมรับปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้น ไปจนถึงมีส่วนร่วมในการเขียน (Co – Author) ตรวจสอบการตีความ (Interpretation) และการนำเสนอ (Representation) อีกด้วย[40]

ยิ่งไปกว่านั้น Kirsch ยังเห็นว่า นักวิจัยควรต้องแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อ่าน (Readers) ทั้งหลายตลอดขั้นตอนของการทำวิจัยด้วย เพื่อเป็นการตระเตรียมให้ผู้อ่านสามารถเข้าถึงข้อมูลซึ่งผู้วิจัยกับผู้ที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาและเกี่ยวข้องในสนาม (Participants) จะร่วมกันเขียน (Kirsch, 1999 : 85) ซึ่งเป็นจุดหักเหในกระบวนการทำและนำเสนองานวิจัย ซึ่งไม่จำกัดว่า งานวิจัยต้องอยู่ในรูปของหนังสือหรือข้อความทางจอคอมพิวเตอร์ที่มีปัญหาในการนำเสนอและตีความที่แยกนักวิจัยออกจากความเป็นจริง รวมทั้งบรรจุ ถ้อยคำและประสบการณ์ชีวิตของผู้คนลงในแบบฟอร์มที่แข็งกระด้างอีกต่อไป แต่อาจจะนำเสนอในลักษณะของการผสมผสาน (Multiple) ไม่ว่าจะเป็นการผสมผสานระหว่างเสียงและความคิดของผู้ที่มาร่วมกันทำวิจัย (Multiple voice) เท่านั้น แต่ยังสามารถผสมผสานวิธีการนำเสนอ (Multiple Representation) ในรูปของ บทร้อยกรอง นิทาน รูปภาพ กราฟฟิค ละคร หรือมัลติมีเดีย (Multimedia) ที่ให้ทั้งภาพ และเสียง หรืออาจจะรวมทั้งสัมผัสอื่นๆก็ได้ อย่างไรก็ตาม Kirsch (1999) เห็นว่าไม่จำเป็นต้องระบุว่าจะต้องใช้กระบวนการวิจัยแบบนี้อย่างมีแบบแผนตายตัว หรือมีมาตรฐานมากำหนดแต่อย่างใด

---

[39] บรรยากาศแห่งการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ ก็ไม่จำเป็นต้องจัดทำในรูปของการประชุมแบบเป็นทางการ การเสนอความเห็นแบบเป็นลำดับขั้นตอน หรือนั่งเสวนากัน (ที่มักจะผูกขาดการพูดและดำเนินการโดยผู้ชาย ในบรรยากาศเคร่งเครียดเอาแต่เหตุผลมาอ้างโดยไม่คำนึงถึงความรู้สึกและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้ร่วมเสวนาคนอื่น) สิ่งที่เป็นทางการเหล่านี้ นับตั้งแต่ อาคารสถานที่ที่ใช้ ไปจนถึงภาษาและมารยาทในการประชุมดูจะเป็นอุปสรรคต่อการแสดงความคิดเห็นของผู้หญิง โดยเฉพาะผู้หญิงชนชั้นล่างที่ขาดทักษะในการใช้ภาษาและแสดงความคิดเห็นอย่างผู้ชายแบบนี้ ด้วยซ้ำ

[40] ดังนั้น งานวิจัยที่ผู้หญิงเป็นผู้แต่งร่วม (Co – Author) จึงไม่จำเป็นต้องเขียนให้ได้อย่างสละสลวยเหมือนงาน ของ Shostak (1983) หรือ เขียนได้คม กระชับ ชัดเจนอย่างงาน ของ Deuleu and Naess (1997) ผู้วิจัยเห็นว่าประเด็นสำคัญสำหรับนักสตรีนิยมแล้วไม่ได้อยู่ที่การเขียนได้ "สวย" หรอ "ไม่สวย" แต่เป็นความสามารถในการสะท้อนความจริง รวมไปถึงอัตลักษณ์ต่างๆของผู้หญิงที่เป็นกรณีศึกษามากกว่า ซึ่งวิธีการเขียน หรือ เป็น co – author ของเธออาจจะ "งกๆเงิ่นๆ" แต่มันก็สามารถที่จะ "สวย" ได้ในแบบที่เธอแตกต่างและเป็นอยู่ และนั่นเป็นความหมายทางสังคม ซึ่งนักสตรีนิยมน่าจะยอมรับให้มีการเปิดพื้นที่แก่การเขียนที่ "งกๆเงิ่นๆ" ของผู้หญิงอีกมากมายที่ไม่ได้มีทักษะการเขียนเท่าบรรดานักสตรีนิยมส่วนใหญ่ที่เป็นชนชั้นกลางวัยกลางคน

จากความหมายที่ Kirsch(1999) ให้มา ผู้วิจัยก็เลยแปลคำว่า "Collaborative Approach" ว่า "การเป็นเพื่อนร่วมวิจัย" ซึ่งต่อไป อาจจะมีคำแปลที่เหมาะสมกว่านี้ก็ได้

อย่างไรก็ตาม Kirsch (1999) ก็พูดถึงความเจ็บปวดเฉพาะระหว่างผู้วิจัยกับ Participants แต่ผมเห็นว่าผู้อ่าน (Readers) เองก็มีความรู้สึกเจ็บปวดจากการอ่าน / รับรู้เรื่องราวในงานวิจัยได้เหมือนกัน และยังสามารถตอบโต้กดดันมายังนักวิจัยและ Participants ได้ด้วย ดังนั้น การจะดึงเอาผู้อ่านเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะผู้เกี่ยวข้องโดยตรงกับผลงานวิจัยอย่างเดียวนั้น หาได้พอเพียงไม่ แต่เราต้องพยายามให้ผู้อ่านเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะมนุษย์ปุถุชนที่มีความเจ็บปวดร้อนหนาวกับกระบวนการวิจัยด้วย

Kirsch (1999) ไม่ได้บอกข้อกำหนดหรือส่วนผสมที่ตายตัวว่า เราจะวางระบบให้นักวิจัย, Participants, และผู้อ่าน รวมทั้งผู้ที่เกี่ยวข้องอื่นๆ มาเข้าร่วมในกระบวนการวิจัยมากน้อยเป็นสัดส่วนเท่าไร ซึ่งผมคิดว่า คำตอบของ Kirsch (1999) ก็คือ ให้มันขึ้นอยู่กับกาลเทศะ (Time and Space) และลักษณะของงานวิจัย เช่น ถ้าเป็นงานแนวนักสตรีนิยม ก็ต้องพยายามให้ผู้หญิง และ / หรือ ผู้ที่มี "ความเป็นผู้หญิง" เข้ามามีบทบาทในกระบวนการวิจัยในทุกระดับให้มากที่สุด เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่าจุดเริ่มต้นของการจะนำแนวทางการวิจัยแบบ "การเป็นเพื่อนร่วมวิจัย" (Collaborative Approach) นี้มาใช้ในงานวิจัย / วิทยานิพนธ์ทางมานุษยวิทยาในประเทศไทยนั้น ย่อมมีข้อแตกต่างจากสังคมตะวันตกที่ Kirsch (1999) ใช้เป็นฐานอยู่บ้างไม่มากก็น้อย (แม้กรอบใหญ่จะเป็นเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจและอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดเหมือนกัน)

สำหรับสถานะการศึกษามานุษยวิทยาในประเทศไทยปัจจุบันนี้แล้ว ผู้วิจัยคิดว่า เราน่าจะเริ่มต้นด้วยการวิเคราะห์วิจัยวิพากษ์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ อคติ และอารมณ์ความรู้สึกของทั้งผู้วิจัย Participants ผู้อ่าน และผู้อื่นที่เกี่ยวข้องในกระบวนการวิจัยทางมานุษยวิทยา ภายใต้สถาบันทางสังคม วิถีการผลิต และการบริโภคที่มา "กำกับการแสดง" ในความหมายทางสังคม (Social Meaning) และบทบาท (Roles) ต่างๆ โดยเฉพาะบทบาททางเพศสภาพ (Gender Roles) ที่ถูกสร้างขึ้น การวิเคราะห์วิจัยวิพากษ์ในประเด็นเหล่านี้ จะเป็นฐานข้อมูลให้เราสามารถจัดเตรียมแนวทางการวิจัยแบบ Collaborative Approach ได้อย่างรัดกุม มีประสิทธิภาพมากขึ้น

แน่นอนว่ากระบวนการวิจัยแบบ Collaborative Approach ที่นำเสนอนี้ก็ยังเป็น "ความจริง" ชุดใหม่ที่ถูกสร้าง(Construct)ขึ้นมา โดยสะท้อนอยู่ในมุมมองของผู้ร่วมวิจัย(Collaborator), ผู้แต่งร่วม(Co-author) ไม่ได้เป็น "ความจริง" ในแบบปฏิฐานนิยม(positivism) ซึ่งในทางปฏิบัติแล้วกระบวนการวิจัยดังกล่าวนี้ไม่ใช่เรื่องง่าย ต้องใช้ทั้งความพยายามและใช้เวลามากกว่างานวิจัยแต่ละชิ้นจะเสร็จสิ้น แต่ผลผลิตของกระบวนการทำวิจัยแบบนี้ ไม่เพียงแต่จะเอื้อให้งานวิจัยทางมานุษยวิทยา นักสตรีนิยม และนักสังคมศาสตร์สาขาอื่นๆมีลักษณะของการทำงานร่วมกัน เรียนรู้ร่วมกัน

ระหว่าง ผู้วิจัย ผู้ที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาและเกี่ยวข้องในสนาม (Participants) และผู้อ่าน (Readers) มากขึ้น (Kirsch, 1999 : 90) อันสอดรับกับแนวคิดเรื่องอำนาจที่จะกระทำ (Power–to) หรือการเสริมอำนาจ (Empowerment) ตามแนวทางของสตรีนิยมที่ฉลาดชาย (2544) ได้ระบุไว้[41] ทั้งยังเป็นการประสานการวิจัย กับความคิดสร้างสรรค์ ศิลปะ และความสุขของการได้ใช้ศาสตร์หลายๆอย่างมาประกอบในกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน (หลังจากที่นักวิชาการหลง "งมงาย" อยู่กับการแยกส่วนความรู้ต่างๆออกจากกันนับเป็นเวลาหลายทศวรรษมาแล้ว) อันน่าจะเป็นแนวทางในการนำไปสู่กระบวนการวิจัยที่ครอบงำ (Domination) กันน้อยลง เจ็บปวดกันน้อยลง บิดเบือนความจริงทางสังคมน้อยลง แต่นำไปสู่รอยยิ้ม ความพึงพอใจ (Pleasure) ที่ได้ร่วมกันสร้างสรรค์งานวิจัย โดยเฉพาะเรื่องราวของผู้หญิง ให้เกิดความเท่าเทียมมากขึ้น และยั่งยืนยิ่งขึ้นในทศวรรษนี้

อาจจะมีบางคนฉงนใจว่า เริ่มต้นหัวข้อนี้คล้ายๆกับจะพูดแนว Postmodernism แต่ไฉนไยมาลงเอยที่ จริยธรรม (Ethic) อย่างนี้ ผมไม่ได้บอกว่า เป็น Postmodern แล้วจะต้องดีกว่า จริยธรรม หรือ จริยธรรมเป็นสิ่งที่สูงส่งกว่า Postmodern หรือมองว่าทั้งสองประเด็นเป็นคนละเรื่องที่แยกขาดจากกัน

สำหรับตัวผู้วิจัยเองและแนวการศึกษาของสตรีนิยมแล้ว งานวิจัยไม่มีทางหลีกพ้นจริยธรรม (หรืออาจจะเรียกแบบ " กลางๆ" ว่า "อุดมการณ์" (Ideology) หรือ "อำนาจ") ไปได้ งานวิจัยล้วนเป็นการต่อสู้ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง คำถามก็คือ นักวิจัย / นักมานุษยวิทยาควรจะเลือกที่จะต่อสู้เพื่ออะไร? และถ้าจริยธรรมเป็นการต่อสู้ เป็นเครื่องมือทางอำนาจชนิดหนึ่งแล้ว ในสถานการณ์วิกฤตของกระบวนการทำวิจัย / วิทยานิพนธ์เช่นนี้ เราน่าจะเลือกใช้เครื่องมือทางอำนาจที่สรรค์สร้างความเท่าเทียมกันของคนในสังคมได้มากขึ้นใช่ไหม? และนั่นเป็นพันธะที่นักวิจัยทางสังคมศาสตร์ / มานุษยวิทยา / นักสตรีนิยม พึงมีต่อสังคมหรือเปล่า ?

---

[41] ฉลาดชาย (2544) ได้ชี้ให้เห็นแนวคิดเรื่องอำนาจในแนวทางของสตรีนิยมหรือนักสตรีนิยมไว้ว่า ในการศึกษาของนักสตรีนิยมหรือนักสตรีนิยมจะเกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องอำนาจสองประการ คือ

1. อำนาจเหนือ (power–over) ซึ่งเป็นอำนาจที่คุกคาม ควบคุมและครอบงำผู้อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งอำนาจชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) ที่กระทำต่อผู้หญิง เป็นอำนาจสำคัญที่มิได้เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หากแต่เป็นการสร้างขึ้นมาทางสังคมวัฒนธรรม (Social–cultural construction) ที่มาสร้างความไม่เท่าเทียมกันในสังคม และอำนาจแบบนี้ต้องถูกล้มล้างให้สิ้นไป

2. อำนาจที่จะกระทำ (power – to) หรือ แนวคิดเรื่องการเสริมอำนาจ (empowerment) อำนาจแบบนี้ไม่ได้วางอยู่บนลำดับชั้นสูงต่ำทางสังคม ไม่ได้เป็นการครอบงำ แต่เป็นความสามารถที่จะทำสิ่งต่างๆ ให้บรรลุเป้าหมาย ผ่านทางการร่วมมือกัน (cooperation) การเห็นพ้องต้องกัน (consensus) และ การเสมอภาคกัน (equality) กับคนอื่นๆ แนวคิดเรื่อง อำนาจที่จะกระทำ (power–to) นี้ ถือว่าเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของการทำความเข้าใจเรื่องอำนาจเลยทีเดียว

4. กรอบคิดในการศึกษา

การไหลบ่าอย่างรวดเร็วของการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของรัฐ ส่งผลสำคัญให้ชุมชนชาวเขาไม่สามารถพึ่งพาตนเองและดำรงวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมตามจารีตของชาติพันธุ์ที่เปลี่ยนแปลงช้ากว่าไว้ได้ ระบบการผลิตที่เน้นการปลูกพืชพาณิชย์ และการกระตุ้นให้ชุมชนเกิดการพึ่งพาตลาดภายนอกแบบสุดโต่ง รวมทั้งกระแสการบริโภคที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและถูกอัดฉีดซ้ำแล้วซ้ำเล่า ในขณะที่ที่ดินทำกิน, ทุน, เทคโนโลยี, และแรงงานชาวเขามีจำกัด ภายใต้การพัฒนาแบบทุนนิยมนี้เป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ชาวเขาต้องอพยพออกมาขายแรงงานในชุมชนเมืองพื้นราบอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะชาวเขาวัยแรงงานและหนุ่มสาวรุ่นใหม่ซึ่งนอกจากจะลงมาหางานทำแล้ว ยังลงมาศึกษาเล่าเรียนและแสวงหาโอกาสที่จะยกสถานะทางสังคมในด้านอื่นๆ เป็นจำนวนมาก

ประเด็นที่น่าสนใจก็คือ การแตกพ่ายลงมาของชาวเขาบนดอยมิได้มีแต่ผู้ชายเท่านั้น แต่มีผู้หญิงอพยพลงมาด้วย ซึ่งงานศึกษาทางวิชาการเท่าที่ผ่านมา ไม่ได้ให้ความสำคัญกับความรู้สึกนึกคิดและชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเขาเหล่านี้ โดยเฉพาะชาวเขาที่เป็นผู้หญิง เป็นกลุ่มที่ถูกมองข้ามเสมอมา

ภาพของผลกระทบจากการพัฒนาบนพื้นที่สูงจากแนวการศึกษาแบบชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography) ไม่ได้สนใจประเด็นเหล่านี้ รวมทั้งละเลยวิธีคิดและมุมมองของผู้หญิงที่เป็นกรณีศึกษา ทั้งที่สังคมศาสตร์ก็คือศาสตร์ที่พยายามทำความเข้าใจมนุษย์ในทุกๆ ด้าน แต่งานศึกษาวิจัยทางสังคมศาสตร์กลับไม่ได้ความสนใจกับประเด็นเรื่องประสบการณ์ วิธีคิด มุมมอง การตีความ (Interpretation) การนำเสนอ (Representation) ของผู้หญิง ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในครอบครัว รวมทั้งไม่ให้ความสนใจกับสิ่งต่างๆ ที่ถือว่าไม่เป็นระบบระเบียบ (Systematic) เช่น อารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ ทั้งที่ความเป็นจริงชีวิตมนุษย์เต็มไปด้วยสีสันของการใช้อารมณ์และต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ ที่ไม่เป็นระบบระเบียบอีกมากมาย ซึ่งการศึกษาสังคมศาสตร์ในยุคหลังทันสมัย (Postmodern) นี้ถือว่าเป็นประเด็นศึกษาที่สำคัญมาก

นอกจากกระแสนักคิดยุคหลังทันสมัย (Postmodernists) จะสั่นคลอนวิธีคิดที่เน้นระบบระเบียบวิทยาศาสตร์แล้ว แนวคิดสตรีนิยม (Feminism) ก็มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการตั้งคำถามกับองค์ความรู้ ปฏิเสธทฤษฎี และตั้งคำถามกับวิธีวิทยา (Methodology) โดยมองว่าการที่จะเติมช่องว่างให้กับการศึกษาทางสังคมศาสตร์ ให้มีภาพของมุมมอง อารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดของผู้หญิง อันเป็นด้านที่ไม่เป็นระบบระเบียบแบบวิทยาศาสตร์ได้นั้น สามารถใช้วิธีศึกษาได้หลายวิธี วิธีหนึ่งที่ใช้กันก็คือการศึกษาอัตชีวประวัติของผู้หญิง (Life – history) โดยใช้กระบวนการศึกษาแบบ “การเป็น

เพื่อนร่วมวิจัย" (Collaborative Approach) อย่างที่ Kirsch (1999) ได้แสดงเอาไว้ ซึ่งในกรณีที่ผู้หญิงไม่สามารถเขียนด้วยตนเองได้ หรือไม่สามารถเขียนแบบมีระบบระเบียบอย่างที่นักวิชาการต้องการ ก็ให้ใช้วิธีร่วมกันเขียนกับนักวิชาการ (Co–Author) ได้ หรือจะพัฒนาไปจนถึงการให้นักวิจัยมีส่วนร่วมในกระบวนการทำวิจัยกับผู้คนที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาและเกี่ยวข้องในสนามในทุกขั้นตอน อย่าง "การเป็นเพื่อนร่วมวิจัย" (Collaborative Approach) ที่ Kirsch (1999) เสนอไว้ก็สามารถทำได้

อย่างไรก็ตาม วิธีร่วมกันเขียนกับนักวิชาการ (Co–Author) ก็ยังมีปัญหาเรื่องการที่ผู้ที่เป็นกรณีศึกษาจะถูกครอบงำ (Domination) และถูกตีความ (Interpretation) โดยนักวิชาการที่เป็นผู้เขียนหรือเป็น Co–Author นั้น งานศึกษาชิ้นนี้จึงยังมีข้อโต้แย้งอยู่ ว่าเป็นสิ่งที่ถูกตีความ (Interpretation) และนำเสนอ (Representation) หรือเป็นวาทกรรม (Discourse) ของนักวิชาการและสถาบันทางสังคมที่นักวิชาการสังกัดอยู่ได้เช่นกัน อย่างไรก็ตาม ก็ถือได้ว่าเป็นงานที่มีวาทกรรมของนักวิชาการและสถาบันทางสังคมที่นักวิชาการสังกัดอยู่น้อยกว่าวิธีการศึกษาแบบเดิม แต่มุ่งชี้ให้เห็นถึงวาทกรรมจากการตีความและการเขียนของผู้หญิงที่เป็นกรณีศึกษามากขึ้น ซึ่งเป็นวาทกรรมที่เกิดจากการสร้างความหมายในชีวิตประจำวันที่ชี้ให้เห็นว่า วัฒนธรรม โดยเฉพาะบทบาททางเพศสภาพในสถาบันครอบครัวและการควบคุมจัดการทางเพศ ล้วนเป็นสิ่งที่สังคมสร้างขึ้น (Social Construction) และเป็นสิ่งที่ถูกช่วงชิงความหมายระหว่างผู้ชาย ผู้หญิง และสมาชิกในครอบครัว เครือญาติ ตลอดจนกลุ่มทางสังคมอื่นๆ โดยไม่ได้แยกขาดจากวิถีการผลิต การบริโภค และอิทธิพลจากการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมโดยรัฐ

ดังนั้น "ความถูกต้อง" ของข้อมูลในที่นี้จึงไม่ได้หมายถึง "ความถูกต้อง" ในแง่ของปฏิฐานนิยม(Positivism) แต่อยู่ในรูปของการเป็นผู้ร่วมเขียนและร่วมวิจัย (Collaborator and Co-author) "ความเป็นจริง" ในที่นี้จึงมาจากผู้ร่วมเขียนและร่วมวิจัย จึงไม่เป็น "ความถูกต้อง" และ "ความเป็นจริง" จากการวิจัยแบบเก่า

การศึกษาครั้งนี้เป็นงานที่พยายามทำความเข้าใจพลวัตและความซับซ้อนที่เกี่ยวพันระหว่างการสร้างบทบาททางเพศสภาพ (Gender Role) ของผู้หญิงกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจในครอบครัวและเครือญาติ ในฐานะที่บทบาททางเพศสภาพเป็นทั้งมิติที่เน้นการให้ความหมายและความรู้สึกนึกคิดของผู้หญิง และมิติที่เป็นการกระทำในชีวิตประจำวัน (Everyday Life Practice) ถูกผู้หญิงที่เป็นกรณีศึกษานำไปใช้เป็นยุทธวิธี (Strategy) ที่สำคัญ ยุทธวิธีหนึ่ง ในการจัดการกับปัญหาของตัวเองและปัญหาชีวิตครอบครัวที่เธอประสบอยู่

จากชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ กรอบคิดที่ใช้ในการศึกษาจะประกอบไปด้วย 3 แนวคิดใหญ่ๆ คือ 1) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในชีวิตครอบครัว, 2) บทบาททางเพศสภาพของผู้หญิง และ,

3) อิวเมี่ยน(เย้า) กับการพัฒนาของรัฐ ซึ่งทั้งสามแนวคิดนี้เชื่อมโยงผนวกกันเป็นพลวัตอันเนื่องมาจากผลกระทบของการพัฒนา

ผู้หญิงอิวเมี่ยนที่เป็นกรณีศึกษาและเป็นผู้ร่วมวิจัยซึ่งใช้ชื่อสมมติว่า "ผึ้ง" นี้ได้หลุดจากพื้นที่(location)หมู่บ้านไปอยู่ในพื้นที่ของโรงเรียน ที่ซึ่งสร้างบทบาททางเพศสภาพในลักษณะที่แตกต่างจากสังคมหมู่บ้านอย่างมาก ซึ่งมีผลกระทบต่อ "ความเป็นผึ้ง" ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่อยู่ในเรื่องปัจจัยการผลิต, เรื่องทางเพศ (Sexuality), สิทธิต่างๆที่ปรากฏอยู่ในชีวิตของเธอเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่วางอยู่บนพื้นที่ (Location)และเวลาที่หมุนไป โดยผลกระทบของการพัฒนาได้ทำให้เธอและผู้คนอีกมากมายหลุดออกไปจากพื้นที่อาศัยและความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบเดิม

ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในพื้นที่และเวลาที่เปลี่ยนแปลงไป ไม่ว่าจะเป็นที่หมู่บ้านบนดอย ที่โรงเรียน ที่โรงงาน ที่ตลาด ที่บ้านของแม่สามี จะได้มีการจัดจำแนกประเภท (Category) พื้นที่ในช่วงเวลาต่างๆออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ 1) พื้นที่ในบ้าน(Domestic Location), 2) พื้นที่นอกบ้าน (Public Location), 3) พื้นที่กำกึ่งระหว่างในบ้านกับนอกบ้าน (Domestic-Public Location) นอกจากนี้ ยังมีพื้นที่ทางสังคมวัฒนธรรมที่ซ้อนทับพื้นที่ทั้งสามแบบดังกล่าวอีกสองพื้นที่คือ 1. พื้นที่ทางสังคม ซึ่งได้แก่ บทบาท สถานภาพของผู้หญิงในกิจกรรม ในครัวเรือน 2. พื้นที่ทางวัฒนธรรม ซึ่งได้แก่วัฒนธรรมตามจารีตของอิวเมี่ยน(เย้า) และวัฒนธรรมแบบสังคมเมืองพื้นราบ

ผู้ศึกษาแบ่งลำดับการวิเคราะห์ ออกเป็น 3 ช่วง ตามบริบทและเหตุการณ์สำคัญในชีวิตครอบครัวของผู้หญิงที่เป็นกรณีศึกษาและเป็นผู้ร่วมวิจัย ซึ่งได้แก่ ช่วงที่ 1) นับตั้งแต่ปีที่เธอเกิดจนถึงปีก่อนที่เธอจะตัดสินใจมาอยู่กับผู้ศึกษา (พ.ศ.2524–2541) ซึ่งเป็นช่วงที่เธอยังใช้ชีวิตอยู่กับครอบครัวที่เธอถือกำเนิดเป็นหลัก (Family of Orientation), ช่วงที่ 2) เป็นช่วงที่เธอตัดสินใจย้ายมาอยู่กินกับผู้ศึกษาอย่างเปิดเผย (พ.ศ.2542) ซึ่งเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อที่เธอจะตัดสินใจสร้างครอบครัวกับผู้ศึกษา (Family of Procreation) และช่วงที่ 3) หลังจากที่เธอตัดสินใจย้ายมาอยู่กับผู้ศึกษาจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2542–ปัจจุบัน) ซึ่งเป็นช่วงที่เธอพยายามปรับตัวและจัดวางความสัมพันธ์ภายในชีวิตครอบครัวที่เธอถือกำเนิด และครอบครัวที่เธอกับผู้ศึกษาสร้างขึ้นในปัจจุบัน ภายใต้กระแสความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมที่ผันผวน

โดยทั้งสามช่วง ผู้ศึกษาใช้แนวการวิเคราะห์จากงานศึกษาของ Bonvillain (1997) ที่อธิบายความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้หญิงผู้ชายในสังคมที่มีวิถีการผลิตต่างๆ ทั้งอำนาจในการเข้าถึงทรัพยากรเชิงวัตถุต่างๆ เช่น ที่ดิน เงิน เทคโนโลยีการผลิตต่างๆ และอำนาจในการเข้าถึงทรัพยากรในแง่ของสิทธิ ไม่ว่าจะเป็น สิทธิในการใช้ภาษา สิทธิในการนับถือศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สิทธิในการจัดการร่างกายของตัวเอง (Body Space) เช่น การเลือกคู่ครอง การมีเพศสัมพันธ์

การมีลูก การทำแท้ง ว่าไม่ได้มีความหมายตายตัวหรือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่สังคมสร้างขึ้น (Social Construction) โดยได้รับอิทธิพลจากวิถีการผลิตที่เปลี่ยนแปลงไปในช่วงเวลาต่างๆ และบริบทของการแพร่กระจายของวัฒนธรรมการพัฒนาแบบตะวันตก ที่แฝงระบบชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) เอาไว้อย่างแนบเนียนและฝังรากลึก โดยเฉพาะอยู่ในหลักการแบ่งงานกันทำตามเพศสภาพ (Gender Division of Labor) และหลักการควบคุมทางเพศหรือการจัดการร่างกาย (Body Space) ผู้หญิง โดยผู้วิจัยจะใช้แนวคิดเรื่องสังคมวิทยาการบริโภคของ Campbell (1983, 1987) มาปรับใช้เพิ่มเติมในการวิเคราะห์ลักษณะและความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้หญิงอิวเมี่ยนกับการบริโภคให้เห็นการดิ้นรนและตอบโต้ของผู้หญิงต่อการเอารัดเอาเปรียบผ่านทางความสามารถในการเข้าถึงการบริโภค รวมทั้งการสร้างและช่วงชิงความหมายในการบริโภค

งานศึกษาครั้งนี้จะอยู่ภายใต้กรอบการวิเคราะห์ในแนวมานุษยวิทยาสตรีนิยม (Feminist Anthropology) ที่ให้ความสำคัญกับการที่ผู้หญิงถูกกดขี่ครอบงำ (Domination) โดยที่ผู้หญิงเองมักจะไม่รู้ตัวและมักถูกเอาเปรียบจากอำนาจสังคมที่กำหนดให้ชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) ที่แฝงมาในรูปของขนบธรรมเนียมประเพณีและการพัฒนา แนวการศึกษาแบบนี้จะให้ความสำคัญอย่างยิ่งในการนำเสนออารมณ์ความรู้สึกนึกคิด การตีความหมาย การดิ้นรนต่อสู้และตอบโต้อำนาจชายเป็นใหญ่ที่กระทำต่อผู้หญิงในรูปแบบต่างๆ โดยไม่ได้มองผู้หญิงแบบแบ่งแยกว่าต้องเป็นปัจเจกผู้กระทำ (Subject) หรือผู้ถูกกระทำ (Object) อันมีคุณสมบัติเฉพาะเจาะจงต่างๆอย่างสุดโต่งหรือตายตัว แต่จะมองว่าเรื่องของผู้หญิงแต่ละสิ่งแต่ละบุคคลล้วนเกี่ยวข้องกับโครงสร้าง บริบท เงื่อนไขทางสังคมวัฒนธรรม โดยเฉพาะบริบททางวิถีการผลิตและการบริโภค ที่มามีส่วนกำหนดความรู้สึกนึกคิด และการกระทำหรือบทบาททางเพศสภาพของผู้หญิง ให้แตกต่างหลากหลายไปแต่ละมิติของพื้นที่และเวลา (Space and Time)

5 . ขอบเขตและวิธีวิจัย

ขอบเขตในการศึกษาครั้งนี้จะศึกษาผู้หญิงอิวเมี่ยน (ชาวไทยกลุ่มชาติพันธุ์เย้า) คนหนึ่งที่เรียนจบ ม.3 แล้วมาเป็นลูกจ้างขายน้ำเต้าหู้ให้กับน้าสาวในตลาดเพื่อส่งตัวเองเรียนต่อ และส่งเงินกลับบ้านช่วยเหลือพ่อแม่ที่ยากจนเป็นหนี้เป็นสิน ทำงานได้ไม่นานเกิดความรักขึ้นกับชายหนุ่ม "คนเมือง" พื้นราบและตกลงปลงใจย้ายไปอยู่กินที่บ้านของฝ่ายชายในแบบฉบับของสามี-ภรรยา ที่ไม่อยากยึดติดระบบคุณค่าเก่าๆ ใดๆ ที่เธอเห็นว่าไม่น่าทำ เธอไม่ได้บอกขอความเห็นชอบใดๆ จากพ่อแม่บนดอยตามธรรมเนียมปฏิบัติที่สังคมอิวเมี่ยน (เย้า) ยังเห็นว่ามีค่า ในไม่ช้าเรื่องก็อื้อฉาวไปทั่ว ด้านหนึ่งเธอต้องเผชิญหน้ากับความขัดแย้งต่อค่านิยมและแบบแผนทางจารีตที่ครอบครัวและเครือญาติอิวเมี่ยนของเธอเคารพนับถือ อีกด้านหนึ่งเธอต้องปรับตัวให้เข้ากับค่านิยมและบทบาท

หน้าที่ในฐานะ ภรรยา-ลูกสะใภ้ในครอบครัวของฝ่ายชายพื้นราบที่เธอยังไม่คุ้นเคยในชุมชนเมืองที่เธอขาดแคลนเพื่อนฝูงที่จะคอยเกื้อหนุนอุปถัมป์ ไปพร้อมๆ กับภาวะกดดันทางการเงินเพราะเมื่อเธอย้ายมาอยู่กับคนรัก ต้องทำงานปรนนิบัติสามี รวมถึงช่วยงานคนอื่นๆ ภายในบ้านทำให้เธอขาดรายได้ ต้องพึ่งพาสามีและแม่สามี

ปัจจุบันเธอตกอยู่ในสภาพไม่สามารถตอบแทนบุญคุณพ่อแม่ตามธรรมเนียมที่เธอถูกปลูกฝังมา อีกทั้งต้องมาอึดอัดขัดใจจากการกระทบกระทั่งกับสามีและพ่อแม่ของเขาอยู่เสมอ ทำให้ชีวิตการครองเรือนของเธอเจอมรสุมกระหน่ำเป็นประจำอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อย่างไรเสียเธอก็มิได้ยอมจำนนต่อค่านิยมเกี่ยวกับครอบครัวและโครงสร้างหน้าที่แบบเดิมๆ ที่เธอเห็นว่า "ไม่ชอบธรรม" กับเธออย่างศิโรราบ เธอมีหนทางที่ไตร่ตรองไว้แล้วเธอคิดว่าชัยชนะต้องมาถึงในสักวัน ผู้หญิงอิวเมี่ยนคนที่ผู้วิจัยพูดถึงนั้น ก็คือภรรยาของผู้วิจัยเอง

หน่วยการวิเคราะห์ในที่นี้ก็คือความสัมพันธ์เชิงอำนาจในชีวิตครอบครัว ทั้งในครอบครัวที่เธอถือกำเนิด (Family of Orientation) ซึ่งก็คือครอบครัวพ่อแม่ที่อยู่บนดอย และครอบครัวที่เธอสร้างขึ้น (Family of Procreation) ซึ่งได้แก่ ครอบครัวที่เธอสร้างขึ้นกับผู้วิจัย รวมทั้งครอบครัวในรูปแบบของการรวมกลุ่มของผู้หญิงอิวเมี่ยนที่มาค้าขายน้ำเต้าหู้ในเมือง โดยผู้วิจัยจะให้น้ำหนักกับมิติที่เป็น การตีความ ความรู้สึกนึกคิด ในประสบการณ์ชีวิตของเธอ

ในส่วนของวิธีวิจัย จะใช้วิธีการศึกษาแบบ Collaborative Approach ตามแนวที่ Kirsch (1999) ได้นำเสนอไว้มาปรับใช้ โดยถือเอาตัวผู้ศึกษาวิจัย อยู่ในระดับการมีส่วนร่วมกับผู้หญิงที่เป็นกรณีศึกษาในแบบ Researcher – Participants partnership ดังนั้น สำหรับวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้ "ผึ้ง" จึงไม่เพียงแต่จะมีบทบาทเป็นผู้ที่เป็นกรณีศึกษาหรือ "ผู้ถูกศึกษา" เท่านั้น แต่เธอยังเป็นผู้ร่วมวิจัย คือช่วยเก็บข้อมูลภาคสนามในเรื่องชีวิตของญาติๆที่มาอยู่ร่วมกันในเมือง, ให้ความเห็นในการใช้ภาษาในการเขียนเนื้อหาทั้งหมด, ช่วยวางโครงสร้างในการเล่าเรื่องชีวประวัติของเธอและญาติๆ, ช่วยตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลชีวประวัติของเธอว่าตรงกับการตีความของเธอหรือไม่, ตลอดจนแสดงการวิพากษ์วิจารณ์กระบวนการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ (ดูภาคผนวก) นอกจากนี้เธอยังเป็นผู้เขียนหลักในบทที่ 4 ซึ่งเป็นเรื่องชีวประวัติของเธออีกด้วย

การเก็บข้อมูลแบ่งออกเป็นสามส่วนคือ ข้อมูลเชิงโครงสร้างสังคมวัฒนธรรม ซึ่งมีทั้งในบริบทของสังคมชุมชนอิวเมี่ยนที่เธอเคยอยู่อาศัย และบริบทของสังคมไทยพื้นราบในพื้นที่ที่เธอเดินทางเข้ามาใช้ชีวิตทั้งในแง่การศึกษา การประกอบอาชีพ และการสร้างครอบครัว แยกแยะออกไปตามช่วงลำดับเวลา นับตั้งแต่สมัยที่ผู้หญิงในกรณีศึกษายังเป็นเด็ก ผ่านสถานการณ์ต่างๆจนมาถึงปรากฏการณ์ที่เรากำลังสนใจวิเคราะห์อยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บทบาททางเพศสภาพ (Gender Roles) ในสังคมอิวเมี่ยนและสังคมไทยพื้นราบที่มีต่อลูกสาวและภรรยาในรูปแบบต่างๆ โดยมุ่งสน

ใจข้อมูลในพื้นที่ที่เธอเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องในช่วงเวลาที่ยาวนาน ซึ่งข้อมูลเหล่านี้เป็นองค์ประกอบสำคัญในการสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการเข้าถึงทรัพยากร / ปัจจัยการผลิต และการบริโภคระหว่างสมาชิกในวงศาคณาญาติด้วยกันเองและกับคนกลุ่มอื่นๆ และเป็นการนำเสนอข้อมูลการศึกษาครอบครัว – เครือญาติร่วมสมัยให้แก่วงการสังคมวิทยาปัจจุบันนี้

ส่วนที่สองคือข้อมูลเกี่ยวกับเงื่อนไขทางนิเวศ เช่น การเปลี่ยนแปลงปริมาณและคุณภาพดิน แหล่งน้ำ การเคลื่อนย้ายกระจายตัวของประชากร รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะทางระบบนิเวศอันเกี่ยวเนื่องกับบทบาทการพัฒนาของรัฐ ทั้งนี้จะเน้นไปที่บริบทของสังคมชุมชนอิวเมี่ยนของผู้หญิงที่เป็นกรณีศึกษาและเป็นผู้ร่วมวิจัยครั้งนี้

ข้อมูลของทั้งสองส่วนนี้ บางส่วนจะได้มาจากงานศึกษาที่เกี่ยวข้อง และบางส่วนจะได้มาจากการสังเกต, การสัมภาษณ์ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการจากเธอและเครือญาติของเธอ โดยจะพยายามเน้นข้อมูลที่ได้จากมุมมองของผู้หญิง ในช่วงเวลาตั้งแต่เธอเกิดจนถึงชีวิตปัจจุบัน ในพื้นที่ทางกายภาพและพื้นที่ทางสังคมที่เธออยู่อาศัยใช้ชีวิต แต่ก็ไม่ลืมที่จะให้ความสนใจข้อมูลในบางพื้นที่ ที่แม้เธอจะเข้าไปมีส่วนร่วมในระยะเวลาสั้นๆ แต่ก็อาจมีประสบการณ์สำคัญที่ส่งผลต่อชีวิตของเธอเป็นอย่างมาก และจะระบุเพศรวมถึงอายุของแหล่งที่มาของข้อมูลเท่าที่จะทำได้ เพื่ออาจจะช่วยให้เห็นความหลากหลายในการตีความของบุคคลและแหล่งข้อมูลต่างๆ

ข้อมูลในส่วนสุดท้ายคือข้อมูลเกี่ยวกับตัวผู้หญิงที่เป็นกรณีศึกษาและเป็นผู้ร่วมวิจัยเอง อันได้แก่ ชีวประวัติและบทบาททางเพศสภาพในมุมมองของตัวเธอ ในช่วงวัยและสถานการณ์สำคัญๆ ในช่วงชีวิตต่างๆ ตลอดจนประสบการณ์ ทัศนคติ ความรู้สึกนึกคิด ความคาดหวัง และยุทธวิธีในการแก้ปัญหาชีวิตและครอบครัวในช่วงเวลาดังกล่าว รวมไปถึงความใฝ่ฝันในอนาคต และความรู้สึกนึกคิดของเธอต่อผู้วิจัยและงานวิจัยครั้งนี้ ที่น่าจะช่วยให้เราในฐานะนักวิชาการมองเห็น “ตัวตน” ของเราผ่านมุมมองและความรู้สึกนึกคิดของผู้ที่เข้าไปศึกษา อันน่าจะนำไปสู่การทบทวนการศึกษา “ความเป็นตัวเธอ / เขา” และ “ความเป็นตัวเรา” ให้เกิดมุมมองใหม่ๆ ขึ้นในวงวิชาการ ข้อมูลในส่วนนี้ได้มาจากการใช้ชีวิตคู่ (Cohabit) กับผู้หญิงในกรณีศึกษามาเป็นเวลาเกือบสามปีเต็ม จากการให้เธอมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับงานวิจัยครั้งนี้ไปจนถึงการมีส่วนสำคัญในการร่วมถ่ายทอดและตรวจสอบข้อมูลที่ออกมาทั้งในแง่ของอารมณ์ความรู้สึก ไม่ว่าจะเป็น การบ่น การตัดพ้อ การโกรธเกรี้ยว การร้องไห้ การก่นด่า หรือการร่าเริง หยอกล้อ และในแง่ของการเขียนพรรณาความรู้สึกนึกคิดและการตีความหมายในเรื่องต่างๆ ในมุมมองของเธอ โดยผู้ศึกษาจะทำการวิเคราะห์ต่อท้ายเป็นช่วงๆ ต่อเนื่องกันไป แล้วสรุปเป็นบทวิเคราะห์ทั้งหมดในช่วงท้าย

นอกจากนี้ ในงานจะให้ข้อมูลบริบทในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ด้วย โดยจำแนกเป็นบริบททางวิชาการ และบริบททางสังคมวัฒนธรรมของผู้วิจัย ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจอุดม

การณ์และเจตนารมย์ที่อยู่เบื้องหลังงานชิ้นนี้ (ซึ่งแน่นอนว่า ยังคงมีมายาคติต่างๆฝังรากอยู่) อันน่าจะช่วยให้ผู้อ่านสามารถศึกษา วิเคราะห์ ตั้งคำถาม และวิพากษ์วิจารณ์เรื่องราวต่างๆในงานวิทยานิพนธ์เล่มนี้ได้รอบด้านและลุ่มลึกขึ้น อย่างไรก็ตาม เนื่องจากข้อมูลเกี่ยวกับบริบททางวิชาการและบริบททางสังคมวัฒนธรรมของผู้วิจัยนี้ไม่ได้เป็นข้อมูลที่นำมาใช้วิเคราะห์ในงานชิ้นนี้โดยตรง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงจะนำไปบรรจุไว้ในภาคผนวกอีกด้วย

6 . ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นการสะท้อนของภาพความสัมพันธ์เชิงอำนาจในชีวิตครอบครัวโดยศึกษาจากความสามารถในการเข้าถึงปัจจัยการผลิตของผู้หญิง และเสริมด้วยมิติความสัมพันธ์ทางการการบริโภค ผ่านทางการวิเคราะห์บทบาททางเพศสภาพ และยุทธวิธีแก้ปัญหาในชีวิตครอบครัวของผู้หญิง
2. ทำให้มองเห็นอำนาจของโครงสร้างสังคมที่ซ่อนเร้นความอยุติธรรมที่กระทำต่อปัจเจกบุคคล, ความยากลำบากและพลังอำนาจของบุคคล โดยเฉพาะผู้หญิง ในการจัดการปัญหาที่เผชิญอยู่จริงในชีวิตประจำวัน
3. เป็นการกระตุ้นให้แวดวงวิชาการและนักพัฒนาได้วิพากษ์วัฒนธรรม และทำลายมายาคติเกี่ยวกับ ครอบครัว-ชาวเขา-ผู้หญิง รวมไปถึงแนวทาง (Approach) และวิธีวิทยา (Methodology) ที่ใช้ในการศึกษาวิจัยทางสังคมศาสตร์ในเรื่องเหล่านี้ และเพื่อเสนอความจริงด้านหนึ่งของสังคมอันน่าจะปูทางไปสู่การสร้างองค์ความรู้ที่มีพื้นฐานมาจากสังคมชาวเขาและสังคมไทยมากกว่าพึ่งพาองค์ความรู้จากตะวันตกมากเกินไป ซึ่งน่าจะช่วยให้เกิดความเข้าใจต่อ “ชาวเขา” และ “ชาวเรา” มากขึ้น
4. ช่วยให้สังคมเข้าใจสภาพการเปลี่ยนแปลงเครือญาติและครอบครัว ตลอดจนมีความเห็นอกเห็นใจและมองเห็น “ความเป็นมนุษย์” ของผู้คนโดยเฉพาะผู้หญิงที่ประสบปัญหาชีวิตครอบครัวและร่วมกันแสวงหาแนวทางการอยู่ร่วมกับเครือญาติและครอบครัวได้อย่างมีความสุข เสมอภาค และเคารพในสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของกันและกันโดยไม่เลือกแบ่งเพศ ชาติพันธุ์ ชนชั้นวรรณะ อายุ สีผิว ศาสนา และวัฒนธรรม ท่ามกลางความผันผวนทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในปัจจุบันนี้

เนื้อหาวิทยานิพนธ์โดยสังเขป

บทที่ 1 กล่าวถึงความสำคัญของประเด็นปัญหา คำถามในการวิจัย วัตถุประสงค์ ทบทวนงานศึกษาและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง กรอบความคิดในการศึกษา ขอบเขตและวิธีการศึกษา ผลที่คาดว่าจะได้รับ และเนื้อหาวิทยานิพนธ์โดยสังเขป

บทที่ 2 กล่าวถึงบริบททางสังคมวัฒนธรรม อันประกอบด้วย ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์และการอพยพของอิวเมี่ยน (เย้า) โดยสังเขป มาจนถึงการอพยพเคลื่อนย้ายมาสู่ชุมชนเมืองเชียงใหม่ จนเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ผู้หญิงที่เป็นกรณีศึกษาเข้าไปร่วมอยู่ โดยจะแสดงถึงลักษณะของการดำรงชีวิต วิถีการผลิต ตลอดจนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในกระบวนการดังกล่าว ทั้งในแง่ของการช่วงชิงวัตถุและช่วงชิงความหมายทางสังคมอันแสดงถึงการดิ้นรนต่อสู้ต่อการถูกเอารัดเอาเปรียบของผู้หญิงอิวเมี่ยนในชุมชนเมืองเหล่านี้

บทที่ 3 กล่าวถึงบริบททางสังคมวัฒนธรรมเพิ่มเติมจากบทที่ 2 โดยเพิ่มลักษณะและความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการบริโภคของเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ผู้หญิงที่เป็นกรณีศึกษาเข้าไปร่วมอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การบริโภคที่มีนัยในเชิงวัฒนธรรม, การสร้าง / ผลิตซ้ำความหมายต่างๆ, การสร้างอัตลักษณ์

บทที่ 4 นำเสนอเรื่องราวชีวประวัติจากการเขียนของผู้หญิงที่เป็นกรณีศึกษา ในศิลปะการเขียนที่เป็นแบบของตัวเธอเอง โดยเธอได้ร่วมกันกับผู้วิจัยคัดเลือกเฉพาะเนื้อหาที่น่าจะเกี่ยวข้องต่องานวิจัยครั้งนี้ โดยเฉพาะในเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจและอคติที่มีต่อ ผู้หญิง ชาวเขา ที่เธอประสบมาตลอดช่วงชีวิตของเธอ

บทที่ 5 นำเสนอการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้กรอบคิดที่ผู้วิจัยสร้างไว้เป็นเครื่องมือ

บทที่ 6 เป็นการสรุปเนื้อหาตั้งแต่บทที่ 1 – 5 พร้อมทั้งเพิ่มเติมข้อเสนอแนะบางประการที่น่าจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัยในประเด็นที่คล้ายคลึงกันนี้ต่อไป

ภาคผนวก ก แสดงแผนผังลำดับเครือญาติของผู้หญิงอิวเมี่ยนในเครือข่ายความสัมพันธ์ในชุมชนเมืองที่ผู้หญิงที่เป็นผู้ร่วมวิจัยและเป็นกรณีศึกษาได้เข้าไปร่วมอยู่

ภาคผนวก ข แสดงบริบทของการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ โดยแบ่งออกเป็นบริบททางวิชาการและบริบททางสังคมวัฒนธรรมของผู้วิจัย ซึ่งน่าจะช่วยให้ผู้อ่าน เข้าใจเบื้องหลัง บริบท และเนื้อหาของงานศึกษาชิ้นนี้ได้ดีขึ้น

ภาคผนวก ค และ **ภาคผนวก ง** แสดงให้เห็นมุมมองของผู้หญิงที่เป็นกรณีศึกษาและมุมมองของผู้วิจัย ที่ทั้งคู่มีต่อกระบวนการทำวิจัยครั้งนี้ เพื่อสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่อยู่เบื้องหลังงานวิจัย และเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทำวิจัยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งอาจเป็นตัวอย่างให้นักวิจัยท่านอื่นๆได้เรียนรู้ เพื่อที่จะพัฒนางานวิจัยเพื่อตอบสนองสังคมได้ดีขึ้น

บทที่ 2
เครือข่ายผู้หญิงอิวเมี่ยน (เย้า) ในชุมชนเมือง ภายใต้วิถีการผลิตเชิงพาณิชย์

เนื้อหาในบทนี้จะกล่าวในขอบเขตช่วงเวลาก่อนหน้าที่ผึ้ง (ผู้หญิงที่เป็นกรณีศึกษาและเป็นผู้ร่วมวิจัยในวิทยานิพนธ์เล่มนี้) จะมาอยู่และใช้ชีวิตคู่กับคนรัก (ผู้วิจัย) พูดอีกนัยหนึ่งคือในบทนี้ จะให้ภาพความสัมพันธ์เชิงอำนาจในวิถีการผลิต และบทบาททางเพศสภาพ (Gender Role) ของผึ้งที่ยังเกี่ยวข้องกับครอบครัวเดิม (Family of Orientation) และเครือญาติที่เป็นอิวเมี่ยนของเธอ โดยจะขยายให้เห็นบทบาทผู้หญิงอิวเมี่ยนในเมืองอีกหลายคนที่ต้องต่อสู้ดิ้นรนกับการอยู่รอด และการต่อสู้ของผู้หญิงกลุ่มดังกล่าวก็มีส่วนมาสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของเธอด้วย ทั้งนี้จะกล่าวในขอบเขตช่วงเวลาที่เธอยังไม่ได้มาเริ่มต้นชีวิตครอบครัวกับคนรัก (Family of Procreation)

ในส่วนของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการบริโภค และบทบาททางเพศสภาพ (Gender Role) ของผึ้งในบริบทเดียวกันนี้ ผู้วิจัยได้แยกเอาไปกล่าวไว้ในบทที่ 3 และจะเน้นในรายละเอียดให้เห็นชัดในบทที่ 4 การแยกบทมิได้หมายความว่าการผลิตกับการบริโภคเป็นสิ่งที่แยกขาดจากกันตรงกันข้าม ในกรณีศึกษานี้ กลับมีความเกี่ยวพันซึ่งกันและกันอย่างใกล้ชิด ดังจะได้กล่าวต่อไป

สำหรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจในวิถีการผลิต การบริโภค และบทบาททางเพศสภาพของผึ้งในช่วงเวลาที่ได้มาเริ่มต้นชีวิตครอบครัวใหม่กับคนรักนั้น ผึ้งจะเป็นผู้เขียนเล่าเรื่องถ่ายทอดด้วยสำนวนของเธอเองในบทที่ 4

เนื้อหาในบทนี้ (รวมทั้งบทที่ 3) เรียบเรียงมาจากงานวิจัยเรื่อง "การสร้างความหมายว่าด้วยเครือญาติและครอบครัวในเครือข่ายทางสังคมของผู้หญิงอิวเมี่ยน (เย้า) ภายใต้วิถีการผลิตเชิงพาณิชย์และระบบสังคมที่ให้อำนาจผู้ชายเป็นใหญ่ กรณีศึกษา แม่ค้าชาวอิวเมี่ยนในตลาดแห่งหนึ่งของชุมชนเมืองเชียงใหม่" ที่ผู้วิจัยได้เคยเสนอต่อ ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และ Heinrich Boell Foundation เมื่อปี พ.ศ. 2544 โดยผู้วิจัยและผู้หญิงที่เป็นกรณีศึกษาและเป็นผู้ร่วมวิจัยที่ชื่อ "ผึ้ง" นี้ได้ร่วมกันนำมาปรับข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อให้ต่อเนื่องกับช่วงที่ผึ้งเข้ามาใช้ชีวิตครอบครัวกับคนรักในช่วงต่อไป โดยในงานวิจัยชิ้นดังกล่าวผู้วิจัยได้ใช้กรอบคิดที่เน้นถึงความสัมพันธ์ทางการผลิต (Social relation of production) และความสัมพันธ์ทางการบริโภค(Social relation of consumption) โดยมองว่ามันเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (Power relation) รูปแบบ

สำคัญรูปแบบหนึ่ง ที่สะท้อนอยู่ในเหตุการณ์สำคัญต่างๆที่ผ่านเข้ามาในชีวิตครอบครัวและการทำงานของผู้หญิงเหล่านี้ โดยเฉพาะเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งในการเข้าถึงปัจจัยการผลิตและอำนาจในการจัดการร่างกายและชีวิตของตัวเธอเอง โดยให้ความสำคัญกับศักยภาพของผู้หญิงในฐานะที่พวกเธอเป็นผู้มีส่วนร่วมทั้งในระดับปรากฏการณ์ (Material aspect) และในระดับนามธรรม (Ideological aspect) ที่อยู่ในรูปของการต่อรองอำนาจและช่วงชิงการสร้างความหมายทางสังคมกับกลุ่มคนต่างๆมากมาย ในลักษณะต่างๆ ภายใต้โครงสร้างสังคม ทั้งสังคมอิวเมี่ยนและสังคมเมือง ที่เอารัดเอาเปรียบพวกเธออยู่ และถึงแม้ว่าจะเน้นไปที่เรื่องความสัมพันธ์ทางการผลิตและการตอบโต้ของผู้หญิง แต่ก็จะให้ภาพของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการแบ่งสรรปันส่วน (Distribution) รวมทั้งการบริโภคผลผลิต (Consumption) ที่ผู้หญิงเป็นผู้หามาได้อีกด้วย โดยในการวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาวิจัยดังกล่าว ได้เริ่มจากการวิเคราะห์บริบททางสังคมในช่วงระยะต้นๆที่ผู้หญิงอิวเมี่ยนเคลื่อนย้ายลงมาสู่ชุมชนเมือง ด้วยแนวคิดเรื่องผลกระทบจากการพัฒนาของรัฐต่อผู้หญิงชาวเขาของชลดา(2541) ทั้งนี้เพราะทำให้เห็นภาพการพัฒนาทั้งในด้านบวกและด้านลบ และเห็นกระบวนการที่ชาวเขาถูกหล่อหลอมให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อการอยู่ใต้อำนาจของรัฐและระบบทุนนิยม ต่อจากนั้นได้ทำการวิเคราะห์การปรับตัวต่อสภาพปัญหาของผู้หญิงอิวเมี่ยนในเมือง โดยใช้แนวคิดการสร้างเครือข่ายของผู้หญิงของกนกพร(2542) ที่ให้ความสำคัญกับเพศหญิงในฐานะเป็น "ผู้สร้าง" หรือ "ผู้กระทำ" มิใช่เป็นเพียงแต่ "ผู้ถูกกระทำ" จากโครงสร้างอำนาจอยู่ร่ำไป โดยแสดงให้เห็นว่า ผู้หญิงอิวเมี่ยนสามารถสร้างและอาศัยเครือข่าย เครือญาติ และความสัมพันธ์นอกกลุ่มเครือญาติโดยปรับใช้ความหมายว่าด้วยเครือญาติและครอบครัว มาเป็นเครื่องมือในการเข้าถึงทรัพยากรรวมทั้งสร้างอำนาจและจัดการปัญหาต่างๆของตัวเองได้ ภายใต้โครงสร้างแบบเป็นทางการของรัฐชาติสมัยใหม่ที่ให้อำนาจผู้ชายเป็นใหญ่ และใช้แนวคิดเรื่องสังคมวิทยาการบริโภคของ Campbell (1983, 1987) มาเพิ่มเติมในการวิเคราะห์ลักษณะและความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้หญิงอิวเมี่ยนกับการบริโภค

ในการศึกษาครั้งนั้น ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการศึกษาแนวมานุษยวิทยาสตรีนิยม (Feminist Anthropology) ของ Dube (1997) มากำกับการวิเคราะห์ทั้งสองช่วงดังกล่าว โดยมองว่าเครือข่ายทางสังคมของผู้หญิงอิวเมี่ยนนี้มีฐานหลัก ทับซ้อนอยู่บนความเป็นเครือญาติ ซึ่งมีทั้งด้านที่เป็นเชิงวัตถุวิสัย (Material aspects) หรือด้านที่เป็นความสัมพันธ์ทางการผลิตและการบริโภค (Social relation of production and consumption) และด้านที่เป็นเชิงอุดมการณ์ (Ideological aspects) หรือการสร้าง(Construct) ความหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับบทบาททางเพศสภาพ (Gender role) และการควบคุมจัดการทางเพศในเครือญาติและครอบครัว ทั้งสองด้านนี้เกี่ยวพันซึ่งกันและกันจนยากที่จะจำแนกออกเป็นขอบเขตง่ายๆ ในการศึกษาวิจัยครั้งนั้นผู้วิจัยได้พยายามเชื่อมโยงผนวกกันระหว่าง

กระบวนการทั้งสองด้าน โดยพยายามอาศัยมุมมองและการให้ความหมายจากตัวผู้หญิงเองให้ได้มากที่สุด

งานวิจัยชิ้นดังกล่าวได้ชี้ให้เห็นภาพว่า การพัฒนาจากรัฐ หน่วยงานต่างๆ และระบบทุนนิยม ซึ่งถูกครอบงำด้วยระบบอำนาจผู้ชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) ได้มีส่วนผลักดันอย่างสำคัญให้ผู้หญิงชาวอิวเมี่ยนต้องย้ายถิ่นฐานและวิถีชีวิตที่คุ้นเคย เพื่อมาหาช่องทางเอาชีวิตรอดอยู่ในชุมชนเมือง ด้วยการประกอบอาชีพต่างๆ ซึ่งพวกเธอทั้งสองกลุ่มคือ กลุ่มผู้ใหญ่ และกลุ่มวัยรุ่น ต่างก็ต้องประสบอุปสรรคในการเข้าถึงปัจจัยการผลิตที่แตกต่างกันไป ตามแต่กลุ่มวัย จังหวะชีวิต และประสบการณ์ส่วนบุคคล ซึ่งไม่ได้มีลักษณะของการถูกกดขี่จากผู้ชายแบบเป็นสากล (Generalization) อย่างที่นักสตรีนิยมตะวันตกเคยเข้าใจไว้แต่เดิม

ในความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการผลิตและการบริโภคแต่ละช่วง ทั้งช่วงก่อนและหลังจากที่พวกเธอเข้ามามีวิถีชีวิตหลักอยู่ในเมือง จะประกอบไปด้วยบทบาทของผู้หญิงที่เป็นกรณีศึกษาทั้งสองวัยในทั้งสองรูปแบบ ทั้งรูปแบบเชิงรูปธรรม อย่างการดิ้นรนทำมาหาเลี้ยงชีพ การประกอบอาชีพ การจัดการแรงงาน การรวมกลุ่มกันเป็นเครือข่ายทางสังคมแบบไม่เป็นทางการ ฯลฯ และรูปแบบเชิงนามธรรม อย่างการใช้ชุดความคิดต่างๆมาสร้างและช่วงชิงความหมาย เพื่อให้เข้าถึงปัจจัยการผลิตและมีอำนาจในการบริโภคตามแบบที่พวกเธอแต่ละคนต้องการ โดยมีลักษณะของการสร้างและการเลือกใช้ความหมายที่ซับซ้อน ซึ่งแบ่งออกได้เป็นสี่ลักษณะคือ 1. ความหมายเก่าที่เป็นแบบแผนตามจารีตของสังคมอิวเมี่ยน 2. ความหมาย ที่ถูกดัดแปลง หรือถูกตีความใหม่ (Reinterpretation) 3. ความหมาย ที่ผู้หญิงอิวเมี่ยนสร้างขึ้นใหม่ และ 4. ความหมาย ที่ผสมผสานหรือคลุมเครือระหว่างลักษณะที่ 1-2-3

เครือข่ายทางสังคมก็เกิดขึ้นจากการเลือกใช้ความหมายเก่าที่เป็นแบบแผนตามจารีตของสังคมอิวเมี่ยนเป็นหลัก โดยมีความหมายอื่นๆที่เหลือ เป็นองค์ประกอบย่อย และเครือข่ายทางสังคมของผู้หญิงอิวเมี่ยนเหล่านี้ก็เป็นเวทีหนึ่ง ของการแสดงอำนาจทั้งแบบรูปธรรมและนามธรรมในวิถีการผลิตและการบริโภคของผู้หญิงอิวเมี่ยนทั้งสองลำดับรุ่น (Generation)

การใช้อำนาจของผู้หญิงอิวเมี่ยนทั้งสองลำดับรุ่นในสองรูปแบบนี้ นอกจากจะเป็นการใช้ที่ผสมผสานเกี่ยวพันกันอย่างซับซ้อนแล้ว การแสดงออกของอำนาจดังกล่าว มักไม่ได้ปรากฏออกมาชัดเจนในรูปของความก้าวร้าว การแตกหักหรือแบ่งแยกเป็นคู่ตรงข้าม (Dichotomy) เป็นฝักเป็นฝ่าย แต่มักจะปรากฏในรูปของความอะลุ่มอล่วย การถนอมน้ำใจ การนิ่งเฉย ร้องไห้ หรือเสียดสี แล้วแต่กรณี ซึ่งการต่อสู้ของผู้หญิงที่เป็นกรณีศึกษาเหล่านี้ ล้วนแล้วแต่ไม่ได้เป็นการต่อสู้ดิ้นรนของพวกเธอเพื่อตัวเองเพียงคนเดียว แต่เป็นการต่อสู้เพื่อที่สมาชิกในครอบครัวของพวกเธออีกหลายชีวิตจะอยู่รอดและอยู่อย่างมีคุณค่ามีศักดิ์ศรี ภายใต้โครงสร้างเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม ที่

เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและพร้อมที่จะเอาเปรียบ "ผู้หญิงชาวเขา" อย่างพวกเธออยู่ตลอดเวลาอีกด้วย

สำหรับเนื้อหาในบทที่ 2 ที่ท่านกำลังอ่านอยู่นี้(รวมถึงบทที่ 3) ผู้วิจัยเป็นผู้เขียนเองทั้งหมด โดยอาศัยข้อมูลและการตรวจทานจากผึ้ง เนื่องจากเป็นการเขียนเรียบเรียงมาจากงานวิจัยเมื่อปี พ.ศ. 2544 ของผู้วิจัยซึ่งได้เสร็จสิ้นกระบวนการวิจัยลงแล้ว แม้ในการจัดทำงานวิจัยชิ้นดังกล่าวจะได้ข้อมูลภาคสนามมาจากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่างๆ การใช้แบบสอบถามประกอบกับการสัมภาษณ์ รวมทั้งจดบันทึกจากการสังเกตชีวิตประจำวัน และกิจกรรมส่วนรวมต่างๆที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มผู้หญิงอิวเมี่ยนเหล่านี้ และได้มีการนำกลับไปให้พวกเธอตรวจสอบก็ตาม แต่เนื้อหาในวิทยานิพนธ์บทที่ 2 (รวมถึงบทที่ 3) นี้ก็เป็นการเรียบเรียงจากงานวิจัยชิ้นดังกล่าว โดยผู้วิจัยเป็นผู้เรียบเรียงเองทั้งหมด เนื้อหาในบทนี้ (รวมถึงบทที่ 3) จึงไม่ใช่ข้อมูลภาคสนามจากปากคำของผู้หญิงอิวเมี่ยนล้วนๆ แต่เป็นเนื้อหาที่ผ่านการวิเคราะห์ตีความของผู้วิจัยโดยใช้กรอบคิดที่ใกล้เคียงกับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าจะเป็นประโยชน์เชื่อมโยงมาสู่การวิเคราะห์ในวิทยานิพนธ์ โดยสะท้อนให้เห็นบริบททางสังคมวัฒนธรรม ระบบอำนาจชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) การตอบโต้ตลอดจนอารมณ์ความรู้สึกของผู้หญิงอิวเมี่ยนที่เคลื่อนย้ายเข้ามาในเมืองเป็นเบื้องต้น ซึ่งน่าจะช่วยให้ท่านผู้อ่านเข้าถึงมุมมอง ประสบการณ์ และความสัมพันธ์เชิงอำนาจในชีวิตครอบครัวทั้งบนดอยและในชุมชนพื้นราบของผึ้งได้ดีขึ้น ผู้วิจัยจึงได้นำเนื้อหาในงานวิจัยชิ้นดังกล่าวมาเรียบเรียงเอาไว้เป็นบทๆหนึ่ง รวมทั้งได้เพิ่มเติมเนื้อหาในส่วนของประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์และการอพยพของอิวเมี่ยน(เย้า) เข้าไว้ให้เห็นบริบททางประวัติศาสตร์ของการอพยพย้ายถิ่นและการศึกษาเรื่องการอพยพย้ายถิ่นของอิวเมี่ยน (เย้า) ที่ผ่านมาด้วย และจะนำข้อมูล โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับผึ้ง ไปใช้ในบทวิเคราะห์ในลำดับต่อไป

2.1 ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์และการอพยพของอิวเมี่ยน(เย้า)

อิวเมี่ยน เมี่ยนหรือเย้าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic group) ที่มีถิ่นฐานเดิมอยู่ทางตอนกลางของประเทศจีน ได้เริ่มอพยพจากมณฑลฮูหนานในสมัยราชวงศ์ฉินฮั่น ไปยังมณฑลกวางตุ้ง กุ้ยโจว กวางสี และยูนาน ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศจีน และบางส่วนได้เคลื่อนย้ายเข้าสู่พื้นที่ทางตอนเหนือของประเทศเวียดนามในคริสต์ศตวรรษที่ 14-16 จากนั้นก็ได้กระจายเข้าสู่ประเทศลาว พม่า และทางภาคเหนือของประเทศไทยตามลำดับ ในปี พ.ศ. 2533 มีประชากรชาวอิวเมี่ยนอยู่ในประเทศไทยประมาณ 36,000 คนโดยตั้งถิ่นฐานกระจัดกระจายอยู่ในจังหวัดต่างๆ พบมากที่สุดในเชียงราย รองลงไปคือน่าน พะเยา ลำปาง กำแพงเพชร สุโขทัย เชียงใหม่ ตาก และเพชรบูรณ์ตามลำดับ(มงคล จันทร์บำรุง 2533 : 7-8) ในระยะนี้สาเหตุสำคัญที่ชาวอิวเมี่ยนต้องอพยพเคลื่อนย้าย

จากจีนลงมาสู่ดินแดนทางตอนล่างเรื่อยๆจนมาถึงประเทศไทยนั้น ณ ปัจจุบันพบว่ามีสาเหตุอยู่สามประการคือ 1. วิถีการผลิตแบบทำไร่หมุนเวียน (Shifting Cultivation)[42] ซึ่งต้องใช้พื้นที่กว้างขวาง 2. การถูกกดขี่ข่มเหงจากชนชั้นและกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอำนาจปกครองประเทศ 3. การเจ็บป่วยล้มตายจากโรคภัยไข้เจ็บและภัยธรรมชาติ (มงคล จันทร์บำรุง 2535 : 3)

ปัจจุบันยังไม่มีหลักฐานแน่ชัดยืนยันว่าอิวเมี่ยน (เย้า) เคลื่อนย้ายเข้ามาสู่เมืองเมื่อใด แต่ก็อาจเทียบเคียงได้จากงานศึกษาของสถาบันวิจัยชาวเขาเมื่อปี พ.ศ.2534 โดยอุไรวรรณ แสงศรและคณะให้ภาพบริบทของการเคลื่อนย้ายโดยรวมของชาวเขาหกชาติพันธุ์ ได้แก่ กะเหรี่ยง ม้ง อิวเมี่ยน ลีซู และอาข่า ว่า เดิมชาวเขาก็มีการย้ายถิ่นอยู่แล้ว คือย้ายไปย้ายมาบนพื้นที่สูง ต่อมาขาดแคลนที่ดินทำกินเพราะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าสงวน เมื่อมีนโยบายปลูกป่าทำให้ต้องจำกัดที่ดินทำกินลง ในขณะที่ประชากรชาวเขาก็เพิ่มขึ้น ผลผลิตทางการเกษตรที่ได้ก็ไม่พอเพียงต่อการบริโภค จึงต้องลงมาหาอาชีพในตัวเมือง ซึ่งในระยะแรกเป็นการหางานทำหลังฤดูเก็บเกี่ยว สักพักก็กลับ แต่ต่อมาก็มาทำงานอยู่ยาวนานและถาวรขึ้น โดยมีห้างร้าน บริษัทธุรกิจด้านการท่องเที่ยวและการบริการ องค์กรคริสต์ศาสนาและพุทธศาสนา องค์กรพัฒนาของรัฐ เช่น กรมประชาสงเคราะห์ เป็นหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญในการย้ายถิ่นของชาวเขา ซึ่งมีแนวโน้มว่า ชาวเขาจะย้ายตามญาติพี่น้องมาเป็นแรงงานอยู่ถาวรในเมืองเชียงใหม่มากขึ้นเรื่อยๆ (อุไรวรรณ แสงศร และคณะ , 2534)

อย่างไรก็ตามงานวิจัยเรื่องการย้ายถิ่นของชาวเขาเท่าที่ผู้วิจัยพบไม่ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับความแตกต่างของการย้ายถิ่นระหว่างชาวเขาที่เป็นหญิงกับชาย ส่วนใหญ่จะเป็นงานวิจัยเชิงสถิติที่เน้นทำการเปรียบเทียบในเชิงสถิติแบบหยาบๆว่ามีการย้ายถิ่นและปัจจัยที่ส่งเสริมการย้ายถิ่นเปรียบเทียบกันระหว่างชาวเขากลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆมากน้อยต่างกันอย่างไร ผู้ที่ย้ายถิ่นเข้ามาประกอบอาชีพอะไรบ้าง มีระดับการศึกษาเท่าไร มีอายุอยู่ในเกณฑ์ไหน เป็นต้น แล้วก็พยายามเชื่อมโยงปะติดปะต่อข้อมูลกันเพื่อวิเคราะห์ผลกระทบโดยรวมที่มีต่อชาวเขาและต่อสังคมเมืองในเชิงโครงสร้างและระบบสังคม จึงขาดข้อมูลในเชิงลึก ข้อมูลที่ให้ความสำคัญต่อเสียงของปัจเจก ต่อ

---

[42] ข้อมูลในส่วนนี้ รวมทั้งในเอกสารของทางราชการเท่าที่ผู้วิจัยพบในสถาบันวิจัยชาวเขาโดยเฉพาะในช่วงก่อนปี พ.ศ.2540 จะระบุว่า "สาเหตุหนึ่งที่ทำให้เย้าต้องอพยพนั้นเนื่องมาจากชนเผ่าเย้าเป็นชนชาติที่ทำไร่เลื่อนลอยจึงต้องอพยพเคลื่อนย้ายอยู่เสมอ" ซึ่งในทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาปัจจุบันมีการตั้งคำถามกันถึงคำจำกัดความหลายคำในประโยคนี้ ไม่ว่าจะเป็น คำว่า "ทำไร่เลื่อนลอย" "ชนเผ่า" "ชนชาติ" ว่ามีการใช้แบบ บิดเบือน เหมารวม (stereotype) และเต็มไปด้วยอคติมากน้อยแค่ไหน ผู้วิจัยจึงหลีกเลี่ยงถ้อยคำดังกล่าวและเปลี่ยนไปใช้คำว่า "ทำไร่หมุนเวียน" แทนคำว่า "ทำไร่เลื่อนลอย" และใช้คำว่า "กลุ่มชาติพันธุ์" แทนคำว่า "ชนเผ่า" และ "ชนชาติ" ผู้วิจัยเห็นว่าการเปลี่ยนถ้อยคำเหล่านี้ น่าจะมีส่วนช่วยให้เราลดอคติต่อการศึกษาเรื่องราวของ "คนอื่น" ลงได้บ้างไม่มากก็น้อย

อารมณ์ความรู้สึกของชาวเขา โดยเฉพาะกลุ่มผู้หญิงและเด็ก ทั้งที่ผู้หญิงและเด็กชาวเขาเป็นกลุ่มเพศและวัยที่เคลื่อนย้ายลงมาในเมืองเป็นสัดส่วนไม่น้อยเมื่อเทียบกับชาวเขาที่เป็นผู้ชาย ยิ่งชาวเขากลุ่มชาติพันธุ์อิวเมี่ยนด้วยแล้ว ผู้หญิงและเด็กที่เข้ามาในเมืองเชียงใหม่มีจำนวนมากกว่าชายหนุ่มด้วยซ้ำ

อย่างไรก็ดี ลักษณะร่วมอย่างหนึ่งของอิวเมี่ยนกับชาวเขากลุ่มอื่นๆในการอพยพในระยะหลังนี้ก็คือ เป็นการอพยพในลักษณะของการแตกพ่ายหรือล้มเหลวจากวิถีการผลิตบนที่สูง ซึ่งก็พอจะประมาณได้ว่าเกิดขึ้นตั้งแต่ในช่วงที่เมืองไทยเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาตินับตั้งแต่ฉบับที่ 1 เป็นต้นมา นโยบายของรัฐที่มุ่งส่งเสริมการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการพาณิชย์ ที่วางอยู่บนฐานคิดของการมุ่งจัดการธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อตอบสนองความต้องการที่จะบริโภคของมนุษย์ (โดยเฉพาะมนุษย์ชนชั้นกลางถึงชนชั้นสูงที่อาศัยอยู่ในเมืองใหญ่) ฐานคิดของรัฐที่มองว่าชาวอิวเมี่ยนเป็นเหมือนชาวเขากลุ่มอื่นๆ เป็นชนกลุ่มน้อยที่เป็น "คนอื่น" ที่มาอาศัยอยู่ในแผ่นดินไทย เป็นพวกล้าหลังที่ต้องพัฒนาให้ได้มาตรฐานอย่างที่คนไทยเป็นและต้องการได้ถ่ายทอดมาเป็นความคิดของประชาชนทั่วไปที่มีต่อชาวอิวเมี่ยน ตลอดจนชาวเขาและชนกลุ่มน้อยทุกชาติพันธุ์อย่างเหมารวม (Stereotype)

การพัฒนาของรัฐที่แม้ในด้านหนึ่งจะช่วยให้ชาวเขามีสาธารณูปโภคที่ทันสมัยขึ้น มีโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคม (Infrastructure) หลายประการ แต่การพัฒนาเหล่านี้กลับวางอยู่บนเงื่อนไขของการตอบสนองต่อความต้องการของรัฐในการสร้างชาติ สร้างความทันสมัย สร้างเมืองมายาแห่งการบริโภคแข่งขันกับประเทศตะวันตก[43] และลดทอนศักยภาพของชาวเขาในการพึ่งพิงชุมชนของตนเองลง ซึ่งทั้งหมดนี้ ส่งผลสำคัญต่อชีวิตและการย้ายถิ่นของชาวเขาทั้งหมดโดยรวม แตกต่างกันออกไปในแต่ละเพศสภาพ อายุ และชนชั้น เป็นต้น

2.2 มารู้จักกับผู้หญิงอิวเมี่ยนในเมืองเชียงใหม่

ผู้วิจัยรู้จักกับผู้หญิงอิวเมี่ยนกลุ่มนี้ตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. 2541 ในขณะนั้นผู้วิจัยเพิ่งลาออกจากบริษัทเอกชน มาศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นการรู้จักโดยบังเอิญ เนื่องจากผู้วิจัยชอบดื่มน้ำเต้าหู้ และแม่ค้ากลุ่มนี้ก็มาตั้งร้าน (รถเข็น) อยู่บริเวณตลาดใกล้บ้าน ผู้วิจัยขี่รถมอเตอร์ไซด์ผ่านไปมาทุกเย็นเป็นต้องแวะซื้อ อีกประการหนึ่งคือแม่ค้าเหล่านี้เป็นผู้มีอัธยาศัยดี ทำให้เริ่มคุ้นเคยกันมาเรื่อยๆ ผู้วิจัยไม่ทราบว่าแม่ค้าและลูกจ้างเหล่านี้ (ลูกจ้างเกือบทั้งหมดเป็นผู้หญิง) เป็นชาวเขา เผ่าอิวเมี่ยน (เย้า) แต่นานเข้าได้ยินภาษาที่พวกเธอใช้กันในกลุ่ม ฟังดูแปร่งๆหู ไม่ใช่ภาษาไทย ก็เลย

---

[43] ฐานคิดที่ครอบงำเหล่านี้ยังผนวกเชื่อมโยงกับอำนาจชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) โดยเฉพาะที่แฝงเร้นอยู่ในวิถีการผลิต การบริโภค และโครงสร้างทางสังคมต่างๆ ซึ่งจะได้อธิบายในรายละเอียดต่อไปในบทวิเคราะห์

คาดเดาว่าพวกเธอไม่น่าจะเป็นคนกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันกับคนไทยพื้นราบ ผู้วิจัยคาดเดาเอาว่าพวกเธอน่าจะเป็นจีนฮ่อ เพราะดูผิวพรรณและหน้าตาละม้ายคล้ายไปทางคนจีน และในขณะนั้น ผู้วิจัยเองก็ไม่มีความรู้เกี่ยวกับชาวเขามากไปกว่าที่ปรากฏในแผ่นพับของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจริงๆ

ปลายปี 2541 ผู้วิจัยพบว่ามีงานศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์อิวเมี่ยนหรือเมี่ยนอยู่น้อยมาก และหนังสือส่วนใหญ่ก็มักให้ข้อมูลทางชาติพันธุ์วรรณาแบบหยุดนิ่ง คือ ถ้าไม่มองอิวเมี่ยนว่าเป็นชนกลุ่มน้อยที่เป็นภัยต่อทรัพยากรธรรมชาติเพราะทำไร่เลื่อนลอยและปลูกฝิ่นแล้วก็มองว่าอิวเมี่ยนเป็นกลุ่มชนบนป่าดงดอยที่มีวัฒนธรรมชุมชนอันหอมหวานโรแมนติกไปด้วยความเอื้ออาทร และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดประสานทุกเพศ ทุกวัยในหมู่บ้านให้อยู่ร่วมกันกับธรรมชาติอย่างอบอุ่นอยู่เสมอ ซึ่งเป็นมุมมองที่สุดโต่งและบิดเบือนไปจากความเป็นจริง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อมุมมองเหล่านี้ยังถูกนำมาใช้อธิบายเกี่ยวกับอิวเมี่ยนในปัจจุบัน

ต่อมาผู้วิจัยเริ่มสนใจศึกษาปัญหาของสังคมอิวเมี่ยนมากขึ้นเรื่อยๆ แต่ยังไม่ทราบถึงปัญหาร่วมสมัยของกลุ่มชาติพันธุ์นี้เท่าใดนัก ก็เลยตระเวนลงพื้นที่ ไปพบปะสังคมหมู่บ้านของอิวเมี่ยน ทั้งที่พะเยา และเชียงราย รวม 3 หมู่บ้าน สลับกับมาพูดคุยกับนักวิจัยของสถาบันวิจัยชาวเขา ก็พบประเด็นปัญหาของสังคมอิวเมี่ยนปัญหาหนึ่ง ซึ่งตรงกับใจของผู้วิจัย นั่นก็คือ ปัญหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในครอบครัว ในบริบทที่เศรษฐกิจและสังคมอิวเมี่ยนเปลี่ยนไปมากแล้ว

ผู้วิจัยพกความคิดเหล่านี้มารำพึงรำพันกับแม่ค้าน้ำเต้าหู้ที่ตลาด ว่ายังไม่รู้จะเริ่มต้นศึกษา, เลือกพื้นที่ และดำเนินกระบวนการศึกษาอย่างไรดี ก็มาถึงบางอ้อว่า น้ำเต้าหู้ ปาท่องโก๋ที่ตนเองมากินเป็นประจำนี่ เป็นฝีมือของบรรดาแม่ค้าชาวอิวเมี่ยนในตลาดใกล้บ้านนี่เอง นั่นเป็นจุดเริ่มที่ทำให้ผู้วิจัยสืบหาข้อมูลเกี่ยวกับอิวเมี่ยนในชุมชนเมือง โดยไม่ทิ้งประเด็นปัญหาความสัมพันธ์ในครอบครัวดังที่เกริ่นไว้

นับตั้งแต่แรก ในปี พ.ศ. 2541 ผู้วิจัยคบหากับแม่ค้าอิวเมี่ยนที่ตลาดแห่งนี้อย่างเป็นธรรมชาติ คือถือเสมือนว่าคบหาบุคคลทั่วไป แม้ว่าผู้วิจัยจะได้รับทุนเพื่อมาศึกษาในเรื่องนี้ตั้งแต่กลางปี พ.ศ. 2543 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยกับผู้หญิงกลุ่มนี้ก็พัฒนาไปอย่างธรรมดา กล่าวคือ ปล่อยไปตามธรรมชาติ ไม่พยายามสร้างแรงกดดันว่าต้องจงใจสร้างความสัมพันธ์อันดีเพื่อให้ได้ข้อมูล แม้ว่าระยะแรกๆของการศึกษาในปี พ.ศ. 2543 ผู้หญิงอิวเมี่ยนบางคนจะระมัดระวังในการให้ข้อมูลในเรื่องที่เธอถือว่าเสื่อมเสียอยู่บ้าง แต่ความไว้วางใจที่มีต่อผู้วิจัยดูจะมีมากกว่า ข้อมูลที่ได้จากความไว้วางใจน่าจะเป็นข้อมูลที่เข้าใกล้ความเป็นจริงมากกว่า ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าการสร้างความไว้วางใจต่อเพื่อนมนุษย์ให้เกิดขึ้นได้อย่างยั่งยืนนั้น น่าจะมีพื้นฐานมาจากความจริงใจในการคบหา อีกประการหนึ่งนั้น ผู้วิจัยก็คือส่วนหนึ่งของความสัมพันธ์ในกลุ่มหรือเครือข่ายนี้ และมีความเกี่ยวดองกัน

เสมือนญาติทั้งในแง่ที่มีการช่วยเหลือพึ่งพากัน หรือบ่อยครั้งที่ผิดใจกัน และในแง่ที่ภรรยา (ที่ยังไม่ได้มีการสมรส แต่อยู่ด้วยกันอย่าเปิดเผยเป็นเวลาสองปีเต็ม นับตั้งแต่เดือนมีนาคม 2542) ก็เป็นหนึ่งในสมาชิกกลุ่มผู้หญิงอิวเมี่ยน ในตลาดแห่งนี้ ซึ่งเธอได้ทำหน้าที่ช่วยเหลือในการรวบรวม และปะติดปะต่อข้อมูลภาคสนามได้เป็นอย่างดียิ่ง ผู้วิจัยยังต้องมีความสัมพันธ์กับผู้หญิงกลุ่มนี้หลายๆ คนต่อไปอีกนานและเป็นความสัมพันธ์ที่สำคัญต่อชีวิตส่วนตัวของผู้วิจัย ซึ่งมิใช่ว่าจะสิ้นสุด ณ วันส่งผลงานการวิจัย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงไม่เสี่ยงใช้วิธีการสร้างฉาก เพราะเกรงว่าพวกเธอจะรู้สึกว่าเราไม่จริงใจ แต่ใช้วิธีคบหาเสมือนญาติจริงๆ อันเป็นวิถีทางที่ผู้วิจัยได้ดำเนินมาตั้งแต่ต้นแล้ว

อิวเมี่ยนในเมือง : ปัญหาเชิงนิยามและจำนวน?

เป็นการยากมากที่จะบอกได้ว่ามีชาวอิวเมี่ยนอยู่ในเขตเมืองเชียงใหม่เป็นจำนวนเท่าไร แม้ผู้สำรวจจะพยายามหาข้อมูลจากคนในที่เป็นชาวอิวเมี่ยนก็ตาม เพราะการอพยพเคลื่อนย้าย หรือย้ายถิ่นฐานมีความเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาและไม่ได้ขึ้นอยู่กับฤดูกาลเพาะปลูกเสมอไป และอิวเมี่ยนจำนวนมากก็เปลี่ยนชื่อแซ่นามสกุลและวิถีชีวิต (Life Style) อยู่อย่างผสมกลมกลืนไปกับคนเมืองในทุกระดับชั้น(แต่ส่วนใหญ่เป็นชนชั้นผู้ใช้แรงงาน)เป็นเวลาหลายสิบปีจนยากที่จะแยกได้ออกว่าคนไหนเป็นอิวเมี่ยน (ถ้าไม่ชำนาญจริงๆ) ทั้งยังมีปัญหาในการนิยามเด็กรุ่นใหม่ๆที่เป็นลูกหลานที่เกิดจากการสมรสอยู่กินกันระหว่างชาวอิวเมี่ยนกับคนที่ไม่ใช่ชาวอิวเมี่ยน (เช่น คนเมืองหรือชาวไทยพื้นราบภาคเหนือ, ชาวไทยภาคกลาง , ชาวม้ง) ว่าเด็กเหล่านี้จะนับเป็นอิวเมี่ยนได้หรือไม่ แค่ไหน อย่างไร เพราะปัจจุบัน ความเป็นอิวเมี่ยนเป็นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่เลื่อนไหลได้มากขึ้นเรื่อยๆ

ในที่นี้จึงขอนิยามชาวอิวเมี่ยนเอาไว้ก่อนว่าหมายถึงคนที่ถือกำเนิดหรือถูกอุปการะเลี้ยงดู (ในกรณีที่เป็นลูกบุญธรรม[44]) จากบิดาและมารดาที่สังคมอิวเมี่ยนทั่วไปยอมรับว่าเป็นอิวเมี่ยน

อย่างไรก็ตาม จากการสังเกตและสอบถามชาวอิวเมี่ยนในเมืองเท่าที่ผู้วิจัยรู้จักนั้นพบว่าในช่วงสิบปีมานี้จนถึงปัจจุบัน มีผู้หญิงอิวเมี่ยนอยู่ในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่มากกว่าผู้ชายอิวเมี่ยน โดยมีผู้หญิงวัยผู้ใหญ่ (โดยประมาณคือ 20-50 ปี) มากที่สุด รองลงมาคือผู้หญิงวัยรุ่นและเด็กหญิง

---

[44] การรับเด็กมาเลี้ยงเป็นลูกบุญธรรม (Adoption) หรือที่อิวเมี่ยนนิยมเรียกว่า "ลูกอุ้ม"นั้นเป็นการนำลูกของคนอื่นมาเลี้ยงดูเสมือนลูกที่ถือกำเนิดจากตัวเองจริงๆ โดยจ่ายเงินให้กับพ่อแม่เดิมของเด็กเป็นค่าตอบแทนที่ให้กำเนิดและเลี้ยงเด็กคนนั้นมา ส่วนใหญ่นิยมเลือกเด็กแรกเกิดหรือยังเล็กอยู่จากคนที่รู้จักคุ้นเคยกัน เช่น ลูกที่เกิดจากเครือญาติ หรืออาจจะเลือกเด็กที่พ่อแม่ยากจน แต่เป็นคนดี โดยไม่จำกัดว่าจะเป็นเชื้อสายอิวเมี่ยน เด็กที่ถูกซื้อมาเลี้ยงนั้น จึงเป็นอิวเมี่ยนบ้าง ลาหู่บ้าง คนเมืองเหนือบ้าง คนอีสานก็มี ที่นิยมคือเด็กผู้ชายเพื่อเอาไว้สืบผี สืบตระกูลและดูแลพ่อแม่ยามแก่เฒ่าเป็นสำคัญ แต่ก็มีบ้างที่เลือกเด็กผู้หญิง ด้วยเหตุผลอื่นๆ เช่น เด็กอาจจะน่ารักมาก รู้สึกถูกชะตา เป็นต้น "ลูกอุ้ม" ถือว่ามีศักดิ์และสิทธิตามประเพณีเหมือนกันกับเด็กอิวเมี่ยนทั่วไปทุกประการ

(โดยประมาณคือ 19 ปีลงมา) รองลงมาคือชายหนุ่มวัยผู้ใหญ่ (โดยประมาณคือ 20-50 ปี) และผู้ชายวัยรุ่นและเด็กชาย (โดยประมาณคือ 19 ปีลงมา) ตามลำดับ และเริ่มมีผู้หญิงอิวเมี่ยนวัยสูงอายุ (โดยประมาณคือ 51 ปีขึ้นไป) เข้ามาอยู่กับลูกหลานด้วยแต่ยังไม่มากนัก[45]

สำหรับพื้นที่ที่ผู้วิจัยจะกล่าวถึงนี้ เป็นพื้นที่ที่ผู้หญิงอิวเมี่ยนที่เป็นกรณีศึกษาได้ย้ายถิ่นเข้ามาทำงานหลังจากจบการศึกษาในระดับมัธยมต้น นอกจากจะมาทำงานแล้วที่นี่ยังเป็นพื้นที่ที่เธอได้มาพบและใช้ชีวิตครอบครัวกับหนุ่มคนรัก ตลอดจนมีการติดต่อไปมาหาสู่กันระหว่างญาติพี่น้อง มิติด้านพื้นที่ศึกษานี้จึงมุ่งสนใจพื้นที่ทางวัฒนธรรมหรือพื้นที่ของความสัมพันธ์โดยใช้ตัวผู้หญิงอิวเมี่ยนที่เป็นกรณีศึกษาเองเป็นศูนย์กลาง ดังนั้นขอบเขตของพื้นที่ศึกษาจึงหาใช่ขอบเขตทางพรหมแดนแบบภูมิศาสตร์กายภาพไม่ แต่ก็สามารถระบุได้กว้างๆว่าผู้หญิงที่เป็นกรณีศึกษานี้ใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่ในเขตเมือง

อย่างไรก็ตาม วิถีชีวิต การดิ้นรน ความขัดแย้ง การแสดงอำนาจที่ปรากฏในพื้นที่แห่งนี้ไม่ได้แยกขาดจากพื้นที่บนดอยของเธอ หากแต่มีความเชื่อมต่อกันอย่างซับซ้อนและใกล้ชิดกันระหว่างพื้นที่ทั้งสองและอุดมการณ์อำนาจต่างๆ ดังที่จะได้กล่าวต่อไป

ตลาด กับเครือข่ายทางสังคมแบบไม่เป็นทางการ

สถานที่สำคัญที่ผู้หญิงอิวเมี่ยนที่เป็นกรณีศึกษาและเป็นผู้ร่วมวิจัย (ซึ่งนับต่อจากนี้ขอเรียกนามสมมติของเธอว่า "ผึ้ง") กับเครือญาติของเธอได้เคลื่อนย้ายลงมาทำมาหากินและอยู่รวมกันเป็นกลุ่มก้อน เป็นเครือข่ายความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการนั้น คือ ตลาด "บูรพา"

ตลาด "บูรพา" เป็นตลาดซึ่งตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ตลาดแห่งนี้มีผู้หญิงอิวเมี่ยนมาประกอบอาชีพขายน้ำเต้าหู้อยู่หลายครอบครัว ส่วนใหญ่จะมีความเกี่ยวดองเป็นญาติพี่น้องกัน รวมทั้งมีการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานมาตั้งกิจการในเวลาไล่เลี่ยติดๆกัน และมีการติดต่อไปมาหาสู่ระหว่างคนอิวเมี่ยนทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ทั้งที่เป็นญาติและไม่ใช่ญาติอยู่อย่างสม่ำเสมอ แต่ส่วนใหญ่ผู้ที่ไปมาหาสู่จะเป็นผู้หญิงอิวเมี่ยนที่เป็นเครือญาติหรือมาจากภูมิลำเนาเดียวกัน

---

[45] ในงานวิจัยเกี่ยวกับ "ชาวเขา" มักจะไม่ได้สนใจว่า ในกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆจะมีนิยามของวัยต่างๆว่าอย่างไร อย่างอิวเมี่ยนนี้ โดยทั่วไปในเชียงรายถือกันว่าผู้หญิงที่มีอายุประมาณ 14 – 15 ปีขึ้นไปเป็นสาวเต็มตัวแล้ว เป็นวัยผู้ใหญ่ที่สามารถออกเรือนไป "อยู่ในความดูแล" ของผัวได้แล้ว ในขณะที่สังคมไทยบอกว่า ผู้หญิงอายุ 14 – 15 ปียังจัดว่าเป็นเด็กวัยรุ่น ที่ควรต้องอยู่ "ในความคุ้มครอง" ของพ่อกับแม่อยู่ ดังนั้น การนิยามเรื่องวัยจากมุมมอง "สำเร็จรูป" ของ "คนนอก" (ซึ่งผู้วิจัยเองก็ไม่รู้ว่าใครเป็นคนบอกว่าอายุเท่านั้นเท่านี้จัดอยู่ในวัยนั้นวัยนี้ และต้องมีบทบาทอย่างนั้นอย่างนี้) ก็เป็นปัญหาอย่างหนึ่งสำหรับวิทยานิพนธ์เล่มนี้

ผู้หญิงอิวเมี่ยนในตลาดแห่งนี้ รวมทั้ง "ผึ้ง" ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของอิวเมี่ยนที่ลงมาอยู่ในเขตชุมชนในตัวเมืองเชียงใหม่ และกระจายไปในชุมชนเมืองในเขตอำเภอรอบนอกใกล้เคียง เช่น อำเภอแม่ริม อำเภอสันทราย อำเภอสารภี เป็นต้น

พื้นที่ตลาดแห่งนี้ถือได้ว่าเป็นเสมือนเวทีที่คนหลายชาติพันธุ์ได้เข้ามาแสดงบทบาทร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นครอบครัวม้งที่ลงมาค้าส่งพืชไร่ ผู้หญิงม้งที่มาทอดลูกชิ้นขาย ลูกจ้างขายผักชาวปาเกอะญอ ครอบครัวลีซอที่มาส่งสินค้า แต่ที่เยอะที่สุดในบรรดาชนกลุ่มน้อยก็คือกลุ่มชาติพันธุ์อิวเมี่ยนหรือเมี่ยนซึ่งโดยมากประกอบอาชีพขายน้ำเต้าหู้ที่นี่ ยังไม่รวมถึงกลุ่มไทยพื้นราบซึ่งเป็นพ่อค้าแม่ค้าส่วนใหญ่ของตลาดแห่งนี้

ตลาดแห่งนี้ได้ดำเนินกิจการมาหลายสิบกว่าปีแล้ว ในส่วนของชาวเขานั้นม้งเป็นชาวเขากลุ่มแรกที่เข้ามาค้าขายที่ตลาดแห่งนี้ ส่วนแม่ค้าเต้าหู้ชาวอิวเมี่ยนนั้นเพิ่งจะเข้ามาประกอบกิจการประมาณ 9-10 ปีที่ผ่านมา ในตลาดมีการขยายพื้นที่เพื่อรองรับจำนวนลูกค้าที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องพร้อมๆกับการขยายตัวของชุมชนในเขตเมือง นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 เป็นต้นมา ตลาดก็ได้ขยายพื้นที่ด้านข้างออกไปอีกเกือบเท่าตัวโดยให้เช่าพื้นที่เป็นร้านขายเหล้ายาปลาปิ้ง ร้านคาราโอเกะ และอาหารโต้รุ่ง ในส่วนของร้านขายน้ำเต้าหู้เป็นกิจการที่มีลูกค้าค่อนข้างสม่ำเสมอ ทำกำไรได้ดีพอสมควร (กำไรโดยเฉลี่ยในช่วงแรกๆเดือนละประมาณหนึ่งหมื่นห้าพันบาท) จึงมีการขยายตัวของร้านค้าและแรงงานรับจ้างขายน้ำเต้าหู้ชาวอิวเมี่ยนมากขึ้นตามลำดับ อย่างไรก็ตามจำนวนลูกค้าก็มีจำกัดและเศรษฐกิจที่ซบเซาในช่วง 3–4 ปีหลังนี้ ทำให้แม่ค้าชาวอิวเมี่ยนรุ่นใหม่ๆหันไปขายอาหารอื่นเช่น ก๋วยเตี๋ยวบ้าง หรือรับจ้างเป็นพนักงานให้กับห้างร้านต่างๆของคนเมืองบ้าง

อิวเมี่ยนในตลาดแห่งนี้ซึ่งส่วนใหญ่เป็นแม่ค้าขายน้ำเต้าหู้ ล้วนแล้วแต่มีประสบการณ์ชีวิตที่น่าสนใจ ในภาพรวมที่เหมือนกันคือกว่าจะมาถึงวันนี้ต่างประสบมรสุมชีวิตอย่างหนักเมื่อเทียบกับผู้ชายคนเมือง และคนไทยพื้นราบทั่วไป ทุกคนเคยย้ายถิ่นฐานหลายต่อหลายครั้ง พวกเธอเคยเป็นแรงงานรับจ้างราคาถูกในหลายอาชีพ ลองผิดลองถูกในหลายภูมิภาค ชีวิตครอบครัวส่วนใหญ่พังทลายจากปัญหาเรื่องยาเสพติด และใช่ว่าปัจจุบันวิถีชีวิตของผู้หญิงเหล่านี้จะมั่นคงมีอยู่มีกินสุขสบาย พวกเธอยังต้องก้มหน้าทำงานหนักต่อไป ในขณะที่ต้องเผชิญปัญหาใหม่ๆที่ถาโถมและรอวันประทุขึ้นในอนาคตอันใกล้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในระบบครอบครัว เครือญาติและความสัมพันธ์ระหว่างเพศ

ต่อไปนี้ ผู้วิจัยจะขอเล่าถึงชีวิตของผู้หญิงอิวเมี่ยนห้าคน ซึ่งผู้วิจัยคิดว่าน่าจะช่วยให้ท่านผู้อ่านมองเห็นภาพของความสัมพันธ์ในเครือข่ายอิวเมี่ยนในตลาดผ่านการดำเนินชีวิตของผู้หญิงอิวเมี่ยนเหล่านี้ชัดเจนขึ้น

2.3 ลีลาห้าชีวิตในชุมชนเมือง

ปัจจุบัน(กันยายน 2543) มีร้านน้ำเต้าหู้–ปาท่องโก๋ อยู่ในตลาดแห่งนี้ รวม 4 ร้าน ทั้ง 4 ร้านตั้งอยู่ริมถนนฟากเดียวกัน สามในสี่ร้านเป็นเครือญาติกันใกล้ชิด ส่วนอีกร้านเป็นอิวเมี่ยนมาจากเครือญาติอื่น นอกจากนี้ยังมีร้านก๋วยเตี๋ยวอีก 2 ร้านที่ตั้งอยู่ติดๆกัน ก็เป็นอิวเมี่ยนด้วย ถึงมิใช่เครือญาติกันทุกคน แต่ทั้งหมดก็มีปฏิสัมพันธ์กันอยู่เสมอ ทั้งในแง่ของความช่วยเหลือและความขัดแย้ง ซึ่งจะได้กล่างถึงในช่วงหลัง ในที่นี้ ผู้วิจัยจะขอเล่าถึงชีวิตของผู้หญิงอิวเมี่ยนห้าคน ซึ่งผู้วิจัยคิดว่าน่าจะชวนให้ท่านผู้อ่านมองเห็นภาพของความสัมพันธ์ในเครือข่ายอิวเมี่ยนในตลาดผ่านการดำเนินชีวิตของผู้หญิงอิวเมี่ยนเหล่านี้

น้าฟอง

น้าฟองเป็นเจ้าของร้านน้ำเต้าหู้ร้านหนึ่งในตลาด เป็นร้านที่มียอดขายโดยเฉลี่ยทั้งเดือนสูงกว่าร้านอื่นๆเพราะหลายเหตุผลประกอบกัน เช่น ทำเลดี คือลูกค้าจอดรถง่าย ใกล้กับร้านสะดวกซื้อหรือมินิมาร์ท์อย่าง 7-eleven อีกทั้งการจัดร้านดูสะอาดสะอ้าน บุคลิกของน้าฟองก็ดูสุภาพเรียบร้อย ใจเย็น และน้ำเต้าหู้ก็ค่อนข้างจะข้นกว่าร้านอื่นๆ และไม่เอาของตกค้างมาขายใหม่ เป็นต้น

น้าฟองอายุราวสี่สิบปี เริ่มอาชีพขายน้ำต้าหู้ ปาท่องโก๋ตั้งแต่ปี พ.ศ.2539 หลังจากล้มลุกคลุกคลานจากการประกอบอาชีพหลายต่อหลายอย่าง รวมทั้งล้มเหลวจากการทำเกษตรบนที่สูง เช่นเดียวกับอิวเมี่ยนส่วนใหญ่ในตลาดแห่งนี้ น้าฟองจะมีเครือญาติผู้หญิงที่เป็นอิวเมี่ยนด้วยกัน ผลัดเปลี่ยนมาช่วยงานหรือเป็นลูกจ้างชั่วคราวตลอด บางคนก็อยู่เป็นลูกจ้างได้นานหน่อย บางคนก็อยู่ได้ไม่กี่เดือนก็ไป

ในขณะที่ผู้วิจัยกำลังทำการเก็บข้อมูลภาคสนามอยู่นี้ (ปี พ.ศ. 2543) ก็มี "ผึ้ง" และ "ตุ๊ดตู่" ซึ่งเป็นหลานสาว และ "ดนัย" ซึ่งเป็นหลานชายและเป็นน้องชายของผึ้ง เป็นลูกจ้างช่วยกิจการอยู่[46] น้าฟองมีสามีแล้ว แต่สามีถูกฝากขังเพื่อรอการพิจารณาจากศาลหลายปีแล้ว น้าฟองต้องใช้เงินวิ่งเต้นเป็นจำนวนมากเพื่อให้สามีมีอิสรภาพในขณะที่ญาติพี่น้องของสามีไม่ได้มาเหลียวแลแต่อย่างใด หนำซ้ำ ยังตามมายึดทรัพย์สิน เช่น รถปิคอัพที่น้ากับสามีสู้อุตส่าห์เก็บหอมรอมริบซื้อมา และเธอยังต้องดูแล "ยาใจ" ลูกสาววัยรุ่นที่ค่อนข้างดื้อดึง ซึ่งปัจจุบันกำลังเรียนอยู่ชั้นมัธยมต้น โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์อีกคนหนึ่ง

การขายน้ำเต้าหู้ ปาท่องโก๋ จึงเป็นทางรอดสำคัญ ในขณะที่น้าขาดแคลนที่ดิน ความรู้ และยังต้องใช้เงินจำนวนมาก เพื่อกู้อิสรภาพให้กับสามี และสร้างอนาคตที่ดีแก่ลูก นิสัยใจคอ ตลอดจน

---

[46] ต่อมา ผึ้ง ตุ๊ดตู่และดนัย ก็ทยอยแยกย้ายกันออกไปทำงานของแต่ละคน ส่วนน้าก็ได้ลูกจ้างคนใหม่มาช่วยแทน

บุคลิกของน้าฟองดูคล้ายกับข้อมูลเกี่ยวกับผู้หญิงอิวเมี่ยน ที่พบในงานชาติพันธุ์วรรณาแบบโรแมนติก คือ คล้ายกับ "กุลสตรีไทย" ที่ดูสุภาพเรียบร้อย เป็นแม่พระของลูก เป็นแม่ศรีเรือนของสามี อยู่ในกรอบจารีตประเพณีได้ค่อนข้างเคร่งครัดกว่าผู้หญิงทั่วไป

น้าฟองเป็นคนใจดี ใจบุญและเอื้อเฟื้อต่อญาติพี่น้อง ผึ้งกับผู้วิจัยก็อาศัยน้านี่แหละ ที่เอื้อเฟื้อให้เราสองคนหยิบยืมเงินเสมอ แต่พักหลังๆมานี้น้าฟองสุขภาพไม่ค่อยดี ทั้งที่ตัวแกเองก็ใจดีกับทุกๆคน ดูไปแล้วก็น่าสงสารแกเหมือนกัน

ป้ามณฑา

ป้ามณฑาเป็นพี่สาวแท้ๆของน้าฟอง และเป็นเจ้าของร้านน้ำเต้าหู้ ปาท่องโก๋ร้านหนึ่งในตลาดแห่งนี้ หลังจากแยกทางกับสามี ป้ามณฑาก็ไม่มีที่ทำกิน อาศัยที่ตัวเองเป็นคนขยัน สู้งาน และเป็นคนกว้างขวาง จึงค่อยๆตั้งตัวขึ้นมาทีละนิดทีละน้อย ป้ามณฑารู้จักคบหาสมาคมคนมากมาย มีหัวการค้าและและคล่องแคล่วในการค้าขายในเมืองมากกว่าอิวเมี่ยนคนอื่นๆในตลาด นอกจากขายน้ำเต้าหู้ ปาท่องโก๋แล้ว ป้ายังมีรายได้จากการเป็นนายหน้าซื้อขายของต่างๆ เช่น รถเข็นและตู้โชว์อาหาร และรับผ้าปักจากอิวเมี่ยนในหมู่บ้านต่างๆบนดอยมาส่งให้กับร้านค้าในเมืองอีกด้วย ป้ามณฑาหย่ากับสามีตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 มีลูกชายอยู่ 2 คน คนโตเพิ่งแต่งงานไปกับอิวเมี่ยนหมู่บ้านใกล้เคียงกันบนดอย ส่วนคนเล็กเป็น "ลูกอุ้ม" (Adoption) หมายถึง เอาลูกคนอื่นมาเลี้ยงเป็นเสมือนลูกในไส้จริงๆโดยจ่ายค่าตอบแทนให้กับพ่อแม่เดิมของเด็กคนนั้น ลูกคนเล็กนี้ตอนเด็กก็ปกติดีอยู่แต่เกิดเหตุไปพลัดหลงในป่าต่อมาก็กลายเป็นคนปัญญาอ่อนจนทุกวันนี้ หลังจากหย่าขาดจากสามี ป้ามณฑาได้มาพบรักกับ "คม" ชายหนุ่มอิวเมี่ยนที่อายุคราวลูก ได้อยู่กินกันและร่วมทำมาหากินอย่างเปิดเผย แม้ว่าจะขัดต่อสายตาและจารีตของคนทั่วไป ทั้งญาติพี่น้องและคนไทยก็ตาม ส่วนลูกชายทั้งสองพำนักอาศัยอยู่ในหมู่บ้านบนดอย พักหลังๆป้ามณฑากลายเป็นคนที่ตระหนี่ถี่เหนียวมากขึ้น โดยเฉพาะกับญาติพี่น้อง อีกทั้งสามีคนปัจจุบันของแกก็เคยมีเรื่องวิวาทกับผึ้ง ก็เลยทำให้ผึ้งไม่ค่อยอยากไปคุยด้วย

อานารี

อานารีเป็นอีกคนที่เป็นเจ้าของร้านน้ำเต้าหู้ปาท่องโก๋ในตลาด เดิมอานารีและป้ามณฑาเคยเป็นลูกมือช่วยกิจการน้ำเต้าหู้ปาท่องโก๋ของน้าฟอง ต่อมาได้แยกตัวออกมาเปิดร้านเอง อานารีเป็นน้องสะใภ้ของน้าฟอง เป็นหญิงม่ายวัยสี่สิบที่ต้องรับภาระดูแลและส่งเสียลูกสาวและลูกชายที่กำลังอยู่ในวัยศึกษาเล่าเรียนรวมทั้งหมดสี่คนโดยลำพัง เนื่องจากสามีถูกตำรวจยิงเสียชีวิต อานารีเป็นคนมีอัธยาศัยดีและพูดเก่ง เข้ากับลูกค้าและคนทั่วไปง่าย อีกทั้งยังมีรถกระบะขับเป็นของตัวเอง รู้จักแต่งตัวออกสังคม และมีความรู้ เคยคลุกคลีอยู่กับการสอนทำเครื่องเงินถึงขั้นเคยทูลเกล้าถวายผลงานต่อสมเด็จพระเทพฯ ทำให้มีคนรู้จักมากกว่าอิวเมี่ยนคนอื่นๆในตลาด และมีผู้ชายทั้งชาวเขา

และคนไทยพื้นราบมาติดพันอยู่หลายคน จนหลายครั้งเป็นที่ครหากันในหมู่อิวเมี่ยนที่ทำมาค้าขายในตลาดแห่งนี้

ผึ้ง

แม่ของผึ้งเป็นน้องสาวของป้ามณฑา (ป้ามณฑาเป็นลูกสาวคนโต รองลงมาคือแม่ของผึ้งและน้าฟองตามลำดับ) ผึ้งจึงเป็นหลานสาวของป้ามณฑาและน้าฟอง ผึ้งเคยเป็นลูกจ้างอยู่ช่วยงานร้านน้าฟอง และบางครั้งหากป้ามณฑาหรืออานารีขาดคนช่วยงาน เธอก็จะเข้าไปช่วยเสริม ด้วยวัยที่สดใส หน้าตาดี ท่าทีปราดเปรียวคล่องแคล่ว และร่าเริงยามให้บริการลูกค้า ทำให้เป็นส่วนสำคัญหนึ่ง ที่ทำให้มีคนเข้าร้านมาก และมีผู้ชายทั้งหนุ่มและแก่หลายคน ทั้งที่เป็นลูกค้าหรือคนรู้จัก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนไทยพื้นราบ เข้ามาจีบอยู่เสมอ ผึ้งเป็นคนหุนหันใจร้อน และเป็นคนตรงไปตรงมา บางครั้งก็มากเกินไปจนทำให้มีเรื่องขัดใจกับญาติพี่น้องตลอดจนคนรักอยู่เนืองๆ

แม้ว่าผึ้งไม่ได้เป็นเจ้าของร้าน แต่ผึ้งก็เป็นแรงงานสำคัญให้กับร้านของน้าฟอง เพราะน้าฟองเป็นคนทำงานช้า และลูกจ้างที่มาช่วยทำงานก็มักจะอยู่ไม่นานก็ย้ายไปทำงานอื่น น้าฟองไม่ค่อยได้ออกไปไหนนัก ถึงมีรถมอเตอร์ไซด์ก็ขี่ไม่เป็น จึงต้องอาศัยไหว้วานผึ้งไปธุระปะปังต่างๆอยู่เสมอ

นอกจากนี้ ผึ้งยังเป็นแรงงานส่วนหนึ่งของครอบครัว เธอเป็นลูกคนที่สองจากทั้งหมดหกคน แต่เธอเป็นลูกเพียงคนเดียวที่มีรายได้เป็นชิ้นเป็นอัน ในช่วงที่เธอยังขายน้ำเต้าหู้อยู่กับน้า หลังจากหักค่าใช้จ่ายส่วนตัวและการเรียนที่ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จังหวัดเชียงใหม่แล้ว ถ้ามีโอกาส เธอจะส่งเงินกลับบ้านเสมอ เธอมีความตั้งใจที่จะเรียนให้สูงๆจนจบปริญญาตรีโดยไม่ต้องพึ่งพาทางบ้าน และจะทำงานหาเงินส่งกลับไปช่วยพ่อ แม่ และน้องๆอีกหลายคนที่ยังเล็กและเป็นภาระแก่ทางบ้านอยู่ เธอมีความใฝ่ฝันที่จะเรียนจบดังที่ตั้งใจและทำงานอยู่ในหน่วยงานที่มั่นคง มีเงินเดือนประจำ และมีชีวิตครอบครัวอยู่ในเมืองใหญ่ มากกว่าจะกลับไปทำไร่ทำนาอยู่กับพ่อและแม่ที่บ้าน แม้ว่าทางบ้านจะมีที่ดินทำกินอยู่แล้วก็ตาม

ปัจจุบัน ผึ้งอายุยี่สิบปีแล้ว และเธอก็ได้หันเหจากงานขายน้ำเต้าหู้มาเป็นพนักงานเสริฟในโรงแรมไม่ไกลจากตลาด และได้มาอยู่กินกับคนรักที่เป็นหนุ่มคนเมืองฉันท์สามีภรรยาอย่างเปิดเผย แม้ว่าจะขัดกับหลักจารีตและธรรมเนียมปฏิบัติของอิวเมี่ยนก็ตาม

ตุ๊ดตู่

ตุ๊ดตู่เป็นลูกพี่ลูกน้องกับผึ้ง แต่อายุอ่อนกว่าราวสองสามปี มาช่วยเป็นลูกมือให้กับน้าฟอง ตุ๊ดตู่เป็นคนทำงานช้า เงียบขรึม และแลดูซื่อจนบางครั้งเหมือนหัวไม่ทันคน จนบ่อยครั้งที่ถูกน้าฟองและผึ้งตำหนิเอาว่าอืดอาด น่ารำคาญ ตุ๊ดตู่เป็นเด็กสาวอิวเมี่ยนวัยรุ่นที่อยากใส่เสื้อผ้าเก๋ๆ ได้ไปเที่ยวเตร่เหมือนวัยรุ่นคนเมืองทั่วไป แต่เธอไม่มีเงินมากพอ ได้แต่มองลูกค้าที่แต่งตัวหล่อๆสวยๆขี่

รถมอเตอร์ไซค์ผ่านหน้าร้านไปมา จนน้าฟองและผึ้งต้องเตือนเป็นประจำ ถึงแม้ทางบ้านของเธอจะยังพอมีที่ทำกินอยู่บ้าง แต่ก็ไม่พอยาไส้ให้ทุกคนในบ้านมีคุณภาพชีวิตที่ดีได้ เธอไม่อยากจับจอบทำไร่ทำนาเหมือนพ่อแม่ เธอว่ามันเหนื่อยมากและไม่คุ้ม ถึงเธอจะได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียนแต่วุฒิ ป.6 แบบ "หัวอ่อน" ของเธอก็ไม่ได้ปูทางให้เธอมีทางเลือกประกอบอาชีพมากนัก

ในช่วงที่ผู้วิจัยกำลังเขียนวิทยานิพนธ์อยู่นี้ ตุ๊ดตู่ได้กลับไปบ้านนานหลายเดือนแล้ว และหลังจากนั้น ก็ไม่มีใครทราบข่าวเธอเลย

ภาพรวม

อิวเมี่ยนทั้งหญิงและชาย ทั้งผู้ใหญ่และเด็กในตลาดแห่งนี้ ต่างมาจากพื้นฐานชาวนาชาวไร่ที่ยากจน เกือบทุกคนไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ทำกินตามกฎหมาย โดยเฉพาะกลุ่มผู้หญิงซึ่งในทางจารีตผู้หญิงก็ไม่ได้รับสิทธิในการเป็นเจ้าของที่ดินของวงศ์ตระกูลแต่อย่างใด ถึงแม้พวกเธอจะมีสิทธิในที่ดินอยู่บ้างก็เป็นสิทธิในแง่การใช้ซึ่งมักต้องอยู่ในการควบคุมดูแลหรือตัดสินใจของผู้ชายไม่ว่าจะเป็นผู้ชายที่เป็นสามีหรือชายอาวุโสของแซ่สกุล นอกจากนี้พวกเธอยังขาดเงินทุนและความรู้อันเป็นเสมือนใบเบิกทางสำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิตในเมืองใหญ่ ที่ผู้คนส่วนใหญ่ถูกปลูกฝังให้มีอคติต่อคนด้อยการศึกษา ในเมืองเศรษฐกิจที่ชีวิตเต็มไปด้วยการแข่งขัน ทั้งกลางวันทั้งกลางคืน

ร้านน้ำเต้าหู้ปาท่องโก๋ของพวกเธอ (นอกจากนี้ ยังมีร้านก๋วยเตี๋ยวตั้งอยู่ติดกันอีก 2 ร้าน) เริ่มขายตั้งแต่ประมาณ 5โมงเย็นเป็นต้นไป ขายหมดเร็วก็อาจได้กลับตั้งแต่เที่ยงคืน ถ้าฝืดหน่อยกว่าจะเก็บร้านก็ตีสอง ยกเว้นร้านก๋วยเตี๋ยวจะขายถึงตีสี่ ส่วนใหญ่ต่างก็เป็นเครือญาติกันไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง และส่วนใหญ่จะเป็นผู้หญิงที่มีครอบครัวหรือผ่านการมีครอบครัวมาแล้ว แต่ต่างต้องมามีชะตาชีวิตพัวพันกันอย่างที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ความไม่แน่นอนในชีวิตการทำมาหากิน และความขัดแย้งสับสนในชีวิตคู่ จากประวัติการดิ้นรนต่อสู้ของผู้หญิงเหล่านี้ ดูเหมือนจะเป็นสิ่งที่พบเห็นได้คล้ายๆกัน แม้ว่าจะมีรสชาติ เปรี้ยว หวาน มัน เค็ม ความพ่ายแพ้หรือชัยชนะ แตกต่างกันออกไปบ้างตามที่มาที่ไป และความเป็นปัจเจกวิสัยของผู้หญิงแต่ละคน

2.4 ชีวิตครอบครัวและการทำงาน : บทบาททางเพศสภาพวันวานของแม่ค้าน้ำเต้าหู้ *

สิ่งหนึ่งที่ดูคล้ายคลึงกัน ไม่ว่าจะเป็น น้าฟอง ป้ามณฑา อานารี ผึ้ง หรือ ตุ๊ดตู่ นั้นก็คือต่างก็เผชิญหน้ากับมรสุมแห่งชีวิตมาหลายครั้งหลายครา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการทำงานหาเลี้ยงปากเลี้ยงท้องของตนเองและสมาชิกในครอบครัว หรือความขัดแย้งในตัวเองและในชีวิตคู่ ซึ่งทั้งหมดนี้ดูจะไม่สามารถแยกออกจากกันได้อย่างเป็นเอกเทศ เพราะต่างก็เป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันแทบทั้งสิ้น ซึ่งผู้วิจัยจะขอบรรยายให้เห็นเป็นรายบุคคลไป

น้าฟอง

ตั้งแต่เล็ก ชีวิตของน้าฟองก็คล้ายกับเด็กผู้หญิงอิวเมี่ยนส่วนใหญ่(ในสมัยเมื่อสามสิบกว่าปีก่อน) ที่ต้องช่วยงาน เท่าที่สองมือเล็กๆจะทำได้ เช่น ดูแลน้องๆ ตักน้ำ หาบน้ำ เวลาไปทำงานก็จะต้องเอาผ้าห่อตัวน้อง มัดคล้องกับหลังติดสอยห้อยตามไปตักน้ำ หรือไปช่วยงานอื่นๆด้วย พอโตขึ้นมาหน่อย ก็ไปช่วยงานที่ไร่กับพ่อ แม่ และญาติๆ นอกจากนี้ ก็ช่วยตำข้าว ทำกับข้าว เลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู และงานอื่นๆ ตามแต่พ่อแม่และผู้ใหญ่ในบ้านจะมอบหมาย ส่วนเด็กผู้ชายก็มาช่วยงานเหล่านี้บ้างเหมือนกัน ถ้ามีแรงงานไม่พอ แต่เด็กผู้ชายจะได้โอกาสไปเที่ยวเล่นกับเพื่อนฝูงมากกว่า รวมทั้งได้โอกาสทางการศึกษาเล่าเรียนด้วย (ในขณะนั้น ยังไม่มีโรงเรียนในหมู่บ้าน แต่มีครูหรือคนในหมู่บ้านเปิดสอนภาษาจีน)[47] ในขณะที่ตัวน้าฟองเอง ก็มีความใฝ่ฝันจะได้เรียนหนังสือทัดเทียมกับเด็กผู้ชายเขา ร้องไห้อยากไปเรียนหนังสือ แต่พ่อแม่ไม่ให้ และตอบเธอว่า เป็นผู้หญิงจะเรียนหนังสือไปทำไม น้าฟองจึงต้องเก็บความตั้งใจนั้นไว้ แล้วมาเรียนศึกษาผู้ใหญ่ต่อในภายหลัง

เด็กผู้หญิงจะถูกผู้ใหญ่ห้ามไม่ให้ไปไหนไกล ไม่ให้ไปหาเพื่อนบ่อยนัก เพราะจะถูกมองว่าไม่ดี เพื่อนของน้าสมัยเด็ก ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง เป็นญาติๆกัน น้าฟองไม่ค่อยมีเพื่อนผู้ชาย

---

* เนื้อหาในหัวข้อนี้จะเน้นการถ่ายทอดข้อมูลภาคสนาม จากปากคำของผู้หญิงอิวเมี่ยนที่ให้สัมภาษณ์เป็นหลัก โดยจะระมัดระวังไม่ให้มีการแต่งเติม หรือวิเคราะห์ข้อมูลจากมุมมองของผู้วิจัย หรือถ้ามี ก็จะเสริมความไว้ในวงเล็บหรือเชิงอรรถเท่าที่จำเป็น เนื่องจาก ผู้วิจัยมุ่งหวังที่จะแสดงให้เห็นมุมมองของผู้หญิงที่เป็นกรณีศึกษาได้ใกล้เคียงกับตัวตนจริงๆของพวกเธอเหล่านี้มากที่สุดก่อน ภาษาที่ใช้ จึงหนักไปทางภาษาพูด และอาจไม่ได้ลำดับขั้นตอนในการเล่าเรื่องนัก จากนั้นจึงจะนำรายละเอียดที่ยังกระจัดกระจายเหล่านี้ ไปแยกแยะ เชื่อมโยง และวิเคราะห์อีกทีในบทที่ 5

[47] อิวเมี่ยนมีภาษาเขียนซึ่งใช้อักษรจีน ชาวอิวเมี่ยนหรือเมี่ยนรุ่นเก่าเรียนการอ่านและเขียนจากบิดาหรือครูจีนประจำหมู่บ้าน และใช้อักษรจีนบันทึกพิธีการศาสนา ประวัติการสืบตระกูล สัญญาและจดหมายต่างๆ นอกจากนี้ มิชชันนารีได้คิดค้นอักษรโรมันและไทยมาใช้เขียนภาษาอิวเมี่ยนด้วย (พอลและอีเลน ลูอิส ,2528 หน้า 136)

ในสมัยนั้น หน้าที่ในการเลี้ยงลูกส่วนใหญ่จะตกแก่ผู้หญิง แต่ผู้ชายอาวุโส หรือคนเฒ่าคนแก่ก็เข้ามาช่วยเหมือนกัน ในขณะที่ชายฉกรรจ์จะไปทำไร่ ทำสวน หาฟืน ถางไร่ โค่นต้นไม้ เป็นหลัก

เกี่ยวกับค่านิยมเรื่องครอบครัวและการแต่งงาน ที่เกี่ยวกับการควบคุมจัดการแรงงานและเรื่องทางเพศที่มีต่อผู้หญิงนั้น น้าฟองเล่าว่า สังคมอิวเมี่ยนในหมู่บ้านสมัยนั้น ไม่ได้ยึดถือค่านิยมเรื่องพรหมจรรย์เคร่งครัดกันนัก แต่ขึ้นอยู่กับครอบครัวแต่ละครอบครัวมากกว่า บางบ้านก็ห่วงหวงลูกสาวมาก บางบ้านก็ค่อนข้างให้อิสระ และก็ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของลูกสาวแต่ละคนด้วย เช่น ถ้าพ่อแม่ดูแล้วลูกสาวคนไหน"น่าเป็นห่วง" ก็อาจจะต้องควบคุมดูแลใกล้ชิด เป็นต้น

ในส่วนของหลักเกณฑ์การเลือกลูกสะใภ้ ในสายตาของพ่อแม่ฝ่ายชาย โดยทั่วไปจะดูที่ความขยันขันแข็ง ความประพฤติดี ไม่เป็นขี้ปากชาวบ้าน ความจนความรวยของผู้หญิงไม่ใช่เรื่องสำคัญ ถึงฝ่ายหญิงจะจนมาก ก็ไม่เป็นไร เพราะตามหลักแล้ว ฝ่ายชายเป็นคนจ่ายเงินสินสอดทองหมั้น และออกค่าจัดงานแต่งงานแก่ฝ่ายหญิง ซึ่งเรียกว่าเป็นงานแต่งใหญ่ แต่ในกรณีที่ฝ่ายชายยากจนมาก แต่อยากแต่งเมีย ก็สามารถแก้ปัญหาได้โดย ตกลงกันว่าให้ฝ่ายผู้หญิงไปทาบทามให้ผู้ชายมาสู่ขอผู้หญิงที่เป็นลูกโทน โดยไม่ต้องมีค่าน้ำนม[48]ให้ แต่ผู้ชายเมื่อแต่งงานแล้ว ต้องเข้ามาช่วยเลี้ยงดูพ่อแม่ของผู้หญิง นอกจากนี้แล้ว ฝ่ายหญิงจะเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายในการแต่งงานให้อีกด้วย การแต่งงานลักษณะนี้เรียกว่าแต่งเล็ก(โจ่ว ล่าง เจีย ปุง)[49]

น้าฟองเล่าว่า ถึงแม้พ่อกับแม่ของน้าจะร่วมกันกำหนดค่าน้ำนม แต่พ่อเป็นผู้มีอำนาจกำหนดมากกว่า ถ้าพ่อแม่ตายแล้ว พี่ชายคนโตที่อยู่ในบ้าน จะทำหน้าที่เป็นคนกำหนด ในกรณีของน้าฟอง น้าฟองกับสามีช่วยกันทำงานเก็บเงินมาให้เป็นค่าน้ำนมนี้

ในการตัดสินเลือกเจ้าบ่าว แม้ว่าสิทธิ์ขาดจะอยู่ที่พ่อของผู้หญิง แต่ตัวผู้หญิงเองก็มีส่วนเลือกที่จะแต่งหรือไม่แต่งอยู่ไม่น้อย ในสมัยที่น้ายังเป็นเด็กสาวอยู่นั้น มีน้อยรายที่ผู้หญิงรักผู้ชายแล้วพ่อแม่ไม่ยอมยกให้

สำหรับสิทธิในมรดกนั้น ลูกที่อยู่เลี้ยงดูพ่อแม่จะได้มรดกมากกว่าคนอื่น ซึ่งมักเป็นลูกชายคนโต นอกจากลูกชายคนโตมักจะทำหน้าที่เลี้ยงดูพ่อแม่แล้ว ยังต้องคอยอุปการะเลี้ยงดูน้องๆที่เหลืออีกด้วย หรือสรุปง่ายๆคือหลักสำคัญเรื่องมรดกก็คือ ใครที่ช่วยเลี้ยงหรือดูแลพ่อแม่ ก็จะได้ส่วนแบ่งเยอะ แต่ก็มีข้อยกเว้นอยู่บ้าง ในกรณีที่พ่อแม่อาจมีความรักให้ลูกๆไม่เท่ากัน ก็จะลำเอียง

---

[48]เงินทองหรือทรัพย์สินที่ผู้ชายหรือว่าที่เจ้าบ่าวหรือครอบครัวของฝ่ายผู้ชายให้แก่พ่อแม่ฝ่ายผู้หญิงเพื่อทดแทนค่าที่เคยเลี้ยงดูผู้หญิงที่จะมาเป็นเจ้าสาวของเขา

[49]ท่านที่สนใจศึกษาการแต่งงานของชาวอิวเมี่ยน ซึ่งมีอยู่หลายรูปแบบวิธี สามารถหาอ่านได้ในงานเขียนของ มงคล จันทร์บำรุง ประเพณีการแต่งงานของชาวเขาเผ่าเย้า. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยชาวเขา 2529.

ให้ส่วนแบ่งมรดกแก่ลูกคนที่ตัวเองรักมากที่สุด เช่น ลูกคนเล็กอาจน่ารัก พ่อแม่จึงแบ่งที่ดินให้มาก หรือในกรณีที่ลูกคนโตฐานะไม่ดี พ่อแม่อาจเลือกไปอยู่กับน้องคนรอง ทำให้น้องคนรองได้ที่ดินมาก หลังพ่อแม่ตาย ลูกคนที่เลี้ยงพ่อแม่มีสิทธิ์ขาดในการจัดการที่ดินของพ่อแม่ทั้งหมด และถือเป็นแนวปฏิบัติตามจารีต อย่างไรก็ตามเมื่อลูกผู้หญิงแต่งงานออกไปอยู่กับสามีแล้ว ก็จะไม่ได้มรดกจากครอบครัวเดิม นอกจากผู้ชายจะทำหน้าที่เลี้ยงดูพ่อแม่ตามประเพณีแล้ว เมื่อพ่อแม่ตายลง ผู้ชายก็ต้องช่วยกันทำพิธีศพ ออกเงิน เพราะผู้ชายทำหน้าที่สืบผี ในขณะที่ผู้หญิงก็มาช่วยตระเตรียมงานด้วย โดยเฉพาะเรื่องข้าวปลาอาหารและการรับรองแขก

น้าฟองยังเล่าต่อไปว่า แต่ก่อน เมื่อแต่งงานไปแล้ว ผู้หญิงในฐานะลูกสะใภ้ ต้องปรนนิบัติพ่อพัว แม่ผัว และผู้อาวุโสภายในบ้าน เช่น เช้ามืดต้องตื่นขึ้นมาต้มน้ำ ยกน้ำให้ แต่สมัยน้าฟองไม่มีแล้ว ส่วนในฐานะภรรยา ก็ต้องทำงานบ้าน หุงหาอาหารร่วมกับลูกสะใภ้คนอื่นๆ และช่วยงานพิธีกรรมต่างๆ ทั้งในแง่ของช่วยออกแรงทำงาน หรือช่วยออกเงินในบางโอกาส เช่น งานทำบุญบ้าน เทศกาลไหว้บรรพบุรุษ เป็นต้น กรณีของน้าฟอง แต่งงานเมื่อปี พ.ศ.2527 เมื่อย้ายไปอยู่บ้านสามีนั้น งานบ้านไม่หนักเท่าไร สามีเป็นลูกชายคนที่สาม แม่ผัวไปอยู่กับลูกชายคนโต อีกทั้งแม่ผัวยังเป็นคนใจดี ไม่เข้มงวด แต่มาหนักใจตรงที่กังวลว่าเพิ่งมีชีวิตคู่ เป็นครอบครัวเดี่ยวที่แยกออกมา ไม่รู้จะทำตัวอย่างไร อีกทั้งบ้านสามีก็อยู่กำแพงเพชร ในขณะที่ครอบครัวเดิมและญาติพี่น้องของน้าอยู่ที่เชียงราย กว่าจะติดต่อกันได้ก็ลำบาก ขาดที่พึ่งในระยะแรกๆ

หลังจากแต่งงานเสร็จใหม่ๆ จนถึงปีพ.ศ.2528 น้าฟองและสามีก็ทำไร่เลื่อนลอยอยู่ที่อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งเป็นบ้านเกิดของสามี รายได้รวมต่อปี ประมาณ 30,000 – 50,000 บาท ถือว่าเป็นรายได้ที่ดีในสมัยนั้น ต่อมาไม่นาน รัฐบาลประกาศปิดป่า ทำให้ที่ดินไม่พอต่อการที่จะปลูกข้าวไร่ในแบบเดิมอีกต่อไป จึงหันมาทำไร่ฝ้ายที่คลองลานต่อ แต่หนอนเกิดระบาดหนัก สู้ค่ายา ค่าปุ๋ยไม่ไหว ไหนจะค่าแรง และหนี้สินที่กู้เขามาลงทุนอีก จึงตัดสินใจลงมาทำงานในบริษัทเหมืองแร่ที่ลพบุรีในปีพ.ศ.2530 พร้อมกับสามี นั่นเป็นก้าวแรกของการทำมาหากินในเมืองของน้าฟอง

งานที่ทำในโรงงานเหมืองแร่ สำหรับคนงานหญิงคือขุดหน้าดิน ส่วนผู้ชายก็จะคุมเครื่องจักร ถ้าว่างจากคุมเครื่องจักรก็จะมาช่วยผู้หญิง ในหมู่คนงานด้วยกัน ก็มีคนงานหญิงบางคนดูถูกความสามารถของน้าฟองว่าอ่านหนังสือไม่ออก และเป็นคนบ้านป่าบ้านดอย และมีหลายคนที่อิจฉาน้าฟอง หาเรื่องว่าน้าฟอง ที่เถ้าแก่ให้รับผิดชอบงานเหนือกว่าคนงานหญิงบางคนที่อยู่มาก่อน น้าฟองเล่าว่าเหตุผลหนึ่งเป็นเพราะน้าฟองมีเส้นนิดๆ คือคุ้นเคยกับเถ้าแก่มากกว่าคนงานหญิงทั่วไป ก็เลยได้งานที่ค่อนข้างดีกว่าคนงานหญิงหลายคน แม้ว่าคนเหล่านั้นจะทำงานอยู่มาก่อนก็ตาม รายได้ขณะนั้นประมาณ 2-3 พันบาทต่อเดือน (ไม่รวมเบี้ยขยัน) กินอยู่กับนายจ้าง

หลังจากแต่งงานมาแล้วหลายปี น้าฟองก็ยังไม่มีลูก สามีแนะว่าน่าจะมีภรรยาอีกคน เพื่อเอาไว้มีลูก น้าฟองไม่ยอม จึงไปขอซื้อลูกสาวคนอื่นมาเลี้ยง[50] ในปีพ.ศ.2531 ตอนนั้นยังคงทำงานโรงงานเหมืองแร่อยู่ที่ลพบุรี แต่ต่อมาก็ย้ายไปอยู่ที่สาขานครสวรรค์ จนถึงปี พ.ศ.2537 จึงย้ายไปทำงานโรงงานเย็บผ้าที่นครปฐมได้ประมาณปีเศษๆ รายได้ไล่เลี่ยกับงานเหมืองแร่

น้าฟองกับสามีเริ่มมีกิจการร้านค้าเป็นของตนเองเมื่อปีพ.ศ.2538 ด้วยการเปิดร้านขายของชำที่ถ้ำกระบอก จังหวัดสระบุรี กิจการขายไม่ดี ต่อมามีเพื่อนชวนไปเข้าหุ้นเปิดร้านอาหาร แต่ก็ขายไม่ดีอีก จากนั้นได้ลงทุนซื้อที่ปลูกห้องแถว 2 คูหา แต่ครอบครัวที่มาพักอยู่มีลูกเยอะ เสียงดังรบกวน จนน้าฟองกับสามีตัดสินใจย้ายออกมาจากที่นั่น แล้วเดินทางไปลงทุนขายของชำ ที่ตลาดสินค้าเกษตรได้เดือนเศษๆ แต่ก็ขายไม่ดี จึงหยุดขาย

ในปี พ.ศ.2539 ญาติของสามีมาแนะนำให้ขายน้ำเต้าหู้ ปาท่องโก๋ และช่วยเป็นธุระติดต่อหาทำเลตั้งร้านให้ น้าฟองกับสามีเห็นว่ามีญาติอยู่ที่เชียงใหม่อยู่แล้วด้วย จึงได้ตัดสินใจใช้เงินที่เก็บสะสมไว้แสนกว่าบาทมาลงทุนเปิดร้าน และซื้อรถกระบะไว้ใช้งาน ซึ่งต่อมาหลังจากสามีถูกจับกุมรถคันดังกล่าวก็ถูกญาติพี่น้องของสามียึดเอาไป ถึงแม้ว่าน้าฟองจะได้เงินค่ารถคันนั้นคืนมาบ้าง แต่ก็ถือว่าขาดทุน น้าฟองบอกว่า ที่แล้วมาตอนเด็ก ไม่รู้สึกว่าผู้หญิงอิวเมี่ยนถูกผู้ชายเอาเปรียบ เพราะยังไม่รู้จักคิด พอตัวเองโตมาถึงได้คิด

ป้ามณฑา

ตั้งแต่เด็ก ป้ามณฑาก็เหมือนเด็กผู้หญิงอิวเมี่ยนทั่วไปในหมู่บ้านที่ต้องช่วยงานพ่อแม่ ป้าบอกว่าเด็กผู้หญิงช่วยทำไร่ข้าวโพด ไร่ข้าว ตำข้าว ช่วยถางไร่ ทำงานไร่เหมือนกับเด็กผู้ชาย นอกจากนี้ยังให้ข้าวหมู หั่นหยวกกล้วย และดูแลน้องๆ เด็กผู้ชายก็ช่วยทำไร่ข้าวและข้าวโพดเหมือนกัน แต่เด็กผู้หญิงจะเหนื่อยกว่าและต้องทำงานใช้แรงเหมือนผู้ชายด้วย อย่างไรก็ตาม ก็ไม่มีกฎข้อบังคับว่าลูกคนไหนต้องทำงานมากเท่าไร ในกรณีของป้า พี่ชายคนโต เป็นคนขี้เกียจ พี่ชายคนรองขยันขันแข็ง ไม่จำเป็นต้องกำหนดว่าโตแล้วต้องทำมากกว่า พี่ชายคนโตตอนเด็กก็ได้ช่วยทำกับข้าว เลี้ยงน้อง พอโตขึ้นเป็นวัยรุ่น ก็ขี้เกียจ ไม่ทำงานเอาแต่เล่นเที่ยว ส่วนพ่อจะทำไร่ทำสวนเป็นหลัก ส่วน

---

[50] การซื้อลูกคนอื่นมาเลี้ยงเป็นลูก หรือที่อิวเมี่ยนเรียกว่า "อุ้มมาเลี้ยง" โดยเด็กคนดังกล่าว จะถือว่าเป็น"ลูกอุ้ม"นั้น เป็นการนำเด็กตั้งแต่แรกเกิด ยังแบเบาะ หรือยังเป็นเด็กเล็กอยู่ของผู้อื่น มาชุบเลี้ยงเสมือนเป็นลูกในไส้ ซึ่งส่วนใหญ่นิยมเลือกจากคนที่รู้จักคุ้นเคยกัน เช่น ลูกที่เกิดจากเครือญาติ หรืออาจจะเลือกเด็กที่พ่อแม่ยากจน แต่เป็นคนดี โดยไม่จำกัดว่าจะเป็นเชื้อสายอิวเมี่ยน ดังนั้นเด็กที่ถูกซื้อมาเลี้ยงนั้น จึงเป็นอิวเมี่ยนบ้าง ลาหู่บ้าง คนเมืองเหนือบ้าง คนอีสานก็มี ที่นิยมคือเด็กผู้ชายเพื่อเอาไว้สืบผี สืบตระกูลและดูแลพ่อแม่ยามแก่เฒ่าเป็นสำคัญ แต่ก็มีบ้างที่เลือกเด็กผู้หญิง ด้วยเหตุผลอื่นๆ เช่น เด็กอาจจะน่ารักมาก รู้สึกถูกชะตา เป็นต้น

แม่ก็ทำไร่ทำสวน และก็ต้องทำกับข้าวด้วย และถ้าเป็นคนแก่คนเฒ่าในบ้าน ก็นิยมสูบฝิ่น[51]กันทั้งชายและหญิง ไม่ทำงานอะไร ยกเว้นพวกหมอผีที่ยังต้องเป็นผู้ประกอบพิธีต่างๆอยู่

ตอนป้ามณฑาเป็นเด็กก็มีเพื่อนเล่นเป็นเด็กๆทั้งชายและหญิง เด็กผู้หญิงจะเล่นไม้คีบกระโดด[52] เล่นละครเป็นเจ้าบ่าวเจ้าสาว เล่นทำกับข้าว ขายของ ส่วนเด็กผู้ชายจะเล่นไม้คีบกระโดดม้าหมุน[53] ทั้งเด็กหญิงและเด็กชายต่างก็เล่นด้วยกันได้ แต่มีขอบเขตไม่ให้ถูกเนื้อต้องตัวหรือหยาบคายใส่กันมากเกินไป

ตอนเด็กๆป้าอยากเรียนหนังสือมาก แต่พ่อไม่ให้เรียน โดยอ้างว่าผู้หญิงเรียนไป พอโตขึ้นก็ไปเอาผัว ไม่ได้อยู่บ้าน ป้าอ้อนวอนถึงขั้นร้องไห้ขอไปเรียน แต่พ่อก็ไม่ยอมให้เรียน เด็กผู้หญิงอิวเมี่ยนในหมู่บ้าน ในสมัยนั้น จึงยังไม่มีโอกาสได้เรียนหนังสือ เด็กผู้ชายเท่านั้นที่ได้เรียน แต่มีข้อยกเว้นสำหรับบ้านที่ไม่มีลูกผู้ชายมีแต่ลูกสาว ก็จะให้ลูกสาวไปเรียน(แต่พบน้อยมาก) วิชาที่เรียนคือภาษาจีน เรียนช่วงเวลาตีสามถึงเก้าโมงเช้า ป้ามณฑาบอกว่าผู้ชายต้องรู้หนังสือไว้ประกอบพิธีกรรมต่างๆ จึงต้องไปเรียน

ในสมัยนั้น ผู้ใหญ่จะเข้มงวดไม่ให้เด็กผู้หญิงออกไปไหนกลางค่ำกลางคืนเพราะอันตราย ส่วนเด็กผู้ชายจะถูกผู้ใหญ่ห้ามไม่ให้เล่นการพนันและสูบบุหรี่ ถ้าเด็กคนไหนฝ่าฝืนจะถูกตี แต่มีคตินิยมว่าให้ตีที่มือเพราะถือว่าจะช่วยให้ฉลาด ถ้าตีที่หัวหรือเขกหัว เด็กจะโง่ และสมองทึบ

ตอนเป็นเด็ก ป้าคิดว่าพ่อแม่ของป้ารักลูกสาวคนสุดท้องมากที่สุด พอป้าโตขึ้นก็เปลี่ยนความคิดและเข้าใจว่าพ่อแม่รักลูกทุกคน แต่สำหรับคนที่ดื้อ พ่อแม่อาจสั่งสอนจนเบื่อแล้วก็ยังดื้ออยู่ พ่อแม่ก็เลยไม่อยากจะพูดคุยด้วย ทำให้ดูเหมือนไม่รักอย่างไรก็ตามพ่อแม่ก็มีความลำเอียงอยู่บ้าง ที่เห็นได้ชัดคือเรื่องการตำหนิพี่มากกว่าตำหนิน้อง โดยอ้างว่าน้องยังเล็ก อายุยังน้อย แล้วมาทำโทษพี่แทน

---

[51] การที่คนเฒ่าคนแก่ทั้งหญิงและชายสูบฝิ่นกันนี้ เกิดขึ้น ไม่เฉพาะกับครอบครัวของป้า แต่รวมถึงครอบครัวอิวเมี่ยนอื่นๆในหมู่บ้านด้วย ป้ามณฑาอธิบายว่า เป็นเพราะคนแก่เหล่านั้นถือว่าตัวเองมีลูกหลานทำหน้าทีช่วยเลี้ยงดูตามประเพณีอยู่แล้ว จึงไม่ต้องทำงานอีก

[52] เป็นเครื่องเล่น ทำจากไม้ไผ่ลำยาวประมาณหนึ่งเมตรสองลำ แต่ละลำนำไม้มาผูกประกบทำเป็นเดือย สำหรับวางเท้า เวลาเล่นก็ใช้เท้าแต่ละข้างเหยียบบนเดือย ยันตัวขึ้น แล้วใช้เดินต่างขา คล้ายกับ “ไม้สูง ”ของคนไทยภาคกลาง

[53] เป็นเครื่องเล่น ประกอบด้วยไม้ท่อนกลมขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณหนึ่งศอก วางตั้งเป็นแกนกลาง แล้วตอกประกบเป็นรูปเครื่องหมายบวก (+) ด้วยไม้ท่อนขนาดเล็กกว่า เวลาเล่น เด็กสองคนก็จะแยกกันไปนั่งที่แขนไม้แต่ละด้าน แล้วก็ช่วยกันหมุนรอบแกนไม้

เกี่ยวกับค่านิยมเรื่องการถือพรหมจรรย์ของผู้หญิงอิวเมี่ยนนั้น ป้ามณฑาเห็นไม่ตรงกับน้าฟอง ทั้งๆที่เป็นพี่น้องอยู่บ้านหลังเดียวกัน โดยป้าเห็นว่าในสมัยที่ป้ายังเด็กนั้น โดยทั่วไปมีการถือเรื่องพรหมจรรย์ของผู้หญิงเคร่งครัด เพราะถือว่าผู้หญิงที่ยังไม่เสียพรหมจรรย์ หรืออีกนัย ยังไม่เคยได้เสียกับผู้ชายนั้น เป็นผู้หญิงบริสุทธิ์ เป็นหญิงที่มีความประพฤติดี ถ้าตัวผู้หญิงเองมีมลทินแล้ว ก็จะเกรงว่าจะไม่มีผู้ชายมาขอแต่งงาน และได้สินสอดราคาต่ำ เพราะถือว่าผ่านผู้ชายมามาก[54]

อย่างไรก็ตาม ก่อนการแต่งงาน หากผู้หญิงเกิดเสียตัวไปแล้ว ถ้าเป็นผู้หญิงที่ดี หรือดีปานกลาง และผู้ใหญ่เห็นว่าหญิงชายคู่นั้นรักกันจริง ก็ไม่ถือโทษอะไร แต่ให้มาขอแต่งงานกันเสียให้ถูกต้อง

สำหรับผู้หญิงที่เสียตัวโดยไม่เต็มใจหรือถูกข่มขืน ซึ่งป้าเล่าว่ามีทุกหมู่บ้านๆละประมาณสองคนนั้น จะให้พ่อหลวงเป็นคนตัดสิน ถ้าผู้หญิงที่ถูกข่มขืนนั้น เป็นผู้หญิงที่มีคุณสมบัติดี ก็จะถือเป็นเรื่องจริงจัง ต้องมีการปรับเงินผู้ชาย และเจรจาต่อกันว่าจะรับกันเป็นสามีภรรยาหรือไม่ เป็นการตกลงกันระหว่างฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย(พ่อแม่ และตัวหนุ่มสาว) ถ้าตกลงปลงใจ ก็ให้ผู้หญิงไปอยู่กับผู้ชายฉันท์สามีภรรยาได้เลย แล้วทำการแต่งงานทีหลัง แต่ถ้าผู้หญิงคนนั้นเป็นคนไม่ดีมาก่อน ก็จะถือว่าไม่ใช่เรื่องใหญ่โตอะไร

ในสมัยนั้น หลักเกณฑ์ในการเลือกลูกสะใภ้คือดูที่ความประพฤติของผู้หญิงเป็นหลัก และดูความประพฤติของแม่ผู้หญิงประกอบ คล้ายๆกับหลัก "ดูช้างให้ดูที่หาง ดูนางให้ดูที่แม่" สาเหตุที่ป้าตัดสินใจแต่งงานเพราะตอนนั้นอายุสิบแปดปี ถือว่าเป็นสาวมากแล้ว และครอบครัวฝ่ายสามีก็มาสู่ขอ สาเหตุที่ทางโน้นมาสู่ขอเพราะอยากได้หลาน ขณะนั้นสามีอายุยี่สิบปี ทำพิธีหมั้นกันเสร็จแล้วป้าก็ไปอยู่กับสามี มาแต่งงานกันอีกหนึ่งปีให้หลัง คือปี พ.ศ. 2520 สำหรับป้ากับสามีแล้วถือเป็นญาติห่างๆกัน เพราะถือแซ่เดียวกันคือแซ่ฟุ้ง แต่ฝ่ายสามีเป็นฟุ้งแดงหรือฟุ้งใหญ่ ในขณะที่ป้าเป็นฟุ้งขาวหรือฟุ้งเล็ก ถือว่าแต่งงานกันได้[55] อย่างไรก็ดี ตามธรรมเนียม ก็ต้องนำวันเดือนปีเกิดของทั้งผู้หญิงและผู้ชายไปให้หมอผีอาวุโสดูก่อน ถ้าพบว่าวันเดือนปีเกิดเข้ากันไม่ได้ก็ไม่ได้แต่ง เว้นเสียแต่เกิดได้เสียมีลูกด้วยกันแล้ว แม้วันเดือนปีเกิดจะเข้ากันไม่ได้ ก็อนุญาตให้แต่งงานได้ แต่ไม่ให้เข้าผี

---

[54] ผู้วิจัยเห็นว่า มุมมองที่แตกต่างกันของป้ามณฑา(พี่สาว)กับน้าฟอง(น้องสาว)เป็นการมองจากคนละมุม กล่าวคือน้าฟองมองเรื่องค่านิยมสาวพรหมจรรย์นี้จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริง หรือจากระดับรูปธรรมในสังคมหมู่บ้าน ในขณะที่ป้ามณฑามองจากอุดมคติ หรือจากระดับนามธรรมที่คนในสังคมหมู่บ้านอยากให้เป็นและพยายามที่จะเป็น

[55] หากสนใจที่มาและค่านิยมเกี่ยวกับการเกี่ยวดองกันในระดับแซ่สกุลต่างๆของอิวเมี่ยน สามารถหาอ่านได้ในงานเขียนของ จันทบูรณ์ สุทธิ และคณะ วิถีเย้า. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยชาวเขา , 2539.

เดียวกัน ให้ถือว่าหญิงชายนั้นเป็นพี่น้องกัน ปัจจุบันหลักเกณฑ์ดังกล่าวยังใช้อยู่ทั่วไปในสังคมหมู่บ้านบนดอย[56]

หน้าที่หลักๆของภรรยาคือทำกับข้าว ตักน้ำ เชื่อฟัง และนับถือญาติพี่น้องฝ่ายสามีที่อาวุโสกว่า สมัยนั้น หน้าที่เหล่านี้ยังเคร่งครัดอยู่มากในสังคมอิวเมี่ยน ป้ามณฑาบอกว่าหน้าที่ต่อพ่อผัวแม่ผัว ก็เหมือนกับหน้าที่ต่อสามี เพียงแต่ไม่ได้มีเพศสัมพันธ์ด้วยเท่านั้น

สำหรับหลักเกณฑ์ในการรับมรดก ป้ามณฑาเล่าว่า เฉพาะลูกชายคนโตหรือลูกชายคนเล็กเท่านั้น จึงจะมีสิทธิ์ได้รับมรดก มรดกในที่นี้คือที่ดิน ลูกสาวไม่มีสิทธิ์ได้รับมรดกตามประเพณี ส่วนหลักในการคัดเลือกเด็กมาเลี้ยงเป็น "ลูกอุ้ม" นั้น จะเลือกเอาเด็กชายเป็นหลัก เพราะเอาไว้สืบสกุล และพ่อแม่ผู้ให้กำเนิดเด็กคนนั้น ต้องเป็นคนดี จนปัจจุบันหลักการนี้ยังคงยึดถืออยู่มากในสังคมอิวเมี่ยน

ป้ามณฑาแต่งงานในปี พ.ศ.2520 แต่ไปอยู่บ้านสามีที่บ้านยังฮอม อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย ตั้งแต่หมั้นเสร็จในปี พ.ศ.2519 ก่อนมาอยู่กับสามี ป้ามณฑาทำไร่ทำสวนอยู่กับพ่อแม่และพี่ๆน้องๆ พอมาอยู่กับสามี อาชีพหลักก็เปลี่ยนไป เนื่องจากได้เข้าร่วมกลุ่มแม่บ้านในหมู่บ้านของสามี ทำงานเย็บปักถักร้อย รายได้ต่อเดือนนับว่าดี อย่างไรก็ดี แรกมาอยู่กับสามี ชีวิตก็ยังถือว่าลำบากมาก ป้ามณฑาเล่าว่า ตัวเองมีเสื้อผ้าอยู่แค่สองชุดเท่านั้น ชุดหนึ่งเอาไว้ใส่ทำงาน อีกชุดหนึ่งไว้ใส่นอนและใส่เที่ยว อาหารหลักคือข้าวซ้อมมือกับผัก เดือนหนึ่งๆจะได้กินหมู 1-2 ครั้งเท่านั้น

มาถึงปี พ.ศ.2524 สามีของป้าไปทำงานรับจ้างทำท่อแอร์ที่ประเทศซาอุดิอาราเบีย รายได้ประมาณหมื่นกว่าบาทต่อเดือน หลังจากหักค่ากินค่าอยู่แล้ว สามีส่งกลับบ้านมาเก้าพัน พ่อผัวแม่ผัวรับเงินไปเก็บไว้หมด[57] ป้ามณฑาไม่ได้ใช้เลย รวมทั้งเงินที่ป้ามณฑาได้มาจากการทำงานเย็บปักถักร้อย ก็ต้องให้พ่อผัวแม่ผัวหมด จนป้าไม่มีเงินเก็บเลย แม้แต่เงินจะซื้อผ้าอนามัยก็ไม่มี ต้องขอจากพ่อผัวแม่ผัว

เวลาทะเลาะกับสามี ป้าแก้ปัญหาโดยนั่งฟัง เงียบเฉย ไม่โต้ตอบ แต่ก็เกิดความรู้สึกเก็บกดกรณีตัดสินปัญหาต่างๆไม่ได้ ป้าต้องพึ่งพาความคิดตัวเอง หาคนพึ่ง หาคนปรึกษาไม่ได้ ปัญหาสำคัญในชีวิตแต่งงานของป้าก็คือเจอแม่ผัวร้าย ชอบด่า ชอบจิกหัวใช้ ขี้บ่น น้องสาวของผัวชอบกลั่นแกล้ง

---

[56] เน้นเฉพาะหมู่บ้านอิวเมี่ยนบริเวณบ้านแม่ต๋ำ อำเภอพญาเม็งราย และบ้านยังฮอม อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ป้าเคยอยู่กับสามี และแวะไปเยี่ยมเยือนเป็นประจำ

[57] ป้ามณฑาเล่าว่าเป็นกฎเกณฑ์ที่ผู้ชายอิวเมี่ยน ทุกคน แม้แต่งงานแยกครอบครัวออกไปแล้วก็ต้องนำเงินส่วนใหญ่มาตอบแทนบุญคุณพ่อแม่ของตน

ปี พ.ศ.2528 สามีนำเงินที่ได้จากการไปทำงานที่ซาอุดิอาราเบีย ซึ่งส่งมาฝากพ่อกับแม่ไว้ไปเปิดร้านขายของชำกับป้ามณฑา ขายทั้งปลีกและส่ง ที่อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย รายได้ดีมาก มีลูกจ้าง 6 – 7 คน มีฐานะดีขึ้นจนสามารถช่วยเหลือญาติพี่น้องได้ แต่พอปี พ.ศ.2530 ลูกพี่ลูกน้องชักชวนไปลงทุนซื้อรถแบ็คโฮ รถดั๊ม แต่ถูกพวกต้มตุ๋นหลอกจนหมดตัว หมดเงินไปหลายแสน ต้องขายของในร้านใช้หนี้สิน จนเงินไม่พอหมุนกับกิจการขายของ เลยต้องปิดกิจการไป ปีพ.ศ.2531-2536 ไปขายเสื้อผ้าที่อำเภอเทิง รายได้วันละ 200-300 บาท พออยู่ได้ แต่ก็เป็นช่วงชีวิตที่ลำบากที่สุด เพราะต้องกัดฟันสู้ตามลำพัง สามีซึ่งเป็นคนเจ้าชู้ก็เหินห่างไปติดผู้หญิงอื่น ไม่มาเหลียวแล ต่อมาในปี พ.ศ.2537 ลูกชายคนโตย้ายมาเรียนที่วิทยาลัยเทคนิคเชียงใหม่ ป้าเป็นห่วงลูก จึงย้ายตามมาช่วยดูแลในปีพ.ศ.2538 และในขณะเดียวกัน ก็เริ่มค้าผ้าปักส่ง"กาดหลวง"(ตลาดสำคัญแห่งหนึ่งอยู่ในตัวเมืองเชียงใหม่)ไปพร้อมๆกัน รายได้ดี กำไรหกพันกว่าบาทต่อเดือน ไม่มีอุปสรรคทางการค้าแต่อย่างใด แต่มีอุปสรรคต่อชีวิตครอบครัว คือ ช่วงที่ป้ามาเชียงใหม่ ดูแลลูกชายอยู่นี้ ทางญาติๆฝ่ายสามีก็นินทาว่าป้าแอบไปมีชู้ ในขณะที่ทางนั้นก็รู้เห็นอยู่ว่าสามีของป้ามีเมียน้อยซึ่งเป็น "คนเมือง" จนมีลูกด้วยกันออกหน้าออกตาอยู่หลายคน

มาถึงปี พ.ศ.2539 จึงเริ่มขายน้ำเต้าหู้ ปาท่องโก๋ เสริมกับการค้าผ้าปัก โดยไปช่วยน้าฟองในตอนแรกๆ ต่อมาป้ามณฑาก็แยกไปเปิดร้านขายเองในตอนเช้า ในขณะที่ชีวิตคู่ของป้าไม่มีอะไรดีขึ้น ท้ายที่สุด ป้ามณฑาก็ขอหย่า[58] ในปีพ.ศ.2541 โดยไม่ขอแบ่งทรัพย์สมบัติอะไรเลย[59] "ป้าต้องการเพียงแค่กระดาษแผ่นเดียว เพื่อแลกกับอิสรภาพเท่านั้น" ป้ามณฑาบอก

อานารี

ในขณะที่ป้ามณฑากับน้าฟองเติบโตในถิ่นที่อยู่อันกันดารที่เชียงรายเป็นหลัก แต่อานารีแม้จะย้ายบ้านบ่อยครั้ง[60] แต่ก็เติบโตที่ อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร เป็นเวลานานกว่าที่อื่นๆ หมู่บ้านที่อานารีอาศัยอยู่และเติบโตมาตั้งแต่เด็กนั้น แม้จะยังเป็นชุมชนเกษตร แต่ก็เป็นชุมชนที่อยู่

---

[58] มงคล จันทร์บำรุง ได้แสดงทรรศนะเรื่องการหย่าร้างของอิวเมี่ยนไว้ว่า ในอดีตสังคมอิวเมี่ยนมักไม่ค่อยมีการหย่าร้าง แต่ปัจจุบันมีการหย่าร้างมากขึ้น หากทั้งสองฝ่ายพึงพอใจที่จะหย่ากัน ฝ่ายหญิงก็อาจได้ลูกชายเป็นส่วนแบ่งบ้าง แต่หากฝ่ายหญิงมีชู้ สามีอาจขอหย่าและเรียกค่าปรับจากชายชู้ และฝ่ายหญิงจะไม่ได้รับส่วนแบ่งแต่อย่างใดเลย (ดูเพิ่มเติมใน มงคล จันทร์บำรุง *ประเพณีการแต่งงานของชาวเขาเผ่าเย้า* (เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยชาวเขา, 2529), หน้า33

[59] ป้ามณฑาว่า ปกติ เวลาอิวเมี่ยนหย่ากัน ไม่ว่าจะเป็นด้วยกรณีใด ผู้หญิง (ภรรยา) ก็ไม่ได้ทรัพย์สินอยู่แล้ว

[60] ตั้งแต่เด็ก อานารีย้ายบ้านตามพ่อแม่จาก อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ไปอำเภองาว จังหวัดลำปาง แล้วย้ายไปจังหวัดพิษณุโลก จนมาถึง อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชรในปัจจุบัน

ใกล้ตัวเมือง และมีความเจริญทางการค้าและสาธารณูปโภค มากกว่าชุมชนบ้านเกิดของป้ามณฑา และน้าฟอง (น้าฟองเป็นพี่สะใภ้ของอานารี) ตั้งแต่เล็กอานารีก็ช่วยทำงานบ้านและทำไร่เหมือนๆ กับน้าฟองและป้ามณฑา แต่มีความเห็นต่างไปจากสองคนนั้นบ้าง กล่าวคือ อานารีมองว่า เด็กผู้หญิง เด็กผู้ชายทำงานเหมือนๆกัน บางทีก็แบ่งๆกันทำ เด็กทั้งสองเพศทำงานหนักพอๆกัน แต่ลูกคนโต ไม่ว่าจะเป็นลูกชายหรือลูกสาว จะทำงานหนักกว่าลูกคนรองลงไป เพราะถือว่าเป็นหน้าที่ของพี่ ส่วนงานของพ่อกับแม่ สำหรับครอบครัวของอานารีแล้วจะต่างจากครอบครัวอิวเมี่ยนทั่วๆไป กล่าว คือ พ่อกับแม่ช่วยกันทำงานทุกอย่าง ไม่มีแบ่งแยก ส่วนหญิงชราจะนั่งปักผ้า ชายชราจะทำพิธีสู่ขวัญ (ซิบเมี้ยน)ให้กับลูกๆหลานๆ

เด็กผู้หญิงเด็กผู้ชายต่างก็เล่นด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็น หมากเก็บ งูกินหาง มอญซ่อนผ้า กระโดดหนัง ม้ากระโดด เล่นกันบ่อยๆมากๆ ผู้ใหญ่ก็ไม่ว่า แต่ผู้ใหญ่จะเข้มงวดกับเด็กผู้หญิงเรื่อง ห้ามนอนกลางวัน และห้ามเที่ยวเตร่ตอนกลางคืน ในส่วนตัวอานารีแล้ว ตอนเด็กๆ ก็ไม่เคยได้ไป เที่ยวไหนเลย และเข้มงวดกับเด็กผู้ชายเรื่องห้ามเกี่ยวข้องอบายมุข และการสูบบุหรี่ และพ่อแม่เป็น ผู้ตัดสินชี้ขาด ในกรณีคนในบ้านทะเลาะกัน ถ้าเด็กคนใดฝ่าฝืนจะถูกด่า แต่อาไม่เคยโดนตี

สำหรับบ้านอา และหมู่บ้านส่วนใหญ่ที่อำเภอคลองลานแล้ว เด็กผู้ชายและเด็กผู้หญิงได้ เรียนหนังสือพอๆกัน[61] ตอนเด็กๆอยากเรียนหนังสือมาก และก็ได้เรียนสมใจ แต่ก็ได้เรียนแค่ไม่กี่ปี ทั้งที่ใจอยากเรียนสูงๆจะได้เป็นหมอ อานารีเรียนหนังสือที่โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์จังหวัดตาก 2 ปี จนจบชั้น ป.4 แล้วก็กลับบ้านไปช่วยทำไร่

สมัยนั้น ที่นั่น ยังยึดถือค่านิยมเรื่องพรหมจรรย์ของหญิงสาวกันอย่างเคร่งครัด เพราะถือ ว่าเป็นประเพณี และก็ไม่มีผู้หญิงในหมู่บ้านถูกข่มขืน บางครอบครัว ผู้หญิงมีสิทธิ์ได้รับมรดก เหมือนกัน อย่างกรณีของอานารีก็ได้ที่ดินเป็นมรดกจากพ่อแม่ หลักมรดกนี้ ปัจจุบันก็ยังใช้กันอยู่ ส่วนค่านิยมเกี่ยวกับการเลือกลูกสะใภ้และลูกเขยในสมัยนั้น อานารีบอกว่าไม่รู้

อานารีถูกหมั้นแบบคลุมถุงชนตอนอายุสิบเจ็ดปี สามีอายุยี่สิบสามปี อาชีพทำไร่เหมือน กัน หมั้นแล้วก็ไปอยู่กับสามีเลย แล้วจึงแต่งงานทีหลัง ที่อายอมแต่งเพราะไม่อยากขัดใจแม่ พ่อกับแม่ ได้ค่าสินสอดแบบทยอยส่ง รวมแปดหมื่นบาท ชีวิตครอบครัวตอนแรกลำบากมาก แม้จานใส่ข้าวก็ ยังไม่มี เพราะสามีกับอาแยกออกมาตั้งเป็นครอบครัวเดี่ยว หน้าที่หลักๆของอานารีในฐานะภรรยา คืองานบ้าน และช่วยทำไร่ ทำงานนอกบ้านด้วย ถือว่าช่วยๆกันระหว่างสามีภรรยา ตลอดชีวิตการ แต่งงาน อานารีไม่เคยทะเลาะกับสามีเลย อยู่กันด้วยเหตุผล เวลาเห็นสามีหงุดหงิดมา ก็หลีกเลี่ยง

---

[61] การเรียนในที่นี้ หมายถึงเรียนในระบบการศึกษาที่รัฐจัดขึ้นอย่างเป็นทางการ ซึ่งต่างจากการเรียนใน บริบทที่ป้ามณฑาและน้าฟองยังเด็ก ที่หมายถึง การเรียนภาษาจีนกับครูจีน หรือผู้อาวุโสในหมู่บ้าน

การทะเลาะวิวาท แม้จะยากจน แต่ก็อยู่ด้วยกันอย่างมีความเข้าใจ สามีเป็นคนดีมาก ไม่เอาเปรียบอานารีเลย ตื่นเช้ามาสามีก็ซักผ้าให้ ช่วยงานอา ตื่นก่อนอาเสียอีก เวลามาขายน้ำเต้าหู้ ปาท่องโก๋ก็ช่วยอานารีมาก

อานารีมีลูกสาวสองคน ลูกชายอีกสองคน ไม่มี "ลูกอุ้ม" แต่ถ้าจะ "อุ้ม"เด็กมาเลี้ยง จะถือว่าเพศชายหรือหญิงก็ได้ แต่จะเลือกเด็กด้อยโอกาสเป็นเกณฑ์สำคัญกว่า

เกี่ยวกับอาชีพของอานารี หลังจากไปอยู่กับสามีในปี พ.ศ.2521แล้ว ก็ช่วยกันทำไร่ ปลูกถั่ว ปลูกข้าวโพด อยู่ที่อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร จนถึงปี พ.ศ.2528 มีประกาศปิดป่า ก็เลยโดนกรมป่าไม้ไล่ที่จากบนดอย ปี พ.ศ.2529 จึงเลี้ยงลูกอยู่บ้าน และปักผ้า(ตอนนั้นลูกคนที่สี่เพิ่งคลอด และสามคนแรกไปเรียนหนังสือแล้ว) ปี พ.ศ.2530ไปขายกล้วยทอด (ตอนนั้นน้าฟองก็ไปช่วยขายด้วย) นอกจากนั้นก็ยังขายผัก ผลไม้ ขายไปๆรู้สึกเบื่อเพราะโดนกลั่นแกล้งจากคนเมือง และไม่มีใครแนะนำเรื่องการค้าขายเลย ตัวเองต้องขวนขวายหาทำเอง เหนื่อยและท้อแท้ ก็เลยคิดเปลี่ยนอาชีพ พอดีในกลางปี พ.ศ. 2530 สามีเพิ่งลงไปเป็นคนงานบริษัทเจ้าพระยาหินอ่อน ในจังหวัดภาคกลาง แล้วมีเหตุขโมยขึ้นบ้าน อานารีใจคอไม่ดี ก็เลยตามไปอยู่กับสามี สามีรู้จักหัวหน้าคนงาน อานารีก็เลยไปรับจ้างทำกับข้าว เลี้ยงเด็ก รับจ้างซักผ้าให้ พอมีเงินเก็บก็เลยเปิดร้านขายของชำใกล้ๆบ้านพักคนงานไปด้วย ทำกำไรเดือนละเป็นหมื่น แต่เงินก็ร่อยหรอลงไป เพราะสามีมาป่วยเป็นนิ่วในไต ต้องใช้เงินรักษาเยอะ และในปี พ.ศ.2536 บริษัทก็ยุบโรงงานสาขานี้ลง อานารีก็หมดค่ารักษาอาการป่วยของสามีไปมาก จนไม่มีเงินไปลงทุนเปิดร้านต่อ

อานารีเคยรู้จักกับผู้อำนวยการโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์จังหวัดตากมาก่อน ผู้อำนวยการฯเห็นว่าอานารีลำบาก และมีฝีมือทางการทำเครื่องเงิน จึงให้อานารีมาเป็นวิทยากรในสาขาเครื่องเงินอยู่ที่โรงเรียนตั้งแต่ปลายปี พ.ศ.2536 อานารีใช้ความรู้เรื่องเครื่องเงินเดิม ที่เคยฝึกจากบ้าน ทำงานอยู่ที่นั่น แรกๆรายได้จากการขายเครื่องเงินดี สามีก็มาทำเครื่องเงินช่วย จนถึงปี พ.ศ.2540 ก็ลาออกมาเพราะเครื่องเงินราคาตก เศรษฐกิจไม่ดี ก็หันเหมาขายน้ำเต้าหู้ปาท่องโก๋กับสามีตามคำชักชวนของสามี ที่บริเวณสามแยก ถนนสายแม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่ ในปี พ.ศ.2541 เพราะเห็นว่าเชียงใหม่เป็นเมืองการค้า และก็มีญาติพี่น้องอยู่ที่นี่ ขายได้ประมาณเดือนเดียว สามีก็ถูกตำรวจยิงเสียชีวิตต่อหน้าต่อตาที่หน้าร้าน[62] หลังจากทำใจกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและจัดพิธีศพสามีแล้ว ก็ย้ายที่ตั้งร้าน ไปขายอยู่ในตลาดเดียวกันกับน้าฟองและป้ามณฑา

---

[62] เท่าที่ผู้วิจัยทราบจากคนใกล้ชิดของอานารี เกี่ยวกับการที่สามีของอานารีถูกวิสามัญฆาตกรรมนี้เป็นการกระทำเกินกว่าเหตุของตำรวจที่เข้ามาล่อซื้อยาบ้า เนื่องจากผู้ตายไม่มีอาวุธหรือหนทางใดๆจะต่อสู้ หรือหลบหนีเจ้าหน้าที่ตำรวจในขณะนั้นได้เลย อีกทั้งยังมิได้แสดงท่าทีจะประทุษร้ายเจ้าพนักงาน แต่กลับต้องถูกจ่อยิงเสียชีวิต โดยไม่มีการไต่สวนใดๆเลย

ผึ้ง

ผึ้งเป็นหลานสาวแท้ๆของป้ามณฑากับน้าฟอง พ่อแม่ของผึ้งมีลูกทั้งหมดห้าคน เธอเป็นลูกคนที่สอง และเป็นพี่สาวคนแรก ครอบครัวของเธอเดิมเป็นครอบครัวขยาย ต่อมาก็แยกออกมาสร้างบ้านใหม่อยู่ใกล้ๆกับบ้านหลังเดิมที่รื้อไปแล้ว พ่อแม่ของเธอปลูกข้าวนาและข้าวไร่เป็นรายได้หลัก นอกจากนั้นก็ปลูกข้าวโพด ถั่วลิสง ฝ้าย และ ขิง เป็นต้น เธอเล่าว่าที่บ้านมีที่ดินนับสิบไร่ แต่ไม่ได้ถือครองเป็นโฉนดราชการ ให้แต่สิทธิครอบครองไว้ทำกิน และก็ไม่เห็นมีหน่วยงานใดๆมาส่งเสริมการเกษตรหรือควบคุมการใช้พื้นที่ ราคาผลผลิตก็ไม่ค่อยดี และมีคนทำนาทำไร่ในหมู่บ้านกันเยอะ มีการแข่งขันราคากัน ทำให้การทำนาไร่ไม่คุ้ม

ผึ้งทำงานตั้งแต่เล็ก อายุตั้งแต่หกขวบก็เริ่มไปไร่กับพ่อกับแม่ เป็นลูกที่ขยันขันแข็งที่สุดในบ้าน กลับจากไร่มาก็ล้างจาน ทำงานบ้านต่างๆ เท่าที่พอจะทำได้ แต่เริ่มทำงานจริงจังตั้งแต่อายุประมาณเก้าขวบเป็นต้นมา เธอว่าพ่อกับแม่ต่างก็ทำงานหนัก พ่อไปไร่ทำงานที่ต้องใช้แรงมากเป็นหลัก แต่แม่ทำหนักกว่า เพราะต้องไปไร่กับพ่อทุกวัน กลับมาแล้วแม่ยังต้องทำงานบ้าน เลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ และดูแลลูกๆอีก พ่อก็ช่วยทำกับข้าวบ้าง แต่ทำในบางเวลา บางโอกาส เช่นในเวลามีงานพิธีต่างๆ หรือเวลาที่แม่ไม่อยู่ และก็ช่วยเลี้ยงลูกบ้าง แต่ก็น้อยมากเมื่อเทียบกับแม่ บางทีแม่ก็กินข้าวทีหลัง โดยรวมแล้ว แม่เสียสละให้กับครอบครัวและให้กับพ่อมากกว่าที่พ่อเสียสละให้กับครอบครัวและให้กับแม่ ส่วนการแบ่งงานของลูกๆนั้น ก็แล้วแต่ครอบครัว บางคนพ่อแม่รักมาก รักแบบตามใจก็เลยไม่ค่อยให้ไปทำงานลำบากอะไร บางครอบครัว อย่างข้างบ้านของเธอ มีลูกทั้งหมดแปดคน แต่ลูกชายคนโตต้องทำงานหนักกว่าลูกคนอื่นๆ บางครอบครัวลูกทุกคนก็ทำงานพอๆกันหมด สำหรับครอบครัวของเธอแล้ว พี่ชายคนโตเป็นคนเกียจคร้าน ไม่ค่อยไปไร่ ไม่ช่วยล้างจาน ไม่ช่วยทำงานบ้าน แล้วยังชอบแกล้งน้อง แต่ก็ถูกผู้ใหญ่รักและเอาอกเอาใจมาก ไม่ค่อยโดนตีเมื่อเทียบกับเธอ แต่เธอไม่รู้สึกอิจฉาเพราะตอนเด็กๆก็มีผู้ใหญ่มาให้ความสำคัญกับเธอมากเหมือนกัน ส่วนคนแก่ผู้ชาย บางคนก็ช่วยหาฟืน บางคนก็ช่วยขายของ ที่เป็นหญิงก็ช่วยเลี้ยงหลาน หั่นหยวกกล้วยเลี้ยงหมู และในหมู่บ้านของเธอ ยังมีสูบฝิ่นอยู่บ้าง ทั้งหญิงและชายชรา และแม้ว่าอาชีพในหมู่บ้านจะมีหลากหลายขึ้น ไม่ว่าจะเป็นงานข้าราชการ งานรับจ้าง งานค้าขายต่างๆ แต่ชายหนุ่มโดยทั่วไปจะไปไร่ นอกนั้นก็จะเข้าเมืองไปรับจ้าง แต่ก็ลงมาทำงานในเมืองน้อยกว่าผู้หญิงเยอะ

ผึ้งเล่าว่าสมัยที่เธอยังเด็กนั้น เด็กผู้ชายกับเด็กผู้หญิงก็เล่นด้วยกันเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็มีการละเล่นบางอย่างเล่นเฉพาะในหมู่ผู้หญิง เช่น กระโดดหนัง หมากเก็บ เล่นขายของ พ่อแม่จะเข้มงวดกับเธอและพี่ๆน้องๆไม่ให้ลงไปเล่นน้ำในลำธาร เพราะเกรงจะเป็นอันตราย ผึ้งกับพี่ชายคนโตและน้องชายคนรองเคยฝ่าฝืนครั้งนึง เธอก็เลยโดนตีที่มือและที่ก้น ส่วนพี่ชายและน้องชายวิ่งหนีไปได้ เลยรอดตัวไป

กรณีที่พ่อแม่ทะเลาะกัน ซึ่งเธอว่า นานๆทีจะเห็นทะเลาะ ทะเลาะกันทีก็มีตีกันทั้งแม่และพ่อ ตอนเป็นเด็กเธอเห็นแล้วก็กลัว ได้แต่ยืนร้องไห้ ปู่ พ่ออุ๊ย แม่อุ๊ย ทั้งหลายก็จะมาช่วยกันปราม ช่วยกันปลอบ แต่ถ้าเป็นกรณีพิพาทระหว่างเพื่อนบ้าน เช่น มีอยู่ครั้งหนึ่งที่แม่ของเธอไปด่าผู้หญิงข้างบ้าน ที่เป็นญาติห่างๆว่าเป็นคนไม่ดี มาแก้ผ้าขั่วพ่อให้ไปหลง ทางฝ่ายผู้หญิงคนนั้นก็ไม่ยอม เป็นเดือดเป็นแค้น พ่อหลวงบ้านก็จะเป็นคนกลางเข้ามาตัดสิน ซึ่งท้ายที่สุด แม่ของเธอต้องเสียค่าปรับให้กับผู้หญิงคนนั้นไปหนึ่งร้อยบาท และอย่างกรณีมีผู้หญิงถูกชายหนุ่มปีนเข้าหาถึงในห้องนอนตอนกลางคืน พ่อหลวงบ้านก็จะเป็นคนกลางช่วยเจรจาให้กับญาติทั้งสองฝ่าย ว่าจะให้มีการปรับกันเท่าไร ถ้าแค่ลวนลามก็อาจจะไม่กี่ร้อย แต่ถ้าถึงขั้นได้เสียกันก็อาจเป็นหมื่นบาท เรื่องหญิงสาวโดนข่มขืนนี้ เธอบอกว่าก็มีอยู่ แต่ไม่รู้ว่ามีกี่มากน้อย

ตอนเด็กเล็กๆ พ่อรักเธอมาก ไปไหนๆก็พาอุ้มไป คอยหยอกเย้าเล่นด้วย แต่พอเธออายุประมาณสิบขวบ พ่อก็เริ่มวางตัวนิ่งเฉยกับเธอ ไม่มาใกล้ชิดอย่างแต่ก่อน เธอเล่าว่า โดยทั่วไปในหมู่บ้าน พอลูกเริ่มเป็นสาว หรืออายุประมาณสิบขวบ พ่อก็จะเริ่มทำตัวห่างจากลูกสาวคนนั้น

อายุของหญิงสาวที่สังคมอิวเมี่ยนนิยมให้มีการหมั้นหมายและแต่งงานจะอยู่ในช่วงสิบหกถึงสิบแปดปี แต่ในหมู่บ้านของเธอ เด็กสาวอายุสิบสี่ปีบางคนก็มีสามีแล้ว เรื่องคลุมถุงชน เธอบอกว่าหมดสมัยไปแล้ว ส่วนค่านิยมเรื่องพรหมจรรย์ของผู้หญิง ปัจจุบันไม่เคร่งครัด ส่วนใหญ่ เด็กผู้หญิงในหมู่บ้านก็ได้เสียกันกับผู้ชายกันก่อนหมั้นไปเรียบร้อยแล้ว พ่อแม่ส่วนใหญ่ก็ไม่ว่า จะตามใจลูกมากกว่า แต่พ่อแม่ก็ไม่อยากให้ลูกสาวตัวเองไปมีอะไรกับใครก่อนหมั้นหมายหรือแต่งงาน หรอก เธอบอก

หลักในการเลือกลูกสะใภ้ นิยมดูว่าพ่อแม่ของหญิงคนนั้นเป็นอย่างไร “ลูกสาวมักจะเหมือนแม่มัน” เธอว่า และยังดูนิสัยของหญิงคนนั้นว่าขยันขันแข็งไหม เธอบอกว่านั่นเป็นหลักในอุดมคติ เพราะส่วนใหญ่ในความเป็นจริง พ่อแม่มักตามใจลูกชาย เรื่องที่จะมาดูวันเดือนปีเกิดของหญิงชายว่าจะสมพงษ์กันหรือไม่นั้น ปัจจุบันไม่สำคัญแล้ว แต่บางครอบครัว ลูกชายก็ตามใจพ่อแม่ ส่วนหลักในการเลือกลูกเขย พ่อแม่ฝ่ายหญิงก็จะดูว่าเป็นคนขยันหรือเปล่า ติดเหล้าติดยาไหม มีฐานะพอจะเลี้ยงดูลูกสาวของพวกเขาได้หรือไม่ แต่โดยทั่วไป พ่อแม่ก็สุดแล้วแต่ลูก แต่ก็มีเหมือนกัน ที่ลูกสาวก็บอกแล้วแต่พ่อแม่

พ่อแม่ของเธอไม่ค่อยมีเวลามาดูแลลูกๆมากนัก เพราะมีลูกหลายคน และใช้เวลาหมดไปกับการทำงานหนักในแต่ละวัน อีกอย่าง พอเธอ พี่ชายคนโต และน้องชายคนรอง อายุเข้าเกณฑ์ ก็ต้องไปโรงเรียนในตอนกลางวัน กลับมาถึงบ้านก็หุงหาอาหารกินกันเอง ส่วนน้องๆที่ยังเล็ก พ่อแม่ก็อุ้มใส่มัดติดหลัง พาไปไร่ด้วย เพราะตอนกลางวันไม่มีคนช่วยดู เย็นมาถึงจะได้เจอกันพร้อมหน้า

ตอนเด็กๆเธอเรียนหนังสือที่โรงเรียนประถมของ สปช.จนถึงชั้น ป.5 เทอมหนึ่ง แล้วก็มาเรียนต่อที่โรงเรียน สหศาสตร์ศึกษา ในตัวเมืองเชียงราย โดยได้รับความอนุเคราะห์จากโครงการช่วยเหลือเด็กยากจนของญี่ปุ่น เธอเรียนจนจบชั้น ม.3 ในปี พ.ศ.2539 และก็ได้โควตาเรียนต่อโรงเรียนพาณิชย์ โดยทางญี่ปุ่นจะช่วยออกค่าเทอมให้ครึ่งหนึ่ง และผึ้งต้องออกเองอีกครึ่งหนึ่ง ตอนนั้นเธอคิดว่าตัวเองก็ยังไม่มีรายได้ ที่บ้านก็ยังกระเบียดกระเสียนอยู่ แม้ว่าทางบ้านจะไม่ว่าอะไรถ้าเธอจะเรียนต่อ แม่ก็บอกว่าจะช่วย แต่เธอก็ไม่มั่นใจว่าทางบ้านจะส่งได้ตลอดรอดฝั่ง ก็เลยตัดสินใจหันหลังให้กับทางเลือกนั้น

หลังจากที่ผึ้งเรียนจบ ม.3 เธอก็เลยเดินทางลงมาเชียงใหม่กับป้ามณฑา มาช่วยป้าตัดผ้าและมาเป็นพนักงานเสริฟร้านอาหารแถวบ้านสันลมจอย ใกล้วัดร่ำเปิง เป็นสาวเสริฟได้เพียงสามวัน ป้าก็ให้ลาออก เพราะคนทรงที่ชื่อ “เจ้าน้อย” ที่แกไปหามาเตือนว่า ถ้าผึ้งทำงานที่นั่นจะถูกหลอกไปขาย ทำงานอยู่เชียงใหม่ตอนนั้นรวมเวลาได้ประมาณเดือนเดียวก็กลับบ้าน ไปช่วยทำสวนป่ากับปู่ ปู่ของเธอรับงานปลูกสวนป่ามากระจายให้กับคนงานต่างๆ ซึ่งมีทั้งอิวเมี่ยนและลาหู่ ทั้งหญิงและชาย ได้ค่าแรงพอๆกัน ตอนนั้นเธอไปทำงานร่วมกับพี่ชายและอาผู้หญิง(แต่วัยไล่เลี่ยกัน)ที่ชื่อ “น็อด” และคนงานลาหู่ ไปทำสวนป่าที่อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ และไปทำที่จังหวัดแพร่ด้วย ไปนอนค้างอ้างแรมอยู่ในป่าตลอด เธอโดนแมลงมีพิษกัดจนขาเป็นฝีเป็นหนอง ทรมานมากจนนอนไม่หลับ ร้องไห้กระซิกๆอยู่ในความมืดตลอดทั้งคืน ไม่มีใครมาสนใจช่วยรักษา จนหนึ่งสัปดาห์ผ่านไป แผลก็หายไปเอง งานหลักๆที่เธอทำคือทำแนวกันไฟ และช่วยบันทึกและคิดคำนวณค่าใช้จ่ายต่างๆให้กับปู่ เพราะปู่เป็นหัวหน้าคนงานที่รับงานมาอีกที

ต้นปี พ.ศ.2540 อาจารย์โรงเรียนประถมในหมู่บ้านแนะนำให้เธอลงมาช่วยเลี้ยงเด็ก และทำงานบ้านให้กับสามีภรรยาคนไทยพื้นราบคู่หนึ่ง ในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เธอได้เงินเดือนๆนั้นประมาณสองพันบาท งานก็ค่อนข้างสบาย แต่ตอนนั้นตัวเองยังเป็นคนอารมณ์ร้อนหงุดหงิดง่าย มาอยู่กับเด็กเล็กทั้งวันก็ไม่สนุก ทำงานได้แค่เดือนเดียวก็เลยลาออก กลับมาบ้านได้สักพักก็เจออาผู้หญิงชื่อ “ไนซ์” ซึ่งขณะนั้นกำลังทำงานอยู่ที่โรงงานพลาสติกที่นครปฐม ไนซ์กลับมาเยี่ยมบ้าน มาเจอเธอกับน็อดเข้า ก็เลยชวนไปทำงานเป็นคนงานด้วยกันที่โรงงานดังกล่าว เธอกับน็อดทำงานเป็นเสมียนอยู่ที่นั่นประมาณสิบเอ็ดเดือน น็อดก็ชวนกลับมาเรียนต่อชั้นม.4-5-6 ที่เชียงรายต่อ เธอก็เลยลาออกพร้อมกับน็อด เดินทางกลับจากนครปฐมสู่เชียงรายอีกครั้ง

แต่พอกลับมาอยู่บ้าน เจอเพื่อนฝูงเก่าๆเยอะแยะ ก็เลยชวนกันเที่ยวเตร่ ประกอบกับมีหนุ่มคนเมือง ขึ้นมาเที่ยวจีบสาวในหมู่บ้าน ผึ้งก็เลยติดน้ำ ติดอา ติดเพื่อนไปเที่ยวเป็นกลุ่มกับหนุ่มคนเมือง แม่ก็บ่นอยู่เหมือนกัน อยู่ได้ประมาณเดือนกว่า หัวหน้างานสวนป่าคนนึงที่สนิทสนมกับปู่ก็ชวนผึ้งกับน็อดไปช่วยเลี้ยงลูกและทำงานบ้านที่กรุงเทพ แต่ทำงานได้อาทิตย์เดียว เธอก็ขอกลับ

เพราะชอบอิสระมากกว่า เธอกับน็อตไม่ได้ค่าจ้างก็จริง แต่ได้ไปเที่ยวเปิดหูเปิดตาหลายแห่ง ขากลับหัวหน้าคนนี้ก็พามาส่ง แต่เขาต้องแวะดูงานที่จังหวัดแพร่ ทั้งสองสาวก็เลยได้แวะเที่ยวในตัวเมืองจังหวัดแพร่ ได้ดูหนังและกินอาหารในโรงแรมอีกด้วย เธอเล่าให้ฟังอย่างสนุกสนาน

พอกลับถึงบ้าน ก็คบเพื่อน เที่ยวเตร่ แม่ก็ว่าเหมือนกัน แต่ก็ไปเป็นกลุ่มกับหนุ่มคนเมืองที่มาจีบ มีงานสงกรานต์ก็ไปเล่นน้ำ บางทีก็ไปเที่ยวน้ำตก และไปกินข้าวที่ร้านอาหารต่างๆ ซ้อนมอเตอร์ไซค์ซ้อนกันสามคนไปเที่ยวตะลอนไปตะลอนมา ไม่ค่อยได้ไปไร่ หรือทำงานช่วยที่บ้านสักเท่าไร เป็นอย่างนี้ได้ประมาณหนึ่งเดือน พอดีว่าป้ามณฑาต้องการให้ผึ้งลงมาช่วยงานขายน้ำเต้าหู้ ปาท่องโก๋ ก็เลยเดินทางลงมาเชียงใหม่อีกครั้ง

ตุ๊ดตู่

เนื่องจากน้าฟองเป็นน้องสาวของพ่อของตุ๊ดตู่ ตุ๊ดตู่จึงมีศักดิ์เป็นหลานของน้าฟอง รวมทั้งป้ามณฑาด้วย เธอเป็นเด็กวัยรุ่นอายุสิบสี่ปี ยังโสด แต่ก็ได้เดินทางออกไปไหนต่อไหนหลายที่หลายจังหวัด วัตถุประสงค์หลักๆคือหางานทำ ชีวิตครอบครัวบนดอยของตุ๊ดตู่ ถ้าดูในแง่เศรษฐกิจ ดูจะฝืดเคืองกว่าผู้หญิงอิวเมี่ยนคนอื่นๆที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น รายได้หลักๆของครอบครัวมาจากการทำไร่ และหาของป่า ซึ่งเธอบอกว่าเป็นงานที่หนัก ได้เงินก็น้อย จะมีข้อดีอยู่บ้างก็คือได้อยู่ใกล้ๆญาติพี่น้องเท่านั้นเอง และคนที่ทำงานหนักที่สุดในบ้านคือแม่ เพราะในขณะที่พ่อทำไร่เป็นหลักอย่างเดียวนั้น แม่ก็ไม่เพียงแต่ทำไร่เท่านั้น แต่ต้องทำงานบ้าน หุงหาอาหารและดูแลลูกๆอีก ในขณะที่คนเฒ่าคนแก่ก็ไม่ทำงาน เอาแต่สูบฝิ่นทั้งผู้หญิงผู้ชาย

ตุ๊ดตู่เป็น "ลูกอุ้ม" พ่อแม่ที่แท้จริงของเธอเป็นคนอิวเมี่ยนในหมู่บ้านติดๆกันกับผึ้ง ชื่อบ้านยังฮอม อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย พอโตเป็นสาว ตุ๊ดตู่ก็ได้เจอพ่อแม่ที่แท้จริงของเธอ เธอก็เรียกขานพวกเขาว่าพ่อกับแม่เหมือนกันกับพ่อแม่ที่อุ้มเธอไปเลี้ยง แต่เธอก็ไม่ได้ปฏิบัติอะไรต่อพวกเขาเป็นพิเศษ อาจเพราะถือว่าพ่อแม่ที่อุ้ม หรือเลี้ยงดูเธอมาตามประเพณีนั้นสำคัญกว่าพ่อแม่ที่ให้กำเนิดเธอมาในกรณีนี้[63]

ตุ๊ดตู่เป็นคนว่าง่าย ไม่ค่อยจะพูดหรือแสดงความเห็นอะไร ตอนเด็กๆ พ่อแม่บอกให้เรียนหนังสือ เธอก็ไปเรียน แต่ไม่ได้มีความรู้สึกรักที่จะศึกษาเล่าเรียนเท่าใด ก็สักแต่ว่าเรียนให้จบๆไป เธอเรียนจบ ป.6ในปี พ.ศ.2539 ขณะนั้นเพิ่งอายุสิบสองปี เรียนจบ อยู่บ้านได้เดือนเดียวแล้วก็ลงไป

---

[63] คนัย ซึ่งเป็นน้องชายของผึ้งก็เป็น "ลูกอุ้ม"เหมือนกัน ผู้วิจัยเคยสอบถามคนัยถึงความรู้สึกและแนวทางปฏิบัติ หากเขาได้พบพ่อแม่ที่แท้จริง เขาตอบว่าตัวเองไม่รู้สึกว่าอยากจะค้นหาผู้ให้กำเนิดที่แท้จริงนั้น รู้สึกเฉยๆมากกว่าถึงรู้ก็คงไม่ได้ไปอยู่ปรนนิบัติดูแลอะไร เพราะถือว่าพ่อแม่คนที่เลี้ยงตัวเองมาสำคัญกว่า เพราะมีบุญคุณที่เขาต้องทดแทน

หางานในกรุงเทพ โดยถือโอกาสจากการไปเยี่ยมญาติๆ แต่อยู่กรุงเทพได้เพียงเดือนเดียวก็ต้องกลับมาช่วยงานอยู่ที่บ้าน

ปี พ.ศ.2540 เธอไปทำงานอยู่กับญาติของแม่ที่กรุงเทพ เป็นงานบ้าน ช่วยดูแลเด็ก (ดูแลลูกของญาติคนนั้น) ทำงานอยู่เดือนเดียวได้เงินสองพันกว่าบาท จากนั้นก็กลับมาอยู่บ้าน กลับมาได้ไม่นานก็เดินทางมาเชียงใหม่ มาช่วยน้าฟองขายเต้าหู้เป็นพักๆ ไปๆมาๆระหว่างที่บ้านกับเชียงใหม่

ปี พ.ศ.2541 เธออยู่ช่วยทำไร่ที่บ้านหลายเดือน แล้วก็ไปช่วยทำงานบ้านและดูแลเด็กให้กับเพื่อนของพ่อที่สมุทรปราการ ทำงานได้เดือนกว่า ได้เงินค่าจ้างและข้าวของจากครอบครัวนี้รวมมูลค่าสี่พันกว่าบาท จากนั้นก็กลับบ้านไปทำไร่ แล้วลงมาช่วยขายน้ำเต้าหู้ ปาท่องโก๋อยู่กับน้าฟองในปี พ.ศ.2543

2.5 เครือข่ายกับความอยู่รอด : ความสัมพันธ์ของผู้หญิงอิวเมี่ยนกับวิถีชีวิตในป่าคอนกรีต

จากเรื่องราวความเป็นมาของผู้หญิงอิวเมี่ยนแต่ละคน ที่ผู้วิจัยเลือกมาเป็นกรณีศึกษา ดังที่ได้กล่าวไว้ในหัวข้อที่แล้ว จะพบว่าแต่ละคนมีที่มาที่ไป มีประสบการณ์ชีวิตที่เหมือนกันบ้าง แตกต่างกันบ้าง มีทรรศนะและค่านิยมในเรื่องต่างๆโดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับครอบครัว ในรูปแบบที่หลากหลาย และซับซ้อน ไม่ได้ยึดแบบแผนใดตายตัว และก็แทบจะไม่เหมือนที่นักมานุษยวิทยาได้สำรวจและบันทึกเอาไว้เมื่อหลายสิบปีก่อนเลย[64] ในหัวข้อที่แล้ว ผู้วิจัยได้นำผู้อ่านไปรู้จักกับชีวิตก่อนหน้าจะมาเป็นแม่ค้าขายน้ำเต้าหู้ของผู้หญิงอิวเมี่ยนทั้งห้า และก่อนที่เราจะไปถึงการวิเคราะห์ในประเด็นที่ตั้งไว้ในการศึกษาครั้งนี้นั้น ผู้วิจัยจะนำผู้อ่านไปสัมผัสกับชีวิตการปรับตัวของพวกเธอแต่ละคนอีกครั้ง ซึ่งเป็นชีวิตในขณะที่ลงมาทำมาหากิน โดยการขายน้ำเต้าหู้ ปาท่องโก๋ ในป่าคอนกรีตอย่างเต็มตัว

---

[64] หลายสิบปีก่อน มีการสำรวจข้อมูลชาวเขาจำนวนมาก ที่ให้ภาพว่าอิวเมี่ยน (เย้า) เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่เน้นความถูกต้องของจารีตประเพณี มีความเคร่งครัดในการถือผี และมีระบบเครือญาติที่มีโครงสร้างเป็นระเบียบแน่นอน ทุกคนในครอบครัวมีพันธะหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติต่อกันอย่างชัดเจนและประสานกันอย่างสอดคล้อง มีการควบคุมทางสังคมอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะกับผู้หญิง เป็นต้น ซึ่งงานศึกษาเหล่านี้ ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดโครงสร้างหน้าที่นิยม(Structural - functionalism) และมีความสุดโต่งอยู่ในสองลักษณะคือ ถ้าไม่มองว่าอิวเมี่ยนเป็นพวกที่มีภูมิปัญญาพื้นบ้านที่น่าชื่นชมไปหมดแล้ว ก็มองว่าเป็นพวก ล้าหลังทางอารยธรรม หรือกดขี่ผู้หญิงให้เป็นเหมือนทาส

น้าฟอง

ในปี พ.ศ.2539 หลังจากล้มเหลวจากการเปิดร้านขายของชำในปี พ.ศ.2538 ถึงสองครั้งสองครา น้าฟองก็มาเปิดร้านขายน้ำเต้าหู้ ปาท่องโก๋เอง โดยไม่ได้ตั้งใจมาก่อน เริ่มต้นจาก การที่น้องสาวของสามีได้รับคำแนะนำจากญาติทางฝ่ายน้องเขยของน้าฟองให้ลองมาขายดู น้องสาวของสามีมีลูกอ่อนอยู่เป็นภาระ ขายของลำบาก ก็เลยให้น้าฟองกับสามีขายแทน ก่อนมาตั้งร้าน ในเชียงใหม่ก็มีร้านน้ำเต้าหู้ ปาท่องโก๋ที่เป็นของอิวเมี่ยนอยู่ก่อนแล้ว 10 – 20 เจ้า แต่เป็นคนหมู่บ้านอื่น บ้างเป็นญาติกันแต่ก็เป็นญาติห่างๆ พอมาค้าขายอยู่นานเข้ามีคนไปมาหาสู่ก็รู้จักกัน

แรกตั้งร้านก็ช่วยกันขายกับสามี แต่ต่อมามีคดีความ สามีถูกตำรวจจับตัวไป น้าฟองก็ได้ญาติพี่น้อง ไม่ว่าจะเป็นจากเชียงรายหรือจากกำแพงเพชรมาช่วย ป้ามณฑาเป็นคนที่มาช่วยน้าฟองในระยะแรกๆ และพาผู้หญิงอิวเมี่ยนวัยกลางคนคนหนึ่งมาช่วยในปี พ.ศ.2539 สักพักผู้หญิงคนนั้นก็ออกไป แล้วน้าฟองก็ได้หลานสาวอีกสองคนมาช่วย หนึ่งในนั้นก็คือผึ้ง ส่วนอานารี หลังจากยุบกิจการน้ำเต้าหู้ ปาท่องโก๋ ของตนเองเนื่องจากสามี ซึ่งเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงสำคัญมาเสียชีวิตไปนั้น ก็เข้ามาช่วยน้าฟองขายในปี พ.ศ.2541

หลังจากมาช่วยน้าฟองได้ประมาณหนึ่งปี อานารีก็แยกออกไปเปิดร้านเอง อยู่ริมถนนในตลาดฝั่งเดียวกัน ต่อจากนั้นไม่นาน ป้ามณฑาก็ทดลองขายตอนเช้า ปรากฏว่าพอขายได้ ก็เลยแยกออกมาตั้งร้านอีกคน โดยมีผึ้งกับผู้หญิงอิวเมี่ยนวัยกลางคนซึ่งเป็นญาติห่างๆอีกคนหนึ่งมาคอยช่วย ส่วนน้าฟองหลังจากอานารีและป้ามณฑาแยกตัวออกไปตั้งร้านเองนั้น ก็ได้แรงงานซึ่งส่วนใหญ่เป็นญาติพี่น้องที่เป็นผู้หญิงผลัดเปลี่ยนมาช่วยงานอยู่เสมอๆ โดยมีผึ้งเป็นแรงงานเสริมยามที่ลูกค้าเยอะทำไม่ทัน หรือขาดคนงาน มีอยู่ช่วงหนึ่งที่จ้างคนไทยพื้นราบสองคน คนนึงเป็นพี่สาว อีกคนเป็นน้องชายมาช่วยงานน้าฟอง แต่ทำงานได้แค่สองเดือนก็ลาออกไป ปัจจุบันน้าฟองมีคนช่วยงานหลักๆอยู่สองคน คือตุ๊ดตู่และดนัย ทั้งสองคนเป็นหลาน และเพิ่งเข้ามาช่วยงานในปี พ.ศ.2543 ส่วนผึ้งซึ่งเป็นหลานสาวของน้าฟองและเป็นพี่สาวของดนัย ก็แวะเวียนเข้ามาช่วยงานตามโอกาส

น้าฟองเล่าว่าการขายน้ำเต้าหู้ ปาท่องโก๋ค่อนข้างเหนื่อย เพราะร้านของน้ามีลูกค้าอยู่จนดึก ตีหนึ่ง ตีสองกว่าจะเริ่มเก็บร้าน ปัญหาหลักๆของน้าฟองคือคนช่วยงานแบบอยู่ประจำไม่ค่อยมี ส่วนใหญ่มาช่วยได้พักนึงก็ออกไปทำงานอื่น ได้แต่คนมาช่วยงานชั่วคราว ตัวเองสุขภาพก็ไม่สู้จะแข็งแรงนัก

ตอนตั้งร้านกับสามี ใช้เงินทุนจากที่เคยเก็บสะสมไว้จากการทำงาน ที่ดินทำกินของสามีก็ไม่มีแล้ว[65] การค้าขายครั้งนี้ถ้าไปไม่รอดอีก ก็คงหมดตัว โชคดีที่มีลูกค้ามาซื้อเรื่อยๆ แรกเริ่มตั้งร้านก็ได้ไม่มาก แต่ทนๆขายไปคนเริ่มรู้จัก และมีห้างร้านบ้านพักอาศัยในบริเวณนั้นผุดขึ้นเรื่อยๆทำให้คนสัญจรไปมามากขึ้น การค้าก็เริ่มคล่องตัว บางคืน ก็มีคนมาเหมาน้ำเต้าหู้ หรือซื้อเป็นจำนวนร้อยถุง แต่ยอดขายในช่วงหลังๆลดลง เพราะนอกจากเศรษฐกิจจะไม่ดีแล้ว ยังมีคู่แข่งทั้งในตลาดเดียวกัน และตลาดอื่นๆมาแย่งลูกค้าไป ในขณะที่ต้นทุนราคาถั่วเหลือง และต้นทุนอื่นๆเช่น ค่าน้ำ ค่าไฟฟ้า ค่าครองชีพก็สูงขึ้น

ด้วยนิสัยที่ค่อนข้างเก็บตัว ทำให้น้าฟองไม่ค่อยจะมีเพื่อนมากนัก เมื่อเทียบกับป้ามณฑาและอานารี สำหรับพื้นที่ในเมืองเชียงใหม่แล้ว ถ้าเทียบตามจำนวน น้าฟองมีความสนิทสนมคุ้นเคยกับผู้หญิงอิวเมี่ยนในเมืองคนอื่นๆ มากเป็นสัดส่วนอันดับหนึ่ง รองลงไปคือกลุ่มผู้ชายอิวเมี่ยน ผู้หญิงคนเมือง และผู้ชายคนเมืองตามลำดับ ซึ่งในแต่ละกลุ่ม น้าฟองมีความสัมพันธ์ในลักษณะต่างๆ ดังนี้

ความสัมพันธ์ระหว่างน้าฟองกับผู้หญิงอิวเมี่ยนในเมือง

ผู้หญิงอิวเมี่ยนในเมืองที่น้าฟองรู้จักคุ้นเคยจริงๆ หากไม่นับรวมลูกสาวตนเองแล้ว ก็มีอยู่จำนวนสิบสองคน ส่วนใหญ่เป็นญาติกันตามสายเลือด[66] และเป็นผู้หญิงวัยไล่เลี่ยกัน ขายน้ำเต้าหู้ปาท่องโก๋เหมือนๆกัน แต่บางคนก็ขายก๋วยเตี๋ยว สถานที่ขายก็กระจายกันออกไป เช่น ตลาดประตูเชียงใหม่ ตลาดหน้าศาลากลางจังหวัด ตลาดหนองหอย แต่โดยมากก็อยู่ในตัวเมืองเชียงใหม่ ตามตลาดย่านชุมชนต่างๆ ฐานะทางเศรษฐกิจก็ปากกัดตีนถีบกันอย่างน้าฟอง มีบ้างบางคนที่มีฐานะดี บางคนอยู่เป็นแม่บ้านทำงานบ้าน ให้กับสามีที่เป็นข้าราชการ ไม่ต้องออกมาขายของอย่างคนอื่นๆ

เนื่องจากน้าค่อนข้างเป็นคนเก็บตัว โดยมากแล้วจึงไม่ได้ไปเยี่ยมเยียนใครที่ไหน นอกจากไปหาสามีและลูก ดังนั้น ญาติพี่น้อง รวมทั้งมิตรสหายต่างๆ จึงมักเป็นฝ่ายมาหาน้าฟองซะมากกว่า

---

[65] ต้องขายสิทธิทำกินในที่ดินไป เพื่อนำเงินมาวิ่งเต้นซื้ออิสรภาพให้กับสามีในคดียาบ้า ซึ่งปัจจุบัน ยังคงขึดเยื้ออยู่

[66] สนิท สมัครการ ได้จำแนกที่มาของความเป็นญาติของมนุษย์ออกได้เป็นสองแบบ คือ ความเป็นญาติที่เกิดจากปัจจัยทางชีวภาพ (Biological factor) และความเป็นญาติที่เกิดจากปัจจัยทางสังคม (Social factor) ญาติตามสายเลือด หรือญาติร่วมสายโลหิต (Consanguineal kin) เป็นญาติที่เกิดจากปัจจัยทางชีวภาพ ซึ่งหมายถึง ญาติที่เกิดขึ้นจากการสืบสายเลือด หรือถ่ายทอดพันธุกรรม อันเป็นผลจากการผสมพันธ์กัน ตามธรรมชาติของมนุษย์ ญาติแบบนี้เราอาจนับโดยตรงขึ้นไป คือ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ทวด และเราอาจนับโดยตรงลงมา คือ ลูก หลาน เหลน ฯลฯก็ได้ ญาติแบบนี้จึงมักขยายตัวออกไปในทางดิ่ง(vertical line)เป็นส่วนมาก ดูเพิ่มเติมใน สนิท สมัครการ *มีเงินก็นับว่าน้อง มีทองก็นับว่าพี่* (กรุงเทพ : บรรณกิจ, 2519) , หน้า 5-8.

ส่วนใหญ่มาพบปะพูดคุยด้วย ที่คอยช่วยเหลือเป็นธุระให้หลายๆครั้งก็มีหลายคน อย่างเช่น บางคนช่วยแนะนำยี่ปั๊ว ให้มาส่งขนมปังและใบเตยที่ร้านน้าฟอง ทำให้น้าฟองไม่ต้องเสียเวลาและเปลืองค่าน้ำมันไปซื้อเอง บางคนแวะมาเยี่ยมเยียน เห็นลูกค้าเยอะ ก็มาช่วยขาย ไม่คิดค่าแรงอะไร บางคนก็ช่วยเฝ้าร้านให้ชั่วคราว ตอนน้าหรือคนอื่นๆในร้านออกไปทำธุระ ช่วยแลกเงินเพื่อทอนลูกค้า บางทีของร้านอื่นขายไม่พอ ก็มาช่วยซื้อของน้าฟองไปขาย เวลาขายของอยู่แล้วมีโทรศัพท์มาหาน้าฟอง ก็มาเรียกน้าฟองให้ไปรับ ทำนองถ้อยทีถ้อยอาศัย แต่ก็มีบ้าง บางกรณีที่เป็นเรื่องสัญญาที่เคร่งครัดขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง ก็คือเรื่องการหยิบยืมเงิน ซึ่งส่วนใหญ่ น้าฟองเป็นผู้ให้ยืม มากกว่าจะไปยืมคนอื่นเขา

นอกจากน้าฟองจะคุ้นเคยกับผู้หญิงอิวเมี่ยนวัยไล่เลี่ยกันแล้ว อีกส่วนหนึ่งที่น้าฟองคบหาอยู่นั้นก็คือเด็กวัยรุ่นอิวเมี่ยนอายุตั้งแต่สิบสี่ ถึงสิบเก้า ที่ตามมาช่วยงานญาติๆตามร้านน้ำเต้าหู้ปาท่องโก๋ พวกนี้จะเข้ามาเป็นแรงงานเสริม หรือคนช่วยงาน หรือลูกมือ ในขณะที่ผู้ใหญ่จะเป็นผู้ประกอบการ คนที่ช่วยเหลือน้าฟองมากที่สุดคือผึ้ง คือช่วยเป็นธุระปะปังต่างๆ ตามแต่น้าจะไหว้วาน ตามแต่ผึ้งจะว่าง เช่น ไปเยี่ยมสามีและลูกแทนน้าในบางครั้ง ไปซื้อของกินของใช้ในชีวิตประจำวันที่ศูนย์การค้าใหญ่ๆให้น้า เพราะซื้อที่นั่นได้ลดราคามากกว่า เป็นต้น ส่วนเด็กสาวคนอื่นๆก็นานั่งคุยกันกับน้า และอาศัยไว้วานให้ทำธุระให้เหมือนกัน แต่น้าชอบใช้ผึ้งทำมากกว่า

การอาศัยไหว้วานคนอื่นๆในแต่ละครั้งนั้น ถ้ามีค่าใช้จ่าย เช่นค่าน้ำมันรถ ค่าแรง ที่เห็นว่าเสียไปเยอะ น้าฟองก็จะช่วยออกเงินให้ น้าฟองเป็นคนที่ไม่ค่อยจะขัดแย้งกับใคร แต่ก็มักถูกอานารีและป้ามณฑาว่า บางครั้งผึ้งก็ว่าน้าเหมือนกัน ซึ่งไม่ว่าจะถูกหรือผิด น้าฟองก็มักจะนิ่งเฉย มีเพียงสีหน้าเท่านั้น ที่บ่งบอกความรู้สึกออกมาบ้าง

ความสัมพันธ์ระหว่างน้าฟองกับผู้ชายอิวเมี่ยนในเมือง

ผู้ชายอิวเมี่ยนในเมืองเท่าที่น้าฟองรู้จักคุ้นเคย หากไม่นับรวมสามีแล้ว มีอยู่ทั้งหมดประมาณหกคน เป็นเพื่อนที่มาเปิดร้านขายเต้าหู้ในตลาดอื่นๆสองคน เป็นเพื่อนเปิดร้านขายก๋วยเตี๋ยวอยู่ติดกับร้านน้าฟองหนึ่งคน เป็นสามีคนปัจจุบันของป้ามณฑาอีกหนึ่งคน และอีกสองคนเป็นเด็กหนุ่มที่มาอยู่ช่วยงานน้าฟอง ซึ่งเกี่ยวดองเป็นหลานแท้ๆ ถ้าเทียบความสนิทสนมและพึ่งพากันแล้ว ถือว่าเป็นอันดับสองรองจากกลุ่มแรก กลุ่มนี้ส่วนใหญ่ มีฐานะปานกลาง มาพบปะสังสรรค์กันบ้างตามโอกาส ที่ช่วยเหลือกันก็เป็นเรื่องเล็กน้อยๆเช่น ช่วยแลกเงิน ช่วยเก็บเงินลูกค้าให้ บางทีก็ช่วยดูร้านให้ เวลาคนขายไม่อยู่ เป็นต้น โดยทั่วไปไม่มีความขัดแย้งอะไรกัน แต่ที่กระทบกระทั่งกันบ้าง ก็มักจะเป็นกับหลานชายที่มาช่วยงาน เพราะหลานชายมองว่าน้าฟองขู้จี้ และไม่ค่อยให้

อิสระแก่พวกเขา ในขณะที่ตัวน้าฟองเอง เมื่อมีหลานชายมาช่วย ก็มักจะไม่ค่อยมาดูแลร้าน แต่ชอบไปนั่งคุยกับอานารีและหลานสาวที่ร้านอานารีเป็นชั่วโมง[67] ทำให้งานหนักไปตกอยู่กับพวกเขา

ความสัมพันธ์ระหว่างน้าฟองกับผู้หญิงชาติพันธุ์อื่นๆในเมือง

น้าฟองระบุรายชื่อผู้หญิงชาติพันธุ์อื่นๆในเมือง ที่น้าฟองรู้จักคุ้นเคยให้ฟังว่า ทั้งหมดเป็นคนไทยพื้นราบ และเกือบทั้งหมดเป็นแม่ค้าอยู่ในตลาดแห่งนี้ มีอยู่สองคนที่ไม่ได้ค้าขาย แต่พักอยู่ในหอพักเดียวกันกับน้าฟอง คนแรกเป็นแม่บ้านทำความสะอาดให้กับบริษัทเอกชน อีกคนเป็นเมียน้อยอยู่กับลูกชายตัวเล็กๆ รับจ้างซักอบรีดให้กับคนในหอพักและตลาด ฐานะทั้งหมดอยู่ในระดับปานกลาง ไม่ได้รวย แต่ก็ไม่ได้จนมาก บางคนเป็นลูกค้าของน้าฟอง และบางทีก็พาคนอื่นมาช่วยอุดหนุน บางคนที่เป็นแม่ค้าส้มตำ เวลาเค้ามาซื้อปาท่องโก๋น้า น้าก็แถมให้ เวลาน้าหรือหลานสาวของน้า(ผึ้ง)ไปซื้อส้มตำ ก็ได้ส้มตำเยอะเป็นการแถมตอบกลับมา นอกจากนั้นก็ช่วยเหลือเวลาแลกเงินปลีก แบ่งขนม แบ่งผลไม้กันกิน รวมทั้งเป็นธุระให้บ้างตามโอกาส น้าไม่เคยทะเลาะหรือมีเรื่องเคืองขัด กับคนกลุ่มนี้

ความสัมพันธ์ระหว่างน้าฟองกับผู้ชายชาติพันธุ์อื่นๆในเมือง

ผู้วิจัย เป็นคนไทยพื้นราบภาคเหนือ หรือที่เรียกกันติดปากว่า "คนเมือง"โดยกำเนิด เป็นผู้ชายชาติพันธุ์อื่นๆในเมือง เพียงคนเดียวที่คุ้นเคยและไปมาหาสู่น้าฟองอยู่เสมอ ปกติแล้ว เมื่ออยู่ในกลุ่มวงสนทนาของบรรดาอิวเมี่ยน ผู้วิจัยก็จะเป็นคนเงียบขรึม น้าฟองปกติก็ไม่ค่อยพูดอยู่แล้ว ก็เลยไม่ได้คุยกันสักเท่าไร อาศัยที่ผู้วิจัยเป็นแฟนของหลานสาว เวลาไปหาแก ก็ได้แฟนสาวพูดแทนแล้วตัวเองคอยเสริมซะมากกว่า

เวลาผู้วิจัยไปซื้อของที่ศูนย์การค้าใหญ่ๆ เช่น คาร์ฟูร์ โอชอง น้าฟองก็มักจะฝากเงินไปซื้อของใช้ต่างๆ บางทีน้าฟองก็ไปด้วยกัน ถ้ามีญาติพี่น้องที่อยากจะไป "เที่ยวห้าง" หรือไปสถานที่ท่องเที่ยวที่ไม่ไกลนักในจังหวัดเชียงใหม่ น้าฟองและญาติพี่น้องก็อาศัยนั่งรถยนต์ของผู้วิจัยไปไหนต่อไหนด้วยกัน โดยที่น้าฟองจะช่วยออกค่าน้ำมันให้เสมอๆ

น้าฟองเปิดเผยว่า ความฝันอันสูงสุดตอนเด็กๆ คือ อยากเรียนหนังสือ เพราะ ถ้ารู้หนังสือภาษาไทยแล้ว เดินทางไปไหนมาไหนก็สะดวก จะได้ฉลาด ไม่เสียรู้คน แต่ตอนนั้น ฐานะทางการ

---

[67] เรื่องที่คุยมีสัพเพเหระ มีทั้งปรับทุกข์ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเรื่องชีวิตการทำงาน การเลี้ยงดูลูกๆ รวมทั้งไถ่ถามข่าวคราวคนอื่นๆโดยเฉพาะเรื่องของญาติพี่น้อง แม้ไม่ถือว่าเป็นงานที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ แต่ผู้วิจัยเห็นว่าพฤติกรรมทางสังคมอย่างนี้ มีส่วนสำคัญในการช่วยให้ความสัมพันธ์ทางการผลิตซึ่งอิงอยู่กับความเป็นเครือญาติเป็นหลักในขณะนั้น ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพได้ เพราะในเมืองไม่ได้มีพิธีกรรมหรือการจัดการแรงงานร่วมอย่างในภาคเกษตร ถ้าไม่ไปพบปะพูดคุยกันเลย ความใกล้ชิดสนิทสนมในหมู่พวกเธอ ก็จะลดลง อันส่งผลต่อความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และความอยู่รอดของตัวเธอและครอบครัวของแต่ละคนได้

เงินของทางบ้านไม่ดี ประกอบกับพ่อแม่ก็หัวโบราณ มองว่าน้าฟองเป็นผู้หญิง ไม่จำเป็นต้องเรียนหนังสือ ก็เลยเสียโอกาสในตอนนั้นไป ส่วนความฝันอันสูงสุดตอนนี้คือ อยากให้ลูกเรียนหนังสือสูงๆ จะได้ฉลาด มีอนาคตที่ดีกว่าพ่อแม่ในตอนนี้ ไม่ต้องมาขายน้ำเต้าหู้ ปาท่องโก๋เพราะมันเหนื่อย ไม่อยากให้ลูกโดนหลอกหรือเสียรู้คนอื่น ตอนนี้ โชคดีที่ลูกเรียนอยู่ที่โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์แม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ เรียนฟรี อยู่หอพักฟรี มีอาหารเลี้ยงฟรีอีก ก็เลยทุ่นค่าใช้จ่ายไปได้มาก ความใฝ่ฝันที่รองลงไป ก็คือ อยากอยู่พร้อมหน้ากัน พ่อ แม่ ลูก

ป้ามณฑา

ในระหว่างที่ป้ามณฑาลงมาดูแลลูกชายที่เข้ามาเรียนต่อในตัวเมืองเชียงใหม่ในปี พ.ศ.2538 รายได้หลักๆของป้าได้มาจากการค้าผ้าปักส่ง "กาดหลวง"(ตลาดใหญ่แห่งหนึ่งในเมืองเชียงใหม่) แต่พอปี พ.ศ.2539 การค้าผ้าปักก็มีปัญหา กล่าวคือ ป้าเอาผ้ากับด้ายปักไปให้อิวเมี่ยนในลาวเป็นคนปัก แล้วทุกเดือนป้าจะมารับผ้าที่ปักเสร็จแล้วนั้นไปส่งที่กาดหลวง โดยมี "นก[68]" ซึ่งเป็น "คนเมือง" มาช่วยงานด้วย เกิดปัญหาที่ชายแดน และป้าถูกทหารลาวจับกุมในฐานะคนต่างด้าว โดนยึดสินค้า โทรศัพท์มือถือ และต้องเสียค่าปรับอีกเป็นหมื่นบาท เบ็ดเสร็จป้ามณฑาเสียทั้งเงินสูญทั้งของไปร่วมแสนบาท แถมยังติดหนี้ติดสินอีก เลยเลิกค้าผ้าไป ตอนนั้นป้าก็มาช่วยน้าฟองขายน้ำเต้าหู้บ้าง แต่ก็ยังไม่จริงจัง มาเปิดร้านของตัวเองขึ้น ในปีพ.ศ.2540

ป้ามณฑามาเซ้งที่หน้าตลาด โดยเซ้งจากร้านลาบอีสานของ "คนเมือง" มาเป็นที่วางขายน้ำเต้าหู้ ปาท่องโก๋อยู่หน้าตลาด โดยมี นึกกับแอ้(น้องชายของนก) เป็นลูกมือช่วยในช่วงเดือนแรกๆ ต่อมาป้าก็ไปรับผึ้ง ดนัย(น้องชายของผึ้ง) และสมคิด(ญาติทางสามีเก่าของป้า)มาช่วยขาย พร้อมๆ กับขายสูตรและวิธีทำ รวมทั้งจัดหารถเข็นและอุปกรณ์สำหรับขายให้กับสมคิดไปตั้งกิจารเองด้วย ไป้ามณฑาขายน้ำเต้าหู้ ปาท่องโก๋อยู่ที่นั่นได้แปดถึงเก้าเดือนก็เซ้ง เพราะค่าที่แพง ขายไม่ค่อยดี วันนึงๆขายได้หกถึงเจ็ดร้อยบาท หักต้นทุนเสียก็เหลือไม่กี่ร้อยบาท ป้ามณฑาจึงเซ้งกิจการให้พี่ของภรรยาลูกชาย[69] แล้วมาช่วยน้าฟองขายและรับผ้าปักมาส่งตลาดใหญ่หรือ "กาดหลวง" ต่อ

ต่อมา ป้ามณฑาทดลองเปิดร้านน้ำเต้าหู้ ปาท่องโก๋เองอีกครั้ง คราวนี้เปิดร้านด้วยการเริ่มทดลองขายในตอนเช้ามืด เพราะเห็นว่าบางวันที่น้าฟองขายน้ำเต้าหู้ไม่หมด น้าฟองก็ต้องเททิ้งเป็นถังเพราะกว่าน้าฟองจะเริ่มขายใหม่ก็ทิ้งช่วงนาน น้ำเต้าหู้เก็บไว้นานจะไม่อร่อย พอน้าฟองจะเก็บ

---

[68] เป็นพี่ชายของเพื่อนลูกชาย "นก" มีพฤติกรรมแบบรักร่วมเพศ เป็นคนนิสัยดี และ"สปอร์ต"กับป้ามณฑามากป้ากับผึ้งก็เคยไปอาศัยอยู่บ้านของนกช่วงเวลานั้น ก่อนที่จะมาลงทุนขายน้ำเต้าหู้

[69] ป้ามณฑาเซ้งกิจการ (รวมค่าสูตร วิธีทำน้ำเต้าหู้ ปาท่องโก๋ รถเข็นและอุปกรณ์ต่างๆ)เป็นเงินประมาณ 4 หมื่นสองพันว่าบาท อัตราค่าเซ้งกิจการน้ำเต้าหู้ ปาท่องโก๋โดยทั่วไป ก็ตกอยู่ราวๆนี้

ร้านตอนตีสองตีสาม ป้ามณฑาก็เลยบอกไม่ต้องเก็บ แกจะลองขายต่อดู เพราะมีคนที่ต้องมาทำงานตอนเช้า ซึ่งเป็นพนักงานของบริษัท ห้างร้าน ธนาคารต่างๆ รวมทั้งหน่วยงานราชการ ที่แวะมาตลาดมากพอสมควร แต่ไม่มีน้ำเต้าหู้ ปาท่องโก๋ขายเลย มีแต่กาแฟ โอวัลติน ขนมครก โจ๊ก ข้าวมันสังขยา อะไรทำนองนั้น ก็ปรากฏว่าน้ำเต้าหู้ของป้ามณฑาขายได้ ทีนี้ป้าก็เลยเริ่มทอดปาท่องโก๋และเตรียมน้ำเต้าหู้เอง ลงทุนซื้อรถเข็นและอุปกรณ์ต่างๆพร้อมทั้งหาคนมาช่วยงาน ซึ่งต้องเตรียมของ[70] ตอนดึก (ถ้าเตรียมของทิ้งไว้นานของจะไม่สด ไม่อร่อย จะเสียลูกค้า) แล้วมาตั้งร้านแต่เช้ามืดประมาณตีห้า ผึ้งกับผู้วิจัยก็มาช่วยขายด้วย วันไหนถ้าป้ามณฑาไม่ว่างก็อาจให้ผึ้งขายแทน รายได้ในวันนั้น (หลังจากหักค่าไฟ ค่าก๊าซหุงต้ม และค่าของต่างๆแล้ว ก็จะเป็นของผึ้ง) จากนั้นก็ขยับขยายมาขายตอนกลางคืนเพิ่มอีกรอบ โดยเปิดร้านใหม่ถัดจากร้านของน้าฟอง และมีเด็กหนุ่มอิวเมี่ยนชื่อ "คม" ที่มาหลงรักป้ามณฑา มาช่วยทำงานด้วย

ความสัมพันธ์ระหว่างป้ามณฑากับผู้หญิงอิวเมี่ยนในเมือง

ผู้หญิงอิวเมี่ยนในเมืองที่ป้ามณฑารู้จักคุ้นเคยและคบหาสมาคมอย่างสนิทสนมมีอยู่ด้วยกันสี่คน สามในสี่คนเป็นญาติตามสายเลือดของป้า ได้แก่น้าฟอง ผึ้ง และเจ๊อารี ส่วนอีกคนเป็นเพื่อนบ้านของสามีคนปัจจุบันของป้ามณฑา ป้ามณฑาเป็นพี่สาวของน้าฟอง ส่วนผึ้งเป็นหลานสาว ทั้งสองคนนี้ก็มีทั้งคอยช่วยเหลือ และมีทั้งขัดใจกันกับป้ามณฑา ทั้งในเรื่องงานและเรื่องส่วนตัว เรื่องงานก็อย่างเช่น บางครั้งก็บ่นว่าอีกฝ่ายว่าไม่ค่อยช่วยงาน อู้งาน ไม่ตั้งใจทำงาน สำหรับเรื่องส่วนตัวนั้น น้าฟองกับผึ้งไม่เห็นด้วยที่ป้าจะมีสามีรุ่นลูก และสามีคนนี้เวลาเมาเหล้าก็โมโหร้ายหลายครั้งที่ตบตีป้า และเกะกะระรานไปทั่ว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผึ้งจะไม่ค่อยชอบหน้าสามีคนนี้ของป้าเท่าไรนัก เพราะเคยมาพูดจาลามปามต่อเธอไว้เมื่อไม่นานมานี้ ส่วนเจ๊อารีนั้นเป็นน้องสาวของปู่ของผึ้ง หรือเป็นญาติสมทบ[71]ทำงานเปิดร้านขายของชำอยู่ที่อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย มีฐานะร่ำรวย คอยช่วยเหลือทั้งทางด้านการเงินและเป็นที่ปรึกษาของป้า ถือว่าเป็นเพื่อนที่ดีที่สุด มาถึงผู้หญิงอิวเมี่ยนในเมืองคนสุดท้ายที่ป้าสนิทสนมคุ้นเคย ก็คือชไมพร ซึ่งเป็นเพื่อนบ้านของสามีคน

---

[70] ของที่เตรียมได้แก่ นมถั่วเหลืองที่ผ่านการต้มสุกแล้ว แป้งทำปาท่องโก๋ที่ใส่ส่วนผสมต่างๆแล้วนวดจนเป็นเนื้อเดียวกันพร้อมที่จะเตรียมทอด อุปกรณ์ต่างๆ เช่น รถเข็น ถังก๊าซ กระทะ แก้วน้ำ จานชาม ถังน้ำ ชุดกันเปื้อน เศษเงินย่อยไว้สำหรับทอนลูกค้า เป็นต้น

[71] สนิท สมัครการได้ให้ความหมายของคำว่า ญาติสมทบ (affine kins) ว่าเป็นลักษณะของความเป็นญาติ ที่เกิดขึ้นเพราะข้อกำหนดทางสังคมเป็นสำคัญ หรืออีกนัยหนึ่งนั้น ถือเป็นญาติกันจากการเกี่ยวดองผ่านการแต่งงาน พูดง่ายๆคือในการแต่งงาน นอกจากฝ่ายชายจะได้ภรรยาและฝ่ายหญิงจะได้สามีแล้ว ทั้งสองฝ่ายยังได้ญาติของแต่ละฝ่ายเพิ่มเติมเข้ามาอีก โดยอัตโนมัติ นอกจากนี้แล้ว การรับบุตรบุญธรรม ก็ถือได้ว่าเป็นญาติสมทบด้วยอีกรูปแบบหนึ่ง (ดูเพิ่มเติมใน สนิท สมัครการ, *มีเงินก็นับว่าน้อง มีทองก็นับว่าพี่*, หน้า5 – 8)

ปัจจุบันของป้ามณฑา ตอนนี้ขายน้ำเต้าหู้ ปาท่องโก๋อยู่หน้าสถาบันราชภัฏเชียงใหม่ ก็มาช่วยป้าขายบ้าง หรือมีเคล็ดลับทางการค้าขายอะไร ก็จะมาบอก และไปมาหาสู่กันอยู่เนืองๆ

ในบรรดาแม่ค้าอิวเมี่ยนในตลาดแห่งนี้ คู่ที่ไม่ค่อยจะกินเส้นกันนักก็คือป้ามณฑากับอานารี ในขณะที่อานารีไม่ชอบเรื่องที่ป้ามณฑามีสามีอายุคราวลูก ที่เพิ่งมารู้จักกันในเมืองอยู่ไม่กี่เดือน ป้ามณฑาก็ไม่ชอบอานารีที่มักจะหัวสูง หยิ่ง และยกตนข่มท่านอยู่เสมอ แต่ก็ไม่ถึงกับมีเรื่องอะไรกันรุนแรง ได้แต่นินทาว่ากล่าวกันต่อหน้าบ้าง แต่ส่วนใหญ่จะว่ากันลับหลัง

ความสัมพันธ์ระหว่างป้ามณฑากับผู้ชายอิวเมี่ยนในเมือง

นอกเหนือจาก "คม" ซึ่งเป็นสามีคนปัจจุบันของป้าแล้ว ผู้ชายอิวเมี่ยนในเมืองที่ป้ามณฑาสนิทสนมคุ้นเคยก็มีอีกสามคน คือ "สมคิด" "เอก" และ "ผไท" สมคิด เป็นน้องชายของสามีเก่าของป้า ขายน้ำเต้าหู้ ปาท่องโก๋อยู่ที่อำเภอสารภี เคยมาช่วยงานป้าเพื่อแลกกับสูตรทำน้ำเต้าหู้ปาท่องโก๋ ต่อมาสมคิดทะเลาะกับป้า เพราะเห็นว่าป้าเป็นธุระจัดหารถเข็นขายของให้ในราคาที่สูงเกินไป เพราะป้าบวกเอากำไรจากค่านายหน้า โดยกินค่านายหน้าแพงเกินไป ส่วนเอก เป็นสามีของชไมพร (ชไมพรเป็นเพื่อนบ้านของคม) เอกขายน้ำเต้าหู้ปาท่องโก๋อยู่กับชไมพรที่หน้าสถาบันราชภัฏใต้สะพานลอย และคนสุดท้ายที่ป้ามณฑาพูดถึงคือผไท ผไทเป็นญาติห่างๆทางสามีเก่าของป้า ปัจจุบันขายน้ำเต้าหู้ ปาท่องโก๋อยู่ที่บ้านป่าเมี่ยง ชานเมืองเชียงใหม่ ทั้งเอกและผไทกับป้ามณฑาก็ติดต่อไปมาหาสู่กันอยู่ มาช่วยงานกันบ้าง

ความสัมพันธ์ระหว่างป้ามณฑากับผู้หญิงชาติพันธุ์อื่นๆในเมือง

ไม่มีผู้หญิงชาวไทยพื้นราบในเมืองแม้แต่คนเดียวเลยที่ป้ารู้จักสนิทสนม แต่มีผู้หญิงม้งชื่อพลอย ที่ป้าคบหาเป็นเพื่อนที่ค่อนข้างสนิทด้วย พลอยเป็นเจ้าของร้านรับปักผ้าอยู่ในซอยข้างๆตลาด มีลูกจ้างเป็นผู้หญิงม้งหลายคน ฐานะร่ำรวย ป้ามณฑาจะรับใบสั่งซื้อจากพลอย แล้วออกเงินล่วงหน้าไปซื้อผ้ากับด้ายปัก แล้วไปจ้างคนมาปักผ้าส่งให้พลอยไปขาย

ความสัมพันธ์ระหว่างป้ามณฑากับผู้ชายชาติพันธุ์อื่นๆในเมือง

ในกลุ่มนี้ มีคนไทยพื้นราบที่ป้าสนิทสนมคุ้นเคยอยู่สองคน ได้แก่ นึกกับแอ้ นึกถือเป็นเพื่อนสนิทคนหนึ่งของป้า แต่อายุอ่อนกว่าป้าหลายปี มีอาชีพทำกรอบรูป และสกรีนผ้าส่งตามร้านค้าในเมือง เป็นคนที่ใจดี และสปอร์ตกับป้ามณฑามาก คอยช่วยเหลือ ขับรถกระบะไปส่งทำธุระต่างๆ ให้ป้ายืมรถบ้างยืมเงินบ้าง ป้ากับผึ้งก็เคยไปพักอยู่บ้านของนึก แถวๆวัดร่ำเปิงอยู่พักหนึ่งก่อนที่จะมาเปิดร้านขายน้ำเต้าหู้ ส่วนแอ้เป็นน้องชายของนึก เพิ่งเรียนจบจากสถาบันราชภัฏเชียงใหม่ ตอนนี้ไม่รู้ว่าทำงานอะไรอยู่ แอ้เคยมาช่วยป้ามณฑาขายน้ำเต้าหู้ ปาท่องโก๋เวลาที่ป้ามณฑาขาดคนช่วย

ป้ามณฑาว่า ตัวแกเองพอใจกับชีวิตในปัจจุบันในระดับหนึ่ง แต่ถ้าเลือกได้ ก็อยากมีชีวิตครอบครัวแบบปกติสุข มีพ่อ แม่ ลูก อยู่กันพร้อมหน้า ชีวิตบนดอย ป้าไม่มีอิสระ แต่ก็ได้อยู่ใกล้ๆ ลูก ชีวิตในเมือง มีอิสระดี ไม่ต้องมีใครมาบงการชีวิต แต่ก็ต้องอยู่ไกลลูก ก็มีข้อดีข้อเสียกันคนละอย่าง ปัญหาสำคัญในปัจจุบันก็คือ ตอนนี้แก่ตัวแล้ว ทำงานหนักอย่างแต่ก่อนไม่ค่อยจะได้ แต่ก็มีความฝันสูงสุดตอนนี้ คือ อยากมีรถยนต์เอาไว้ใช้เดินทางไปไหนมาไหนสะดวกกว่าขี่มอเตอร์ไซค์ รองลงมาคือ อยากมีบ้านเป็นของตัวเอง อยากอยู่เป็นส่วนตัว เมื่อผู้วิจัยถามความเห็นเกี่ยวกับการเอารัดเอาเปรียบระหว่างชายหญิง ป้ามณฑาเห็นว่า ในสังคมอิวเมี่ยน เกิดเป็นผู้ชายได้เปรียบกว่าผู้หญิงอยู่แล้ว ถ้าเลือกเกิดได้ ป้าอยากเกิดมาเป็นผู้ชาย

อานารี

แรกเริ่มเดิมที ตอนจะมาขายน้ำเต้าหู้อยู่ในเชียงใหม่ อานารีบอกว่าไม่มีใครแนะนำมา มากันเองสองสามีภรรยา แต่ก็มีญาติพี่น้องอยู่ที่นี่ อานารีและสามีเคยฝึกทำน้ำเต้าหู้ ปาท่องโก๋จากเพื่อนๆและน้องสาวที่เปิดร้านขายตอนอยู่ที่จังหวัดตาก แล้วมาเปิดร้านขายเองตรงบริเวณสามแยกแม่โจ้ ในปี พ.ศ.2541 แรกสุด ขายกันอยู่สองคนผัวเมีย มีผึ้งกับผอมไปช่วยบ้าง สามีของน้าฟองก็ไปช่วยบ้าง บางทีน้าฟองก็มาเยี่ยมเยียน ขายได้เพียงเดือนเดียว สามีก็ถูกตำรวจยิงเสียชีวิตที่นั่น หลังจากนั้นก็เลิกกิจการน้ำเต้าหู้ ปาท่องโก๋ ของตัวเองไป

ในขณะนั้น “พร” ซึ่งเป็นหลานสาวห่างๆของน้าฟอง กำลังอยู่ช่วยน้าฟองขายน้ำเต้าหู้ปาท่องโก๋อยู่ ก็ถูกอานารีตามไปช่วยเป็นธุระดอยเป็นเพื่อนกับอานารีในการจัดงานศพและติดต่อธุระเกี่ยวกับสามีที่เพิ่งเสียชีวิตไป เนื่องจากอานารียังตกอยู่ในสภาพเสียขวัญจากเหตุร้ายที่เกิดขึ้นต่อหน้าต่อตาดังกล่าว ในระหว่างนั้น “ผึ้ง” ซึ่งเป็นหลานสาวอีกคนหนึ่งของน้าฟอง ก็ถูกน้าฟองเรียกตัวมาช่วยขายของแทนพร พออานารีกับพรเสร็จธุระแล้ว ก็กลับมาช่วยกิจการของน้าฟอง รวมแล้วขณะนั้นร้านของน้าฟองมี ผึ้ง อานารี และพรดอยช่วยงานอยู่ ต่อมาพรก็กลับบ้านไป แต่น้าฟองก็ได้ป้ามณฑามาช่วยขายแทนพร

จากนั้นไม่นาน ป้ามณฑาก็แยกไปเช้งที่ตรงหน้าตลาดเพื่อเปิดร้านขายน้ำเต้าหู้ ปาท่องโก๋เอง พอขายไปหลายเดือนเข้าชักขายไม่ค่อยดี ป้าก็เลยเช้งกิจการต่อให้กับ “เกียรติ” ซึ่งเป็นอิวเมี่ยนบนดอยหมู่บ้านเดียวกันกับป้า เกียรติลงมาค้าขายพร้อมกับภรรยาและลูกชายวัยไม่กี่เดือน ต่อมา พ่อแม่ของเกียรติถูกตำรวจจับกุมในคดียาบ้า ก็เลยต้องหาเงินเช้งกิจการไปช่วยคดีของพ่อแม่ทั้งที่ในขณะนั้นเริ่มมีลูกค้ามากขึ้นแล้ว อานารีก็เลยมาเช้งกิจการต่อจากเกียรติอีกทอดหนึ่ง แรกๆอานารีขายของอยู่คนเดียว แทบไม่มีเวลาพักผ่อนจนจะล้มป่วย ต่อมาก็ได้แม่ของพรลงมาช่วยงานได้พัก

ใหญ่ แม่ของพรก็กลับบ้านไปทำไร่และขายก๋วยเตี๋ยวอยู่บ้าน อย่างไรก็ตาม อานารีก็ได้ "ลลนา" น้องสาวของพรมาช่วยแทน ตั้งแต่กลางปี พ.ศ.2543 จนถึงปัจจุบัน

ปัญหาสำคัญที่สุดในปัจจุบันของอานารีคือ เงินไม่ค่อยพอใช้ เนื่องจากลูกทั้งสี่คนอยู่ในวัยเรียน อายุไล่เลี่ยกัน ต้องใช้เงินรวมแล้วก็มาก อานารีบอกว่าปัญหาเกี่ยวกับญาติพี่น้องนั้น ไม่มี เพราะญาติพี่น้องส่วนใหญ่ก็ดีกับอา ส่วนตัวแล้ว ก็พอใจกับสภาพชีวิตปัจจุบัน เพราะถือคติ "จงพอใจ ในสิ่งที่ตนมีอยู่" แต่ชอบสังคมบนดอยมากกว่า เพราะอยู่บนดอยไม่ต้องคอยสวมหน้ากาก มีความจริงใจต่อกันและกันมากกว่าสังคมเมือง ความฝันอันสูงสุดของอานารี คืออยากเห็นลูกๆเรียนจบ มีงานทำ ซึ่งตอนนี้ถือว่าทำสำเร็จมาครึ่งทางแล้ว สำหรับอนาคต อานารีบอกว่าอยากเป็นวิทยากรสอนทำเครื่องเงินต่อ ถ้ามีโอกาส

ความสัมพันธ์ระหว่างอานารีกับผู้หญิงอิวเมี่ยนในเมือง

ผู้หญิงอิวเมี่ยนในเมือง เป็นกลุ่มที่อานารีมีปฏิสัมพันธ์ด้วยมากที่สุด อานารีรู้จักมักคุ้นกับผู้หญิงอิวเมี่ยนในเมืองหลายคน แต่ที่สนิทกันกว่าคนทั่วไปก็มีอยู่ทั้งหมดห้าคน ได้แก่ น้าฟอง ยุ้ย แต้ว กลอย และลลนา

น้าฟองเป็นพี่สะใภ้ของอานารี เป็นคนที่ช่วยเหลือซึ่งกันและกันกับอานารีมากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการให้ยืมเงิน ยืมรถจักรยานยนต์ เวลาสินค้าหมด แต่ยังมีลูกค้าอยู่ อาก็จะไปยืมสินค้าจากร้านน้าฟองมาขายก่อน นอกนั้นก็ปรึกษาหารือกันแทบทุกวัน

ยุ้ยเป็นพี่สาวห่างๆของอานารี ยุ้ยมีสามีเป็นตำรวจ ฐานะความเป็นอยู่ร่ำรวย เป็นแม่บ้านอยู่กับบ้าน ไม่ต้องทำงานนอกบ้าน มีบ้านอยู่แถวๆสนามบินเชียงใหม่ ส่วนแต้วเป็นพี่สาวของยุ้ยอีกที ฐานะก็ร่ำรวยเหมือนกัน เป็นแม่บ้านอยู่กับบ้าน พักอยู่แถวๆ ห้างโลตัสซูเปอร์สโตร์ ทั้งสองพี่น้องนี้จะติดต่อกันกับอานารี และเวลามีปัญหาก็ปรึกษาหารือกันอยู่เสมอ

สำหรับกลอย เป็นเพื่อนสมัยเรียนชั้นประถมกับอานารี กลอยยึดอาชีพเป็นไกด์ และมีฐานะดีมาก กลอยแวะไปมาหาสู่ พบปะสังสรรค์และคอยช่วยเหลืออานารีอยู่เป็นประจำ ส่วนลลนาเป็นหลานสาวห่างๆที่มาช่วยอานารีขายของ มีนิสัยใกล้เคียงกันกับอานารีก็เลยเข้ากันได้ดี ไม่ว่าจะเป็นเวลาขายของ หรือเวลาพักผ่อน อย่างไปร้องเพลงคาราโอเกะที่ร้านหลังตลาด เป็นต้น

ความสัมพันธ์ระหว่างอานารีกับผู้ชายอิวเมี่ยนในเมือง

อานารีไม่มีผู้ชายอิวเมี่ยนในเมืองที่รู้จักสนิทสนมด้วยเลย

ความสัมพันธ์ระหว่างอานารีกับผู้หญิงชาติพันธุ์อื่นๆในเมือง

สำหรับผู้หญิงชาติพันธุ์อื่นๆในเมืองแล้ว ที่อานารีรู้จักสนิทสนมก็มีแต่ "จิ๊ด" เป็นคนไทยพื้นราบ อาชีพรับจ้าง ซัก อบ รีด อยู่ในหอพักเดียวกันกับอานารีและน้าฟอง ความที่พักอยู่ใกล้กัน

เป็นเหมือนเพื่อนบ้านในเมือง และช่างพูดช่างคุย จี๊ดก็ชอบเรียกกินนั่นเรียกกินนี่ ทำให้ได้พูดคุยกันบ่อยจนสนิทสนมขึ้นเรื่อยๆ

ความสัมพันธ์ระหว่างอานารีกับผู้ชายชาติพันธุ์อื่นๆในเมือง

สำหรับผู้ชายชาติพันธุ์อื่นๆในเมืองแล้ว ที่อานารีรู้จักสนิทสนมก็มีอยู่สองคน คนแรกชื่อ สิทธิ์ เป็น "คนเมือง" หรือคนไทยพื้นราบภาคเหนือ เป็นรุ่นพี่โรงเรียนที่อานารีเคยไปศึกษาอยู่ ปัจจุบันเป็นผู้บริหารกรุงเทพประกันภัยหน่วยหนึ่งของเชียงใหม่ มีฐานะดี ให้ความช่วยเหลือ เช่น ช่วยพาไปทำธุระต่างๆ บางทีก็มาช่วยซ่อมแซมอุปกรณ์ เฟอร์นิเจอร์ โรงเก็บรถภายในห้องพัก บางครั้งแวะเวียนมาเยี่ยม ก็มาช่วยขายของบ้างตามโอกาส อีกคนชื่อ "คำรง" เป็นชาวลีซู ทำงานเป็นไกด์ รายได้พออยู่พอกิน พักอยู่ใกล้ๆสถานีรถไฟเชียงใหม่ คำรงคอยเป็นที่ปรึกษา รับฟังเรื่องราวต่างๆ และชอบพาอานารีไปร้องเพลง กินเลี้ยงสังสรรค์ นอกจากนี้ ก็ช่วยขับรถพาอานารีไปทำธุระตามที่ต่างๆ

ผึ้ง

ผึ้งเป็นแรงงานคนสำคัญที่เข้ามาคอยช่วยเสริมให้กับร้านของน้าฟอง ป้ามณฑา และอานารีสลับไปสลับมาอยู่เสมอ ส่วนจะเลือกช่วยร้านใดนั้น แล้วแต่โอกาสและความจำเป็น แต่โดยมากเธอจะอยู่ที่ร้านน้าฟองมากกว่า นอกจากนี้แล้ว เธอก็ยังรับจ้างซักผ้าให้กับบรรดาญาติๆที่ลงมาค้าขายในตลาดแห่งนี้ทั้งหลาย แต่โดยหลักๆก็จะได้ลูกค้าเป็นน้าฟองกับป้ามณฑา

ป้ามณฑาเป็นคนที่พาเธอเข้ามาสัมผัสเมืองเชียงใหม่ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2539 หลังจากที่เธอเพิ่งเรียนจบ ม.3 มาหมาดๆ ตอนนั้นยังไม่ได้มาขายน้ำเต้าหู้ ปาท่องโก๋ พอมาระยะหลังในปี พ.ศ.2541 ป้ามาเปิดร้านขายน้ำเต้าหู้ ปาท่องโก๋ ของตัวเองขึ้น ผึ้งเลยถูกตามตัวมา และฝึกให้ทำน้ำเต้าหู้ ปาท่องโก๋เป็น และมาช่วยงานอย่างแข็งขัน เธอมีฝีมือทอดปาท่องโก๋ได้เร็วมาก ทันต่อความต้องการของลูกค้า โดยเฉพาะเวลาที่มีคนรอคิวซื้อนานๆ น้าฟองกับป้ามณฑาก็จึงอยากได้เธอมาช่วยขายประจำตลอด แต่พอเธอย้ายมาที่อยู่บ้านของผู้วิจัย อยู่กินกันฉันท์สามีภรรยาตั้งแต่ต้น ปี พ.ศ.2542 แล้ว ก็มีภาระต้องทำงานบ้านเพิ่ม ประกอบกับเธอยังเรียน ม.6 ของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอแม่ริมอยู่เป็นเทอมสุดท้าย และตั้งใจจะเรียนกฎหมายกับมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (มสธ.) ต่อจนจบปริญญาตรี เธอจึงไม่ค่อยมีเวลาว่างให้กับการช่วยขายของเหมือนดังแต่ก่อน ความฝันอันสูงสุดของเธอก็คือ ตนเองและสามีมีงานทำมั่นคง มีบ้านและครอบครัวเป็นของตัวเองอย่างอบอุ่น และจะมีลูกหญิงชายอย่างละคน รองลงมาคือ อยากเก็บเงินเอาไว้ให้พ่อแม่ใช้ ไม่ให้แกลำบาก อยากให้ทางบ้านสบาย

ความสัมพันธ์ระหว่างผึ้งกับผู้หญิงอิวเมี่ยนในเมือง

ผู้หญิงอิวเมี่ยนในเมืองที่ผึ้งสนิทสนมคุ้นเคยมีอยู่ด้วยกันสี่คน ได้แก่ น้าฟอง ป้ามณฑา อานารี และแต้ว น้าฟองเป็นน้องสาวคลานตามกันมาของแม่ของเธอ เป็นคนที่ผึ้งเข้าไปช่วยขาย และเป็นธุระปะปัง ตลอดจนพูดคุยสุงสิงด้วยมากที่สุด เพราะน้าฟองเป็นคนใจเย็น และดีเสมอต้นเสมอปลายกับเธอ และไม่มีเรื่องผู้ชายมาวุ่นวานเหมือนกับป้ามณฑา ป้ามณฑาเป็นพี่สาวแท้ๆของแม่ของเธอ แรกๆเธอไปช่วยงานกับป้ามากกว่า แต่พอป้ามีสามีคนใหม่เข้ามา ซึ่งไม่กินเส้นกับเธอ นิสัยป้าก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไป คือตระหนี่ถี่เหนียวกับญาติพี่น้องฝ่ายของตน แต่หันไปเอาอกเอาใจสามีและญาติฝ่ายสามีมากกว่า และเคยมาด่าว่าเธอเสียๆหายๆเรื่องมาคบหากับผู้วิจัย ว่าเธอเป็นผู้หญิงไม่ดี ด้วยคำหยาบคายให้แม่ของเธอฟัง แม่ของเธอก็ร้องไห้ คิดมาก เธอก็เลยโกรธป้ามาก และยังมีเรื่องที่เคยทะเลาะกับสามีคนใหม่ของป้า ที่เมาสุราแล้วมาเรียกเธอที่บ้านผู้วิจัยถึงบ้านกลางดึก แม่ของผู้วิจัยจะเอาเรื่อง ไปโทรเรียกตำรวจมาจับเพราะเกรงว่าเขาจะเข้ามาอาละวาด ผึ้งเองทั้งโมโห เจ็บใจ และขายหน้า ผู้วิจัยเองก็ไม่พอใจการกระทำของป้ากับสามีในครั้งนี้เป็นอย่างมาก พอนานเข้าความรู้สึกบาดหมางก็เริ่มลบเลือน ต่างก็ไม่อยากรื้อฟื้นกันอีก แต่ก็เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เธอห่างเหินจากป้ามาอยู่กับน้ามากขึ้น แต่เธอก็เคยรู้สึกไม่พอใจ และว่าน้าฟองอยู่หลายครั้งเหมือนกัน ว่า ในช่วงที่อานารียังช่วยงานอยู่กับน้าฟอง น้าฟองมักจะยอมให้อานารีเอาเปรียบอยู่เสมอ เช่นอู้งานบ้าง ติฉินนินทาบ้าง เธอเล่าว่าลึกๆแล้ว อานารีไม่ค่อยพอใจน้าฟอง เพราะคิดว่าสามีของน้าฟองชวนให้สามีของตนไปค้ายาบ้า จนต้องมาจบชีวิต การจากไปอย่างไม่มีวันกลับของสามีตนเองนั้นเป็นเพราะสามีของน้าฟอง (ซึ่งก็คือพี่ชายแท้ๆของอานารี) อานารีก็เลยพาลโยงความผิดมายังน้าฟองด้วย ส่วนอานารีเป็นน้องสาวของสามีของน้าฟอง หรือพูดง่ายๆ น้าฟองก็เป็นพี่สะใภ้ของอานารีนั่นเอง กับอานารี ผึ้งเคยมีความสัมพันธ์อันดี ไม่เคยทะเลาะเบาะแว้งกันมาก่อน แต่มาตอนหลังๆ ช่วงที่อานารีกับพรมาช่วยน้าฟองขายของอยู่นั้น อานารีกับพรมักชอบอู้งาน ให้เธอทำอยู่คนเดียว และยังนินทาเธอลับหลัง เธอก็เลยไม่ชอบใจสองคนนั้นมาแต่นั้น สำหรับแต้ว เป็นญาติห่างๆของเธอ เป็นคนที่มีฐานะดี สามีเปิดร้านทำร่มไม้ไผ่ตกแต่งบ้าน ตัวเองก็เป็นแม่บ้าน ว่างๆก็เกิดเหงา มาเที่ยวหาน้าฟองมาลองทำน้ำเต้าหู้ ปาท่องโก๋เล่นๆอยู่ช่วงหนึ่ง ได้พากันไปเที่ยวบ้าง ผึ้งได้รู้จักคุ้นเคยช่วงนั้น บางทีก็โทรไปปรึกษาหารือ พูดคุยกัน

ความสัมพันธ์ระหว่างผึ้งกับผู้ชายอิวเมี่ยนในเมือง

นอกเหนือไปจากน้องชายแล้ว ผู้ชายอิวเมี่ยนที่ผึ้งรู้จักคุ้นเคยในเมืองเชียงใหม่ก็มีอยู่สองคน คือผไท และสมคิด ผไทเป็นพี่ชายของพร นับเป็นญาติห่างๆ และเป็นเพื่อนบ้านอยู่ติดกันกับเธอบนดอยด้วย ผไทเข้ามาช่วยอานารีขายน้ำเต้าหู้ ปาท่องโก๋ เป็นระยะๆ บางทีก็ไปรับจ้างขับรถขุดดิน

หรือรถแบคโฮ ก่อนลงมาช่วยอานารีขายของ ก็โดนตำรวจจับข้อหามียาบ้าไว้ในครอบครอง ต้องขายมอเตอร์ไซค์เอาเงินไปเสียค่าปรับเป็นหมื่น ผึ้งว่าผไทเป็นคนเลือกงาน ไม่ชอบงานค้าขายเท่าไรนัก ช่วยอานารีขายได้สักพักก็กลับบ้าน ส่วนสมคิดก็เป็นญาติห่างๆ มารู้จักกับเธอ ตอนที่ป้ามณฑาเพิ่งเริ่มขายน้ำเต้าหู้ ตอนนั้นเธอกับน้องชายก็ช่วยงานป้าอยู่เป็นหลัก สมคิดสนใจจะเปิดร้านขายน้ำเต้าหู้ ปาท่องโก๋เอง ก็เลยมาศึกษาและจ่ายเงินค่าเรียน ค่าอุปกรณ์ต่างๆให้กับป้า (ซึ่งต่อมาเกิดเป็นกรณีพิพาทภายหลังว่าป้ามณฑาคิดกำไรจากค่ารถเข็นที่ป้าหาให้กับสมคิดมากเกินไป หรืออีกนัยก็คือ ป้าเอากำไรกับญาติมากเกินไป) ทั้งผไทและสมคิดต่างก็เป็นเพื่อนคุยของเธอ มากกว่าจะช่วยเหลือกันในด้านอื่นๆ

ความสัมพันธ์ระหว่างผึ้งกับผู้หญิงชาติพันธุ์อื่นๆในเมือง

"สาย" "ปุ้ย" และ "เยาว์" เป็นสาวคนเมืองสามคนที่เธอสนิทสนมด้วย ทั้งสามเป็นเพื่อนร่วมห้องเรียน ที่ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ทุกเสาร์อาทิตย์จึงมักจะเจอกันในชั้นเรียน ช่วยเหลือกันทำรายงาน และเป็นเพื่อนกินเพื่อนเที่ยว สายเปิดร้านขายเหล้า เบียร์ และอาหาร เป็นร้านเล็กๆอยู่ไม่ไกลจากศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ ปุ้ยเป็นพนักงานร้านถ่ายรูปอยู่ใกล้ๆมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ส่วนเยาว์เป็นพนักงานเสริฟอยู่ร้านอาหารใกล้ๆมหาวิทยาลัยเชียงใหม่เช่นกัน ในสามคนนี้ ผึ้งจะสนิทกับสายมากที่สุด มีปัญหาเกี่ยวกับแฟนก็ไปปรึกษาสาย แต่เธอก็ไม่ค่อยชอบสาย ตรงที่เวลาไปเที่ยวกลางคืน ทรายมักจะปล่อยเนื้อปล่อยตัวให้กับผู้ชายที่มาเที่ยวถูกเนื้อต้องตัวไม่ค่อยเลือกหน้า

ความสัมพันธ์ระหว่างผึ้งกับผู้ชายชาติพันธุ์อื่นๆในเมือง

ผู้ชายชาติพันธุ์อื่นๆที่เธอสนิมสนมก็มีในเมืองเชียงใหม่ ก็มีแต่คนไทยพื้นราบ นอกเหนือจากตัวผู้วิจัยแล้ว ผึ้งยังรู้จักกับเพื่อนสนิทของผู้วิจัยอีกสองคน คือ "น้อย" และ "โชค" น้อยเป็นนักศึกษาปริญญาโท สาขารัฐประศาสนศาสน์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นเธอรักและเคารพมากเหมือนดั่งพี่ชาย เพราะคนที่คอยให้คำปรึกษาปัญหาชีวิตแก่เธออยู่เสมอ ส่วนโชคช่วยงานค้าขายให้กับญาติๆ และกำลังเตรียมตัวไปเป็นผู้จัดการโรงโม่หินที่เชียงราย โชคมักจะมาเที่ยวหาผู้วิจัยที่บ้านบางทีก็ทำอะไรกินกัน บางครั้งก็ไปเที่ยวด้วยกันกับผู้วิจัยและผึ้ง ตลอดจนให้คำแนะนำเรื่องการงานและอาชีพแก่เธอ แต่เธอก็ไม่ค่อยชอบโชคตรงนิสัยที่ค่อนข้างเจ้าชู้ และขี้เหนียว

อีกสองคนที่สนิทกับเธอคือ "นึก" กับ "แอ้" สองคนนี้เป็นพี่น้องกัน นึกรับจ้างทำกรอบรูปและของแต่งบ้านเล็กๆน้อยๆ ส่วนแอ้ยังเรียนอยู่ที่สถาบันราชภัฏเชียงใหม่ ปีสุดท้าย สองคนนี้คอยช่วยเหลือป้ามณฑาตลอด เธอก็เลยพลอยสนิทสนมไปด้วย เป็นเสมือนเพื่อนคอยช่วยเหลือกัน แต่มาตอนหลังที่เธอเริ่มเหินห่างจากป้า ก็ไม่ได้ติดต่อกันบ่อยเหมือนเคย

สองคนสุดท้ายที่เธอกล่าวถึงคือ "แท่ง" กับ "เท่ง" แท่งเป็นหนุ่มอายุยี่สิบแปด มีอาชีพหลักคือเป็นพนักงานซ่อมรถของบริษัทแห่งหนึ่งไม่ไกลจากตลาด แท่งเคยมารับจ้างช่วยทำช่วยขายน้ำเต้าหู้ ปาท่องโก๋อยู่ที่ร้านน้าฟองพักหนึ่ง ประมาณหนึ่งเดือน ตอนนั้นเธออยู่ช่วยขายของกับน้าได้เจอหน้ากันทุกวัน ก็ได้พูดคุยกัน บางวันก็มีกินเลี้ยงสังสรรค์กันเลยสนิทกันโดยอัตโนมัติ ถือเป็น "เพื่อนกินเพื่อนเที่ยว" มากกว่าจะช่วยเหลือกันด้านอื่นๆ ส่วน "เพื่อนกินเพื่อนเที่ยว" อีกคนหนึ่งและยังเป็นเพื่อนร่วมชั้นเรียนปัจจุบันของเธอด้วย ก็คือ "เท่ง" เท่งมีอายุห้าสิบปีแล้ว ทำงานเป็นพนักงานอยู่รัฐวิสาหกิจ ฐานะดี ชอบดื่มชอบเที่ยวและชอบผู้หญิง มาชอบเธอเหมือนกัน แต่เธอไม่เล่นด้วย แต่ก็คงรักษาความเป็นเพื่อนไว้ เวลาไปไหนมาไหนก็ไปเที่ยวเป็นกลุ่ม มี สาย ปุ้ย เยาว์ และเธอไปด้วยกัน โดยมีเท่งเป็นโชเฟอร์ และเป็นเจ้ามือเลี้ยงอยู่เสมอ

ตุ๊ดตู่

ในปีพ.ศ.2543 เมื่อป้ามณฑาเปิดร้านน้ำเต้าหู้ ปาท่องโก๋เป็นครั้งที่สอง ตอนนั้นป้าช่วยกันขายกับคม สามีคนใหม่ของป้า ป้าต้องการคนมาช่วยงานเพิ่ม จึงไปรับตุ๊ดตู่ซึ่งเป็นหลานสาวลงมาจากอำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย ตุ๊ดตู่มาทำงานได้ไม่กี่วัน คมก็พยายามจะให้ตุ๊ดตู่เป็นภรรยาของตน แถมป้ามณฑาก็ให้ท้ายคมอีก ตุ๊ดตู่ทนพักอยู่และทำงานกับสองคนนั้นไม่ไหว ก็เลยหนีมาอยู่ร้านของน้าฟอง ตอนนั้นที่ร้านของน้าฟองมีผึ้งกับดนัยคอยช่วยอยู่ พอดีว่าผึ้งไม่ค่อยมีเวลาว่างนัก เพราะผึ้งต้องรับจ้างซักผ้าให้กับน้าฟอง และป้ามณฑาอยู่ นอกนั้นผึ้งยังต้องทำงานบ้านและดูแลสามี และยังต้องแบ่งเวลามาอ่านหนังสือเตรียมสอบ มสธ.อีก ผึ้งเห็นว่าน้าฟองมีตุ๊ดตู่เข้ามาผ่อนแรงแล้ว และตนเองก็มีภาระมากอยู่ ผึ้งก็เลยออกจากงานร้านน้า โดยให้ตุ๊ดตู่มาทำแทน แต่ตุ๊ดตู่ทำงานได้แค่ประมาณเดือนเศษๆก็ขอลาออก บอกว่าอยากกลับบ้าน

สามเดือนต่อมา "น้าลาวัณย์" ซึ่งเป็นน้าของตุ๊ดตู่ และเป็นน้องสาวของป้ามณฑาและน้าฟอง ก็ลงจากอำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงรายมาเชียงใหม่ เพราะอยากให้ลูกชายคนเล็กซึ่งอายุขวบกว่าได้หย่านม เพราะถ้าแกอยู่ ลูกเห็น ก็จะร้องกินนมตลอด น้าลาวัณย์พาตุ๊ดตู่ลงมาด้วยเพราะ ตอนนั้นน้าฟองขายของอยู่กับดนัยสองคน ดนัยชอบงานที่ต้องออกแรงเยอะๆ เช่นงานเตรียมของ เตรียมส่วนผสมต่างๆ และเข็นรถเข็น และอุปกรณ์ต่างๆไปตั้งร้าน แต่ดนัยไม่ค่อยชอบงานขายที่ต้องพบปะสนทนาปราศรัยกับผู้คน น้าฟองก็ไม่อยากให้ดนัยมาอยู่หน้าร้านหยิบของให้กับลูกค้ามากนัก เพราะดนัยมีแผลเป็นไฟลวกตลอดรอบๆลำคอและแขนทั้งสองข้าง และตัวก็ดำ ไม่ค่อยยิ้มแย้มแจ่มใสกับลูกค้า น้าฟองกลัวว่าลูกค้าจะไม่ชอบ แต่ถ้าลูกค้ามาออกันอยู่หน้าร้านหลายคน ก็จำเป็นต้องให้ดนัยมาช่วยต้อนรับลูกค้า ในขณะที่ดนัยเองเห็นว่าตัวเองทำงานกับการเตรียมของและตั้งร้านเหนื่อยมากแล้ว ก็อยากพักผ่อนดูทีวีที่ร้านก๋วยเตี๋ยวข้างๆเปิดบ้าง แต่กลับต้องมาช่วยขายหน้าร้านให้

เหนื่อยเพิ่มอีก แถมลูกค้าบางคนก็ยังแสดงอาการรังเกียจกับแผลเป็นของเขา เขาก็เลยไม่อยากจะมาอยู่ในส่วนของการขายหน้าร้านมากนัก น้าฟองก็ขายหน้าร้านไม่คล่อง เพราะเป็นคนเชื่องช้า ก็เลยอยากตุ๊ดตู่ให้มาช่วยงานต่อ แต่น้าลาวัณย์กับตุ๊ดตู่ก็อยู่ก็อยู่ช่วยน้าฟองขายได้แค่สามถึงสี่วัน น้าลาวัณย์ก็จำเป็นต้องกลับ ตุ๊ดตู่ก็จะขอกลับพร้อมน้าลาวัณย์ ทำให้ผึ้งไม่พอใจว่าตุ๊ดตู่ไม่รู้จักบุญคุณของน้าฟองเลย คิดจะกลับก็กลับ ที่บ้านก็ใช่ว่าจะมีงานมีรายได้ดีๆทำ ผึ้งว่าตุ๊ดตู่เป็นคนขี้เกียจ และไม่สู้งาน ตุ๊ดตู่ฟังก็เงียบเสีย จากนั้นก็กลับบ้านไปพร้อมกับน้าลาวัณย์

ตุ๊ดตู่เพิ่งลงมาเชียงใหม่ได้แค่ไม่กี่ครั้ง แต่ละครั้งก็กินเวลาสั้นๆ และไม่ค่อยออกไปไหน ญาติพี่น้องที่เชียงใหม่ถึงจะเป็นญาติ แต่ก็ไม่สนิทคุ้นเคยกัน จึงทำให้ยังไม่รู้จักใครในชุมชนเมืองเชียงใหม่อย่างสนิทสนม และตุ๊ดตู่เองก็เข้ากับใครไม่ค่อยได้

ภาพรวม

ความสัมพันธ์ในสังคมอิวเมี่ยนในตลาดแห่งนี้ มีทั้งการช่วยเหลือเกื้อกูลและขัดแย้งแข่งขันกัน โดยเฉพาะในช่วง 2-3 ปีให้หลังนี้มีความขัดแย้งกันค่อนข้างสูง โดยหลักๆไม่ใช่การแย่งลูกค้าหรือผลประโยชน์โดยตรงจากตัวเงิน แต่เป็นเรื่องเกี่ยวกับความเสื่อมเสียจากการคบหาสมาคมกับคนต่างๆ, ความไม่ลงตัวการแบ่งงานกันทำ, ความไม่ลงรอยและการกระทบกระทั่งในเรื่องส่วนตัวอื่นๆ แม้ยังดำรงความสัมพันธ์กันอยู่แต่ก็ไม่แนบแน่นเหมือนเมื่อก่อน ในขณะเดียวกันก็มีการสร้างและปรับความสัมพันธ์ทางสังคมต่อคนกลุ่มอื่นๆอย่างไม่หยุดนิ่ง

ถึงแม้ว่าดูเผินๆ บรรดาแม่ค้าอิวเมี่ยนในตลาดแห่งนี้ จะดูกลมกลืนกันไปหมดกับแม่ค้าคนไทยพื้นราบ ทั้งในเรื่องของหน้าตา สถานภาพทางสังคม และเศรษฐกิจ ทำให้ยากต่อการจำแนกกลุ่มพวกเธอและเขาออกจากพ่อค้าแม่ค้าคนไทยพื้นราบทั่วไป แต่เมื่อเราเจอร้านของอิวเมี่ยนร้านหนึ่งแล้ว ก็พอจะบอกได้เลยว่าร้านใกล้ๆหรือติดๆกันในแถบนั้นก็เป็นกลุ่มอิวเมี่ยนเหมือนกัน ต่างกันที่ว่าจะย้ายมาจากถิ่นไหน นิสัยใจคอและมีประสบการณ์ชีวิตต่างกันมากน้อยเพียงไร อย่างไรก็ตาม เราพอจะแบ่งผู้หญิงอิวเมี่ยนในตลาดแห่งนี้ ออกได้เป็นสองช่วงวัย คือวัยผู้ใหญ่ (อายุตั้งแต่ 20 ปีขึ้นไป) และวัยรุ่น (อายุระหว่าง 13ถึง19ปี)[72] นอกจากนี้ ก็ยังมีเด็กเล็กที่อาศัยอยู่กับพ่อแม่ด้วย แต่ก็เป็นส่วนน้อยเพียงคนสองคนเท่านั้น และคำว่า "วัย" นั้นก็หมายถึงประสบการณ์และบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่น่าจะแตกต่างจากผู้ใหญ่ ไม่มากก็น้อย การวิเคราะห์ในที่นี้ ในแต่ละประเด็นจึง

---

[72] เนื่องจากในช่วงเวลาที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามนั้น ผึ้งยังอายุไม่ครบยี่สิบปี และมีประสบการณ์ชีวิตต่างจากป้า น้า อา ของเธอ เช่น การที่เธอได้รับการศึกษาสมัยใหม่เป็นเวลายาวนาน, การที่ยังไม่ได้ผ่านพิธีแต่งงานและไม่ได้มีลูก อีกทั้งผึ้งก็มีลักษณะประสบการณ์ร่วมสมัยคล้ายคลึงกับตุ๊ดตู่มากกว่า ดังนั้น ในที่นี้จะยังจัดผึ้งไว้ในช่วงวัยรุ่นอยู่

จะแยกย่อยออกเป็นสองส่วนโดยใช้วัยของผู้หญิงอิวเมี่ยนในตลาด คือวัยผู้ใหญ่และวัยรุ่นดังกล่าว เป็นเกณฑ์การจำแนกหยาบๆ เพื่อให้ง่ายต่อการเข้าใจมากขึ้น แต่ก็จะมีมิติทางเพศสภาพ ชาติพันธุ์ และชนชั้น แทรกเข้าอยู่ในการวิเคราะห์ในแต่ละช่วงวัยทั้งสอง เพื่อให้เห็นความซับซ้อนที่ซ้อนทับอยู่ในความสัมพันธ์ทางสังคมชุดนี้

ผู้หญิงอิวเมี่ยนวัยผู้ใหญ่ ซึ่งได้แก่ น้าฟอง ป้ามณฑา และอานารี เป็นกลุ่มที่เคลื่อนย้ายลงมาจากที่สูงลงสู่พื้นราบ (ชุมชนเมือง) เป็นกลุ่มแรก เมื่อประมาณ 10–15 ปีก่อน[73] การประกาศปิดป่าและขับไล่ชาวเขาออกจากที่ดินทำกิน ทำให้ผู้หญิงอิวเมี่ยนกลุ่มนี้ ซึ่งในขณะนั้นมีสามีแล้ว และอยู่ในช่วงกำลังลงหลักปักฐาน กระเหม็ดกระแหม่สร้างครอบครัว ต้องระหกระเหินจากบ้านเกิด ลงมาหารายได้จุนเจือครอบครัวร่วมกันทั้งสามีและภรรยา และก็มีบ้างที่สามีออกไปหางานทำเป็นแรงงานรับจ้างไกลถึงต่างประเทศ (เช่นในกรณีของป้ามณฑา) แต่ผู้หญิงที่เป็นภรรยา เท่าที่พบทั้งในและนอกกลุ่มที่ศึกษานี้ก็จะกลายมาเป็นแรงงานรับจ้างบ้าง ที่มีทุนหน่อยก็เปิดร้านค้าขายด้วยตัวเองบ้าง แต่ก็ยังวนเวียนอยู่ในภาคเหนือ มาในระยะหลังๆนี้จึงเริ่มมีผู้หญิงอิวเมี่ยนไปหางานทำไกลจนถึงกรุงเทพ สำหรับผู้หญิงอิวเมี่ยนวัยผู้ใหญ่ทั้งสามคนนี้ เมื่อพวกเธอไม่สามารถจะทำมาหากินโดยใช้วิถีการทำไร่ทำนาได้อีกต่อไป จนต้องเข้ามาหาอาชีพใหม่ในเมืองนั้น จะพบว่าพวกเธอต่างล้วนเสาะแสวงหาโอกาสที่จะเป็นเจ้าของกิจการของตัวเองมาตลอด ในช่วงที่พวกเธอไม่มีทุนรอน พวกเธอก็จะเป็นลูกจ้างไปก่อน แต่เมื่อสบโอกาสก็จะเปิดกิจการของตนเองร่วมกับสามี ไม่ว่าจะเป็นร้านขายของชำ ขายกล้วยทอดในอดีต มาจนถึงร้านขายน้ำเต้าหู้ในปัจจุบัน

วัยรุ่นหรือหนุ่มสาวที่ยังโสด อย่างเช่น ผึ้งและตุ๊ดตู่ เป็นกลุ่มที่ทยอยตามลงมาหลังจากที่อิวเมี่ยนวัยผู้ใหญ่กลุ่มแรกๆเริ่มมาทำค้าขึ้นมาบ้างแล้วต้องการคนงานเพิ่ม ซึ่งส่วนใหญ่ผู้หญิงที่เป็นเจ้าของกิจการดังกล่าวก็จะชักชวนลูกหลานให้ลงมาช่วยงาน เพราะไว้เนื้อเชื่อใจกันได้มากกว่าจะไปจ้างใครที่พวกเธอไม่รู้จักหัวนอนปลายเท้า พูดง่ายๆคือในความคิดของพวกเธอแล้ว การจ้างลูกหลานที่เป็นเครือญาติกันมาช่วยทำงานนั้นมีความเสี่ยงต่อการถูกฉ้อโกงเงินน้อยกว่า ประกอบกับเงินรายได้จากการทำไร่ทำนาบนดอยของเด็กรุ่นใหม่เหล่านี้ไม่เพียงพอที่จะจุนเจือครอบครัวของพวกเธอและเขาได้ สองประเด็นนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้เด็กรุ่นใหม่ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงอย่างผึ้งและตุ๊ดตู่ ลงมาหางานทำเพิ่มเติม นอกจากนี้ยังมีปัจจัยด้านการศึกษา (ซึ่งเห็นได้ชัดในกรณี

---

[73] วิถีการผลิตของผู้หญิงอิวเมี่ยนวัยผู้ใหญ่เหล่านี้เกิดและเติบโตขึ้นบนดอยซึ่งในขณะนั้นเงินตราเข้ามามีบทบาทมากขึ้นเรื่อยแล้ว ชีวิตบนดอยของน้าฟอง ป้ามณฑา และอานารีก่อนที่จะขยับขยายลงมาในเมืองนั้นจึงไม่ได้อยู่ในสมัยเศรษฐกิจแบบยังชีพ แต่น่าจะอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านจากเศรษฐกิจแบบกึ่งยังชีพ (Semi-Subsistence Economy) คือ ยังปลูกข้าวและข้าวโพดโดยเน้นการบริโภคในครัวเรือนอยู่ แต่ก็ปลูกพืชพาณิชย์อื่นๆ เช่น ฝ้าย ลำไย ส้ม รวมทั้งเป็นแรงงานรับจ้างแก่เพื่อนบ้านและหมู่บ้านใกล้เคียงไปด้วย

ของผึ้งที่เข้ามาเรียนในเมืองตั้งแต่ชั้นประถมปีที่ 5) และ วิถีชีวิตการบริโภคนิยมแบบคนเมืองเป็นเครื่องจูงใจแก่เด็กเหล่านี้มากบ้างน้อยบ้างตามแต่ละบุคคล

อย่างไรก็ตาม ผู้หญิงอิวเมี่ยนทั้งห้าคนนี้ ไม่มีใครเลยที่หลุดจากความสัมพันธ์ของครอบครัวบนดอย ตรงกันข้ามในด้านหนึ่งการลงมาหางานทำในเมืองของพวกเธอนี้ ได้เป็นไปเพื่อช่วยให้ครอบครัวเครือญาติที่อยู่บนดอยมีเงินใช้ไม่ว่าจะเป็นทางตรงด้วยการส่งเงินกลับบ้านอย่างในกรณีของผึ้งกับตุ๊ดตู่ที่ส่งเงินกลับไปช่วยพ่อแม่ที่ยากจนบนดอย หรือทางอ้อมอย่างน้าฟอง ป้ามณฑา และอานารี ซึ่งแม้จะแยกครอบครัวพาลูกๆมาเรียนหนังสืออยู่ในเมืองแล้ว ก็ยังไปมาหาสู่กับญาติพี่น้องบนดอย ไปช่วยงานพิธีกรรมสำคัญๆ เช่น งานแต่งงาน งานศพ งานปีใหม่ งานวันเกิดของแม่ และมักมีญาติพี่น้องตามลงมาช่วยงานขายน้ำเต้าหู้ปาท่องโก๋อยู่เนืองๆ โดยเฉพาะป้ามณฑามักจะช่วยเหลือในการเป็นธุระหางานหาทำเลที่ตั้งร้าน หาอุปกรณ์เครื่องใช้ต่างๆ ให้กับแรงงานที่เป็นญาติพี่น้องบนดอยซึ่งยังไม่คุ้นเคยกับการลงมาค้าขายในเมืองเชียงใหม่ (แม้ว่าในระยะหลัง ป้ามณฑาจะถูกครหาในหมู่ญาติๆในเมืองว่าคิดค่าเป็นธุระดังกล่าวกับญาติพี่น้องเกินไป ไม่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่อย่างแต่ก่อน) เป็นต้น

2.6 เครือข่ายกับความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในตลาด

เมื่อพิจารณาความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในตลาดแห่งนี้ ซึ่งพบว่า คนเมืองเป็นกลุ่มใหญ่ที่สุด มีจำนวนคนและมีอำนาจต่อรองมากที่สุดไม่ว่าจะพิจารณาในด้านของคนเมืองที่เป็นเจ้าของพื้นที่ตั้งร้านและหอพัก, คนเมืองที่เป็นพ่อค้าแม่ค้าและคนเมืองที่เป็นลูกค้า รองลงมาคือกลุ่มอิวเมี่ยนซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงวัยผู้ใหญ่มาขายน้ำเต้าหู้และก๋วยเตี๋ยวตอนกลางคืน ถัดลงไปก็เป็นกลุ่มม้งค้าพวกไร่จำพวกแครอท, กะหล่ำปลี, ข้าวโพด,รวมทั้งเย็บจักร-ปักผ้าอยู่ด้านหลังตลาด (และมีขายลูกชิ้นทอดอยู่ 1 เจ้า) นอกจากนี้ก็มีกลุ่มลีซูและปาเกอะญอเป็นแรงงานรับจ้างแวะเวียนไปมาเป็นพักๆ

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ในพื้นที่ตลาด คนเมืองจะเป็นคนกลุ่มที่อิวเมี่ยนไปสัมพันธ์ด้วยมากที่สุด รองลงไปคือม้ง รูปแบบของความสัมพันธ์มีทั้งพึ่งพาอาศัย เช่น การให้คำปรึกษาปลอบประโลมใจ, การให้เครดิตทางการค้า, การมาช่วยอุดหนุนร้าน และแย่งชิงการจัดสรรอำนาจในเรื่องต่างๆ เช่น การแย่งพื้นที่ค้าขาย, การแข่งขันระหว่างร้านค้า ส่วนใหญ่จะเป็นความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนไม่ว่าจะเป็นระหว่าง อิวเมี่ยน–คนเมือง, อิวเมี่ยน–ม้ง หรือแม้แต่ในกลุ่มอิวเมี่ยน–อิวเมี่ยน (ทั้งเพศชายและเพศหญิง) เพียงแต่มีลักษณะยืดหยุ่นมากน้อยแล้วแต่ความเป็นเครือญาติใกล้ชิดและบุญคุณที่เคยมีให้กัน

อคติทางชาติพันธุ์ที่คนเมืองพื้นราบที่มีต่อผู้หญิงอิวเมี่ยนเหล่านี้ ดูเหมือนจะไม่เป็นประเด็นสำคัญอะไรในการดำเนินชีวิตของพวกเธอ ส่วนหนึ่งน่าจะเป็นเพราะดูเผินๆแล้ว ผู้หญิงอิวเมี่ยนเหล่านี้ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ (รวมทั้งผู้ชาย) ที่มาอาศัยอยู่ในเมืองก็มีวิถีชีวิต, การแต่งกาย, การใช้ภาษา, เทคนิคการเจรจาค้าขาย, ตลอดจนรูปร่างหน้าตาละม้ายคล้ายคลึงกับคนเมืองทั่วไป โดยเฉพาะคนเมืองเชื้อสายจีนอย่างแยกไม่ค่อยออก แม้จะมีการซุบซิบนินทาจากแม่ค้าพ่อค้าคนเมืองในตลาด แต่ก็ไม่ได้กระทบกระทั่งอะไรกับผู้หญิงชาวเขาเหล่านี้ ซึ่งผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่าเป็นกลุ่มที่รักสันติ สุภาพรอมชอมมากกว่าแม่ค้าทั่วไปในตลาดของเมืองเชียงใหม่ แต่จะมีนิสัยรักสันติ สุภาพรอมชอมนี้ด้วยเหตุผลที่ต้องประนีประนอมกับกลุ่มชาติพันธุ์คนเมืองหรือไม่ อันนี้ผู้วิจัยยังไม่ทราบแน่ แต่รู้สึกว่าพวกเธอ (ทั้งวัยผู้ใหญ่และวัยรุ่น) มีความสม่ำเสมอในนิสัยและความประพฤติดังกล่าวไม่เฉพาะในสถานการณ์ที่ต้องค้าขายอยู่กับคนเมืองในตลาด แม้เวลาพบปะสังสรรค์ในหมู่อิวเมี่ยนด้วยกัน ส่วนใหญ่ก็ยังรักษาบทบาทเหล่านี้ไว้ได้เป็นอย่างดี

ความสัมพันธ์ในกลุ่มผู้หญิงชาติพันธุ์เดียวกัน ที่เผชิญชะตากรรมที่คล้ายคลึงกัน ณ พื้นที่และเวลาเดียวกันนี้ เป็นความสัมพันธ์ที่มีลักษณะร่วมมือกันสู้กับความอยู่รอด มากกว่าจะแก่งแย่งแข่งขัน หรือ ตัวใครตัวมัน ซึ่งปรากฏอยู่ในรูปของความสัมพันธ์ทางสังคมที่ไม่เป็นทางการ แต่ก็สามารถเรียกได้ว่าเป็นเครือข่ายทางสังคมในลักษณะหนึ่ง ที่อิงอาศัยความเป็นเครือญาติ, ชาติพันธุ์, และประสบการณ์ร่วม เช่น ความคุ้นเคยและไว้วางใจที่มีต่อกัน, ความยากลำบากที่เคยเผชิญมาคล้ายๆกัน เป็นฐานร้อยรัดความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันไว้ แม้จะมีรูปโฉมของความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนรวมอยู่ด้วยก็ตาม แต่ก็ยังวางฐานอยู่บนปัจจัยเหล่านี้

พัฒนาการของความสัมพันธ์ของผู้หญิงในเครือข่ายทางสังคมนี้ ไม่ได้เริ่มที่พื้นราบ แต่เริ่มจากบนดอย ณ ถิ่นฐานบ้านเกิดก่อนที่พวกเธอจะเคลื่อนย้ายมาแทบทั้งสิ้น อย่าง น้าฟอง ป้ามณฑา อานารี ผึ้ง และตุ๊ดตู่นี่ต่างก็รู้จักกันมานาน จะมีบ้างไม่กี่รายที่มาทำความรู้จักกันในภายหลัง และมีการเดินทางเคลื่อนย้ายไปมาหาสู่กันตามวาระสำคัญต่างๆอย่างสม่ำเสมอ เช่น เวลามีงานบุญงานแต่งงาน โดยเฉพาะในหมู่เครือญาติใกล้ชิด พวกเธอก็จะเดินทางกลับไปช่วยเหลือกันตามโอกาส ในรูปของเงินบ้าง ในรูปของการไปช่วยงานบ้าง หรือทั้งสองอย่าง สุดแล้วแต่ความสะดวก ไม่ได้มีกฎเกณฑ์มาบังคับ แต่ก็ถือเป็นธรรมเนียมที่ตามจารีตอิวเมี่ยนแล้วพึงจะกระทำ ถ้าไม่ทำก็ไม่มีใครถึงกับตัดญาติขาดมิตร อย่างไรก็ตาม แม้ว่าผู้หญิงส่วนใหญ่ในเครือข่ายจะเกี่ยวดองด้วยความเป็นเครือญาติแบบใกล้ชิดบ้าง แบบญาติห่างๆบ้าง และมีการติดต่อกันระหว่างหมู่บ้านบนดอยกับเครือข่ายที่พวกเธอสร้างขึ้นในเมืองอยู่อย่างสม่ำเสมอ แต่พวกเธอทั้งวัยผู้ใหญ่และวัยรุ่น ก็เดินทางมาจากหลายพื้นที่ เชียงราย (น้าฟอง ป้ามณฑา ผึ้งและตุ๊ดตู่) กำแพงเพชร(อานารี) พะเยา อยู่ในลำดับต้นๆ นอกจากนี้ก็มีมาจาก น่าน ลำปาง

กลุ่มผู้หญิงอิวเมี่ยนในตลาด ที่เป็นพื้นที่ศึกษานี้ ไม่ได้เป็นผู้หญิงอิวเมี่ยนกลุ่มแรกๆที่ลงมาขายน้ำเต้าหู้ แต่มีอิวเมี่ยนเปิดร้านขายน้ำเต้าหู้ก่อนหน้านั้น (ก่อนหน้าปี 2539) อยู่ก่อนประมาณ 15–20 ร้านในเขตเมืองเชียงใหม่อยู่แล้ว หรืออีกนัยหนึ่งก็คือมีเครือญาติอยู่ในเชียงใหม่ก่อนแล้ว โครงสร้างและรูปแบบของเครือข่ายนอกจากจะอาศัยฐานความเป็นเครือญาติทางสายเลือด (Consanguineal kin) , ญาติสมทบ (Affine kins)[74] , ความเป็นชาติพันธุ์, ความเป็นคนถิ่นฐานบ้านเดียวกันและความที่เคยมีประสบการณ์ชีวิตร่วมกันมาก่อนแล้ว ยังค่อยๆขยายความสัมพันธ์ไปยังคนชาติพันธุ์อื่นที่อยู่ในเมืองเป็นรายๆไป ไม่ว่าเป็นคนเมือง, คนลีซู สำหรับปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนาฐานเครือข่าย นอกจากจะพิจารณาจากผลกระทบของการพัฒนาจากภาครัฐ ที่ทำให้พวกเธอต้องเคลื่อนย้ายลงมาต่อสู้ดิ้นรนในเมืองใหญ่ จนเกิดความใกล้ชิดที่ต้องอยู่อาศัยและค้าขายในทำเลใกล้เคียงกัน รวมทั้งมีความสัมพันธ์เชิงอุปถัมป์และเชิงแลกเปลี่ยนแล้ว ยังต้องพิจารณาลักษณะนิสัยเฉพาะของผู้หญิงอิวเมี่ยนในเครือข่ายเป็นรายๆไป เช่น ป้ามณฑาเป็นคนคุยเก่ง เป็นกันเองกับลูกค้าและชอบคบหาคน จึงมีคนรู้จักมากกว่าน้าฟองที่พูดน้อย ขี้อาย และค่อนข้างเก็บตัว เป็นต้น อย่างไรก็ดี เครือข่ายนี้ก็ยังยึดอยู่กับฐานความสัมพันธ์ในโครงสร้างและรูปแบบเดิมมากกว่าจะพัฒนาไปในทิศทางอื่น

เครือข่ายทางสังคมที่ศึกษานี้ เป็นเครือข่ายที่เปิดรับความสัมพันธ์กับคนต่างชาติพันธุ์, ต่างเพศ ต่างอายุ ต่างความเชื่อกัน แต่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติเป็นพื้นฐานหลักในการสร้างความใกล้ชิดสนิทสนม ก่อรูปและขยายตัวของเครือข่าย ซึ่งในที่นี้ หากพิจารณาดูคำจำกัดความของคำว่า "ครอบครัว" ในความหมายของมานุษยวิทยาตามที่ฉลาดชาย (2542) ได้เคยอ้างไว้[75] ก็จะพบว่า เครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงอิวเมี่ยนในเมืองเหล่านี้ ก็สามารถจัดได้ว่าเป็นความสัมพันธ์เชิงครอบครัวในรูปแบบหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ถึงแม้การก่อรูปของเครือข่ายดังกล่าวจะอิงอยู่กับโครงสร้างและระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติที่สืบเนื่องมาจากสังคมหมู่บ้านบนดอย แต่ก็ใช่ว่าจะยึดถือบทบาทหน้าที่ตามโครงสร้างและพื้นที่ (Location) เหล่านั้นอย่างตายตัว แต่กลับยึดถืออย่างยืดหยุ่น และหลายครั้งหลายกรณีก็ฉีกกฎเกณฑ์ทางเครือญาติตามจารีตอย่างเปิดเผย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กสาววัยรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาและเติบใหญ่ในเมืองมาเป็นเวลานานหลายปี อย่างกรณีของผึ้งที่

---

[74] การนับญาติที่เกิดจากข้อกำหนดทางสังคม เช่นญาติที่ได้จากการแต่งงาน การรับบุตรบุญธรรม เป็นต้น ดูใน สนิท สมัครการ, มีเงินก็นับว่าน้อง มีทองก็นับว่าพี่...(กรุงเทพ : บรรณกิจ , 2519) , หน้า 5 – 8.

[75] ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2542) ได้อธิบายความหมายของ "ครอบครัว" ไว้ว่า ครอบครัว ในทางมานุษยวิทยา หมายถึง กลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกันโดยความเป็นเครือญาติ (Kinship) หรือพันธะอื่นๆที่มีลักษณะเหมือนหรือคล้ายคลึงกันกับความเป็นเครือญาติ ซึ่งผู้ใหญ่ (Adults) ในกลุ่มดังกล่าวถือเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบในการดูแลและอบรมเลี้ยงดูเด็กๆที่เป็นลูกหลานโดยธรรมชาติหรือที่รับเลี้ยงเป็นลูกบุญธรรมของพวกเขา

ตัดสินใจเลือกคู่ครองเองโดยไม่บอกพ่อแม่ เป็นต้น แต่ก็พวกเธอก็ยังนิยมแก้ไขความขัดแย้งด้วยความรอมชอมที่เน้นการประสานประโยชน์แก่ทุกฝ่าย

โดยสรุปจะเห็นได้ว่ามีปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงผู้คนต่างๆ (ไม่เฉพาะแต่ผู้หญิงอิวเมี่ยน)ไว้ในเครือข่ายความสัมพันธ์ในขณะที่ลงมาทำมาหากินในชุมชนเมืองนี้ได้แก่ 1. อายุ 2. เพศและเพศสภาพ 3. ชาติพันธุ์ 4. ฐานะทางเศรษฐกิจ 5. ความเป็นเครือญาติ และ 6. ปัจจัยที่ผสมผสานข้ามโยงกันไปมาระหว่าง 1-2-3-4-5 (โปรดดูตารางที่ 1 และ 2 ประกอบ)

2.7 ผู้หญิงอิวเมี่ยนในเมืองกับระบบสังคมที่ให้อำนาจผู้ชายเป็นใหญ่

เมื่อมองดูแบบแผนการแบ่งงานกันทำตามเพศสภาพ(Gender development of labor) และการควบคุมทางเพศ (Sexual control)ที่มีต่อผู้หญิงอิวเมี่ยนทั้งสองวัยนี้ จะพบว่าการควบคุมทางเพศมีความเข้มข้นลดลงมากหากผู้หญิงอิวเมี่ยนอยู่ไกลจากหมู่บ้านออกไป ผู้หญิงอิวเมี่ยนส่วนใหญ่ในเครือข่ายรู้สึกพอใจในการเข้มงวดที่ลดลงนี้ อย่างไรก็ตาม การควบคุมทางเพศโดยเฉพาะในการแต่งงานก็ดูจะเป็นหลักเกณฑ์ที่ยังทรงอิทธิพลมากกว่าการควบคุมทางเพศและการแบ่งงานตามเพศในลักษณะอื่นๆ

ความไม่ลงรอยในเรื่องการแบ่งงานและการควบคุมทางเพศที่แสดงออกในชุมชนเมืองจะหนักไปในเรื่องการควบคุมทางเพศที่มีต่อผู้หญิงมากกว่า การแบ่งงานกันทำทั้งในภาคการผลิต(ค้าขาย) และในภาคการอยู่อาศัยในหอพักและกิจวัตรประจำวัน ส่วนใหญ่เป็นการร่วมกันทำมากกว่าจะแบ่งกันทำ จะมีการแบ่งงานตามเพศอยู่บ้าง ก็ในส่วนของงานที่ต้องใช้แรงมาก เช่น การเข็นรถออกมาตั้งร้าน, การยกของ, การเดินทางไปซื้อของหรือติดต่อธุระไกลๆจะให้ผู้ชายเป็นคนทำเพราะแข็งแรง อย่างในร้านของน้าฟองก็มักจะให้ดนัย ร้านของป้ามณฑาก็จะใช้ “คม” (สามีชาวอิวเมี่ยนคนใหม่ของป้ามณฑา) มาช่วย แต่ในงานขายของและอยู่หน้าร้านทุกร้านผู้หญิงจะมีบทบาทมากกว่า อย่างไรก็ตามมิได้แยกขาดหน้าที่ระหว่างหญิงกับชายโดยสิ้นเชิง

การจัดสรรรายได้จากการค้าขาย แม้ผู้หญิงส่วนใหญ่จะได้เงินเป็นสัดส่วนจำนวนมากกว่าเพราะเป็นเจ้าของร้าน หรือไม่ก็ทำงานรอบด้านได้มากกว่าแรงงานชาย หรือ อย่างน้อยที่สุดก็ได้เงินพอๆกัน (แต่ก็มีลูกจ้างหญิงหลายคนได้เงินน้อยกว่าลูกจ้างชาย โดยคิดค่าแรงจากปริมาณงานที่ทำ) แต่เงินที่ผู้หญิงอิวเมี่ยนใช้จ่าย ก็มักเป็นไปเพื่อให้ สามี, ลูก, พ่อแม่มีความสุขสบายมากกว่าจะใช้จ่ายเพื่อตนเอง ซึ่งพวกเธอส่วนหนึ่งก็รู้ตัวแต่ก็เต็มใจทำเพราะคิดว่านั่นก็เป็นความสุขและเป็นหน้าที่ของเธอเช่นกัน

กล่าวสั้นๆ คือ แรงงานในครอบครัว ตั้งแต่รุ่นวัยเด็ก ถึงรุ่นวัยหนุ่มสาว วัยกลางคนที่มีกำลังวังชา ล้วนเป็นแรงงานสำคัญในสังคมอิวเมี่ยน แม้ว่าวิถีการผลิตจะถูกระบบทุนนิยมเข้ามา

เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากก็ตาม แต่สำหรับคนชรา ทั้งผู้ชายและผู้หญิง โดยทั่วๆไปจะไม่ทำงาน แต่จะอยู่บ้านสูบฝิ่นบ้าง (ผู้เฒ่าหญิงบางคนก็สูบฝิ่น แต่โดยมากเป็นผู้ชาย) คอยเป็นผู้นำทางพิธีกรรมให้กับลูกหลานบ้าง โดยมีลูกชายเป็นผู้รับผิดชอบเลี้ยงดูตามจารีต

ปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรมของผู้หญิงอิวเมี่ยนวัยผู้ใหญ่ในความสัมพันธ์ทางสังคมก่อนที่พวกเธอจะเข้ามามีวิถีชีวิตหลักอยู่ในเมือง มีองค์ประกอบและลักษณะดังนี้คือ

1. อายุ- มีคนหลายช่วงอายุมาทำงานร่วมกัน
2. เพศและเพศสภาพ- ยึดตามแบบจารีต ผู้ชายและงานของผู้ชายถูกยกย่องว่ามีความสำคัญสูงกว่า
3. ชาติพันธุ์- พบปะคุ้นเคยกันอยู่กับชาวเขาชาติพันธุ์เดียวกัน รวมถึงม้งและลาหู่ที่มีหมู่บ้านใกล้ๆกัน
4. ฐานะทางเศรษฐกิจ- ยากจนและไม่มีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินเป็นของตนเอง
5. เครือญาติ- เครือญาติทางฝ่ายชาย(ทางสามี)มีอิทธิพลมากต่อการจัดการแรงงาน การแบ่งงานกันทำตามเพศสภาพ และการควบคุมทางเพศที่มีต่อผู้หญิง
6. ปัจจัยที่ผสมข้ามโยงกันไปมาระหว่างปัจจัยที่ 1-2-3-4-5 –มีการเลือกใช้ความหมายในเรื่องของอายุ เพศ เพศสภาพ ชาติพันธุ์ ฐานะทางเศรษฐกิจ และความเป็นเครือญาติ โดยนำมาผสมผสานกัน โดยมักจะอิงความหมายที่มีพื้นฐานจากจารีตอิวเมี่ยนเป็นหลัก

ปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรมของผู้หญิงอิวเมี่ยนวัยผู้ใหญ่ในความสัมพันธ์ทางสังคมหลังจากที่พวกเธอจะเข้ามามีวิถีชีวิตหลักอยู่ในเมือง มีองค์ประกอบและลักษณะดังนี้คือ

1. อายุ- มีวัยผู้ใหญ่และวัยรุ่นเป็นสองช่วงอายุที่เข้ามาทำงานร่วมกัน
2. เพศและเพศสภาพ- ผู้หญิงมีบทบาทในการหาเลี้ยงครอบครัว มีการตีความ ผสมผสาน และสร้างความหมายใหม่ๆเกี่ยวกับหลักเกณฑ์เรื่องเพศและเพศสภาพต่างๆ
3. ชาติพันธุ์- ต้องพบปะและมีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนต่างชาติพันธุ์มากขึ้น
4. ฐานะทางเศรษฐกิจ- ดีขึ้นกว่าเดิม และมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินเป็นของตนเอง
5. เครือญาติ- เครือญาติทางฝ่ายชาย(ทางสามี) ถูกลดความสำคัญลง เครือญาติและลูกหลานของตนเองโดยตรง(ตามสายเลือด)โดยเฉพาะผู้หญิง มีบทบาทสูงกว่า
6. ปัจจัยที่ผสมข้ามโยงกันไปมาระหว่างปัจจัยที่ 1-2-3-4-5 –มีการเลือกใช้ ผสมผสาน ตีความกันระหว่างหลักจารีตอิวเมี่ยนในเรื่อง อายุ เพศและเพศสภาพ ชาติพันธุ์ ฐานะทางเศรษฐกิจ เครือญาติ กับความรู้สมัยใหม่ และความรู้อื่นๆได้อย่างหลากหลายและซับซ้อนขึ้น

ปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรมของผู้หญิงอิวเมี่ยนวัยรุ่นในความสัมพันธ์ทางสังคมก่อนที่พวกเธอจะเข้ามามีวิถีชีวิตหลักอยู่ในเมือง มีองค์ประกอบและลักษณะดังนี้คือ

1. อายุ- มีคนหลายช่วงอายุมาทำงานร่วมกัน
2. เพศและเพศสภาพ- ตีความโดยยึดตามแบบจารีตที่ผู้ชายและงานของผู้ชายถูกยกย่องว่ามีความสำคัญสูงกว่า แต่ก็ได้รับอิทธิพลเรื่องความสามารถในการทำงานนอกบ้านของผู้หญิงจากการศึกษาและความรู้สมัยใหม่
3. ชาติพันธุ์- พบปะคุ้นเคยกันอยู่กับชาวเขาชาติพันธุ์เดียวกัน รวมถึงม้ง ลาหู่ที่มีหมู่บ้านใกล้ๆกัน และเด็กชาวเขาชาติพันธุ์อื่นที่อยู่ในสถานศึกษาเดียวกัน
4. ฐานะทางเศรษฐกิจ- ยากจนและไม่มีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินเป็นของตนเอง
5. เครือญาติ- เครือญาติทางฝ่ายชาย (โดยเฉพาะพ่อ) มีอิทธิพลมากต่อการจัดการแรงงาน การแบ่งงานกันทำตามเพศสภาพ และการควบคุมทางเพศที่มีต่อผู้หญิง
6. ปัจจัยที่ผสมข้ามโยงกันไปมาระหว่างปัจจัยที่ 1-2-3-4-5 –มีการเลือกใช้ ผสมผสาน ตีความอยู่ในฐานความเป็นจารีตอิวเมี่ยนเป็นหลัก และมีความรู้สมัยใหม่เข้าไปกล่อมเกลาด้วย

ปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรมของผู้หญิงอิวเมี่ยนวัยรุ่นในความสัมพันธ์ทางสังคมหลังจากที่พวกเธอจะเข้ามามีวิถีชีวิตหลักอยู่ในเมือง มีองค์ประกอบและลักษณะดังนี้คือ

1. อายุ- มีวัยผู้ใหญ่และวัยรุ่นเป็นสองช่วงอายุที่เข้ามาทำงานร่วมกัน
2. เพศและเพศสภาพ- ผู้หญิงมีบทบาทในการหาเลี้ยงครอบครัว มีการตีความ ผสมผสาน และสร้างความหมายใหม่ๆเกี่ยวกับหลักเกณฑ์เรื่องเพศและเพศสภาพต่างๆ
3. ชาติพันธุ์- ต้องพบปะและมีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนต่างชาติพันธุ์มากขึ้น
4. ฐานะทางเศรษฐกิจ- ดีขึ้นกว่าเดิม และมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินเป็นของตนเอง แต่ต้องช่วยเหลือตัวเองมากขึ้นด้วย
5. เครือญาติ- เครือญาติทางฝ่ายชาย(โดยเฉพาะพ่อ) มีบทบาทต่อเธอลดลง เครือญาติและลูกหลานของตนเองโดยตรง(ตามสายเลือด)โดยเฉพาะผู้หญิง มีบทบาทสูงกว่า
6. ปัจจัยที่ผสมข้ามโยงกันไปมาระหว่างปัจจัยที่ 1-2-3-4-5 –มีการเลือกใช้ ผสมผสาน ตีความกันระหว่างหลักจารีตอิวเมี่ยนในเรื่อง อายุ เพศและเพศสภาพ ชาติพันธุ์ ฐานะทางเศรษฐกิจ เครือญาติ กับความรู้สมัยใหม่ และความรู้อื่นๆได้อย่างหลากหลายและซับซ้อนขึ้น

ประเด็นการแบ่งงานกันทำในระดับครัวเรือนและครอบครัว เท่าที่พบอิวเมี่ยนในกลุ่มนี้ ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะยากจนมาตั้งแต่เด็ก ช่วงชีวิตหลังแยกครอบครัวออกไปอยู่กับสามี[76] จะพบว่า ทั้งเด็กผู้ชาย เด็กผู้หญิง คนหนุ่ม คนสาว ต่างช่วยกันทำงานโดยไม่แบ่งแยกเพศและเพศสภาพมากกว่า ทั้งนี้รวมไปถึงงานในไร่นา และการค้าขายด้วย โดยงานที่ใช้พละกำลังมากก็มักให้ผู้ชายเป็นผู้จัดการ แต่ผู้หญิงในครอบครัว (โดยเฉพาะภรรยา) ก็มาช่วยออกแรงอีกทางหนึ่ง

ในพื้นที่นอกครัวเรือน ในหมู่บ้านที่เป็นภูมิลำเนาเดิมของผู้หญิงอิวเมี่ยนทั้งห้าคน ผู้ชายยังเป็นเพศที่เป็นผู้จัดการทางพิธีกรรมตามจารีต แต่ผู้หญิงก็เป็นแรงงานร่วมและผู้สนับสนุนด้านการเงินที่สำคัญมาจนถึงปัจจุบันนี้ด้วย แต่ถ้าเป็นในชุมชนเมืองพื้นราบ อำนาจทางจัดการพิธีกรรมต่างๆของผู้ชายได้ลดน้อยลงมาก เงินและทักษะในการปรับตัวเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตมากกว่าบนดอย ผู้หญิงจะมีบทบาทเพิ่มมากขึ้นในการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจหรือประเพณีวัฒนธรรมรวมไปถึงอิสระเสรีที่เธอจะใช้ชีวิตตามแบบที่เธอพอใจได้ตามอัตภาพ ในขณะที่หมู่บ้าน เธอจะถูกกฎจารีตควบคุมมากกว่า

ความไม่ลงรอยกันในเรื่องการควบคุมทางเพศปรากฏให้เห็นในการทะเลาะวิวาทระหว่างสามีภรรยา อย่างในกรณีของ ป้าเหมยกับสามีเก่าที่เจ้าชู้มาก, การซุบซิบนินทาและการเฉยเมยต่อผู้หญิงอิวเมี่ยนด้วยกันในเครือข่าย เช่น การที่อานารีกับหลานสาวนินทาผึ้งและปล่อยให้ผึ้งทำงานหนักกว่าเพราะไม่ชอบที่ผึ้งแสดงกิริยาตรงไปตรงมากับอานารีซึ่งเป็นผู้ใหญ่กว่า, การใช้ระยะเวลาสั้นๆในการกลับไปเยี่ยมเยียนพ่อแม่ผู้อาวุโสบนดอยแทนที่จะไปเยี่ยมพำนักพักอาศัยอยู่นานๆ อย่างในกรณีของผึ้ง เป็นต้น

ประเด็นที่ไม่ลงรอยกันเป็นหลัก ก็คือ การมีสัมพันธ์ทางเพศหรือคบหาผู้ชายโดยไม่เหมาะสมกับจารีตของอิวเมี่ยน และ การที่ผู้หญิงไม่ยอมเชื่อฟังสามีหรือพ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ แต่โดยทั่วไปก็ไม่ได้แสดงออกถึงขั้นทะเลาะเบาะแว้งกันอย่างรุนแรงหรือแตกแยกกันบานปลาย และมักจะยุติลงด้วยการประนีประนอมในระยะเวลาอันสั้น

ทั้งหมดนี้เป็นข้อมูลที่สอดคล้องกันระหว่างผู้หญิงอิวเมี่ยนทั้งสองวัย อย่างไรก็ตาม ก็ไม่ได้หมายความว่าผู้หญิงแต่ละวัยแต่ละคนจะมีระดับของการถูกกดขี่จากระบบอำนาจชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) เท่ากัน ส่วนจะมากจะน้อยอย่างไรนั้น ต้องทำการศึกษาต่อไป

อย่างไรก็ตาม จากข้อมูลข้างต้น เมื่อนำมาวิเคราะห์ภาพรวมต่อในประเด็นเรื่องระบบสังคมที่ให้อำนาจชายเป็นใหญ่ (Patriarchy)จะเห็นว่า สังคมอิวเมี่ยน ไม่ได้เป็น Patriarchy ตามแบบ

---

[76] จากการสัมภาษณ์ผู้หญิงอิวเมี่ยนกลุ่มนี้ ต่างบอกว่า ตามธรรมเนียมของอิวเมี่ยน เมื่อผู้หญิงรับหมั้นแล้วให้ย้ายไปอยู่กินหรือเป็นแรงงานให้กับฝ่ายสามีได้เลย ส่วนงานแต่งจะจัดตามมาช้าหรือเร็วขึ้นอยู่กับข้อตกลงกันของผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่าย

ที่ตะวันตกเข้าใจ แต่ใน Patriarchy ดังกล่าวมีการใช้อำนาจของชายและหญิงอย่างยืดหยุ่น และยังมีกลไกหรือแนวทางที่ผู้หญิงสามารถตอบโต้การใช้อำนาจของผู้ชายอยู่บ้าง แม้จะไม่เต็มรูปแบบหรือปรากฏชัดนักก็ตาม

ดังนั้น การจะกล่าวว่าสังคมอิวเมี่ยนและสังคมเมืองที่พวกเธอเผชิญอยู่เป็น Patriarchy ดูจะเป็นคำกล่าวที่กว้างเกินไป เพราะพวกเธอแต่ละวัยและแต่ละคนมีการประสบพบเจอสังคมหลายกลุ่ม ในช่วงเวลาต่างๆ อย่างกรณีผู้หญิงอิวเมี่ยนวัยผู้ใหญ่ ตอนเด็กๆพวกเธอก็พบเจอสังคมอิวเมี่ยนบนดอยที่มีระดับความเป็น Patriarchy ซึ่งต่างจากผู้หญิงอิวเมี่ยนวัยรุ่น และ Patriarchy ของสังคมเมืองที่ผู้หญิงอิวเมี่ยนวัยผู้ใหญ่พบเจอในการพัฒนา ก็แตกต่างจาก Patriarchy ของสังคมเมืองที่ผู้หญิงอิวเมี่ยนวัยรุ่นรับมาจากการศึกษาและนโยบายเศรษฐกิจของรัฐ อย่างนี้ เป็นต้น

สังคมที่ผู้หญิงอิวเมี่ยนวัยผู้ใหญ่ในเครือข่าย ได้มีปฏิสัมพันธ์ก่อนการเข้ามาประกอบอาชีพในเมืองก็คือ สังคมอิวเมี่ยนบนดอย ต่อมาเมื่อพวกเธอเข้ามาประกอบอาชีพในเมือง สังคมที่พวกเธอมีปฏิสัมพันธ์ด้วยก็ขยายออกไป เป็นทั้งสังคมอิวเมี่ยนบนดอย สังคมอิวเมี่ยนในเมือง และสังคมร่วมกับคนชาติพันธุ์อื่นๆในเมือง

ส่วนสังคมที่ผู้หญิงอิวเมี่ยนวัยรุ่นในเครือข่าย ได้มีปฏิสัมพันธ์ก่อนการเข้ามาประกอบอาชีพในเมืองก็คือ สังคมอิวเมี่ยนบนดอย และสังคมร่วมกับคนชาติพันธุ์อื่นๆในเมือง(ผ่านการเรียนในโรงเรียนในเมือง) ต่อมาเมื่อพวกเธอเข้ามาประกอบอาชีพในเมือง สังคมที่พวกเธอมีปฏิสัมพันธ์ด้วยก็ขยายออกไป เป็นทั้งสังคมอิวเมี่ยนบนดอย สังคมร่วมกับคนชาติพันธุ์อื่นๆในเมือง และสังคมอิวเมี่ยนในเมือง

ความเป็น Patriarchy มันจึงมีระดับที่ขึ้นอยู่กับบริบททางโครงสร้างสังคมวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นเฉพาะในช่วงเวลาที่ผู้หญิงที่เป็นกรณีศึกษาแต่ละคนพบเจอ โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวิถีการผลิต (Mode of Production)

2.8 ภาพรวมของความสัมพันธ์ในเครือข่ายในการเข้าถึงปัจจัยการผลิต

ในวิถีการผลิตแต่ละช่วงของพวกเธอแต่ละวัยและแต่ละคน ก็จะมีความสัมพันธ์ทางการผลิต (Social relation of production) อยู่ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีมิติหลายมิติทับซ้อนกันอยู่ ไม่ว่าจะเป็นมิติทางเพศสภาพ (Gender) ชาติพันธุ์ (Ethnicity) ชนชั้น (Class) อายุ (Age) ที่มีทั้งรูปแบบของการให้ความร่วมมือ ความขัดแย้ง การแก่งแย่งชิงดี การเป็นผู้อุปถัมป์และผู้ได้อุปถัมป์ผสมผสานปนเปกัน โดยอาจจะจำแนกประเภทของความสัมพันธ์ทางการผลิตในเครือข่ายออกได้เป็นสามลักษณะคือ 1. ความสัมพันธ์ต่างตอบแทน 2. ความสัมพันธ์แบบพันธะสัญญาเชิงการค้า

ขาย และ 3. ความสัมพันธ์แบบผสมระหว่างแบบที่1กับ2 โดยทั้งหมดมีเป้าหมายหลักคือการหาช่องทางในการเข้าถึงปัจจัยการผลิต[77]

แต่ปัจจัยการผลิตจะเป็นอะไรนั้นก็ขึ้นอยู่กับวิถีการผลิตนั้นๆเป็นสำคัญ ตัวอย่างเช่น ในอดีตช่วงที่อยู่บนดอย ปัจจัยการผลิตที่สำคัญของพวกเธอก็คือที่ดินและแรงงาน พอเข้ามาเป็นแม่ค้าอยู่ในเมือง ปัจจัยการผลิตที่เข้ามามีบทบาทมากขึ้นเป็นอย่างสูง ก็คือเงินทุนและทักษะความรู้สมัยใหม่ เป็นต้น ซึ่งเราจะเห็นว่า ปัจจัยการผลิตของพวกเธอไม่ได้อยู่ในกรอบที่ตายตัวว่าต้องเป็นที่ดินตามอย่างที่นักเศรษฐศาสตร์กระแสหลักส่วนใหญ่เข้าใจ

วิถีการผลิตของผู้หญิงอิวเมี่ยนวัยผู้ใหญ่ในช่วงก่อนเข้ามามีชีวิตหลักอยู่ในเมืองนั้น พวกเธอประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่เน้นการพาณิชย์ จะมีเกษตรแบบยังชีพอยู่บ้างก็บางส่วน ดังนั้น ต้นทุนหรือปัจจัยการผลิตของพวกเธอในช่วงนั้นก็คือ ที่ดิน แรงงาน เงินทุน ความรู้ในการผลิต และมีลักษณะของความสัมพันธ์ทางการผลิตอยู่ 3 ลักษณะที่ซ้อนทับกัน คือ 1.ความสัมพันธ์ต่างตอบแทน (เครือญาติ กลุ่มอุปถัมป์) 2. ความสัมพันธ์แบบพันธะสัญญาเชิงการค้าขาย 3. ความสัมพันธ์แบบผสมผสานระหว่างแบบที่ 1 กับ 2 โดยที่เครือญาติฝ่ายชาย(ฝ่ายสามี)ที่เป็นเพศชายจะมีบทบาทเป็นอย่างสูงในความสัมพันธ์ทั้งหมดนี้

ต่อมาเมื่อพวกเธอเข้ามามีชีวิตหลักอยู่ในเมือง วิถีการผลิตก็ปรับเปลี่ยนเป็นแรงงานรับจ้าง และตั้งตัวเป็นแม่ค้า ต้นทุนหรือปัจจัยการผลิตของพวกเธอในช่วงนี้ก็คือ วัตถุดิบ แรงงาน เงินทุน ความรู้ในการผลิต เคล็ดลับทางการค้า เป็นต้น และมีลักษณะของความสัมพันธ์ทางการผลิตอยู่ 3 ลักษณะที่ซ้อนทับกัน คือ 1.ความสัมพันธ์ต่างตอบแทน (เครือญาติ กลุ่มอุปถัมป์) 2. ความสัมพันธ์แบบพันธะสัญญาเชิงการค้าขาย 3. ความสัมพันธ์แบบผสมผสานระหว่างแบบที่ 1 กับ 2 โดยที่เครือญาติทางฝ่ายหญิงที่เป็นเพศหญิงจะมีบทบาทเป็นอย่างสูงในความสัมพันธ์ทั้งหมดนี้ อีกทั้งความสัมพันธ์แบบพันธะสัญญาเชิงการค้าขายก็มีบทบาทมากขึ้น และความสัมพันธ์ทางการผลิตทั้งหมดมีความซับซ้อนขึ้น โดยมีการสร้าง / ปรับเปลี่ยนความหมายจากความรู้ที่หลากหลายกว่าเดิม

---

[77] เราจะเห็นว่าการเข้าถึงปัจจัยการผลิตของพวกเธอไม่ได้จำกัดอยู่ว่าพวกเธอทุกคนต้องมีความเห็นไปในทางเดียวกัน หรือต้องมีเอกภาพในความร่วมมือเท่านั้น กิจการน้ำเต้าหู้ ปาท่องโก๋จึงจะไปรอด ในอีกด้านหนึ่งความขัดแย้งระหว่างสมาชิกในเครือข่ายที่มีอยู่พอสมควรก็มีส่วนช่วยให้มีการปรับปรุงการทำงาน ทำให้ต่างคนได้เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันอย่างปรองดอง อันส่งผลต่อการเข้าถึงปัจจัยการผลิตของพวกเธอโดยรวมได้เช่นกัน กล่าวสั้นๆก็คือ ความขัดแย้งไม่จำเป็นต้องนำมาซึ่งความแตกแยกในหมู่สมาชิก แต่ความขัดแย้งก็อาจเป็นช่องทางหนึ่งในการเข้าถึงปัจจัยการผลิตที่ทำให้กลุ่มและคนแต่คนอยู่รอดได้

ส่วนวิถีการผลิตของผู้หญิงอิวเมี่ยนวัยรุ่นในช่วงก่อนเข้ามามีชีวิตหลักอยู่ในเมืองนั้น พวกเธอประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่เน้นการพาณิชย์ จะมีเกษตรแบบยังชีพอยู่บ้างก็บางส่วน ดังนั้น ต้นทุนหรือปัจจัยการผลิตของพวกเธอในช่วงนั้นก็คือ ที่ดิน แรงงาน เงินทุน ความรู้ในการผลิต และมีลักษณะของความสัมพันธ์ทางการผลิตอยู่ 3 ลักษณะที่ซ้อนทับกัน คือ 1.ความสัมพันธ์ต่างตอบแทน (เครือญาติ กลุ่มอุปถัมป์) 2. ความสัมพันธ์แบบพันธะสัญญาเชิงการค้าขาย 3. ความสัมพันธ์แบบผสมผสานระหว่างแบบที่ 1 กับ 2 โดยที่ความสัมพันธ์ต่างตอบแทน (เครือญาติ กลุ่มอุปถัมป์)มีบทบาทสูงและโดดเด่นกว่าความสัมพันธ์แบบอื่นๆ

ต่อมาเมื่อพวกเธอเข้ามามีชีวิตหลักอยู่ในเมือง วิถีการผลิตก็ปรับเปลี่ยนเป็นแรงงานต่างตอบแทน, แรงงานรับจ้าง, แรงงานรับจ้างกึ่งตอบแทน ต้นทุนหรือปัจจัยการผลิตของพวกเธอในช่วงนี้ก็คือ แรงงาน , ความรู้ในการผลิต (รวมทั้งทักษะในการทำงานบ้านและงานบริการ) , ความรู้สมัยใหม่(ภาษา , การศึกษา) เป็นต้น และมีลักษณะของความสัมพันธ์ทางการผลิตอยู่ 3 ลักษณะที่ซ้อนทับกัน คือ 1.ความสัมพันธ์ต่างตอบแทน (เครือญาติ กลุ่มอุปถัมป์) 2. ความสัมพันธ์แบบพันธะสัญญาเชิงการค้าขาย 3. ความสัมพันธ์แบบผสมผสานระหว่างแบบที่ 1 กับ 2 โดยที่เครือญาติทางฝ่ายหญิงที่เป็นเพศหญิงจะมีบทบาทเป็นอย่างสูงในความสัมพันธ์ทั้งหมดนี้ และความสัมพันธ์แบบผสมผสานระหว่างแบบที่ 1 กับ 2 มีบทบาทโดดเด่นกว่าความสัมพันธ์แบบอื่น

และเมื่อดูความใฝ่ฝันของผู้หญิงอิวเมี่ยนทั้งผู้ใหญ่และวัยรุ่น ล้วนพบว่า พวกเธอก็ล้วนไม่มีใครอยากจะหวนกลับไปทำการเกษตรโดยใช้ที่ดินกับการจัดการแบบเดิมบนดอยอีก ตรงจุดนี้ ผู้วิจัยตีความได้ว่า อาจมีสาเหตุหลายๆประการที่ทำให้พวกเธอไม่คิดจะกลับไปทำนาทำไร่อีก คำอธิบายสำคัญน่าจะเป็นเรื่องของการจัดการเกษตรดังกล่าวที่ยังต้องอาศัยความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบจารีต ซึ่งพวกเธอเห็นว่าเอารัดเอาเปรียบผู้หญิงอยู่ เช่นไม่นิยมให้ผู้หญิงเป็นผู้นำในการจัดการที่ดิน แรงงาน และผลประโยชน์จากการทำนาไร่ หรือมีกรรมสิทธิ์เท่าเทียมกับผู้ชาย อันสะท้อนอยู่ใน หลักการแบ่งงานกันทำตามเพศสภาพ การควบคุมทางเพศที่อยู่ในหลักการจัดการที่ดินและมรดก การแต่งงาน เป็นต้น นอกจากนี้ ผู้หญิงอิวเมี่ยนรุ่นใหม่ยังเห็นว่างานทำนาทำไร่เป็นงานที่ “ดูไม่ดี” เท่า “งานออฟฟิส” ในเมือง เป็นต้น

โดยสรุป ก็คือ นโยบายของรัฐที่มุ่งพัฒนาประเทศโดยปรับเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจของชาวเขาให้อิงแอบอยู่กับการพึ่งพิงระบบตลาดสมัยใหม่มากขึ้น ประกอบกับ มายาคติต่างๆที่รัฐสร้างขึ้นว่าชาวเขาว่าเป็นพวกที่ชอบตัดไม้ทำลายป่าบ้าง เป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติบ้าง เป็นพวกค้ายาเสพติด ไม่รู้จัก “บุญคุณของคนไทย” ที่ให้ที่พักพิงบ้าง ล้วนเงื่อนไขสำคัญในการอพยพของผู้หญิงเหล่านี้ และการลงมาของพวกเธอก็มีเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างอิวเมี่ยนที่เป็นญาติพี่น้องกันในเมืองนั้นรองรับอยู่ด้วย สังคมอิวเมี่ยนที่พวกเธอลงมาประสบพบเจอในเมืองนั้น ใช่ว่าจะ

เหมือนกับสังคมอิวเมี่ยนบนดอย กล่าวคือ 1. สังคมอิวเมี่ยนในเมืองมีผู้หญิงเป็นองค์ประกอบหลัก 2. สังคมอิวเมี่ยนในเมืองมีการค้าขายเป็นวิถีการผลิตที่แตกต่างจากบนดอยที่ยังเน้นการทำนาไร่อยู่ 3. สังคมอิวเมี่ยนในเมืองมีผู้หญิง เป็นมีผู้บทบาทสำคัญในการตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินวิถีชีวิตในเมืองในแทบทุกมิติ และมีอำนาจต่อรองในเรื่องต่างๆกับผู้ชายอิวเมี่ยนในเมืองเป็นอย่างมาก มากกว่าอำนาจต่อรองเมื่อพวกเธอกลับไปอยู่ในหมู่บ้านบนดอยเสียอีก

อย่างไรก็ตาม ก็ใช่ว่าพวกเธอแต่ละคน จะปลอดจากการคุกคามของอำนาจชายเป็นใหญ่โดยสิ้นเชิง และแม้ว่าในภาพรวม พวกเธอแต่ละคนจะอยู่ในวิถีการผลิตเชิงพาณิชย์ในพื้นที่ตลาดเดียวกัน พักอยู่ใกล้กันก็ตาม แต่พวกเธอยังคงต้องแบกรับบทบาททางเพศสภาพที่สังคมอิวเมี่ยนและสังคมเมืองเป็นตัวกำหนด ในรูปของ “ความเป็นแม่” “ความเป็นลูกสาว” “ความเป็นเมีย” ที่ทับซ้อนกับ “ความเป็นอิวเมี่ยน” ในลักษณะและความเข้มข้นที่แตกต่างกันไปตามวัย ภูมิหลัง และลักษณะนิสัยส่วนตัว

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการผลิตทั้งช่วงก่อนและหลังที่พวกเธอเข้ามาปักหลักทำมาหากินในเมืองดังกล่าวนี้ ต่างก็มีลักษณะที่ซ้อนทับอย่างซับซ้อนในมิติต่างๆดังกล่าวข้างต้นแตกต่างกัน ซึ่งแสดงออกในสองรูปแบบใหญ่ๆ คือ รูปแบบเชิงรูปธรรม หรือรูปแบบในการผลิต การประกอบอาชีพ ตลอดจนการต่อสู้ ความร่วมมือและขัดแย้งกันในระดับปรากฏการณ์ที่เห็นได้ชัด

ประเด็นความขัดแย้งหลักในเครือข่ายทางสังคมและการผลิตของผู้หญิงอิวเมี่ยนวัยผู้ใหญ่ก่อนที่จะมีวิถีชีวิตหลักอยู่ในเมือง ซึ่งตอนนั้นยังเป็นช่วงตั้งแต่วัยเด็กถึงช่วงที่พวกเธอแต่งงานและยังอยู่กินกับสามีอยู่ ก็คือ เรื่องการควบคุมทางเพศที่มีต่อผู้หญิง ในฐานะภรรยาและลูกสะใภ้ ซึ่งพวกเธอก็ใช้วิธีการจัดการปัญหา[78]ในหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็น การนิ่งเฉย อดทน ร้องไห้ ใช้หลักจารีตมาอธิบายเพื่อให้ตัวเองยอมรับสภาพได้ เป็นต้น

ต่อมา เมื่อพวกเธอมีวิถีชีวิตหลักอยู่ในเมือง ซึ่งเป็นช่วงที่พวกเธอออกมาจากบ้านสามีแยกจากสามีและพ่อแม่ของสามีออกมาแล้ว ประเด็นความขัดแย้งหลักในเครือข่ายทางสังคมและการผลิตได้กลายมาเป็นเรื่องการแบ่งงานกันทำในหมู่ญาติพี่น้องที่เข้ามาทำงานร่วมกัน ซึ่งพวกเธอก็ใช้วิธีการจัดการปัญหาในหลายรูปแบบมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการชี้แจง บ่น ด่า จับกลุ่มพูดคุยปรึกษากัน และแสดงออกมากขึ้น ใช้ชุดความหมายหรือความรู้ต่างๆ เช่น ความรู้แบบจารีต ความรู้แบบวิทยาศาสตร์ ความรู้แบบผสมผสาน ที่มีอย่างหลากหลายมาอธิบายโต้แย้งอย่างอะลุ่มอะล่วยเป็นหลัก

---

[78] การจัดการปัญหาหรือในอีกนัยหนึ่งก็คือการต่อรอง/ตอบโต้ของผู้หญิงนั้นสามารถกระทำได้อย่างหลากหลาย และมักไม่ได้กระทำแบบการประจัญหน้ากันตรงๆ ในกรณีนี้ การนิ่งเฉย การร้องไห้ การบ่น ก็สามารถเป็นวิธีการจัดการของพวกเธอได้ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่มากำกับอีกด้วย

สำหรับผู้หญิงอิวเมี่ยนวัยรุ่น ประเด็นความขัดแย้งหลักในเครือข่ายทางสังคมและการผลิตของพวกเธอก่อนที่จะมีวิถีชีวิตหลักอยู่ในเมืองนั้น ก็คือเรื่องการควบคุมทางเพศที่มีต่อผู้หญิงหรือลูกสาว ซึ่งพวกเธอก็ใช้วิธีการจัดการปัญหาในลักษณะของการนิ่งเฉย อดทน ร้องไห้ งอน ปั้นปึ่ง หรือเอะอะในบางครั้ง

ต่อมา เมื่อพวกเธอมีวิถีชีวิตหลักอยู่ในเมือง ประเด็นความขัดแย้งหลักในเครือข่ายทางสังคมและการผลิต ก็คือเรื่องการควบคุมจัดการทางเพศ(ในกรณีของผึ้ง) และการแบ่งงานกันทำตามเพศสภาพในหมู่ญาติพี่น้องที่เข้ามาทำงานร่วมกัน (ในกรณีของตุ๊ดตู่) ซึ่งสำหรับผึ้งก็จะจัดการปัญหาโดยการแสดงอารมณ์อย่างเปิดเผยตรงไปตรงมา การไม่ยอมกลับบ้านบนดอยเพื่อหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้ากับพ่อแม่ การใช้ความรู้หรือชุดความหมายต่างๆมาสร้างคำอธิบาย การพูดคุยปรึกษารำพึงรำพันกับคนใกล้ชิดเพื่อระบายความกดดัน ในขณะที่ตุ๊ดตู่นั้น ใช้วิธีเงียบ นิ่งเฉย ไม่โต้ตอบหรือแสดงออกโดยตรง แต่จะดื้อ และอู้งาน

จะเห็นได้ว่า นอกจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการตอบโต้จะแสดงออกในเชิงรูปธรรมดังกล่าวแล้ว ยังผูกโยงกับรูปแบบเชิงนามธรรม ซึ่งก็คือการสร้างและช่วงชิงความหมายต่างๆ ในระดับปฏิบัติการนั่นเอง โดยสองรูปแบบนี้ไม่ได้แยกออกจากกันชัดเจน แต่มักสอดประสานกันอย่างซับซ้อนในความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ในแต่ละเงื่อนไขทางการผลิตและบริบททางสังคมวัฒนธรรมดังกล่าว โดยมีการพัฒนาของรัฐเป็นบีบรัดให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิต ตลอดจนความเชื่อถือในเรื่องต่างๆให้มีช่องว่างระหว่างอิวเมี่ยนต่างเพศคือหญิงกับชาย ที่หาความลงตัวในชีวิตสมรสกันยากขึ้น, ต่างอายุ คืออิวเมี่ยนวัยรุ่นกับอิวเมี่ยนวัยผู้ใหญ่ ที่มีความเชื่อถือในเรื่องของการแต่งงาน การวางตัวของหญิงชายในครอบครัวขัดแย้งกันเป็นต้น, รวมทั้งอิวเมี่ยนต่างพื้นที่คือกลุ่มที่อยู่บนดอยที่ยังยึดตัวเองอยู่กับอาชีพเกษตรกรรมอยู่ กับอิวเมี่ยนในเมืองซึ่งผันตัวเองมาทำการค้า อย่างไรก็ตาม การพัฒนาของรัฐก็ได้หยิบยื่นโอกาสที่พวกเธอได้มีความรู้ข้อมูลข่าวสารสมัยใหม่ ที่พวกเธอใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างและช่วงชิงความหมายในการจัดการปัญหาต่างๆ ดังที่ได้กล่าวผ่านๆมา โดยในที่นี้ จะขอกล่าวถึงบริบททางสังคมวัฒนธรรมของผู้หญิงอิวเมี่ยนในเมือง ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงปัจจัยการผลิตไว้เพียงเท่านี้ก่อน ส่วนรูปแบบของการสร้างและช่วงชิงความหมายในการเข้าถึงการผลิตจะเป็นอย่างไรนั้น ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงในบทวิเคราะห์ต่อไป

ภาพรวมของบทบาทรัฐที่มีต่อการเข้าถึงปัจจัยการผลิตของผู้หญิงอิวเมี่ยนในเมือง ณ วันนี้ แม้ว่าพวกเธอจะเขยิบเข้ามาใกล้หน่วยงานต่างๆของรัฐในตัวเมืองมากขึ้น แต่รัฐและหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องกับชาวเขาก็ยังคงไม่ได้ให้ความสนใจอย่างจริงจังที่จะส่งเสริมอำนาจในการเข้าถึงปัจจัยการผลิตของพวกเธอเหมือนเดิม มิพักต้องพูดถึงความทุกข์สุข การดิ้นรนต่อสู้ และชีวิตความเป็นอยู่

ของพวกเธอว่าจะอยู่ในสายตาคนในเครื่องแบบราชการหรือนักการเมืองมากน้อยแค่ไหน มิหนำซ้ำยังเคยมีข่าวลงในหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นฉบับหนึ่งของเชียงใหม่ราวปี พ.ศ. 2543 ว่า ข้าราชการระดับสูงของจังหวัดคนหนึ่งประกาศว่า ชาวเขาพวกนี้เป็นคนต่างด้าวที่เข้าอพยพเข้าเมืองมาแย่งอาชีพของคนไทยมากขึ้นเรื่อยๆ ทำให้คนเชียงใหม่เสียโอกาสเพราะชาวเขาพวกนี้มาแย่งอาชีพและแพร่กระจายอยู่ในเมืองเชียงใหม่ทั่วไปหมด ซึ่งสะท้อนให้เห็นอคติที่รัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐยังมีต่อชาวเขาอยู่ ว่าไม่เพียงแต่จะไม่ส่งเสริมให้พวกเธอมีอำนาจต่อรองในการเข้าถึงปัจจัยการผลิตมากขึ้นแล้ว แต่ยังกีดกันและเกลียดชังพวกเธออีก ภาวะการณ์ดังกล่าวนี้ หากข้าราชการระดับสูง นักการเมืองท้องถิ่น รวมทั้งสื่อมวลชนมีภาวะทางสมองในอาการอย่างนี้มาจับมือกันสร้างภาพสร้างข่าวดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง ก็อาจชักนำไปสู่การปลุกกระแสให้มีการเผชิญหน้ากันระหว่าง “คนเมือง” กับชาวเขาที่อพยพเข้ามาทำงานในเมือง ซึ่งทำให้ความรุนแรงเชิงโครงสร้างพลุ่งพล่านขึ้นอีกก็เป็นได้

บทที่ 3
การบริโภคกับความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม ของผู้หญิงอิวเมี่ยน (เย้า) ในชุมชนเมือง

ปัจจุบัน มีงานศึกษามากมายทั้งในสังคมตะวันตกและสังคมไทยที่พูดถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการบริโภค ทั้งนี้ มิได้หมายความว่าวิถีการผลิตจะแยกออกจากวิถีการบริโภคเสียทีเดียว แต่ทั้งสองส่วนมักจะเกี่ยวโยงใยกันอย่างใกล้ชิดและซับซ้อน เหมือนกับว่าเป็นกระบวนการที่ส่งผลต่อกันและกัน รวมทั้งอาจจะเกิดขึ้นในเวลาเดียวกันได้ด้วย เช่น ขณะที่ผลิตของอย่างหนึ่ง ก็มีการบริโภคของอีกอย่างหนึ่งไปพร้อมๆกันในกระบวนการนั้น พูดง่ายๆก็คือ ผู้วิจัยไม่ได้มองว่าการผลิตและการบริโภคเป็นสีขาวกับสีดำที่ตัดกันโดยสิ้นเชิง รวมทั้งการมีอำนาจของผู้ชายก็ใช่จะหมายความว่าจะทำให้ผู้หญิงหมดสิ้นอำนาจ แต่คิดว่าทั้งสองมันเป็นสีที่ออกจะเทาๆอันมีเฉดสีที่ใกล้เคียงกันมาก เหตุที่ผู้วิจัยแยกแยะออกเป็นบทนี้เพื่อให้ผู้อ่านทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ง่ายขึ้นเป็นเบื้องต้นก่อน แล้วจึงจะยกระดับไปสู่การวิเคราะห์ที่เป็นนามธรรมมากขึ้นในบทวิเคราะห์ต่อไป

เนื้อหาในบทนี้ จะกล่าวถึงบริบททางสังคมวัฒนธรรมด้านการบริโภคที่แวดล้อมอยู่กับกลุ่มแม่ค้าและแรงงานหญิงชาวอิวเมี่ยนในชุมชนเมืองกลุ่มเดียวกับในบทที่แล้ว โดยให้ความสำคัญกับประเด็นบทบาททางเพศสภาพ (Gender Role) เป็นหลัก แน่นอนว่าในกลุ่มดังกล่าวมี "ผึ้ง" ซึ่งเป็นกรณีศึกษาของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้รวมอยู่ด้วย บริบททางสังคมวัฒนธรรมในบทที่แล้วมาจนถึงบทนี้ จึงเป็นการให้ภาพบริบททางการผลิตและการบริโภคของผึ้งไปโดยปริยาย โดยจะชี้ให้เห็นภาพบริบทในระดับกลุ่มซึ่งส่งผลต่อบริบทของแต่ละปัจเจกด้วย ซึ่งจะได้เน้นบริบทในระดับปัจเจกซึ่งไม่ได้แยกออกจากโครงสร้างสังคม รวมไปถึงประสบการณ์ ความรู้สึกนึกคิดของผึ้งในบทต่อไป

3.1 แบบแผนการบริโภคของผู้หญิงอิวเมี่ยนในวิถีการผลิตแบบยังชีพ : ข้อสังเกตเบื้องต้น

ปัญหาประการหนึ่งในการสืบสาวหาความสัมพันธ์ทางสังคมในการบริโภคของผู้หญิงอิวเมี่ยน (และผู้หญิงกลุ่มชาติพันธุ์ "ชายขอบ" อื่นๆ) ก็คือ เราไม่มีหลักฐาน หรือเอกสารที่จะย้อนไปศึกษาเรื่องราวในอดีตเหล่านี้ได้อย่างแน่ชัด มิพักต้องมาตรวจสอบกันอีกว่าเอกสารเหล่านั้นเจือด้วยวิธีคิดแบบชายเป็นใหญ่มากน้อยเพียงไร แม้ว่าสังคมอิวเมี่ยนจะมีภาษาเขียน (ที่หยิบยืมตัวอักษรจีน

แต่ออกเสียงเป็นภาษาอิวเมี่ยน) เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาติพันธุ์ตนเอง แต่ผู้ที่บันทึก "ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น" นั้นจะเป็นใครเสียไม่ได้นอกจากผู้ชาย แม้กระทั่งทุกวันนี้

เมื่อการเขียนของคนเรามักเอาตัวเองเป็นศูนย์กลาง[79] เรื่องราวการบริโภคของผู้หญิงมีหรือจะ "คู่ควร" ในความรู้สึกของให้ผู้ชายให้อยากจะจดบันทึกเมื่อเทียบกับพิธีกรรมใหญ่ๆ ที่ผู้ชายเป็นผู้นำตามประเพณี ไม่ว่าจะเป็น พิธีบวช (กว่าตั้ง) พิธีแต่งงาน พิธีศพ พิธีบูชาผีต่างๆ ดังนั้น จะมีที่ว่างในหน้ากระดาษของนักชาติพันธุ์วรรณาให้กับการบริโภคของผู้หญิงอิวเมี่ยน ก็มักจะหนีไม่พ้นเรื่อง การเย็บปักถักร้อย และบริโภคเวลาจำนวนมากมายอย่างน่าตกใจในการทำงานทั้งในไร่นาและในบ้าน ข้อสังเกตประการหนึ่งก็คือ การบริโภคเหล่านั้นล้วนร้อยรัดมัดกับบทบาททางเพศสภาพไม่ว่าจะเป็น "ความเป็นผู้หญิง" "ความเป็นลูกสาว" "ความเป็นภรรยา" "ความเป็นลูกสะใภ้" "ความเป็นแม่" ที่สังคมอิวเมี่ยนซึ่งยึดถือผู้ชายเป็นใหญ่คาดหมายไว้อย่างแนบแน่น ซึ่งเราอาจจะอนุมาน (Deduction) หรืออ้างเทียบเคียงจากกฎทั่วไปเป็นเบื้องต้นไว้ก่อนว่าเป็นบทบาททางเพศสภาพที่โยงใยไว้กับการจัดการแรงงาน การควบคุมผู้หญิงในฐานะแรงงาน ศักดิ์ศรีเกียรติยศของผู้ชาย ในวิถีการผลิตแบบยังชีพที่จำเป็นต้องมีการจัดวางโครงสร้างสังคมและบทบาททางเพศสภาพในรูปแบบดังกล่าว (อย่างยืดหยุ่น)

การจะพิสูจน์ข้ออนุมาน หรือสมมติฐานดังกล่าวไม่ใช่เรื่องง่ายเลย เพราะเป็นการยากที่จะเสาะหาข้อมูลเกี่ยวกับการบริโภคของผู้หญิงอิวเมี่ยนในวิถีการผลิตที่อาศัยการเกษตรแบบยังชีพ (Subsistence Agriculture)[80] นี้ในเอกสารงานศึกษาต่างๆ นอกจากจะไปสอบถามเอาจากคนเฒ่าคนแก่ที่เป็นผู้หญิงที่เกิดในยุคสมัยนั้น (ย้อนกลับไปอย่างน้อยหกสิบปี) ซึ่งก็มักจะสื่อสารกันลำบาก เพราะหูตาคนแก่ก็ฝ้าฟางไปแล้ว และต้องไปพูดคุย ไปสร้างมิตรสัมพันธ์กันใหม่บนดอย (เพราะคนแก่ๆจะไม่นิยมเดินทางลงมาในชุมชนเมืองพื้นราบ) ผู้วิจัยเห็นว่ามีอุปสรรคในการเข้าถึงข้อมูลอย่างมากและประเด็นเรื่อง "ความจริงทางสังคม" ในวิถีการผลิตแบบยังชีพ ก็ยังเป็นข้อถกเถียงกันอยู่ในทางสังคมศาสตร์ยุคหลังสมัยใหม่นี้ ว่ามันถูกสร้างขึ้นมาโดยใคร ใครเป็นคนเขียน ครอบงำ และนำเสนอให้เราเชื่อ

---

[79] ดูเพิ่มเติมใน ฉลาดชาย รมิตานนท์ และ ไชยันต์ รัชชกูล " Ethnography : ว่าด้วยการศึกษา / การเขียนถึงเรื่องราวของ 'คนอื่น' "ใน *วารสารสังคมศาสตร์* ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2541), หน้า 72.

[80] จันทบูรณ์ สุทธิ ได้ให้ความเห็นไว้ว่า การเกษตรแบบยังชีพ (Subsistence Agriculture) คือการเกษตรแบบดั้งเดิมของชาวอิวเมี่ยน เป็นการปลูกพืชเพื่อสนองความต้องการของสมาชิกภายในชุมชนเท่านั้น เนื่องจากชุมชนตั้งอยู่กระจัดกระจายห่างจากเส้นทางคมนาคมเหมือนกันกับชุมชนดั้งเดิมของมนุษย์ ผลผลิตต่างๆที่ผลิตได้ภายในชุมชนมีการใช้หรือแลกเปลี่ยนกันภายในชุมชนเท่านั้น (จันทบูรณ์ สุทธิ , " การเกษตรแบบตัดฟันโค่นเผาของเย้า " *วิถีเย้า* (เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยชาวเขา, 2539) , หน้า 229.

มาถึงตรงนี้ ข้อสังเกตประการถัดมาก็เกิดขึ้นจากคำถามที่ว่า จำเป็นหรือไม่ ในเงื่อนไขอย่างไร ที่เราต้องอ้าง "ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น" ในยุค "ยังชีพ" เหล่านี้ ทั้งๆที่เราตระหนักว่ามันเป็นวาทกรรม (Discourse) ในรูปแบบหนึ่ง ซึ่งค่อนข้างแน่ใจได้ว่าไม่ได้ให้ความสำคัญกับมุมมองของผู้หญิงที่เป็น "คนใน" จริงๆ

ผู้วิจัยเห็นว่า การจะทำความเข้าใจเกี่ยวกับความทุกข์สุขของผู้หญิงให้ได้หยั่งลึกถึง "ก้นบึ้ง" นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้ความสำคัญกับความน่าเชื่อถือของหลักฐานข้อมูลที่นักวิจัยนำมาผูกโยงเป็นเรื่อง ผู้วิจัยเห็นว่ามิติทางประวัติศาสตร์เป็นเครื่องมือสำคัญของนักมานุษยวิทยาที่น่าจะช่วยให้เราเข้าใจความเป็นไปของเหตุการณ์ต่างๆปัจจุบันได้ดีขึ้น แต่ถ้านักมานุษยวิทยา โดยเฉพาะนักมานุษยวิทยาสตรีนิยม (Feminist Anthropology) ไม่สนใจประวัติศาสตร์ ไม่อยากใช้ประวัติศาสตร์ เพราะนักมานุษยวิทยาแขนงนี้เชื่อว่ามันเป็นเครื่องมือที่ผู้ชายสร้างขึ้นเอาไว้กักขัง ครอบงำและผลิตซ้ำอำนาจชายเป็นใหญ่ จำเป็นหรือไม่ ในยุคหลังสมัยใหม่นิยม (Postmodernism) นี้ที่เราจะต้องเชื่อในประวัติศาสตร์และผนวกประวัติศาสตร์โดยเฉพาะการอ้างประวัติศาสตร์การผลิตในแบบยังชีพเข้ามาไว้ในการศึกษาทางมานุษยวิทยาเสมอ นักมานุษยวิทยาสตรีนิยม รวมทั้งนักสตรีนิยมจึงไม่ให้ความสนใจกับประวัติศาสตร์กระแสหลักนัก บางครั้งถึงกับปฏิเสธโดยสิ้นเชิงไปเลย โดยให้ความสำคัญกับมันในฐานะที่มันอาจจะปรากฏขึ้นมาเป็นวาทกรรมในการต่อรองอำนาจบางอย่างในความสัมพันธ์ระหว่างเพศหรือท่ามกลางเพศสภาพต่างๆที่ลื่นไหล

ในกรณีศึกษาของวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้ก็เช่นกัน ผู้หญิงอิวเมี่ยนในเมือง ไม่ว่าจะเป็นวัยกลางคน หรือวัยรุ่น ล้วนไม่ได้สนใจประวัติศาสตร์การบริโภคของชาติพันธุ์ตัวเองในยุคย้อนหลังไปเมื่อหกเจ็ดสิบปีก่อนเลย มุมมองและความรู้สึกของพวกเธอเป็นอย่างนี้ งานวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้มีเป้าหมายหลักประการหนึ่งคือ การมุ่งสะท้อนการตีความและยุทธวิธีการต่อสู้ดิ้นรนของพวกเธอ โดยใช้ประวัติศาสตร์ในการตีความและความสนใจของพวกเธอเองเป็นสำคัญ ดังนั้น ในความคิดของผู้วิจัย ความพยายามใดๆที่จะย้อนไปขุดหารากเหง้าหรือแบบแผนการประพฤติปฏิบัติของพวกเธอโดยไม่คำนึงถึงมุมมอง ความรู้สึกนึกคิด ความสนใจ และความพึงพอใจของพวกเธอล้วนเป็นการศึกษาวิจัยที่ไม่เพียงแต่ขัดกับแนวทางของสตรีนิยม โดยเฉพาะสตรีนิยมในยุคคลื่นลูกที่สาม (Third Wave Feminism) แต่ยังเป็นการผลิตซ้ำอำนาจชายเป็นใหญ่ในทาง "วิชาการ" อีกด้วย

3.2 ภาพรวมของลักษณะการบริโภคในชีวิตประจำวันของผู้หญิงอิวเมี่ยนในเมือง

ในการกล่าวถึงภาพรวมของลักษณะการบริโภคในชีวิตประจำวันของผู้หญิงอิวเมี่ยนในเมืองนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวการวิเคราะห์ของ Campbell (1983, 1987) มาปรับใช้ โดยจำแนกลักษณะของการบริโภคออกได้เป็นสามลักษณะคือ

1. การบริโภคสินค้าและบริการเพื่อความจำเป็นใช้ (Necessities) เป็นการบริโภคเพื่อให้ได้รับความพึงพอใจ (Satisfaction) ทางร่างกายและจิตใจอย่าง "พอเพียง" เช่น ต้องกินอาหารเพราะหิว พอกินเสร็จก็อิ่ม เป็นการบริโภคที่เน้นมูลค่าอรรถประโยชน์โดยตรง (Use – value) ของสินค้าและบริการ

2. การบริโภคสินค้าและบริการเพื่อความหรูหรา (Luxuries) เน้นให้ได้ความสุขสมหวัง (Pleasure) มากกว่าความสะดวกสบาย (Comfort) ธรรมดา เช่น นอกเหนือไปจากการรับประทานอาหารให้อิ่มท้องแล้ว ก็ต้องเน้นให้มีบริกร มีการตกแต่งบรรยากาศห้องอาหารอย่างสวยงามน่าพิศมัยในเวลารับประทานอาหารด้วย เป็นการบริโภคที่เน้นมูลค่าความหมายทางวัฒนธรรม (Cultural value) ที่แฝงอยู่ในสินค้าและบริการ

3. การบริโภคที่ผสมผสานและมีลักษณะก้ำกึ่งกันระหว่างแบบที่ 1 กับแบบที่ 2

ในที่นี้จะแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็นสองช่วงคือช่วงก่อนและหลังจากมีชีวิตหลักในเมือง โดยแยกตามวัยได้ดังนี้

3.2.1 ผู้หญิงอิวเมี่ยนวัยผู้ใหญ่

ก่อนที่ผู้หญิงอิวเมี่ยนวัยผู้ใหญ่ (ในที่นี้ คือ น้าฟอง ป้ามณฑา และอานารี) จะลงมามีวิถีชีวิตหลักอยู่ในเมืองนั้น ชีวิตส่วนใหญ่ของพวกเธอนั้นคือการทำนาไร่อยู่บนดอยร่วมกันกับเครือญาติและสามี ในบริบทที่รัฐและระบบตลาดเข้ามาแทรกแซงวิถีการผลิตเดิมอย่างเข้มข้นขึ้นเรื่อยๆ จนในที่สุดพวกเธอต้องหลุดออกจากการเป็นชาวนาชาวไร่ในความสัมพันธ์ทางการผลิตที่กำกับด้วยโครงสร้างทางจารีตแบบเดิม เช่น อุดมการณ์เรื่องผีบรรพบุรุษ หลักการจัดการที่ดิน การแบ่งงานกันทำตามเพศ การควบคุมทางเพศต่างๆที่มีต่อผู้หญิงอิวเมี่ยนตามจารีต ลงมาสู่การเป็นแรงงานรับจ้างเก็บหอมรอมริบจนเปิดกิจการค้าขาย ลองผิดลองถูกเรื่อยมา จนมาถึงกิจการน้ำเต้าหู้ปาท่องโก๋ในปัจจุบัน ในช่วงเวลาที่พวกเธอยังเป็นชาวไร่ชาวนาอยู่บนดอยนั้น น้าฟอง ป้ามณฑา และอานารี แต่ละคนมีสัดส่วนและรายละเอียดการบริโภคหรือใช้จ่ายเงินดังนี้

น้าฟองมีการบริโภคแบบที่ 1 (เน้น use – value) มากที่สุด ซึ่งได้แก่ ต้นทุนในการผลิตทางการเกษตรและค้าขาย และค่าใช้จ่ายปัจจัยสี่เท่าที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน รองลงไปเป็นการบริโภคแบบที่ 3 (ผสมผสาน ก้ำกึ่งระหว่างแบบที่ 1 กับ 2) ซึ่งได้แก่ค่าใช้จ่ายในการประกอบพิธีกรรมต่างๆตามจารีต ค่าใช้จ่ายในการช่วยเหลือพ่อแม่ญาติพี่น้องและบุตรหลาน ส่วนการบริโภคที่มีสัดส่วนเป็นอันดับที่สามคือ ค่าใช้จ่ายในการสังสรรค์บางวาระ

ป้ามณฑามีการบริโภคแบบที่ 1 (เน้น use – value) มากที่สุด ซึ่งได้แก่ ต้นทุนในการผลิตทางการเกษตรและค้าขาย และค่าใช้จ่ายปัจจัยสี่เท่าที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน รองลงไปเป็นการบริโภคแบบที่ 3 (ผสมผสาน ก้ำกึ่งระหว่างแบบที่ 1 กับ 2) ซึ่งได้แก่ค่าใช้จ่ายในการประกอบพิธี

กรรมต่างๆตามจารีต ค่าใช้จ่ายในการช่วยเหลือพ่อแม่ญาติพี่น้องและบุตรหลาน ส่วนการบริโภคที่มีสัดส่วนเป็นอันดับที่สามคือ ค่าใช้จ่ายในการสังสรรค์บางวาระ

ส่วนอานารีนั้น มีการบริโภคแบบที่ 1 (เน้น use – value) มากที่สุด ซึ่งได้แก่ ต้นทุนในการผลิตทางการเกษตรและค้าขาย และค่าใช้จ่ายปัจจัยสี่เท่าที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน รองลงไปเป็นการบริโภคแบบที่ 3 (ผสมผสาน ก้ำกึ่งระหว่างแบบที่ 1 กับ 2) ซึ่งได้แก่ค่าใช้จ่ายในการประกอบพิธีกรรมต่างๆตามจารีต ค่าใช้จ่ายในการช่วยเหลือพ่อแม่ญาติพี่น้องและบุตรหลาน ส่วนการบริโภคที่มีสัดส่วนเป็นอันดับที่สามคือ ค่าใช้จ่ายในการสังสรรค์บางวาระ เฟอร์นิเจอร์อย่างดีตกแต่งบ้านและรถจักรยานยนต์

จะเห็นว่า พวกเธอทั้งสามคน (น้าฟอง ป้ามณฑา และอานารี) มีสัดส่วนการบริโภคในแบบที่ 1 แบบที่ 2 และแบบที่ 3 ในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน คือจะบริโภคเน้นความจำเป็นใช้ (Necessities) มากที่สุด เนื่องจากฐานะยังยากจนและต้องพึ่งพาผู้ชายในการเข้าถึงปัจจัยการผลิต (ที่ดิน) อยู่มาก แม้เมื่อแต่งงานไปแล้ว พวกเธอแต่ละคนก็ยังเน้นการบริโภคเน้นความจำเป็นใช้อยู่ เพราะฐานะก็ยังง่อนแง่น และต้องมีค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูลูกเพิ่มเติม การบริโภคในลักษณะนี้ได้แก่ ต้นทุนในการผลิตทางการเกษตรและค้าขาย เช่น ค่าปุ๋ย ค่ายา ค่าเช่าที่ ค่าเดินทาง ค่าใช้จ่ายปัจจัยสี่เท่าที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน

สำหรับการบริโภคในแบบที่ 2 ที่บริโภคเพื่อความหรูหรา (Luxuries) เน้นให้ได้ความสุขสมหวัง (Pleasure) มากกว่าความสะดวกสบาย (Comfort) ธรรมดา หรืออีกนัยหนึ่งคือเน้นมูลค่าความหมายทางวัฒนธรรม (Cultural value) ที่แฝงอยู่ในสินค้าและบริการ จะปรากฏอยู่ในรูปของ ค่าใช้จ่ายในงานเลี้ยงสังสรรค์กัน (ในกรณีศึกษาทั้งสามคน) และการซื้อสิ่งของเครื่องใช้ เฟอร์นิเจอร์ตกแต่งบ้านอย่างดีมีราคาเมื่อเทียบกับคนในหมู่บ้านเดียวกัน รวมทั้งซื้อรถจักรยานยนต์ (ในกรณีของอานารี) แต่ก็เป็นรายจ่ายที่น้อยกว่าและเกิดขึ้นไม่บ่อยครั้งนัก เมื่อเทียบกับการบริโภคในรูปแบบที่ 1 และ 3

สำหรับการบริโภคในแบบที่ 3 ซึ่งเป็นการบริโภคที่ผสมผสานและมีลักษณะก้ำกึ่งกันระหว่างการบริโภคที่เน้นมูลค่าอรรถประโยชน์โดยตรง (Use–value) ของสินค้ากับการเน้นมูลค่าความหมายทางวัฒนธรรม (Cultural value) ที่แฝงอยู่ในสินค้า จะปรากฏอยู่ในรูปของค่าใช้จ่ายในการประกอบพิธีกรรมต่างๆตามจารีต ค่าใช้จ่ายในการช่วยเหลือพ่อแม่ญาติพี่น้องและบุตรหลาน

สืบเนื่องมาจากบริบทของความสัมพันธ์ทางการผลิตของพวกเธอในช่วงเวลาดังกล่าว ที่ยังต้องพึ่งพิงอยู่กับระบบเครือญาติที่ยังให้อำนาจผู้ชายในการจัดการที่ดินและจัดการบทบาททางเพศรวมทั้งการควบคุมทางเพศที่มีต่อผู้หญิงผ่านทางอุดมการณ์ถือผี และกลไกหลักเกณฑ์ตามจารีตต่างๆอยู่มาก การบริโภคของพวกเธอก็อยู่ในบริบททางสังคมวัฒนธรรมนั้นๆเช่นเดียวกัน จึงพบว่า

ค่าใช้จ่ายที่ได้จากส่วนเกิน (Surplus value) ทางการผลิตของพวกเธอจะกระจายไปอยู่ในการบริโภคแบบที่สามซึ่งเป็นหลักประกันความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมของพวกเธอและครอบครัวเอาไว้ เนื่องจากวิถีการผลิตในสมัยนั้นยังต้องอาศัยแรงงานและการจัดการในระบบเครือญาติตามจารีตเป็นพื้นฐานสำคัญที่สุดอยู่ และตัวเธอเองจะรู้สึกว่ามีอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (Ethnic identity) มีตำแหน่งแห่งที่ที่มีเกียรติ ศักดิ์ศรีได้ก็ด้วยการยอมรับของเครือญาติและผู้คนในชุมชนที่พวกเธอถือกำเนิดมานี้ การบริโภคของพวกเธอจึงมีวิธีคิดที่นอกจากจะเล็งเห็นความอยู่รอดของตนเองในวิถีการผลิตและระบบสังคมแล้วยังเป็นการพยายามสร้างให้ตนเองและครอบครัวอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรี แม้ในเงื่อนไขกฎระเบียบประเพณีอิวเมี่ยนที่ไม่ค่อยจะเอื้อต่อการมีอำนาจของพวกเธอก็ตาม

และเมื่อพวกเธอย้ายถิ่นฐานเข้ามาทำมาหาเลี้ยงชีพในเมือง น้ำฟอง ป้ามณฑา อานารี แต่ละคนมีสัดส่วนการบริโภคและรายละเอียดการใช้จ่ายดังนี้

น้ำฟอง มีสัดส่วนการบริโภคในแบบที่ 1 (เน้น Use-value) มากที่สุด ซึ่งได้แก่ ค่าต้นทุนการต้นทุนการผลิต ไม่ว่าจะเป็นค่าวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ค่าน้ำ ค่าไฟ เงินเดือนลูกจ้าง ค่าหอพัก ค่าเช่าที่ขายของและค่าครองชีพในเมืองที่ต้องกินต้องใช้อยู่ทุกวัน และค่ายารักษาโรค รองลงมาคือการบริโภคในแบบที่ 3 (ผสมผสาน กึ่งกลางระหว่างแบบที่ 1 กับ 2) ได้แก่ ค่าใช้จ่ายให้สามีและลูกสาว ค่าช่วยเหลือญาติพี่น้องและบุพการี ค่าพิธีกรรมตามจารีตในโอกาสต่างๆ ส่วนการบริโภคในแบบที่ 2 (เน้น Cultural value) มีสัดส่วนมากเป็นอันดับสาม ซึ่งได้แก่ ค่าการตัดเย็บเสื้อผ้าที่ประณีตราคาแพง ค่าสังสรรค์บันเทิงต่างๆเช่น การดื่มเบียร์และร้องเพลงคาราโอเกะ เงินดาวน์และผ่อนรถกระบะ

ป้ามณฑามีสัดส่วนการบริโภคในแบบที่ 1 (เน้น Use-value) มากที่สุด ซึ่งได้แก่ ค่าต้นทุนการต้นทุนการผลิต ไม่ว่าจะเป็นค่าวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ค่าน้ำ ค่าไฟ เงินเดือนลูกจ้าง ค่าหอพัก ค่าเช่าที่ขายของและค่าครองชีพในเมืองที่ต้องกินต้องใช้อยู่ทุกวัน และค่ายารักษาโรค รองลงมาคือการบริโภคในแบบที่ 2 (เน้น Cultural value) ได้แก่ ค่าเสื้อผ้าที่ประณีตราคาแพง ค่าเสริมสวย ตัดแต่งทรงผมที่ร้าน ค่าสังสรรค์บันเทิงต่างๆเช่น การดื่มเบียร์และร้องเพลงคาราโอเกะ ค่าโทรศัพท์มือถือ ส่วนการบริโภคในแบบที่ 3 (ผสมผสาน กึ่งกลางระหว่างแบบที่ 1 กับ 2) มีสัดส่วนมากเป็นอันดับสาม ซึ่งได้แก่ ค่าช่วยเหลือญาติพี่น้องและบุพการีรวมทั้งสามีใหม่และญาติพี่น้องฝ่ายสามีใหม่ของตน ค่าพิธีกรรมตามจารีตในโอกาสต่างๆ ค่าผ่อนรถจักรยานยนต์

อานารี มีสัดส่วนการบริโภคในแบบที่ 1 (เน้น Use-value) มากที่สุด ซึ่งได้แก่ ค่าต้นทุนการต้นทุนการผลิต ไม่ว่าจะเป็นค่าวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ค่าน้ำ ค่าไฟ เงินเดือนลูกจ้าง ค่าหอพัก ค่าเช่าที่ขายของและค่าครองชีพในเมืองที่ต้องกินต้องใช้อยู่ทุกวัน และค่ายารักษาโรค รองลงมาคือการบริโภคในแบบที่ 3 (ผสมผสาน กึ่งกลางระหว่างแบบที่ 1 กับ 2) ได้แก่ ค่าใช้จ่ายเลี้ยงดูและการศึกษาของลูกๆ ค่าพิธีกรรมตามจารีตในโอกาสต่างๆ ส่วนการบริโภคในแบบที่ 2 (เน้น Cultural value) มี

สัดส่วนมากเป็นอันดับสาม ซึ่งได้แก่ ค่าซื้อและตัดเย็บเสื้อผ้าที่ประณีตราคาแพง ค่าเสริมสวย เครื่องสำอาง ค่าสังสรรค์บันเทิงต่างๆเช่น การดื่มเบียร์และร้องเพลงคาราโอเกะ ค่าออกงานสังคมเมือง

จะพบว่า เมื่อพวกเธอย้ายถิ่นฐานเข้ามาทำมาหาเลี้ยงชีพในเมือง โดยเริ่มจากการเป็นแรงงานรับจ้าง สะสมเงินทุนและประสบการณ์มาเรื่อยๆจนกระทั่งมาเปิดกิจการร้านน้ำเต้าหู้ปาท่องโก๋ อยู่เคียงกันกับญาติพี่น้อง ในบริบทการผลิตเชิงพาณิชย์ในชุมชนเมืองในขณะที่พวกเธออยู่ห่างไกลจากสังคมจารีตบนดอย และแต่ละคนก็แยกจากสามีด้วยเหตุผลต่างๆกันนั้น พวกเธอแต่ละคนก็ยังคงมีลักษณะการบริโภคในแบบที่ 1 มากที่สุด เพราะถึงพวกเธอจะมีรายได้มากขึ้นจริง แต่ต้นทุนการผลิต ไม่ว่าจะเป็นค่าวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าเงินเดือนลูกจ้าง ค่าหอพัก ค่าเช่าที่ขายของและค่าครองชีพในเมืองที่ต้องกินต้องใช้อยู่ทุกวันก็สูงตามไปด้วย

แต่ในขณะเดียวกัน การบริโภคในแบบที่ 2 ก็มีมูลค่าและความสำคัญมากขึ้นกว่าตอนที่พวกเธอใช้ชีวิตหลักอยู่กับสังคมจารีตบนดอย โดยเฉพาะกรณีของป้ามณฑา ค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ในแต่ละเดือนโดยเฉลี่ยนับว่ามากเป็นอันดับสองรองจากการบริโภคแบบที่ 1 เลยทีเดียว การบริโภคในแบบที่สองของพวกเธอได้แก่ การซื้อและตัดเย็บเสื้อผ้าที่ประณีต ราคาแพง รวมไปถึงรองเท้า การเสริมสวย เครื่องสำอาง ค่าสังสรรค์บันเทิงต่างๆเช่น การดื่มเบียร์และร้องเพลงคาราโอเกะ ค่าโทรศัพท์มือถือ (กรณีป้ามณฑา) ค่าเงินดาวน์และเงินผ่อนรถกระบะ (กรณีน้าฟอง) เป็นต้น

ส่วนการบริโภคแบบที่ 3 ยังคงเน้นหนักไปในค่าใช้จ่ายสำหรับลูกๆ และสามี (กรณีที่สามียังไม่ได้แยกทางหรือตายจากกัน) นอกจากนี้ก็เป็นเงินที่ให้เป็นการช่วยเหลือกันระหว่างญาติพี่น้อง โดยเฉพาะญาติสนิทและญาติตามสายโลหิต (Consanguinity kin) ที่ยังยากจนทั้งที่อยู่บนดอยและอยู่ในเมือง(ยกเว้นกรณีอานารี เนื่องจากญาติสนิทและญาติตามสายโลหิต (Consanguinity kin) ส่วนใหญ่ของอานารีมีฐานะดีอยู่แล้ว อานารีจึงไม่ค่อยมีรายจ่ายในเรื่องนี้ แต่ก็ไปหนักในเรื่องลูกเพราะมีลูกอยู่ในวัยเรียนอายุไล่เลี่ยกันหลายคน) จะมีก็แต่กรณีของป้ามณฑาเท่านั้นที่มีค่าผ่อนรถจักรยานยนต์เพื่อใช้เดินทางเพราะต้องป้ามณฑาเป็นคนชอบติดต่อหาช่องทางค้าขายใหม่ๆอยู่เสมอ แต่ก็เป็นรถรุ่นใหม่ “มือหนึ่ง” และราคาแพง

หากมาดูเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการบริโภคในระดับครอบครัว เมื่อเปรียบเทียบลักษณะของการบริโภคของพวกเธอทั้งสามคนกับลักษณะของการบริโภคเมื่อครั้งที่พวกเธอยังมีวิถีชีวิตหลักอยู่บนดอย ก็จะพบว่านอกเหนือไปจากจำนวนเงินที่พวกเธอใช้ในการบริโภคแต่ละรูปแบบ ทั้งแบบที่ 1 แบบที่ 2 และแบบที่ 3 จะเพิ่มขึ้นแล้ว สัดส่วนของการบริโภคในแบบที่2 ยังเพิ่มสูงขึ้นมาก เห็นได้ชัดในกรณีของป้ามณฑา ถึงกระนั้น พวกเธอทั้งสามคนก็ยังให้ความสำคัญกับการแบ่งเงินเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับบุตรหลานและญาติพี่น้อง และให้เงินหยิบยืมกันยามขัดสน และตาม

วาระประเพณีพิธีกรรมตามจารีตต่างๆของอิวเมี่ยน เช่น งานทำบุญให้คนตาย งานไหว้ผีบรรพบุรุษ งานบวช

ตรงนี้อธิบายได้ว่า เนื่องจากพวกเธอยังจำเป็นต้องใช้ความสัมพันธ์ทางการผลิตที่วางอยู่บนฐานความเป็นเครือญาติอยู่ แม้ว่าการบริโภคหรือใช้จ่ายเงินทองของพวกเธอนั้นดูเผินๆเป็นการสนับสนุนให้กับโครงสร้างความเป็นเครือญาติและกลไกพิธีกรรมของผู้ชายอิวเมี่ยนก็ตาม แต่ในการสนับสนุนดังกล่าวก็มีความหมายทางสังคม ซึ่งพวกเธอสามารถใช้อ้างเพื่อขอความช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ตัวเองและครอบครัวในรูปแบบต่างๆได้ เช่น อ้างความมีบุญคุณ, รักษาความสัมพันธ์ในเครือญาติเพื่อเป็นหลักประกันในการขอความช่วยเหลือในการเป็นธุระในเรื่องต่างๆ หรืออาจหยิบยืมเงินได้ในวันข้างหน้า, สร้างความเกรงใจต่อผู้ชาย ทำให้อำนาจต่อรองในการจัดความสัมพันธ์ในเรื่องต่างๆของพวกเธอเพิ่มขึ้น อาทิ อำนาจในการที่จะจัดการเนื้อตัวร่างกายของพวกเธอ อำนาจในการจัดการความขัดแย้งในครอบครัว เป็นต้น อย่างไรก็ดี เป็นที่น่าสังเกตว่า ในระดับชุมชนอิวเมี่ยนผู้ชายยังเป็นเพศที่มีอำนาจต่อรองมากกว่า

อย่างไรก็ตาม ในเครือข่ายทางสังคมในบริบทชุมชนเมืองนี้ การบริโภคในบางเรื่องบางสถานการณ์ บางสินค้า ก็เป็นการประกาศว่าตนเองมีอำนาจทางการเงิน มีความสุขทางวัตถุ และพยายามสร้างความหมายว่าตนเองมีเกียรติจากการเป็นเจ้าของมูลค่าทางวัฒนธรรมที่แฝงอยู่ในตัวสินค้านั้นๆ ยกตัวอย่างเช่น การซื้อรถกระบะ รถจักรยานยนต์ โทรศัพท์มือถือราคาแพงและเป็นของใหม่ ทั้งที่สามารถเลือกที่จะซื้อในราคาที่ถูกกว่าในสภาพที่ “พอใช้ได้” เมื่อได้เป็นเจ้าของสินค้าเหล่านี้แล้ว ก็มักจะนำมาข่มกันด้วยวาจาและท่าทาง จะโดยเจตนาหรือไม่ก็ตามแต่ แต่มันก็มีอิทธิพลต่อการบริโภคที่เลียนแบบและแข่งขันกันอยู่ในเครือข่าย เพื่อที่จะบอกหรือสร้างอัตลักษณ์ ความเป็นคน “มีระดับ” ผ่านการเป็นเจ้าของครอบครองสินค้าเหล่านี้ แม้จะเป็นการแสดงอำนาจที่ไม่รุกรานก้าวร้าวก็ตาม ในกรณีของป้ามณฑากับอานารีจะเห็นชัดกว่าคนอื่น

อัตลักษณ์ (identity) ที่สอดแทรกอยู่ในการบริโภคของพวกเธอในช่วงเวลาที่อยู่ในเมืองนี้ไม่ได้มีแต่เรื่อง “ความมีระดับ” เท่านั้น แต่ยังมีเรื่องของ “ความเป็นแม่” “ความเป็นผู้หญิง” “ความเป็นภรรยา” ฯลฯ ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ทางเพศสภาพ (Gender Identity) ที่ปะปนทับซ้อนกันอยู่ในการบริโภคสินค้าหรือใช้จ่ายเงินของพวกเธอในหลายๆกรณีอีกด้วย เช่น ค่าใช้จ่ายในการส่งลูกเรียนหนังสือ ก็สามารถตีความได้ว่าเป็นการที่ผู้หญิงให้ เพื่อที่จะรับหรือตอกย้ำหรือสร้างอัตลักษณ์ทั้ง “ความเป็นแม่” “ความเป็นผู้หญิง” “ความเป็นภรรยา” ฯลฯ ปะปนทับซ้อนทับกันอย่างยากที่จะจำแนกแยกออกเป็นแผ่นๆได้ชัดเจนว่ามีความหมายในเรื่องใดมากกว่า แต่ในขณะเดียวกัน การมีความสามารถในการส่งลูกเรียนหนังสือสูงๆทุกคนอย่างกรณีอานารีก็ถือเป็นเรื่องที่อานารีภูมิใจมาก

และบอกใครต่อใครไปทั่ว การส่งลูกเรียนหนังสือสูงๆได้จึงถือเป็น "ความมีระดับ" ได้อีกความหมายหนึ่งเช่นกัน

อย่างไรก็ตามก็เป็นที่น่าสังเกตว่า "ความมีระดับ" เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์อยู่พอสมควร กล่าวคือ นอกจากจะสามารถทำตามบทบาททางเพศสภาพที่สังคมอิวเมี่ยนและสังคมไทยคาดหมายได้แล้ว โดยทั่วไปต้องไม่แสดงตนอย่างโจ่งแจ้งว่าตัวเองเป็นชาวเขาต่อคนไทยพื้นราบทั่วไป ยกเว้นคนไทยพื้นราบที่ใกล้ชิดหรือรู้จักกันมานาน เพราะเสี่ยงต่อการทำให้เขาเกิดความรู้สึกว่าพวกเธอเป็น "คนอื่น" ที่ต่ำต้อยด้อยกว่า "ความมีระดับ" จึงเป็นการบริโภค "ความเป็นคนไทย" ที่ "ทันสมัย" มากกว่า แม้ว่า ป้ามณฑา จะเคยรับจ้างปักผ้าโดยใช้ลวดลายของอิวเมี่ยน และอานารีจะเคยประกอบอาชีพช่างเงิน ซึ่งสินค้าที่พวกเธอทำขึ้นจะส่อแสดงสัญลักษณ์ว่าพวกเธอเป็นชาวอิวเมี่ยนก็ตาม แต่ในชีวิตประจำวันที่พวกเธอต้องมาค้าขายในตลาดในเมืองนี้ จะไม่มีสัญลักษณ์ด้านการแต่งกาย หรือเครื่องประดับให้เห็นเป็นการบ่งชี้ว่าพวกเธอเป็นชาวเขาเลย เว้นเสียแต่ได้เข้าไปอยู่ในความสัมพันธ์วงในก็จะได้ยินพวกเธอคุยกันเป็นภาษาอิวเมี่ยน และเมื่อเข้าไปในห้องพัก ห้องครัวของพวกเธอก็จะเห็น กระเป๋าใบเล็กๆบ้าง เห็นตั่ง เห็นโตกที่ใช้วางสำรับอาหารที่เป็นรูปแบบลวดลายอิวเมี่ยน และแน่นอนว่า เนื่องจากเวลาส่วนใหญ่ของพวกเธอหมดไปกับการทำงานค้าขาย ดังนั้นอาหารการกินพวกเธอจึงซื้อหาจากตลาดเป็นหลัก แต่ก็มีการซื้ออาหารสด เช่น เนื้อไก่ เนื้อหมู ผักต่างๆ มาปรุงเป็น "อาหารอิวเมี่ยน" กินกันอยู่เนืองๆ

โดยสรุป สำหรับผู้หญิงอิวเมี่ยนวัยผู้ใหญ่อย่างพวกเธอแล้ว อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เหล่านี้มีที่ทางหลักค่อนข้างชัดเจนอยู่ในพื้นที่ความสัมพันธ์ในระดับครอบครัวและเครือญาติ อันเป็นพื้นที่ที่พวกเธอแสดงบทบาททางเพศสภาพผสมปนเปกันอยู่ด้วย

3.2.2 ผู้หญิงอิวเมี่ยนวัยรุ่น

สัดส่วนและรายละเอียดของการบริโภคของผึ้งกับตุ๊ดตู่ ก่อนหน้าที่พวกเธอจะลงมามีวิถีชีวิตหลักอยู่ในเมืองมีดังนี้

สำหรับผึ้ง มีสัดส่วนการบริโภคแบบที่ 3 (ผสมผสาน ก้ำกึ่งระหว่างแบบที่ 1 กับ 2)มากที่สุด ซึ่งได้แก่ การส่งเงินให้กับพ่อแม่ และ มีสัดส่วนการบริโภคในแบบที่ 1 (เน้น Use-value) เป็นอันดับสอง ได้แก่ ค่าใช้จ่ายในการซื้อข้าวของเครื่องใช้ส่วนตัวในชีวิตประจำวัน เช่น สบู่ ยาสระผม ผ้าอนามัย ยาสีฟัน สัดส่วนการบริโภคที่มากเป็นอันดับสาม คือ การบริโภคในแบบที่ 2 (เน้น Cultural value) ซึ่งได้แก่ การซื้อเสื้อผ้าตามแฟชั่น การสังสรรค์บันเทิง เที่ยวเตร่กับเพื่อนฝูงบ้างบางโอกาส

สำหรับตุ๊ดตู่ มีสัดส่วนการบริโภคในแบบที่ 1 (เน้น Use-value) เป็นอันดับหนึ่ง ได้แก่ ค่าใช้จ่ายในการซื้อข้าวของเครื่องใช้ส่วนตัวในชีวิตประจำวัน เช่น สบู่ ยาสระผม ผ้าอนามัย ยาสีฟัน และซื้อเสื้อผ้าตามความจำเป็น ส่วนการบริโภคแบบอื่นๆนั้นไม่มีเลย

จะเห็นว่า ก่อนที่ผึ้งและตุ๊ดตู่จะลงมามีวิถีชีวิตหลักอยู่ในเมืองนั้น บริบททางสังคมวัฒนธรรมของพวกเธอก็มีความคุ้นเคยกับอารยธรรมเมืองผ่านทางการศึกษาแผนใหม่ที่สอนโดยครูคนไทยพื้นราบ หลักสูตรที่เขียนด้วยภาษาไทย โดยคนไทยพื้นราบ และเพื่อนนักเรียนร่วมห้องที่มีทั้งคนไทยพื้นราบและชาวเขาชาติพันธุ์ต่างๆปะปนกัน พวกเธอดูโทรทัศน์และชื่นชมดารานักร้องวัยรุ่นหลายคนและอยากมีชีวิตอย่างคนไทยเหล่านั้นบ้าง ดังนั้นแม้ว่าพวกเธอยังเล็ก ยังไม่มีสิทธิอำนาจในการตัดสินใจในวิถีการผลิตที่พ่อแม่กระทำอยู่ในเวลานั้น แต่ความคิดฝันเหล่านี้ก็ถูกปลูกหน่อเอาไว้แล้ว เพียงแต่ด้วยความสำนึกในหน้าที่ของ “ความเป็นลูกสาว” ประกอบกับค่าแรงที่ได้จากการเป็นแรงงานรับจ้างราคาถูกก็น้อยนิด สัดส่วนของการบริโภคในแบบที่ 2 ซึ่งมุ่งสนองความสุขสมหวัง (Pleasure) ของตนเองจึงมีน้อยที่สุด ถ้าพวกเธอรับจ้างทำงาน เงินที่ได้จึงหนักไปในทางการใช้แบบที่ 1 ซึ่งก็แทบจะไม่พออยู่แล้วสำหรับกรณีของตุ๊ดตู่ซึ่งทางบ้านมีฐานะยากจนมาก พ่อก็เอาแต่สูบฝิ่น ที่ดินก็น้อย ส่วนกรณีของผึ้งนั้น เนื่องจากพ่อแม่มีที่ดินอยู่มากประกอบกับตัวเองได้ทุนอุปการะจากโรงเรียนทำให้การบริโภคในแบบที่ 1 ไม่หนักมากนัก จึงพยายามส่งเงินให้กับพ่อแม่เพราะความจำเป็นที่ตนเองต้องพึ่งพาอาศัยพ่อแม่อยู่และเพราะ “ความเป็นลูกสาว” ที่ต้องกตัญญูรู้คุณบุพการี

เมื่อพวกเธอทั้งสองคนเดินทางเข้ามามีวิถีชีวิตหลักอยู่ในชุมชนเมือง พวกเธอแต่ละคนมีสัดส่วนค่าใช้จ่ายและลักษณะการบริโภคดังนี้

สำหรับผึ้ง มีสัดส่วนการบริโภคแบบที่ 3 (ผสมผสาน กึ่งกลางระหว่างแบบที่ 1 กับ 2)มากที่สุด ซึ่งได้แก่ การส่งเงินให้กับพ่อแม่ และซื้อโทรทัศน์ให้พ่อแม่ เธอมีสัดส่วนการบริโภคในแบบที่ 1 (เน้น Use-value) เป็นอันดับสอง ได้แก่ ค่าใช้จ่ายในการซื้อข้าวของเครื่องใช้ส่วนตัวในชีวิตประจำวัน เช่น สบู่ ยาสระผม ผ้าอนามัย ยาสีฟัน ค่าศึกษาต่อมัธยมปลาย รวมทั้งค่าต้นทุนการผลิตน้ำเต้าหู้ปาท่องโก๋ในบางครั้งที่ขายแทนป้ามณฑา สัดส่วนการบริโภคที่มากเป็นอันดับสาม คือ การบริโภคในแบบที่ 2 (เน้น Cultural value) ซึ่งได้แก่ การซื้อเสื้อผ้าตามแฟชั่น การสังสรรค์บันเทิงเที่ยวเตร่กับเพื่อนฝูงบ้างบางโอกาส

ส่วนตุ๊ดตู่ มีสัดส่วนการบริโภคในแบบที่ 2 (เน้น Cultural value) มากที่สุด ซึ่งได้แก่ การซื้อเสื้อผ้าตามแฟชั่น สายสร้อย เครื่องประดับต่างๆ ค่าสังสรรค์บันเทิง เที่ยวเตร่ เธอมีการบริโภคแบบที่ 3 (ผสมผสาน กึ่งกลางระหว่างแบบที่ 1 กับ 2)มากเป็นอันดับสอง ซึ่งได้แก่ การส่งเงินให้กับพ่อแม่ และ มีสัดส่วนการบริโภคในแบบที่ 1 (เน้น Use-value) เป็นอันดับสาม ได้แก่ ค่าใช้จ่ายในการ

ซื้อข้าวของเครื่องใช้ส่วนตัวในชีวิตประจำวัน เช่น สบู่ ยาสระผม ผ้าอนามัย ยาสีฟัน ค่ายารักษาโรคต่างๆ เช่น ปวดฟัน เป็นต้น

เมื่อพวกเธอทั้งสองคนเดินทางเข้ามามีวิถีชีวิตหลักอยู่ในชุมชนเมือง ถึงจะไกลจากบ้านเกิด แต่ก็อยู่ในเครือข่ายใกล้ชิดของญาติผู้ใหญ่ที่เป็นผู้หญิง ซึ่งเดินทางเข้ามาอยู่ก่อนหน้านี้แล้ว ทั้งผึ้งและตุ๊ดตู่มีเงินมากขึ้นจากการรับจ้าง ทั้งงานที่ทำให้กับคนไทยพื้นราบ และงานที่ทำให้กับญาติผู้ใหญ่ที่เป็นผู้หญิง จึงพอมีเงินเหลือไว้ใช้จับจ่ายบริโภคในรูปแบบต่างๆได้มากขึ้น สำหรับผึ้ง ก็ยังคงบริโภคในรูปแบบที่ 3 มากที่สุด รองลงมาคือแบบที่ 1 และ 2 ตามลำดับ ส่วนตุ๊ดตู่นั้นได้หันมาบริโภคในแบบที่ 2 มากที่สุด รองลงไปเป็นแบบที่ 1 และ 3 ตามลำดับ

จากการเปรียบเทียบช่วงเวลาก่อนและหลังที่พวกเธอจะเข้ามามีวิถีชีวิตหลักในเมือง เราจะเห็นว่ามีการเปลี่ยนแปลงลักษณะและสัดส่วนของการบริโภคในผู้หญิงวัยรุ่นทั้งสองคน ที่เหมือนกันคือทั้งสองล้วนมีรายได้เป็นของตนเองมากขึ้น และเริ่มโตเป็นสาวเต็มตัว รายได้ที่นำไปบริโภคในแบบที่ 2 ที่มุ่งเน้นการสร้างความสุขสมหวัง (Pleasure) ให้กับตัวเองนั้นก็มีการให้ความสำคัญมากขึ้น เห็นได้ชัดจากกรณีของตุ๊ดตู่ อย่างไรก็ตามสำหรับผึ้ง แม้ว่าการบริโภคในแบบที่ 2 นี้จะเพิ่มขึ้น แต่ก็ยังมีสัดส่วนน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับการบริโภคแบบอื่นๆ ส่วนหนึ่งที่ทำให้เธอเลือกบริโภคแบบที่ 2 น้อยก็เพราะว่าเธอมีนิสัยที่เรียบง่าย รักที่จะทำงานและเรียนต่อให้จบ ทางบ้านจะได้สบายขึ้น จึงไม่ได้สนใจเรื่องความสวยงามของตนเองมากนัก ผิดกับตุ๊ดตู่ที่เป็นคนหัวอ่อน เรียนไม่เก่ง และชอบบุคลิกลักษณะของดารานักร้อง ดนตรีและเสียงเพลงมากกว่าจะทำงานหนักที่ต้องมาสกปรกมอมแมมอยู่กับการขายอาหารทุกวันไม่ได้หยุด

ถ้าดูเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการบริโภคจะเห็นว่า ในบริบทที่พวกเธอยังไม่ได้มาปักหลักมีวิถีชีวิตในเมืองนั้น พวกเธอยังต้องพึ่งพาอาศัยพ่อแม่อยู่มากที่สุด และยังอยู่ในวัฒนธรรมจารีตที่เข้มข้นในเรื่องของการตอบแทนบุญคุณบุพการี อีกทั้งรายได้ของพวกเธอก็มีน้อยมาก อำนาจในการที่จะเลือกบริโภคของเธอจึงถูกจำกัดจากบริบทเหล่านี้ และตัวเธอเองก็ยังเห็นว่า “ความเป็นลูกสาว” ที่ต้องเชื่อฟังและกตัญญูต่อพ่อแม่ นึกถึงพ่อแม่ก่อนความต้องการของตัวเองนั้นเป็นสิ่งที่ควรต้องยึดถือ จะใช้เงินบริโภคอะไรก็มักจะคิดถึงความลำบากของพ่อแม่เสมอ ถ้ามีเงินเหลือพอก็จากที่ใช้จ่ายตามความจำเป็นแล้ว ก็ไม่รีรอที่จะส่งให้พ่อแม่

อย่างไรก็ตามการที่พวกเธอได้เรียนหนังสือร่วมกับคนไทยพื้นราบและชาวเขาชาติพันธุ์อื่นๆที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่างกัน มีอำนาจในการบริโภคแตกต่างกัน ประกอบกับการกระตุ้นทั้งภาพและเสียงจากสื่อมวลชนในเรื่องของการบริโภคตามแฟชั่นทำให้ภายในใจลึกๆของพวกเธอก็มีความต้องการที่จะใช้สินค้าที่มีคุณภาพมากกว่า และต้องการเลียนแบบการบริโภคที่ถือ

ว่ามีรสนิยมดี ที่พวกเธอจะได้รับการยอมรับจากสังคมว่าพวกเธอก็ "มีระดับ" ได้ ไม่ใช่เป็น "คนชายขอบ" ที่ใครๆมองว่าต่ำต้อยอยู่เสมอ

เมื่อพวกเธอเติบโตขึ้น และออกจากชุมชนมาเป็นแรงงานรับจ้างในเมือง "ความเป็นสาว" ที่ต้องบริโภคตามแฟชั่น ก็เริ่มมีความเข้มข้นมากขึ้นแตกต่างกันไปตามแต่บุคคล อย่างกรณีของตุ๊ดตู่ เธอรู้ว่าหนทางที่เธอจะมีชีวิตได้ดั่งใจปรารถนาไม่ใช่การกลับไปทำนาไร่แบกภาระหนี้สินที่พ่อแม่สร้างเอาไว้ เธอก็อยากมีชีวิตของเธอเอง มีความใฝ่ฝันที่จะสร้างครอบครัวที่เพียบพร้อมสะดวกสบายไม่อับอายใครๆ แต่เธอเรียนไม่เก่ง ค้าขายก็ไม่เก่ง ประสบการณ์ในการทำงานพบปะติดต่อผู้คนก็น้อย อำนาจของเธอในความสัมพันธ์ทางการผลิตไม่ว่าจะบนดอยหรือในเมืองก็แทบไม่มีเลย เธอจึงเลือกที่จะสร้างอำนาจให้กับตัวเองผ่านทางการสร้างอัตลักษณ์ในการบริโภค ซึ่งช่วยให้เธอมีความเครียดลดลงบ้าง มีความรู้สึกว่าควบคุมชีวิตตัวเองได้และมีความหวังต่อไป การบริโภคของเธอจึงเป็นการกระทำที่มีเป้าหมายเพื่อปลดปล่อยความกดดันของตัวเอง และใช้เป็นทางเลือกที่จะนำพาเธอไปให้เป็นคนที่ได้รับการยอมรับจากสังคม ซึ่งเธอเชื่อว่าจะนำพาสิ่งดีๆในชีวิตมาให้เธอได้ในวันข้างหน้า

สำหรับผึ้ง ผึ้งเป็นแรงงานสำคัญที่ร้านน้ำเต้าหู้ทุกร้านต้องการเพราะผึ้งทอดปาท่องโก๋เร็วขายเก่ง ยิ้มแย้มแจ่มใส และขยัน หน้าตาแจ่มใสของเธอช่วยเรียกลูกค้าได้อีกด้วย เธอจึงมีอำนาจในการกำหนดค่าแรงและเวลาทำงานของตัวเองอยู่บ้าง อย่างไรก็ตาม เธอก็ไม่มีเงินเที่ยวเตร่หรือแต่งตัวมากนักเพราะต้องเจียดเงินรายได้ส่วนหนึ่งไปเรียนหนังสือต่อที่ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน ที่เธอหวังว่าเมื่อเรียนจบแล้วก็จะมีอำนาจในการแสวงหางานและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นได้ เธอก็มีความใฝ่ฝันคล้ายกันกับตุ๊ดตู่ แต่เธอมีวัตถุดิบและทางเลือกมากกว่า เสื้อผ้าที่ทันสมัยและความสวยงามของใบหน้าและเรือนร่างไม่ใช่สิ่งที่เธอต้องมาพะวงใช้เงินจับจ่ายเพื่อมาเสริมสร้างอัตลักษณ์ในด้านนี้ อำนาจในการผลิตและการบริโภคที่เธอมีคือความรู้สมัยใหม่ ประสบการณ์ในการทำงานและบุคลิกลักษณะ เธอจึงต้องใช้เงินส่วนหนึ่งเพื่อเสริมสร้างอำนาจในการผลิตและการบริโภคของเธอผ่านการศึกษาต่อเป็นหลัก ดังนั้นการที่เธอให้เงินกับพ่อแม่จึงไม่ใช่เพราะว่าเธอยังต้องอาศัยความสัมพันธ์เพื่อให้เข้าถึงปัจจัยการผลิตหรือที่ดินบนดอย แต่เป็นเพราะเธอยังยึดมั่นใน "ความเป็นลูกสาว" ตามจารีตที่ทับซ้อนอยู่กับ "ความรักและผูกพัน" ที่มีต่อพ่อแม่และน้องๆที่ยังเล็กอีกสามคน

ในส่วนของอัตลักษณ์ความเป็นชาติพันธุ์นั้นในชุมชนเมือง โดยปกติแล้ว มันไม่เป็นปัญหากับผึ้งและตุ๊ดตู่เลย เพราะพวกเธอไม่ได้สนใจว่า "ความเป็นอิวเมี่ยน" ของพวกเธอจะสูญหายหรือวัฒนธรรมอิวเมี่ยนจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง พวกเธอไม่ได้แสดงออกอย่างชัดเจนว่ามีความภูมิใจในความเป็นอิวเมี่ยนหรือไม่เพียงไร และ ปกติผู้คนในตลาดก็วุ่นอยู่กับการหาเลี้ยงปากท้องมากเกินกว่าจะมานั่งสังเกตหรือจับผิดใน "ความเป็นชาวเขา" ของพวกเธอหรือของอิวเมี่ยนคน

อื่นๆ แต่ถ้าใครมาดูถูกชาวเขาให้ได้ยิน พวกเธอก็ไม่พอใจแต่ก็ไม่นิยมตอบโต้หรือสวนถ้อยคำวาจาออกไป และแม้พวกเธอจะไม่ได้สนใจมาอนุรักษ์หรือวิเคราะห์วัฒนธรรมอิวเมี่ยน แต่พวกเธอก็ยอมรับว่าตัวเองเป็นชาวอิวเมี่ยนคนหนึ่ง แต่มิใช่อิวเมี่ยนที่มีแบบแผนการบริโภคยึดติดอยู่กับรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม แม้ผู้หญิงอิวเมี่ยนวัยรุ่นอย่างผึ้งและตุ๊ดตู่จะไม่นิยมใช้เครื่องเรือน เครื่องประดับส่วนตัวบางอย่าง หรือไม่มีประสบการณ์ในการประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมของอิวเมี่ยนอย่างผู้หญิงวัยผู้ใหญ่ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า พวกเธอจะปฏิเสธที่จะแสดงออกถึงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของพวกเธอไปเสียหมดสิ้นเลยทีเดียว ตรงกันข้าม ก็เป็นสิ่งที่น่าคิดว่า การใช้จ่ายเงินเป็นสัดส่วนจำนวนมากของผู้หญิงอิวเมี่ยนวัยรุ่นในการส่งกลับไปให้พ่อแม่ที่บ้าน ในที่นี้ก็อาจถือเป็นรูปแบบหนึ่งของการแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่ผนวกกับอัตลักษณ์ทางเพศสภาพก็เป็นได้ (“ความเป็นอิวเมี่ยน” บวกกับ “ความเป็นลูกสาว”) หรือการใช้เงินสังสรรค์เที่ยวเตร่กับเพื่อนและญาติพี่น้องที่เป็นอิวเมี่ยนด้วยกันก็อาจเป็นการบริโภคที่แสดงถึงการตอกย้ำอัตลักษณ์และความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ในพื้นที่ชุมชนเมืองก็เป็นได้

3.3 ภาพรวมของความสัมพันธ์ทางสังคมในเครือข่ายในการบริโภค

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นภาพของการบริโภคของผู้หญิงอิวเมี่ยนทั้งสองวัยว่าสามารถจำแนกคร่าวๆได้สามรูปแบบคือ 1. การบริโภคสินค้าและบริการเพื่อความจำเป็นใช้ (Necessities) เป็นการบริโภคเพื่อให้ได้รับความพึงพอใจ (Satisfaction) ทางร่างกายและจิตใจอย่าง “พอเพียง” 2. การบริโภคสินค้าและบริการเพื่อความหรูหรา (Luxuries) เน้นให้ได้ความสุขสมหวัง (Pleasure) มากกว่าความสะดวกสบาย (Comfort) ธรรมดา หรืออีกนัยเป็นการบริโภคที่เน้นมูลค่าความหมายทางวัฒนธรรม (Cultural value) ที่แฝงอยู่ในสินค้าและบริการ และ3. การบริโภคที่ผสมผสานและมีลักษณะก้ำกึ่งกันระหว่างแบบที่ 1 กับแบบที่ 2 โดยผู้หญิงอิวเมี่ยนแต่ละวัยแต่ละคนก็แต่ละช่วงเวลาต่างมีสัดส่วนในการใช้จ่ายเพื่อการบริโภคในทั้งสามรูปแบบเหมือนและแตกต่างกันออกไป ตามแต่บริบททางสังคมวัฒนธรรมและประสบการณ์เฉพาะตัวของแต่ละคน

จากเนื้อหาที่กล่าวมาในบทนี้ตั้งแต่ต้นจะเห็นว่า สำหรับผู้หญิงอิวเมี่ยนวัยผู้ใหญ่อย่างน้าฟอง ป้ามณฑา และอานารีแล้ว ในขณะที่พวกเธอยังปักหลักทำมาหากินอยู่บนดอยนั้น การพัฒนาของรัฐก็ได้เข้าไปสู่ชุมชนบนดอยในรูปแบบต่างๆมากขึ้นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การจำกัดสิทธิในการใช้ที่ดินให้ได้เพียงสิทธิการใช้ การมุ่งส่งเสริมการปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่ต้องพึ่งพาตลาดรวมทั้งค่าปุ๋ย ค่ายาปราบศัตรูพืชเป็นจำนวนมาก ด้วยระบบเศรษฐกิจเช่นนี้ ทำให้ชุมชนชาวเขาต้องดิ้นรนมากขึ้น สถานการณ์เช่นนี้ ทำให้ผู้หญิงอย่างน้าฟอง ป้ามณฑา อานารี ซึ่งไม่เพียงแต่ต้องมีบทบาททาง

เพศสภาพทั้งในแง่ของงานบ้าน แต่ต้องมารับภาระในการหารายได้มาจุนเจือครอบครัวหนักขึ้น ดังจะเห็นได้จากสัดส่วนรายจ่ายที่พวกเธอลงให้กับการบริโภคแบบที่ 1 มากที่สุด รองลงไปก็เป็นค่าใช้จ่ายเพื่อพิธีกรรมต่างๆตามจารีต ค่าใช้จ่ายในการช่วยเหลือญาติพี่น้อง ส่วนรายจ่ายเพื่อนันทนาการนั้นเป็นอันดับรองลงไป

สัดส่วนการใช้เงินบริโภคหรือค่าใช้จ่ายดังกล่าวก็เป็นตัวสะท้อนบทบาททางเพศสภาพของพวกเธอได้เป็นอย่างดีว่า พวกเธอต้องมีบทบาทในแง่ "ความเป็นผู้หญิง" ที่ต้องสงเคราะห์สมาชิกในครอบครัวเป็นหลัก และต้องทุ่มเททั้งงานในบ้านและนอกบ้านไม่น้อยไปกว่าผู้หญิงอิวเมี่ยนรุ่นก่อนๆ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่า สัดส่วนของการใช้เงินในกิจกรรมดังกล่าว ไม่ได้สะท้อนความสำคัญของกิจกรรมในมุมมองของพวกเธออย่างตรงไปตรงมา ยกตัวอย่าง ว่า การที่อานารีใช้จ่ายเงินเพื่อพบปะสังสรรค์ และซื้อของแต่งบ้านเป็นอันดับรองลงมาจากค่าใช้จ่ายในการประกอบพิธีกรรม ก็ไม่ได้หมายความว่าอานารีเห็นว่าพิธีกรรมสำคัญกว่าการสังสรรค์เสมอไป แต่อาจจะเป็นเพราะว่าการสังสรรค์ของผู้หญิงในหมู่บ้านไม่ค่อยจะต้องเสียเงินซื้ออะไรมาสังสรรค์กันก็เป็นได้

ถ้าจะดูต่อว่าแล้วการบริโภคเช่นนี้ มีผลต่อความสัมพันธ์เชิงอำนาจในครอบครัวของเธอมากน้อยแค่ไหน ก็ต้องดูประสบการณ์ชีวิตที่พวกเธอเล่าประกอบไว้ในบทที่ผ่านมา ซึ่งก็พบว่า พวกเธอแต่ละคนไม่ได้มีสิทธิเท่าที่ควรในการครอบครองหรือตัดสินใจในการใช้เงินที่ตนเองลงแรงได้มา แม้เธอจะหาเงินมาได้ หรือสามีเอาเงินมาฝากไว้ แต่การตัดสินใจในการใช้เงินนั้นขึ้นอยู่กับคนอื่น ไม่ว่าจะเป็น พ่อแม่ของเธอเอง(กรณีที่เธอยังไม่แต่งงาน) หรือ สามีและพ่อแม่ของสามี (ในกรณีที่แต่งงานแล้วย้ายไปอยู่บ้านสามี) อย่างไรก็ตาม พวกเธอเริ่มมีอำนาจตัดสินใจในการใช้เงินมากขึ้นเมื่อพวกเธอกับสามีแยกครอบครัวออกมา

ต่อมา เมื่อการพัฒนาของรัฐส่งผลให้เศรษฐกิจการทำมาหากินบนที่สูงฝืดเคืองขึ้นเรื่อยๆ พวกเธอและสามีจำต้องเคลื่อนย้ายลงมาหางานทำตามเมืองต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นงานรับจ้างในโรงงาน เปิดร้านขายของชำบ้าง ขายอาหารตามสั่งบ้าง ขายผ้าปักบ้าง ดิ้นรนตามที่แต่ละคนจะสบโอกาส โดยมักจะตระเวนไปตามสามี เหตุการณ์เช่นนี้ดำเนินไปเรื่อยๆ จนมาถึงปัจจุบันที่ทั้งสามคนได้กลายมาเป็นแม่ค้าน้ำเต้าหู้ และปักหลักอยู่ที่ตัวเมืองเชียงใหม่ ในขณะที่สามีของแต่ละคนก็แยกจากพวกเธอไปด้วยสาเหตุต่างๆกัน ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ผ่านมา

การเข้ามาสู้ชีวิตอยู่ในเมือง ในภาวะที่ต้องทำมาหากินแข่งขันกับคนอื่นสูงมากกว่าบนดอย ทำให้รายจ่ายของพวกเธอต้องทุ่มลงไปที่การลงทุนทำงานหารายได้มากที่สุด ซึ่งแม้จะมีเงินรายได้เข้ามาให้พวกเธอเยอะขึ้น อีกทั้งพวกเธอก็มีสิทธิในการตัดสินใจใช้เงินสูงมาก แต่ค่าใช้จ่ายในการลงทุนทำงานในเมืองก็สูงตามไปด้วย ไม่ว่าจะเป็นค่าวัตถุดิบ ค่าที่พัก ค่าเดินทาง ค่าเช่าที่ ค่าครองชีพ แต่ถึงกระนั้น พวกเธอก็บอกว่า พวกเธอมีความสุขกว่าสมัยที่ทำนาไร่อยู่กับสามีบนดอย

ตรงนี้สังเกตได้จากการที่พวกเธอมีความสุขจากการใช้จ่ายเงินในการบริโภคแบบที่เน้นมูลค่าทางวัฒนธรรม เช่น ซื้อเสื้อผ้าดีๆ การไปทำผม แต่งหน้า ซื้อเครื่องสำอาง ออกงานสังคม ดื่มเบียร์และร้องเพลงคาราโอเกะกันหลังเลิกงานได้อย่างไม่ต้องมีใครมาควบคุมการใช้จ่าย ควบคุมเวลา ควบคุมพฤติกรรมของเธอมากอย่างสมัยก่อน

พูดง่ายๆก็คือ การพัฒนาของรัฐที่ส่งผลให้พวกเธอต้องระหกระเหินลงมาทำงานในเมือง ด้านหนึ่งมันก็ทำให้เธออยู่ห่างไกลจากความควบคุมดูแลของชุมชนจารีตแบบชายเป็นใหญ่ และการที่วิถีชีวิตในเมือง เปิดโอกาสให้พวกเธอเข้าถึงปัจจัยการผลิตแบบใหม่ในรูปของเงินได้มากขึ้น ประกอบกับการที่พวกเธอได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารใหม่ๆได้เรียนรู้ที่จะใช้ชีวิตแบบผู้หญิงทั่วไปในสังคมเมืองที่มีความเชื่อมั่นในตัวเองมากขึ้น จึงส่งผลให้พวกเธอสามารถที่จะมีอำนาจในการควบคุมการใช้จ่ายของตนโดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพาหรือตกอยู่ใต้อาณัติของสามี หรือพ่อแม่ของเขาอย่างแต่ก่อน ทั้งนี้ รวมไปถึงอำนาจในการนิยามหรือปรับเปลี่ยนบทบาท "ความเป็นผู้หญิง" ของพวกเธออีกด้วย การใช้จ่ายที่เป็นอิสระขึ้นของพวกเธอนี้ในด้านหนึ่งก็จึงสะท้อนภาพของบทบาท "ความเป็นผู้หญิง" ที่พวกเธอสามารถควบคุมจัดการได้มากขึ้น ในขณะที่สมัยก่อน ผู้หญิงอิวเมี่ยนโดยทั่วไปจะไม่ได้รับสิทธิในการใช้จ่ายมากขนาดนี้ ยิ่งในบริบทที่พวกเธอกลายมาเป็นผู้นำครอบครัวในปัจจุบันเนื่องจากสามีแยกทางจากไปด้วยสาเหตุต่างๆแล้ว ยิ่งทำให้เธอมีอำนาจในการที่จะกำหนดบทบาททางเพศสภาพของตนที่แสดงออกผ่านทางกิจกรรมการใช้จ่ายดังกล่าวเหล่านี้ได้มากขึ้น

ในส่วนของผู้หญิงอิวเมี่ยนวัยรุ่นอย่างผึ้งและตุ๊ดตู่นั้น ก่อนที่พวกเธอจะมาปักหลักมาช่วยค้าขายน้ำเต้าหู้ในเมืองร่วมกับบรรดาป้าน้าอานั้น การศึกษาแผนใหม่ของรัฐก็ได้ตอกย้ำบทบาทของ "ความเป็นลูกสาว" ในแง่ที่ต้องสงเคราะห์พ่อแม่สมาชิกในบ้าน ในขณะเดียวกันก็กระตุ้นให้พวกเธอมีความตั้งใจ มีความใฝ่ฝันในหน้าที่การงานแบบสังคมเมือง เมื่อพวกเธอเริ่มทำงานพอมีรายได้บ้าง ก็จะจ่ายให้ทางบ้านเป็นหลัก อีกทั้งในสังคมอิวเมี่ยน เด็กผู้หญิงก็ไม่ได้รับการยอมรับว่าจะมีสิทธิโต้แย้งหรือตัดสินใจใช้จ่ายอะไรด้วยตนเองมากมาย ส่วนใหญ่ก็จะอยู่ในสายตาของพ่อแม่

จวบจนเมื่อพวกเธอเข้ามาทำงานในเมือง และคุ้นเคยกับเมืองมากขึ้น จนกระทั่งมาอยู่ช่วยเป็นลูกจ้างขายน้ำเต้าหู้ให้กับน้าฟอง บทบาทของลูกสาวที่ต้องตอบแทนพ่อแม่ก็ยังคงเหนียวแน่นอยู่ โดยการส่งเงินกลับบ้าน ซึ่งก็ช่วยเพิ่มอำนาจต่อรองในการกำหนดชีวิตของเธอเองได้ในระดับหนึ่ง แต่ในขณะเดียวกัน พวกเธอก็มีค่าใช้จ่ายอื่นๆที่เพิ่มเข้ามา ไม่ว่าจะเป็นค่าเรียนต่อ ม.ปลาย ค่าเครื่องประดับ เสื้อผ้าสวมใส่ต่างๆ ที่ทำให้พวกเธอรู้สึกว่าได้รับการยอมรับหรือมีพื้นที่ทางสังคมอยู่ร่วมกับหญิงสาววัยรุ่นทั่วไปในสังคมเมือง

นอกจากนี้ การบริโภคของผู้หญิงทั้งสองวัยเหล่านี้ ไม่เพียงแต่เป็นการตัดสินใจที่มีพื้นฐานอยู่กับการสร้างความมั่นคงปลอดภัยให้กับตนเองในความสัมพันธ์ทางการผลิตในแต่ละช่วง

แล้ว ยังเป็นการพยายามสร้างอัตลักษณ์ใหม่ให้กับตัวเองเพื่อสร้างโอกาสให้ตัวเองเข้าถึงความใฝ่ฝันที่ต้องการ ซึ่งอาจเหมือนหรือแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล ทั้งในแง่ของอัตลักษณ์ทางเพศสภาพและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ นอกจากนี้ยังเป็นเครื่องสะท้อนถึงศักยภาพของพวกเธอที่ดูผิวเผินแล้วว่าด้อยอำนาจอยู่ตลอดกาล แต่แท้จริงแล้วพวกเธอแต่ละคนไม่ได้นิ่งเฉย แต่ต่างพยายามหาทางที่จะอยู่อย่างสมดุลกับทั้งชีวิตสังคมในเมืองและกับสังคมเครือญาติบนดอยที่แวดล้อมอยู่ด้วยอิธิพลของการพัฒนาแบบทุนนิยมโดยรัฐ การปรับเปลี่ยนการบริโภคของพวกเธอเป็นเสมือนกระบวนการหนึ่งที่ทำให้เธออยู่ได้อย่างรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า มีศักดิ์ศรีในสังคมทั้งสอง ที่นับวันจะเชื่อมต่อ ทับซ้อน และผสมปนเปกัน จนหา "พรมแดนทางวัฒนธรรม" มาขีดแบ่งได้ยากขึ้น

3.4 รัฐส่วนกลางกับการจัดการชาวเขาในชุมชนเมือง

ชุมชนเมืองเชียงใหม่เป็นพื้นที่ๆพวกเธอสามารถอยู่อย่างผสมกลมกลืนกับคนไทยพื้นราบทั่วไปได้ โดยสร้าง "ความเป็นชุมชน" อิวเมี่ยนขึ้นมาใหม่ในรูปของเครือข่ายความสัมพันธ์ที่มีฐานรากจากความเป็นเครือญาติบนดอย ประกอบกับการที่พวกเธออยู่อย่างผสมกลมกลืนกับ "คนเมือง" หรือคนไทยพื้นราบภาคเหนือ ในพื้นที่เมืองใหญ่ซึ่งเปิดโอกาสให้พวกเธอมีช่องทางประกอบสัมมาอาชีพตามที่พวกเธอมีพื้นฐานอยู่บ้าง

สังคมเมืองเชียงใหม่เป็นสังคมที่มีฐานของการยอมรับความหลากหลายทางชาติพันธุ์มาเป็นเวลาช้านาน การที่เชียงใหม่ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนาก่อตัวขึ้นมาบนระบบรัฐส่วยและตลาดทำให้ต้องให้อิสระแก่ท้องถิ่นอย่างมากแต่ก็ต้องพยายามทำให้อาณาจักรดำรงอยู่ได้ด้วยการสร้างเครือข่ายทางการค้าโดยมีรากฐานมาจากการยอมรับสิทธิชุมชนท้องถิ่น โครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนและการใช้ทรัพยากรในเชียงใหม่ก่อนที่ตะวันตกและจักรวรรดินิยมสยามจะเข้ามามีบทบาทจึงมีลักษณะที่สืบทอดมาจากอดีตมาก กล่าวคือ ชุมชนท้องถิ่นทั่วๆไปจะค่อนข้างเป็นอิสระจากอำนาจรัฐ การจัดการภายในเป็นเรื่องของอำนาจชุมชนเอง ลักษณะการจัดการทางการเมืองและการตลาดเช่นนี้เอื้ออำนวยต่อการค้าขาย แลกเปลี่ยน และอยู่ร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆเป็นอย่างสูง[81] แม้จะเห็นว่าชาวเขาเป็น " คนอื่น " แต่ก็มิได้เกลียดชังหรือมีอคติอะไรรุนแรงเหมือนกับที่รัฐส่วนกลางทำ และในระดับชุมชนท้องถิ่นก็ยังนิยมแก้ไขปัญหากันด้วยความประนีประนอมรอมชอมกันอยู่ แม้ว่าปัจจุบัน วัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ได้เปลี่ยนไปมากแล้วก็ตาม

---

[81] ดูเพิ่มเติมใน อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ , " เชียงใหม่ ๗๐๐ ปี " , **วิวัฒนาการของชุมชนแออัดและองค์กรชุมชนแออัดในเมือง : กรณีศึกษาเมืองเชียงใหม่** (เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ , 2541) , หน้า 57 – 60 .

ในบริบททางสังคมเมืองเชียงใหม่ที่ให้ความสำคัญกับการค้า ระบบตลาด และการจัดการภายในท้องถิ่นอยู่เช่นนี้ เมื่อพวกเธอผนวกตัวเองเข้ากับระบบการค้าในชุมชนเมือง ที่ไม่สู้จะเห็นชอบกับการควบคุมหรือจัดระเบียบของรัฐส่วนกลางนัก ด้วยปราการด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นของเชียงใหม่ดังกล่าว ประกอบกับการปรับตัวอยู่อย่างผสมกลมกลืนทั้งในแง่ของการผลิต การบริโภค และหลีกเลี่ยงที่จะใช้ความรุนแรงแก้ปัญหาของพวกเธอจึงเป็น "ความเข้มแข็ง" หรือยุทธวิธีสำคัญประการหนึ่งที่นอกเหนือจะทำให้พวกเธอและครอบครัวอยู่รอดแล้ว ยังทำให้รัฐส่วนกลางไม่สามารถใช้มายาคติและนโยบายที่มุ่งควบคุมจัดการชาวเขากับพวกเธอได้อย่างเต็มที่อีกด้วย

อย่างไรก็ตาม การหลีกเร้นจากการคุกคามของรัฐในเรื่อง "ความเป็นชาวเขา" ก็ใช่ว่าพวกเธอจะปลอดจากการคุกคามของอำนาจรัฐในเรื่อง "ความเป็นผู้หญิง" ที่แฝงฝังมากับการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและกลไกทางสังคมในรูปแบบต่างๆ ทั้งนี้จะต้องพิจารณาจากองค์ประกอบหรือเงื่อนไขของผู้หญิงอิวเมี่ยนแต่ละคน ไม่ว่าจะเป็น วัย (อายุ) เพศสภาพ การศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจ ประสบการณ์ชีวิต ฯลฯ โดยให้ความสำคัญกับอารมณ์ความรู้สึกและการตีความของพวกเธอ ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไว้ในบทที่แล้ว ลำดับต่อไป ผู้วิจัยจะได้ทำการให้รายละเอียดเจาะลึกลงไปในชีวิตของผู้หญิงอิวเมี่ยนวัยรุ่นที่ชื่อผึ้ง ซึ่งเป็นกรณีศึกษาและผู้วิจัยร่วมของวิทยานิพนธ์เล่มนี้

บทที่ 4
บันทึกจากความคิดและชีวิตของผึ้ง

เนื่องจากเนื้อหาในบทนี้เป็นการถ่ายทอดประสบการณ์และความรู้สึกนึกคิดของ "ผึ้ง" ผู้หญิงที่เป็นทั้งผู้ร่วมวิจัยและเป็นกรณีศึกษา โดยให้เธอเป็นผู้เขียนและตรวจสอบข้อมูลทั้งหมด ส่วนผู้วิจัยเป็นผู้กำหนดประเด็นที่ใช้ในการเขียนและช่วยเรียบเรียงปะติดปะต่อเหตุการณ์ต่างๆ ดังนั้น เนื้อความในบทนี้จะไม่มุ่งเน้นความถูกต้องของไวยากรณ์ตามหลักการใช้ภาษาไทยหรือความสละสลวยสุนทรีย์ของภาษา แต่จะมุ่งแสดง "ความจริง" จากมุมมองและการถ่ายทอดในลักษณะที่ใกล้เคียงกับความเป็นตัวของตัวเองของผู้หญิงที่เป็นทั้งผู้ร่วมวิจัยและเป็นกรณีศึกษาให้มากที่สุด

เนื้อหาในบทนี้ เป็นการเขียนร่วมกัน (Co – Author) ระหว่างผึ้งกับผู้วิจัย โดยส่วนใหญ่จะเป็นข้อเขียนจากตัวเธอเอง ส่วนข้อเขียนของผู้วิจัยนั้นจะนำเสนอแทรกไว้ในเครื่องหมาย [ ] เป็นช่วงๆสลับกับการเขียนของตัวเธอ และข้อเขียนอีกส่วนของผู้วิจัยก็จะนำเสนอไว้ในเชิงอรรถที่ปรากฏอยู่ทางด้านล่างของหน้ากระดาษ ทั้งนี้ เพื่อให้ง่ายต่อการที่ผู้อ่านจะจำแนกว่า ประโยคใด ข้อเขียนใด มาจากมุมมองของผึ้ง ประโยคใด ข้อเขียนใด มาจาก การตีความของผู้วิจัย

แม้การใช้วิธีการนำเสนอแยกข้อเขียนกันอย่างนี้ จะช่วยให้ผู้อ่านรู้ว่าตอนใด ใครเป็นผู้เขียน นอกจากนี้ ยังง่ายต่อการที่ผู้วิจัยจะสามารถจำแนกแยกแยะข้อมูลเพื่อที่จะนำไปวิเคราะห์ในบทต่อไปได้สะดวกขึ้น แต่ผู้วิจัยก็ไม่ได้หมายความว่ามุมมองและการตีความของทั้งตัวผู้หญิงที่เป็นทั้งผู้ร่วมวิจัยและเป็นกรณีศึกษาและจากตัวผู้วิจัยเอง จะไม่ได้แบ่งแยกกันอย่างเป็นท่อนเป็นส่วนหรือ Clear Cut กันเสมอไป ตรงกันข้าม มุมมองและการตีความของผู้คนที่เกี่ยวข้องในกระบวนการวิจัย ไม่ว่าจะเป็น จากตัวผู้วิจัย จากผู้ที่เป็นทั้งผู้ร่วมวิจัยและเป็นกรณีศึกษา จากอาจารย์ผู้ควบคุมงานวิจัย จากกรรมการและผู้ทรงคุณวุฒิทาง "วิชาการ" จากสื่อ จากโครงสร้างสังคมที่รายล้อมบุคคลเหล่านี้ ล้วนมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจคลุกเคล้าผสมปนเปซ้อนทับกันอย่างซับซ้อน ซึ่งงานวิจัยที่วิจัยความสัมพันธ์เชิงอำนาจในกระบวนการวิจัยในประเทศไทยนี้ ยังมีอยู่น้อยมากๆ ทำให้เรามักจะคิดนึกทึกทักเอาง่ายๆว่า มุมมองของชาวบ้านก็ย่อมเป็นของชาวบ้าน มุมมองของนักวิจัยก็เป็นความคิดเฉพาะของนักวิจัย ไม่มีการแลกเปลี่ยน ปนเปื้อนคลุกเคล้า ต่อรอง ครอบงำ หรือขัดแย้งแก่งแย่งกันในระหว่างการทำวิจัยเลย เป็นต้น ทำให้งานวิจัยทางสังคมศาสตร์มีปัญหามากมายในการสะท้อน "ความเป็นจริงทางสังคม" ที่เกิดขึ้น

แต่เนื่องจาก "การวิจัยซ้อนการวิจัย" แบบนี้ถือได้ว่าเป็นอีกมิติ อีกกรอบคิด(Framework) ทั้งยังเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ค่อนข้างใหญ่และซับซ้อนเกินกว่าจะนำมาบรรจุลงในงานวิจัยเล่มนี้ ผู้วิจัยจึงได้แต่เพียงตั้งข้อสังเกตไว้ อย่างไรก็ตาม ทั้งหมดนี้ ก็เป็นนัยยะของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในกระบวนการวิจัยซึ่งผู้วิจัยอาจจะมีโอกาสได้วิจัยเพื่อสร้างความกระจ่าง (Clarify) มากขึ้นในอนาคตอันใกล้

ข้อเขียนที่ผู้วิจัยจะทำการเขียนแทรกเป็นช่วงๆนี้ เป็นการปูพื้นฐานให้ท่านผู้อ่านทราบถึงสังคมจารีตของอิวเมี่ยนในประเด็นต่างๆโดยสังเขป อันน่าจะช่วยให้ท่านผู้อ่านสามารถทำความเข้าใจข้อเขียนของผู้หญิงอิวเมี่ยนที่เป็นทั้งผู้ร่วมวิจัยและเป็นกรณีศึกษาได้ดีขึ้น โดยข้อมูลสังคมอิวเมี่ยนตามจารีตที่ผู้วิจัยจะได้เกริ่นถึงนี้ จะจำแนกตามแหล่งข้อมูลเป็นสองส่วนใหญ่ ซึ่งอาจจะขัดแย้ง ผสมผสาน หรือ คล้อยตามกันก็ได้ คือ 1. ข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากนักวิจัยและนักชาติพันธุ์วรรณา (Ethnographer) รุ่นแรกๆที่มาบุกเบิกงานสำรวจชาวเขา และยังเป็นเอกสารที่ใช้อ้างอิงอยู่ในปัจจุบัน ข้อมูลจากแหล่งนี้ โดยมากเป็นข้อมูลแนวปฏิฐานนิยม, 2. ข้อมูลจากคำบอกเล่าของกลุ่มผู้หญิงอิวเมี่ยนวัยกลางคน ที่มาขายน้ำเต้าหู้อยู่ในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยได้สำรวจและทำการวิจัยไว้เมื่อ ปี พ.ศ. 2544

อย่างไรก็ตาม การที่ผู้วิจัยจัดวางเนื้อหาที่นักวิชาการต่างๆได้กล่าวถึงสังคมอิวเมี่ยนเป็นช่วงๆนำเรื่องก่อนที่จะกล่าวถึงเนื้อความที่ผึ้งเป็นผู้เขียนนั้น ผู้วิจัยไม่ได้มีเจตนาให้อำนาจ (authority) แก่นักวิชาการเหล่านั้นในการให้คำอธิบาย ซึ่งแท้จริงแล้ว จะเป็นการเหมาะสมกว่า ถ้าผู้วิจัยจะบกเอาเนื้อหาที่ใช้นำเรื่องซึ่งเขียนโดยนักวิชาการเหล่านั้นไปแยกใส่ไว้ในเชิงอรรถ แต่ด้วยข้อจำกัดทางเทคนิคทางการพิมพ์ ทำให้ไม่สามารถทำเช่นนั้นได้ ผู้วิจัยจึงต้องจัดวางเอาไว้เป็นส่วนนำเรื่องดังกล่าว

บันทึกหน้าที่หนึ่ง

<u>คุณคิดว่าชาวเขาคือใคร</u> ? สำหรับฉันแล้ว คำตอบง่ายมากค่ะ <u>ชาวเขาก็คือ คนเหมือนกันกับพวกท่านนั่นล่ะ</u> มีความรู้สึกรัก โลภ โกรธ หลง อยากได้ อยากมี รู้สึกเจ็บปวด ร้อนหนาว เหมือนกับคนทั่วไป เพียงแต่ว่าพวกเขาพูดคนละภาษากับพวกท่านและอยู่ในที่ไกลซึ่งทำให้เขาไม่ได้รับรู้เรื่องความรู้ การศึกษาและวัฒนธรรมการกินอยู่ที่ทันสมัยอย่างพวกท่าน[82]

---

[82] น่าสังเกตว่า เนื้อหาในย่อหน้านี้ โดยเฉพาะประโยคที่ผู้วิจัยขีดเส้นใต้ ได้แสดงถึงความพยายามของผึ้งที่จะสร้างวาทกรรมต้านว่าชาวเขาไม่ได้ต่ำต้อย แต่มีความเป็นมนุษย์ทั้งในด้านร่างกายและจิตใจเช่นเดียวกับคนในสังคมเมือง

ตัวฉันก็เป็นชาวเขาคนหนึ่งที่โชคดีแล้ว เพราะในขณะที่ฉันเป็นชาวเขาอยู่ แต่ฉันก็รู้เรื่องราวของคนไทยได้มาก ฉันคิดว่าฉันสามารถทำอะไรได้เหมือนๆกับที่คนไทยทุกคนทำได้ แล้วคนไทยล่ะรู้เรื่องชาวเขาบ้างไหม ? ทำอย่างเขาได้ไหม ? แต่ฉันก็ทำได้จริงไม่ว่าจะเป็นเรื่องงานนอกบ้าน งานในบ้าน การศึกษา ฉันก็พยายามทำอย่างดี แต่บางทีก็มีคนมาตั้งแง่กับฉัน ดูถูกว่าฉันว่าเป็นชาวเขา หาว่าพูดไทยไม่ชัดบ้าง ที่บ้านคงไม่มีไฟฟ้าใช้บ้าง หาว่าล้าสมัยอย่างโน้นอย่างนี้ ถ้าเป็นคุณถูกว่าอย่างนี้จะรู้สึกอย่างไรบ้าง ? แล้วคุณจะทำอย่างไรกับคนที่มาว่าคุณอย่างนี้

ถ้าคุณคิดว่าจะได้อ่านเรื่องราวของผู้หญิงชาวเขาเผ่าเย้า[83] ในภาพของผู้หญิงที่ใส่เสื้อสีดำติดไหมพรมสีแดงขนาดใหญ่ใส่ผ้าโพกหัวและกางเกงลายปักที่งดงามบรรเจิดจิต มีจริตมารยาทที่สุภาพเรียบร้อยเป็นกุลสตรีแล้วล่ะก็ คุณคงต้องไปหาเรื่องราวของผู้หญิงคนอื่นมาอ่านแทน และต้องเป็นเรื่องราวย้อนยุคสักหน่อย เพราะปัจจุบันคงหายาก และ<u>ฉันไม่ใช่ผู้หญิงชาวเขาในภาพเก่าๆเหล่านั้น</u>

<u>ฉันคิดว่าตัวเองไม่เหมือนผู้หญิงทั่วไป</u>[84] ตรงที่ฉันต้องแบกภาระในเรื่องทางบ้าน พ่อแม่พี่น้องที่ยังลำบากลำบนขัดสนเงินทองกันอยู่ มันเป็นจิตสำนึกที่ฉันต้องมีให้ที่บ้าน ไม่มีใครมาบอกมาบังคับฉัน แต่ฉันก็อยากจะทำให้พวกเค้าทุกคนมีความเป็นอยู่ที่สุขสบายกว่านี้ นึกถึงตอนนี้ก็อดเป็นห่วงคนทางบ้านทุกคนไม่ได้ แต่ในขณะที่ตัวฉันเองเวลามีปัญหา ไม่ว่าเรื่องเงินทอง หรือปัญหาชีวิตส่วนตัว ฉันก็ไม่อาจปรึกษากับที่บ้านหรือใครต่อใครได้ ฉันเคยถามตัวเองว่าเพื่อนแท้ของฉันมีบ้างไหม? ที่ผ่านมาฉันต้องอยู่ด้วยตัวเองตลอด แม้ทุกวันนี้ก็ใช่ว่าจะพึ่งพาแฟนได้ มันคงยากที่จะมีใครมาเข้าใจถึงความโดดเดี่ยวของฉันจริงๆ

มันอาจจะเป็นเวรเป็นกรรมของฉันก็ได้ ที่นอกจากฉันจะมีภาระเยอะแล้ว ฉันยังต้องมาทนทุกข์ทรมานกับอารมณ์และความคิดของฉันเองอีก แม้ว่าฉันจะเป็นคนร่าเริงสดใส โกรธง่ายหายเร็ว แต่ความเป็นคนเจ้าอารมณ์ ขี้เบื่อ ขี้น้อยใจ เพราะฉันเป็นคนมีอคติกับคนที่มีอะไรที่พร้อม

---

[83] ในที่นี้ผู้วิจัยเรียกขานกลุ่มชาติพันธุ์อิวเมี่ยนว่า "เย้า" แทนที่จะใช้คำว่า "อิวเมี่ยน" หรือ "เมี่ยน" อย่างที่นักวิชาการและนักเคลื่อนไหวต่อสู้เพื่อสิทธิของกลุ่มชาติพันธุ์รุ่นหลังๆใช้กัน โดยเธอไม่รู้สึกว่าคำว่า "เย้า" เป็นคำที่ดูแคลนเธอแต่อย่างใด ในขณะที่กลุ่มนักวิชาการ นักเคลื่อนไหว และพวกปัญญาชนหลายกลุ่มไม่คิดเช่นนั้น ประเด็นนี้น่าสนใจว่าเธอมีความคิดต่อมุมมองที่แตกต่างอย่างนี้ว่าอย่างไร และอะไรทำให้เธอคิดเช่นนั้น ซึ่งผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์ประเด็นนี้ในบทต่อไป

[84] ประโยคที่ผู้วิจัยขีดเส้นใต้ในย่อหน้านี้และย่อหน้าที่แล้ว สะท้อนนัยยะว่าผึ้งได้สร้างวาทกรรมด้านเกี่ยวกับบทบาทความเป็นผู้หญิงชาวเขาของตัวเอง เพื่อตอบโต้กับภาพลักษณ์ทั่วไปที่สังคมมีต่อผู้หญิงชาวเขาว่าต้องอยู่ในชุดประจำเผ่า และเชื่อฟัง ว่านอนสอนง่ายแบบผู้หญิงในอุดมคติ แต่เธอสะท้อนให้เห็นภาพของผู้หญิงที่ต้องต่อสู้กับความอยู่รอด และมีหัวใจที่เข้มแข็งได้ ซึ่งไม่ควรให้ใครมาดูถูก

มากกว่าตัวเรา ก็เลยเป็นคนที่ขี้อิจฉาและชอบคิดมากก็มักจะสร้างปัญหาให้ฉันและคนรอบข้างอยู่เสมอ

นอกจากนี้ ฉันยังชอบคุยเรื่องที่บ้านให้เพื่อนร่วมงานฟัง เช่น ฉันขับรถยนต์เป็น แฟนฉันเรียนป.โทและฉันชอบคุยเรื่องแม่เขาเพราะหลายครั้งที่ฉันทะเลาะกับแม่ของเขาแล้วก็ไประบายให้เพื่อนที่โรงแรมฟัง[85] พอระเบิดออกไป ฉันก็ทุกข์ร้อนล่ะว่าทำไมเราต้องเอาเรื่องที่บ้านเข้ามาพูดให้คนอื่นฟัง นี่แหละคือนิสัยแย่ตรงนี้ออกไปมันทำให้ฉันรู้สึกไม่สบายใจเลย เพราะการที่พูดแบบนี้อาจทำให้มีคนที่ชอบหรือไม่ชอบเราก็ได้ จนบางครั้งฉันก็สำนึกผิดว่าต่อไปจะไม่เอาเรื่องที่บ้านมาคุยให้ใครฟังอีก

ยังไงเสีย ก็ยังมีนิสัยดีๆที่ฉันภูมิใจในตัวเองอยู่เสมอ ในเรื่องความขยันขันแข็ง อดทนต่อการทำงานฉันคิดว่าตัวเองนี้ไม่เป็นรองใคร เพราะฉันถูกฝึกมาให้ทำงานหนักช่วยพ่อแม่ตั้งแต่เล็ก แต่การมีน้ำอดน้ำทนจากพื้นฐานการทำงานหนักโดยเฉพาะต้องยกของ แบกฟืน อุ้มน้องใส่หลังพาไปไร่ตั้งแต่เล็กนั้นก็ใช่ว่าจะเกิดผลในแง่ดีเสมอไป เพราะในอีกด้านหนึ่งมันทำให้ฉันมีรูปร่างช่วงบนใหญ่ ช่วงไหล่และแขนใหญ่ แถมตัวไม่สูงเพรียวอย่างที่ควรจะเป็น ทั้งๆที่ฉันมีแววหุ่นสูงเพรียวมาตั้งแต่เด็กแล้ว เวลาเห็นผู้หญิงคนอื่นๆหุ่นดี เราก็นึกอิจฉาและเสียดายที่เราไม่มีโอกาสอย่างนั้น คิดมาคิดไป มันก็เป็นเรื่องของอดีต เปลี่ยนแปลงอะไรไม่ได้ สู้เราพยายามรักษาหุ่นตัวเองในขณะนี้ไม่ให้มีความอ้วนมาเยือน ไม่ให้หน้าท้องใหญ่เกินไป รักษาใบหน้าไม่ให้เป็นสิวเป็นฝ้า รักษาอารมณ์ให้ยิ้มแย้มแจ่มใส ซึ่งพอจะทำได้ จะดีกว่า

แต่จะให้เราเอาแต่ขยันทำงาน ไม่ให้เที่ยวเตร่หรือออกสังคมบ้าง หรือไม่ให้เราแต่งตัวสวยๆงามๆ ให้เราเอาแต่ดูแลบ้านช่องอย่างที่พวกผู้ชายต้องการล่ะก็ ฉันไม่เห็นด้วย ผู้ชายทำได้ ผู้หญิงก็ควรทำได้ สมัยนี้ สิทธิทุกอย่างต้องเท่าเทียมกัน ผู้หญิงถูกเอาเปรียบมานานแล้ว การที่ผู้ชายมักจะอ้างว่าผู้หญิงเหมาะจะเลี้ยงลูกอยู่บ้าน ผู้หญิงเป็นพวกที่ไม่มีความอดทนและไม่มีเหตุผลนั้น ฉันคิดว่ามันเป็นคำพูดที่ผู้ชายชอบใช้เพื่อเอาเปรียบผู้หญิงมากกว่า แต่ผู้ชายดีๆก็มีที่ช่วยซักผ้าทำงานบ้าน ดูแลลูกเต้าครอบครัว บางคนทำงานบ้านมากกว่าเมียเสียอีก

4.1 ชีวิตก่อนหน้าที่จะมาอยู่กับคนรัก (พ.ศ.2524 – 2541)

[เนื้อหาตอนนี้จะได้กล่าวถึงภูมิหลังทางด้านเครือญาติ ครอบครัวของผึ้งในช่วงเวลาตั้งแต่เกิดจนถึงเมื่อเธออายุสิบเจ็ดปีในปี พ.ศ. 2541 แต่ก่อนที่ผู้วิจัยจะนำผู้อ่านเข้าสู่การเขียนของผึ้งนั้น ก็

---

[85] ในขณะที่ผึ้งเขียนบันทึกบทนี้ เธอกำลังทำงานเป็นพนักงานเสริฟของโรงแรมแห่งหนึ่งในตัวเมืองเชียงใหม่ ตามคำแนะนำของผู้วิจัย

จะให้ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับโครงสร้างของครอบครัวและระบบสังคมตามจารีตของอิวเมี่ยนที่กำกับต่อเด็กผู้หญิงและวัยรุ่นผู้หญิง โดยเฉพาะในเรื่องการแบ่งงานกันทำตามเพศสภาพและอายุ

Chob Kacha-Ananda (1997) ได้ระบุถึงโครงสร้างของครอบครัวอิวเมี่ยนตามจารีตไว้ว่า เริ่มต้นจากการที่ชายหนึ่งหญิงหนึ่งมาแต่งงานกันเป็นครอบครัวเดี่ยวอยู่ในบ้านหรือครัวเรือนหนึ่งๆ ก่อน พอนานวันเข้าก็มีลูก พอลูกโตขึ้นเป็นหนุ่มเป็นสาว ลูกสาวที่แต่งงานก็จะย้ายออกไปอยู่กับสามี ส่วนลูกชายแต่ละคนนั้นเมื่อแต่งงานแล้วก็จะยังอยู่อาศัยกับพ่อแม่ของตนในบ้านหลังเดิมสักระยะหนึ่งเพื่อตอบแทน (render) หรือคอยบริการพ่อแม่ แล้วจึงค่อยๆทยอยออกไปสร้างบ้านอยู่เป็นของตนเองในละแวกใกล้เคียงกัน โดยลูกชายคนโตจะเป็นผู้ที่แยกครอบครัวออกไปก่อน ส่วนลูกชายคนสุดท้องจะทำหน้าที่ในการดูแลพ่อแม่อยู่ในบ้านหลังเดิมนั้น รวมทั้งทำหน้าที่ในการเป็นหัวหน้าครัวเรือนในการดูแลพี่สาว/น้องสาวของตนที่ยังไม่ได้แต่งงาน ที่อยู่รวมกันในบ้านหลังเดิมอีกด้วย ด้วยโครงสร้างแบบนี้ เราจึงเห็นว่าในบ้านหนึ่งหลังหรือหนึ่งครัวเรือนจะมีครอบครัวอยู่รวมกันหลายครอบครัว ซึ่งทั้งหมดล้วนแล้วแต่เป็นสมาชิกในโคตรตระกูล (Clan) เดียวกัน (Chop Kacha –Ananda, 1997 : 133)

มองในแง่นี้ ผู้หญิงก็จะอยู่ในบ้านที่มีผู้ชายเป็นหัวหน้าครอบครัว และหัวหน้าครัวเรือนตลอด ไม่ว่าเธอจะมีอายุเท่าใด หรือมีสถานภาพสมรส สถานะทางเศรษฐกิจอย่างไร เธอไม่ได้รับสิทธิในการที่จะแยกออกไปสร้างบ้านด้วยตัวของเธอเอง ผู้หญิงอิวเมี่ยนจึงเป็นเพศที่สังคมจารีตคาดหมายให้อยู่ในความคุ้มครอง ดูแล และควบคุมของผู้ชายอิวเมี่ยนโดยตลอด (แม้ว่าจะไม่ได้ใช้วิธีการที่แข็งกร้าวก็ตาม)

อย่างไรก็ตาม ในบริบททางสังคมเศรษฐกิจปัจจุบัน โครงสร้างครอบครัวดังกล่าวเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก อิวเมี่ยนหลายครอบครัวต้องเคลื่อนย้ายลงมาหางานทำในเมือง โดยเฉพาะคู่สมรสที่ยังพอมีกำลังวังชา ส่วนคนชราที่ไม่แข็งแรงและลูกหลานที่ยังเล็กเกินกว่าจะหอบหิ้วลงมาได้ก็มักจะต้องอยู่ที่หมู่บ้าน หรือบางกรณีที่ลูกชายคนสุดท้องฐานะฝืดเคือง ไม่สามารถดูแลพ่อแม่ตามแบบแผนจารีตได้ก็จำต้องให้พ่อแม่ไปอยู่กับลูกคนอื่นๆ และบ้านหลังใหญ่ๆที่มีสมาชิกในครัวเรือนหลายครอบครัวอยู่รวมกัน ในปัจจุบันก็ทำได้ยาก เพราะต่างคนก็ต้องแยกย้ายออกไปดิ้นรนทำงานในที่ต่างๆ เพราะรายได้จากการทำเกษตรและรับจ้างในชุมชนเดิมไม่เพียงพออีกต่อไปแล้ว นอกจากปัจจัยด้านการทำงานนี้แล้ว ก็มีปัจจัยสภาพแวดล้อม เช่น การถูกจำกัดสิทธิในการใช้ที่ดินจากนโยบายของรัฐ ระบบนิเวศเริ่มเสื่อมโทรม ปัจจัยด้านการศึกษาที่เด็กรุ่นใหม่ต้องเข้าไปเรียนในเมือง ทัศนคติที่แตกต่างกันหรือช่องว่างระหว่างวัย ทัศนคติต่อชุมชนหมู่บ้านของตนเอง และอีกมากมายที่ต้องนำมาพิจารณาด้วย ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงอีกครั้ง ในบทวิเคราะห์

ในส่วนของที่มาของลูก มาได้สองแบบคือ 1. ลูกที่ถือกำเนิดโดยตรงจากพ่อและแม่ และ 2. ลูกที่ถูกรับเอามาเลี้ยง (Adoption) หรือที่นิยมเรียกกันในหมู่อิวเมี่ยนว่า "ลูกอุ้ม"

ผู้วิจัยอยากจะขยายความเล็กน้อยว่า"ลูกอุ้ม" หรือเด็กที่รับมาเอามาเลี้ยงเป็นลูกบุญธรรม (Adoption)ในสังคมประเพณีของอิวเมี่ยน (เย้า) นั้น ในหนังสือของ Chob Kacha-Ananda (1997) ระบุเรื่องการ Adoption ซึ่งพอสรุปได้โดยสังเขปว่า อิวเมี่ยน (เย้า) ในประเทศไทยมีการรับลูกบุญธรรม (Adoption) เป็นจำนวนมากและทำกันอย่างแพร่หลาย โดยรับเลี้ยงทั้งเด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชาย แต่สำหรับครอบครัวที่มีแต่ลูกสาวอยู่ก่อนแล้ว ก็จะนิยมรับเด็กผู้ชายมาเลี้ยงเพื่อเป็นหลักประกันความอยู่รอดของโคตรตระกูล (Clan) โดยจ่ายเงินจำนวนหนึ่ง(ซึ่งไม่มากนัก)เป็นค่าตอบแทนพ่อแม่ของเด็กที่จะรับมาเลี้ยงนั้น เพื่อเป็นค่าที่ได้เลี้ยงดูเด็กมาก่อน รวมทั้งเป็นค่าแลกเปลี่ยนที่เด็กจะต้องออกจากผี (Spirit) ของครัวเรือนเดิม หรืออาจจะให้เป็นค่าน้ำนม (Mother's milk money) ก็ได้ ซึ่งเป็นการให้เงินตอบแทนดังกล่าวนี้ก็จัดได้ว่าอยู่ในลักษณะเดียวกันกับการซื้อตัวเจ้าสาว (Chop Kacha –Ananda, 1997 : 145)

เด็กที่จะถูกนำมาเลี้ยงเป็นลูกบุญธรรมนี้ไม่จำกัดว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ใด อาจจะเป็น ม้ง อาข่า ฉาน ขมุ ลาว หรือไทยก็ได้ อายุของเด็กที่เหมาะสมที่สุดที่จะนำมาเลี้ยงคือตั้งแต่หนึ่งเดือนจนถึงสิบสองปี เพราะอิวเมี่ยนมีความเชื่อว่าในช่วงอายุดังกล่าวนี้ วิญญาณของเด็กจะถูกคุ้มครองโดยผีดอกไม้ (Flower spirits) ที่ชื่อ "เปียงเมี่ยน" และเมื่อเด็กอายุย่างเข้าสิบสองปี ก็จะมีพิธี Chuat Piang Liam เพื่ออัญเชิญผีเดิมที่คอยปกปักรักษาวิญญาณของเด็กออกไปและนำเด็กเข้าสู่ความคุ้มครองของผีโคตรตระกูล (Clan spirits) แทน พูดง่ายๆคือ เมื่อเด็กที่ถูกรับมาเลี้ยงยังเล็กอยู่ วิญญาณของเด็กยังไม่ได้สัมผัสกับโคตรตระกูล (Clan) จึงสามารถที่จะนำวิญญาณของเด็กเข้าสู่โคตรตระกูลของอิวเมี่ยนได้ ต่างจากคนที่เป็นผู้ใหญ่ (Adult) ซึ่งไม่สามารถที่จะทำเช่นนี้ได้ ด้วยเหตุนี้ จึงไม่มีการรับลูกบุญธรรมที่เป็นผู้ใหญ่ (Adult) แล้วในสังคมจารีตของอิวเมี่ยน (Chop Kacha–Ananda, 1997 : 145)

จากการบอกเล่าของแม่ค้าน้ำเต้าหู้ชาวอิวเมี่ยนวัยกลางคนที่อยู่ในเขตเมืองเชียงใหม่เมื่อปี พ.ศ. 2544 หลายคนบอกว่า สังคมอิวเมี่ยนนิยมรับเอาเด็กผู้ชายมาเลี้ยงมากกว่าเด็กผู้หญิง เพื่อเป็นหลักประกันเอาไว้สืบผี สืบตระกูลและดูแลตนเองยามเมื่อแก่เฒ่าลงตามประเพณี และมักจะเลือกรับเด็กที่ยังแบเบาะหรืออายุน้อยมากๆ โดยไม่จำกัดว่าจะเป็นชาวเขาเผ่าอื่น หรือเป็นคนไทยพื้นราบก็ได้ โดยชาวอิวเมี่ยนผู้ที่จะอุปการะเด็กนั้นจะนิยมจ่ายเงินเป็นค่าตอบแทนให้กับพ่อแม่ที่แท้จริงของเด็ก

พวกเธอเห็นว่า เหตุผลของการรับเด็กมาเลี้ยงก็ไม่จำเป็นต้องเป็นตามอย่างที่ Chob Kacha-Ananda(1997) ให้ไว้ข้างต้นเสมอไป และแม้บางครอบครัวไม่มีลูกชายไว้สืบสกุล แต่ก็เลือก

ที่จะมีลูกอุ้มเป็นเด็กผู้หญิง เพราะผู้เป็นแม่บุญธรรมรู้สึกถูกชะตากับเด็ก หรือเห็นว่าเด็กน่ารัก จึงอยากจะชุบเลี้ยงมากกว่าจะหวังสิ่งตอบแทนเป็นสำคัญ เป็นต้น สำหรับผู้หญิงอย่างพวกเธอแล้ว ความเชื่อเรื่องผีและการสืบผีตามจารีตดังกล่าวไม่ได้เป็นประเด็นสำคัญในการเลือกรับลูกอุ้ม

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยสังเกตว่าเด็กที่เป็น "ลูกอุ้ม" นี้เท่าที่ผู้วิจัยเคยพบเห็นและได้ยินมาล้วนถูกอุปการะมาจากครอบครัวที่ยากจนแร้นแค้นทั้งสิ้น "อานารี" ซึ่งเป็นผู้หญิงอิวเมี่ยนวัยกลางคนคนหนึ่งที่ย้ายถิ่นฐานลงมาทำมาหากินอยู่ในเมืองถึงกับบอกว่า ตอนนี้ตัวเองมีลูกที่คลอดจากตัวเองแล้วสี่คน ถ้าตัวเองจะมี "ลูกอุ้ม" มาเพิ่มอีกก็จะขอ "อุ้ม" จากคนยากคนจน เป็นการสร้างบุญกุศล แต่หลักเกณฑ์ทั่วไปที่พวกเธอใช้ในการเลือก "ลูกอุ้ม" นั้น ส่วนใหญ่จะเลือกมาจากครอบครัวที่รู้จักคุ้นเคยกัน หรือมีประวัติว่าพ่อแม่ของเด็กคนนั้นเป็นคนดี (เพราะเชื่อว่า "เชื้อไม่ทิ้งแถว") เช่น "ดนัย" น้องชายคนแรกของผึ้งก็เป็น "ลูกอุ้ม" ที่ถูกนำมาจากครอบครัวชาวอีสานที่ยากจน ที่พ่อแม่ของผึ้งเคยรู้จัก เป็นต้น

จากข้อมูลเกี่ยวกับการรับ "ลูกอุ้ม" (Adoption)ที่ Chop Kacha – Ananda (1997) กับข้อมูลจากผู้หญิงอิวเมี่ยนวัยกลางคนที่มาค้าขายอยู่ในเมืองเชียงใหม่ระบุไว้ข้างต้น จะเห็นได้ว่ามีความแตกต่างอย่างมีนัยยะสำคัญ นัยยะสำคัญนั้นก็คือคำถามที่ว่า อะไรทำให้เงื่อนไขของการเลือกรับ "ลูกอุ้ม" ของทั้งคู่แตกต่างกัน? เป็นไปได้ไหมว่า เงื่อนไขที่ผูกติดกับความเชื่อเรื่องผีและวิญญาณในสังคมอิวเมี่ยนนั้น ถูกสร้างขึ้นโดยเพศชาย เพื่อธำรงอำนาจในการเข้าถึง "ทรัพยากร" โดยวางอยู่บนฐานการละเลย กีดกัน และกดขี่เพศหญิง ในขณะที่มุมมองของผู้หญิง โดยเฉพาะผู้หญิงที่มีศักยภาพและอำนาจทางเศรษฐกิจและสังคมมากขึ้นอย่างผู้หญิงอิวเมี่ยนวัยกลางคนที่มาค้าขายอยู่ในเมืองนั้น กลับไม่ให้ความสำคัญต่อเรื่องการสืบผีและวิญญาณอย่างที่ Chop Kacha – Ananda (1997) ระบุไว้ในสังคมจารีตของอิวเมี่ยน ด้วยเหตุนี้เอง ผู้วิจัยจึงเห็นว่า เหตุผลของการรับ "ลูกอุ้ม" ที่ให้ความสำคัญกับการสืบผีดังที่ Chob Kacha – Ananda (1997) ระบุถึงนั้น น่าจะเป็นเหตุผลจากมุมมองของผู้ชายอิวเมี่ยนเป็นหลัก แล้วถูกผลิตซ้ำโดยนักชาติพันธุ์วรรณารุ่นแรกๆที่เข้าไปศึกษาสังคมชาวเขา[86]

---

[86] อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยก็ไม่ได้เจตนาที่จะมองงานศึกษารุ่นบุกเบิกดังกล่าวเลวร้ายไปเสียหมด แต่กลับเห็นว่า งานในอดีตเหล่านั้นก็ได้สะท้อนบางเหลี่ยมของ " ความจริง " และเปิดโลกทัศน์ให้เรามองชาวเขาในแง่ร้ายลดลง หากไม่คำนึงถึงข้อจำกัดทางทฤษฎีที่ท่านเหล่านั้นได้ใช้ เราจะเห็นว่าไม่ว่าจะเป็น ชอบ คชาอนันต์, จันทบูรณ์ สุทธิ, มงคล จันทร์บำรุง, หรือ สมเกียรติ จำลอง ท่านเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของยุคสมัยที่พยายามสร้างสรรค์ความเท่าเทียมกันในหมู่เพื่อนมนุษย์มากขึ้นผ่านงานศึกษาภาคสนามมาอย่างโชกโชน อันเป็นต้นแบบที่ดีให้แก่นักวิจัยสนามรุ่นหลังๆ และงานของท่านเหล่านี้เป็นข้อมูลที่สำคัญ ที่ทำให้เกิดการวิพากษ์ในยุคหลังสมัยใหม่ที่มีส่วนทำให้วงการชาติพันธุ์วรรณา มานุษยวิทยา และสังคมศาสตร์ในเมืองไทยเข้มแข็งขึ้น อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัย

สำหรับการจัดการแรงงานตามจารีตที่เด็กอิวเมี่ยนต้องเข้าไปมีส่วนร่วมนั้น ยังไม่มีรายงานที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้โดยตรง อย่างไรก็ตาม จันทบูรณ์ สุทธิ (2539) ได้กล่าวเอาถึงประเด็นนี้เอาไว้บ้างว่า การเกษตรแบบยังชีพ (Subsistence agriculture)ในสังคมจารีตของอิวเมี่ยนเป็นการเกษตรที่ใช้วิธีตัดฟันโค่นเผา (Swidden) และใช้ระบบการปลูกพืชแบบผสม (Mixed cropping system) ซึ่งประกอบไปด้วยพืชหลักสามชนิด ได้แก่ ข้าว ข้าวโพด และฝิ่น แต่เนื่องจากสภาพพื้นที่ไม่อำนวยต่อการใช้เครื่องมือทุ่นแรง ประกอบกับการเกษตรของอิวเมี่ยนเป็นการเกษตรที่ต้องใช้น้ำฝน (Rainfed agriculture) แรงงานและการบริหารแรงงานคือสิ่งที่จำเป็นและสำคัญที่สุด มีการใช้แรงงานหลายรูปแบบในชุมชนอิวเมี่ยน ได้แก่ แรงงานในครัวเรือน แรงงานแลกเปลี่ยน แรงงานลงแขก และแรงงานจ้าง เป็นต้น โดยเด็กๆชาวอิวเมี่ยนจะเข้าร่วมในกิจกรรมการผลิตในลักษณะของแรงงานในครัวเรือนตั้งแต่ยังมีอายุน้อย ประมาณ 6 – 7 ปี เริ่มจากทำการฝึกงานง่ายๆขึ้นไปจนกระทั่งถึงงานยากที่ต้องอาศัยประสบการณ์มาก จันทบูรณ์ (2539)เห็นว่า แม้แรงงานของเด็กๆอิวเมี่ยนจะไม่ใช่แรงงานหลักในการผลิตของครัวเรือน เพราะรูปร่างและวัยยังไม่พร้อม แต่สิ่งที่สำคัญกว่าผลผลิตที่ได้นั้นก็คือมันเป็นกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมที่จะช่วยพัฒนาเด็กๆเหล่านี้ ให้สามารถดำรงชีวิตและต่อสู้กับอุปสรรคต่างๆที่จะพึงมีและจะพึงเกิดขึ้นในอนาคต (จันทบูรณ์, 2539 : 170, 217 – 218) อย่างไรก็ตาม จันทบูรณ์ก็ไม่ได้จำแนกให้เห็นความแตกต่างระหว่างแรงงานและการจัดการแรงงาน หรือการแบ่งงานระหว่างเด็กอิวเมี่ยนผู้ชายกับเด็กอิวเมี่ยนผู้หญิง และเท่าที่ผู้วิจัยค้นคว้ามาก็ยังไม่มีงานวิจัยที่ให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ความแตกต่างนี้

ในขณะที่คำบอกเล่าของแม่ค้าน้ำเต้าหู้ชาวอิวเมี่ยนทั้งวัยกลางคนและวัยรุ่นที่อยู่ในเขตเมืองเชียงใหม่เมื่อปี พ.ศ. 2544 ทุกคนชี้ให้เห็นตรงกันว่า โดยทั่วไปแล้ว เด็กผู้หญิงจะต้องทำงานในไร่ไม่ต่างจากเด็กผู้ชาย แต่ที่พิเศษกว่าก็คือ ต้องทำงานบ้านด้วย แม้ผู้หญิงอิวเมี่ยนแต่ละคนจะให้เหตุผลต่อกฎเกณฑ์เหล่านี้แตกต่างกันไปบ้าง อย่างไรก็ตาม ก็ไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัวว่าลูกคนไหนต้องทำงานอะไร มากน้อยเท่าไร บางครอบครัวลูกชายคนโตทำงานหนักกว่าลูกคนอื่นๆ บางครอบครัวลูกทุกคนต้องช่วยทำงานพอๆกัน บางครอบครัว ลูกสาวอาจจะเกียจคร้านกว่าลูกชายก็มี แต่ส่วนใหญ่แล้ว ลูกสาวจะช่วยงานพ่อแม่ และมีความขยันขันแข็งมากกว่า ทำได้ขมักขะเม้นกว่าทั้ง

เห็นว่ามุมมองของผู้ชายอิวเมี่ยนในสังคมจารีตเป็นมุมมองที่ให้ความสำคัญกับโครงสร้างและการควบคุมอำนาจที่เป็นระบบระเบียบแบบแผน สังเกตได้จาก การพยายามประกอบพิธีกรรมธรรมเนียมต่างๆโดยยึดถือความถูกต้องตามที่ได้จดบันทึกไว้เป็นสำคัญ มุมมอง(ส่วนใหญ่)ของผู้ชายอิวเมี่ยนในสังคมจารีต จึงไปกันได้ดีกับแนวคิดทฤษฎีโครงสร้าง – หน้าที่นิยม (Structural – functionalism) ที่ครอบงำนักชาติพันธุ์วรรณาเพศชายรุ่นแรกๆที่เข้าไปศึกษาสังคมชาวเขา จึงเป็นการง่าย ที่มุมมองของผู้ชายอิวเมี่ยนดังกล่าวจะถูกผลิตซ้ำโดยนักชาติพันธุ์วรรณาเพศเดียวกัน ภายใต้เงื่อนไขเหล่านี้

งานในไร่และในบ้าน ส่วนการควบคุมทางเพศ (Sexual control) ที่มีต่อเด็กนั้น ยังไม่เห็นเด่นชัด เพราะยังปล่อยให้เด็กทั้งสองเพศเล่นคลุกคลีกันได้ จนกระทั่งเด็กเริ่มโตขึ้นเป็นวัยรุ่น หรือประมาณสิบขวบขึ้นไป การควบคุมทางเพศ (Sexual control) โดยเฉพาะต่อเด็กผู้หญิงที่เริ่มเป็นสาวก็ค่อยๆ เพิ่มมากขึ้น ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงในลำดับต่อไป ตอนนี้ เรากลับมาสู่เรื่องราวในวัยเด็กของ "ผึ้ง" กันต่อ]

ครอบครัวในวัยเด็ก[87] : รอยยิ้มกับความทรงจำ

เวลาในวัยเด็กช่างผ่านไปไวเสียจริง ฉันยังจำความสนุกสนานและความซุกซนของตัวเองได้ไม่ลืม ภาพเด็กผู้หญิงตัวเล็กมากคนหนึ่งกำลังวิ่งเล่นอยู่ในทุ่งหญ้ากับเพื่อนๆพร้อมหน้า เสียงแจ้วๆพร้อมกับเสื้อผ้าหน้าตามอมแมมที่เธอสวมใส่ค่อยๆย้อนมาปรากฏขึ้น ฉันไม่รู้คำตอบและไม่เคยพิศวาสที่จะตั้งคำถามว่าเด็กหญิงคนนั้นกลายมาเป็นตัวฉันคนนี้ได้อย่างไร ยังไงเสียฉันก็อดยิ้มไม่ได้ เมื่อคิดถึงการผจญภัยแบบเด็กๆมากมาย ในช่วงเวลาที่ฉันยังเรียนหนังสือ อยู่บนดอยบ้านเกิด

ครอบครัวเดิมของฉันที่จริงอยู่ในพื้นราบ ตอนนั้นพ่อไปทำงานเมืองนอก เช่น มาเลเซีย, สิงคโปร์ ระหว่างนั้นพ่อก็ส่งเงินกลับมาให้ทางบ้าน แต่ปู่เป็นคนเก็บเงินทั้งหมดเพราะแม่ฉันอยู่ในฐานะลูกสะใภ้จึงไม่ได้เงินจากพ่อเลย ต่อมาพ่อกลับจากเมืองนอก ปู่ก็ได้พาครอบครัวย้ายจากพื้นราบแล้วขึ้นไปบุกเบิกดอยที่อยู่ในปัจจุบัน และหาที่ดินทำกิน จึงทำให้คุณปู่และคุณพ่อมีที่ดินเยอะมาก จากนั้นก็ตั้งหลักปักฐานอยู่ที่นั่นจนครอบครัวฉันตอนนั้นเป็นครอบครัวที่มีอันจะกินหรือมีฐานะ เพราะคุณปู่ได้สร้างโรงสีข้าวเป็นของตนเองและรับจ้างสีข้าว สมัยนั้น บ้านหลังนี้เป็นบ้านหลังเดียวที่มีเครื่องปั่นไฟใช้ จึงไม่ลำบากมาก ตอนนั้นเรายังอยู่เป็นครอบครัวใหญ่ คือ อยู่บ้านหลังเดียวกัน 3 ครอบครัว มีครอบครัวของคุณปู่, ครอบครัวของน้องชายพ่อซึ่งเป็น "ลูกอุ้ม", และครอบครัวของพ่อ ต่อมาไม่นานคุณย่าก็เสียชีวิต และคุณปู่ก็ได้มีย่าใหม่เข้ามา แถมลูกติดอีกสามคน คุณปู่จึงแบ่งที่ดินให้คุณพ่อและน้องชาย ต่างก็ทยอยย้ายออกไปสร้างบ้านอยู่กันเอง

ครอบครัวฉันตอนนี้มีพี่น้องทั้งหมดหกคน เป็นชายสี่คน ผู้หญิงสองคน ฉันเป็นลูกคนที่สองและเป็นลูกสาวคนแรก ส่วนน้องสาวเป็นคนสุดท้องอายุห่างจากฉันตั้งสิบปีแน่ะ แต่พี่น้องคนอื่นๆก็อายุไล่เลี่ยกันก็เล่นกันได้

แต่ถึงแม้ว่าในวัยเด็ก บ้านของฉันจะมีฐานะดีกว่าใครๆในหมู่บ้าน แต่พ่อกับแม่ก็ไม่ค่อยจะมีเวลามาดูแลฉันกับพี่ๆน้องๆมากนักเพราะทั้งคู่ต้องทำงานหนัก ท่านทั้งสองใช้เวลาหมดไปมากในการทำงานแต่ละวัน และก็มีลูกเยอะ เวลาที่ฉันจะได้จากพ่อกับแม่จึงไม่เต็มที่ แม้ว่าฉันจะเป็นลูก

---

[87] ดูโครงสร้างลำดับเครือญาติ (Kinship diagram) ในครัวเรือนของผึ้งในช่วงวัยนี้ได้ในภาคผนวก ก

คนโปรดของพ่อก็ตาม อีกอย่างหนึ่ง การที่ฉันต้องไปโรงเรียนในตอนกลางวันก็ทำให้ไม่ได้มาสุงสิงกับพ่อแม่มากเหมือนเมื่อครั้งยังไม่เข้าเรียนหนังสือ

สี่ถึงห้าขวบเป็นช่วงอายุที่ฉันรู้สึกว่ามีความสุขที่สุด เพราะเป็นช่วงที่ฉันไม่ต้องคิดอะไรมาก พ่อแม่ไม่ค่อยทะเลาะกัน สภาพแวดล้อมก็ดี มีแม่น้ำใสสะอาด บรรยากาศในหมู่บ้านก็สดชื่นและสงบสุข แม้เราจะต้องติดต่อกับคนม้งที่ตั้งหมู่บ้านแวดล้อมอยู่ใกล้ๆ รวมทั้งคนลาหู่(บ้านฉันเรียกมูเซอ) ที่ยากจนค่นแค้นกว่าที่อยู่ลึกเข้าไป และติดต่อกับคนเมืองที่มาเช่าที่ทำไร่บ้าง คนเมืองที่ขยับขยายการจับจองที่ดินขึ้นมาตามไหล่ดอย[88] ด้วยการลงแรงแผ้วถางเองบ้าง แต่ก็ไม่เห็นมีปัญหาเรื่องความแตกต่างทางวัฒนธรรมหรือขัดแย้งกันในเรื่องการทำมาหากิน ทั้งยังไม่มีเรื่องยาเสพติด(ยาบ้า)ระบาดอย่างปัจจุบัน ถึงสมัยนั้นจะมีการสูบฝิ่นบ้างในคนแก่ แต่ก็มีอยู่ไม่กี่คนที่สูบและก็ไม่ได้สร้างความเดือดร้อนให้ใครๆ

แม้ว่าหมู่บ้านของฉันจะอยู่ไกลจากตัวอำเภอ การเดินทางไปในเมืองเป็นเรื่องไกลเกินฝันสำหรับเด็กผู้หญิงอายุแปดเก้าขวบอย่างฉัน แต่ในหมู่บ้านก็มีวิทยุทรานซิสเตอร์กันอยู่หลายเครื่อง ที่โรงเรียนก็มี ฉันไม่รู้และไม่สนใจหรอกว่ามันจะช่วยให้ฉันรู้ข่าวคราวในเมืองมากแค่ไหน ที่ฉันรู้แน่ๆคือ มันทำให้พวกเรา(เด็กๆ)ติดละครวิทยุกันงอมแงม อย่างที่โรงเรียนถ้าครูไม่อยู่ พวกเราก็จะแอบเปิดวิทยุฟังละครกันอย่างออกรสชาติกันอยู่เสมอ[89]

นอกจากวิทยุทรานซิสเตอร์แล้ว ความบันเทิงของสมัยใหม่ของพวกเด็กๆ (รวมทั้งผู้ใหญ่) อีกอย่างก็คือ ทีวี อันทีวีนี้บ้านฉันไม่มี แต่มีที่บ้านของพ่อหลวง สมัยนั้นทั้งหมู่บ้านมีทีวีขาวดำเพียงเครื่องเดียว เวลาดูต้องเอาไปเสียบกับหม้อแบตเตอรี่ที่ชาร์ตไฟไว้ จะดูได้ต้องจ่ายค่าดูครั้งละหนึ่งบาท ส่วนใหญ่เด็กจะมาเป็นลูกค้ามากกว่าเพราะผู้ใหญ่อาศัยสิทธิ์ความเป็นญาติมาดูเป็นครั้งคราว ก็เลยไม่ต้องจ่ายเงิน ผิดกับเด็กที่ชอบดูทีวีมากกว่า บางคนไม่มีเงินก็อาศัยแอบดูตามรูฝาห้อง ส่วนใหญ่จะมาดูหนังดูละครจักรๆวงศ์ๆในตอนเช้า ดูการ์ตูน ดูนิยายทั้งเด็กผู้ชายและเด็กผู้หญิงนั่นล่ะ แต่เด็กผู้ชายจะได้เปรียบ ได้มีโอกาสดูทีวีมากกว่าเพราะผู้ใหญ่ให้อิสระ ไม่ต้องทำงานมากมายอย่างเด็กผู้หญิง

---

[88] สมัยนั้น บนดอยยังมีความอุดมสมบูรณ์อยู่มาก ในลำธารยังใส มีกุ้ง มีปลาว่ายอยู่ให้จับทุกวัน ในป่าก็ยังมีเก้ง มีหมูป่า ให้ล่า ในขณะที่ที่ดินในเมืองเริ่มไม่พอกับคนเมืองพื้นราบ ก็เลยมีคนเมืองส่วนหนึ่งขยับขยายการใช้ที่ดินขึ้นมาบนดอย ซึ่งทำด้วยการลงแรงแผ้วถางเอาเอง ไม่ได้ใช้เครื่องจักรกลทันสมัย ในขณะที่คนเมืองบางคนเลือกที่จะมาเช่าที่ชาวเขาเพื่อเพาะปลูกข้าวสาลี ปลูกข้าวไร่ มากกว่า

[89] เป็นละครประเภทประเภทรักๆใคร่ๆ ประเภทเรื่องจริงในชีวิตแต่ก็มีบทบู๊ ชกต่อยกันด้วย

อย่างที่บอกว่า ฉันเป็นลูกสาวคนโปรดของพ่อ ตอนเป็นเด็กเล็กพ่อมักจะอุ้มฉันไปเที่ยวไหนต่อไหนเสมอ แต่พอฉันเริ่มโตขึ้นพ่อก็เริ่มห่างเหินไป โดยเฉพาะตั้งแต่ที่ฉันเริ่มมีอายุสิบขวบโดยประมาณ อาจเป็นเพราะเวลานั้นฉันเริ่มโตเป็นสาวแล้วก็ได้ ฉันคิดอย่างนั้น

แต่การเป็น "คนโปรด" ก็ใช่ว่าจะไม่ถูกลงโทษถ้าไม่เชื่อฟังพ่อแม่ แต่การลงโทษที่ได้รับนั้น ในหมู่บ้านเย้าของฉันไม่นิยมใช้ความรุนแรง ถ้าไม่จำเป็นก็จะไม่ตี แต่จะดุด่ามากกว่า อย่างตอนเด็กๆ ฉันชอบทะเลาะแย่งของเล่นกันกับพี่ชายมากกว่าพี่น้องคนอื่นๆ ทะเลาะกันประสาเด็กก็ตีกันประสาเด็ก ผู้ใหญ่เห็นเข้าก็มาจับแยกทุกที จะถูกดุมากกว่า ไม่โดนตีเลย มีโดนตีอยู่ครั้งเมื่ออยู่โรงเรียนไม่ได้ทำการบ้านเลยถูกครูตี และโดนตีที่บ้าน(พ่อตี แต่แม่ไม่เคยตี) เมื่อครั้งขัดคำสั่งพ่อ หนีไปเล่นน้ำป่าที่ไหลผ่านหลังบ้านกับพี่ชายและน้องชายตอนฉันอยู่ชั้น ป.4 ผลก็คือ พ่อรู้เข้าก็เรียกเข้าตัวยุ่งทั้งสามมายืนเรียงแถวกัน พอพ่อเงื้อไม้จะตี เจ้าพี่ชายและน้องชายก็อาศัยจังหวะนั้นวิ่งหนีไปเหลือฉันไว้คนเดียว ตอนนั้นไม่รู้สึกกลัวอะไร เพราะรู้ว่าตัวเองทำผิด ต้องยอมรับผิด เพราะน้ำป่าไหลเชี่ยว ถ้าตัวเองพลาดก็ถึงตายได้ สุดท้ายก็เลยโดนพ่อเอาไม้ตีที่ก้นหนึ่งที [90]

แต่ถ้าเทียบกับการเป็น "คนโปรด" ของพ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ในครัวเรือนแล้ว พี่ชายคนโตจะ "มีภาษี" มากที่สุด ใครๆก็พากันตามใจ "เด็กน้อยผู้ยิ่งใหญ่" คนนี้ ทั้งๆที่เป็นเด็กที่ขี้เกียจ ถามว่าแล้วฉันอิจฉาเขาไหม? คำตอบคือไม่เลย เพราะการที่ถูกใครต่อใครคอย "โอ๋" มากมายจนเหลิงอย่างนี้ ทำให้พี่ชายของฉันโตขึ้นมาติดนิสัยเอาแต่ใจตัวเอง ทำให้ชีวิตเขามีแต่ปัญหา ไม่ดีเลย

ฉันเห็นว่า สิ่งที่ทำให้คนเรามีความประพฤติต่างกันนั้นก็คือ นิสัย ความรู้สึกนึกคิดของตัวคนๆนั้นเอง และอิทธิพลจากสภาพแวดล้อม เมื่อพูดถึงพี่ชาย จะเห็นว่าแกเป็นเด็กที่ได้รับการตามใจมาก และไม่ค่อยถูกเรียกใช้งานอะไร และตัวเขาเองก็ไม่ยอมที่จะพัฒนาตัวเอง มาถึงตอนนี้ ฉันเลยรู้สึกว่า การที่ตนเองต้องทำงานหนักและยากลำบากตั้งแต่เล็ก ต่างจากพี่ชายและเด็กในเมือง อีกด้านหนึ่งมันก็เป็นการฝึกให้เราเป็นคนสู้ชีวิตมาถึงทุกวันนี้ได้

การทำงานในครอบครัวและชุมชน

ตั้งแต่โตพอจำความได้ ฉันก็ต้องทำงานตั้งแต่สี่ห้าขวบ เริ่มจากงานเล็กๆน้อยๆในบ้านก่อน เช่น เป็นผู้ช่วยแม่ในการล้างจาน ทำกับข้าว หั่นหยวกกล้วยให้หมูกิน ดูแลน้องๆ พอโตขึ้นอีกสักหน่อยก็ออกไปช่วยงานในไร่กับพ่อกับแม่ ถ้าวันไหนโรงเรียนหยุดฉันก็มักจะไปไร่ตั้งแต่เช้ากลับมาก็ทำงานบ้านและเลี้ยงหมู ดูแลน้องต่อ

---

[90] อิวเมี่ยนนิยมตีเด็กที่ก้นหรือน่องมากกว่าที่มือ เพราะถือว่าถ้าตีที่มือแล้วจะทำให้เด็กเขียนหนังสือได้ไม่ดี ทำให้เรียนไม่เก่ง

การที่ฉันเป็นลูกสาวคนโตทำให้มีภาระต้องช่วยงานที่บ้าน ทั้งงานในไร่นาและงานบ้านมากกว่าเด็กๆคนอื่นๆในบ้าน เพราะพี่ชายคนโตก็ถูกผู้ใหญ่ตามใจมาก ไม่ค่อยให้ทำงาน จะให้น้องชายคนรองมาขยันช่วยงานอย่างฉันก็ยากกว่าเพราะยังเอาแต่เที่ยวเล่นเป็นส่วนมาก ส่วนน้องๆที่เหลือก็ยังเล็กอยู่ช่วยจะทำงานอะไรได้มากมาย ฉันจึงกลายเป็นเด็กที่ต้องรับภาระช่วยทางบ้านทำงานมากกว่าคนอื่นๆในบ้าน

แต่การเป็นลูกสาวคนโตก็ใช่ว่าจะเป็นกฎเกณฑ์ตายตัวที่ทำให้ต้องรับภาระเรื่องทางบ้านมากกว่าลูกคนอื่นๆ แต่ละครอบครัวลูกๆแต่ละคนก็อาจจะทำงานหนักเบาไม่เท่ากัน ไม่ได้กำหนดเอาไว้ว่าลูกคนไหนจะต้องทำงานเท่าไร อย่างบ้านข้างๆ มีลูกทั้งหมดแปดคน ลูกชายคนโตต้องทำงานหนักมากกว่าคนอื่นๆ บางครอบครัวลูกทุกคนต้องช่วยกันทำงานเท่าเทียมกันทุกคน บางครอบครัว พ่อแม่รักลูกคนสุดท้องมาก ไม่ค่อยใช้ให้ทำงานอะไร ก็มี แต่โดยทั่วไป เด็กผู้ชายจะไม่ขยันขันแข็งเท่าเด็กผู้หญิง ไม่ว่าจะงานด้านใดๆก็ตาม แถมเด็กผู้ชายยังได้รับอิสระเสรีในการเที่ยวเล่นมากกว่า ซึ่งฉันเห็นว่ามันไม่ยุติธรรมเลย

แม้กระทั่งเมื่อเทียบการทำงานกันระหว่างพ่อกับแม่ ทั้งที่บ้านฉันและบ้านของอิวเมี่ยนทั่วไป ฉันก็เห็นว่าคนที่เป็นแม่ทำงานหนักกว่าพ่อ เพราะแม่ต้องทำทั้งงานในไร่ งานรับจ้างเพื่อเลี้ยงปากท้องของคนในบ้าน ไม่พอต้องกลับมาทำงานบ้านอีกเยอะแยะและต้องคอยเอาใจใส่ทุกคนในบ้านอีก เมื่อเทียบเรื่องการใช้จ่ายและเที่ยวเตร่ก็น้อยมากเมื่อเทียบกับพ่อ จะกินจะใช้จ่ายอะไรก็จะคิดถึงลูกๆมากกว่าที่พ่อคิดถึง บางทีแม่ก็จะกินข้าวทีหลัง ให้พ่อกับลูกๆได้อิ่มท้องกินอาหารส่วนที่ดีๆไปก่อน

แม้ฉันจะพบว่ามีความไม่เท่าเทียมกันในการทำงานหลายอย่างในบ้านและชุมชน แต่ด้วยความที่เรายังเป็นเด็ก ถึงจะรู้สึกถึงความไม่เท่าเทียมกันเหล่านี้ เราก็ไม่ได้ติดใจจะเปลี่ยนแปลงแข็งข้อแต่อย่างใด คิดแต่ว่าผู้ใหญ่เขาสั่งมา เราก็ทำเพื่อตอบแทนบุญคุณ ความรู้สึกว่าเราเป็นลูกต้องตอบแทนบุญคุณพ่อแม่ฝังแน่นอยู่ในใจฉันเรื่อยมา

พูดกันถึงเงินรายได้ ตั้งแต่เล็ก งานอะไรที่พอจะแปลงเป็นเงินได้ แม้เป็นเศษเงินเล็กน้อย ถ้ามีโอกาส ฉันก็ไม่รีรอที่จะทำ และก็ทำงานอย่างสนุกเสียด้วย อย่างตอนอยู่ชั้น ป.3 ป.4 ข้างบ้านมีต้นมะขามใหญ่ ดังนั้น กิจกรรมยามว่างอย่างหนึ่งของเด็กผู้หญิงอย่างฉันก็คือ เก็บมะขามมาขาย เพราะหมู่บ้านอื่นๆที่เป็นม้งแถวนั้นไม่มีต้นมะขามเลย ฉันก็เลยปีนต้นมะขาม (ปีนคนเดียวเสียด้วยนะ) แล้วเก็บไปขายที่โรงเรียน เวลาเด็กม้งมาเรียนหนังสือก็จะเรียกหามะขามของฉัน เอาไปตำกินหรือจิ้มกะปิกินบ้าง ฉันได้เงินมาก็เอาให้พ่อแม่

นอกจากเก็บมะขามขายแล้ว ฉันยังรับจ้างคนในหมู่บ้านเด็ดถั่วลิสง (ผู้ใหญ่จะถอนถั่วลิสงตากแห้งไว้ จากนั้นเด็กผู้หญิงจะไปช่วยเด็ด ส่วนเด็กผู้ชายที่มารับจ้างอย่างนี้ก็มีบ้าง แต่ก็น้อย ส่วน

ใหญ่ไปเที่ยววิ่งเล่นมากกว่า ค่าแรงในการเด็ดถั่วลิสงนี่ไม่ได้แบ่งว่าเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ แต่คิดตามจำนวนที่เด็ดได้ คือปี๊บละ 15 บาท) นอกจากนี้แล้วก็มีรับจ้างแกะเมล็ดถั่วลิสงออกจากเปลือก[91] ได้ลิตรละ 5 บาท เวลาทำงานก็ล้อมวงนั่งคุยกันไป ทำกันไปทั้งผู้ใหญ่และเด็ก พอท้องร้องต่างคนก็แยกย้ายไปกินข้าวบ้านใครบ้านมัน

งานรับจ้างอันดับหนึ่งที่เด็กๆได้ทำคือ งานรับจ้างเก็บฝ้าย (เด็กผู้หญิงรับทำมากกว่าเด็กผู้ชายตามเคย) เนื่องจากปู่กับพ่อของฉันมีที่ดินมากกว่าใครๆในหมู่บ้านจึงเหมาะแก่การปลูกฝ้ายซึ่งต้องใช้ที่ดินเยอะ ฝ้ายที่ปลูกในหมู่บ้านจึงเป็นของที่บ้านฉันเอง งานนี้ผู้ใหญ่ทำเป็นหลัก เพราะฝ้ายต้นมันสูง เด็กๆก็จะมาช่วยเป็นแรงงานเสริม ค่าแรงคิดตามปริมาณฝ้ายที่เก็บได้ ได้ค่าแรงกิโลกรัมละสองบาท วันๆหนึ่งฉันเก็บได้ห้าสิบถึงหกสิบบาทไม่แพ้ผู้ใหญ่เลย

พูดถึงการเก็บฝ้าย ก็เลยนึกถึงเรื่องตลกเรื่องหนึ่งที่มักจะเอามาพูดล้อเลียนกันอยู่เสมอในหมู่ญาติๆ เรื่องมีอยู่ว่า มีอยู่ครั้งหนึ่งที่พี่ชายของฉันซึ่งเป็นเด็กขี้เกียจไปช่วยรับจ้างเก็บฝ้าย ในขณะที่เด็กคนอื่นๆเค้าเก็บได้มากวันหนึ่งๆหลายสิบกิโล แต่พี่ชายสุดที่รักของเธอเก็บทั้งวันได้แค่ครึ่งกิโล แถมเดินซุ่มซ่ามทำฝ้ายตกน้ำอีก พอเอาไปชั่งก็ได้หนึ่งกิโล พวกผู้ใหญ่ไม่รู้จะคิดให้ยังไงก็เลยคิดให้เป็นหนึ่งกิโล ได้เป็นเงินสองบาท

ชีวิตนักเรียนบนภูเขา

[พูดถึงการเรียนหรือการศึกษาสำหรับเด็กชาวอิวเมี่ยนแล้ว ก่อนหน้าที่การศึกษาภาคบังคับสมัยใหม่ของรัฐจะเข้าไปนั้น สังคมจารีตของอิวเมี่ยนก็มี "การศึกษานอกระบบ" อยู่แล้ว นั่นคือ การเรียนรู้เกี่ยวกับ ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม ภาษา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วิถีการผลิตทางด้านเกษตรกรรม ที่จันทบูรณ์ (2539) ชี้ให้เห็นว่าการเรียนรู้จากสิ่งต่างๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมเหล่านี้ เป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้เด็กๆอิวเมี่ยนทั้งชายและหญิงสามารถดำรงชีวิตและต่อสู้กับอุปสรรคต่างๆที่พึงจะมีและพึงเกิดขึ้นในอนาคต (จันทบูรณ์, 2539 : 218)

พอล และอีเลน ลูวิส (2528) ระบุว่า ชาวอิวเมี่ยนรุ่นเก่าเรียนการอ่านเขียนจากบิดาหรือครูจีนประจำหมู่บ้าน (พอล และอีเลน ลูวิส, 2528 : 136) แต่นักวิจัยทั้งคู่ก็ไม่ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้เรื่องอื่นๆมากนัก ในขณะที่ สมเกียรติ (2542) ได้กล่าวเพิ่มเติมถึงการถ่ายทอดความรู้เรื่องพืชสมุนไพรและภูมิปัญญาในการรักษาพยาบาลของชาวอิวเมี่ยนว่าเป็นสิ่งที่สืบทอดผ่านทางผู้หญิงใน

---

[91] งานแกะถั่วลิสงนั้น กลุ่มผู้ใหญ่ที่ทำคือคนชรา (ชายและหญิงรุ่นปู่ย่า) ต่างจากงานเด็ดถั่วลิสง ซึ่งกลุ่มผู้ใหญ่ที่ทำคือคนหนุ่มคนสาว (ทั้งชายและหญิงรุ่นพ่อแม่) ตรงนี้ผู้เขียนอธิบายว่าเป็นเพราะงานเด็ดถั่วต้องใช้แรงมากกว่า คนชราจึงทำไม่ได้

ชุมชน ความรู้เรื่องยาสมุนไพรของผู้หญิงอิวเมี่ยนนี้ไม่ได้ถูกจดบันทึกเป็นตำรับตำราอย่างเป็นระบบ ต้องถ่ายทอดกันระหว่างผู้หญิง โดยเฉพาะผู้หญิงในตระกูลแบบตัวต่อตัว โดยถือว่าเป็นสิ่งมีค่าประจำตระกูล (แต่ก็ยืดหยุ่นให้ถ่ายทอดแก่คนนอกตระกูลได้) อย่างไรก็ตาม " ...เป็นที่น่าสังเกตว่า สถานภาพด้านองค์ความรู้เรื่องยาสมุนไพรของผู้หญิงนี้ กลับไม่โดดเด่นหรือได้รับการเชิดชูให้เป็นภูมิปัญญาชั้นสูงในสังคมอิวเมี่ยน เมื่อเทียบกับ องค์ความรู้ด้านพิธีกรรม ศาสนา อักษรศาสตร์ และด้านอื่นๆของสังคม ที่มีการจดบันทึกวิธีการต่างๆเอาไว้เป็นตำรับตำราส่งเสริมให้สมาชิกในสังคมโดยเฉพาะผู้ชาย ได้ร่ำเรียนฝึกฝนและสืบทอดแพร่หลายมาแต่โบราณ..." (สมเกียรติ, 2542 : 58)

ในเรื่องเกี่ยวกับการเรียนนี้ ผู้หญิงอิวเมี่ยนวัยกลางคนที่เคยให้ข้อมูลในงานวิจัยของวิสุทธิ์ เหล็กสมบูรณ์ (2544) ไม่ว่าจะเป็น น้าฟอง ป้ามณฑา หรือ อานารี ล้วนให้ข้อมูลว่า ตัวพวกเธอเองก็มีความต้องการที่จะเรียนหนังสือ ไม่ว่าจะเป็น การเรียนตัวหนังสือจีน หรือการเรียนในระบบโรงเรียนเช่นเดียวกับเด็กผู้ชาย แต่ติดที่พ่อแม่ไม่อนุญาต โดยให้เหตุผลแต่เพียงว่า "ผู้หญิงเรียนหนังสือไปทำไม อีกหน่อยก็ต้องไปเอาผัว" แม้พวกเธอจะอ้อนวอนอย่างไร แม้บางครั้งจนต้องร้องไห้น้อยใจ แต่ก็ไม่เป็นผล

ผู้หญิงอิวเมี่ยนถูกจำกัดสิทธิ์ในการศึกษาเล่าเรียนจนกระทั่งการศึกษาภาคบังคับเข้าไปมีอำนาจในการผลักดันให้เด็กผู้หญิงในช่วง 20 กว่าปีที่ผ่านมามีโอกาสก้าวเข้ามาสู่การศึกษาแผนใหม่มากขึ้น แม้กระนั้น การที่รัฐพยายามส่งเสริมให้เด็กผู้หญิงมีโอกาสได้รับการศึกษาเท่าเทียมกับเด็กผู้ชายมากขึ้นก็ไม่ได้หมายความว่าจะได้รับการส่งเสริมจากพ่อแม่ของเด็กผู้หญิงด้วยเสมอไป

เนื้อหาต่อจากนี้จะเป็นตอนที่ผึ้งเล่าถึงชีวิตการเรียนของเธอ และจุดพลิกผันที่ทำให้เธอต้องจากโรงเรียนเล็กๆบนดอยเข้ามาสู่โรงเรียนใหญ่ในชุมชนเมือง เรามาดูกันว่า ชีวิตและบริบททางสังคมในวัยเรียนของเธอ ในมุมมองและอารมณ์ความรู้สึกของเธอเป็นอย่างไรบ้าง]

เด็กนักเรียนในหมู่บ้าน

...ฉันเริ่มฝึกร้องเพลงชาติไทยครั้งแรกในโรงเรียนเล็กๆประจำหมู่บ้าน ตอนนั้นน่าจะเรียกว่าศูนย์การเรียนมากกว่าเพราะมีครู(คนเมือง)อยู่แค่สองคน เดิมมีครูผู้ชายอยู่หนึ่งคน ต่อมาตอนฉันขึ้นชั้น ป.3 ก็มีครูผู้หญิงมาเพิ่มอีกคน (ปัจจุบันนี้มีครูอยู่หลายคนเป็นโรงเรียนประถมของสำนักงานประถมศึกษาแห่งชาติเต็มรูปแบบแล้ว) การเรียนการสอนที่โรงเรียนเน้นสอนให้รู้ภาษาไทย ให้นับเลขบวกลบพื้นฐานเป็น ภาษาอังกฤษไม่ได้เรียน (เลยมีปัญหาทีหลังเพราะทำให้ตัวเองไม่มีพื้นฐานแล้วต้องมาเรียนต่อในเมือง ซึ่งมีวิชาภาษาอังกฤษเป็นวิชาบังคับ) ก่อนหน้านี้ครูที่โรง

เรียนไม่ตีเด็ก แต่พอมีครูในเมืองเข้ามาเพิ่มขึ้น เริ่มจัดระบบเป็นโรงเรียนประถม ก็เริ่มมีการทำโทษเด็กด้วย บางทีก็เข้มงวด มีการตีหน้าเสาธงด้วย

เพื่อนร่วมสถาบันของฉันนอกจากจะเป็นเด็กอิวเมี่ยนในหมู่บ้านเดียวกันแล้วก็มีเด็กม้งที่อยู่หมู่บ้านใกล้เคียงกันมาเรียนผสมปนเปกันทั้งชายและหญิงทั้งม้งทั้งเมี่ยน ที่โรงเรียนฉันจึงมีเพื่อนเล่นทั้งอิวเมี่ยนทั้งม้ง (ตอนนั้นอิวเมี่ยนเยอะกว่า แต่เดี๋ยวนี้มีเด็กม้งมาเรียนมากกว่าแล้ว ส่วนหนึ่งเป็นเพราะม้งมีลูกเยอะกว่า) ทั้งหญิงทั้งชาย ในโรงเรียน ไม่เห็นมีกระเทย หรือผู้ชายที่อ้อนแอ้นในหมู่บ้านก็ไม่มี แต่จะมีเด็กผู้หญิงที่แก่นที่ห้าวอย่างเด็กผู้ชายมากกว่า เวลาพักเราก็จะเล่นกันทั้งเด็กผู้หญิงเด็กผู้ชาย แต่ก็มีการละเล่นบางอย่างที่เล่นกันเฉพาะในกลุ่มเด็กผู้หญิง เช่น กระโดดหนังหมากเก็บ เล่นขายของ

ตอนนั้นฉันไม่คิดว่า **"ความเป็นเด็กผู้หญิง[92]"** ของตัวเองจะเป็นปัญหาในการเล่นหรือการแข่งขัน อย่างไรก็ตามฉันก็ชอบเล่นแบบเด็กผู้ชายมากกว่า เช่น ปีนต้นไม้ ยิงหนังสะติ๊ก วิ่งไล่จับ หรือแม้กระทั่งจะทะเลาะชกต่อยกับเด็กผู้ชาย ไม่ว่าจะเป็นแย่งของเล่นกันกับพี่ชาย หรือตะลุมบอนกันกับรุ่นพี่ที่มาแกล้งน้องชายของตนเองที่โรงเรียน ซึ่งนึกถึงเหตุการณ์ตอนนั้นทีไร ก็ยังจำได้ไม่ลืม

เรื่องมันมีอยู่ว่า ตอนที่ฉันกำลังเรียนอยู่ชั้น ป.3 อยู่ที่โรงเรียนห้องเรียนเดียวกันกับน้องชายคนแรก ก็มีเด็กผู้หญิงรุ่นพี่ตัวโตกว่ามาแย่งเก้าอี้ของน้องชายไปนั่ง ฉันก็หุนหันไม่พอใจ ถามว่ามาแย่งเก้าอี้ของน้องชายทำไม เถียงกันไปเถียงกันมาเรื่องมันก็บานปลายกลายเป็นตีกันชุลมุน ต่างคนผมเผ้ากระเซอะกระเซิงไม่ยอมลดราวาศอก เพื่อนร่วมชั้นเห็นท่าไม่ดีก็เลยช่วยกันแยก เจ้าน้องชายก็ยืนร้องไห้โฮๆ (ไม่เอาถ่านเอาซะเลย) ส่วนตัวฉันสู้ตายทั้งมือทั้งเท้า พอถูกแยกออกก็ยังกระฟัดกระเฟียดไม่หายเจ็บใจ แต่ก็ตอบโต้ต่อไม่ได้ ตกเย็นพ่อกับแม่เดินทางกลับจากในเมือง[93] รู้ข่าวนี้เข้าก็เรียกฉันกับคู่กรณีรวมทั้งพ่อแม่ของฝ่ายนั้นมาซักไซร้ไล่เลียงกันที่บ้าน ฉันก็เล่าไปร้องไห้ไป พอความจริงปรากฏ พ่อก็ตำหนิพ่อแม่ของเด็กผู้หญิงรุ่นพี่คนนั้น ผลสุดท้ายเธอก็เลยถูกเฆี่ยนที่บ้านของฉันในตอนนั้นนั่นเอง ถ้าจะถามว่าแล้วฉันรู้สึกอย่างไรที่เห็นคู่กรณีถูกลงโทษอย่างนั้น ฉันก็รู้สึกเฉยๆ ไม่ได้สะใจ และก็ไม่ได้กลัวอะไร แต่ลึกๆก็สงสารเด็กรุ่นพี่คนนั้นเหมือนกัน

---

[92] " ความเป็นเด็กผู้หญิง " ที่ผู้เขียนหมายถึงในช่วงเวลานั้น คือ ลักษณะทางชีวภาพ (Biological aspects) ของเด็กผู้หญิงซึ่งเป็นลักษณะภายนอกที่สังเกตเห็นได้ชัด มากกว่าที่เธอ(ในขณะนั้น)จะนึกไปถึงลักษณะทางด้านค่านิยมและการให้ความหมายทางสังคมในเรื่องเพศสภาพ (Social construction of gender)ที่แวดล้อมตัวเธออยู่

[93] "ในเมือง " ในที่นี้หมายถึงบ้านท่าขี้เหล็กซึ่งเป็นหมู่บ้านที่เป็นศูนย์กลางความเจริญในละแวกนั้น ไม่ได้หมายถึงในตัวเมืองจังหวัดเชียงราย การเดินทางไปในเมืองของคนในหมู่บ้านสมัยนั้น ต้องเดินด้วยเท้า และถือว่าเป็นเรื่องที่ "เป็นหน้าเป็นตา" มาก

ฉันไม่ชอบวิธีลงโทษแบบนี้ มันดูค่อนข้างจะรุนแรง และสงสารเด็กที่ถูกตี ถ้าฉันเป็นผู้ใหญ่ ฉันจะอธิบายเหตุผลและชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องให้เด็กฟัง มากกว่าจะใช้กำลังตีเด็ก

การเรียนที่โรงเรียนในหมู่บ้านของฉันอยู่ในระดับปานกลาง ไปโรงเรียนก็ไม่ต้องใช้เงินอะไรเพราะโรงเรียนก็อยู่ใกล้บ้าน ค่าเทอมก็ไม่ต้องจ่ายเพราะรัฐให้เรียนฟรี สมุดดินสอหนังสือเรียนก็ได้รับบริจาค ที่ใช้เงินก็คือซื้อขนมกิน ตอนนั้นตัวเองไม่มีความรู้สึกอยากได้ อยากมีอะไรเพราะมีความสุขสบายไปวันๆอยู่แล้ว แต่คิดไว้ในใจว่าโตขึ้นมาอยากเป็นครู เพราะเห็นว่าคนบนดอยการศึกษาน้อย ไม่ค่อยมีความรู้ โดยเฉพาะเรื่องราวเกี่ยวกับโลกภายนอก

พูดถึงเรื่องทุนการศึกษา ตอนฉันกำลังเรียนอยู่ชั้น ป.5 เทอมแรก ก็มีม้งพาชาวญี่ปุ่นหลายคนมาที่หมู่บ้าน ชาวญี่ปุ่นที่มานี้เป็นเจ้าหน้าที่ขององค์กรการกุศลที่นำทุนการศึกษามาให้แก่เด็กชาวเขาโดยคัดเลือกจากเด็กที่มีผลการเรียนดีแต่ยากจน โดยให้แต่ละครอบครัวส่งเด็กเข้ามาสมัครครอบครัวละหนึ่งคน ชาวบ้านก็แห่กันเอาลูกไปสมัครทุกบ้าน รวมทั้งหมดก็ประมาณสามสิบคนเห็นจะได้ ที่บ้านส่งฉันสมัครเพราะนอกจากฉันจะเรียนพอใช้ได้แล้ว ที่บ้านยังเห็นว่าพวกญี่ปุ่นมักจะให้ทุนสนับสนุนเด็กชาวเขาที่เป็นผู้หญิงมากกว่าเด็กชาวเขาที่เป็นผู้ชาย (ฉันเองก็ไม่รู้ว่าทำไม แต่อาจเป็นเพราะพวกเขาเห็นว่าเด็กชาวเขาที่เป็นผู้หญิงมักจะไม่ค่อยได้รับโอกาสทางการศึกษาก็ได้) โอกาสที่ส่งฉันไปสมัครแล้วได้ทุนจึงน่าจะมีมากกว่าการส่งพี่ชายและน้องชายของฉันเข้าไปสมัคร ตอนนั้นฉันเองถึงแม้จะเป็นเด็กที่เรียนพอใช้ได้ แต่ก็ไม่นึกว่าจะได้ทุนหรอก เพราะบ้านฉันฐานะดีกว่าใครๆในหมู่บ้าน แต่นี่กลับได้ทุนมานั้น ฉันก็ไม่รู้เหตุผลแน่ชัด ด้านหนึ่งเราก็ยังเด็ก ไม่ได้มานั่งค้นหาคำตอบแบบผู้ใหญ่ว่าทำไม แต่ม้งที่เป็นไกด์พาพวกญี่ปุ่นขึ้นมานั้นบอกกับฉันว่า ที่ฉันได้ทุนติดหนึ่งในสิบนั้นเป็นเพราะผู้จัดการโครงการซึ่งเป็นชาวญี่ปุ่นนั้นเห็นรูปถ่ายของฉันติดในใบสมัครดูแล้วว่าน่ารักดี ก็เลยเข้าตากรรมการ (ไม่รู้ว่าฉันควรจะดีใจหรือละอายใจเนี่ย)

พูดถึงความน่ารักแล้ว ฉันเคยมีรูปถ่ายเก่าๆสมัยเด็กๆดูแล้วตอนนั้นตัวเองยังเป็นเด็กตัวเล็กกว่าเพื่อนๆในวัยเดียวกัน รูปร่างผอมบางปราดเปรียว (ไม่ยักจะเหมือนตัวเองตอนนี้ที่ดูเจ้าเนื้อกว่าและดูโครงร่างแข็งแรง ฉันคิดว่าสาเหตุสำคัญที่ทำให้รูปร่างฉันเปลี่ยนไปเป็นเพราะฉันต้องแบกของหนักตั้งแต่เล็ก ทำให้หัวไหล่และรูปร่างช่วงบนใหญ่ และตอนฉันมาเรียนในเมืองจนถึงชั้นมัธยมต้นฉันก็เล่นกีฬาค่อนข้างหนัก ทำให้หุ่นของฉันไม่สวยน่ารักอย่างที่มีเค้าเหมือนเมื่อตัวเองยังเด็กๆ) เสียดายที่บ้านของฉันจัดของไม่เป็นระเบียบ ตอนนี้รูปถ่ายเก่าๆเหล่านั้น จะเหลือรอดปลอดภัยสักกี่ใบก็ไม่รู้

ความที่ตอนมัธยมต้นนั้นเราเป็นเด็กที่รูปร่างหน้าตาน่าเอ็นดู ก็ทำให้มีเพศตรงข้ามมาสนใจเราเหมือนกัน ไม่ใช่ใครที่ไหน ก็เป็นครูที่โรงเรียนประจำหมู่บ้านของเรานี่เอง ฉันมีความรู้สึกว่าแกชอบมองฉันแบบชู้สาว ครูคนนี้ชอบเรียกฉันไปช่วยตรวจการบ้าน ทำอาหารกลางวันเลี้ยงเด็กนัก

เรียน และครูคนอื่นๆในโรงเรียนก็ชอบเอาไปล้อ ซึ่งครูคนนี้นี่เองที่เคยเสนอในที่ประชุมโรงเรียนตอนฉันเรียนจบ ม.3 ให้ฉันเป็นครูช่วยสอนเด็กอนุบาลอยู่ที่โรงเรียนประจำหมู่บ้าน แต่ฉันลงมาเชียงใหม่ซะก่อน

ชีวิตของฉันเริ่มห่างเหินจากที่บ้าน จากโรงเรียนเก่า จากครู จากเพื่อนเก่าๆมากขึ้นเรื่อยๆ หลังจากที่ได้ทุนการศึกษาจากมูลนิธิของชาวญี่ปุ่น ต้องมาเรียนในตัวเมืองเชียงราย ตั้งแต่ชั้น ป.5 เทอม 2 เป็นต้นมา ซึ่งตอนนั้นฉันอายุแค่ 11 ขวบโดยฉันไม่รู้ว่าจะมีเมฆหมอกอะไรรออยู่ข้างหน้าบ้าง.....

ชีวิตนักเรียนในเมือง : ช่องว่างที่ทางบ้านเริ่มไม่เข้าใจ

ตอนลงมาเรียนหนังสือในเมืองนั้น ผู้ปกครองทั้งหลายก็จ้างเหมาเอารถปิคอัพของปู่ลงมา ฉันก็ลงมาพร้อมๆกับเด็กอิวเมี่ยนในหมู่บ้านและเด็กม้งอีกหลายคน ตอนจากหมู่บ้านมาไกล ภาพของหมู่บ้าน ภาพของพ่อแม่ที่ยืนคอยส่งค่อยๆไกลออกไป.... ไกลออกไป.....จนสุดสายตาที่ฉันจะมองเห็นพวกเขาเหล่านั้นได้ ใจมันก็หายไปวูบหนึ่งเหมือนกัน แต่สำหรับเด็กหญิงตัวเล็กๆวัยเก้าขวบอย่างฉันกลับไม่ได้รู้สึกห่วงหาอาวรณ์ที่จะคิดถึงบ้านมากมายนัก แต่เด็กคนอื่น(ที่เป็นม้ง)จะร้องไห้ที่ต้องจากพ่อแม่ บางคนกอดแม่เอาไว้แน่นเลยไม่ยอมปล่อย ในขณะที่เด็กเย้า(รวมทั้งฉัน)ทุกคนที่ลงมาทั้งหมดก็ประมาณห้าถึงหกคน ไม่มีใครร้องไห้สักคนเดียว ฉันคิดว่าที่เป็นอย่างนั้นอาจเป็นเพราะความผูกพันในครอบครัวม้งเยอะกว่า อาจเพราะเด็กม้งคลุกคลีอยู่กับพ่อแม่มากกว่า อยู่กับบ้านช่วยพ่อแม่ทำงาน ไม่ค่อยซนไม่ได้ออกมาวิ่งเล่นเพ่นพ่านอย่างเด็กเย้า เด็กเย้าจะซนกว่า ทั้งเด็กชายและเด็กหญิง เด็กผู้หญิงเย้าดูจะซนกว่าเด็กผู้ชายม้งเสียอีก

มีเหตุการณ์หนึ่งที่ทำให้ฉันฝังใจมาก เรื่องมันมีอยู่ว่าวันนั้นพ่อแม่ทุกคนได้เหมารถมาส่งลูกที่หอ ขณะเดินทางมาถึงในเมืองและแวะเข้าไปตลาดเพื่อที่จะซื้อของ ฉันก็ลงจากรถด้วย เดินตามแม่ของเพื่อน ไปกันหลายคน แม่ของเพื่อนคนนั้นก็เดินหายไปไหนไม่รู้ ฉันตกใจมาก เดินไปเดินมาหาทางกลับมาที่รถ แต่จนแล้วจนรอดก็ไม่เจอใครเลย นึกท้อใจมาก น้ำตาพาลจะไหล เดินวนอยู่สักสิบห้านาทีก็มีม้งที่มาส่งลูกเขาเดินผ่านมา ฉันก็เดินตามหลังเขา พอไปถึงที่รถก็ฉันร้องไห้ใหญ่ตอนนั้นกลัวมาก เวลาไปไหน ฉันก็จะเกาะกลุ่มไว้แน่น ไม่ปล่อยให้คลาดสายตาอีกเลย

ตอนนั้นฉันเป็นเด็กที่ตัวเล็กที่สุดในกลุ่มเด็กที่ได้ทุนการศึกษาลงมา (แต่ตอนนี้ตัวโตกว่าเพื่อนๆรุ่นเดียวกัน เพราะฉันเป็นนักกีฬาของโรงเรียนเลยต้องออกกำลังกายเป็นประจำเนื่องจากเป็นนักกีฬาของโรงเรียน) โรงเรียนใหม่ที่ฉันมาอยู่ชื่อโรงเรียนสหวิทยศึกษา ชื่อก็บอกอยู่แล้วว่าเป็นโรงเรียนสหศึกษา คือมีทั้งนักเรียนหญิงและนักเรียนชาย (แต่นักเรียนหญิงมีเยอะกว่า แถมได้รางวัลด้านกีฬาในการแข่งขันระหว่างโรงเรียนมากกว่าด้วย) โรงเรียนที่นี่ไม่ได้เป็นแค่โรงเรียนสหศึกษา

ธรรมดาที่มีหญิงและชายเรียนรวมกัน แต่เป็นโรงเรียน “สหเผ่า” คือมีนักเรียนชาวเขาหลายเผ่าเรียนอยู่รวมกัน ไม่ว่าจะเป็น กะเหรี่ยง ม้ง ลีซู มูเซอ เย้า อาข่า และก็ยังมีคนไทยพื้นราบมาเรียนปะปนอยู่ด้วย พวกเราเรียน เล่น ทำกิจกรรม และพักอยู่ในหอพักภายใต้การกำกับดูแลของครูและเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิจากญี่ปุ่น

พูดถึงกิจกรรมที่โรงเรียนแล้ว มีให้นักเรียนทำทั้งปี เช่น วันเด็ก วันคริสต์มาส ไหว้ครู กีฬาสี กีฬาระหว่างหอพักในโรงเรียน ถ้าเวลามีงานอะไรที่สามารถขอทุนให้กับทางโรงเรียนได้ฉันกับเพื่อนมักจะได้ไป เป็นงานที่ต้องออกไปเป็นหน้าเป็นตาให้กับโรงเรียน และก็มักจะต้องถูกกำหนดให้แต่งชุดชาวเขาประจำเผ่า เช่นไปเดินต่อต้านยาเสพติด เดินร่วมขบวนแห่ในงานลอยกระทงของจังหวัด รวมทั้งในงานแสดงประจำปีของโรงเรียน เป็นต้น

ฉันเป็นนักกีฬาของโรงเรียนด้วย ไม่ว่าจะแข่งกันในโรงเรียน หรือแข่งระหว่างโรงเรียน กีฬาที่ฉันกับเพื่อนๆคว้าเอาชัยชนะสร้างชื่อให้มากที่สุดก็คือ แฮนด์บอล วอลเล่ย์บอล บาสเก็ตบอล ตามลำดับ นอกจากนี้ก็ยังมีแข่งวิ่งกระสอบอีกด้วย เป็นกีฬาที่ฉันจะถนัดมาก เพราะฉันวิ่งกระสอบได้เร็วมากทีเดียว

นอกจากนี้ ตอนจบ ม.3 ฉันยังได้ประกาศนียบัตร “กองร้อยพิเศษ” จากโรงเรียน ไม่ได้ไปเป็นทหารอะไรที่ไหนนะคะ เพียงแต่ตอนเข้าค่ายพักแรมลูกเสือ-เนตรนารี-ยุวกาชาด ฉันได้ช่วยทำหน้าที่ประจำฐานกิจกรรมต่างๆ เช่น ฐานท่องคำปฏิญาณตน พวกลูกเสือ-เนตรนารี-ยุวกาชาด คือเราต้องคอยจัดเตรียมสถานที่ต่างๆหรือจุดแต่ละจุดที่จะทดสอบลูกเสือ-เนตรนารี-ยุวกาชาดที่เป็นรุ่นน้อง เมื่อเดินมาถึงฐานนี้ก็ต้องท่องคำปฏิญาณให้ได้ ถ้าใครท่องผิด ฉันก็มีสิทธิ์สั่งลงโทษ เช่น สั่งให้ท่องใหม่จนกว่าจะพร้อมเพรียง หรืออาจให้วิดพื้น สก๊อตจัมพ์ กระโดดตบ แล้วแต่เราจะเป็นคนกำหนด แถมเวลาอาบน้ำ พวก “กองร้อยพิเศษ” ก็จะได้อภิสิทธิ์อาบน้ำทีหลัง หมายถึงว่าได้มีเวลาอาบน้ำนานกว่าคนอื่นๆเพราะไม่ต้องห่วงว่าจะมีใครมาต่อคิว

จำได้ว่า ครั้งหนึ่ง ช่วงเข้าค่ายสามสี่วัน ที่ “ริมกก” ห่างจากโรงเรียนไปสามถึงสี่กิโลเมตร ตอนกำลังฝึกอยู่นั้น ฉันเกือบจะเป็นลม เพราะกำลังมีเมนส์อยู่แล้วดันไปตากแดดทั้งวัน และเราก็อ่อนเพลียเพราะทุ่มเทกับงานมาก ต้องตื่นก่อนทุกคนและหลับทีหลังอีก

มาถึงตอนนี้ คงไม่ต้องบอกก็รู้ ว่าฉันเป็น “เด็กกิจกรรม” หรือ “ เด็กเรียน ” กันแน่

แต่ฉันจะเป็น“เด็กกิจกรรม” หรือ “ เด็กเรียน ” หรือจะกลายเป็น “ เด็กเสเพล ” หรือไม่นั้น ทางบ้านฉันแทบไม่เคยมารับรู้เลย เพราะ การเดินทางเข้ามาในเมืองในสมัยนั้น ไม่ใช่เรื่องง่าย ต้องใช้เงินมาก คุณรู้ไหมตั้งแต่ ป.5 ถึง ม.3 แม่มาเยี่ยมฉันแค่สองครั้งเอง ถ้าคุณเป็นลูก คุณจะรู้สึกอย่างไร? กว่าฉันจะได้เจอกับพ่อแม่พี่น้องก็ตอนปิดเทอมใหญ่ เพราะตอนปิดเทอมเล็กบางครั้งฉันก็ไม่กลับบ้าน

ความน้อยใจมักจะมาเยี่ยมเยือนฉันอยู่เสมอเทบทุกครั้งที่คิดถึงบ้าน ป่านนี้พ่อกับแม่กำลังทำอะไรอยู่... น้องๆคงกำลังวิ่งเล่นสนุกสนาน พวกเค้าจะคิดถึงฉันบ้างไหม? บ่อยครั้งน้ำตาเจ้ากรรมมันก็กลั้นไว้ไม่อยู่เมื่อเห็นเด็กคนอื่นๆเค้ามีพ่อแม่พี่น้องมาเที่ยวหา ฉันอยากให้แม่มาหามาก ก็ได้แต่คิดน้อยใจว่าทำไมเราถึงไม่โชคดีอย่างเด็กคนอื่นๆเค้าบ้างนะ?

ส่วนใหญ่ ฉันจะเป็นฝ่ายที่กลับไปเยี่ยมบ้านเสียเองมากกว่า แต่ก็ต้องอาศัยหยิบยืมเงินจากเพื่อนที่โรงเรียน เพราะถึงแม้ว่าฉันจะได้ทุนการศึกษามาเรียนก็จริง แต่เงื่อนไขของทุนก็คือพ่อแม่ต้องจ่ายเงินให้กับโรงเรียนด้วย ปีละหนึ่งพันบาท ซึ่งในขณะนั้นฐานะการเงินที่บ้านฉันเริ่มไม่มั่นคงอย่างแต่ก่อน เพราะพ่อแม่มีลูกมาก และย่าก็เสียชีวิตลง ปู่ก็แต่งเมียใหม่มีลูกติดเมียใหม่เพิ่มเข้ามาอีกหลายคน[94] ในฐานะลูกชายคนโต พ่อก็เลยต้องต้องแบกรับภาระการเงินและหนี้สินจากปู่อีก ทั้งๆที่ครอบครัวของตัวเองก็ลำบาก ผลกระทบก็เลยมาถึงตัวฉันด้วย

ค่าเทอม ค่าใช้จ่ายที่ต้องส่งให้ฉัน พ่อแม่จึงต้องหยิบยืมจากคนอื่นมาให้ ฉันรู้ว่าท่านทั้งสองลำบากมาก บางทีฉันก็แอบเห็นพ่อแม่ร้องไห้ ฉันก็สะเทือนใจ ในใจก็คิดว่าฉันจะไม่ทำให้พ่อแม่ผิดหวัง และสักวันข้างหน้าต้องช่วยให้ท่านสบายให้ได้

ปัญหาใหญ่ในการเรียนที่โรงเรียนสหวิทยศึกษา จึงหนีไม่พ้น เรื่องเงินไม่พอใช้ เพราะแม้ว่าที่บ้านจะช่วยค่าเทอมปีละหนึ่งพันบาท ทางโครงการมูลนิธิจะช่วยค่าเทอมส่วนที่เหลือ พร้อมทั้งค่าหอพัก ค่าอาหารการกิน ค่าหนังสือ และค่าเสื้อผ้าให้แล้ว แต่ค่าใช้จ่ายในการเรียนก็จำเป็นต้องใช้มากขึ้น อย่างน้อยก็ต้องใช้หนึ่งร้อยบาทต่อสัปดาห์ ไหนจะสมุด ดินสอ ปากกา ค่าทำรายงาน และของใช้ส่วนตัวอย่างผงซักฟอก สบู่ ยาสีฟัน ผ้าอนามัย และอื่นๆอีกจิปาถะ ความผิดครั้งหนึ่งของฉันก็คือ ขโมยเอาน้ำยาล้างห้องน้ำชนิดผงของหอพักมาใช้ซักผ้าเพราะไม่มีเงินจะซื้อผงซักฟอก บางครั้ง กระดาษชำระก็เป็นที่พึ่งสุดท้ายของฉัน ในวันที่ฉันก็ไม่มีเงินจะซื้อ...แม้กระทั่งผ้าอนามัย หรืออาจจะใช้ผ้าถุงเก่าๆเอามาฉีกเป็นผืนสี่เหลี่ยมเล็กๆเอามาใช้แก้ขัดไปก่อน

ถ้าโชคดีหน่อย ฉันก็อาจยืมเงินเพื่อนใช้ไปก่อนได้ แล้วให้สัญญาไว้ว่าปิดเทอมกลับบ้านจะไปทำงานรับจ้างหาเงินมาใช้คืน นอกจากจะยืมเพื่อนผู้หญิงด้วยกันแล้ว เจ้าหนี้ของฉันก็อาจเป็นผู้จัดการหอพักอีกคนหนึ่ง ผู้จัดการหอพักเป็นชายหนุ่มชาวญี่ปุ่น พูดไทยได้ แถมพูดภาษาชาวเขาได้อีกหลายภาษา เขาเป็นคนใจดี บางทีฉันกับเพื่อนๆก็ไปขอยืมเงิน บางทีก็ไปขอดูทีวี ส่วนใหญ่ฉันจะไปไหนมาไหนกับเพื่อนผู้หญิงในกลุ่มมากกว่าจะกล้าไปไหนต่อไหนคนเดียวเพราะเรารู้สึกอุ่นใจดีกว่า

---

[94] ดูแผนผังแสดงจำนวนลูกที่ปู่มีทั้งก่อนและหลังแต่งงานใหม่ได้ในภาคผนวก ก

แต่ก็นั่นแหละ ในบรรดาเพื่อนนักเรียนก็ใช่ว่าจะเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกันเสมอไป บางคนก็หวงข้าวของ บางคนก็หวงเงิน ฉันเองก็มีแต่เพื่อนที่คบกันแบบผิวเผิน ไม่ได้มีเพื่อนแท้เพื่อนตาย มีแต่เพื่อนกินเพื่อนเล่น และเวลาที่พวกเค้าจะไปกินไปเที่ยว ฉันเองก็ไปกับพวกเค้าลำบากเพราะตัวเองไม่มีเงิน ถ้าไปกับพวกเค้า เวลาเค้านั่งกินอะไรกัน เราจะไปนั่งเฉยๆก็น่าเกลียดน่าอาย สู้เราไม่คบดีกว่า ไม่ลำบากใจ

อีกอย่าง ที่ทำให้ฉันมีเพื่อนน้อยก็คือ ในระดับชั้นเรียนเดียวกันกับฉัน มีฉันเป็นเย้าอยู่คนเดียว นอกจากนั้นที่เป็นเย้าก็มีรุ่นน้องซึ่งอยู่กระจัดกระจายไปคนละห้องคนละหอ ทำให้รวมกันไม่ได้ ไม่สนิทกันแม้ว่าจะเป็นเย้าเหมือนกัน

เวลาอยู่ที่โรงเรียนมีปัญหาอึดอัดใจเรื่องเงิน ไม่เข้าใจการบ้าน หรือทะเลาะกับเพื่อนฝูง ฉันจึงไม่รู้จะปรึกษาใคร เหลียวไปทางซ้ายแลไปทางขวาก็หาคนสนิทใจไม่ได้ เพื่อนที่เก่งๆก็เห็นแก่ตัว หวงความรู้ และก็ไม่ชอบสุงสิงกับฉัน ถ้าปัญหามันอัดอั้นตันใจมากๆไม่รู้จะคุยกับใครก็เก็บเอาไว้ในใจคนเดียว มีบ้างที่แอบร้องไห้กระซิกๆ ปลดปล่อยมันออกมาบ้าง

เวลาช่วงปิดเทอมของฉัน จึงหนีไม่พ้นการหาเงินไปใช้คืนเจ้าหนี้ที่โรงเรียน ส่วนใหญ่ฉันจะไปอยู่บ้าน "น้าลาวัณย์[95]" ตอนนั้นน้าลาวัณย์เป็นคนที่มีฐานะดีพอสมควร พอปิดเทอมฉันก็ไปช่วยขายก๋วยเตี๋ยว ขายของชำ ดูแลงานบ้านและลูกๆ ให้กับน้าลาวัณย์ที่อยู่คนละอำเภอกับบ้านฉันนั่น ซึ่งมีความสุขกว่าอยู่ที่บ้านฉันเสียอีก เพราะมีกินมีใช้ตลอด น้าลาวัณย์และสามีก็ใจดี งานที่ฉันไปช่วยทำก็นับว่าเบากว่าการที่ต้องไปรับจ้างทำเกษตรอยู่ที่หมู่บ้าน เพราะถ้าฉันอยู่ที่หมู่บ้านนอกจากจะเหนื่อยกับการรับจ้างทำเกษตรแล้ว กลับมาบ้านฉันยังต้องเหนื่อยกับการทำงานบ้านอีก รับจ้างน้าลาวัณย์ค้าขายและช่วยงานบ้าน นอกจากจะไม่ต้องใช้แรงมาก ไม่ต้องตากแดดหน้าดำแล้ว ค่าแรงที่ได้ก็มากกว่ารับจ้างทำเกษตรเสียอีก น้าลาวัณย์ให้ฉันเดือนละ 2,000 บาท แต่เงิน 2,000 บาทนี้ ฉันให้แม่เอาไปใช้ พอฉันจะกลับไปเรียนต่อน้าลาวัณย์ก็จะให้สัก 500 บาท เพื่อที่ฉันจะได้เอาไปใช้ที่โรงเรียน

ปัญหาอีกอย่างของฉันคือเรื่องการเรียน ฉันไม่เก่งภาษาอังกฤษและคณิตศาสตร์เอาเสียเลย เพราะมีพื้นฐานวิชาทั้งสองมาจากบนดอยแบบอ่อนมาก ส่วนปัญหาระหว่างเพื่อนฝูงนั้นไม่ค่อยมี ที่มีทะเลาะกันก็ตอนอยู่ ม.3 เพื่อนที่ผิดใจกันมีสองคน ทั้งสองเป็นม้งที่หมู่บ้านเดียวกันกับฉัน เป็นเพื่อนที่สนิทที่สุด พอผิดใจกันจากนั้นก็เลยเลิกคบกันไปสักพัก

---

[95] น้าลาวัณย์ เป็นน้องสาวแท้ๆของแม่ แต่งงานกับคนเมือง (คนไทยพื้นราบภาคเหนือ) อาศัยอยู่กับแม่แท้ๆของตัวเอง (ยายของผึ้ง) ที่อำเภอรอบนอกอำเภอหนึ่ง ในจังหวัดเชียงราย สมัยนั้นยังมีฐานะดีที่สุดในหมู่บ้าน แต่ปัจจุบันยากจน และต้องเข้ามาตั้งรถเข็นขายก๋วยเตี๋ยวร่วมกับสามีอยู่ในตัวเมืองเชียงใหม่

ส่วนความสัมพันธ์กับเพื่อนผู้ชายในวัยเรียนนั้น ก็มีคนมาจีบฉันหลายคน แต่ฉันไม่ได้สนใจเพราะไม่อยู่ในสเป็ค ไอ้คนที่อยู่ในสเป็คก็ไม่ยักจะมาจีบ พอมาจีบฉันเข้าทีหลัง ตอนนั้นฉันก็เลิกสนใจไปแล้ว ฉันเป็นคนที่ไม่เรียบร้อย ไม่อ่อนหวาน แต่จะเป็นคนห้าวๆ เพราะเหตุนี้ ชีวิตวัยเรียนของฉันตอนนั้นจึงไม่มีแฟนเลย

อย่างไรเสีย ก็มีเด็กรุ่นน้องเป็นลูกครึ่งจีนฮ่อ-ลีซู คนนึง เขาเป็นดรัมเมเยอร์ของโรงเรียน แถมเล่นบาสเก็ตบอลก็เก่ง รูปร่างผอมสูงผิวขาวอมชมพูเนียนใส สาวๆในโรงเรียนก็ตามกรี๊ดกร๊าดกันเป็นแถว แน่นอนว่าหนึ่งในนั้นก็คือฉันด้วย ฉันก็อดปิ๊งส์เขาไม่ได้ ก็ได้แต่แอบมอง ชอบเก็บเอาไว้กับใจตัวเองเงียบๆ ตอนเข้าแถวหน้าเสาธงฉันก็จะมาเข้าแถวหลังสุดเพื่อจะได้เห็นเขา ตอนนั้นเขามีแฟนอยู่ก่อนแล้ว ไม่นานเขาก็เลิกกับแฟน ต่อมาพอรู้ว่าฉันแอบชอบก็เลยมาหยั่งเชิงถามฉันในเย็นวันหนึ่ง พอดีฉันกำลังหัดปั่นจักรยานเสือหมอบอยู่กับเพื่อนผู้หญิงชาวม้งสองคนซึ่งเป็นเพื่อนบ้านอยู่ละแวกหมู่บ้านเดียวกันกับฉันที่อำเภอบ้านเกิด เพื่อนม้งคนหนึ่งก็ตู่ว่าพี่ชายของเธอเป็นแฟนกับฉันแล้ว ทำนองว่าจะหวงฉันเอาไว้ให้พี่ชายล่ะ ท้ายสุดเด็กรุ่นน้องคนนั้นก็เลยไม่ได้มาจีบฉันนึกๆไปแล้ว ถ้าฉันได้เขาเป็นแฟนก็ไม่รู้ว่าชีวิตจะเป็นยังไง

และมีผู้ชายญี่ปุ่นอายุประมาณสักสามสิบกว่าปีซึ่งก็เป็นอีกคนหนึ่งที่มาชอบฉัน เขามักจะมาพักอยู่ที่หอเป็นพักๆ บางครั้งก็พาเด็กๆไปเที่ยว บางครั้งก็จะมีขนมติดไม้ติดมือมาฝาก ฉันก็รู้ว่าเขาสนใจ แต่ฉันก็หลบอยู่เรื่อยๆเพราะกลัวเขาจะคิดไม่ดี

ตอน ม.2 มีคนจะมาขอฉันเป็นน้องสาวบุญธรรม เป็นหนุ่มใหญ่คนกรุงเทพ อายุสามสิบกว่าปีแล้ว ชื่อ “สาธร” พี่ชายของพี่สาธรเป็นบาทหลวงอยู่ที่หมู่บ้านม้งใกล้บ้านเกิดของฉัน เขาเป็นลูกคนมีเงิน วันหนึ่งมาเที่ยวหมู่บ้านม้งบนดอยแล้วแวะมาหมู่บ้านเย้าก็มาเจอฉันกำลังนุ่งผ้าถุงเล่นน้ำอยู่กับอาผู้หญิง (ไม่ได้โป๊นะคะ แต่ก็อายเหมือนกันที่มีผู้ชายมอง)[๙๖] ต่อมาพี่สาธรก็ไปหาฉันที่บ้าน พูดคุยทำความคุ้นเคยกับแม่ เอาของขวัญเป็นนาฬิกาข้อมือให้กับฉันหนึ่งเรือนและให้เงินฉันไว้ใช้สองร้อยบาท

จากนั้นมา พี่สาธรก็ไปเที่ยวหาฉันที่โรงเรียนด้วย ฉันก็กำลังติดเรียนอยู่ก็เลยบอกให้เขารอ พี่เขาก็รอตั้งแต่เช้าจนถึงเย็น พอเลิกเรียนฉันก็แวะไปหา พี่สาธรให้เงินฉันไว้หนึ่งพันบาท ทีแรกฉันก็บอกไม่เอา(แต่ลึกๆเราก็อยากได้) ก็เลยขอแค่ห้าร้อยบาทพอ แต่พี่สาธรยัดเยียดเงินให้ ก็เลยรับ ฉันก็เอาไปฝากไว้ที่ผู้ปกครองหอพักห้าร้อยบาท อีกห้าร้อยบาท ก็เอาไปใช้จ่ายกินขนมกับเพื่อนๆจนหมด แล้วก็ทยอยเบิกจากผู้ปกครองหอพักเพื่อใช้จ่ายสิ่งของต่างๆ เช่น สบู่ ยาสีฟัน ตามความจำ

---

[๙๖] ผึ้งเล่าเสริมในภายหลังว่า ที่จริงพี่สาธรเขาชอบผู้หญิงคนหนึ่งที่หมู่บ้านของผึ้ง แต่ผู้หญิงคนนั้นไม่สนใจพี่สาธร พี่สาธรก็เลยหันมาสนใจผึ้งแทน

เป็น เหลือจากนั้นสองสามร้อยบาทก็ส่งกลับบ้านให้แม่ (ตอนนี้ ลึกๆ ก็ยังนึกเสียดายที่ตนเองใช้จ่ายเงินจำนวนนั้นกินขนมกับเพื่อนอย่างฟุ่มเฟือย แทนที่จะส่งเงินให้แม่เพราะสมัยนั้นเงินหนึ่งพันบาทสำหรับครอบครัวของฉัน มีค่าไม่น้อย)

เย็นวันนั้นที่พี่สาธรไปพบ ฉันก็ถูกเรียกตัวไปพบฝ่ายปกครองของโรงเรียนเพื่อถามไถ่ความเป็นมา ฉันก็เล่าว่าผู้ชายคนนี้เขาจะรับฉันเป็นน้องสาวบุญธรรม และเขาเองก็รู้จักมักจี่กับฉันมาตั้งแต่ตอนอยู่หมู่บ้าน พ่อแม่ของฉันก็รับรู้ ไม่ได้ห้ามปรามอะไร

หลังจากวันนั้น ฉันกับพี่สาธรต่างก็เขียนจดหมายถึงกันมาตลอด(แม้ว่าฉันจะเป็นคนที่ไม่ชอบการเขียนจดหมายก็ตาม) จดหมายฉบับสุดท้ายของพี่สาธรเขียนเป็นภาษาอังกฤษ ที่เขียนเป็นภาษาอังกฤษเพราะอยากจะสารภาพความในใจกับฉัน ฉันก็ไม่เก่งภาษาอังกฤษเสียด้วยสิ ก็เลยให้ครูประถมที่โรงเรียนประจำหมู่บ้าน(คนที่เคยชอบฉัน) แปลให้ ใจความของจดหมายก็คือ นอกจากจะถามไถ่ถึงสารทุกข์สุกดิบแล้ว ยังบอกเป็นนัยๆว่าชอบฉัน (ครูแปลให้ได้ไม่หมดเพราะไม่สันทัดภาษาอังกฤษ) หลังจากนั้น เมื่อฉันเรียนจบ ม.3 ก็เข้าเมือง ฉันก็ไม่ได้ติดต่อไปเลย ในใจตอนนั้นมองว่าตัวเองยังเด็ก ไม่ได้คิดชอบแบบชู้สาวอะไร นานเข้าก็ห่างกันไป

กับครูที่โรงเรียนไม่มีปัญหาอะไร ครูรักและเอ็นดูฉันดี ส่วนผู้ปกครองหอพักหญิง คนแรกเป็นผู้หญิงกะเหรี่ยงใจดี แต่คนถัดมาเป็นผู้หญิงมูเซอไม่ค่อยถูกโฉลกกับฉัน ไม่รู้ทำไม ชอบพูดจาแข็งๆใส่ฉัน ส่วนแม่บ้านประจำหอพักเป็นคนเมือง เป็นกันเองและดีกับฉันมาก กอดคอกันถ่ายรูปได้ คุยเล่นกันได้เหมือนพี่สาวจริงๆ

เกี่ยวกับผู้อุปการะเรื่องทุนการศึกษาของฉันนั้น เป็นชายแก่ชาวญี่ปุ่น ฉันไม่เคยเห็นหน้าค่าตาหรอก ทางโครงการเป็นคนกลางติดต่อให้ โดยแรกสุดให้เด็กๆเขียนจดหมายพร้อมส่งรูปถ่ายไปญี่ปุ่นตามที่อยู่ที่ทางโครงการให้ไว้ ฉันแทบไม่ได้ดำเนินการอะไร ทางโน้นก็จะเขียนจดหมายมาหาเราแล้วก็ติดต่อไปมาบางครั้งก็วาดรูปใส่กับจดหมายไปให้ผู้อุปการะซึ่งเราเรียกว่าคุณพ่อ บางครั้งฉันเห็นคุณพ่อคุณแม่ของเพื่อนเขาก็มาเยี่ยมที่หอพัก ฉันก็อยากให้คุณพ่อของฉันมาเยี่ยมบ้าง

พูดถึงกิจกรรมที่หอพักก็มีให้ทำตลอด กลับจากเรียนก็ต้องมาทำงานบ้าน ทำเวรดูแลความสะอาดเรียบร้อยของหอพัก หลับก็ต้องหลับตั้งแต่สี่ทุ่ม ตื่นก็ต้องตื่นแต่หกโมงเช้า เป็นระเบียบประจำวันของที่นี่ ดูทีวีก็ต้องดูตามเวลา จะดูได้เฉพาะในคืนวันศุกร์ คืนวันเสาร์ บ่ายวันเสาร์ และช่วงเช้าถึงบ่ายของวันอาทิตย์ (ฉันก็เลยใช้วิธีอ่านจากหนังสือพิมพ์แทน) วิทยุก็ไม่มี ฟังเพลงก็ไม่ค่อยได้ฟัง ตอนนั้นอึดอัดมาก บางทีก็โมโห เวลาละครจะอวสานเราก็อยากดูมาก ขอความเห็นใจจากผู้ปกครองหอก็ไม่ได้ผล เลยต้องเก็บกดเอาไว้ แต่มันก็ทำให้เด็กดีได้ส่วนหนึ่งคือรู้จักมีระเบียบวินัย หลายๆครั้ง ฉันจึงหันไปอ่านการ์ตูนผ่อนคลาย และอ่านละครจากหนังสือพิมพ์แทน

ระเบียบหอพักอีกอย่างก็คือการแบ่ง Zone ที่พักของหญิงกับชายอย่างชัดเจน กิจกรรมร่วมกันระหว่างชายหญิงที่หอพักไม่ค่อยมี ยกเว้นกีฬาสีเท่านั้น เด็กๆอย่างพวกเรามีวิธีแก้เพื่อจะติดต่อกันได้โดยมีเพื่อนนักเรียนชายชาวกะเหรี่ยงที่มาชอบฉันคนหนึ่ง มีฐานะดี เขามีวิทยุรับส่งเคลื่อนที่แบบมือถืออยู่สองเครื่อง ก็เลยแอบเอาให้พวกเด็กนักเรียนหญิงที่หอพักหญิงเครื่องนึง เอาไว้แอบพูดคุยกันกับพวกฉัน อยู่มาวันหนึ่ง พวกเรากำลังพูดคุยกระเซ้าเย้าแหย่กัน ใครจะไปคาดคิดว่า ผู้ปกครองหอพักหญิง (คนที่เป็นชาวมูเซอซึ่งไม่ถูกโฉลกกับฉัน) มาเจอเข้าพอดี ฉันนึกในใจว่า ซวยแน่คราวนี้ แต่แทนที่เครื่องวิทยุรับส่งจะถูกยึด ผิดคาดค่ะ ผู้ปกครองหอพักกลับมาเล่นคุยด้วยแล้วก็คืนให้กับพวกเรา ตั้งแต่นั้นมาฉันกับเพื่อนๆก็เลยไม่เอาวิทยุรับส่งมาใช้อีก กลัวผู้ปกครองหอพักจะมาเจอ ถ้าถูกจับได้อีก คราวนี้เขาคงไม่คืนให้แน่ๆ

นอกจากนี้ โรงเรียนยังเข้มงวดพอสมควรเรื่องการแต่งชุดชาวเขา ในหนึ่งสัปดาห์นักเรียนทุกคนจะต้องใส่ชุดประจำเผ่าของตนหนึ่งวัน ตามแต่ที่โรงเรียนจะกำหนดให้ มีการสุ่มตรวจ ถ้าพบคนที่ผิดระเบียบ ก็จะทำโทษ เช่น ให้วิ่งรอบสนามบ้าง ตีบ้าง สมัยตอนฉันอยู่ชั้น ป.5 - ป.6 ฉันใส่ชุดเข้าแบบเต็มยศ และเวลามีแขกญี่ปุ่นมาก็จะได้ไปถ่ายรูปเป็นนางแบบให้กับทางโรงเรียนตลอดเลย แต่พอมาถึงชั้น ม.1 เทอม 2 ฉันก็เริ่มใส่ไม่เต็มยศแล้ว คือใส่เฉพาะเสื้อเข้า แต่ใส่กระโปรงเป็นกระโปรงนักเรียน รองเท้านักเรียน เพราะอากาศมันร้อนและจะให้แต่งเต็มยศก็ยุ่งยาก เสื้อเข้าที่ใส่ตอนนั้นฉันก็ขอยืมจากรุ่นน้อง เป็นเสื้อที่มีไหมพรมแดงขนาดเล็กกว่า ทำให้เวลาใส่ไม่ร้อน ส่วนเสื้อเข้าของตัวเองซึ่งเป็นตัวที่เป็นรูปแบบเดิมซึ่งเอามาจากบ้านนั้นฉันก็เอาเก็บไว้ พอมาถึงชั้น ม.3 ฉันก็ใส่บ้างไม่ใส่บ้าง ถ้าวันไหนครูเรียกตรวจ ก็จะรีบเอาเสื้อเข้ามาสวมทับชุดนักเรียนอีกที

พูดถึงการทำโทษ ฉันก็เคยโดน คือ ในวันจันทร์ถึงศุกร์ บางวัน เราไม่รู้ว่ามีการเข้าแถวในตอนเย็น พอเลิกเรียน ก็เลยกลับหอไปก่อน ก็เลยโดนตี แต่ไม่แรง

ส่วนเสาร์อาทิตย์ โรงเรียนอนุญาตให้ออกไปข้างนอกได้ (ตอน ป.5 ป.6 ยังออกไปไม่ได้ เพราะโรงเรียนเห็นว่ายังเด็ก) ปกติฉันก็ไม่ออกไปไหนอยู่แล้วเพราะไม่มีเงิน ขนาดว่าตอนเรียนจบ ม.3 ฉันได้โควต้าเรียนต่อโรงเรียนพาณิชยการแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงรายเพราะว่าฉันมีประวัติดีในทางกิจกรรมและการกีฬาของโรงเรียน ฉันยังไม่มีเงินค่าเดินทางไปสมัคร อีกทั้งก็ไม่มีคนแนะนำเรื่องการเตรียมตัว การเตรียมเอกสาร การติดต่อ ตอนนั้นฉันรู้สึกสับสนและยุ่งยากมากว่าทำไม จะเรียนต่อต้องลำบากวุ่นวายอย่างนี้ ฉันคิดว่าแม่กับพ่อคงไม่มีเงินส่งเสียฉันต่อ ถึงแม้พ่อแม่บอกฉันว่าถ้าฉันจะเรียนต่อก็จะส่งให้เรียน แต่ฉันสงสารพ่อแม่ก็เลยไม่เรียนต่อ ฉันคิดว่าทำงานก่อนแล้วค่อยเรียนต่อก็ได้ สุดท้ายฉันก็เลยไม่เรียนต่อ และตัดสินใจกลับบ้านแทน

เมืองและโลกใหม่ในการทำงาน

[สำหรับสังคมอิวเมี่ยนตามจารีตในสมัยก่อนแล้ว การที่ผู้หญิงสักคนในหมู่บ้านจะเดินทางเข้ามาทำงานในเมืองโดยลำพังดูจะเป็นเรื่องที่ผิดวิสัย ยิ่งถ้าจะไปค้างคืนที่ไหนดูเหมือนจะเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้เอาเสียเลย ไม่ว่าจะเป็นหญิงสาวหรือหญิงที่แต่งงานแล้วก็ตาม ถ้าละเมิดก็จะถือว่าทำผิดจารีตและต้องทำพิธีขอขมาต่อผีบรรพบุรุษ และถูกสังคมมองว่าเป็นผู้หญิง "ไม่ดี" คือไม่เคารพกฎจารีต ไม่อยู่เป็นที่เป็นทาง

มงคล จันทร์บำรุง (2538) ระบุว่าความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษมีอิทธิพลของต่อการกำหนดพื้นที่ทางสังคมวัฒนธรรมและพื้นที่ทางกายภาพของผู้หญิงอิวเมี่ยนเป็นอย่างมาก ซึ่งสอดรับกับข้อเขียนของ Chob Kacha –Ananda (1997) ที่ระบุว่าในสังคมจารีตในอดีต ผู้ชายอิวเมี่ยนไม่ชอบที่จะให้ภรรยาหรือผู้หญิง "ของเขา" ปรากฏตัวต่อหน้าแขกหรือคนแปลกหน้า แม้กระทั่งในบ้านของเขาเอง พื้นที่ในบ้านที่จัดไว้เป็นสัดส่วนสำหรับผู้หญิงก็คือห้องครัวและห้องน้ำ ผู้หญิงไม่มีสิทธิ์ย่างกรายไปยังห้องรับแขกและหิ้งบูชาผีบรรพบุรุษโดยไม่มีความจำเป็น เพราะนั่นเป็นพื้นที่ของผู้ชาย (Chop Kacha –Ananda, 1997 : 58 - 59)

ผู้หญิงจึงต้องมีที่ทางเฉพาะไม่ให้ก้าวล้ำไปยังพื้นที่ของผู้ชาย และอยู่ในความจับจ้องของสังคมเสมอ และน่าสังเกตว่าถ้าพวกเธอก้าวล้ำเข้าไปในพื้นที่ของผู้ชาย พวกเธอก็มีโอกาสจะถูกสังคมลงโทษหรือประณามรุนแรงกว่าการที่ผู้ชายก้าวล้ำเข้าไปในพื้นที่ของผู้หญิงหรือไม่? (ดูเพิ่มเติมในบทวิเคราะห์) และพื้นที่ของผู้หญิงก็เป็นตัวชี้บ่งถึงการแบ่งงานกันทำตามเพศสภาพ (Gender division of labor) ว่าสำหรับพื้นที่ในชายคาบ้านแล้ว งานของพวกเธอก็คืองานบริการผู้ชาย แขกของผู้ชาย และสมาชิกภายในบ้าน ไม่ว่าจะเป็นงานปรุงอาหาร งานหาบน้ำดูแลน้ำท่าไม่ให้ขาด งานเลี้ยงเด็ก ดูแลคนชรา นอกจากนี้แล้ว พวกเธอยังต้องทำงานในไร่ซึ่งเป็นกรรมสิทธิ์ตามจารีตของผู้ชาย แม้ว่างานที่ทำจะดูเหมือนเล็กน้อย ไม่ต้องใช้กำลังมากเหมือนการโค่นต้นไม้ใหญ่ของชายหนุ่ม (ซึ่งถือว่าเป็นงานที่มีเกียรติกว่า---ผู้วิจัย) อิวเมี่ยนถือว่าหน้าที่ในการโค่นล้มต้นไม้เป็นของผู้ชายที่มีประสบการณ์เท่านั้น ส่วนเด็กหนุ่มที่ยังด้อยประสบการณ์ก็จะโค่นต้นไม้ขนาดเล็กและตัดฟันเถาวัลย์ร่วมกับผู้หญิง (จันทบูรณ์, 2539 : 255)

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า เมื่อผลผลิตทางการเกษตรออกมา มันนำไปสู่การค้าขายอย่างไร ใครทำหน้าที่ในการค้าขาย เพราะข้อมูลเอกสารเกี่ยวกับสังคมจารีตเท่าที่ผู้วิจัยคัดสรรมาล้วนมิได้กล่าวถึงประวัติศาสตร์การค้าเลย แต่ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ทางการผลิตเป็นอย่างมาก ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะว่า 1. แนวทางของการศึกษาสังคมจารีตของชาวเขามักจะยึดติดอยู่กับการศึกษาวิถีการผลิต(Mode of production) และความสัมพันธ์ทางการผลิต (Relation of production)ในบริบททางวิชาการที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดมาร์กซิสต์ในขณะนั้นใช่หรือไม่? และ

/ หรือ 2. จากการที่การศึกษาชาติพันธุ์วรรณากระแสหลักในอดีตไม่ให้ความสำคัญกับมิติเพศสภาพ (Gender) และมุมมอง / การตีความของผู้หญิง ดังนั้น บทบาทในเรื่องการทำกับข้าว การทำคลอด การอนามัย การปรุงยาสมุนไพรที่ผู้หญิงได้ทำอยู่ในชีวิตประจำวัน หรืออาจจะรวมถึงการค้าขายในระดับชุมชนใกล้เคียงที่ผู้หญิงอาจจะมีส่วนสำคัญ จึงไม่ได้มีการบันทึกไว้ หรือไม่ได้มีใครสนใจจะศึกษาค้นคว้า

แต่ไม่ว่าผู้หญิงอิวเมี่ยนในสังคมจารีตจะมีบทบาททางการค้าจริงๆหรือไม่ การสัมภาษณ์ผู้หญิงอิวเมี่ยนวัยกลางคนที่เคลื่อนย้ายเข้ามาสู่เมืองในปัจจุบัน ก็ทำให้เห็นว่าในยุคสมัยสามสิบกว่าปีที่ผ่านมานี้ พวกเธอได้เริ่มบทบาททางการค้าขึ้นมาแล้ว และเป็นบทบาทที่สำคัญยิ่งในการสร้างความอยู่รอดของครอบครัวและตัวเธอเอง

ตอนนี้กลับมาดูต่อไปว่า ผึ้งได้เล่าถึงประสบการณ์ชีวิตหลังจากเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ว่าอย่างไร]

...กลับมาบ้านแล้ว ฉันก็ยังคิดเรียนต่ออยู่ เพราะถูกป้อนข้อมูลจากใครต่อใคร[97] ว่า ยิ่งเรียนสูงยิ่งมีงานที่ดีทำ แต่สำหรับทางบ้านของฉันนั้นเฉยๆ เรียนก็จะส่ง ไม่เรียนก็ไม่ส่ง พ่อแม่เค้าไม่รู้หรอกว่าค่าใช้จ่ายในการเรียนของเรามันเยอะเหมือนกัน แต่ที่พ่อแม่ไม่รู้เพราะไม่ได้คุยกัน เพราะมีช่องว่างระหว่างพ่อ แม่ ลูก อีกอย่างตอนนั้น เราเพิ่ง 14 ปี ยังไม่เคยเผชิญโลกภายนอกเลย ไม่เคยคุยเรื่องนี้กับพ่อแม่ ไม่รู้จะเริ่มยังไง

กลับบ้านไปได้สัก 1 – 2 อาทิตย์ ทางหอพักที่โรงเรียนสหวิทยศึกษาก็นัดเด็กที่เรียนบางส่วนไปเที่ยวระยอง ฉันไม่มี POCKET MONEY ก็เลยยืมรุ่นพี่คนนึงหนึ่งร้อยบาท ส่วนค่าเดินทางและที่พัก ทางหอพักออกให้ ไปเที่ยวตอนนั้นไม่สนุกเลยเพราะไม่มีเพื่อนสนิทไปด้วยเลย

จากนั้น ฉันก็กลับบ้านไปช่วยพ่อแม่ทำไร่อยู่พักนึง ป้ามณฑาก็ไปหา บอกว่ามีคนแถวนั้น (คนแถวชุมชนตีนดอย เป็นหมู่บ้านจัดสรร เป็นพวกคนเจ๊ก ต้องการเด็กอยู่บ้านช่วยทำงานบ้านดูแลคนแก่) ป้าก็เลยมาทาบทามผึ้งกับเมย์(คนหมู่บ้านเดียวกันกับผึ้ง อายุมากกว่านิดนึง) ผึ้งกับเมย์ก็เลยไปเชียงใหม่พร้อมกันกับป้า อาศัยรถขนผ้าของอ้ายมาก (ลูกชายป้า) นั่งลงมาด้วย นั่งอยู่กระบะท้าย (มีหลังคาไฟเบอร์ครอบ) อยู่กับผ้าที่เอาลงมาขาย ตอนนั้นมาเชียงใหม่ครั้งแรก เหนื่อยกับการเดินทางมากเพราะนั่งไม่สะดวกเลย แต่ก็ลงมาหวังจะได้งาน

มาพักอยู่กับป้ามณฑา พอวันรุ่งขึ้น ป้าก็พาไปหาเจ้าของบ้าน พอพูดคุยแล้วผึ้งไม่อยากทำเพราะเงินเดือนน้อย ประมาณ 1,500 บาท แต่ไม่ได้ออกไปไหน งานจุกจิก ดูแล้วอึดอัด ดูบ้านน่ากลัว ก็เลยตัดสินใจไม่ทำ พอดีคืนนั้น เพื่อนป้ามณฑา (เป็นคนเมือง) ชวนไปกินข้าวที่ร้านอาหาร

---

[97] ในที่นี้หมายถึงครูและเพื่อนฝูงของผึ้ง

หนึ่ง ในที่กินข้าวก็มีเจ้าของร้านอาหารอีกร้านหนึ่งชื่อร้าน "ครัวคู่เมือง" บอกว่าทางร้านขาดพนักงานเสริฟอยู่ ก็เลยชักชวนผึ้งกับเมย์ไปทำ ให้เงินเดือน 1,500 บาท กินอยู่กับเขา ก็ตอบตกลงไป

วันรุ่งขึ้นก็ไปทำงาน ป้าก็ไปส่งเพราะร้านอาหารอยู่ไกลตั้งสิบกว่ากิโล ไปอยู่ทำงานได้สัก 3 วัน ก็สนุกมาก ได้กินของดีๆ และไม่เหนื่อยเลย เราไปทำงานก็ไม่มีปัญหาอะไร เป็นร้านอาหาร กลางคืนมีดนตรีเล่น บางทีถ้ามีแขกมากินเหล้า เราก็ไม่อยากเสริฟ เพราะเขาจะชอบแซว ฉันก็จะแอบไปล้างจานแทน ร้านอาหารของเขาส่วนมากจะมีพวกข้าราชการมากินกัน ก็ไม่มีปัญหาอะไรมาก แต่ด้วยความที่เรายังเด็กและทำงานที่ไหนได้ไม่นานนัก ป้าก็มารับกลับ เพราะว่าป้ากลัวผึ้งจะถูกหลอกไปขายอะไรประมาณนั้น

จากนั้นก็กลับมาที่บ้านป้าอีกครั้งหนึ่ง และก็อยู่ช่วยป้าตัดผ้าอยู่ประมาณสองวัน ก็กลับไปเชียงราย พอกลับไปเชียงราย (ตอนนั้นชอบเที่ยว แต่ไม่ชอบทำงาน ไม่ดีเลยเน้อ) ได้สักสองอาทิตย์ก็ได้ไปทำงานสวนป่า ก็คือถางหญ้าแนวกันไฟ ก็ไปประมาณ 15 กว่าคน มีทั้งอิวเมี่ยนชาย – หญิง และพวกลาหู่ที่อยู่ใกล้บ้านทั้งชาย – หญิง งานนี้พี่ชายก็ไป มีอาผู้หญิงและปู่ด้วย จุดที่ไปคืออำเภอฝาง ปู่เขาเหมารถโดยสารแดง[98] นั่งรถตอนเช้าไปถึงที่โน้นก็เย็นๆแล้ว จากนั้นก็หาอะไรกินกัน พักอยู่ที่ป่าก็ปลูกกระท่อมอยู่กัน ตอนเช้าก็ตื่น 7 โมงกว่า ไปทำธุระส่วนตัว กินข้าว ก็ออกไปทำงานเลย ห่อข้าวไปกินด้วย ตอนเย็นกลับมาก็อาบน้ำหาข้าวกินกัน แล้วก็นอน ชีวิตเหมือนเข้าค่ายเลย สนุกมาก แต่ฉันก็เจอดีจนได้ก็คือ มีอยู่วันหนึ่งหัวแม่เท้าเกิดคันขึ้นมา ก็เกาจนหัวแม่เท้าแดงและบวม คืนนั้นฉันนอนก็ไม่หลับ เอาแต่นั่งร้องไห้เพราะความทรมาน เจ็บได้สักหนึ่งอาทิตย์ก็หาย ทำงานอยู่ได้ 13 วันก็นึกอยากกลับบ้านแล้ว แต่ที่ไหนได้ จู่ๆ ปู่ก็มาบอกว่าต้องไปต่อที่แพร่อีก ทีแรกฉันว่าจะไม่ยอมไป แต่ก็ต้องไปเพราะไม่มีรถกลับ ที่แพร่ เพื่อนกับพี่ชายและคนงานจับงูได้เป็นงูเหลือม ตัวโตมาก ทีแรกเราก็สงสารงู ทะเลาะกันเรื่องฆ่างู แต่ก็กินนะ อร่อยด้วย ช่วงที่อยู่ก็ยังช่วยทำบัญชีรายรับรายจ่าย แต่ก็พบว่าผู้หญิงนอกจากจะต้องทำงานสวนป่าแล้ว ยังต้องทำกับข้าวหุงหาอาหาร ทำงานก็ไม่กล้าหลบ ไม่กล้าอู้ แต่ผู้ชายเกเร หลบงาน ทำงานไม่เต็มที่ ทำอยู่ที่แพร่ประมาณ 10 กว่าวันก็กลับบ้านกัน ดีใจมากที่ได้กลับ แถมได้เงินด้วย เลยแบ่งให้แม่ไว้ใช้

พอกลับถึงบ้านประมาณ 5 วัน ก็ได้ไปคุยกับอาจารย์ที่โรงเรียน อาจารย์ก็บอกว่ามีเพื่อนต้องการเด็กสักคนหนึ่งไปช่วยเลี้ยงลูกที่เชียงใหม่ อยู่แถวสันทราย (อำเภอสันทราย) แต่หนูบอกว่าขอเป็นสองคน ไปหนึ่งคนไม่ไป อาจารย์ตกลงให้ผึ้งกับเมย์ไป เย็นวันนั้นก็ไปนอนบ้านอาจารย์ที่อยู่ในเมือง พอตอนเช้าก็ออกเดินทางโดยรถทัวร์ ไปถึงเชียงใหม่บ่ายกว่าๆ เจ้าของบ้านก็มารับที่อาเขต (สถานีขนส่งของเชียงใหม่) แล้วก็ไปบ้านเขาเลย ที่บ้านเขาทำงานคือเปิดคลินิคหมอฟัน สามี

---

[98] รถกระบะรับส่ง (รถสองแถว) สีแดง

เป็นทนายความ ส่วนภรรยาเป็นหมอฟัน จากนั้นเขาก็สอนว่าทำอะไรบ้าง มีลูกกี่คน ต้องดูลูกคนไหน คนไหนที่ต้องไปเรียน ก็เริ่มทำงานบ้านในตอนเช้าเวลา 7 โมงก็ลุกไปกวาดบ้าน เช็ดบ้าน และหาข้าวให้พวกเขากิน จากนั้นก็ไปซักผ้า ล้างห้องน้ำ แล้วก็รีดผ้า (เคยทำเสื้อเขาไหม้ด้วยเพราะมัวแต่ดู UBC) ช่วยลูกเขาอาบน้ำแต่งตัว หาข้าวให้เขากิน เป็นอย่างนี้ประจำ

มีอยู่วันหนึ่งเขาเอาเงิน 500 บาทแกล้งทำตก แล้วเราก็เอาไปคืน รู้ว่าเขาทดสอบใจ อยู่ที่บ้านเขาได้ดู UBC ทุกวัน และทุกอาทิตย์จะไปโบสถ์เพราะเจ้าของบ้านนับถือคริสเตียน ไปโบสถ์แล้วก็ไปเดินเที่ยวที่ห้างต่างๆ แล้วก็กลับตามปกติอย่างนี้ทุกอาทิตย์

เลี้ยงเด็กนี่เหนื่อยเหมือนกันเพราะเด็กเป็นอะไรที่ต้องดูแลเป็นอย่างดี เข้าใจยาก มีอยู่ครั้งหนึ่งเคยหยิกลูกเขาด้วย เพราะแกร้องไห้ไม่ยอมหยุด อยู่ทำงานกับเพื่อนที่นั่นได้หนึ่งเดือนก็ด้วยความที่เรายังเด็กก็เลยอยากกลับบ้าน และที่อยู่ไม่ได้เพราะเป็นคนอารมณ์ร้อน ไม่อยากเลี้ยงเด็ก ก็เลยลาออก พอผึ้งกลับ เพื่อนก็อยากกลับด้วย ก็เลยกลับกันทั้งสองคน

พอกลับถึงบ้านประมาณหนึ่งเดือน พี่สาวของเมย์ก็กลับจากนครปฐม ซึ่งพี่สาวของน็อด (อาผู้หญิงวัยไล่เลี่ยกันกับผึ้ง)ก็อยู่นครปฐมด้วย เขาก็ชวนไปทำงาน แต่ผึ้งก็ลังเลเพราะทำงานที่ไหนก็ไม่รอด คิดอยู่ประมาณหนึ่งอาทิตย์ก็ตกลงไปนครปฐมกับน็อด

วันแรกของการเดินทางสนุกมากเพราะไม่ค่อยได้ไปไหนไกลๆ ไปถึงหมอชิตก็นั่งแท็กซี่ไปจนถึงโรงงานพลาสติกที่นครปฐม ก็ได้พักอยู่ด้วยกันสี่คน น็อด ผึ้ง ไนซ์ (พี่สาวของน็อด) แฟนของไนซ์ พอวันรุ่งขึ้นก็ได้ไปสมัครงานทิ้งไว้ แต่ก็พักอยู่กับน็อดกับไนซ์ อยู่จนหนึ่งเดือน เขาจึงเรียกไปสัมภาษณ์ และบอกว่าให้เราทำอยู่แผนกเสมียนนะ แต่น็อดต้องไปอยู่แผนกกระแทกเพราะที่ไปทำเป็นโรงงานพลาสติกต่างๆ

ทำงานตั้งแต่ 8 โมงเช้า ออก 5 โมงเย็น ส่วนงานที่ทำก็เป็นการเช็คของเบิกของ ทำรายการของเหลือ ประมาณนี้แหละ ช่วงที่ทำงานก็จะมีกิจกรรมที่ทำบ้างก็คือไปช่วยงานบวชนาคของคนแถวนั้น ได้ใส่ชุดไทย ชอบมาก ทำงานที่นั่นมีคน (ผู้ชาย) ชอบผึ้งเยอะเหมือนกัน แต่ผึ้งก็ไม่ได้ชอบใครเลย นอกจากนี้ภายังชอบที่ทำงานเพราะโรงงานมีบริเวณกว้างและมีคนน้อย ไม่มากนัก ไม่วุ่นวายด้วย บางครั้งได้เล่นน้ำในสระด้วย ได้ไปเที่ยวนนทบุรีและชะอำบ่อยมาก กินมังคุดกับเงาะจนเบื่อเลย

ตอนทำงานอยู่ที่นครปฐมนั้นเหนื่อยมาก ตอนนั้นทำอยู่แผนกเสมียนได้เงินเป็นรายเดือนได้ 3,500 มีที่พักให้ แต่กับข้าวต้องซื้อกินเอง ตอนนั้นเงินเดือนพอใช้เดือนต่อเดือน เพราะถูกเอารัดเอาเปรียบเรื่องแรงงานและให้เงินเดือนน้อย บางครั้งต้องทำงานล่วงเวลาแต่ไม่ได้ผลตอบแทน ต้องรับผิดชอบงานมากแต่อายุยังน้อย ต้องยกของหนักทั้งที่เราเป็นหญิงและยังเด็กอยู่ เหนื่อยใจมากเวลาทำงาน เครียดกับงานเสมอเพราะว่าตอนนั้นอายุเรายังน้อย แต่เขาให้เราไปทำงานเยอะมาก เลย

รับภาระทุกอย่างด้วยความที่อายุแค่ 16 ปี ทำงานที่นั้นไปเรื่อยๆจนเกือบจะครบปี เกิดอยากจะกลับมาเรียน และทำงานที่นั้นไม่มีเงินเก็บเลย ก็เลยลาออก กลับบ้าน

ก่อนกลับบ้านก็เจอเหตุการณ์น่ากลัวไม่คาดฝันขึ้นวันนั้นเป็นวันที่ผึ้งใกล้จะกลับเชียงใหม่ มีผู้ชายคนหนึ่งเขามีนามว่าเอก ซึ่งมีพี่ชายฝาแฝดชื่ออู๊ด ทั้งคู่เป็นพนักงานโรงงานเดียวกันกับผึ้ง ก็รู้จักกันมาพอสมควร ตอนแรกเอกว่าจะชวนผึ้งกับน็อดไปดูหนังที่ห้าง ผึ้งก็ว่าจะนั่งรถมอเตอร์ไซด์อัดสามคนไป พอถึงเวลาจริงๆก็มีรถของพี่ที่ฝึกงานอยู่เขามาเพิ่มอีกคันเป็นสองคัน ผึ้งกับน็อดก็เลยซ้อนมอเตอร์ไซด์คนละคันไปดูหนังกับพวกเขา

เมื่อดูหนังจบเราก็แวะซื้อของก่อนออกจากห้างแล้วเดินทางกลับ ด้วยความที่เราไม่รู้จักถนน เขาก็ขับรถวนไปวนมาจนหลงพลัดกัน ผึ้งก็หวั่นใจว่าต้องมีอะไรแน่ๆ ผึ้งก็ตะโกนถามว่าแล้วน็อดเขาไปไหนแล้ว เอกก็บอกว่าไม่รู้อยู่ไหน สักพักเขาก็บอกเดี๋ยวจะไปรอที่โน้นใกล้จะถึงแล้ว แต่ที่ไหนได้เขากลับพาไปม่านรูด! ที่จริงผึ้งก็ไม่เคยเข้าม่านรูดนะ แต่เคยดูทีวี ในละครประมาณนั้น แค่ผึ้งเห็นม่านผึ้งก็ตกใจ ตั้งสติได้ก็วิ่งหนี

เอกก็วิ่งไล่มาจับไว้ ผึ้งก็สะบัดสุดๆเลย คิดแต่ว่าจะต้องหนีๆ ตอนนั้นทั้งด่าและยื้อฉุดกันนั้นแหละ ปากก็ด่าว่า “เอก พี่ไม่เคยคิดว่าเอกจะเป็นคนอย่างนี้ ” “อย่าให้โมโหนะ ไม่งั้น น่าดู!” ในที่สุดก็รวบรวมแรงไว้ แล้วก็สะบัดแล้วก็วิ่งหนีอย่างสุดชีวิตจนวิ่งไปถึงถนน นั่งอ้วกอยู่สักพักเอกก็ขับรถเครื่องตามมาขอโทษและจะส่งผึ้งกลับบ้าน ตอนนั้นภายังไม่ไว้ใจ ก็ถามว่า “น็อดอยู่ไหน?” “อย่าให้ผึ้งรู้ว่าวางแผนกันทำเรื่องไม่ดีนะ”จากนั้นก็ซ้อนมอเตอร์ไซด์ไปเรื่อยๆจนใกล้จะถึงโรงงานมีทางแยกอยู่ทางหนึ่ง เขาอาจจะกลัวมีความผิดไม่กล้าพาผึ้งกลับก็ขับรถด้วยความเร็วและก็เลี้ยวออกไปทางแยก ผึ้งตกใจมากก็ลุกขึ้นตะโกนว่า “หยุด! ถ้าไม่หยุดฉันจะกระโดดลงแน่ๆไม่เชื่อก็ลองดู” เขาก็เลยหยุดและกลับรถไปเส้นทางเดิม จากนั้นก็ไปเรื่อยๆจนถึงที่โรงงานแล้ว แต่ไม่ใช่แค่นั้นนะ เขากลับขับรถด้วยความเร็วและก็พุ่งเลยไปไม่จอด คราวนี้ ฉันโมโหมากก็ด่าว่า “แน่จริงไม่ต้องหยุด ถ้าไม่ไปส่งก็จะโดดลงแล้วนะ” เขาก็เลยยอมไปส่งโดยดี ผึ้งนั่งรอน็อด จนน็อดมาถึงก็กลับที่พัก

คืนนั้น ผึ้งไม่กล้าถามน็อด ได้แต่นอนคิดอะไรเงียบๆอยู่ พอตอนเช้าพรุ่งนี้ตื่นมาจัดข้าวของเรียบร้อยก็ไปลาเพื่อนๆแต่ก็ไม่เห็นไอ้สองตัวนั้นเลย รู้แต่ว่าลาป่วยกัน ตกตอนบ่ายก็มีคนไปส่งที่รถทัวร์ ผึ้งกับน็อดก็กลับบ้านกัน ถึงเชียงรายตอนเย็นๆ

พอกลับจากนครปฐมก็ได้อยู่บ้านประมาณหนึ่งเดือน ก็มีหัวหน้าสวนป่า เขาสนิทกับปู่ก็ได้ชวนน็อดไปช่วยเลี้ยงลูกที่กรุงเทพ น็อดไม่อยากไปคนเดียว แต่จะให้ผึ้งไปด้วยก็เลยตกลงไป เราก็ไปได้ประมาณหนึ่งอาทิตย์ก็ไม่อยากอยู่อีก ก็ขอเขากลับบ้าน เขาก็พาไปแวะที่พิษณุโลก ได้ไปดูหนังด้วย พักอยู่ที่โรงแรมกันสองคน พักอยู่ 3 คืน 2 วัน ช่วงไปพักอยู่โรงแรมเขาให้เงินไว้ 300 บาท

เป็นค่าอาหาร ฉันกินข้าวในโรงแรมแล้วกลัวไม่มีเงินพอจ่ายค่าอาหาร เพราะตอนนั้นหัวหน้าสวนป่าเขาไม่อยู่ เขาบอกว่าจะไปตรวจงานสักห้าวัน ที่ไหนได้ไปแค่สองวันเขาก็กลับมา ผึ้งก็เล่าให้เขาฟัง เขาก็หัวเราะใหญ่ วันรุ่งขึ้นก็กลับบ้านเลย ก็มาถึงเชียงราย

กลับถึงบ้านก็อยู่ช่วยพ่อแม่ทำไร่ประมาณสองเดือน ก็ลงมาเชียงใหม่กับป้ามณฑาและดนัย (น้องชายของผึ้ง) มาทำน้ำเต้าหู้ขายที่จังหวัดเชียงใหม่ สักพักดนัยก็กลับบ้าน ผึ้งก็ทำงานอยู่กับป้าเรื่อยๆ มีอยู่ช่วงหนึ่งได้เจอกับมหาดเล็ก (ทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์) ด้วย เขาดูเป็นคนสุภาพเรียบร้อย ชื่อผึ้งนุเดช เขาตามเสด็จมา รู้จักกันไม่นานเขาก็มาช่วยขายน้ำเต้าหู้อยู่สักพัก ฉันได้วานให้เขาไปเอาใบขับขี่ของเพื่อนและมอเตอร์ไซค์ที่โดนตำรวจจับไปเมื่อ 5 เดือนที่แล้ว เขาก็ไปเอาให้ทั้งสองอย่าง มีอยู่วันหนึ่งเขาลงไปกรุงเทพแล้วก็กลับมาตอนเช้า 6 โมง เขาก็บอกว่ากระเป๋าตังค์เขาหายอย่างโน้นอย่างนี้ และช่วงนั้นเขาก็ไม่สบายอีก มีวันหนึ่งเขาขอยืมเงินป้ามณฑา 5,000 บาท ป้ามณฑาก็ให้ จากนั้นเขาได้เงินไปแล้วเขาก็กลับไปที่กรุงเทพ ฉันได้โทรไปหาเขาแต่เขากลับพูดเหมือนไม่มีอะไร "แล้วจะคืนเงินให้" เขาบอก จากนั้นก็หัวเราะ ฉันไม่ได้เงินคืน ฉันแค้นมาก ยังดีที่ไม่มีอะไรเสียมากไปกว่านั้น ฉันโกรธมากที่โดนหลอก แต่เขาก็เอามอเตอร์ไซค์ที่ถูกตำรวจยึดออกมาให้หนึ่งคัน ก็ไม่รู้จะว่าอย่างไรดี ฉันก็คิดว่าคงคุ้มกับมอเตอร์ไซค์ สุดท้ายกรรมตามสนองค่ะ เขาเอารถไปชนและขาหัก ต้องพักรักษาตัวอยู่ที่กรุงเทพ เกลียดเขามากที่สุด อยากแช่งเขามาก ด้วยความที่ยังเด็กและไม่รู้เรื่อง ไม่เคยระวัง แต่เขาก็ไม่เคยแตะต้องเราเลย และยอมรับว่าเขาเป็นสุภาพบุรุษ" เหมือนกัน แต่ก็ไม่น่าไปเจอกับเขาเลย ฉันรู้สึกว่าไม่ค่อยมีใครจริงจังกับฉันมากหรอก

ขายเต้าหู้ได้สักพัก ป้ามณฑาก็เช้งร้านให้ผู้หญิงอิวเมี่ยนคนหนึ่งชื่อ "กัลยา" ตอนนั้นฉันก็กลับบ้าน กลับไปได้สักพัก เขาก็โทรมาบอกว่าที่เชียงใหม่เกิดเรื่องไม่ดีกับอานารีเขาแล้วให้ผึ้งลงมาด่วน พอวันรุ่งขึ้นฉันก็รีบเดินทางลงเชียงใหม่ และแวะมาช่วยน้าขายน้ำเต้าหู้ไปก่อน ช่วงนั้นเหนื่อยมาก ทำงานเป็นหลักให้น้าฟองและมีป้ามณฑากับพร (พรเป็นหลานของอานารี) มาช่วยอีกแรง เป็นครั้งคราว ส่วนป้าก็ขายเต้าหู้ตอนเช้าไปด้วย สักพัก พอเรื่องร้ายๆ ซาลง ทุกคนก็มาช่วยกันขายเต้าหู้ (เรียกเต็มๆว่าน้ำเต้าหู้) ตอนนั้นอยู่กัน 4-5 คน มีน้าฟอง, อานารี, ป้ามณฑา, พร, ผึ้ง แม้ช่วงนั้นทุกคนจะอยู่กันเยอะ แต่ฉันก็เหนื่อยกว่าใครเพราะอานารีกับพรไม่ช่วยทำเลย ทั้งสองคนเอาแต่อยู่ในห้อง ฉันโกรธมาก ทำคนเดียวก็เหนื่อยจนต้องแอบไปร้องไห้ในห้องน้ำ

จากนั้นประมาณหนึ่งเดือน อานารีก็เช้งร้านต่อจากกัลยาไปขายกันสองคนกับพร ส่วนผึ้งก็ทำอยู่กับน้าและมีป้าคอยมาช่วย ช่วงนั้นผึ้งก็เลยไปสมัครเรียนที่ กศน. แม่ริม เรียนได้สักพัก ผึ้งก็

---

[99] ดูการให้ความหมายของผึ้งได้ในคำอธิบายศัพท์ท้ายบทนี้

ได้พบกับยุทธ์ที่ร้านน้ำ ซึ่งก่อนหน้านั้นก็เคยเจอกันที่ร้านป้า การที่ได้มาพบกับยุทธ์ทำให้ชีวิตของผึ้งเปลี่ยนไปอย่างมาก

4.2 ชีวิตเมื่อพบคนรัก (พ.ศ. 2542)

[จากข้อมูลจากเอกสารของ มงคล จันทร์บำรุง (2529) และ Chob Kacha- Ananda (1997) ระบุว่า สังคมอิวเมี่ยนเป็นสังคมที่ให้อิสระแก่หนุ่มสาวในการเลือกคู่ครองเป็นอย่างมาก เมื่อหนุ่มสาวเข้าสู่ชีวิตวัยรุ่นก็จะเริ่มมีการเกี้ยวพาราสีกันซึ่งอาจจะทำได้ในขณะมีทำงานในนาไร่ หรือจะไปเที่ยวหาเธอขณะนั่งปักผ้าตอนพลบค่ำหลังอาหารมื้อเย็นก็ได้ และยังมีประเพณีเที่ยวสาว (หย่าวเซียะ) ที่เปิดโอกาสในหนุ่มเข้าหาสาวถึงในห้องนอน(โดยความสมัครใจของหญิงสาว) ได้ (มงคล จันทร์บำรุง, 2529 : 3 และ Chob Kacha – Ananda, 1997 : 201)

อย่างไรก็ตาม การที่เปิดสังคมจารีตโอกาสให้หญิงและชายอิวเมี่ยนมีเพศสัมพันธ์กันก่อนแต่งงานได้นั้น หาใช่เป็นการ "สำส่อน" หรือมีเพศสัมพันธ์กันได้อย่างตามใจชอบ อย่างที่คนภายนอกอาจจะเข้าใจไม่ ตรงกันข้าม การมีเพศสัมพันธ์ดังกล่าวต้องมีเงื่อนไขหลายประการ ในเบื้องต้นก็คือการยินยอมพร้อมใจของทั้งสองฝ่าย และต้องทำตามธรรมเนียมต่างๆ เช่น ต้องมีการพูดคุยซักถามถึงเทือกเถาเหล่ากอหรือโคตรตระกูล (Clan) กันก่อนว่าเป็นญาติใกล้ชิดกันหรือเปล่า ถ้าเป็นโคตรตระกูลหรือแซ่สกุลเดียวกันก็จีบกันไม่ได้ และเมื่อชายหนุ่มจะมาก็ต้องมีการนัดแนะกันก่อน เมื่อผู้ชายมาถึง ผู้หญิงต้องเปิดประตูรับฝ่ายชายอย่างเงียบๆ เมื่อหลับนอนกันแล้ว ผู้ชายต้องรีบตื่นและลุกออกจากห้องหญิงสาวก่อนที่พ่อของเธอจะตื่นขึ้นมา ทั้งๆที่ส่วนใหญ่แล้ว พ่อของเธอจะรู้อยู่แล้วว่ามีผู้ชายเข้ามาหลับนอนกับลูกสาวของตน แต่ตามธรรมเนียมเขาก็จะไม่พูดหรือถามไถ่ลูกสาว การหลับนอนกันดังกล่าวสามารถทำต่อไปได้เรื่อยๆหากทั้งสองฝ่ายพอใจ และถ้าชายหนุ่มตัดสินใจที่จะแต่งงานกับหญิงสาวจริงๆ ชายหนุ่มคนนั้นก็อาจจะมาหลับนอนกับเธอได้ทุกคืนจนกระทั่งเธอตั้งครรภ์แล้วจึงให้ผู้ใหญ่มาสู่ขอก็ได้ (Chob Kacha – Ananda, 1997 : 201 - 202)

พูดง่ายๆ ก็คือ แม้ดูเหมือนสังคมจารีตของอิวเมี่ยนจะให้อิสระในเรื่องการเลือกคู่ครองเป็นอย่างมาก แต่การคบหาดังกล่าวก็อยู่ในสายตาของผู้เป็นพ่อแม่ของหญิงสาว อยู่ภายใต้การคำนึงถึงเกียรติ ศักดิ์ศรี และความรู้สึกของผู้อื่น รวมทั้งแบบแผนธรรมเนียมจารีตนิยมด้วย ไม่ได้เป็นสิทธิเสรีภาพแบบปัจเจกนิยม(Individualism)ที่มุ่งเน้นเรื่องของร่างกายเป็นหลักอย่างตะวันตกหรือคนไทยที่ได้รับการศึกษาสมัยใหม่เข้าใจ[100]

---

[100] ผู้วิจัยได้แนวคิดนี้จากการอ่านงานเขียนของนิธิ เอียวศรีวงศ์ (2541ข) มาปรับใช้กับการวิเคราะห์สังคมอิวเมี่ยน โดยนิธิได้แย้งว่า แท้จริงแล้ว สังคมไทยให้ความสำคัญกับเสรีภาพกันมาช้านาน แต่เน้นเสรีภาพ

Chob Kacha–Ananda (1997) กล่าวต่ออีกว่า ในช่วงที่ชายหนุ่มหญิงสาวได้พบปะ พลอดรัก และมีเพศสัมพันธ์กันนั้น ตราบใดที่ยังไม่มีผู้ชายคนไหนยืนยันกับพ่อแม่ของหญิงสาวว่ารักและต้องการแต่งงานกับเธอ หญิงสาวคนนั้นก็ยังสามารถมีเพศสัมพันธ์หลับนอนกับชายหนุ่มคนอื่นๆได้ แต่ถ้ามีชายหนุ่มคนใดคนหนึ่งมายืนยันเจตนารมย์ดังกล่าว หนุ่มคนนั้นก็สามารถที่จะอยู่กับเธอได้โดยเปิดเผย (แม้ว่าจะยังไม่ได้หมั้นหมายอะไรกันเป็นทางการ) ในกรณีอย่างนี้ ผู้หญิงก็จะไม่สามารถไปมีเพศสัมพันธ์กับชายหนุ่มคนอื่นได้อีก และเมื่อเธอตั้งครรภ์ ลูกที่คลอดออกมาก็จะถือว่าเป็นลูกของชายคนนั้น ถ้าผู้ชายปฏิเสธที่จะรับเป็นลูกไม่ว่าจะด้วยเหตุผลอันใด ก็จะต้องจ่ายเงินให้กับพ่อแม่ของหญิงสาว โดยถือว่าเป็นค่าเปิดปากเด็ก มิฉะนั้น เด็กจะเป็นใบ้ และการแต่งงานจะเกิดขึ้นได้ ก็ต้องมีการนำวันเดือนปีเกิดของทั้งชายหนุ่มและหญิงสาวไปตรวจดูตามหลักโหราศาตร์เสียก่อน ถ้าพบว่าไม่ควงไม่สมพงษ์กัน ก็จะไม่สนับสนุนให้มีการแต่งงาน อย่างไรก็ตาม ก็มีหนุ่มสาวอิวเมี่ยนมากมายที่ไม่สนใจเรื่องควงสมพงษ์และคำแนะนำของพ่อแม่ในเรื่องการเลือกคู่ครองนี้ (Chob Kacha – Ananda, 1997 : 202 – 203)

เกี่ยวกับค่านิยมในการเลือกคู่ครอง ทั้งผู้หญิงและผู้ชายล้วนนิยมชมชอบคนที่มีความขยันขันแข็ง โอบอ้อมอารี โดยในส่วนของผู้หญิงนั้น ความโอบอ้อมอารีของผู้ชายที่จะมาเป็นสามีเป็นสิ่งที่สำคัญมาก เพราะหากหญิงสาวไปแต่งงานกับชายที่ไม่มีใจโอบอ้อมอารีแล้ว เธอก็อาจจะถูกเขาตบตีเอาได้ง่าย และประเพณีอิวเมี่ยนผู้ที่เป็นภรรยาจะตอบโต้หรือต่อสู้กับสามีไม่ได้เลย นอกจากนี้แล้ว ความซื่อสัตย์ ไม่เจ้าชู้ ก็เป็นคุณสมบัติอย่างหนึ่งที่พวกเธออยากให้มีในตัวผู้ที่เธอจะเลือกมาเป็นสามี ส่วนผู้ชายนั้น ความโอบอ้อมอารีของผู้หญิงที่ตนเลือกก็เป็นหลักประกันว่าเธอจะสามารถมาดูแลบิดามารดา และญาติพี่น้องฝ่ายของตนด้วย นอกจากนี้ ผู้หญิงที่ดีในสายตาของพวกเขา ต้องเคารพและเชื่อฟังสามีรวมทั้งมีใจซื่อสัตย์อีกด้วย (มงคล จันทร์บำรุง, 2529 : 4 และ Chob Kacha – Ananda, 1997 : 202)

ส่วนข้อมูลจากผู้หญิงอิวเมี่ยนในเมืองอย่าง น้ำฟอง ป้ามณฑา และอานารี ผู้วิจัยจะขอยกมากล่าวโดยสังเขปว่า ในสมัยที่พวกเธอมีชีวิตอยู่บนดอยนั้น ไม่ได้เป็นพิมพ์เดียวกับที่ มงคล จันทร์บำรุง (2529) และ Chob Kacha – Ananda (1997) ว่าไว้ กล่าวคือ ในเรื่องของการยึดถือพรหมจรรย์นั้น น้ำฟองเล่าว่า ในบ้านเกิดที่เชียงรายไม่ได้เคร่งครัดนัก แต่ขึ้นอยู่กับครอบครัวแต่ละครอบครัว

ทางใจ แนวคิดเกี่ยวกับเสรีภาพของคนไทยอย่างหนึ่งก็คือเรื่อง โมกษธรรม หรือความหลุดพ้นจากกิเลสตัณหาจากวัฏสงสาร ซึ่งมีมาก่อนที่จะรับแนวคิดเรื่องเสรีภาพทางกายจากตะวันตก อาจารย์นิธิเห็นว่า แนวคิดเกี่ยวกับเสรีภาพที่ไม่สัมพันธ์กับศาสนา และเป็นเสรีภาพทางกายนี้ คนไทยคงรับมาจากฝรั่ง ทำให้เรามีความเข้าใจผิดๆจนหวาดระแวงต่อเสรีภาพ และลืมนึกไปว่า ในเมืองไทยเราก็มีแนวคิดเรื่องเสรีภาพอยู่เหมือนกัน ดูเพิ่มเติมใน นิธิ เอียวศรีวงศ์, "เสรีภาพในวัฒนธรรมไทย" *วัฒนธรรมความจน?* (กรุงเทพ : แพรวสำนักพิมพ์, 2541), หน้า 73 – 78.

มากกว่า บางบ้านก็ห่วงหวงลูกสาวมาก บางบ้านก็ค่อนข้างให้อิสระ และก็ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของลูกสาวแต่ละคนด้วย เช่น ถ้าลูกสาวคนไหน "น่าเป็นห่วง" พ่อแม่ก็จะดูแลใกล้ชิดหน่อย

แต่ป้ามณฑาซึ่งเป็นพี่สาวแท้ๆของน้าฟองและอยู่บ้านหลังเดียวกันอีกเห็นว่า โดยทั่วไปมีการถือเรื่องพรหมจรรย์ของผู้หญิงอย่างเคร่งครัด เพราะถือว่าผู้หญิงที่ยังไม่เสียพรหมจรรย์ (หรือยังไม่เคยมีเพศสัมพันธ์กับผู้ชาย) เป็นผู้หญิงที่มีความประพฤติดี ถ้าผู้หญิงเกิด "เสียตัว" ไปแล้ว ก็จะเกรงว่าจะไม่มีผู้ชายมาขอแต่งงาน และได้สินสอดราคาต่ำ เพราะอาจถือว่าผ่านผู้ชายมามาก อย่างไรก็ตาม ก่อนการแต่งงาน หากผู้หญิงเกิดเสียตัวไปแล้ว ถ้าเป็นผู้หญิงที่ดี หรือดีปานกลาง และผู้ใหญ่เห็นว่าหญิงชายคู่นั้นรักกันจริง ก็ไม่ถือโทษอะไร แต่ให้มาขอแต่งงานกันเสียให้ถูกต้อง

สำหรับอานารี ซึ่งเกิดและเติบโตที่หมู่บ้านในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร เล่าว่าสมัยที่ยังไม่ออกจากหมู่บ้านมาทำงานในเมืองอย่างปัจจุบันนั้น ที่นั่น ยังยึดถือค่านิยมเรื่องพรหมจรรย์ของหญิงสาวกันอย่างเคร่งครัด เพราะถือว่าเป็นประเพณี

ในด้านค่านิยมในการเลือกคู่ครองนั้น ทั้งน้าฟอง ป้ามณฑา และอานารี ไม่ได้พูดถึงตรงๆ แต่พูดผ่านหลักเกณฑ์การเลือกลูกสะใภ้และลูกเขย โดยน้าฟองเล่าว่า การเลือกลูกสะใภ้ ในสายตาของพ่อแม่ฝ่ายชาย โดยทั่วไปจะดูที่ความขยันขันแข็ง ความประพฤติดี ไม่เป็นขี้ปากชาวบ้าน ความจนความรวยของผู้หญิงไม่ใช่เรื่องสำคัญ ถึงฝ่ายหญิงจะจนมาก ก็ไม่เป็นไร ในการตัดสินเลือกเจ้าบ่าว แม้ว่าสิทธิ์ขาดจะอยู่ที่พ่อของผู้หญิง แต่ตัวผู้หญิงเองก็มีส่วนเลือกที่จะแต่งหรือไม่แต่งอยู่ไม่น้อย ในสมัยที่น้ายังเป็นเด็กสาวอยู่นั้น มีน้อยรายที่ผู้หญิงรักผู้ชายแล้วพ่อแม่ไม่ยอมยกให้

ส่วนป้ามณฑาให้ข้อมูลว่า ในสมัยนั้น หลักเกณฑ์ในการเลือกลูกสะใภ้คือดูที่ความประพฤติของผู้หญิงเป็นหลัก และดูความประพฤติของแม่ผู้หญิงประกอบ คล้ายๆกับหลัก "ดูช้างให้ดูที่หาง ดูนางให้ดูที่แม่" สาเหตุที่ป้าตัดสินใจแต่งงานเพราะตอนนั้นอายุสิบแปดปี ถือว่าเป็นสาวมากแล้ว และครอบครัวฝ่ายสามีก็มาสู่ขอ สาเหตุที่ทางโน้นมาสู่ขอเพราะอยากได้หลาน ขณะนั้นสามีอายุยี่สิบปี ทำพิธีหมั้นกันเสร็จแล้วป้าก็ไปอยู่กับสามี มาแต่งงานกันอีกหนึ่งปีให้หลัง คือ ปีพ.ศ. 2520 สำหรับป้ากับสามีแล้วถือเป็นญาติห่างๆกัน เพราะถือแซ่เดียวกันคือแซ่ฟุ้ง แต่ฝ่ายสามีเป็นฟุ้งแดงหรือฟุ้งใหญ่ ในขณะที่ป้าเป็นฟุ้งขาวหรือฟุ้งเล็ก ถือว่าแต่งงานกันได้[101] อย่างไรก็ดี ตามธรรมเนียม ก็ต้องนำวันเดือนปีเกิดของทั้งผู้หญิงและผู้ชายไปให้หมอผีอาวุโสดูก่อน ถ้าพบว่าวันเดือนปีเกิดเข้ากันไม่ได้ก็ไม่ได้แต่ง เว้นเสียแต่เกิดได้เสียมีลูกด้วยกันแล้ว แม้วันเดือนปีเกิดจะเข้ากันไม่ได้ ก็

---

[101] หากสนใจที่มาและค่านิยมเกี่ยวกับการเกี่ยวดองกันในระดับแซ่สกุลต่างๆของอิวเมี่ยน สามารถหาอ่านได้ในงานเขียนของ จันทบูรณ์ สุทธิ และคณะ *วิถีเย้า*. (เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยชาวเขา, 2539) , หน้า 1-40.

อนุญาตให้แต่งงานได้ แต่ไม่ให้เข้าผีเดียวกัน ให้ถือว่าหญิงชายนั้นเป็นพี่น้องกัน ปัจจุบันหลักเกณฑ์ดังกล่าวยังใช้อยู่ทั่วไปในสังคมหมู่บ้านบนดอย[102]

ส่วนค่านิยมเกี่ยวกับการเลือกลูกสะใภ้และลูกเขยในสมัยนั้น อานารีบอกว่าไม่รู้ อานารีถูกหมั้นแบบคลุมถุงชนตอนอายุสิบเจ็ดปี สามีอายุยี่สิบสามปี อาชีพทำไร่เหมือนกัน หมั้นแล้วก็ไปอยู่กับสามีเลย แล้วจึงแต่งงานทีหลัง ที่อายอมแต่งเพราะไม่อยากขัดใจแม่

สำหรับผึ้งแล้ว เธอเล่าเสริมถึงยุคสมัยของเธอในประเด็นเรื่องคลุมถุงชนว่ามันหมดสมัยไปแล้ว ส่วนค่านิยมเรื่องพรหมจรรย์ของผู้หญิง ปัจจุบันไม่เคร่งครัด ส่วนใหญ่ เด็กผู้หญิงในหมู่บ้านก็ได้เสียกันกับผู้ชายกันก่อนหมั้นไปเรียบร้อยแล้ว พ่อแม่ส่วนใหญ่ก็ไม่ว่า จะตามใจลูกมากกว่า แต่พ่อแม่ก็ไม่อยากให้ลูกสาวตัวเองไปมีอะไรกับใครก่อนหมั้นหมายหรือแต่งงานหรอก

หลักในการเลือกลูกสะใภ้ นิยมดูว่าพ่อแม่ของหญิงคนนั้นเป็นอย่างไร "ลูกสาวมักจะเหมือนแม่มัน" เธอว่า และยังดูนิสัยของหญิงคนนั้นว่าขยันขันแข็งไหม เธอบอกว่านั่นเป็นหลักในอุดมคติ เพราะส่วนใหญ่ในความเป็นจริง พ่อแม่มักตามใจลูกชาย เรื่องที่จะมาดูวันเดือนปีเกิดของหญิงชายว่าจะสมพงษ์กันหรือไม่นั้น ปัจจุบันไม่สำคัญแล้ว แต่บางครอบครัว ลูกชายก็ตามใจพ่อแม่ ส่วนหลักในการเลือกลูกเขย พ่อแม่ฝ่ายหญิงก็จะดูว่าเป็นคนขยันหรือเปล่า ติดเหล้าติดยาไหม มีฐานะพอจะเลี้ยงดูลูกสาวของพวกเขาได้หรือไม่ แต่โดยทั่วไป พ่อแม่ก็สุดแล้วแต่ลูก แต่ก็มีเหมือนกัน ที่ลูกสาวก็บอกแล้วแต่พ่อแม่

โดยสรุปก็คือ ในเบื้องต้นนี้ จากข้อมูลของผู้หญิงอิวเมี่ยนในเมืองที่เกิดและเติบโตจากหมู่บ้านบนดอยในช่วง 20 – 40 ปีที่ผ่านมา อย่าง น้าฟอง ป้ามณฑา อานารี และผึ้ง ต่างพบว่า หลักเกณฑ์ในการเลือกคู่ครอง การคบหาและยึดถือพรหมจรรย์ของผู้หญิงอิวเมี่ยนนั้นมิได้ตรงกันกับที่ มงคล จันทร์บำรุง (2529) และ Chob Kacha – Ananda (1997) เขียนเอาไว้ แต่กลับมีลักษณะที่ยืดหยุ่นเป็นอย่างสูง มีเงื่อนไขหรือตัวแปรประกอบการตัดสินใจอยู่มากมาย โดยเฉพาะในเรื่องการคำนึงถึงอารมณ์ความรู้สึก และให้อำนาจต่อรองแก่ผู้หญิงก่อนที่จะแยกไปออกเรือนค่อนข้างมาก พูดง่ายๆคือ แม้ว่า โดยทั่วไปทั้งชายและหญิงอิวเมี่ยนจะนิยมชมชอบผู้ที่ขยันขันแข็ง ไม่มีประวัติ " เสื่อมเสีย " แต่ก็ยังมีรายละเอียดปลีกย่อยที่ต้องพิจารณากันอีกมากมาย และทุกอย่างก็มีข้อยกเว้นได้เสมอ และข้อยกเว้นก็ไม่จำเป็นต้องนำไปสู่ความขัดแย้งที่รุนแรง พ่อแม่ส่วนใหญ่ก็จะคำนึงถึงความรู้สึกของลูกๆด้วย หาได้เอาจารีตประเพณีมาขู่เข็ญบังคับไม่ และในด้านกลับกัน ลูก (โดยเฉพาะลูกสาว) ก็มักจะคำนึงถึงความรู้สึกของพ่อแม่เป็นอย่างมากด้วยเช่นกัน แต่การคำนึงถึงความ

---

[102] เน้นเฉพาะหมู่บ้านอิวเมี่ยนบริเวณหมู่บ้านในอำเภอพญาเม็งราย และ อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ป้าเคยอยู่กับสามี และแวะไปเยี่ยมเยือนเป็นประจำ

รัก ความรู้สึกของอีกฝ่ายนั้นก็ไม่ได้เป็นการคำนึงที่เกิดขึ้นลอยๆ หรือเกิดขึ้นแบบ “โรแมนติก” แต่เป็นสิ่งที่สังคมสร้างขึ้นผูกโยงกับเงื่อนไขทางสังคมวัฒนธรรม ที่น่าสังเกตและตั้งคำถามต่อก็คือมันเป็นกระบวนการผลิตซ้ำหรือตอกย้ำอำนาจชายเป็นใหญ่หรือไม่ อย่างไร และผู้หญิงเองมีการปรับตัวตอบโต้อย่างไรบ้างซึ่งจำเป็นต้องมีการวิเคราะห์ต่อไป

ทีนี้มาดูกันต่อไปว่า ชีวิตของผึ้งได้โคจรมาพบกับคนรักได้อย่างไร และในระหว่างที่คบหากับคนรักนี้ เธอได้ประสบพบเจออะไรบ้าง]

ยุทธ์

เย็นวันหนึ่งขณะที่ฉันกำลังขายเต้าหู้อยู่ ก็มีชายคนหนึ่งสวมหมวกกันน็อคลงมาซื้อเต้าฮวยหนึ่งถุง เสร็จแล้วจู่ๆเขาก็บอกว่าผมต้องอ่านหนังสือก็เลยนอนดึก เราก็ด้วยความรู้สึกหมั่นไส้ก็พูดกับเขาว่า “ไม่ได้ถาม” (ผึ้งก็หัวเราะ) จากนั้นเขาก็กลับบ้าน ฉันก็ทำงานตามปกติ มีอยู่เย็นวันหนึ่ง ฉันได้ไปร้านเต้าหู้ของน้าที่อยู่หน้า CVA (บริษัทขายมอเตอร์ไซค์ อยู่ติดกับตลาด) ก็ได้พบเขาอีกครั้งหนึ่ง เขาก็แปลกใจว่าทำไมฉันมาอยู่ทั้งสองร้าน ฉันก็บอกเขาว่าร้านโน้นร้านป้า ส่วนร้านนี้ของน้า ฉันก็ไปๆมาๆทั้งสองร้าน แล้วเขาซื้อเต้าฮวยเสร็จก็กลับบ้าน ส่วนฉันก็ช่วยป้าขายน้ำเต้าหู้ต่อ จนกระทั่งป้าได้เซ้งร้านเต้าหู้ให้กัลยาเขาขายต่อ จากนั้นป้าก็ไปทำกิจการขายผ้า ส่วนผึ้งก็ได้กลับไปอยู่บ้าน

กลับบ้านไปแค่อาทิตย์เดียว เขาก็โทรมาว่าเกิดเรื่องกับครอบครัวของน้าฟองกับอานารีให้ผึ้งลงไปช่วยขายเต้าหู้หน่อย ฉันก็เก็บข้าวของลงไปเชียงใหม่ ไปถึงก็ขายเต้าหู้กับน้า และได้ “พร” (หลานของอานารี)มาช่วย ส่วนอานารีก็ดำเนินเรื่องงานศพของสามีไป ผึ้งก็ช่วยขายของเป็นหลัก จากนั้นไม่นาน อานารีกับพร ผึ้ง น้าฟอง 4 คน ก็ช่วยกันขาย ส่วนป้ามณฑาก็ทำกิจการผ้าส่งกาดหลวง (ตลาดใหญ่ในเมืองเชียงใหม่) ต่อมาไม่นาน ป้าก็ได้มาขายน้ำเต้าหู้ตอนเช้า (หลังจากที่อานารีได้เซ้งร้านจากกัลยามาขายต่อ) ส่วนผึ้งก็ขายอยู่กับน้าฟอง และมีป้ามณฑาช่วย

ตอนนั้นทำงานเหนื่อยมาก เพราะฉันต้องไปเรียนต่อ ม.4 (เรียนลัด)ที่ กศน. แม่ริม (ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่) เหนื่อยมากเพราะต้องขายเต้าหู้กับน้าตอนเย็นถึงดึกแล้วก็เรียนหนังสือในวันเสาร์อาทิตย์ด้วย แถมต้องช่วยป้ามณฑาขายน้ำเต้าหู้ตอนเช้าอีก ฉันเหนื่อยมาก เหนื่อยเหลือเกิน

จังหวะนั้น ชายคนนั้น (เขาชื่อยุทธ์) เขาก็ได้เข้ามาในชีวิตฉันอีก เพราะเขาจะแวะมากินน้ำเต้าหู้และดู T.V. อยู่ที่ร้านด้วย ฉันก็คุยกับเขาถูกคอกันดี และเขาได้มาสอนภาษาอังกฤษฉันบ่อยๆ แต่ก็เรียนไม่รู้เรื่องเท่าไรเพราะมัวแต่คุยกันและฟังเทปเพลงภาษาอังกฤษที่เขาเอามาให้บ้าง มีอยู่วันหนึ่งฉันได้ไปนอนเล่นที่สวนหลวง(สวนสาธารณะใกล้ๆตลาด) ฉันได้โทรชวนเขามา เขาก็มาและ

เอากีตาร์มาเล่นด้วย สักพักเขาก็ไปซื้อแบตเตอรี่ (หม้อแปลงไฟฟ้า) เสียบฟังเทปประมาณนั้น จาก นั้นเราก็นั่งคุยกันจนเย็นฉันก็กลับบ้านไปช่วยน้าขายของ

บางคืนยุทธ์ก็จะมานั่งกินเต้าหู้ ดูบอลด้วยกัน (ถ่ายทอดทางทีวี) และไปช่วยซื้อใบเตย จน กระทั่งวันลอยกระทง เขาก็ไปเที่ยวมา ขากลับ เขาแวะกินน้ำเต้าหู้ ป้าเลยชวนเขาไปลอยกระทง ที แรกผึ้งว่าจะไม่ไปด้วย แต่มานึกว่าไปก็ไปไม่เสียหายอะไร ก็ไปลอยกระทง เสร็จก็เล่นประทัดกัน ฉันก็ชวนคนแถวนั้นมาเล่นด้วย ก็แค่เล่นประทัดกัน แต่ยุทธ์คงคิดว่าฉันอ่อยพวกนั้นมั้ง แล้วเราก็ไป ซื้อใบเตย ผัก และกลับบ้าน บางครั้งเขาก็พาเราไปเที่ยวโน้น นี่บ้าง เราเคยไปเที่ยวงานฤดูหนาวด้วย กันสามคน คือ ป้า ผึ้ง และเขา ก็ไปถ่ายรูปกัน แล้วก็แวะไปถ่ายรูปที่ มช. (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่) ช่วงนั้นเขาแวะไปหาฉันบ่อยขึ้น

วาเลนไทน์

วันที่ 5 กุมภาพันธ์ผึ้งกับป้ามณฑากลับไปงานแต่งงานของอ้ายมาก (ลูกชายของป้า) ส่วน น้าฟองกับอานารีและครอบครัวของกัลยาตามมาอีกวันหนึ่ง ซึ่งตอนนั้นฉันก็กลับไปช่วยงานเขาได้ หนึ่งวัน แล้ววันนั้นฉันก็รอน้าว่าเมื่อไรจะมา จนกระทั่งวันนั้นมีคนมาแจ้งข่าวว่าพวกน้าและอา ประสบอุบัติเหตุที่อำเภอดอยสะเก็ดก่อน และให้ผึ้งลงไปขายของ พอวันรุ่งขึ้นผึ้งก็นั่งรถลงไป เชียงใหม่ ไปถึงเชียงใหม่ก็เย็นมากแล้วก็เลยเดินไปโรงพยาบาล ไปเยี่ยมน้าและเอากุญแจรถแล้วก็ โทรหายุทธ์ บอกยุทธ์ว่าตอนนี้อยู่เชียงใหม่แล้ว แต่น้าเขาประสบอุบัติเหตุรถคว่ำ ตอนนี้อยู่ที่โรง พยาบาล จะขอให้ยุทธ์มารับผึ้งและส่งผึ้งไปเอารถที่หอพักหน่อย สักพักยุทธ์มาถึง ฉันก็พาไปหาน้า แล้วยุทธ์ก็ไปนั่งคุยกับอานารีนานไปหน่อย ผึ้งขี้เกียจรอก็เลยเดินกลับหอพักเอง มาเอารถมอเตอร์ ไซค์แล้วก็กลับไปที่โรงพยาบาลอีกที เจอยุทธ์กำลังหน้าบึ้ง เพราะยุทธ์ตามหาผึ้งไม่เจอ ยุทธ์โกรธ มากที่ผึ้งเดินกลับโดยไม่บอกเขา ยุทธ์บอกว่าทางมันเปลี่ยว ผึ้งก็บอกว่าผึ้งขอโทษ แล้วผึ้งก็ไปส่ง ยุทธ์ที่ลานจอดรถ คืนนั้นยุทธ์ก็กลับไปนอนที่หอ ช่วงนั้นยุทธ์ก็ไปๆมาๆรับผึ้งกับอาไปดูรถที่อู่และ ช่วยขนของที่ตกค้างอยู่ในรถด้วย

เพลงสะเทือนใจ

14 กุมภา เป็นวันวาเลนไทน์ ยุทธ์ได้ไปหาผึ้งตอนดึก ตอนนั้นผึ้งกำลังเก็บร้านอยู่ ยุทธ์ก็ นอนรอในรถจนผึ้งเก็บร้านเสร็จ ยุทธ์ก็เอาของขวัญมาให้แล้วผึ้งก็บอกให้ยุทธ์กลับบ้าน ส่วนผึ้งก็ กลับไปที่ห้อง(วันนั้นน้าไม่อยู่ กลับไปบ้าน ส่วนอาก็นอนคนละห้องกัน) ผึ้งก็เลยเปิดเทปที่ยุทธ์ให้ มาฟัง เนื้อเพลงมีว่า ;

ใครจะมองเธอว่าไง ช่างปะไร ไม่เคยจะสนใจ เธอจะเป็นคนเช่นไร ฉันเองเข้าใจเธอดี ใครที่ไหนจะรู้ดี เห็นความดี ที่มีในหัวใจ เธอจะเป็นคนเช่นไร เค้ามองกันไปต่างๆ ถึงแม้ไม่มีคุณค่าในสายตาของใครคนอื่น ใคร...จะเข้าใจเธออย่างฉัน เพียงเรารู้ใจ ในกันและกัน ใครจะมาสำคัญ เท่าเธอ เป็นไม่มี เราก็มีกันสองคน ไม่กังวล ไม่มีวันเสียใจ ใครจะมองเธอว่าไง ฉันก็มองแต่คงไม่เหมือนใคร ด้วยความมั่นใจ เพราะรู้...เธอเป็นคนดี

ฟังเพลงแล้วก็นอนร้องไห้ รู้สึกคิดถึงยุทธ์ขึ้นมาก็เลยโทรศัพท์ไปหายุทธ์ คุยกันสักแป๊บหนึ่งผึ้งก็นอนหลับไป

ลวนลามและความรัก

พอพ้นงานแต่งอ้ายมาก ป้าก็กลับมา จากนั้น เขาก็มาหาที่หอ มากินข้าวด้วยกันที่ห้องป้า บางครั้งเราก็นั่งรถไปเที่ยวตอนกลางคืน บ่อยครั้งเขาลวนลาม[103] ฉัน ฉันไม่ชอบเลย แต่กลับไม่โกรธเขา ได้แต่ปัดป้อง มีอยู่คืนหนึ่ง เราไปซื้อใบเตยด้วยกันที่กาดเมืองใหม่(ตลาดขายผักผลไม้ในตัวเมืองเชียงใหม่) ไปซื้อเสร็จเขาก็ขับรถพาฉันไปที่ ม.ช. เราก็คุยกันตามประสาแล้วเผลอหลับ จนแปดโมงเช้า ก็รีบกลับบ้านกัน ส่วนทางน้าและแม่เขาก็แปลกใจตกใจกันว่าไม่กลับบ้านกัน มีอะไรหรือเปล่า ส่วนเราสองคนก็อายเหมือนกัน

เราก็คบกันมาเรื่อยๆ แต่ฉันไม่เคยคิดว่าเป็นแฟน[104] กัน เพียงแต่ต่างคนต่างเหงา ทางผึ้งก็เครียด เหนื่อยเรื่องงาน ส่วนเขาก็เครียดเรื่องเรียนก็เลยคุยถูกคอกัน จนกระทั่งเดือนกุมภาพันธ์วันที่ 14 คือวันวาเลนไทน์ เขาก็ได้บอกรัก[105] ฉัน พร้อมกับให้ม้วนเทปเพลงหวานซึ้งมากให้ฟังเล่น

จากนั้นมา เราก็สนิทกันยิ่งขึ้น มีอยู่คืนหนึ่ง เขาก็ได้ไปอยู่ที่ห้องของป้า อ่านหนังสือ และคุยกับผึ้งจนกระทั่งดึก ด้วยความอยากรู้อยากลอง คืนนั้นเราก็จูบกัน นั่นเป็นครั้งแรกของฉันที่ถูกผู้ชายจูบ มันเป็นอะไรที่ดีและรู้สึกวูบวาบ เป็นความรู้สึกที่อธิบายยาก

เย็นวันหนึ่ง เขาได้โทรมาบอกว่าวันนี้เป็นวันเกิดของพี่ชายเขา อยากให้เรา (ผึ้ง) ไปด้วย เรา (ผึ้ง) ก็ไม่ค่อยอยากไป แต่ป้าก็บอกว่าไปเถอะจะได้รู้จักคนในครอบครัว และคืนนั้นเอง เรา (ผึ้ง) ก็ได้เจอคนในครอบครัวเขา ก็ไม่ได้กลัวอะไร แต่รู้สึกเกร็งๆ ส่วนเขาก็อร่อยกับการกินข้าวต้ม เสร็จจากนั้นเขาก็ไปส่งฉันกับป้าที่ร้านเต้าหู้ เป็นครั้งแรกที่ฉันได้เจอกับคนในครอบครัวของเขา

---

[103] ดูการให้ความหมายของผึ้งได้ในคำอธิบายศัพท์ท้ายบทนี้

[104] ดูการให้ความหมายของผึ้งได้ในคำอธิบายศัพท์ท้ายบทนี้

[105] ดูการให้ความหมายของผึ้งได้ในคำอธิบายศัพท์ท้ายบทนี้

ดูใจ

มีวันหนึ่ง ฉันได้โทรศัพท์ไปหาเขาที่บ้าน คุยกันสักแป๊บหนึ่ง เขาบอกประมาณไม่สะดวกจะคุย ฉันเลยวางหูทันที เขาคงกลัวฉันโกรธก็รีบออกมาหาฉันที่ร้าน ฉันเลยแกล้งงอน เดินหนี เขาก็เดินตามไปง้อ สักพักเขาก็กลับบ้าน

จากนั้น เขาก็ไปๆมาๆหาเรา (ผึ้ง) ที่ร้านเต้าหู้ สอนภาษาอังกฤษเรา คืนหนึ่งมีทหารมหาดเล็กเขามานั่งกินน้ำเต้าหู้ ฉันกำลังอ่านหนังสืออยู่ พวกเขาก็เข้ามาชะโงกดูฉันตั้งสามคนแน่ะ พอเขา(ยุทธ์)เห็นก็รีบวิ่งจู๊ดขึ้นมาบอกฉันว่าป้าเรียกฉัน ฉันก็ลุกไปหาป้า ฉันถามป้า ป้าบอกว่าไม่ได้เรียก แค่นั้นแหละ ฉันก็รู้เลย(ว่าเขาไม่อยากให้อยู่ใกล้พวกทหารเหล่านั้น) แต่ก็ขำดีนะ

ช่วงนั้นฉันต้องช่วยป้าขายเต้าหู้ตอนเช้า เขาก็ได้แต่มานั่งเฝ้าและก็ช่วยเป็นบางอย่าง ตอนเช้าบางวันเราก็ไปวิ่งเล่น ออกกำลังที่สวนหลวง (สวนสาธารณะใกล้ตลาด) แต่ไม่ค่อยได้วิ่งหรอก เอาแต่เดินเล่นคุยกัน มีอยู่ครั้งหนึ่ง ฉันวิ่งข้ามถนนเพื่อที่จะกระโดดนั่งราวที่เขาใช้กั้นถนน แต่พลาดค่ะ ฉันหงายหลังล้มลงไปอีกด้านหนึ่ง (หัวเราะ) ตลกมาก ความสัมพันธ์ของเราตอนนั้นราบรื่นดี

ความอายกับความอยากรู้

ช่วงฉันสอบ บางวัน เขาก็มารับฉันไปส่งที่โรงเรียน พอฉันสอบเสร็จเขาก็มารับ บางครั้งฉันก็เอารถไปคนเดียว ต่อมาประมาณเดือนมีนาคม วันที่ 12 เป็นวันเกิดของฉัน ฉันได้ไปฉลองกับป้าที่สวนหลวง วันนั้นเขาก็ไปด้วยกัน รวม 3 คน เรานั่งกินเบียร์ กินข้าวกันที่สวนหลวง ตอนฉันมึนๆ คือเป็นคนที่ดื่มไม่เก่งก็เลยเมานิดหน่อย เราก็เดินไปคุยที่ชิงช้า เขาก็ลวนลามฉัน ฉันก็โมโหเลยทะเลาะกับเขาเพราะฉันไม่ชอบ เขาก็เลยว่าไม่เห็นเป็นไร! เขาก็เคยมีแฟน แฟนเขาก็บริสุทธิ์อย่างนั้นอย่างนี้ยังยอม โอ้โห้! ตอนนั้นฉันโกรธมากเลย ถ้าเป็นคุณจะรู้สึกอย่างไร ? มันน่าด่าเนอะ!

จากนั้นไม่นาน ฉันก็มีโอกาสไปบ้านเขาในวันหนึ่ง ฉันช่วยเขาล้างรถยนต์สองคันจนเสร็จบ่ายๆ อู้หู้ แดดร้อนมากเลยกว่าจะเสร็จก็ทำเอาฉันจนเพลียไปหมด เสื้อผ้าก็เปียกหมดเลย ฉันก็เลยขอยืมผ้าเช็ดตัวเขาใส่แล้วก็เอากางเกงไปตาก ฉันก็นอนเล่น วันนั้นเป็นวันที่บ้านเขาก็ไม่มีใครอยู่ด้วยเลย มีแค่เราสองคนเท่านั้น ในความคิดเขาตอนนั้นเราก็ไม่รู้ว่าเขาคิดอะไรอยู่ แต่ที่แน่ๆฉันไม่เคยคิดเรื่องพรรค์นี้เลยด้วยซ้ำ (หมายถึงเรื่องการได้เสียกัน) ตอนนั้นก็เคลิ้มๆครึ่งหลับครึ่งตื่นนะ เขาก็เข้ามาหาฉัน แล้วก็กอดฉัน ตอนนั้นฉันกลัวมาก แต่ด้วยความอยากรู้และบวกกับความอยากลองก็เลยปล่อยมันเลยตามเลย สักพักแม่ของเขาก็กลับมา ฉันตกใจ เขาเองก็เช่นกัน ก็เลยวิ่งออกไปทำทีว่าอยู่หน้าบ้านกัน จากนั้น แม่เขาก็ใช้ไปซื้อพัดลม เขาก็ชวนฉันไปด้วย ลึกๆก็ห่วงเรื่องงานนะ

แต่เหนื่อยกับงานมามากก็เลยตกลงไปกับเขา เราเดินไปที่โลตัส[106] กัน จนซื้อพัดลมให้แม่เขาได้เราก็กลับบ้านเขากัน คุยกับแม่เขาได้สักพักนึงก็ขอตัวกลับบ้าน พอถึงหอ ฉันก็หลับยาวเลยจากเย็นจนถึงเที่ยงคืนแน่ะ ไม่รู้สึกอะไรเลย เหนื่อยมาก

4.3 ชีวิตเมื่อมาอยู่กินกับคนรัก(พ.ศ.2542 – 2545)

[จากงานเขียนของมงคล จันทร์บำรุง (2529) มงคล ชี้ให้เห็นว่า สังคมอิวเมี่ยนมีประเพณีการแต่งงานหลายแบบ ไม่ว่าจะเป็น การแต่งงานแบบใหญ่ (โจ่ว ต้ม ชิง จ้า) ที่มีขั้นตอนมากมายและใช้เงินประกอบพิธีกรรมรวมทั้งการจัดเลี้ยงเป็นจำนวนมาก, การแต่งงานแบบเล็ก (โจ่ว ชิง จ้า ตอน) ที่ลดขั้นตอนบางขั้นที่ไม่สำคัญออกไป และใช้เงินน้อยลง, การแต่งงานโดยไปอยู่ที่บ้านของฝ่ายหญิงก่อน (โจ่ว ล่าง) ซึ่งเกิดขึ้นในกรณีที่ฝ่ายชายไม่สามารถหาเงินมาจัดงานแต่งงานและจ่ายค่าตัวเจ้าสาวได้ ประเพณีอิวเมี่ยนก็ยินยอมให้หญิงและชายอยู่ร่วมกันเป็นสามีภรรยาได้ก่อนโดยที่ฝ่ายชายจะต้องไปอยู่ช่วยงานที่บ้านเจ้าสาวแทนการชำระค่าตัวเจ้าสาว เมื่อครบกำหนดแล้วก็สามารถแต่งงานกันภายหลังได้ แต่การที่จะไปอยู่ร่วมกันนี้ จะต้องเป็นไปตามประเพณีโดยเคร่งครัด[107], การแต่งงานแบบสาวขอหนุ่มแต่งงาน(โจ่ว ล่าง เจีย ปุง) ซึ่งเกิดขึ้นได้กับครอบครัวที่มีแต่ลูกสาว และหาผู้สืบทอดผีบรรพบุรุษไม่ได้ จึงต้องขอผู้ชายมาแต่งงานกับลูกสาวของตนเพื่อเป็นการสืบทอดผีบรรพบุรุษ[108]

---

[106] ชื่อศูนย์การค้าแห่งหนึ่งในเชียงใหม่

[107] โดยปกติแล้ว เงื่อนไขของการทำงานอยู่ที่บ้านฝ่ายหญิงแทนการจ่ายค่าตัวเจ้าสาวมีดังนี้คือ 1) เมื่ออยู่ครบ 3 ปี หากฝ่ายชายขอออกไปแต่งงานก็ไม่ต้องฆ่าหมูมาเลี้ยงบิดา มารดา และญาติพี่น้องเจ้าสาว แต่ต้องจ่ายค่าตัวเจ้าสาวเต็มราคา และจะต้องออกเงินค่าใช้จ่ายในการแต่งงานเอง 2) เมื่ออยู่ครบ 6 ปี หากฝ่ายชายขอออกไปแต่งงานก็จะเสียค่าตัวเจ้าสาวเพียงครึ่งหนึ่ง และจะต้องออกเงินค่าใช้จ่ายในการแต่งงานเอง 3) เมื่ออยู่ครบ 12 ปี หากฝ่ายชายขอออกไปแต่งงานก็จะเสียเฉพาะเงินค่าใช้จ่ายในการแต่งงานเองเท่านั้น และบิดามารดาของฝ่ายหญิงจะให้ทุนไปตั้งครอบครัวอีกด้วย (ดูเพิ่มเติมใน มงคล จันทร์บำรุง, *ประเพณีการแต่งงานของชาวเขาเผ่าเย้า*, หน้า 29)

[108] โดยปกติ ในกรณีนี้ผู้ชายจะมีค่าตัวเพียงครึ่งหนึ่งของฝ่ายหญิงเท่านั้น เหตุที่มีค่าตัวต่ำกว่าเจ้าสาวเพราะผู้ชายสามารถที่จะยังนับถือผีบรรพบุรุษของตนเองต่อไปได้บางส่วนในขณะเดียวกันก็รับเอาผีบรรพบุรุษของฝ่ายหญิงเข้ามาได้ด้วย อีกทั้งเมื่ออยู่กินกันไปแล้วมีลูกชายหลายคนก็จะถูกแบ่งให้ไปถือผีบรรพบุรุษเดิมของฝ่ายชาย รวมไปถึงการที่ผู้ชายเข้ามาอยู่ในฐานะที่สูงกว่าฝ่ายหญิงก็เป็นเหตุผลหนึ่ง อย่างไรก็ตาม การแต่งงานแบบนี้มักจะไม่ค่อยปรากฏ เพราะอิวเมี่ยนนิยมรับลูกบุญธรรมมาเลี้ยงเพื่อให้สืบทอดผีบรรพบุรุษของตน (ดูเพิ่มเติมใน *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 30)

แม้ว่าตามจารีตของอิวเมี่ยนจะอนุญาตให้มีการแต่งงานหลายแบบ และบางแบบก็อนุญาตให้หญิงชายอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภรรยาก่อนทำพิธีแต่งงานได้ แต่ก็ล้วนมีแบบแผนร่วมกันคือ ต้องมีการตรวจดูความสมพงษ์กันในวัน เดือน ปี เกิด ของคู่บ่าวสาว[109] ต้องมีการทำพิธีออกและเข้าผีบรรพบุรุษอย่างถูกต้อง โดยเจ้าสาวต้องทำพิธีขอออกจากผีบรรพบุรุษ (แซะ เมี้ยน คู้) จากบิดามารดาของเธอ และต้องทำพิธีขอเข้าไปอยู่ในความคุ้มครองของผีบรรพบุรุษของเจ้าบ่าว (ทิม เมี้ยน คู้) (ยกเว้น การแต่งงานแบบสาวขอหนุ่มแต่งงาน) และต้องมีทำพิธีดื่มเหล้าร่วมกัน (ฮับ ติ๊ว) โดยมีความเชื่อว่าเมื่อดื่มเหล้าร่วมกันแล้วจะได้เป็นคู่ผูกพันอยู่ด้วยกันไปตลอด แม้ว่าตายไปแล้วก็จะได้อยู่ร่วมกันอีก[110] โดยทั้งหมดนี้เป็นไปตามสัญญาที่ทั้งสองฝ่ายได้มีการบันทึกร่วมกันไว้เมื่อครั้งมีการหมั้นหมายด้วย ซึ่งในระหว่างที่ได้หมั้นหมายกัน และหลังจากที่ผ่านพิธีแต่งงานเรียบร้อยแล้วนั้น ก็จะมีหลักเกณฑ์ให้ทั้งว่าที่เจ้าบ่าวและว่าที่เจ้าสาว (ในกรณีที่ยังอยู่ในช่วงหมั้นหมาย) และสามีภรรยา (ในกรณีที่แต่งงานหรืออยู่กินกันฉันท์สามีภรรยา) ในเรื่องต่างๆ[111] เช่น;

สำหรับผู้ชาย ระหว่างที่ยังหมั้น ห้ามมีเพศสัมพันธ์กับชายอื่นนอกจากคู่หมั้น, ต้องไปช่วยงานเวลามีงานร่วมกันใหญ่ๆ(collective work of village) ที่หมู่บ้านของคู่หมั้น, เมื่อไปอยู่ที่บ้านของฝ่ายหญิง ต้องปฏิบัติต่อผู้ที่มีอาวุโสกว่าด้วยความสุภาพ หลีกเลี่ยงการทะเลาะวิวาทกับพี่ชายและน้องชายของคู่หมั้น, ไม่ทำโทษลูกๆของพี่ชายคู่หมั้น รวมทั้งยกน้ำชาเขียวออกมาต้อนรับเมื่อเพื่อนบ้านที่มีอาวุโสมาเยี่ยมเยือน เป็นต้น

และเมื่อหลังแต่งงานหรืออยู่กินฉันท์สามีภรรยาแล้ว ผู้ชายต้องเป็นหัวหน้าครอบครัว, ทำงานหนักเพื่อสร้างความเข้มแข็งมั่นคงให้ครอบครัว, ควบคุมการใช้จ่ายเงินของครอบครัว, ดูแลภรรยาเมื่อเธอเจ็บป่วย, จัดหาเสื้อผ้าและเครื่องใช้ให้เพียงพอแก่การปรุงอาหารของภรรยา, ถ้าสามีต้องการมีภรรยาเพิ่ม ต้องได้รับความเห็นชอบจากภรรยาเสียก่อน

สำหรับผู้หญิง ระหว่างที่ยังหมั้น ก็ห้ามมีเพศสัมพันธ์กับชายอื่นนอกจากคู่หมั้น, เมื่อไปอยู่บ้านของคู่หมั้นก็ต้องช่วยทำงานทั้งงานในไร่นาและงานปรุงอาหาร,เตรียมน้ำอุ่นไว้ให้เขาและพ่อแม่ของเขาล้างหน้าทุกเช้า, หลีกเลี่ยงที่จะอยู่ตามลำพังกับพ่อหรือพี่ชายของเขา รวมทั้ง ไม่เข้าไปในห้องของพ่อของเขาเมื่อแม่ของเขาไม่อยู่

---

[109] ในกรณีที่วันเดือนปีเกิดของทั้งสองฝ่ายไม่ค่อยจะสมพงษ์กัน แต่ทั้งคู่ยังยืนยันที่จะอยู่ร่วมกันก็อาจทำการสู่ขอและการหมั้นได้ โดยในพิธีแต่งงานจะต้องบอกผีบรรพบุรุษว่าฝ่ายชายจะรับฝ่ายหญิงเป็นน้องสาวและไม่อาจทำพิธีดื่มเหล้าร่วมกัน (ดูเพิ่มเติมในมงคล จันทร์บำรุง, *ประเพณีการแต่งงานของชาวเขาเผ่าเย้า*,หน้า 6)

[110] ดูเพิ่มเติมใน *เรื่องเดียวกัน*,หน้า 20

[111] ดูเพิ่มเติมใน Chob Kacha – ananda,*Thailand Yao : past, present, and future.*(Tokyo : Institute for the study of languages and cultures of Asia and Africa, 1997), pp. 218 – 219, 226 – 228.

และเมื่อหลังแต่งงานหรืออยู่กินฉันท์สามีภรรยาแล้ว ผู้หญิงก็ห้ามมีเพศสัมพันธ์กับชายอื่นนอกจากสามี, ต้องเตรียมน้ำอุ่นไว้ให้สามีและพ่อแม่ของเขาล้างหน้าทุกเช้า, ต้องปรุงอาหารเลี้ยงสมาชิกในครอบครัว, ซ่อมแซมตัดเย็บเสื้อผ้าให้สามี, อีกทั้งต้องคอยบริการและทำตัวให้เป็นที่รักของสมาชิกในบ้านของสามี โดยเฉพาะต่อแม่ของสามี

ประเด็นที่ผู้วิจัยอยากจะขยายความก็คือ การที่ถ้าสามีต้องการมีภรรยาเพิ่ม ต้องได้รับความเห็นชอบจากภรรยาเดิมเสียก่อน เกี่ยวกับเรื่องนี้ Chob Kacha – Ananda (1997) กล่าวว่า การแต่งงานครั้งที่สองกับผู้หญิงคนใหม่นี้ จะเกิดขึ้นได้ ในเงื่อนไขที่ คู่สมรสนั้นไม่มีลูกและต้องการจะมีลูก หรือในเงื่อนไขที่ภรรยาเสียชีวิตลง ทั้งนี้ เพราะความเชื่อว่าการไม่มีลูกมาสืบผีบรรพบุรุษนั้นถือว่าเป็นบาป เมื่อพวกเขา(สามีและภรรยา) ตายไปอยู่ในโลกของวิญญาณก็จะได้รับแต่ความทุกข์ร้อน เพราะไม่มีใครมาชำระล้าง(Purify)วิญญาณ (Chob Kacha – Ananda, 1997 : 223)

การมีลูกจึงเป็นองค์ประกอบหลักที่คาดหวังจากการแต่งงาน จะเห็นได้จากการที่สังคมอิวเมี่ยนเปิดโอกาสให้ทดลองมีเพศสัมพันธ์กันก่อนแต่งงาน และบ่อยครั้งที่คู่บ่าวสาวมาประกอบพิธีแต่งงานเอาทีหลังหลังจากที่มีลูกหนึ่งหรือสองคนแล้ว Chob อธิบายว่า นั่นเป็นหลักประกันว่าว่าที่เจ้าสาวไม่ได้เป็นหมัน และสามารถให้กำเนิดบุตรได้หลังจากแต่งงาน (Chob Kacha–Ananda, 1997 : 223)

อย่างไรก็ตาม Chob ก็ระบุว่ามีคู่สมรสจำนวนไม่น้อยที่อยู่กินกันมาหลายปีแล้วก็ยังไม่มีลูกสักที ซึ่งก็อาจจะหาทางเลือกโดยการรับบุตรบุญธรรม(adoption) หรือให้ผู้ชายแต่งงานกับผู้หญิงอื่นภายใต้ความยินยอมของภรรยาได้ ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว ภรรยาก็อยู่ใต้อาณัติของสามีอยู่แล้ว จึงเป็นเรื่องยากที่เธอจะมีอำนาจไปห้ามปรามเขาได้ (Chob Kacha – Ananda, 1997 : 224) ซึ่ง มงคล จันทร์บำรุง ให้ข้อมูลว่า ในทางปฏิบัติ คนที่มีฐานะดีเท่านั้นที่จะสามารถมีภรรยาหลายคนได้ เพราะการแต่งงานแต่ละครั้งจะต้องใช้เงินจำนวนมาก (มงคล จันทร์บำรุง, 2529 : 10)

แม้ว่า มงคล จันทร์บำรุง จะระบุว่าชาวอิวเมี่ยนเน้นความประณีตถูกต้องในการประกอบพิธีกรรมในการแต่งงาน (มงคล จันทร์บำรุง, 2529 : 35) ทำนองเดียวกันกับที่ พอล และ อีเลน ลูอิส (2528) จะระบุว่าชาวอิวเมี่ยนยึดถือความถูกต้องตามจารีตเป็นสำคัญ (พอล และ อีเลน ลูอิส, 2528 : 135)

อย่างไรก็ตาม Chob Kacha-Ananda (1997) เห็นอีกด้านหนึ่งว่า สังคมอิวเมี่ยนมีความยืดหยุ่นในการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์จารีตเป็นอย่างสูง Chob กล่าวว่า ชาวอิวเมี่ยนได้อธิบายให้เขาฟังว่าทุกๆหลักเกณฑ์ล้วนต้องถูกปรับแต่ง (modified) ให้สอดรับกับเงื่อนไขของวิถีชีวิตทางสังคม และ

การปรับแต่งโดยผู้นำเป็นสิ่งที่ได้รับการยอมรับนับถือกันทั่วไปในสังคมอิวเมี่ยน[112] (Chob Kacha-Ananda,1997 : 231) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวิสุทธิ์ เหล็กสมบูรณ์ (2544) ที่ระบุว่า ผู้หญิงอิวเมี่ยนในเมืองที่มาค้าขายน้ำเต้าหู้นั้น (ในที่นี้ หมายถึง น้าฟอง ป้ามณฑา และอานารี) มีรูปแบบการปฏิบัติตนในช่วงก่อนและหลังการแต่งงานอย่างยืดหยุ่นและไม่จำเป็นต้องเที่ยงตรงกับหลักจารีตโดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อพวกเธออยู่ไกลจากชุมชนหมู่บ้านบนดอยที่เดิมเคยอยู่อาศัย หลักเกณฑ์หลายอย่างก็ไม่ได้ถูกเลือกใช้มาปฏิบัติอีกต่อไป ถ้ามันไม่เอื้อต่อการเข้าถึงปัจจัยการผลิต และไม่ให้ความสำคัญต่ออารมณ์ความรู้สึกของพวกเธอ พวกเธอก็จะพยายามปฏิเสธ ต่อรองปรับใช้ หลักจารีตหรือสร้างและผสมผสานความหมายใหม่ๆ กับหลักจารีตเดิม เพื่อให้ตัวเธอ และชีวิตของสมาชิกในครอบครัว ดำรงอยู่รอดได้ทัดเทียมกับคนไทยพื้นราบในสังคมเมือง ทั้งในด้านของความเป็นอยู่และศักดิ์ศรี

ทีนี้ มาดูชีวิตของผึ้งกันต่อว่า หลังจากที่เธอได้ก้าวเข้ามาสู่การอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภรรยาอย่างเปิดเผยกับคนรัก โดยเลือกที่จะทำตามอย่างใจปรารถนา โดยปฏิเสธที่จะปฏิบัติตามจารีตในเรื่องการสู่ขอ หมั้นหมาย และแต่งงาน และปฏิเสธที่จะปฏิบัติตามความเห็นของญาติผู้ใหญ่ที่อยู่ในเมืองนั้น ในขณะที่คนรักและตัวเธอเองก็มีความไม่พร้อมในหลายๆด้าน ความรักและชีวิตครอบครัวของเธอเป็นไปในทิศทางใด เธอต้องเผชิญหน้ากับเหตุการณ์อะไรบ้าง และเธอแก้ปัญหาชีวิตของเธออย่างไร]

ชีวิตคู่ที่เพิ่งเริ่มต้น

จากนั้นไม่นาน ฉันก็ทยอยย้ายของเข้ามาอยู่ในบ้านเขา ทีแรกแม่เขาบอกให้นอนห้องเล็กก็ได้เพราะว่างอยู่ พอเอาเข้าจริงๆก็เข้าไปอยู่ห้องเดียวกับเขา เป็นไปโดยอัตโนมัติ ตอนย้ายไปอยู่พวกน้าๆก็ไม่รู้จะว่าอะไร ก็ได้แต่เฉย แต่ด้วยความที่ฉันกำลังเบื่อกับชีวิตมาก เบื่อสภาพที่ต้องทำงานหนักไม่มีวันหยุด เสาร์อาทิตย์ก็ต้องไปเรียน น้าฟองก็ลำเอียงเห็นเราทำงานงกๆแต่ก็ปล่อยให้อานารีกับพรอู้งานและนินทาเรา เอาเปรียบเราตลอด ก็เลยตัดสินใจอย่างที่ทำไปแล้วนั้น

ช่วงที่เข้าไปอยู่ ฉันก็ยังขายเต้าหู้อยู่สักพัก คือ ไปทำงานตอนบ่ายแล้วก็กลับตอนตีสองประมาณนั้น ทำบ้าง หยุดบ้าง จนมีคนมาช่วยน้า ก็เลยหยุดทำสักพักแล้วก็มาขายเต้าหู้ตอนเช้าแทน ช่วงนั้นก็ทะเลาะกันบ่อย บางครั้งขายๆอยู่ก็ทะเลาะกัน เขาก็เดินกลับบ้านเอง ส่วนเราก็เหนื่อยมาก

---

[112] แม้กระนั้น Chob (1997) ก็อธิบายสังคมจารีตของอิวเมี่ยนในยุคที่มีวิถีการผลิตแบบยังชีพราวกับว่าสังคมอิวเมี่ยนเป็นสังคมปิด ที่อยู่เป็นเอกเทศจากอำนาจรัฐและระบบตลาด

ขายอยู่ได้สักเดือนหนึ่งก็คืนร้านให้ป้าขายต่อ จากนั้นก็หยุดอยู่กับบ้าน ก็ทำ**งานบ้าน**[113] คอยซักผ้า ล้างจาน ทำกับข้าว ดูแลบ้าน ไปโน่นไปนี่กับแม่ของเขา

มีอยู่วันหนึ่งกำลังจะไปเรียนแต่ขี่รถมอเตอร์ไซค์แวะรับเพื่อนก่อน ไปรับเพื่อนแล้วก็ไปใกล้จะถึงโรงเรียนก็ดันเอารถไปล้ม เจ็บที่หัวเข่า ไม่กล้าโทรมาบอกเขา ก็เลยให้เพื่อนที่โรงเรียนไปส่งที่บ้าน เขาก็ดูแลเราดีเหมือนกันเพราะเขาเคยป่วยอยู่ครั้งหนึ่งป่วยตั้งสิบกว่าวัน ฉันก็ดูแลเขาตลอด เขาก็เลยซึ้งในน้ำใจฉันมั้ง

แต่เข้ามาอยู่กับยุทธ์ที่บ้านได้ไม่นานก็ทะเลาะกัน เพราะยุทธ์ยังติดนิสัยชอบมองผู้หญิงคนอื่น แม้เขาแก้ตัวว่าเขาก็มองไปอย่างนั้น ไม่ได้คิดอะไร แต่ฉันก็ไม่ชอบเอามากๆเพราะดูเหมือนเขาจะสนใจผู้หญิงคนอื่นทั้งที่เขาเดินอยู่กับเราแท้ๆ มีอยู่วันหนึ่งฉันทำความสะอาดห้องนอนแล้วก็ไปพบว่ายุทธ์ก็ยังเก็บรูปถ่ายและสมุดไดอารี่ที่มีเรื่องเขากับผู้หญิงหลายคนเอาไว้ ทั้งที่มีฉันอยู่แล้วโดยอ้างว่าเป็นเรื่องส่วนตัวของเขา เหมือนไม่แคร์ความรู้สึกของเราเลย ยุทธ์ไม่ยอมทิ้งของพวกนั้นแล้วยังมาว่าฉันอีก เราสองคนทะเลาะเรื่องนี้กันอยู่นานหลายครั้ง แต่ละครั้งก็ดังลั่นบ้าน ฉันก็ทิฐิ ยุทธ์ก็เอาแต่ใช้เหตุผลเป็นหลัก ก็เลยคุยกันไม่ค่อยรู้เรื่อง

ช่วงนั้นยุทธ์ก็เอาฉันไปพบปะหรือเจอเพื่อนๆเขาตั้งหลายคน บางคนฉันก็ชอบและก็รักเสมือนเป็นพี่ชายของฉันจริงๆ บางคนฉันก็ไม่ชอบเลย โดยเฉพาะบรรดาเพื่อนผู้หญิงของเขาที่ชอบมาทำตัวสนิทสนมกับเขาต่อหน้าฉัน ตอนช่วงสงกรานต์ทุกปีเพื่อนๆของยุทธ์จะกลับมาเชียงใหม่กันมาก พวกเพื่อนเก่าของเขาก็จะชวนยุทธ์ไปเล่นสาดน้ำ ไปกินข้าว ไปร้องคาราโอเกะ ยุทธ์ก็จะพาฉันไปด้วย แต่เวลาฉันไปกับเขาและเพื่อนๆของเขา เพื่อนเก่าๆของเขาก็จะชอบแซวเขากับเพื่อนเก่าในกลุ่มที่เป็นผู้หญิงว่าสมัยเรียนเขาเคยจีบกันอย่างนั้นอย่างนี้ให้เราฟัง ฉันเองก็เจ็บใจมากที่พวกเพื่อนๆเขามักจะไม่ค่อยให้เกียรติฉันเลย เหมือนเห็นฉันไม่มีตัวตน เวลาไปกับเพื่อน ยุทธ์ก็จะคุยสนุกสนานกับเพื่อนมากกว่าและทำท่าเหมือนรำคาญฉัน เวลาเพื่อนๆเขาแซวถึงอดีตของเพื่อนผู้หญิงในกลุ่มกับยุทธ์ ยุทธ์ก็ไม่ได้ทักท้วงอะไรได้แต่บอกฉันไม่ให้โต้ตอบ ดูเหมือนเขาจะให้เกียรติเพื่อน รักเพื่อน รักงาน หรือรักเรียนมากกว่าเราเสียอีก เรื่องเหล่านี้เป็นเหตุให้เราสองคนทะเลาะกันอยู่เสมอ แต่เขาดูเหมือนจะไม่สำนึกเลย

ตอนนั้นที่เราอยู่ด้วยกันปีแรกนั้นทะเลาะกันบ่อยมาก ฉันร้องไห้ตลอดเลยเพราะฉันยังเด็ก ส่วนเขาก็ไม่ค่อยจะเข้าใจอะไรเรามาก ฉันฝังใจที่เขาเก็บรูปถ่ายของพวกผู้หญิงที่เป็นอดีตของเขาไว้ไม่ได้ทิ้ง ฉันยังเจอสมุดบันทึกอะไรของเขานี้แหละ ฉันเลยผิดหวังและเกลียดเขามาก จนทุกวันนี้ก็ยังเกลียด

---

[113] ดูการให้ความหมายของผึ้งได้ในคำอธิบายศัพท์ท้ายบทนี้

เหตุการณ์สำคัญที่เราสองคนทะเลาะกันแรงที่สุดก็คือในคืนวันหนึ่งในเดือนกรกฎาคม 2542 ฉันอุตส่าห์ทำข้าวต้มกุ๊ยรอบดึกให้เขากินทั้งที่ฉันก็เพิ่งเหนื่อยกลับมาจากไปรับจ้างน้าขายเต้าหู้ ยุทธ์ก็มาว่าฉันพูดจากับเขาห้วนเกินไป ฉันก็โมโห แต่ก็ยอมทนกินข้าวกับเขา ก่อนนอนฉันก็ยังไม่สบายใจอยู่แต่เขาก็มาเซ้าซี้ถามว่าเราเป็นอะไร พอฉันตอบไม่ตรงใจเขาก็โกรธ ก็ตะคอกใส่หน้าฉัน ฉันก็ปะทะคารมกับเขา ฉันโมโหมากก็เลยถอดแหวนที่เขาเคยซื้อให้ขว้างทิ้ง เท่านั้นแหละเขาก็ตบหน้าฉันฉาดใหญ่ น้ำตาฉันไหลพราก เสียใจกับการกระทำของเขามาก ฉันร้องไห้แทบจะขาดใจ และหวาดกลัวว่าเขาจะทำร้ายฉันอีก ฉันร้องไห้สะอึกสะอื้นหายใจไม่ทันจนอาเจียนออกมา บอกว่าจะไม่ให้อภัยเขา และจะไม่อยู่กับเขาอีกแล้ว เกลียดเขาเป็นที่สุด ยุทธ์ก็ร้องไห้และจะเอามีดเชือดแขนตัวเอง ฉันก็ห้ามไว้ แล้วเขาก็บอกว่าจะเอามีดไปทำทีจะปล้นร้าน 7-eleven เพื่อตำรวจจะได้มาจับเขาจะได้เสียอนาคตไปเลยเพราะฉันจะไปจากเขาคืนนี้และไม่แคร์เขาแล้ว ชีวิตเขาคงไม่มีความหมาย ฉันก็ห้ามเขา ยื้อยุดฉุดมีดออกจากมือเขาและไม่ยอมให้เขาออกนอกห้อง ฉันขู่เขาว่าถ้าเขาออกไปทำตัวเลวๆฉันก็จะออกไปทำตัวเลวๆเหมือนกัน เขาจึงหยุด ต่างคนก็ต่างร้องไห้ ต่างคนก็ต่างขอโทษ

แต่จากนั้นอีกไม่ถึงสามเดือน มีอยู่วันหนึ่งเราก็ทะเลาะกันรุนแรงอีก มีปัญหากันเรื่องเงินไม่พอใช้และฉันต้องแบ่งเวลาไปช่วยขายเต้าหู้ตั้งแต่เที่ยงวันจนถึงเที่ยงคืน เขาไม่เห็นด้วย แต่ก็หาทางออกให้ฉันไม่ได้เพราะตัวเขาก็ไม่มีรายได้ ต้องใช้เงินแม่อยู่ และพอฉันมาอยู่กับเขากลายเป็นว่าแม่เขากลับจ่ายเงินให้เขาน้อยลง ภาระก็มาตกที่ฉันมากขึ้น ฉันก็พยายามทำงานตัวเป็นเกลียว ไหนจะงานบ้าน เอาอกเอาใจเขา แม่ของเขา เสียสละให้กับทุกคนในบ้านของเขา ไหนจะงานนอกบ้านและต้องหาเวลามาเรียนหนังสือเพิ่มเติมอีก ฉันก็เครียดกับตัวเอง กับเรื่องพ่อแม่ ญาติพี่น้องอยู่แล้วเจอเรื่องเหล่านี้มาประดัง หนำซ้ำวันนั้นยุทธ์ยังหงุดหงิดเพราะนอนไม่พอเลยหน้าเย็นชาใส่ฉันอีก ฉันก็เลยเถียงกันกับเขาจนฉันร้องไห้จนหายใจไม่ทัน อาเจียน ไม่รู้จะหาทางออกยังไงก็เลยเอากำปั้นทุบผนังห้องเป็นการระบาย แล้วก็เข้าไปร้องไห้เหมือนคนเสียสติอยู่ในห้องน้ำ เอาขันตักน้ำราดตั้งแต่หัวจรดเท้าจนเปียกไปหมดทั้งตัวทั้งเสื้อผ้า เขาก็ไม่มาสนใจ ฉันเปียกไปหมดแล้วก็เดินไปนั่งร้องไห้ต่อที่สวนหลังบ้าน ยุทธ์ก็เดินเข้ามาหา เอาผ้าเช็ดตัวไปให้

ตกตอนบ่ายฉันก็ออกไปช่วยงานป้ากับน้าที่ตลาด พอตอนเย็นกลับมาอารมณ์เริ่มดีขึ้นนอนหลับด้วยกันได้พักหนึ่งก็ทะเลาะกันอีก เพราะว่ายุทธ์พูดเย็นชาและทำหน้าเฉยเมยใส่ฉัน ฉันกลับมาบ้านฉันก็ไม่อยากเจอสภาพแบบนี้ พอฉันย้อน เขาก็ว่าฉันหาเรื่องเขา ไม่เห็นใจที่เขาพยายามข่มใจและอดทนทำดีกับฉัน ฉันพยายามอธิบายแต่เขากลับตวาดใส่ฉัน ฉันก็เลยเดินออกจากบ้านไปเพราะคิดว่าสุดๆแล้วถ้าขืนอยู่ต่อมีหวังต้องระเบิดอารมณ์ในบ้านแน่ๆ ยุทธ์ก็ขี่รถมอเตอร์ไซค์ออกมาตามเรียกฉันกลับบ้านเสียงดัง คนที่พักหอพักในซอยแถวนั้นเขาก็หันมามองกัน ฉันคิดว่าฉันจะ

ไม่อยู่กับเขาแล้ว อย่างน้อยคืนนี้ก็จะไปให้พ้นๆก่อน ไปอยู่กับน้าหรือป้าก็ได้ ฉันเดินไปร้องไห้นึกอนาถใจกับสภาพตัวเอง พอฉันเห็นเขาขี่รถตามมา ฉันก็วิ่งหนีเขา เผอิญรถเขาเกิดเครื่องดับ สตาร์ทไม่ติด เขาก็ตะโกนกึ่งตะคอกว่า "ผึ้ง! บอกให้กลับบ้านยังไงเล่า!" "ผึ้ง! กลับบ้าน!" ฉันก็ชะงักหยุดยืนอยู่ เขาก็รีบสาวเท้ามาหาฉันแล้วยื้อยุดฉุดมือลากให้ฉันกลับบ้าน และตวาดใส่ฉันว่า "จะกลับหรือไม่กลับ" ฉันทั้งโมโหทั้งหวาดกลัว ร้องไห้เสียงดังบอกเขาว่า "ไม่กลับ ยังไงก็ไม่กลับ" ยุทธ์โกรธมากว่าฉันผิดคำพูดเขาที่ว่าเวลาทะเลาะกันจะไม่หนีออกจากบ้านตอนกลางคืน แต่ตอนนั้นฉันสุดจะทนจริงๆถ้าฉันขืนอยู่บ้านฉันอาจจะทำอะไรร้ายแรงก็ได้ พอยุทธ์จับฉันได้ ฉันก็ขอให้เขาปล่อยมือ หลอกเขาว่าเราจะกลับบ้านก็ได้แต่ไม่ต้องให้เขามาจูง พอเขาปล่อยมือ ฉันก็นึกว่ายังไม่อยากกลับไปตอนนี้เพราะยังไม่สบายใจอยู่ ก็เลยเดินจะไปที่ร้านน้าแทน ยุทธ์ก็โกรธจัด ตะโกนด่าฉันพร้อมทั้งถอดรองเท้าทั้งสองข้างขว้างใส่โดนหลังฉันอย่างแรง ฉันร้องไห้โฮ ทั้งเจ็บ ทั้งเสียใจและตกใจกลัวยุทธ์มากเพราะตอนนั้นยุทธ์เหมือนคนเสียสติไปแล้ว ยุทธ์วิ่งไล่ตามมาถึงก็มากระชากแขนฉัน ฉันก็ยื้อยุดไม่ยอมกลับกลับบ้าน ฉันร้องไห้ดึงดันไม่กลับๆ ยุทธ์ก็ปล่อย วันรุ่งขึ้นเราก็พูดคุยปรับความเข้าใจกัน

แต่ที่โกรธ เกลียดและชิงชังมากที่สุดก็คือแม่ของเขา...

แม่ของเขาเป็นคนที่ขี้บ่นที่สุดเท่าที่ฉันเคยพบมาและชอบพูดเรื่องผู้หญิงในอดีตของยุทธ์ แม่เขาบอกว่าหน้าตาของฉันคล้ายๆแฟนเก่าของยุทธ์ ยุทธ์ก็เลยรักผึ้งมาก บางครั้งแม่เขาก็ชอบเอาฉันไปนินทาทั้งต่อหน้าและลับหลัง ทั้งๆที่แกเป็นคนเอ่ยปากชวนให้ฉันเข้ามาอยู่ในบ้านหลังนี้เอง แต่ที่แกทำกับฉันมันยิ่งกว่าคนรับใช้เสียอีก บ่อยครั้งที่ฉันทะเลาะกับแม่เขา บางทีถึงกับเลือดตกยางออกบ้าง เพราะบางทีที่แม่เขาว่าฉันแต่ยุทธ์เขารับไม่ได้เขาก็เถียงแทนจนเกิดเรื่องทุกครั้ง จนฉันเอือมระอากับชีวิตเหมือนกัน

มีอยู่ครั้งหนึ่ง ปลายปี 2542 ยุทธ์ขอให้ฉันช่วยทำความสะอาดพัดลม ฉันก็ทำตามที่เขาสั่งคือเอาไปเช็ดล้างแล้วผึ่งแดดไว้ ไปๆมาๆพัดลมเกิดไม่หมุน แม่เขาก็ด่าฉันเหมือนไม่ใช่คน ยุทธ์อ่านหนังสือเครียดอยู่หน้าบ้านได้ยินเข้าก็มาทะเลาะกับแม่ว่าเรื่องพัดลมเสียทำไมต้องว่ากันแรงๆและยุทธ์ขอเป็นคนรับผิดชอบเอง แม่ก็ด่าว่าไม่หยุด ฉันก็เหนื่อยงานบ้านกินฝุ่นในบ้านมาทั้งวันแล้วแทบไม่ได้พักยังมาเจอแม่เขาด่าอย่างหมูอย่างหมาอีกก็เถียงไปร้องไห้ไป นึกในใจว่าสามีก็ไม่พูดดีใส่เราทำยังกะเราเป็นคนผิด ไม่มีใครเห็นใจเราเลย ฉันดับแค้นใจมากก็เลยเอามีดกรีดแขนตัวเองแล้วร้องไห้จนอาเจียน เรื่องราววันนั้นถึงค่อยสงบลง แต่ที่ไหนได้ พอวันรุ่งขึ้น แม่เขาก็ขุดเรื่องเก่ามาบ่นๆๆๆๆๆซ้ำซากอีก คราวนี้ฉันสุดจะทนก็เถียงใส่แกบ้าง แกด่าฉันสารพัดคำจะหยาบคาย ฉันก็เจ็บแค้นใจมากที่มีแม่ผัวอย่างนี้ ยุทธ์เห็นท่าไม่ดีก็เลยพาฉันซ้อนมอเตอร์ไซค์ออกจากบ้านไปก่อน แต่ยุทธ์ก็มาพูดให้ฉันเจ็บช้ำน้ำใจเหมือนว่าฉันเป็นตัวทำให้เกิดเรื่องอีก ฉันนั่งรถไปน้ำตาก็ไหล

พรากได้ยินเขามาพูดอย่างนี้อีกก็น้อยใจมากอยากจะตายให้มันพ้นๆฉันก็เลยกระโดดลงจากรถมอเตอร์ไซค์หงายหลัง หางตามุมข้างซ้ายถลอกมีเลือดออกด้วย แล้วยุทธ์ก็ลงมาจากมอเตอร์ไซค์มาดูแล้วก็เขาโกรธมาก เราก็ทะเลาะกันจนฉันร้องไห้อีก ตอนนั้นฉันยิ่งเกลียดเขากับแม่เขาเข้าไปอีก พอตอนเย็นเขากลับมา เราก็คุยกันไม่โกรธกันแล้ว

หลังจากที่ฉันย้ายไปอยู่บ้านเขา ฉันก็ไม่กล้าที่จะไปปรึกษาอะไรกับพวกญาติๆอีก เพราะฉันคิดว่าต่างคนต่างมีปัญหาของตัวเอง ฉันคิดว่านี่เป็นทางที่ฉันเลือกเอง ไม่อยากให้ใครมารับรู้ให้อับอาย ญาติพี่น้องแต่ละคนก็มีปัญหาชีวิตปัญหาครอบครัวอยู่แล้วจะมีใครมาช่วยฉันได้ พูดให้เขาฟังก็เท่านั้น ถ้าใครไม่มาเจออย่างเราก็คงไม่รู้สึก แต่ยังไงฉันก็จะพยายามทำให้ดีที่สุด

ชีวิตคู่และงานสังคมสงเคราะห์ที่อมก๋อย[114]

ประมาณปลายปี 2542 ยุทธ์ก็ได้ไปสมัครเป็นครูดอย[115] แล้วก็ได้พาฉันไปด้วย ตอนนั้นเป็นช่วงหน้าหนาว มันหนาวมากเลยเพราะเราได้เอามอเตอร์ไซค์ขี่ฝ่าลมหนาวไปที่อมก๋อย ไปถึงได้พักนึง ก็ต้องกลับเข้าเชียงใหม่เอามอเตอร์ไซค์ไปคืนเพราะรถมีปัญหาไม่มีทะเบียนถูกต้องตามกฎหมาย ก็เลยไปหาซื้อรถมอเตอร์ไซค์อีกคัน แล้วก็ขี่ไปกันสองคน กว่าจะหารถได้ออกเดินทางจากเชียงใหม่ก็บ่ายสามแล้ว ขี่ไปถึงอมก๋อยก็ค่ำ ขณะกำลังเดินทางเข้าเขตอำเภออมก๋อย รถก็เกิดเสียขึ้นมา ต้องเอาไปซ่อมที่ร้านเสียเวลาเป็นชั่วโมงเลย พอซ่อมเสร็จ วิ่งไปได้พักนึงก็เสียอีก ตอนนั้นรู้สึกว่าการเดินทางครั้งนี้มันแย่มากเลย คืนนั้นก็เลยต้องไปขอพักค้างที่หมวดการทางอมก๋อย วันรุ่งขึ้นบริษัทก็มารับรถกลับและให้รถฮอนด้า NSR ให้มาขี่แทนไปก่อนเพราะซ่อมให้ไม่เสร็จ และยุทธ์ก็ไม่อยากลางานหลายวัน

ในที่สุด การเดินทางของฉันกับเขาก็ไปถึงอมก๋อยและไปถึงแม่ตื่นสักที แต่ที่ไหนได้ฉันกับเขาต้องเผชิญมรสุมที่หนักมากคือเราต้องขี่รถเดินทางไปตามถนนลำพังสองคนเพราะครูคนอื่นๆเขาขึ้นไปกันก่อนหน้านี้แล้ว เราไม่รู้จักหนทางเลย ต้องคอยถามทางชาวบ้านตลอดซึ่งฟังรู้เรื่องบ้างไม่รู้เรื่องบ้าง กว่าจะไปถึงหมู่บ้านปรอโกนั้นเราต้องเจอกับถนนลูกรังที่เป็นฝุ่นเป็นทรายหนามากและก็แคบด้วย ทำให้การขับขี่เป็นไปอย่างยากลำบากมาก ยิ่งไปกว่านั้นนะคะ เราได้เอารถฮอนด้า NSR ไปใช้ในที่แบบนั้น คิดผิดมากเลยค่ะ(เพราะเป็นรถที่มีดอกยางสำหรับวิ่งทางเรียบโดยเฉพาะล้อจึงไม่เกาะถนนที่เป็นฝุ่นทราย ทำให้รถแฉลบล้มตลอดเป็นสิบครั้ง) บางครั้งเราก็หลงทาง แถม

---

[114] อมก๋อย เป็นอำเภอๆหนึ่งในเขตจังหวัดเชียงใหม่ อยู่ห่างจากอำเภอเมืองเชียงใหม่ไปทางทิศใต้ประมาณสองร้อยกิโลเมตร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าเขาสูงและทุรกันดาร

[115] เรียกอย่างเป็นทางการ คือ ครูอาสาสมัคร เป็นครูอัตราจ้างปีต่อปีของกรมการศึกษานอกโรงเรียน

ยางแบนอีกต่างหาก โชคดีมีคนช่วยปะยางให้ มีถนนอยู่บางช่วงที่ขี่รถขึ้นไม่ได้ ฉันก็ต้องลงไปเข็นเอง แถมไม่พอต้องแบกของไว้เยอะมากทั้งข้างหน้าข้างหลัง บางครั้งก็หิวน้ำมากแต่ก็ต้องทนจนใกล้จะถึงที่ที่เราจะไป เพราะผ่านหมู่บ้านมาหลายหมู่บ้านจนถึงหมู่บ้านที่ใกล้ที่สุดแล้ว เราก็ดีใจมากเพราะชาวบ้านบอกว่าอยู่แค่อีกเทือกเขาก็จะถึงแล้ว แต่ที่ไหนได้เราก็หลงทางเลยผ่านทางที่จะไปหมู่บ้านปรอโก เพราะสื่อสารกันกับชาวบ้านที่เจอข้างทางก็เลยหลงทางไปจนขี่รถไปติดหล่มอยู่ที่ทางหลิ่งลงใกล้ลำห้วย ก็เลยตัดสินใจว่าจะค้างในป่า เพราะตอนนั้นก็เย็นมากแล้ว ฟ้าก็มืดลงเรื่อยๆ ถ้าไม่รีบตัดสินใจก็จะทำอะไรไม่ได้ ตอนนั้นที่สำคัญที่สุดคือเตรียมที่นอนให้เรียบร้อยและปลอดภัยจากสัตว์หรือแมลงและต้องสุมไฟไว้เพื่อกันสัตว์เลื้อยคลาน คืนนั้นอากาศหนาวมากเพราะเป็นหุบเขาและป่า มันหนาวจนทำให้ฉันไม่ได้นอนทั้งคืนเลย บางครั้งก็สุดแสนจะหิวน้ำก็ต้องจิบยาแก้ไอแทน เพราะน้ำห้วยที่อยู่ใกล้ๆนั้นมันขุ่นและสกปรกมาก เพราะชาวบ้านเลี้ยงควายไว้ใกล้กับห้วย พอตอนเช้าฉันก็ไปล้างหน้าแปรงฟัน ทำกับข้าวง่ายๆให้ฉันกับเขาทานรองท้องกันไปก่อนและเตรียมตัวเดินทางต่อ แต่เราไม่ได้เอามอเตอร์ไซด์ไปด้วยนะเพราะมันติดหล่มอยู่ เข็นไม่ไหว ก็เลยต้องเดินไป ระหว่างที่เดินทางก็เจอชาวบ้าน เราก็ถามทางแต่ไม่รู้เรื่องอะไรมากเพราะพวกเค้าพูดไทยไม่ค่อยได้ จนกระทั่งในที่สุด เราก็ไปถึงหมู่บ้านปรอโกจนได้

จากนั้น เราใช้ชีวิตอยู่ที่นั้นทั้งเดือน ก็ได้สอนให้เด็กที่นั่นรู้จักอะไรตั้งหลายอย่าง เช่น การใช้ภาษาไทย การแปรงฟัน การปลูกผักสวนครัว ชาวบ้านที่นั่นน่าสงสารมาก เพราะไม่ค่อยจะมีอะไรกินกันและก็ขาดแคลนเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มต่างๆ ทำให้ฉันรู้สึกว่าต้องช่วยชาวบ้านนะ พอสิ้นเดือน ตอนกลับฉันก็ต้องเจอกับความยากลำบากอีกเพราะเราต้องเอารถไปคืนบริษัท ช่วงขณะเดินทางกลับยุทธ์ก็ได้ประสบอุบัติเหตุรถแฉลบชนต้นไม้ ทำให้รถเสียเป็นช่วงๆ อากาศก็หนาวเย็นลงเรื่อยๆ เราก็ต้องขี่รถฝ่าไป กว่าจะกลับถึงเชียงใหม่ก็สุดแสนจะหนาวจับใจ

เดือนถัดมา เราก็รับบริจาคเสื้อผ้าเก่าๆเพื่อที่จะเอาไปบริจาคได้มากพอสมควร คราวนี้ตอนเดินทางไปไม่ได้เอารถไปแต่นั่งรถเมล์ไปแทนและก็อาศัยรถชาวบ้านขึ้นไปแล้วเดินเท้าไปต่อ ตอนนั้นเอาเสื้อผ้าไปเยอะเลยต้องให้ชาวบ้านมาช่วยขนของไป ชาวบ้านที่ปรอโกดีใจมากที่จะมีเสื้อผ้าใส่กัน พอเอาไปถึงคืนนั้นเราก็ทำการแจกทันทีเลย

แต่อยู่ในหมู่บ้านปรอโกก็มีเรื่องให้ทะเลาะกันกับยุทธ์อีกเพราะยุทธ์ไม่ค่อยสนใจฉันเลยเฉยเมย และชอบตะคอกใส่ทั้งที่ฉันก็ทำงานเหนื่อยเหมือนเขา แถมทะเลาะกับฉันแล้วเขายังเอาเรื่องที่ทะเลาะกันนี้ไปคุยให้ชาวบ้านฟังในวงเหล้าอีกทำให้ฉันเสียใจและโมโหมาก คืนนั้นฉันก็เลยดื่มเหล้าประชดผลสุดท้ายต้องอาเจียนตลอดทั้งคืนเพราะเหล้าที่ชาวบ้านต้มเองนั้นแรงมาก การอ้วกทั้งคืนมันทำให้ฉันทรมานมาก ไม่ได้หลับไม่ได้นอนและปวดหัวตลอด ยุทธ์ก็ต้องมาคอยดูฉันตลอด

ชาวบ้านก็ไม่สบายใจที่เห็นฉันเป็นอย่างนี้ รุ่งขึ้นฉันก็จับไข้ ฉันนึกในใจว่าถึงทะเลาะกันยังไงก็จะไม่กินเหล้าประชดอย่างนี้อีกแล้ว

แต่ช่วงเวลาที่อยู่กับชาวบ้านก็สั้นเหลือเกินเพราะยุทธ์ต้องมาเรียนต่อให้จบ ยุทธ์ก็เลยลาออกจากการเป็นครูดอยทำให้ฉันไม่ได้ไปที่นั่นอีกเลย แต่เราสองคนไม่เคยละความพยายามที่จะหาวิธีช่วยเด็กๆที่นั่น เพราะเราได้ไปสร้างโรงเรียนและบ่อปลาไว้แล้ว เราคิดว่าสักวันคงได้กลับไปช่วยเหลืออีก

ตอนนี้มาพูดถึงชีวิตในเมืองต่อ พอกลับมาถึงบ้านได้ไม่นาน ยุทธ์ก็ทะเลาะกับแม่รุนแรงซึ่งทำให้ฉันเกลียดแม่เขาเข้ากระดูกดำมากขึ้น เรื่องมันมีอยู่ว่า มีอยู่วันหนึ่งจำได้ว่าเป็นเดือนมีนาคม 2543 หลังจากที่ฉันกับยุทธ์กลับจากอมก๋อยมาอยู่บ้าน ฉันก็ซักผ้า ล้างจาน กวาดบ้านมาทั้งวันแล้ว แม่ก็มาเรียกใช้ฉันขึ้นไปโกยขี้ค่างบนแทงค์กรองน้ำ ฉันก็ปีนขึ้นไปบนแทงค์แต่เนื่องจากแทงค์มันสูงและลื่น ฉันก็เลยต้องปีนขึ้นทางหลังคา แม่มาเห็นฉันยืนอยู่บนหลังคาแกก็บ่นว่าปวดหัวขึ้นมาทันทีเพราะแกว่าฉันเป็นผู้หญิงแล้วมาขึ้นหลังคาบ้านค้ำหัวแกซึ่งมีครูอยู่อย่างนี้มันไม่ถูกต้อง แกชักสีหน้าบ่นว่าฉันใหญ่ ยุทธ์ก็ทนไม่ได้สุดจะทนก็เลยมาว่าแม่ว่า “เมียผมไม่ใช่คนใช้นะ” แม่ก็เลือดขึ้นหน้า ด่าว่า เอาข้าวของขว้างปาใส่ยุทธ์และทุบตียุทธ์ ยุทธ์ก็ปัดป้องแต่แรงไปหน่อยกลายเป็นผลักแม่ล้มลง แม่ก็ร้องไห้หาว่ายุทธ์ทำร้ายแล้วแกก็อาละวาดเอาไม้กูบ้านฟาดยุทธ์ ยุทธ์ไม่ยอมหลบฉันก็ดึงยุทธ์ให้หนีมาหน้าบ้าน แม่ก็ตามมาด่าว่าเป็นลูกอกตัญญูอย่างนั้นอย่างนี้ด้วยถ้อยคำหยาบคายและก็เอาหนังสือ โทรศัพท์ เอาขวดน้ำขว้างใส่ยุทธ์ ฉันก็พยายามเข้าไปแยก แต่ยุทธ์ไม่ยอมหลบและจ้องหน้าเถียงแม่ตลอด ฉันเอาตัวไปบังขวดน้ำให้ยุทธ์ ฉันก็เลยพลอยเจ็บไปด้วย เท่านั้นไม่พอแม่เขายังโทรศัพท์ไปแจ้งตำรวจเพื่อจะให้มาจับยุทธ์อีก โดยหาว่ายุทธ์ทำร้ายแก แต่ยุทธ์กับฉันขี่รถมอเตอร์ไซค์หนีออกไปจากบ้านก่อน ฉันไม่เคยเห็นแม่ของใครเป็นอย่างนี้เลย ในใจก็นึกสงสารยุทธ์เหมือนกันที่มีแม่แบบนี้ เพราะยุทธ์เป็นลูกที่เสียเปรียบพี่น้องทุกคนในบ้านเสมอ และแม่ก็จะลำเอียงเข้าข้างพี่ชายกับน้องสาว แม้ว่ายุทธ์จะเป็นลูกคนโปรดของพ่อแต่พ่อก็ไปทำงานอยู่ที่แม่ฮ่องสอน และหย่ากับแม่เขาตั้งแต่เขายังเด็กแล้ว

หลังเหตุการณ์วันนั้น ยุทธ์กับฉันก็เลยตัดสินใจไปอยู่กับพ่อที่แม่ฮ่องสอนชั่วคราว ที่แม่ฮ่องสอนตอนนั้นเราทะเลาะกันด้วย ฉันร้องไห้เสียใจมากก็เลยเอาเชือกผูกคอตัวเองกับขื่อแล้วกระโดดลงมา อยากจะตายไปเสียให้พ้นๆ แต่ยอดก็มาเอาฉันลงเสียก่อน เลยทำให้คอของฉันเป็นรอยเขียวเจ็บอยู่พักนึง

หลังจากอยู่แม่ฮ่องสอนกับพ่อเขาสักระยะหนึ่ง เราสองคนก็กลับมาอยู่ที่บ้านแม่อย่างเดิม เพราะยุทธ์ยังต้องเรียนไม่จบ ยังจำเป็นต้องเข้าไปศึกษาค้นคว้าในมหาวิทยาลัยอยู่ แต่พ่อเขาก็ดีกับเรา ให้เงินเราใช้เยอะแต่ถึงอย่างไรแกก็ไม่เข้าใจและมักจะพูดอยากให้ยุทธ์ไปทำงานด้วยเรียนไป

ด้วย ฉันเองก็อยากจะช่วยยุทธ์อธิบายว่ามันเป็นเรื่องยาก เพราะเคยลองหลายครั้งแล้วก็ต้องลาออกกลางคัน

จากแม่ย่องสอน เราก็กลับมาที่เชียงใหม่อีกครั้ง ยุทธ์ได้ไปสมัครสอบทำงานที่ อบต.[116] ซึ่งอยู่ในเมืองใกล้บ้านขึ้นมาหน่อยและก็ได้ทำงานที่นั่น ช่วงนั้นฉันก็อยู่บ้านทำงานบ้านและก็เรียนภาษาญี่ปุ่นด้วย และก็ไปช่วยน้าขายน้ำเต้าหู้ด้วย ช่วงนั้นชีวิตฉันไม่เหนื่อยมาก และทุกเดือนก็จะมีเงินใช้บ้าง จนกระทั่งยุทธ์ลาออกจากงานที่ อบต. เพราะเขาไม่มีเวลาเรียนเลย และฉันก็ได้งานเป็นพนักงานเสริฟที่โรงแรมวารินาด้วย[117] นับแต่นั้นฉันก็เลยกลายเป็นฝ่ายออกไปทำงานที่โรงแรมวารินามาเรื่อยๆ

ชีวิตพนักงานเสริฟ

งานที่วารินาเหรอ ก็สบายไม่เหนื่อยถ้ามีความอดทนเสียอย่าง แต่ช่วงแรกๆนี่ก็เอาการนะ เพราะไม่รู้จักงานและคนที่นั่นเลย ก็มีการถูกนินทาบ้าง ตอนนั้นรู้สึกเหนื่อยใจมาก เกือบจะลาออกแล้ว แต่ด้วยความที่เราคิดว่าถ้าเราออกมาแล้วจะทำอะไร ไม่มีเงินไม่มีงานแล้วจะอยู่ได้เหรอ จึงเริ่มปรับตัวให้เข้ากับงานและเพื่อนร่วมงาน บางครั้งก็ท้อใจว่าเราไม่เก่งภาษาอังกฤษทำให้สื่อสารกับแขกลำบาก ก็รู้สึกว่าต้องทำอะไรสักอย่าง ก็เลยศึกษาตำราเมนูอาหารที่เป็นภาษาอังกฤษโดยท่องและจำให้มาก และให้ยุทธ์เขาช่วยสอน ก็เริ่มรู้สึกดี การทำงานเริ่มคล่องขึ้น ตอนนั้นเรียนภาษาญี่ปุ่นด้วยและก็เรียน มสธ.[118] สาขานิติศาสตร์ด้วย เหนื่อยใจ เหนื่อยกายมากเพราะต้องรับภาระเยอะ แถมต้องส่งเงินกลับบ้าน กลับถึงบ้านก็มีงานบ้านอีก ล้างจาน ซักผ้า กวาดบ้าน ทำกับข้าวเหนื่อยมาก สุดจะพรรณนาเลย ถ้าใครไม่เจอสภาพอย่างนี้จะไม่รู้ ต้องเจอกับตัวเองถึงจะซึ้งเลย บางช่วงเราก็ทะเลาะกันบ่อย ด้วยเพราะนิสัยเราสองคนเป็นคนทิฐิ และฉันก็เป็นคนอารมณ์ร้อน ขี้หึง และอีกหลายอย่างด้วยก็เลยทำให้ฉันไม่มีความสุขมากนัก

แรกที่ฉันได้ไปสมัครงานที่โรงแรมวารินา ไปเขียนใบสมัครไว้ประมาณห้าวัน เขาก็ได้โทรมาบอกให้มาสอบสัมภาษณ์ ตอนนั้นที่มาสัมภาษณ์ครั้งแรกที่นัดไม่เจอเพราะคนสอบสัมภาษณ์ออกไปธุระฉันจึงต้องกลับบ้านก่อน พออีกวันเขาก็โทรไปบอกให้มาฉันจึงมาคุยกับซุปเปอร์ (Supervisor) เขาก็บอกตกลงรับแล้วนะ เงินเดือนเท่าไร ทำงานกี่โมงออกกี่โมง แล้วพร้อมเมื่อไหร่

---

[116] อักษรย่อขององค์การบริหารส่วนตำบล

[117] ผู้วิจัยเป็นคนแนะนำให้เธอไปสมัครในตำแหน่งพนักงานเสริฟเพราะเห็นว่าเธอมีบุคลิกดี มีความรับผิดชอบสูง ที่ทำงานก็ใกล้บ้าน มีเวลาทำงานเป็นกะทำให้เธอควบคุมเวลาได้ดีขึ้น มีสวัสดิการ มีเงินเดือนประจำให้อย่างค่อนข้างมั่นคง น่าจะดีกว่างานรับจ้างญาติๆขายน้ำเต้าหู้

[118] อักษรย่อของ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

วันแรกของการทำงาน ตื่นเต้นเล็กน้อย ไม่ได้แต่งหน้ามาด้วย[119] ฉันไม่รู้จะทำอะไรก็เดินเข้าไปถามผู้หญิงคนหนึ่งว่ามีอะไรให้ช่วยไหม ผู้หญิงคนนี้ก็ว่าไม่รู้จะบอกยังไง แต่ผู้ชายคนหนึ่งก็ได้พาฉันไปหางานทำอยู่ด้านหลัง ช่วงนั้นก็เริ่มมีคนเข้าเวรมาก็มีการทักทายแนะนำตัวแซวกันบ้างก็รู้สึกเป็นกันเองมากขึ้น

ช่วงวันแรกวันที่สองก็สนุกดี เพราะกำลังรู้จักก็เม้าท์กันเต็มที่ พออีก 2-3 วันไปก็มีการบ่นว่าเราทำงานไม่ค่อยเป็น ก็เฉยๆ จากวันก็เป็นอาทิตย์ ฉันก็ยังไม่เก่งเรื่องงานขึ้นทำให้พนักงานหญิงคนหนึ่งเกิดไม่ชอบเพราะเขาคิดว่าเราเฉื่อยชา ซื่อบื้อ เอามาเถียงกัน แต่เราก็ไม่สนใจเพราะตอนนั้นฉันยังไม่รู้งานมาก แต่ฉันก็เป็นคนขยันทำงานไม่เคยหยุดทำ มีอะไรก็ทำไปจนสุดท้าย อดไม่ได้ ก็เลยทำในสิ่งที่เขาคิดว่าเราทำไม่ได้ เช่น รับออร์เดอร์เอง คุมสนุกเกอร์ ช่วงนั้นได้ทิปมาแขกก็จะให้ฉันมากเพราะฉันดูแลแขกดี แขกบางคนก็ชอบแกล้งฉัน ฉันก็โมโหเหมือนกัน แต่เป็นหน้าที่ พอช่วงหลังก็เริ่มรู้จักคนมากขึ้น ก็เริ่มสนุกขึ้น อาหารการกินที่โรงแรมเลี้ยง ช่วงแรกรู้สึกอร่อยและชอบมาก กินจนจะเป็นหมูอยู่แล้ว พอหลังๆก็พยายามลดความอ้วนอยู่

ทำงานที่วารินก็ได้เปลี่ยนกะอยู่บ้าง บางครั้งก็ได้ไปช่วยงานเลี้ยง บางครั้งก็ได้ทำ OT (Over Time) ก็รู้สึกชอบมากกว่างานอื่นๆที่เคยทำมา ได้เงินเดือนมากกว่าและมีวันหยุดด้วย จึงได้ส่งเงินกลับบ้านให้พ่อแม่ ซื้อเสื้อผ้าที่อยากได้และส่งให้น้องด้วย ทุกวันนี้รู้สึกภูมิใจมากที่ทำได้ดี ขณะเดียวกันฉันก็มีครอบครัวหรือสามีนั่นแหละงานที่ทำฉันก็ว่าหนักหนาแล้วนะ แต่ฉันกลับต้องไปทำงานบ้านอีก เช่น ล้างจาน กวาดบ้าน ซักผ้า ทำกับข้าว ช่วงนั้นยังต้องเรียนภาษาญี่ปุ่น มสธ. และไหนต้องท่องตำราเมนูอาหารของวารินาด้วย ทำให้ฉันทั้งเหนื่อยและท้อแท้สับสน ลำบากมากค่ะ แต่ก็อดทนทำงานที่วารินามาเรื่อยๆ ปัญหาก็มีเรื่องที่ใช้ภาษาอังกฤษไม่เก่ง ส่วนด้านอื่นๆก็ไม่มีอะไร มีอยู่ครั้งหนึ่งฉันเกือบจะลาออกเพราะรู้สึกว่าไม่ไหวแล้ว แล้วทำอะไรก็ไม่ค่อยเป็น แล้วก็มีคนที่ไม่ค่อยชอบก็มี แต่จนแล้วจนรอดก็ไม่ได้ลาออก ทุกวันนี้ก็ทำงานอยู่ที่นี่ได้เกือบปีแล้ว แต่ก็ยังเก็บเงินไม่ได้เพราะรายจ่ายเยอะเหลือเกิน

บทส่งท้าย : อคติต่อผู้หญิงชาวเขาและชีวิตคู่ในปัจจุบัน

ชีวิตในตอนเด็กของฉันไม่เจอใครที่มีอคติว่าเราเป็นชาวเขาเลย เมื่อลงมาเรียนในเมืองเชียงรายที่โรงเรียนสหวิทยศึกษาก็ไม่มี เพราะว่าทุกคนในโรงเรียนล้วนแต่เป็นชาวเขาทั้งสิ้น มีอยู่

---

[119] แต่ไหนแต่ไร ผึ้งทำงานไม่เคยแต่งหน้าเลย งานที่โรงแรมเป็นครั้งแรกที่เธอต้องแต่งหน้าตามธรรมเนียมของโรงแรม

6-7 เผ่า จึงอยู่ร่วมกันในโรงเรียนอย่างไม่มีอคติ แต่พอฉันมาเรียนต่อที่ กศน.แม่ริม เพื่อนๆทุกคนก็ไม่มีใครรู้ว่าฉันเป็นชาวเขา จึงไม่เจออคติจากใคร

ตอนไปทำงานโรงงานที่นครปฐมก็ไม่มีอคติในเรื่องนี้ เพราะทุกคนที่ทำงานล้วนแต่เป็นชาวบ้านที่ทำงานเพื่อหารายได้ไปวันๆ เขาจึงไม่มาอคติอะไรกับฉัน แต่ฉันถูกกดขี่จากนายจ้างด้วยความที่ฉันเป็นเด็กอายุยังน้อยเลยถูกใช้งานมากกว่าความเป็นจริง เช่น ให้ทำงานเยอะและบ่อยครั้งต้องยกของหนัก และถูกกดขี่เรื่องเงินเดือนเพราะฉันเรียนมาน้อย

พอมาช่วยขายเต้าหู้ที่ตลาดบูรพา ก็ไม่เห็นมีใครมาอคติกับชาวเขา เพราะแถวนั้นจะมีชาวเขาเผ่าม้ง และ เผ่าเย้าอยู่มากพอสมควรและพวกเขาก็มีอาชีพที่ทำออกจะมั่นคง เช่นมีม้งที่ทำกิจการเย็บผ้า ขายผ้า ซึ่งเขาก็รับคนงานเยอะพอสมควรและก็มีคนงานที่เป็นคนเมืองไปทำด้วย ส่วนชาวเขาเผ่าเย้าก็ทำมาค้าขายเต้าหู้ ซึ่งคนเมืองส่วนใหญ่ยังอยากทำเต้าหู้เป็นบ้าง และที่สำคัญพวกคนเมืองในตลาดก็เป็นคนที่ทำมาหากินธรรมดาในตลาดจึงไม่มีใครมานั่งคิดเสียเวลามาอคติกับชาวเขาหรอก เพราะเขาต้องทำมาหากินและเขารู้อยู่ว่า ชาวเขาก็มีการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีมากขึ้นเรื่อยๆ เช่น มีกิจการเป็นของตัวเองและส่งลูกให้เรียนสูงๆ ซึ่งก็มีตัวอย่างอยู่เยอะ ลูกชาวเขาหลายคนก็จบปริญญาตรี รุ่นพี่ที่ฉันรู้จักคนหนึ่งซึ่งเป็นคนเย้าเขาก็เรียนปริญญาโทอยู่ที่กรุงเทพและก็ยังพูดภาษาญี่ปุ่นได้เก่งมากด้วย

แต่พอมาอยู่โรงแรมวารินา มีชาวเขาเข้ามาประชุมที่โรงแรม เพื่อนร่วมงานของฉันและแขกของโรงแรม(บางส่วน)มองว่าเป็นตัวตลกเพราะการแต่งกายและกิริยาท่าทางชวนให้เขารู้สึกตลกและเขาว่าชาวเขาพูดไม่ชัด มีอยู่ครั้งหนึ่ง มีม้งกับลีซูหลายร้อยคนมาประชุมบริษัทขายตรงประเภทอัญมณีแล้วใส่เสื้อสูทแต่ใส่รองเท้าแตะ เวลาขึ้นลิฟท์ชาวเขาเหล่านี้บางคนก็ถอดรองเท้าเอาไว้หน้าลิฟท์ (คงเพราะพวกเขาคิดว่าเวลาจะขึ้นไปข้างบนโรงแรมก็เหมือนกับขึ้นไปบนบ้านคนอื่นที่แขกควรจะต้องถอดรองเท้าเพื่อเป็นการแสดงความสุภาพ ไม่ให้บ้านเค้าเปื้อนขี้ฝุ่นที่ติดมากับรองเท้า) เพื่อนร่วมงานและใครต่อใครในโรงแรมเห็นเข้าก็หัวเราะ ฉันก็ขำตามไปด้วยแต่ในใจก็นึกสงสารในความไม่รู้ของชาวเขาพวกนั้น ส่วนตัวฉันนั้น ส่วนใหญ่แขกคิดว่าฉันมาจากพม่าบ้าง เป็นจีนฮ่อบ้าง บางครั้งก็คิดว่าฉันเป็นม้ง แต่พอฉันบอกว่าเป็นชาวเขาเผ่าเมี่ยนก็ไม่มีใครว่าอะไร แขกบางคนก็ชอบ แต่ส่วนใหญ่จะดูไม่ออกนึกว่าเป็นคนจีนหรือลูกครึ่งบ้าง เว้นแต่คนที่รู้จักชาวเขาดีจริงๆ เขาก็จะดูออก

ที่วารินานี่ ฉันก็เจอเพื่อนร่วมงานดูถูกชาวเขาให้ได้ยินได้ฟัง โดยส่วนตัวแล้วก็ไม่ค่อยเจอเพราะตัวเราพิสูจน์ความสามารถในงานแล้ว เราก็สูสีกับคนอื่นเขา หรือไม่เราก็อาจเหนือกว่าเขา ทั้งที่ฉันเป็นคนขยันและจริงใจกับทุกคน ไม่มานั่งนินทาคนโน้นคนนี้เหมือนเพื่อนหลายคนที่ทำงานที่โรงแรม และยังให้ความช่วยเหลือเมื่อพวกเขาลำบากได้ แต่พวกเขากลับดูถูกโดยการเอาชาวเขามา

เล่าเป็นเรื่องตลกมากกว่า หรือแกล้งทำเป็นพูดไม่ชัด และว่าชาวเขาสกปรก เป็นพวกขายยาเสพติด อะไรประมาณนั้น ทั้งที่ผู้หญิงคนเมืองบางคนมีสามีเป็นชาวเขาก็มี ที่โรงแรมก็มีแคชเชียร์มีสามีเป็นลีซู พนักงานโรงแรมหลายคนก็เป็นพวกไทยใหญ่ ก็ไม่เห็นมีใครว่าอะไรมากมายแม้ว่าจะมีการแซวกันอยู่บ้าง การมีสามีเป็นชาวเขาอาจจะดีกว่าเอาสามีคนเมืองบางคนที่ไม่เอาถ่าน ไม่เหมือนคนชาวเขาที่ส่วนใหญ่จะ ซื่อสัตย์ จริงใจ และขยันขันแข็งก็ได้

ในระหว่างทำงานที่วารินาตั้งแต่เดือนกุมภา 2544 เป็นต้นมา ฉันมักจะถูกเอาเปรียบจากการทำงาน เช่น พี่ๆที่อยู่แผนกล้อบบี้จะเรียกใช้เราไปทำงานโน่น ทำงานนี่ให้เขาบ่อยๆ ไม่ว่าจะเป็นเบิกของ ยกของ ทั้งที่เราอยู่แผนกคอฟฟี่ช้อป และในแผนกคอฟฟี่ช้อปเอง เพื่อนร่วมงานผู้ชายก็ชอบเอาเปรียบโดยการอู้งาน ทั้งที่ฉันเป็นผู้หญิงคนเดียวในแผนกในกะบ่าย แต่พวกเขากลับปล่อยให้เราทำงานคนเดียวเสียส่วนใหญ่ ส่วนใหญ่ฉันต้องยืนขาแข็งเฝ้าอยู่หน้าประตูเพื่อรอเปิดปิดประตูให้แขก คอยเสริฟอาหารและเครื่องดื่ม บางวันฉันก็ต้องไปช่วยคุมสนุกเกอร์ ถ้าโชคดีเราก็ได้ทิปมือ(ทิปเป็นรายบุคคล)เยอะ แรกๆเราจะไม่โต้ตอบ แต่หลังๆเริ่มจะหมดความอดทน ก็มีการโต้ตอบบ้าง เช่น ถ้าเขาจะใช้เราเราก็บอกว่าไม่ว่าง บางทีเราก็แกล้งทำเป็นไม่ได้ยิน แกล้งปวดท้องบ้าง ปวดฉี่บ้าง เป็นต้น

และนับแต่ก้าวแรกที่เข้ามาอยู่บ้านยุทธ์ ฉันก็คงไม่เป็นที่ชื่นชอบของคนที่มีลูกสะใภ้เป็นชาวเขามากเท่าไรหรอก บางครั้งแม่ของยุทธ์ก็คงอายที่จะบอกใครต่อใครว่าลูกสะใภ้ฉันเป็นเย้า แถมแกยังมักจะใช้งานฉันมากด้วย โดยใช้งานสารพัดอย่างเมื่อแกคิดอยากจะใช้ โดยที่แกไม่คำนึงว่าเราจะว่างอยู่หรือเปล่า บางครั้งฉันกำลังล้างจานอยู่แกเรียกให้ไปหยิบของหรือไปทำอีกอย่างหนึ่ง บางทีฉันกำลังซักผ้าให้ยุทธ์ แม่ก็โวยวายเรียกฉันลั่นบ้านให้มาช่วยทำโน่นทำนี่ บางทีต้องไปบริการแขกของแกอีก

ด้วยความที่เห็นฉันเป็นเด็กและเป็นชาวเขา บางครั้งแม่เขาก็พูดอะไรไม่ถนอมน้ำใจฉันบ้างเลย นึกจะพูดหรือใช้ทำอะไรก็ไม่เคยคิด และแกชอบใช้ฉันไปส่งแกทำธุระ แกบอกว่าแป๊บเดียว ฉันก็เลยยอมไป ที่ไหนได้คะ ไปเป็นชั่วโมงๆทั้งที่ฉันก็มีธุระของฉันเหมือนกัน ยิ่งแต่ก่อนตอนฉันเข้ามาอยู่ในบ้านใหม่ๆ เวลาแขกไปใครมาที่บ้านแกก็จะบอกว่าฉันเป็นหลานสาวแทนที่จะบอกว่าเป็นลูกสะใภ้ จนฉันเสียใจและโมโหว่าตัวเองมาอยู่ที่นี่ในฐานะอะไร เป็นคนรับใช้ยังดีเสียกว่า ได้เงินเดือนด้วยและไม่ต้องถูกสับโขกด่ากระแนะกระแหน ตัวเราทำความดีกลับไม่มีใครเห็นใจแถมยังมาว่าอีก สามีก็ดีแต่มาพูดให้เราทำใจ แต่เขาไม่ใช่ฉัน จะมารู้สึกอะไรได้ เวลาที่เขาไม่อยู่บ้านเขาไม่รู้หรอกว่าฉันต้องโดนอะไรแย่ๆบ้าง ฉันรู้สึกเหมือนเขาจะชอบเข้าข้างคนในบ้านเขาทุกคนด้วยซ้ำ ในขณะที่กับฉันเขาบอกให้อดทน ให้คิดว่าทำดีได้ดี ฉันเองก็ไม่รู้จะทนทำดีไปได้ถึงเมื่อไร เพราะความอดทนของคนเรามันก็มีขีดจำกัดเหมือนกัน

ฉันเป็นทุกข์เกือบตลอดเวลาที่อยู่บ้านของสามี เกือบจะครบสามปีแล้วที่เมื่อฉันตื่นเช้าขึ้นมาก็ต้องมาล้างจานให้กับทุกคนในบ้านพร้อมๆกับซักผ้าและทำกับข้าวให้กินกันกับสามี สามีก็เอาแต่ทำงานอ่านหนังสือเขียนวิทยานิพนธ์ของเขาไป ฉันต้องมาคอยเอาอกเอาใจเขาตลอดเวลา ถึงเขาจะมาช่วยบ้างแต่ก็ช่วยฉันได้ไม่มากแถมยังสร้างความหงุดหงิดให้ฉันอีกเพราะเขาทำอะไรค่อนข้างเชื่องช้า ช่วยงานฉันได้ไม่ทันใจ พอตกบ่ายฉันก็ต้องไปทำงานที่โรงแรม บางครั้งก็คิดว่านี่มันนรกทั้งเป็นเจอแต่ปัญหาร้อยแปดเลย หรือไม่แม่เขาไม่ชอบเราหรือเปล่า? เรารู้ว่าแม่เขาไม่จริงใจกับเราหรอก คนเราถ้าจริงใจก็จะดูออก

หลายครั้งที่อยู่บ้านกับแม่เขาเราก็ต้องหาวิธีหลบหลีกเพื่อที่จะไม่ให้เกิดปัญหา หรือทะเลาะกับแม่สามี เพราะว่าบางครั้งไม่ว่าเราจะทำอะไรก็มีแต่เรื่อง จนภาระอาใจเกินจะทนอยู่กับแม่สามีได้เราไม่เคยได้อะไรจากการอยู่บ้าน บางครั้งเราก็ไม่มีอิสระในการทำอะไรที่ต้องการ เช่น อยากนั่งอ่านหนังสือเงียบๆ อยากออกไปหาน้ำแต่ก็ไปลำบากเพราะแม่ยุทธ์จะคอยถามตลอดและก็ฝากซื้อโน่นซื้อนี่ เราเลยรู้สึกว่าเราเหมือนคนอยากทำอะไรแล้วไม่ได้ดั่งใจ ทุกอย่างเราต้องยอมให้กับทุกคนในบ้าน ไม่ว่าจะเป็นยุทธ์ แม่เขา พี่ชายน้องสาวของเขาเราก็ยอม

คนที่เป็นสามีจะปกป้องหรือสามารถให้ความสุขกับเราได้หรือ ก็เปล่า! สามีคิดแต่งานของเขา การเรียนของเขาสำคัญกว่า มันก็ถูก คนเราก็ควรคิดถึงตัวเองมาก่อนที่จะคิดถึงคนอื่น ทุกวันนี้รู้สึกเก็บกดมาก อยากมีอะไรก็ไม่สามารถมีได้ เหมือนเอาชีวิตมาทิ้งไว้ ความเป็นส่วนตัวก็ไม่ค่อยจะมี อึดอัดมาก เหนื่อยใจ ทำไมฉันต้องมาเจอกับผู้ชายซึ่งกลายมาเป็นสามีและมาอยู่บ้านเขาอย่างนี้ ทำไมไม่คบกันดูสัก 2 – 3 ปีเพื่อดูกันให้ดีก่อน จึงขอเตือนผู้หญิงว่าอย่าได้ใจเร็วด่วนได้เสียกันก่อนจะลำบากในภายหลังนะคะ

ฉันได้พยายามนึกถึงในแง่ดีของการมาอยู่กับยุทธ์อยู่เหมือนกัน แต่นึกอย่างไรก็นึกไม่ออก ถามตัวเองก็ไม่รู้ว่าทำไมมาอยู่กับเขาทั้งๆที่มีแต่เรื่องและปัญหามากมายเข้ามาในชีวิตฉันกับยุทธ์เหมือนจะไม่มีอะไรดีขึ้นมาเลย แต่ที่อยู่มาจนถึงทุกวันนี้เพราะฉันไม่กล้าที่จะไปจากเขา คือว่าฉันมักถูกแม่ปลูกฝังในเรื่องที่ผู้หญิงควรมีสามีคนเดียว และการมีความอดทนอดกลั้นต่อสามีและแม่สามีเลยทำให้ฉันมีความอดทนที่จะอยู่กับยุทธ์ ฉันคิดว่าสักวันยุทธ์และแม่เขาจะเข้าใจถึงความรู้สึกและดีกับฉันมากขึ้น

และก็เป็นจริงเพราะทุกวันนี้ยุทธ์เขาเข้าใจและดีกับฉันมากขึ้นทุกวันทำให้ฉันรู้สึกมีกำลังใจในการต่อสู้ชีวิตร่วมไปกับยุทธ์ ส่วนแม่ของเขาก็เริ่มว่าฉันน้อยลงแต่ก็อาจมีเสียงบ่นแว่วมาบ้างบางครั้งบางคราว ส่วนเรื่องที่บ้านของฉันหลังจากที่ฉันได้พายุทธ์ไปพ่อกับแม่ในปีที่แล้ว แม่ก็อยากให้ยุทธ์ได้พาพ่อแม่ยุทธ์มาสู่ขอหรือหมั้นหมายกันให้เรียบร้อย ไม่เช่นนั้นเดี๋ยวชาวบ้านจะนินทาเอา แต่ยุทธ์บอกกับผึ้งว่าตอนนี้ยุทธ์ยังไม่มีเงินและกำลังเรียนอยู่ ยุทธ์อยากเรียนให้จบก่อน

แล้วค่อยมาว่ากันเพราะเรื่องหมั้นก็เป็นเรื่องใหญ่เหมือนกันซึ่งทางพ่อแม่ของยุทธ์ก็ต้องรับรู้ด้วย ฉันก็ไปเล่าให้พ่อแม่ฉันฟัง พ่อกับแม่ฉันก็ไม่ได้ว่าอะไรก็ได้แต่เงียบ ส่วนตัวฉันรู้สึกเสียใจที่ทำให้พ่อแม่ผิดหวังในตัวฉัน แต่ฉันก็คิดว่าฉันได้ทำดีที่สุดแล้ว

ถ้าพ่อแม่ไม่เห็นด้วยก็แล้วแต่ จะเอาอะไรมากกับฉัน เพราะทุกวันนี้ฉันก็ส่งเงินกลับบ้านแทบทุกเดือนและซื้ออะไรต่อมิอะไรไปให้ตลอด เช่น เตียงนอน เสื้อผ้า ทีวี ตอนนี้ฉันคิดว่าจะเก็บเงินไว้เยอะๆอีกหน่อยจะได้ซื้อรถปิคอัพไปให้พ่อสักคัน แต่ตอนนี้รายจ่ายของฉันกับยุทธ์เยอะมากแทบจะเอาตัวไม่รอดเลย ลำพังเงินเดือนฉันก็ไม่ได้มากมาย ถึงแม้ยุทธ์จะได้เงินทุนจากการทำวิจัยมาซึ่งก็สามารถทำให้ชีวิตช่วงหนึ่งของฉันกับยุทธ์ดีขึ้น แต่ก็เป็นเงินไม่มากนัก พอสิ้นเดือนมาก็เอาเงินไปจ่ายค่าน้ำค่าไฟให้แม่ยุทธ์ และก็ไปซื้อของใช้ประจำวันและค่าน้ำมันรถไปทำงานก็แทบจะไม่เหลือเงินแล้ว ถ้าบางเดือนยุทธ์ต้องถ่ายเอกสารมากหรือมีรายการซ่อมรถเงินก็มักจะช็อตก็ต้องไปหยิบยืมจากน้าฟองเป็นหลัก แต่ทุกวันนี้ฉันกับยุทธ์ก็พยายามที่จะใช้จ่ายอย่างประหยัดมากที่สุดเท่าที่จะทำได้เพื่อประคับประคองกันและกันไปจนกว่ายุทธ์จะเรียนจบมีงานทำ ซึ่งเราสองคนหวังว่าตอนนั้นเราจะสุขสบายกว่านี้

4.4 ชีวิตกับความหวังในอนาคต

อาชีพการงานในอนาคต

ฉันอยากจะมีงานที่ทำเป็นหลักเป็นแหล่ง หยุดวันเสาร์อาทิตย์ และไปทำงานเช้าไปเย็นกลับ แต่ต้องเป็นงานที่ไม่กดขี่เราเกินไป และอยากจะได้ที่ทำงานที่ใกล้ๆกับบ้าน จะได้ไปมาสะดวกพร้อมกับมีสวัสดิการคุ้มครองเราด้วย มีเงินเดือนค่อนข้างดี และเป็นงานที่เราจะสนุกกับงานได้หรือชอบที่จะทำ

ครอบครัวที่จะสร้างกับคนรัก

ก็อยากมีบ้านเป็นของครอบครัวเราเอง และมีรถปิคอัพ รถเก๋ง รถจักรยานยนต์ และรถถีบสักคันไว้ที่บ้าน มีลูกเป็นผู้ชายหนึ่งคน ผู้หญิงหนึ่งคน สามีมีงานทำ เราก็มีงานทำปกติ ช่วยกันเลี้ยงลูกด้วยตนเอง เพราะจะได้สนิทกับลูก จะได้ไม่เหมือนตอนนี้ที่เราไม่สนิทกับทางบ้านและพ่อแม่จะสั่งสอนลูกให้เป็นคนดีของสังคม สนับสนุนให้ลูกเรียนสูงๆ

ครอบครัวทางบ้านที่อยู่บนดอย

อยากกลับไปเยี่ยมแม่กับพ่อและน้องๆทุกปีเลย และจะส่งเงินกลับบ้านทุกเดือน จะให้เดือนละ 1,000 บาท ให้พ่อมีรถปิคอัพสักคันหรือมอเตอร์ไซค์เอาไว้ใช้ไปธุระได้ จะไม่ให้พ่อแม่ต้องลำบาก ให้ท่านทั้งสองทำไร่น้อยลง พออยู่พอกิน ไม่ให้เหนื่อยกับงานมาก แต่จะให้ครอบครัวมี

อะไรที่ทำบ้าง อยากให้น้องๆได้เรียนสูงๆ ครอบครัวมีกิจกรรมร่วมกันทุกปี จะได้อยู่พร้อมหน้าพร้อมตากัน

นิสัยใจคอ บุคลิกที่ตัวเองอยากจะมีในอนาคต

คือ อยากจะเป็นคนที่ใจเย็น พูดจาสุภาพมีกาลเทศะ มีเหตุผล ใจดีกับเด็กๆทุกคน ไม่ขี้โมโห ขี้น้อยใจ และจะลดความอคติและทิฐิลงบ้าง มีความตั้งใจจริงในการจะทำอะไรสักอย่าง ไม่ท้อแท้กับชีวิต ต้องสู้ให้ถึงที่สุด

เรื่องอื่นๆ

อยากจะตั้งกองทุนช่วยเหลือชาวเขาที่หมู่บ้านปรอโกซึ่งเป็นหมู่บ้านที่เคยไปสอนหนังสือให้พูดภาษาไทยได้ชัดขึ้น ส่งเสริมให้พวกเขาปลูกผักสวนครัว และปรับปรุงคุณภาพชีวิตของพวกเขาให้ดีขึ้น

4.5 คำอธิบายศัพท์ท้ายบท[120]

งานบ้าน

งานบ้านคืองานที่สังคมจำกัดไว้ว่าผู้หญิงต้องทำเป็นส่วนใหญ่ เช่น ต้องกวาดบ้าน, ล้างจาน, หุงข้าว, ทำกับข้าว, ซักผ้า และคอยดูแลความเป็นอยู่ของคนในบ้านไม่ว่าจะเป็นสามีหรือผู้อาวุโสในบ้าน งานบ้านเป็นงานที่จุกจิกและยู่จี้ที่สุด ต้องอาศัยความอดทนและความขยันมากๆ งานบ้านเป็นงานที่เราต้องทุ่มเวลาให้กับมันจริงๆ บางครั้งเราทำงานตามเวลาหรือมีงานที่ทำปกติอยู่แล้ว มันทำให้เราลำบากใจในการทำงานบ้านพ่วงด้วยเพราะเหนื่อยมาก ของแบบนี้ใครไม่เคยเจอเองจะไม่มีวันรู้สึก แต่ฉันรู้สึกมาก ซึ้งเลยคิดว่าแม่คงเหนื่อยเหมือนกัน ดีนะที่ฉันยังไม่มีลูก อยากให้ทุกคนไม่ว่าจะเป็นผู้ชายหรือผู้หญิงก็ให้ช่วยๆกันทำบ้าง ฉันยอมรับผู้ชายเป็นคนเห็นแก่ตัว แต่

---

[120] คำอธิบายศัพท์เหล่านี้ เป็นการให้ความหมายของผึ้งเอง ซึ่งผู้วิจัยนำมาเสริมให้ผู้อ่านเข้าถึงโลกของผึ้ง มุมมองและลักษณะการให้ความหมายต่อสิ่งต่างๆของผึ้งให้มากที่สุด เพื่อจะช่วยให้การวิเคราะห์โดยอาศัยกรอบคิดเป็นเครื่องมือในบทถัดไปได้อาศัยข้อมูลที่ใกล้เคียงกับวิธีคิดของเธอให้มากที่สุด การใส่คำอธิบายศัพท์ไว้ตรงท้ายบทนี้ เป็นความพยายามที่จะเชื่อมโยงโลกสองโลก คือ โลกแนวคิดทางวิชาการ(ของนักวิจัย) กับโลกแนวคิดในชีวิตประจำวันของ "ผึ้ง" ซึ่งเป็นทั้งผู้ร่วมวิจัยและเป็นกรณีศึกษา ซึ่งโลกทั้งสองดังกล่าวนี้อาจจะเหมือนหรือต่างกันก็ได้ ประเด็นจึงไม่ได้อยู่ที่ใครถูกใครผิด เพราะมันเป็นการสร้างทางสังคม(Social construct) ขึ้นมาโดยมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการเข้าถึง "ความจริงทางสังคม" ตามประเด็นการศึกษาและกรอบคิดที่ได้ตั้งไว้

ผู้หญิงมักจะปากร้าย บางครั้งที่ผู้หญิงเป็นแบบนี้เพราะเขา[121] เจอกับสภาพปัญหาแย่ๆมาเยอะ อะไรก็ไม่ได้ดั่งใจ ลองเปรียบดูกับผู้หญิงอีกด้านหนึ่งที่เขามีอะไรที่พร้อมและพอเพียงเขาจะไม่รู้สึกอิจฉาใคร และเขาก็สามารถแบ่งปันคนอื่นได้ เท่าที่ฉันเคยเจอทั้งคนอื่นและพบกับตัวเองฉันก็พอจะรู้ แม้กระทั่งแม่ฉัน เมื่อก่อนแม่จะไม่เป็นแบบนั้น แต่เดี๋ยวนี้แม่เหนื่อย แม่ไม่มีอะไร แม่ก็เป็นเหมือนกัน กลับมาเรื่องงานบ้านต่อ ผู้หญิงเคยเป็นเพศที่ทำงานบ้านมาตลอด แต่อีกต่อไปจะไม่เป็นอย่างนั้นแล้ว ทุกวัน ฉันต้องทำงานที่โรงแรมวาริน แต่ขณะเดียวกัน ฉันก็ต้องซักผ้า กวาดบ้าน จัดห้อง ล้างจาน และหาข้าวปลากิน ฉันยอมรับว่าเหนื่อย แบกรับภาระความรู้สึกทางบ้านที่เราคอยห่วงเสมอว่าจะลำบากกันมากไหม? บางครั้งฉันก็ท้อแท้มาก ก็ได้แต่คิดว่าอยู่ได้จนวินาทีสุดท้ายที่ไม่ไหวแล้วจริงๆ ฉันก็จะไป คือไปตามทางเดินชีวิตของตนเอง แต่ก็หวังไว้ว่าสภาพแวดล้อมและอะไรต่างๆจะดีมากขึ้น

เงิน

เงินคืออะไรนะ เหรียญหรือธนบัตร กระดาษที่ได้รับการตีตราว่าเป็นเงินไง ใช้ซื้อของกิน ของใช้ประจำวันไงล่ะ และสามารถซื้อของสมัยนี้ได้แทบจะทุกอย่างเลย ถ้าเป็นเมื่อก่อนอาจจะไม่แต่สมัยนี้ถ้าไม่มีเงิน เราแทบจะใช้ชีวิตอยู่ไม่ได้เพราะทุกอย่างก็ต้องซื้อ ฉันคิดว่าเงินตอนนี้คงสำคัญเท่าชีวิตเลยแหละ หรือคุณว่าไม่จริง ตอนนี้ทุกคนต้องทำงานก็เพราะเงินๆๆๆ กว่าจะได้เงินมาก็ต้องผ่านทั้งความทุกข์ ความเหนื่อยยาก และความสนุกมาพร้อมๆกัน ไม่มีใครที่จะทำงานที่สบายทั้งปี เงินคือพระเจ้า สามารถช่วยชีวิตให้คนอยู่รอดได้ มีเงินก็ดีสิ จะได้เอาไปทำได้หลายอย่าง เช่นช่วยเหลือคนที่ยากจนกว่าเรา

การแต่งงาน

คือการที่คนสองคนตกลงปลงใจที่จะแต่งงานอยู่กินด้วยกันโดยการจัดพิธีขึ้นมาเพื่อให้พ่อแม่ทั้งสองฝ่ายและญาติๆพี่น้องได้รับรู้และร่วมแสดงความยินดีแก่ทั้งสองคน และเป็นการให้เกียรติฝ่ายหญิง ซึ่งเปรียบเสมือนว่าเราสองคนได้ช่วยกันสร้างครอบครัวต่อไปในอนาคตข้างหน้า แต่สำหรับฉัน คิดว่าการแต่งงานนั้นเป็นการผูกมัดคนสองคนให้อยู่ด้วยกันมากกว่า ก็คือทำให้เลิกกันยากขึ้น

---

[121] "เขา" ในที่นี่หมายถึงผู้หญิง (บางครั้งผึ้งจะใช้สรรพนามแทนผู้หญิงว่า "เขา" หรือพูดง่ายๆคือ คำว่า "เขา" ในความเข้าใจของผึ้งใช้ได้กับคนทุกเพศ)

ลวนลาม

คือการกระทำของฝ่ายชายที่ล่วงละเมิดฝ่ายหญิงไม่ว่าจะเป็นร่างกายหรือด้วยสายตาที่มองเหมือนโลมเลียซึ่งเป็นการกระทำที่เขา[122] ไม่ชอบเลย และไม่ได้เต็มใจที่จะให้เขา[123] แตะต้องตัวฝ่ายหญิง

ดวง

คือชะตาชีวิตของคนเราที่ไม่ได้เจาะจงหรือตั้งใจจะให้เกิดขึ้นแต่มันเป็นเรื่องที่บังเอิญหรือชะตาฟ้าลิขิตเอาไว้ อาจเป็นด้วยความดี หรือความชั่วที่เราเคยกระทำไว้ ได้ส่งผลกันถึงชาตินี้

แฟน

คือผู้ชายที่เราไปไหนมาไหนด้วยกัน คอยห่วงใยดูแลเราและเป็นที่ปรึกษาเราได้ คุ้มครองและเอาใจใส่เราเสมอ เป็นคนที่ใกล้ชิดยิ่งกว่าพ่อแม่ มีความรู้สึกที่ดีให้กัน

รัก

รักแบ่งออกได้หลายด้าน เช่น รักพ่อ-แม่ คืออยากให้พ่อแม่อยู่อย่างสุขสบาย รักที่พ่อแม่ให้กำเนิดเลี้ยงดูเราจนเติบใหญ่ รักพี่-น้องคือรักที่เราอยากให้เขาก้าวไปมีชีวิตที่ดีและประสบความสำเร็จในชีวิต รักสามีคือรักที่เราจะอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข ช่วยเหลือและเป็นกำลังใจซึ่งกันและกัน รักนี้หวังให้ทุกคนก้าวหน้าในหน้าที่การงานฯลฯ

ฝังใจ

คือสิ่งที่เกิดขึ้นกับชีวิตเราไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่เลวร้ายหรือเรื่องที่ทำให้เรามีความสุข ความภูมิใจ เป็นอะไรที่เราจะจดจำอยู่ในใจตลอด เช่น ตอนเด็กนั้นน้องชายถูกถังน้ำมันเบนซินระเบิดใส่[124](เศร้าใจ) หรือตอนสมัยเป็นนักเรียนได้ร่วมกิจกรรมของโรงเรียนตลอด และได้เป็นนักกีฬาดีเด่นตลอดที่เล่นเกือบทุกปี (ภูมิใจ)

---

[122] ในที่นี้หมายถึงผู้หญิงที่ถูกลวนลาม

[123] ในที่นี้หมายถึงผู้ชาย

[124] ในตอนเด็กๆ น้องชายคนถัดจากเธอได้ไปติดเตากับเพื่อนอีกสองคน น้องชายเป็นคนที่เทน้ำมันเบนซิน แต่อีกคนรีบจุดก็เลยทำให้ไฟไกล้แกลลอนน้ำมันเบนซินมากเกินไปก็เลยเกิดระเบิด ไฟก็เลยลุกท่วมแขนและลำตัวของน้องชายจนกลายเป็นแผลเป็นฉกรรจ์มาถึงทุกวันนี้ ส่วนเพื่อนๆของเขาไม่เป็นอะไรมาก

สุภาพบุรุษ

คือผู้ชายที่มีน้ำใจให้การช่วยเหลือเมื่อเห็นสิ่งที่คนอื่นกำลังลำบากมาก และยื่นมือเข้าช่วย ไม่เลือกช่วยเฉพาะผู้หญิง แต่ควรช่วยคนทุกเพศทุกวัยเมื่อเห็นว่าควรช่วย เช่น เห็นคนแก่ยกของหนักหรือเมื่อเห็นรถของเขาเสียก็ควรเข้าไปช่วย ถึงช่วยได้ไม่มากก็น้อยแต่นั่นก็คือน้ำใจคน ไม่ควรนิ่งเฉย และที่สำคัญควรเป็นคนที่พูดจาไพเราะไม่หยาบคายและมีความเสียสละ

สุภาพสตรี

คือผู้หญิงที่รู้จักวางตัวให้ถูกกาลเทศะและรู้จักใช้คำพูดที่เหมาะสม มีน้ำใจที่งดงาม มีความดีอยู่ในตัว ไม่ทำตัวเกินเลย ไม่ให้ท่าผู้ชาย สำรวมไว้บ้าง รู้จักงานบ้านงานเรือนไว้บ้างไม่เสียหายแม้จะทำงานนอกบ้านก็ตาม เป็นคนที่มีความขยันขันแข็งในหน้าที่การงาน

บทที่ 5
บทวิเคราะห์

เนื้อหาในบทนี้ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้กรอบคิดที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นไว้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ โดยลำดับการวิเคราะห์ จะแยกออกเป็น 3 ช่วงเวลาที่ต่อเนื่องกัน ตามบริบทและเหตุการณ์สำคัญในชีวิตครอบครัวของผึ้ง โดยใช้การแบ่งในเนื้อหาเหมือนกับการแบ่งที่ผึ้งเป็นผู้เล่าในบทที่แล้ว คือ แบ่งเป็น ช่วงก่อนหน้าที่จะมาคบหากับคนรัก (พ.ศ. 2524–2541) , ช่วงที่คบหาและตัดสินใจอยู่กินกับคนรัก (พ.ศ. 2542), และช่วงที่มาอยู่กินกับคนรัก (พ.ศ. 2542–2545) โดยในแต่ละช่วงก็จะแบ่งออกตามพื้นที่ (Location) ต่างๆที่ผึ้งเข้าไปเกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยจะพยายามอธิบายพลวัตและความซับซ้อนของบทบาททางเพศสภาพของผึ้งที่เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในชีวิตครอบครัวที่เคลื่อนไหวไปตามพื้นที่ทางวัฒนธรรมในช่วงเวลาทั้งสามดังกล่าว ในขณะเดียวกัน ผู้วิจัยก็จะพยายามสะท้อนพลวัตของบทบาทเชิงโครงสร้างของรัฐที่ส่งผลต่อเพศสภาพและความสัมพันธ์เชิงอำนาจในชีวิตครอบครัวของเธอผ่านวาทกรรมการพัฒนา

ผู้วิจัยอยากจะทำความเข้าใจกับผู้อ่านก่อนว่า การจัดแบ่งหมวดหมู่อะไรต่อมิอะไรในบทนี้ มิได้หมายความว่า สิ่งเหล่านั้นจะแยกขาดจากกัน หรืออยู่ตรงกันข้ามกันโดยสิ้นเชิง ยกตัวอย่างเช่น โครงสร้างอำนาจรัฐ กับโครงสร้างอำนาจจารีต งานบ้านกับงานนอกบ้าน หรือ การเข้าถึงปัจจัยทางการผลิตกับการเข้าถึงปัจจัยในการบริโภค ต่างก็เป็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่ทับซ้อนผสมปนเปกันอยู่ แต่สำหรับการวิเคราะห์แล้ว จำเป็นต้องแยกแยะสิ่งเหล่านี้ออกมาเป็นส่วนๆชั่วคราว แล้วอธิบายให้เห็นความเชื่อมโยงของสิ่งเหล่านี้ ก่อนที่จะประกอบมันเข้าไปใหม่

เนื้อหาในบทนี้มิได้เป็นการวิเคราะห์เพียงลำพังของผู้วิจัย หากส่วนหนึ่งอยู่ภายใต้คำแนะนำพร่ำสอนของอาจารย์ที่ปรึกษาและกรรมการสอบวิทยานิพนธ์อีกหลายท่าน สำหรับผึ้งแล้ว นอกเหนือไปจากการที่เธอมีส่วนสำคัญยิ่งในการร่วมเขียนและตรวจสอบข้อมูลภาคสนามในบทก่อนๆ (และมีส่วนสำคัญในการให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยในการต้องตรากตรำทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้) เธอก็ยังอุตส่าห์เสียสละเวลามาร่วมตรวจสอบการวิเคราะห์ในบทนี้ด้วย อย่างไรก็ตาม ต้องขอย้ำว่าการวิเคราะห์ที่ได้นี้เป็นการอธิบายเฉพาะกรณีศึกษานี้เท่านั้น และผลการวิเคราะห์ก็ไม่ได้หมายความว่าจะเป็นคำตอบสำเร็จรูปที่จะคงอยู่ใช้เป็นมาตรฐานได้เสมอไป แต่ผู้วิจัยก็คิดว่า การศึกษาครั้งนี้ ด้วย

กรอบคิดและวิธีการศึกษา ตลอดจนการใช้ชีวิตร่วมกันอย่างเข้มข้นมาร่วมสี่ปีกับเธอ น่าจะช่วยให้งานศึกษาครั้งนี้ บรรลุวัตถุประสงค์และนำไปสู่ผลที่คาดว่าจะได้รับดังที่ผู้วิจัยตั้งไว้

5.1 การวิเคราะห์บทบาททางเพศสภาพของผึ้งก่อนมาคบหากับชายคนรัก (พ.ศ.2524–2541)

การวิเคราะห์ในช่วงแรกนี้ เป็นไปเพื่อพยายามตอบคำถามในการวิจัยข้อที่หนึ่ง ที่ถามว่า ตั้งแต่เด็กจนถึงวัยรุ่น เมื่อเธอยังมีความสัมพันธ์ทางการผลิตกับครอบครัว–เครือญาติ ในเงื่อนไขที่เธอยังเป็นลูก–หลานสาว ที่ยังไม่ได้แต่งงาน เธอมีบทบาททางเพศสภาพในลักษณะใด? เธอสร้างบทบาททางเพศสภาพในช่วงเวลาดังกล่าวอย่างไร?

บ้านบนดอย

แรกสุดคงต้องดูบริบทของหมู่บ้านที่เธออาศัยอยู่ก่อน โดยเฉพาะบริบทในระดับครัวเรือน เมื่อเราย้อนกลับไปดูเนื้อหาในบทก่อนๆก็จะพบบริบท (ในมุมมองของเธอ) ว่าสิ่งที่เธอเล่านั้น เป็นเรื่องที่มีพื้นฐานผูกติดกับอารมณ์ความรู้สึกที่มีต่อพ่อแม่พี่น้องและการทำงานภายในชุมชนเป็นอย่างมาก และงานที่เธอทำตั้งแต่เล็กเธอก็ไม่ได้มาแบ่งแยกว่านี่เป็นงานของผู้ชายหรือผู้หญิงไปซะหมดนะ (ซึ่งอาจจะมียกเว้นบางงานเช่นงานปักผ้า เพราะผู้ชายไม่ทำ หรืองานที่ต้องใช้ลักษณะทางกายภาพของผู้หญิงจริงๆ อย่าง การให้นมลูก อย่างนี้ ผู้ชายก็ทำไม่ได้ ผู้หญิงที่ยังเด็กอย่างเธอก็ทำไม่ได้) โดยทั่วไป งานในบ้านในไร่นาในสวน เธอสามารถช่วยงานได้หมด แม้จะไม่ได้เป็น "ตัวชูโรง" ในสังคมของเธอก็ตาม

ประเด็นที่เธอให้ความสำคัญกับการเล่าถึงงานหรือบทบาททางเพศสภาพของเธอโดยเชื่อมต่อกับอารมณ์ความรู้สึกและความเป็นอยู่ของคนในบ้านโดยเฉพาะพ่อกับแม่ตั้งแต่เธอยังอายุหกเจ็ดขวบนี้ เป็นประเด็นที่น่าสนใจ เพราะแสดงถึงว่าเธอมีความสำนึกในบทบาทของลูกสาวที่ต้องคำนึงถึงทุกข์สุขของคนในบ้านตั้งแต่เธอยังอายุน้อยๆ เรียกได้ว่า พอพ่อแม่เห็นว่าพอช่วยหยิบนั่นหยิบนี่ได้ก็จะใช้ ถ้าพออุ้มน้องไหวก็ให้อุ้ม ฝึกให้ทำงานตั้งแต่เล็ก ที่น่าสังเกตก็คือ เงื่อนไขของงานที่เธอช่วยทำนั้น เป็นงานที่อยู่ใกล้ชิดกับแม่และกลุ่มผู้หญิงในชุมชน ตรงนี้ น่าจะมีส่วนสำคัญในการอบรมบ่มเพาะ (Socialization) บทบาททางเพศสภาพแก่ตัวเธอในขณะนั้น อีกทั้งยังปูพื้นฐานให้กับการมีบทบาททางเพศสภาพของเธอในวันข้างหน้าอีกด้วย (ซึ่งต่อมาได้สร้างความขัดแย้งในตัวเองแก่เธอในภายหลัง ดังจะได้กล่าวต่อไป)

และเมื่อเรามองดูงานที่เด็กหญิงผึ้งตัวน้อยๆทำ จากคำอธิบายของเธอก็จะพบว่า แม้ว่าเธอจะเป็นเด็ก แต่เธอก็ไม่ได้รู้สึกว่าตัวเองถูกเอารัดเอาเปรียบอะไรมากมาย แถมยังมีความสุขดีอีกด้วย

(ทั้งๆที่ เมื่อมองจากภายนอก โดยดูโครงสร้างสังคมเป็นหลักจะพบว่าผู้ชายเป็นเพศที่ได้เปรียบกว่าผู้หญิงในการเข้าถึงปัจจัยการผลิต ซึ่งก็คือที่ดิน เงินตรา และทักษะในการติดต่อสังคมภายนอกก็ตาม) ในแง่นี้ เราจึงเริ่มเห็นเลาๆว่า ในสังคมที่ยึดชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) อย่างสังคมอิวเมี่ยน เด็กผู้หญิงตัวน้อยๆก็สามารถมีความสุขได้ ทั้งนี้น่าจะเป็นเพราะความเป็น Patriarchy ของสังคมอิวเมี่ยนมิได้เป็นอย่างที่นักสตรีนิยมซีกโลกตะวันตกกล่าวไว้ แต่กลับมีความยืดหยุ่นเป็นอย่างสูง และมีกรอบในการใช้อำนาจของผู้ชายไม่ให้แสดงออกในเชิงก้าวร้าวมากเกินไป จะเห็นว่า ผู้ชายที่เป็นที่ยกย่องว่ามีอำนาจในสังคมอิวเมี่ยน หาใช่ผู้ที่เกะกะระรานอิสตรีไม่ ตรงกันข้าม ผู้ชายที่สุขุม เยือกเย็น รู้จักควบคุมตัวเองต่อความเหนื่อยยากในการทำงานและต่อการแสดงอารมณ์โกรธเกรี้ยวไม่ว่าจะอยู่ในบ้านหรืออยู่นอกบ้านต่างหาก จึงจะถือว่ามีอำนาจอย่างแท้จริง

ดังนั้น จะสังเกตได้ว่า แม้ผู้ชายจะมีอภิสิทธิ์ต่างๆในที่ดิน ในทรัพย์สิน ในการได้โอกาสใช้เวลาพักผ่อนมากกว่า แต่ก็ไม่ใคร่จะมีการทะเลาะเบาะแว้งถึงขั้นตบตีทำร้ายร่างกายกัน และผู้ชายจะถูกประณามจากสังคมมากกว่าเมื่อใช้กำลังตอบโต้ผู้หญิงในแทบทุกกรณี ด้วยเงื่อนไขอย่างนี้ ทำให้ชีวิตคู่ของพ่อแม่ของเธอไม่สู้ทะเลาะเบาะแว้งกัน นอกจากนี้ส่วนใหญ่แต่ละบ้านก็ไม่ได้มีกฎระเบียบเข้มงวดอะไรกับเด็กๆอย่างพวกเธอนัก เด็กบางคนจึงขี้เกียจก็ได้ เอาแต่วิ่งเล่นเที่ยวเตร่ก็ได้ เด็กๆโดยทั่วไปจึงมีอิสรภาพในการทำงาน การคบเพื่อน การแสดงอารมณ์ความรู้สึกเป็นอย่างมาก

แม้ว่าเด็กผู้ชาย อย่างพี่ชายของเธอได้รับอิสรภาพในการเที่ยวเล่นมากกว่า ไม่ต้องทำงานมากมายเหมือนเด็กผู้หญิงอย่างเธอ แต่ที่น่าสนใจคือ เธอก็ไม่ได้อิจฉาอะไร ผู้วิจัยเห็นว่า ที่เธอไม่อิจฉาเด็กผู้ชายนั้นไม่ได้เป็นเพราะว่าเธอถูกอำนาจชายเป็นใหญ่ครอบงำให้ยอมรับสภาพการทำงานหนักอย่างเชื่องๆไม่มีสำนึก ตรงกันข้าม เธอรู้ตั้งแต่เด็กแล้วด้วยซ้ำ ว่ามันไม่เท่าเทียมกัน แต่ตัวเธอให้เหตุผลว่า ด้วยความที่เธอยังเป็นเด็ก ถึงจะรู้สึกถึงความไม่เท่าเทียมกันเหล่านี้ เธอก็ไม่ได้ติดใจที่จะเปลี่ยนแปลงแข็งข้อแต่อย่างใด คิดแต่ว่าเมื่อผู้ใหญ่เขาสั่งมา เธอเป็นลูกก็ต้องทำเพื่อตอบแทนบุญคุณ

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในครอบครัวของเธอ จึงเป็นความสัมพันธ์ที่มีลักษณะของการแบ่งงานกันทำอย่างไม่เท่าเทียมระหว่างผู้หญิงกับผู้ชาย น่าสังเกตว่า ความไม่เท่าเทียมกันในการทำงานระหว่างเด็กหญิงเด็กชาย (พี่ชายและน้องสาว) เป็นสิ่งที่ยอมรับได้ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะมีเรื่องบุญคุณมาค้ำจุนไว้อยู่ อีกส่วนหนึ่งเป็นเรื่องของเงื่อนไขของการทำงานที่ต่างกันของเด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชาย ไม่ได้เป็นข้อจำกัดในความพึงพอใจในการทำงานของเด็กผู้หญิงอย่างผิ้ง ซึ่งตรงนี้อธิบายได้ว่า ที่เธอรู้สึกพึงพอใจกับงานที่เธอต้องทำอยู่โดยไม่อิจฉาเด็กผู้ชายที่มีโอกาสไปเที่ยวเล่นมากกว่านี้ไม่ได้เป็นเพราะสำนึกที่ต้องเชื่อฟังและนับถือในบุญคุณของพ่อแม่แต่อย่างเดียว หากเป็นเพราะงานที่เธอทำอยู่นั้นไม่ได้แยกการคบหาสมาคมออกไป ตรงกันข้าม ไม่ว่าจะเป็นงานในบ้าน

หรืองานในไร่นา เด็กๆอย่างเธอก็อยู่รวมกันเป็นกลุ่มร่วมกับผู้ใหญ่อยู่แล้ว และในระหว่างทำงาน แม้จะเหนื่อย แต่ก็เต็มไปด้วยความอบอุ่น เสียงหัวเราะ หยอกล้อ และสนุกสนานกันได้ ทำงานไปก็คุยกันไป กินขนมกันไป ความสนุกของเด็กผู้หญิงอย่างเธอจึงอยู่ที่การได้ทำงานร่วมกันกับญาติพี่น้องเพื่อนฝูงในลักษณะของการจัดการแรงงานที่ไม่เอาระเบียบระบบมาครอบไว้เคร่งครัด ในขณะที่ความสนุกของเด็กผู้ชายอยู่ในอีกรูปแบบหนึ่งที่อาจจะเป็นการแข่งขัน เช่น วิ่งไล่จับกัน แข่งกับปีนต้นไม้ ยิงนกตกปลา เป็นต้น (แต่ก็ทับซ้อนกันได้)ต่างล้วนมีความสุขสนุกได้แม้ในรูปแบบแตกต่างกัน เธอจึงไม่รู้สึกว่าต้องไปอิจฉาเด็กผู้ชายแต่อย่างใด ด้วยวิถีการทำงานที่ให้ความสำคัญกับการสมาคมและอารมณ์ความรู้สึกของผู้คนเช่นนี้ ทำให้เด็กอย่างเธอมีความสุขไปได้ ภายใต้อำนาจชายเป็นใหญ่ที่ยืดหยุ่นดังกล่าว

จากประเด็นเรื่องวิถีการทำงานดังกล่าว มาถึงตรงนี้ผู้วิจัยมีประเด็นที่อยากจะพูดขยายเพิ่มเติมว่า แม้เราจะเห็นสังคมหมู่บ้านของเธอเข้าสู่การผลิตเชิงพาณิชย์แล้ว ไม่ว่าจะเป็น การปลูกฝ้าย ปลูกถั่วลิสง มีการจ้างงานคนในหมู่บ้านไปทำโดยใช้ปริมาณและคุณภาพของงานที่ได้เป็นเกณฑ์วัดค่าแรง แต่วิถีการทำงานของเธอและกลุ่มผู้หญิงก็มิใช่การผลิตเพื่อกำไรสูงสุด มิใช่การทำงานแข่งขันกับเวลาอย่างเอาเป็นเอาตาย มิใช่การหาเล่ห์เพทุบายมาทำให้ตัวเองได้เปรียบค่าแรงกว่าคนอื่น แต่กลับพยายามปรับเอาฐานการจัดการแรงงานและบทบาททางเพศสภาพที่ให้ความสำคัญกับอารมณ์ความรู้สึก และ “ความเป็นคน” มาใช้กับวิถีการผลิตเชิงพาณิชย์อย่างอะลุ่มอล่วย เป็นอีกด้านหนึ่งที่ผู้หญิงอิวเมี่ยนในหมู่บ้าน รวมทั้งตัวเด็กหญิงผึ้งเองพยายามต่อรองกับระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเพื่อให้ลักษณะของความสัมพันธ์ในครอบครัว เครือญาติ ที่แสดงผ่านการจัดการแรงงานและบทบาททางเพศสภาพดังกล่าวดำรงอยู่ได้

แม้ในยามเมื่อผึ้งกลับจากงานในไร่นา ก็จะมาถูกตอกย้ำบทบาททางเพศสภาพในเรื่อง “ความเป็นลูกสาว” ที่ควรต้องมาช่วยแม่ทำงานบ้าน หุงหาอาหารและดูแลให้ทั้งคนและสัตว์เลี้ยง แต่ก็อยู่ในลักษณะของการจัดการแรงงานที่ผูกพันอยู่กับบุญคุณและความใกล้ชิดผูกพัน และงานบ้านที่เธอทำนี้ก็มีลักษณะของการทำงานที่เน้นความร่วมมือกัน มิได้มุ่งแข่งขัน (แม้จะมีการแข่งขันอยู่บ้าง ในเรื่องของการทำงานแข่งกับเวลา แต่ก็ไม่ได้ขีดเส้นเอาเป็นเอาตายหรือมีบทลงโทษที่เป็นมาตรฐานแต่อย่างใด)

ในภาพรวมก็จะเห็นได้ว่า บทบาททางเพศสภาพ ในการเป็นเด็กผู้หญิงและเป็นลูกสาวของผึ้งนี้ เป็นบทบาทที่มีฐานมาจากการทำงานบ้าน ซึ่งมีลักษณะที่ต้องใช้ความร่วมมือ อะลุ่มอล่วยต่อเวลาและอารมณ์ความรู้สึกของคนในบ้าน เช่น จะหุงหาอาหารก็จะต้องคิดละว่าจะทำอะไรดีจึงจะถูกปากคนอีกตั้งหลายคนในบ้าน เศษอาหารเหลือพอที่จะเอาไปให้หมูไหม? อืม...ถ้าเศษอาหารไม่พอก็ต้องไปหาหยวกกล้วยมาให้เพิ่มให้หมูสินะ กำลังทำกับข้าวอยู่พร้อมๆ กับเตรียมเศษอาหาร

ให้หมู อ้าว! น้องเกิดร้องโยเยขึ้นมา แม่ก็ไปกับพ่อยังไม่กลับจากไร่เลย ก็ต้องรีบไปดูว่าเกิดอะไรขึ้น การจะทำงานที่คาบเกี่ยวกันในเรื่องของเวลาและวัตถุดิบอย่างนี้ให้มีประสิทธิภาพและถูกใจคนอีกตั้งหลายคนในบ้านไม่ใช่เรื่องง่ายเลย ลักษณะของการทำงานแบบนี้ ทำให้เธอต้องทำงานโดยอาศัยความร่วมมือจากคนอื่นๆภายในบ้านเป็นอย่างมาก

แบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมที่เน้นความร่วมมือ การคำนึงถึงอารมณ์ความรู้สึกของผู้อื่นและมีบรรยากาศผูกพันเป็นกันเองอย่างนี้ได้ขยายไปสู่การทำงานในไร่นากับพ่อแม่ การรับจ้างเก็บถั่วลิสงและฝ้ายในไร่ร่วมกับเครือญาติและคนในหมู่บ้าน และเมื่อเธอกลับจากไร่นามาสู่บ้าน แบบแผนดังกล่าวก็ถูกตอกย้ำจากการทำงานบ้านอีก ซ้ำแล้วซ้ำเล่าจนตกผลึกเป็นฐานคิดที่เธอนำมาใช้ในชีวิตประจำวันอยู่เสมอ

แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่าชุมชนหมู่บ้านที่เธออาศัยอยู่นั้นจะอบอวลไปด้วยความโรแมนติกไปเสียหมด ที่ผ่านมานี้ก็จะเห็นแล้วว่ามีความไม่เท่าเทียมกัน มีการให้อำนาจชายเป็นใหญ่ตามธรรมเนียมของอิวเมี่ยนในเรื่องของการทำงานตั้งแต่ยังเป็นเด็กผู้หญิงเด็กผู้ชายกันเลยทีเดียว แม่ของเธอยังต้องทำงานหนักกว่าพ่อ เพราะต้องทำงานทั้งในไร่นา งานรับจ้าง และงานบ้าน ไม่ได้มีโอกาสใช้จ่ายเงินทองหรอเที่ยวเตร่หาความสุขใส่ตัวเหมือนอย่างพ่อ เป็นต้น ซึ่งเธอรู้ตั้งแต่เด็กแล้วว่าเป็นผู้หญิงลำบากกว่า เป็นความไม่เท่าเทียมที่อยู่ในครอบครัวและชุมชนของเธอ ซึ่งยังไม่เปิดโอกาสให้เธอเปลี่ยนแปลงอะไรได้

อย่างไรก็ตาม ความไม่เท่าเทียมกันดังกล่าวก็ยังมีพื้นที่ทางสังคม (Social Space) ให้กับเด็กผู้หญิงในการที่จะแสดงอารมณ์ความรู้สึกในหมู่ผู้หญิงด้วยกันเองที่สนิทชิดเชื้อ ให้เธอได้มีความสนุกสนานในการทำงาน ได้เกิดความรู้สึกว่าตัวเองเป็นที่ยอมรับของสังคม ในฐานะที่มีความเป็นคนๆหนึ่งซึ่งแม้จะเป็นเด็กผู้หญิงตัวเล็กๆ แต่ก็ถือเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน พูดง่ายๆก็คือ มีพื้นที่ทางสังคมให้เธอได้แสดงความเป็นตัวตนหรืออัตลักษณ์ของเธอนั่นเอง ซึ่งการได้มีพื้นที่ทางสังคมในลักษณะอย่างนี้ทำให้เธอยืนหยัดอยู่ในความไม่เท่าเทียมกันทางเพศสภาพนี้ได้อย่างไม่รู้สึกอึดอัดใจมากจนประทุเป็นความขัดแย้งแตกหัก และเป็นการต่อรองอำนาจกับวิถีการผลิตเชิงพาณิชย์และระบบทุนนิยมในขณะนั้นที่มุ่งจะเปลี่ยนทรัพยากร แรงงาน รวมไปถึงการใช้เวลา[125]ของคนในชุม

---

[125] ในยุคสมัยใหม่ เวลา (clock time) เป็นนวัตกรรมที่ผู้ชายชาวตะวันตกสร้างขึ้น เพื่อให้สอดรับการการผลิตแบบทุนนิยมอุตสาหกรรม ซึ่งเวลาที่ถูกสร้างขึ้นมานี้มีลักษณะเด่นๆอยู่สี่ประการคือ 1. Creation คือเป็นสิ่งที่ถูกคิดค้นขึ้นโดยไม่สนใจบริบท (decontextualize) ไม่สนใจกลางวันกลางคืนหรือฤดูกาล แต่สนใจความแม่นยำเที่ยงตรงเป็นหลัก 2. Commodification มูลค่าของเวลาถูกแปรเป็นเงิน การใส่ใจความรู้สึกของคนกลายเป็นเรื่องเสียเวลา 3. Control เนื่องจากเวลาแปรเป็นเงินได้ จึงต้องมีการใช้อย่างเข้มข้น และมีเหตุผล(rationalization) และ 4. Colonization ผู้คนในประเทศต่างๆกลายเป็นอาณานิคมแบบใหม่ของประเทศตะวันตก และเป็นอาณานิคมของ

ชนให้กลายเป็นเป็นสินค้า (Commodification) ที่คนในเมืองใหญ่โดยเฉพาะผู้ชายเป็นผู้ได้ประโยชน์

โรงเรียนบนดอย

ในส่วนของการศึกษาในโรงเรียนอันเกิดขึ้นจากการพัฒนาของรัฐ ซึ่งตั้งอยู่ในหมู่บ้านนี้ ก็เข้ามามีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมบทบาททางเพศสภาพให้กับเด็กๆในหมู่บ้าน ทั้งนี้ เนื่องจากการจัดการศึกษาและกิจกรรมในโรงเรียนไม่ได้มีความชัดเจนว่าแบ่งแยกบทบาททางเพศสภาพของเด็กหญิงและเด็กชายอย่างขาดจากกัน(สำหรับเด็กเล็ก) เวลาเรียนก็ให้เด็กเรียนด้วยกัน เวลาเล่นเด็กหญิงถึงแม้จะจับกลุ่มกันเล่นในวงของเด็กผู้หญิง แต่ก็ใช่ว่าจะไม่มีเด็กผู้ชายมาเล่นด้วย แถมยังมีเล่นแข่งขันกันต่างๆ เช่น ปีนต้นไม้ ยิงหนังสะติ๊ก ไล่เตะกัน ซึ่งดูเผินๆแล้วเป็นการละเล่นของเด็กผู้ชาย แต่ในชุมชนของผึ้งนั้น เด็กหญิงเด็กชายต่างก็เล่นคละกันได้ โดยเฉพาะผึ้งนั้นชอบเล่นซนอย่างเด็กผู้ชายเสียด้วยซ้ำ ก็ไม่เห็นมีผู้ใหญ่ไม่ว่าครูหรือพ่อแม่มาว่าแต่อย่างใด ยกเว้นกรณีที่เห็นว่าจะเล่นกันรุนแรงหรือเสี่ยงต่ออุบัติเหตุ ตรงนี้ก็เป็นเครื่องยืนยันได้ว่า การควบคุมทางสังคมในเรื่องของบทบาททางเพศสภาพที่มีต่อเด็กผู้หญิง (เด็กเล็ก อายุแปดถึงเก้าขวบลงมา) ในสังคมที่มีโครงสร้างชายเป็นใหญ่อย่างสังคมอิวเมี่ยน ไม่ได้เข้มงวดกับเด็กเล็ก แต่จะคอยดูแลอยู่ห่างๆมากกว่า และเมื่อเด็กอาจจะไปละเมิดคำสั่งหรือสิทธิของคนอื่นเข้า ก็ถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรถือสา สิ่งเหล่านี้ ได้รับการตอกย้ำโดยการหล่อหลอม(Socialization) จากกลไกการพัฒนาของรัฐในรูปของการศึกษาบนที่สูงนั้นอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่เด็กฝ่าฝืนคำสั่งผู้ใหญ่ ถ้ารุนแรงหน่อยก็จะมีการตี อย่างที่ผึ้งเคยโดนพ่อตีเพราะแอบไปเล่นน้ำป่ากับพี่ชายน้องชาย (แต่พี่และน้องของเธอวิ่งหนีไม่ยอมให้พ่อตี ผลก็คือเธอก็เลยถูกตีอยู่คนเดียว อันนี้ก็เป็นความไม่ยุติธรรมอย่างหนึ่ง แต่ก็ไม่ถือเป็นเรื่องใหญ่โตอะไรนักในความรู้สึกของเธอ เพราะเธอยอมรับว่าตัวเองผิดจริง) การที่เธอยอมรับผิดไม่คิดหนี ในขณะที่พี่ชายน้องชายของเธอไม่กล้ามาให้พ่อลงโทษนี้ และพ่อก็ปล่อยให้พี่ชายและน้องชายลอยนวลไป บ่งบอกเป็นนัยยะว่า ในสังคมอิวเมี่ยนแบบนี้ แม้ผู้ชายจะเป็นผู้มีอำนาจเชิงโครงสร้าง และแม้ผู้ชายจะมีข้อจำกัดในการใช้อำนาจไม่ให้อยู่ในลักษณะของความก้าวร้าว รุนแรง หรือหยาบคาย แต่ผู้ที่มักจะรับผิดชอบต่อการทำผิดในสังคมอิวเมี่ยนคือผู้หญิงใช่หรือไม่ ผู้วิจัยก็หาข้อสรุปไม่ได้

เวลา ทั้งหมดนี้ท้ายที่สุดทำให้ผู้หญิงโดยรวมเสียเปรียบเมื่อเทียบกับผู้ชาย (ดูเพิ่มเติมใน Babara Adam , "The gendered time politics of globalization : of shadowlands and elusive justice " , Feminist Review , vol. 70/2002 , pp. 3 – 29)

แต่ถ้าพูดเฉพาะกรณีของความสัมพันธ์ในครอบครัวของผึ้งแล้ว ประกอบกับเมื่อพิจารณาความได้เปรียบเสียเปรียบในการทำงานหนักเมื่อเทียบระหว่างพ่อกับแม่ของเธอแล้ว ก็ถือว่าใช่

และถ้าจะถามถึงอารมณ์ความรู้สึกของเธอเมื่อเธอถูกลงโทษอย่างไม่เท่าเทียมอย่างนี้ ผู้วิจัยพบว่า เธอไม่ได้ถือสาอะไร เพราะเมื่อเรามองจากฐานคิดของเธอก็คือการพยายามอยู่ร่วมกันกับสมาชิกในครอบครัวอย่างกลมเกลียว ดังนั้น นอกจากประกาศิตจะอยู่ที่พ่อแล้ว เธอจะร้องขอความยุติธรรมในเรื่องนี้ทำไม ในเมื่อมันอาจจะนำไปสู่การทะเลาะเบาะแว้งระหว่างพี่น้องที่บานปลายออกไปก็ได้ และพ่อก็อาจจะโกรธเธอก็ได้ สู้ยอมๆเขาไปดีกว่า อีกประการหนึ่ง วันๆเธอก็ต้องทำงานมากมาย กลับจากเรียนหนังสือแล้วก็ต้องสาละวนมาหุงหาอาหารรอพ่อแม่กลับจากไร่ ไหนจะทำงานบ้านอีกเยอะแยะ เสาร์อาทิตย์ก็ต้องไปไร่อีก ไม่มีเวลามานั่งนึกน้อยใจอะไรมากมายหรอก

อีกกรณีหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นวิธีการลงโทษที่แตกต่างกันระหว่างพ่อของเธอกับตัวเธอนั้น ดูได้จากกรณีที่เมื่อเธอกำลังเรียนอยู่ชั้น ป.3 แล้วเธอมีเรื่องชกต่อยกับเด็กผู้หญิงรุ่นพี่ที่โรงเรียน ผลตัดสินออกมาว่าเด็กรุ่นพี่คนนั้นผิด ก็เลยถูกพ่อของเธอเฆี่ยน แต่ส่วนลึกๆเธอบอกว่าไม่ต้องการเห็นใครถูกลงโทษอย่างนั้น เพราะดูค่อนข้างจะรุนแรง สงสารคนที่ถูกตี และถ้าเธอเป็นผู้ใหญ่เธอจะใช้วิธีอธิบายด้วยเหตุด้วยผลและชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องให้เด็กฟังมากกว่าจะใช้วิธีออกคำสั่งและลงโทษ สิ่งเหล่านี้สะท้อนว่า ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น และการไม่นิยมใช้ความก้าวร้าวหรือใช้กำลังในการลงโทษ เป็นลักษณะทางเพศสภาพอย่างหนึ่งที่บ่มเพาะขึ้นในตัวผึ้งตั้งแต่ยังเป็นเด็กเล็กแล้ว และเป็นเครื่องสะท้อนว่า ใน “ความเป็นเด็ก” ของเธอ ก็สามารถมี “ความเป็นผู้ใหญ่” คือ มีวุฒิภาวะทางความคิดในเรื่องเหตุผลหรือมีวิจารณญาณในการอบรมสั่งสอนคนอื่นได้ (สิ่งเหล่านี้หรือเปล่า ที่ผู้ใหญ่อย่างเรา จะต้องรับฟังและเรียนรู้จากเด็กมากขึ้น แทนที่จะผูกขาดการมองว่าผู้ใหญ่เป็นผู้ที่มีวิจารณญาณมากกว่าเด็กเสมอไป ซึ่งมันไม่จริง)

การรู้จักตั้งคำถามต่อการใช้กำลังลงโทษของผู้ใหญ่ แม้จะเป็นเพียงความรู้สึกลึกๆที่เก็บอยู่ในใจของเธอ แต่ก็เป็นการตอบโต้ต่ออำนาจชายเป็นใหญ่ในสังคมอิวเมี่ยน เป็นการในตอบโต้ในระดับจิตสำนึกซึ่งยังไม่มีโอกาสจะได้แสดงออกสำหรับเด็กเล็กอย่างเธอ

โรงเรียนประจำในเมือง

เมื่อผึ้งเรียนอยู่ในหมู่บ้านจนถึงชั้น ป. 5 เทอมหนึ่ง (ตอนนั้นเธออายุ 11 ขวบ) เธอก็ได้ทุนจากองค์กรพัฒนาของญี่ปุ่นมาเรียนต่อในตัวเมืองเชียงราย บริบทในการดำรงชีวิตของเธอก็ขยับจากสังคมหมู่บ้านไปสู่สังคมเมืองเป็นหลัก แต่ก็ไม่ได้ตัดขาดจากสังคมหมู่บ้านเดิม เมื่อว่างจากการเล่าเรียนเธอก็ถวิลหาที่จะกลับไปพบหน้าพ่อแม่พี่น้องที่บ้านอยู่เสมอ

อย่างไรก็ตาม ปีๆหนึ่งจะได้กลับบ้านก็ตอนช่วงปิดภาคเรียนสองถึงสามสัปดาห์เท่านั้น สาเหตุหลักที่อยากกลับก็คือความคิดถึงผูกพัน แต่ในขณะเดียวกัน ก็มีความรู้สึกเหนื่อยหน่ายที่ต้องกลับไปทำทั้งงานรับจ้างเก็บเกี่ยวผลผลิตในไร่ของคนอื่น ไหนจะงานในไร่นาของพ่อแม่ พอเหนื่อยกลับบ้านมาก็ต้องทำงานบ้านอีก ความรู้สึกอึดอัดขัดแย้งอยู่ในใจเธอเหล่านี้ค่อยๆเติบโตขึ้น ซึ่งเธอก็พยายามหาทางเลือกอื่น โดยการไปรับจ้างค้าขาย ช่วยดูแลงานบ้าน และเลี้ยงเด็กให้กับน้าสาวที่อยู่ต่างอำเภอกัน ซึ่งงานเหล่านี้เบาแรงเบาสมองกว่า แถมได้ค่าแรงเยอะกว่าไปตากแดดตากตรำทำไร่อยู่ที่บ้านอย่างแต่ก่อน

จากที่กล่าวมานี้จะเห็นว่าในช่วงแรก การศึกษาสมัยใหม่โดยรัฐและการสนับสนุนเรื่องทุนจากองค์กรของญี่ปุ่น ประกอบกับการที่สังคมหมู่บ้านของเธอในขณะนั้น ได้ผ่อนคลายให้ผู้หญิงมีโอกาสทางการศึกษามากขึ้น ได้มีส่วนสำคัญในการผลักดันให้ผึ้งมาอยู่ในบริบททางสังคมวัฒนธรรมเมืองมากขึ้น ซึ่งเธอก็ไม่ได้ลงมาตัวคนเดียว แต่มีเครือข่ายเพื่อนฝูงญาติพี่น้องที่เป็นเด็กด้วยกันในหมู่บ้านลงมาด้วย แต่เมื่อมาอยู่ในระบบโรงเรียนประจำ เธอก็พัฒนาเครือข่ายความสัมพันธ์ใหม่ๆขึ้นมาใช้ บนฐานของความร่วมมือและใกล้ชิดสนิทสนมกัน คละเคล้ากันไปทั้ง อิวเมี่ยน ม้ง ลีซู อาข่า ลาหู่ คนเมือง คนกรุงเทพ และคนญี่ปุ่น ทั้งที่เป็นผู้ชายและผู้หญิง (ส่วนใหญ่จะเป็นเด็กผู้หญิงวัยไล่เลี่ยกันกับเธอ)

เมื่อเวลาเธอเกิดความคับขัน เช่น เงินขาดมือ ความสัมพันธ์ในกลุ่มเพื่อนเป็นพื้นที่สำคัญที่ช่วยให้เธออยู่รอดและมีความอบอุ่นในขณะที่อยู่ห่างไกลจากอ้อมอกพ่อแม่ ในสภาพแวดล้อมที่ไม่คุ้นเคย ก็ได้อาศัยผู้คนในเครือข่ายความสัมพันธ์ที่พัฒนาขึ้นใหม่นี้คอยช่วยเหลือ แม้ในเครือข่ายเพื่อนฝูงนั้นจะมีทั้งคนที่เห็นแก่ตัวอยู่บ้างก็ตาม แต่ก็ไม่อยู่ในระดับที่สร้างความร้าวฉานอะไร

เครือข่ายความสัมพันธ์ของเธอเมื่ออยู่หมู่บ้านบนดอยนั้นมีฐานจากความผูกพันทางสายเลือด หรือเป็นคนคุ้นเคยในหมู่บ้านเดียวกัน เป็นญาติกันเป็นหลัก แต่เมื่อมาอยู่ในโรงเรียนประจำในเมืองลักษณะโครงสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ที่เธอสร้างก็ปรับเปลี่ยนไปตามบริบทที่เธอเล่าเรียนอยู่อาศัย นั่นคือ ในโรงเรียนประจำ จะหาญาติผู้ใหญ่อิวเมี่ยนที่ไหนมาช่วยดูแล จะมีก็แต่เด็กวัยไล่เลี่ยกันอีกหลายชาติพันธุ์ ไม่ว่าจะเป็น ลีซู อาข่า ลาหู่ ม้ง หรือ คนเมือง รวมทั้งผู้ใหญ่ชาวญี่ปุ่นที่เป็นเจ้าหน้าที่ขององค์กรพัฒนาของญี่ปุ่น การที่เธอคบหาด้วยกันเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์อันใหม่นี้มีลักษณะคละเคล้ากันไป ไม่ได้มาแบ่งแยกว่าตัวเองเป็นอิวเมี่ยนต้องเลือกคบกับอิวเมี่ยนเป็นหลัก หรือเป็นอิวเมี่ยนดีกว่าเป็นอาข่า และเพื่อนที่เธอสนิทสนมก็ไม่ได้เป็นอิวเมี่ยนด้วยซ้ำ อีกด้านหนึ่งเด็กอิวเมี่ยนส่วนใหญ่ในโรงเรียนก็เป็นรุ่นน้อง และเรียนกันคนละห้อง อยู่กันคนละหอ ก็เลยไม่ค่อยได้เจอกัน ความสนิทสนมและเครือข่ายความสัมพันธ์ของเธอจึงยึดหยุ่นไปยึดคนที่มีวัยเดียวกัน อยู่ร่วมหอ ร่วมชั้นเรียนเดียวกัน มากกว่าจะยึดติดอยู่กับญาติพี่น้องหรือความเป็นอิวเมี่ยนของ

ตน อย่างไรก็ตามในเครือข่ายนี้ก็มีการเห็นแก่ตัวกันอยู่บ้าง เช่น เพื่อนบางคนก็หวงวิชาไม่ยอมสอนการบ้าน เพื่อนบางคนก็หวงเงิน หวงข้าวของ แต่ก็ไม่ได้มีการเอาเปรียบกันในเรื่องของการทำงานในโรงเรียนและที่หอพักเท่าไรนัก

ประสบการณ์ สังคม ข้อมูลข่าวสารสมัยใหม่ และการเรียนในโรงเรียนประจำในตัวเมืองของจังหวัดทำให้เธอเริ่มห่างเหินกับทางบ้านมากขึ้นเรื่อยๆ ในขณะที่บทบาททางเพศสภาพในเรื่องของ "ความเป็นผู้หญิง" รุ่นใหม่ที่กล้าคิด กล้าแสดงออก กล้าแข่งขันในเกมกีฬาและการเรียนก็ได้บ่มเพาะเติบโตขึ้นในตัวเธอ ด้านหนึ่ง มันก็ช่วยให้เธอรู้สึกเชื่อมั่นและภูมิใจในตัวเองที่ได้เกียรติบัตร ได้ถ้วยรางวัลต่างๆ แต่อีกด้านหนึ่ง เมื่อเธอกลับไปบ้าน สิ่งเหล่านี้กลับไร้ความหมายในสายตาพ่อแม่และสังคมอิวเมี่ยน รางวัลในการพากเพียร ความทุ่มเทในการแข่งกีฬา สร้างชื่อเสียงให้กับโรงเรียน เป็นสิ่งที่ดูเหมือนจะอยู่คนละโลกกับสังคมอิวเมี่ยน เมื่อเธอกลับบ้าน บรรทัดฐานทางสังคมซึ่งแต่ก่อนสมัยเมื่อเธอยังเป็นเด็กเล็ก เคยมีพื้นที่ทางสังคมให้เธอได้แสดงความเป็นตัวตนในกิจกรรมทำนาไร่ รับจ้าง และทำงานบ้านนั้น เมื่อเธออายุมากขึ้น เติบโตขึ้นในบริบทที่แตกต่างออกไป เธอก็มีประสบการณ์หลายๆอย่างที่เป็นตัวตนหรืออัตลักษณ์ที่ปรับเปลี่ยนไปใหม่ของเธอ แต่เมื่อเธอกลับไปบ้าน นอกเหนือจะต้องทำงานหนัก ช่วยเหลือพ่อแม่และหาเงินมาใช้เจ้าหนี้ที่โรงเรียนแล้ว ก็ไม่มีพื้นที่ทางสังคมให้กับอัตลักษณ์ที่เธอผูกโยงกับประสบการณ์จากในเมือง แม้ว่าสังคมอิวเมี่ยนในหมู่บ้านจะไม่ได้แบ่งแยกบทบาททางเพศสภาพชัดเจนสำหรับเด็กดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวมาแล้ว แต่เมื่อเธอกลับบ้าน เธอก็เริ่มเข้าสู่วัยรุ่นหรือวัยสาวช่วงต้นๆแล้ว สังคมอิวเมี่ยนก็จะเริ่มมีบรรทัดฐานกับเธอ ควบคุมคาดหวังให้เธอดำเนินตามครรลองของบทบาททางเพศสภาพตามประเพณีนิยมมากขึ้น ไหนเลย จะมีที่ทางให้กับ บทบาททางเพศสภาพของ "ความเป็นผู้หญิง" ที่เป็นทั้งนักเรียนทุนและนักกีฬาดีเด่นของโรงเรียน บทบาททางเพศสภาพและอัตลักษณ์ของเธอในแง่นี้ จึงเป็นอุปสรรคในการสานสัมพันธ์กับพ่อแม่และชุมชนหมู่บ้านโดยรวม ไม่มีใครมาภาคภูมิใจในความสำเร็จ หรือเห็นค่าในการศึกษาเล่าเรียนเพียรพยายามของเธออย่างจริงจังเลย แม้กระทั่งพ่อแม่ ภาพลักษณ์ของเด็กผู้หญิงวัยรุ่นที่ดีที่หมู่บ้านในขณะนั้น ก็คือ ต้องเชื่อฟังพ่อแม่ และขยันขันแข็งในการทำงานทั้งในบ้านและนอกบ้าน ไม่ทำตัวมีชื่อเสียงเกินหน้าเกินตาผู้คนทั่วไป โดยเฉพาะต่อผู้ชาย ไม่ท้าแข่งขันกับผู้ชาย หรือทำตัวเป็นผู้รู้คอยสอนผู้ชาย ซึ่งสิ่งเหล่านี้ ต่างจากบุคลิกลักษณะที่หล่อหลอมผึ้งมาจากการเรียนในสังคมเมืองเป็นอย่างมาก

พูดง่ายๆ เมื่อผึ้งย้ายเข้ามาอยู่ในโรงเรียนประจำ แม้ไม่ได้มีวิถีการผลิตอยู่กับครอบครัวบนดอยอย่างแต่ก่อน แต่เธอก็ไม่ได้แยกขาดจากอำนาจครอบครัวแบบเดิม จิตใจของเธอก็ยังพะวงห่วงหาพ่อแม่พี่น้องบนดอยอยู่เสมอ เมื่อปิดภาคเรียน เธอก็ไปรับจ้างหาเงินช่วยเหลือพ่อแม่ และ

พยายามค้ำจุนให้ความสัมพันธ์ระหว่างเธอกับครอบครัวดำเนินต่อไปได้แม้จะมีช่องว่างทั้งทางความคิดและทางระยะทางห่างกันมากขึ้น

การที่เธอมาอยู่ห่างไกลจากบ้าน ระยะทางที่ห่างกันนี้ก็มีผลสำคัญทำให้อำนาจชายเป็นใหญ่ที่แทรกซึมอยู่ในการแบ่งงานกันทำตามเพศสภาพที่อยู่ทางบ้านไม่สามารถตามลงมาบังคับหรือควบคุมพฤติกรรมของเธอได้อย่างแต่ก่อน อย่างไรก็ตาม เธอก็ใช่ว่าจะตัดขาดจากบทบาททางเพศสภาพแบบเดิมๆนั้น แต่เธอกลับพยายามผสมผสานบทบาททางเพศสภาพที่เธอเคยถูกหล่อหลอมมานั้นให้เข้ากับบทบาททางเพศสภาพและความเป็นตัวตนที่โรงเรียนหรือระบบการศึกษาของรัฐหยิบยื่นให้

ผึ้งเองก็รู้ดีอยู่ว่า ความเป็นตัวตนของเธอในส่วนที่เธอชื่นชมภูมิใจจากในเมืองนี้ จะไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของทางบ้าน ซึ่งเธอเองไม่ใช่จะไม่รู้สึก เธอทุกข์ระทมอยู่ลึกๆ ก็ได้แต่เก็บความน้อยใจไว้อยู่ในอกมาจนกระทั่งทุกวันนี้ แต่ถึงเธอจะขื่นขมเพียงใด เธอก็เลือกที่จะประนีประนอมระหว่างโลกของเธอกับโลกของทางบ้าน เพื่อถนอมความสัมพันธ์ในครอบครัวให้ดำรงอยู่ต่อไปได้ เมื่อเธอกลับบ้าน เธอก็จึงยังเต็มใจที่จะทำตามแบบอย่างของ “ความเป็นลูกสาว” ที่ดีที่พ่อแม่และชุมชนคาดหมาย แต่เมื่อเธอออดกลั้นไม่ไหว เธอก็เลือกที่จะย้ายไปอยู่กับน้าสาวในต่างอำเภอ ไปช่วยงานค้าขาย และงานบ้านที่เบาแรงเบาใจ ไกลจากการควบคุมจับจ้องดูแลของพ่อแม่และชุมชนเดิมแทน แต่แน่นอนว่า ท้ายที่สุด เงินทองที่เธอหามาได้ในช่วงปิดภาคเรียนนี้ นอกเหนือจากใช้หนี้ที่โรงเรียนแล้ว เกือบทั้งหมดก็จะส่งให้แม่ เหมือนเป็นการตอกย้ำเป็นนัยๆว่า ถึงจะไปอยู่ในกรอบการควบคุมมี “ความเป็นลูกสาว” ที่ดีอย่างที่พ่อแม่คาดหวังไม่ได้ แต่ก็ยังปรารถนาที่จะรักษาสัมพันธ์กันไว้อยู่ โดยส่งเป็นเงินหรือบางครั้งก็ไปช่วยทำงานในช่วงปิดเทอมเป็นการทดแทนสิ่งที่เรียกว่า “บุญคุณ”

ในแง่นี้ เราจะเริ่มเห็นลีลาของเงินที่เข้ามาในบทบาททางเพศสภาพของผึ้งว่า เธอเองก็ไม่ได้ถูกกำหนดให้เป็นทาสเงินตราในการดำรงชีวิตเสมอไป ในกรณีข้างต้น เธอเริ่มสามารถใช้เงินตราเป็นเครื่องมือทางอ้อมในการต่อรองอำนาจกับบทบาททางเพศสภาพเดิมๆได้ตั้งแต่เธอยังเป็นเด็กวัยรุ่น เงินจึงเป็นเครื่องมือในการเปิดพื้นที่ทางสังคมให้เธอดำรงอยู่ได้อย่างไม่อึดอัดมากนักในความขัดแย้งระหว่างบทบาททางเพศสภาพที่เธอมีกับบทบาททางเพศสภาพที่ทางบ้านคาดหมาย

บทบาทของวิถีการผลิตแบบเงินตราได้เข้ามามีอิทธิพลโดยตรงต่อผึ้งชัดเจนขึ้นเมื่อเธอเรียนจบชั้น ม. 3 แล้วก้าวเข้าสู่งานรับจ้างตามเมืองใหญ่

ทั้งๆที่เธอได้โควต้านักกีฬาและนักกิจกรรมดีเด่นไปเรียนต่อโรงเรียนพาณิชยการในตัวเมืองเชียงราย แต่น่าเสียดายที่โอกาสในการเรียนต่อของเธอต้องสะดุดลง เพราะเธอขาดทั้งเงินค่าเดินทางไปสมัครเรียน ขาดทั้งคนแนะนำในการเตรียมตัว เตรียมเอกสารในการศึกษาต่อ อีกทั้งเธอก็

ไม่อยากให้ทางบ้านมาเป็นภาระกับเธออีก แม้ว่าทางบ้านจะไม่ว่าอะไรเธอก็ตาม (ไม่ว่าอะไรนี้คือถ้าอยากจะเรียนพ่อแม่ก็จะส่งเสียอยู่ แต่ถ้าไม่เรียนก็ไม่ว่าอะไร คือ เฉยๆกับเธอว่าเธอจะเรียนก็ได้ไม่เรียนก็ได้ ไม่ได้นึกว่าสำคัญอะไรมากมาย ที่ผู้หญิงต้องเรียนสูงๆ)

ที่ผู้วิจัยเห็นก็คือ แม้การศึกษาขั้นพื้นฐานจะเปิดโอกาสให้ผู้หญิงชาวเขาได้เรียนทัดเทียมกับเด็กชายมากขึ้น แต่เมื่อมาถึงการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น เช่น วิทยาลัย หรือมหาวิทยาลัย จะมีผู้หญิงชาวเขาสักกี่คนที่มีโอกาสย่างเท้าเข้าไปสัมผัสการเรียนในระดับสูงเหล่านี้ การที่ภาครัฐไม่ได้ตระเตรียมกลไกสนับสนุนให้ผู้หญิงชาวเขาเข้าถึงการศึกษาระดับสูงเช่นนี้อย่างจริงจัง คือ ถึงแม้จะให้โควต้าเรียนต่อก็จริง แต่ก็ไม่ได้คำนึงถึงเงื่อนไขทางสังคมวัฒนธรรมที่มีต่อผู้หญิงชาวเขาในการที่จะได้เรียนต่อในระดับสูง เช่น เงื่อนไขทางด้านจารีตประเพณีที่ไม่ส่งเสริมหรือให้กำลังใจแก่ผู้หญิงชาวเขาที่มีความรู้ความสามารถในโลกสมัยใหม่ เงื่อนไขด้านอารมณ์ความรู้สึกสำนึกในบุญคุณของพ่อแม่เพราะไม่อยากให้ท่านมาเป็นภาระ เงื่อนไขด้านการติดต่อกับหน่วยราชการหรือองค์กรการศึกษาที่พวกเธอไม่คุ้นเคยและขาดคนให้คำปรึกษา เหล่านี้ คือสิ่งที่ยังเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาความเท่าเทียมกันในด้านการศึกษาซึ่งเชื่อมโยงกับความเท่าเทียมกันทางเพศสภาพในมิติทางสังคมเรื่องต่างของผู้หญิงชาวเขา

ณ ที่นี้ จึงเกิดคำถามว่า ไม่ว่าจะเป็นระบบการศึกษาในแบบจารีตของอิวเมี่ยนหรือระบบการศึกษาแผนใหม่ ผู้หญิงอิวเมี่ยนส่วนใหญ่ล้วนไม่ได้รับสิทธิอย่างทัดเทียมกับผู้ชายใช่ไหม? ในกรณีของผู้หญิงที่ทั้งเรียนก็เด่น เล่นกีฬาก็ดี อย่างผึ้งนี้ คำตอบคือใช่เลย

อย่างไรก็ตาม การที่ผึ้งย้ายตำแหน่งแห่งที่ (Location) เข้ามาอยู่ในโรงเรียนประจำ โดยเป็นผลสำคัญมาจากการพัฒนาของรัฐและองค์กรเอกชนที่ส่งเสริมให้เธอได้รับการศึกษา มีเพื่อน มีระบบสังคม มีการกล่อมเกลาทางสังคมที่ต่างกันออกไปจากที่พบในครอบครัวและหมู่บ้านเดิมนี้ถือได้ว่าเป็นช่วงเปลี่ยนผ่าน(Transformation) ที่สำคัญ จากระบบอำนาจชายเป็นใหญ่(Patriarchy) แบบสังคมอิวเมี่ยนไปสู่ระบบอำนาจชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) แบบสังคมทุนนิยมมากขึ้น

จากคนรับใช้ตามบ้านสู่โรงงานและตลาด

เมื่อผึ้งเรียนจบชั้น ม. 3 เธอก็ยังรักที่จะเรียนต่ออยู่แต่คิดว่าจะหาหนทางสู้ด้วยตนเอง เก็บเงินด้วยตนเอง ก็กลับบ้านไปช่วยที่บ้านทำไร่ (แน่นอนว่าทำงานบ้านด้วย) อยู่พักหนึ่ง แต่การพัฒนาที่ผ่านมาของรัฐก็ไม่ได้สร้างงานอะไรเอาไว้รองรับความรู้ความสามารถที่เธอสู้อุตส่าห์ได้ทุนไปร่ำเรียนมาจากในเมือง อีกทั้งการที่เธอจากบ้านไปอยู่ในเมืองเสียนาน ก็ทำให้เธอขาดช่วงการเรียนรู้ในอาชีพชาวไร่ชาวนาจากพ่อแม่ ดังนั้นสำหรับเธอแล้ว จะกลับไปเริ่มจับจอบจับเสียมใหม่มันก็ไม่คุ้นเคยซะแล้ว มิพักต้องพูดถึงค่านิยมของเธอที่มีต่ออาชีพเกษตรกรที่มองว่าเป็นอาชีพที่ลำบากและทำ

ไปๆยากที่จะร่ำรวย เมื่อเป็นเช่นนี้เธอก็จึงพยายามหาหนทางที่จะออกจากชุมชนเดิม ปัจจัยสำคัญของการเดินทางออกจากชุมชนคราวนี้มิใช่ด้วยเรื่องการศึกษาเป็นหลักเหมือนสมัยเด็กอีกต่อไปแล้ว แต่เป็นปัจจัยแบบผสมคือ ต้องการแสวงหารายได้เพื่อที่จะมาเรียนต่อในเมือง พูดง่ายๆ คือ มีทั้งปัจจัยด้านรายได้ และการศึกษา เป็นเงื่อนไขสำคัญในการเคลื่อนย้ายลงมา

ไม่เพียงเท่านั้น ในช่วงเวลาดังกล่าว ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในครอบครัวเมื่อเธอเรียนจบ ม.3 แล้วกลับไปอยู่บ้านนั้น ก็ยังคงให้อำนาจชายเป็นใหญ่อยู่มาก กล่าวคือ เมื่อเธอกลับบ้าน การแบ่งงานกันทำตามเพศสภาพในบ้านก็ยังคงเป็นรูปแบบที่ไม่เท่าเทียมกันอยู่เช่นเดิม แม้เธอเองจะไม่เห็นด้วยแต่ก็ยากจะต่อต้าน แถมสังคมหมู่บ้านก็เปลี่ยนไปมากแล้ว เธอไม่มีเพื่อนฝูงรุ่นราวคราวเดียวที่มีประสบการณ์สังคม การเรียน การทำกิจกรรมที่หล่อหลอมมาจากระบบโรงเรียนเช่นเดียวกันกับเธอให้สุงสิง เพื่อนบ้านถึงจะคุ้นหน้าคุ้นตา แต่ประสบการณ์ชีวิตก็ต่างกับเธอมาก หญิงสาวที่เคยเป็นเพื่อนเล่นกันแต่เด็กที่สนิทสนมก็ลงไปทำงานในเมืองบ้าง แต่งงานออกเรือนไปแล้วบ้าง เธอจึงอยู่ในสภาพที่ขาดเพื่อนที่รู้ใจอีกด้วย สิ่งเหล่านี้ประกอบกันเข้าก็กลายมาเป็นปัจจัยที่ผลักดันให้เธอก้าวลงมาจากครอบครัวและหมู่บ้านบนดอยเร็วขึ้น

ลักษณะการเคลื่อนย้ายแรงงานของเธอนั้น จะอิงอาศัยมากับญาติสนิทเสมอ คือ มีญาติชักชวนลงมาทำงานที่นั่นที่นี่ แรกๆก็มาทำงานได้ไม่กี่วัน ก็ขยับเป็นสัปดาห์ ลองผิดลองถูก ด้นกันไปด้นกันมากับงานต่างๆ ก็ค่อยๆปักหลักทำงานได้นานขึ้นเรื่อยๆ งานสุดท้ายก่อนที่เธอจะเข้ามาอยู่ในตัวเมืองเชียงใหม่ เธอไปทำอยู่ที่โรงงานในจังหวัดนครปฐมได้ถึงเจ็ดแปดเดือน

งานที่ทำก็มีนัยยะของ “ความเป็นอยู่หญิง” เจืออยู่ด้วยค่อนข้างมาก นับตั้งแต่งานแรกที่ลงมาทำคือ เป็นคนใช้ ช่วยทำงานบ้านและดูแลคนชรา, ต่อมาก็เป็นงานเสริฟอาหารและล้างจาน, ตัดเย็บเสื้อผ้า, รับจ้างถางหญ้าทำแนวกันไฟ (งานนี้รับจ้างไปทำร่วมกันทั้งผู้หญิงผู้ชายในหมู่บ้าน แต่เธอก็ต้องมาหุงหาอาหารให้กับคนงานด้วย เรียกว่าหนีการทำงานบ้านไม่พ้น) , ต่อมาก็มารับจ้างเป็นคนใช้คอยทำงานบ้านและเลี้ยงเด็ก, แล้วจึงไปเป็นพนักงานแผนกเสมียนในโรงงานที่นครปฐม (ไม่ได้เป็นเสมียนนั่งโต๊ะ แต่ต้องช่วยงานทุกอย่างในแผนกตามแต่เขาจะสั่ง ซึ่งลงท้ายก็เป็นงานบริการคนอื่นตามแบบ “ความเป็นผู้หญิง” อยู่ดี แถมยังต้องถูกกดขี่จากการใช้งานหนัก ต้องยกของหนักทั้งที่เป็นผู้หญิงตัวเล็กๆอายุยังน้อย เงินเดือนก็น้อยแถมต้องทำงานล่วงเวลาโดยไม่มีค่าชดเชยอีก) ก่อนจะมาช่วยน้าของเธอขายน้ำเต้าหู้อยู่ในตัวเมืองเชียงใหม่

“ความเป็นผู้หญิง” และบทบาททางเพศสภาพของเธอในแง่ดังกล่าวจึงเป็นสิ่งที่แปรเป็นเงินได้ ช่วยเปิดช่องทางในการเข้าถึงความใฝ่ฝันของเธอในขณะนั้น นั่นคือ การเรียนต่อ และส่งเงินกลับไปช่วยทางบ้าน ในบริบทที่รัฐเองไม่ได้มาติดตามว่าเด็กผู้หญิงชาวเขาที่สำเร็จการศึกษาแล้วจะไปทำอะไรกัน พูดง่ายๆคือ รัฐ (และองค์กรพัฒนาเอกชน)ส่งเสริมเธอจริง แต่ก็ไม่ได้ทำอย่างจริงจัง

และเพียงพอ และยังไม่เท่าเทียมเมื่อเทียบกับผู้ชาย(ดังที่ได้กล่าวไว้แล้ว) ผู้หญิงชาวเขาอย่างเธอถึงแม้จะเรียนจบ ม.3 แล้ว ก็ยังต้องอาศัยเครือข่ายความเป็นเครือญาติในการดิ้นรนต่อสู้เพื่อให้ตัวเองและทางบ้านมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้น เพราะเป็นกลไกทางสังคมที่เธอเข้าถึงและไว้วางใจได้มากที่สุด เป็นกลไกแบบไม่เป็นทางการที่รัฐไทยไม่เคยสนใจที่จะศึกษา อีกทั้งนักเศรษฐศาสตร์และนักพัฒนาจำนวนไม่น้อยกลับตั้งแง่กับกลไกทางเครือญาติแบบนี้ว่าเป็นระบบอุปถัมป์ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการเติบโตของการจัดการทรัพยากรและระบบเศรษฐกิจของประเทศ

ผู้วิจัยคิดว่า ถ้าผึ้งไม่มีเครือข่ายความสัมพันธ์แบบเครือญาติ หรือที่บางคนจะใช้คำว่าเครือข่ายระบบอุปถัมป์ดังกล่าวแล้ว ทั้งร่างกาย อารมณ์ความรู้สึก และมิติต่างๆในชีวิตของเธออาจจะถูกแปรเป็นสินค้าที่ง่ายต่อการทำกำไรของผู้อื่น แต่ตัวเธอเองถูกขูดรีดอย่างหนัก เพราะไม่มีเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ห่อหุ้มคุ้มกัน เธออาจกลายเป็นปัจเจกชนที่ล่องลอย เป็นสินค้าหรือแรงงานข้ามพรมแดนไปไหนต่อไหนแล้วก็ไม่รู้

แม้ “ความเป็นผู้หญิง” และบทบาททางเพศสภาพของเธอในแง่ดังกล่าวเป็นสิ่งที่แปรเป็นเงินได้ ช่วยเปิดช่องทางในการเข้าถึงความใฝ่ฝันของเธอได้ แต่เท่านั้นไม่พอ บทบาททางเพศสภาพและ “ความเป็นผู้หญิง” ที่เธอมีต้องอยู่ในเครือข่ายความสัมพันธ์ทางเครือญาติที่เข้มแข็งพอสมควรด้วย จึงจะรวมกันเป็นองค์ประกอบที่ช่วยห่อหุ้มคุ้มกันเธอจากการขูดรีดของทุนนิยมและการจ้องจะเอาเปรียบของผู้ชายได้ นับว่าผึ้งโชคดีที่มี “ความเป็นผู้หญิง” และบทบาททางเพศสภาพอยู่ในเงื่อนไขความสัมพันธ์เช่นนี้ นอกจากนี้ ความสัมพันธ์แบบเครือข่ายดังกล่าวยังช่วยแบ่งเบาความอัดอั้นตันใจ และเปิดพื้นที่ให้เธอแสดงอารมณ์ แสดงความเป็นตัวตนของเธอในลักษณะต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ที่แสดงออกทางภาษา อัตลักษณ์ทางเพศ ที่แสดงออกทางการแต่งกายและการทำงาน อัตลักษณ์ทางอายุที่แสดงออกทางการไปเที่ยว และใช้เวลาว่างร่วมกันกับกลุ่มเพื่อนเป็นต้น

อย่างไรก็ตาม เครือข่ายดังกล่าวก็ใช่จะไม่สร้างความปวดร้าวแก่เธอ หรือไม่มีความขัดแย้งกับเธอเลย ซึ่งเราจะเห็นว่า ความขัดแย้งระหว่างเธอกับเครือข่ายความสัมพันธ์ทางเครือญาติบนดอยนั้น ในช่วงที่เธอเป็นเด็กเล็ก ยังเป็นลูกสาวคนโปรดของพ่อ แทบจะไม่มีร่องรอยที่แตกร้าวเลย ต่อมาเมื่อเธอเข้ามาเรียนในเมือง เธอก็ห่างจากเครือข่ายเครือญาติ มาอยู่ในเครือข่ายความสัมพันธ์แบบใหม่กับเพื่อนฝูงและสภาพแวดล้อมที่โรงเรียน นานๆทีจะได้กลับบ้าน ก็ไม่มีเรื่องอะไรไปขัดใจพ่อกับแม่มากนัก พอกลับบ้านก็อาจจะมีเรื่องการคบเพื่อนและเที่ยวเตร่ตามประสาวัยรุ่นที่ทำให้พ่อแม่ตำหนิอยู่บ้าง แต่ก็ไม่ได้สร้างความบาดหมางอะไรกันมากมายจนเป็นแผลในใจ อีกทั้งเงินก็เป็นสื่อกลางอย่างหนึ่งที่ช่วยให้เธอมีอำนาจต่อรองกับทางบ้านได้ จนกระทั่งเมื่อเธอมีความรัก และเลือกที่จะขัดแย้งกับจารีตประเพณีอิวเมี่ยน เครือข่ายความสัมพันธ์กับเครือญาติที่เคยโอบอุ้มคุ้มกัน

เธอก็ได้กลายมาเป็นขวากหนามทิ่มตำหัวใจให้เธอใช้ชีวิตได้อย่างยากลำบากมากขึ้น ดังผู้วิจัยจะได้กล่าวต่อไป

ก่อนจะพูดถึงช่วงเวลาที่เธอมีความรัก ผู้วิจัยจะขอย้อนกลับมาพูดเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการทำงานต่อ หลังจากที่เธอออกจากงานบ้าน งานรับจ้าง งานในไร่นาที่ต้องทำอยู่ในชุมชนวัยเด็กเล็กเพื่อที่จะมาเรียนต่อในเมืองนั้น อย่างที่ได้กล่าวแล้วก็คือ งานที่เธอทำไม่ว่าจะในขณะเล่าเรียน หรือช่วงปิดภาคเรียน มาเรื่อยๆจนกระทั่งเรียนจบ ม.3 แล้วมาหางานทำในเมือง ล้วนเป็นงานที่ผลิตซ้ำบทบาททางเพศสภาพของ “ความเป็นผู้หญิง” ที่ต้องสังคมกำหนดว่าต้องทำงานบ้าน งานบริการคนอื่น อย่างที่มักต้องเสียสละแก่สมาชิกในบ้านที่เป็นผู้ชาย และผู้ที่มีอาวุโสกว่า และ “ความเป็นลูกสาว” ที่ต้องตอบแทนบุญคุณและอ่อนไหวต่อความรู้สึกของพ่อแม่อย่างหลีกเลี่ยงได้ยาก แม้ว่าความเข้มข้นอาจจะลดลงบ้างเมื่อไกลห่างจากชุมชนหมู่บ้านก็ตาม แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าเธอจะไม่ถูกเอาเปรียบหรือแม้กระทั่งคุกคามทางเพศจากผู้ชายที่เป็นเพื่อนร่วมงาน และที่สำคัญอีกประการก็คือ บทบาททางเพศสภาพที่อยู่ในงานของเธอแม้จะแปรเป็นเงินตราได้ เป็นสิ่งที่ช่วยลดความขัดแย้งระหว่างความเป็นตัวตนของเธอกับความคาดหวังจากทางบ้านได้ แต่บทบาททางเพศสภาพในเรื่อง “ความเป็นผู้หญิง” และ “ความเป็นลูกสาว” ของเธอ ก็เป็นสิ่งที่ไม่ได้ถูกทั้งสังคมอิวเมี่ยนและสังคมไทยพื้นราบยกย่องเชิดชูเมื่อเทียบกับผู้ชาย ค่าแรงเธอก็ได้น้อยกว่า คำชื่นชมจากทางบ้านก็ไม่มี ทั้งๆที่เธออุทิศทั้งกายใจและหยาดเหงื่อแรงงานส่งเงินกลับบ้านมากกว่าพี่น้องทุกคนในบ้าน มากกว่าการช่วยเหลือของบรรดาญาติพี่น้องตามสายเลือดของพ่อและแม่ของเธอเสียอีก

หนำซ้ำ ในการทำงานในต่างถิ่น แม้เธอจะมีเครือข่ายเพื่อนฝูงญาติพี่น้อง แต่ก็ใช่ว่าทุกคนจะไว้ใจได้ร้อยเปอร์เซนต์ไปหมด ผึ้งเป็นคนมองโลกในแง่ดี แต่ก็ตื่นตัวคอยระวังภัยที่จะเกิดกับตัวเองในฐานะผู้หญิงอยู่เสมอ แม้กระนั้น เธอกับญาติก็เกือบจะถูกเพื่อนร่วมงานที่เป็นผู้ชายไทยพื้นราบสมัยทำงานอยู่นครปฐมล่อลวงไปข่มขืน จะเห็นได้ว่าการเข้ามาทำงานในเมืองแม้จะมีเครือข่ายความสัมพันธ์ทั้งที่มาจากฐานความเป็นเครือญาติและจากการสร้างขึ้นใหม่จากเพื่อนร่วมงานและคนรู้จักในเมือง แต่ก็ไม่ได้เป็นหลักประกันว่า “ความเป็นผู้หญิง” จะถูกยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ต้องให้เกียรติทัดเทียมกับผู้ชาย และไม่ได้เป็นหลักประกันว่าผู้หญิงอย่างเธอจะไม่ถูกกดขี่ ทำร้ายไม่ว่าจะทางร่างกายหรือจิตใจจากผู้ชายและอำนาจชายเป็นใหญ่ ไม่ว่าจะในเรื่องงาน หรือ “เรื่องส่วนตัว”

สรุป

มาถึงตอนนี้ ผู้วิจัย อยากจะสรุปการวิเคราะห์ในช่วงแรก โดยการชี้ให้เห็นว่า บทบาททางเพศสภาพของผึ้ง ตั้งแต่เกิดและเติบโตอยู่ในหมู่บ้านบนดอย มาจนถึงเรียนจบ ม.3 จากโรงเรียนประจำในเมืองแล้วมาทำงานในพื้นราบล้วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผลกระทบจากการพัฒนา โดย

เฉพาะอย่างยิ่งด้านความสัมพันธ์ทางการผลิต โดยในระยะแรกที่ปัจจัยทางการผลิตของเธอยังผูกพันอยู่กับภาคการเกษตร ซึ่งในขณะนั้น เป็นการเกษตรเชิงพาณิชย์ไปหมดแล้ว แต่ระบบการจัดการแรงงานยังเป็นแบบเครือญาติที่อิงอาศัยกับระบบอุปถัมป์อยู่ค่อนข้างมาก วิถีการผลิตที่รัฐส่งเสริมให้เงินตราและระบบตลาดเข้ามามีบทบาทมากขึ้นดังกล่าว ทำให้การใช้แรงงานเป็นไปอย่างเข้มข้นขึ้น ผู้คนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านต้องทำงานหนักขึ้นเพื่อดิ้นรนหาเงินมาให้เพียงพอกับการยังชีพในระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่

และเมื่อการใช้แรงงานในภาคการเกษตรเป็นไปอย่างเข้มข้นขึ้น ก็ส่งผลต่อความสัมพันธ์เชิงอำนาจในครอบครัวในเรื่องการแบ่งงานกันทำตามเพศสภาพ งานบ้าน และงานบริการคนในบ้านก็กลายเป็นงานที่ต้องตอบสนองเงื่อนไขการใช้แรงงานในภาคเกษตรดังกล่าว แม่ซึ่งแต่ก่อนเคยมีเวลามาจัดการงานบ้านและดูแลน้องๆ ก็ต้องออกไปช่วยพ่อทำงานหาเงิน เพราะครอบครัวไม่มีเงินจ้างใครไปช่วยนอกจากจะขอแรงคนในบ้าน แม่ก็เลยต้องทำงานหนักขึ้นอีกหลายเท่า ในสถานการณ์เช่นนี้ บทบาททางเพศสภาพของผึ้งจึงมีส่วนเข้าไปช่วยเกื้อหนุนให้ชีวิตครอบครัวของเธอดำรงอยู่ได้ ไม่ว่าจะเป็นการที่เธอช่วยทำงานบ้าน หรือในไร่ของครอบครัวเธอเอง หรืองานรับจ้างในไร่ของคนอื่น แม้ดูเผินๆจะเป็นแรงงานเล็กๆน้อยเมื่อเทียบกับมูลค่าทางเศรษฐกิจที่ได้ แต่ผู้วิจัยเห็นว่า การเอามาตรฐานของความเป็นเหตุเป็นผล (Rationality) และระบบมูลค่าแบบทุนนิยมมาตัดสินคุณภาพของแรงงานเด็กผู้หญิงนั้นเป็นวิธีคิดแบบชายเป็นใหญ่ที่ระบบการพัฒนาของรัฐไทยสมัยใหม่ใช้กันอย่างแพร่หลายเรื่อยมา ซึ่งถ้าเราติดอยู่ในวิธีคิดเชิงเดี่ยวดังกล่าว นอกจากจะมองไม่เห็นความสำคัญของบทบาททางเพศสภาพของเด็กผู้หญิงตัวน้อยๆแล้ว ก็ยิ่งเป็นกีดกันผู้หญิงและ "ความเป็นผู้หญิง" ด้วยการตอกย้ำอำนาจชายเป็นใหญ่ให้วนเวียนเบียดบังผู้หญิงที่ยากจนในกระแสของการพัฒนาต่อไป

แท้จริงแล้ว งานที่ผึ้งทำตั้งแต่ห้าหกขวบไม่ว่าจะเป็นงานบ้าน หรืองานในไร่ ไม่เพียงแต่จะช่วยให้พ่อและแม่มีโอกาสในการหารายได้มาจุนเจือครอบครัวมากขึ้นเท่านั้น แต่ยังเปิดโอกาสให้ท่านทั้งสอง (โดยเฉพาะพ่อ) มีเวลาพักผ่อน ดูแลสุขภาพเมื่อเจ็บป่วย และมีเวลาที่เป็นส่วนตัวบ้าง และบทบาททางเพศสภาพของเธอในลักษณะของการทำงานเชิงงานกลุ่มแบบนี้ ก็ผูกติดกับกลุ่มเครือญาติ ซึ่งมีพื้นที่ทางสังคมให้เธอรู้สึกว่าตัวเองอยู่เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มได้ แม้งานที่เธอทำจะไม่ได้รับการเชิดชูว่าเป็นงานที่มีคุณค่าทัดเทียมกับงานที่ผู้ชายทำ เช่น งานโค่นต้นไม้ใหญ่ งานพิธีกรรมต่างๆ ก็ตาม พูดง่ายๆ ก็คือ แม้ว่าสังคมอิวเมี่ยนจะเปิดโอกาสให้เด็กผู้หญิงมีบทบาททั้งในพื้นที่ครัวเรือน (Domestic Sphere) และในพื้นที่สาธารณะ (Public Sphere) แต่ในพื้นที่ทั้งสอง แรงงานเด็กหญิงอย่างเธอก็ถูกสังคมในครอบครัวและหมู่บ้านมองว่าเป็นได้แค่ตัวประกอบเท่านั้น และการบริโภคผลผลิตจากแรงงานที่ได้จากเธอแม้ว่าจะดูเผินๆว่าเป็นประโยชน์สุขของส่วนกลาง อย่าง

งานบ้าน งานทำกับข้าว หรือรายได้จากการรับจ้างและค้าขายเล็กๆน้อยๆ แต่ผู้ที่มีอำนาจตัดสินใจสูงสุดและเป็นผู้ที่สุขสบายที่สุดในบ้านก็เป็นผู้ชายอยู่ดี (ไม่ว่าจะเป็น พ่อ พี่ชาย หรือน้องชายของเธอ)

จริงอยู่ที่ในช่วงการเป็นเด็กเล็กที่ยังเรียนหนังสืออยู่บนดอย เธอเองก็รู้สึกภูมิใจอยู่บ้างที่ตัวเองได้ทำหน้าที่ "ลูกสาวที่ดี" แต่นานวันเข้า เธอก็เริ่มเหนื่อยหน่ายมากขึ้น และเริ่มรู้สึกว่าความคิดดังกล่าวเป็นแค่คำปลอบใจที่เธอคิดไปเองคนเดียวเท่านั้น เพราะเหลียวไปรอบตัวก็ไม่เห็นมีใครในบ้านมาชื่นชมให้กำลังใจในสิ่งที่เธอคิดว่าน่าภูมิใจนี้เลย สิ่งเหล่านี้เป็นคำถามที่แสดงถึงการต่อต้านและตอบโต้กลับไปกลับมาอยู่ระหว่างจิตสำนึกของเธอกับบทบาททางเพศสภาพที่ต้องปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน และความใฝ่ฝันของเธอต่ออาชีพในอนาคตนั้นคือเป็นครู หาได้อยากเป็นชาวไร่ชาวนาอย่างพ่อกับแม่ หรืออยากเป็นภรรยาผู้นำที่มั่งคั่งร่ำรวยแต่อย่างใดไม่ ตรงนี้น่าสังเกตว่า ความใฝ่ฝันในวัยเด็กของเธอ แม้จะเป็นเด็กเล็กๆ อายุไม่ถึงสิบขวบ แต่ก็สะท้อนให้เห็นความคิดที่อยากจะพึ่งตัวเอง และเป็นอิสระจากการควบคุมทางจารีตอยู่พอสมควร แต่ก็นั่นแหละ ก็ได้แต่เก็บไว้ในใจ พ่อแม่ไม่ได้มารับรู้

อีกประการหนึ่ง ความที่เธอยังเป็นเด็กเล็กและยังไม่เกิดความตระหนักในเรื่องสิทธิความเท่าเทียมกันของมนุษย์ (แม้ว่าเธอจะรับรู้ถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจในครอบครัวและชุมชนของเธอว่าเป็นผู้ชายได้เปรียบผู้หญิงแล้วก็ตาม) ทำให้เธอไม่สามารถที่จะต่อรองอำนาจชายเป็นใหญ่ในครอบครัวและชุมชนหมู่บ้านได้มากนัก แต่ที่ทำได้ก็คือได้บ่มเพาะความรู้สึกที่อยากเห็นความยุติธรรมในครอบครัวและชุมชนอิวเมี่ยนมากขึ้นโดยปลูกหน่อความคิดอย่างนี้ เอาไว้ในใจเช่นกัน

ในบริบทของการพัฒนาที่รัฐและเอกชนพยายามส่งเสริมให้เด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชายมีความเท่าเทียมกันในการได้สิทธิเข้ารับการศึกษาแผนใหม่มากขึ้นเพื่อมาปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางการผลิตให้สังคมเข้าสู่ทุนนิยมเร็วขึ้นนั้น ส่งผลให้ผึ้งแล้วได้ทุนจากหน่วยงานของคนญี่ปุ่นไปเรียนต่อโรงเรียนประจำในเมืองเมื่ออายุ 11 ปี หน่อความคิดเรื่องความยุติธรรมในบทบาททางเพศสภาพในครอบครัวดังกล่าวข้างต้นก็เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว สภาพแวดล้อมในโรงเรียนที่เร่งเร้าให้เธอต้องแข่งขัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเรียน กิจกรรม หรือการกีฬา ในขณะเดียวกันก็กระตุ้นให้เธอต้องรวมกลุ่มกันช่วยทำการบ้าน ทำรายงาน ทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ในที่สาธารณะ และมีความสามัคคีกันในการลงสนามแข่งขันทั้งในระดับโรงเรียนและจังหวัด สิ่งเหล่านี้ได้เปิดพื้นที่ให้เธอได้ก้าวเข้าสู่ความรู้สึกว่าตัวเองมีความสำคัญในระดับสาธารณะ คือเป็นคนสำคัญของกลุ่ม ของโรงเรียน มีความสามารถไม่แพ้ผู้ชาย

แม้ว่าการแข่งขันมากมายของเธอจะเป็นการก้าวล้ำเข้าไปในพื้นที่ที่ผู้ชายยึดครอง เช่น การเป็นผู้นำกลุ่มกิจกรรมกีฬา แต่ในขณะเดียวกัน เธอก็ยังมีฐานคิดและการปฏิบัติอยู่กับการทำงานบ้าน และบริการผู้อื่นอยู่ บทบาททางเพศสภาพของเธอที่หล่อหลอมขึ้นจากเงื่อนไขด้านพื้นที่ เวลา

และประสบการณ์ของเธอในช่วงนี้ จึงยังคงไม่ขาดจากรากฐานเดิมที่เธอถูกปลูกฝังจากครอบครัวบนดอย แต่ได้เพิ่มพูนบทบาททางเพศสภาพแบบใหม่ที่อนุญาตให้เธอเป็นตัวเอกได้ในพื้นที่การแข่งขันสาธารณะ ด้านหนึ่งเป็นการปูพื้นฐานให้เธอสามารถเอาตัวรอดในโลกของการห้ำหั่นในเมืองใหญ่ได้ แต่ในขณะเดียวกัน ด้านหนึ่งเธอก็ต้องเผชิญหน้ากับความขัดแย้งทางความคิดระหว่างเธอกับพ่อแม่ญาติพี่น้อง ในสิ่งที่เธอเห็นว่าไม่ยุติธรรมสำหรับเธอ เช่น เมื่อเธอกลับบ้านช่วงปิดเทอมเพราะคิดถึงบ้าน แต่สิ่งที่ได้รับไม่ใช่อ้อมกอดหรือคำชมเชยในความพากเพียรของเธอ แต่เป็นภาระการทำงานหนักทั้งในบ้านและนอกบ้าน ซึ่งเมื่อเธอเจอสภาพแบบนี้ เธอก็เลี่ยงไปอยู่รับจ้างและดูแลงานบ้านให้น้าที่อยู่ต่างอำเภอซึ่งเป็นงานที่เบาแรงกว่าแทน เมื่อคิดถึงบ้านก็จะแวะไปเยี่ยมเอาเงินที่ได้จากการรับจ้างแบ่งให้ พอหายคิดถึงแล้วก็รีบกลับ เป็นต้น

ปัจจัยการผลิตของเธอในช่วงวัยเรียนโรงเรียนประจำนี้ หลุดจากเรื่องที่ดินและการเกษตรในรุ่นพ่อแม่ไปแล้ว ความรู้สมัยใหม่และทักษะในการใช้ชีวิตในเมืองได้กลายมาเป็นทุนทางวัฒนธรรมในการเข้าถึงเงินตรา สินค้า และบริการต่างๆ บทบาททางเพศสภาพของเธอในช่วงนี้จึงมีลักษณะที่สอดคล้องกับการเข้าถึงปัจจัยการผลิตสมัยใหม่ค่อนข้างมาก แม้ในขณะนั้นเธอจะยังคงรักษาบทบาททางเพศสภาพในแบบเดิมๆไว้อยู่ก็ตาม เธอก็มีความสามารถที่จะเลือกนำมาปรับใช้ในเข้ากับสถานการณ์ได้ค่อนข้างดี แม้ตัวเธอจะมีแนวโน้มที่เลือกมาทางบทบาททางเพศสภาพที่ส่วนใหญ่หล่อหลอมขึ้นผ่านนโยบายของรัฐและองค์กรเอกชนด้านการจัดการศึกษาก็ตาม และสิ่งที่ยังคงเหนียวแน่นก็คือ การใช้จ่ายเงินบริโภคของเธอนั้น จะมีสัดส่วนที่ใช้เพื่อส่งกลับบ้านให้พ่อแม่ หรือแบ่งเบาภาระของพ่อแม่อยู่สูงกว่าค่าใช้จ่ายอื่นๆ

ด้วยประสบการณ์ ความคาดหวังในหน้าที่การงาน และวิธีคิดในเรื่องบทบาททางเพศสภาพของเธอที่แตกต่างจากทางบ้าน ประกอบกับการที่ระบบการศึกษาในสังคมเมืองไม่ได้ตระเตรียมให้เธอกลับไปสร้างสรรค์การงานและสังคมดังในหมู่บ้าน ครั้นเมื่อเธอสำเร็จการศึกษาชั้น ม. 3 เธอจึงไม่สามารถปักหลักอยู่กับครอบครัวบนดอยได้ พื้นที่ชุมชนเมืองที่มีญาติมากรุยทางเอาไว้ก่อนจึงเป็นหนทางเลือกเฉพาะหน้า ที่เธอต้องไขว่คว้าเอาไว้ ในขณะที่ถูกรัฐและสังคมชายเป็นใหญ่ในหมู่บ้านลอยแพความสามารถในความรู้สมัยใหม่ของเธอ การดิ้นรนลงมาหางานทำของเธอจึงมิใช่ด้วยปัจจัยด้านเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่เป็นการพยายามหาพื้นที่ทางสังคมให้ตัวเองได้มีโอกาสแสดงความเป็นตัวของตัวเอง แสดงศักยภาพในความเป็นมนุษย์ที่เอื้อเฟื้อเจือจานผู้อื่นอย่างไม่ยอมจำนนต่อความจนตรอก แม้ว่าในช่วงเวลาดังกล่าว เธอต้องลองผิดลองถูกและผจญกับการเอารัดเอาเปรียบทั้งทางร่างกายและจิตใจ จากผู้ชายและโครงสร้างสังคมชายเป็นใหญ่มากมายหลายต่อหลายครั้งก็ตาม

5.2 การวิเคราะห์กระบวนการตัดสินใจและบทบาททางเพศสภาพของผึ้งเมื่อตัดสินใจมาอยู่กับชายคนรักอย่างเปิดเผย (พ.ศ. 2542)

บริบททางสังคมวัฒนธรรมของผึ้ง ในช่วงที่เธอมาพบคนรักและตัดสินใจย้ายเข้าไปอยู่กินกันฉันท์สามีภรรยาในบ้านของเขานั้น เป็นบริบทที่ต่อเนื่องมาจากช่วงก่อนๆ คือ หลังจากที่เธอเรียนจบชั้น ม.3 ตามนโยบายส่งเสริมการศึกษาของรัฐ แต่รัฐกลับไม่มีนโยบายส่งเสริมให้เธอมีงานทำหรือกลับไปสร้างอาชีพในหมู่บ้าน รวมทั้งไม่เปิดโอกาสให้เธอได้ใช้ความรู้ความสามารถที่ร่ำเรียนมาในการเป็นผู้นำในการพัฒนาความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชน (หรืออีกนัยหนึ่งก็คือนโยบายของรัฐบนพื้นที่สูงท้ายที่สุดก็ยังไม่เอื้อให้เด็กสาวรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาจากโรงเรียนในเมืองอย่างเธอกลับมาพัฒนาบ้านเกิดและสร้างสรรค์พื้นที่ทางสังคมวัฒนธรรมที่เท่าเทียมกันระหว่างหญิงชายมากขึ้น) เธอจึงได้ตระเวนลงมาทำงานในย่านชุมชนเมืองตามที่ต่างๆในหลายจังหวัด ไม่ว่าจะเป็นเชียงราย เชียงใหม่ กรุงเทพ นครปฐม แต่ละแห่งก็อยู่ทำงานเป็นช่วงเวลาสั้นๆ โดยเฉพาะในช่วงแรกๆที่เธอยังไม่คุ้นเคยกับความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปแบบของการมาเป็นแรงงานรับจ้างให้กับคนแปลกหน้า (แม้ว่าญาติจะเป็นผู้ชักจูงแนะนำให้เธอติดต่อก็ตาม) ต่อมาหลังจากที่เธอปรับตัวกับความสัมพันธ์ทางการผลิตในลักษณะดังกล่าวและสามารถแสวงหาพื้นที่ทางสังคมของเธอได้มากขึ้น เธอก็อยู่ทำงานได้นานขึ้น โดยเฉพาะในโรงงานที่นครปฐม ซึ่งถึงแม้จะเป็นแหล่งงานที่เธอรู้สึกว่าเอาเปรียบเธอมากกว่างานรับจ้างที่อื่นๆ ก็ตาม

แต่อย่างไรเสีย ในตอนแรกๆ ที่นครปฐม เมื่อเธอเจอกับการกดขี่แรงงานในด้านอายุและเพศก็ยังพอทนไหว แต่เมื่อมาเจอกับการคุกคามทางเพศจากเพื่อนร่วมงานซ้อนเข้าไปอีก เธอก็อยู่ไม่ได้ ก็เลยตัดสินใจลาออกกลับมาอยู่ช่วยทำงานที่บ้านอย่างเดิม (หนีไม่พ้นงานบ้าน ดูแลน้องๆ งานปรุงอาหาร บริการคนในบ้าน รวมทั้งงานในไร่) หลังจากนั้นไม่นาน ประมาณเดือนเดียว เธอก็ไปรับจ้างหัวหน้าสวนป่าที่สนิทกับปู่ ไปกับผู้หญิงที่เป็นญาติสนิทอีกคนไปหัวหน้าสวนป่าเลี้ยงลูกอยู่ที่กรุงเทพ แต่ก็อยู่ได้แค่สัปดาห์เดียวก็ทนไม่ไหวกับสภาพแวดล้อมและลักษณะวิถีชีวิตของผู้คนในมหานครอย่างกรุงเทพ พูดง่ายๆก็คือ รู้สึกว่าตัวเองไม่มีพื้นที่ทางสังคม เครือข่ายของเครือญาติที่กรุงเทพก็ไม่มี ทนอยู่รับจ้างเลี้ยงลูกให้เขาได้สัปดาห์เดียวก็กลับ แม้ว่าเธอกับญาติผู้หญิงที่มารับจ้างเขาที่กรุงเทพนี้จะต้องการเงิน แต่เงินก็ไม่ได้ทำให้พวกเธอมีความสุข และรู้สึกว่าตัวเองมีความภาคภูมิใจในบทบาททางเพศสภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของตนได้

มาถึงตอนนี้ บทบาททางเพศสภาพจึงมิได้หมายความถึงเฉพาะมิติที่เป็นเรื่องเศรษฐกิจการเข้าถึงปัจจัยการผลิต การบริโภค การควบคุมจัดการทางเพศต่างๆ เท่านั้น แต่บทบาททางเพศสภาพยังมีมิติของอารมณ์ความรู้สึก ความรัก และภาคภูมิใจ และการดิ้นรนต่อรองอำนาจเพื่อแสวง

หาศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ในแบบที่ซับซ้อน ไม่จำเป็นต้องอยู่ภายใต้วิธีคิดที่ยึดติดกับความสมเหตุสมผล (Rationality) ที่แยกออกเป็นส่วนๆ หรืออีกนัยหนึ่ง บทบาททางเพศสภาพสามารถมองได้หลายมุมมาก การที่จะอธิบายความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เชื่อมโยงบทบาททางเพศสภาพกับเรื่องราวหน่วยทางสังคม โครงสร้างต่างๆอีกมากมายนั้น ไม่สามารถที่จะทำได้โดยการมองแบบเชิงเดี่ยว แต่ต้องมองให้กว้างและลึกถึงความหลากหลาย ซับซ้อน และเป็นพลวัตในรูปแบบของกระบวนการต่อรองทางอำนาจที่ไม่เคยหยุดนิ่ง

กิจการร้านน้ำเต้าหู้

ที่นี้กลับมาต่อถึงบทบาททางเพศสภาพของผึ้ง หลังจากที่เธอกลับมาจากการรับจ้างเลี้ยงลูกที่กรุงเทพ เธอก็เข้าสู่วงจรของงานบ้าน และงานนอกบ้าน (ทำไร่ ทำสวน เก็บของป่า) เหมือนเดิม โดยตลอดช่วงเวลาที่ห่างไกลจากครอบครัวบนดอยมานั้น ระยะทาง (Distance) ที่ห่างกันก็ทำให้เธอเป็นอิสระจากการควบคุมจากทางบ้านพร้อมๆกับวัยที่เติบโตเป็นผู้ใหญ่มากขึ้น โดยเฉพาะการพึ่งตัวเองทางด้านการผลิต ที่เธอไม่ต้องเข้าไปถูกกำหนดจากวิถีการผลิตแบบการเกษตรของครอบครัวทางบ้านอีกต่อไป จากนั้นแค่สองเดือน เธอก็ดิ้นรนลงมารับจ้างป้าขายน้ำเต้าหู้ปาท่องโก๋อยู่ในตัวเมืองเชียงใหม่เมื่อปี พ.ศ. 2541 ตอนนั้น เธอมีความคิดที่จะเรียนต่อการศึกษานอกโรงเรียนมาเป็นปัจจัยเสริมให้ลงมาทำงานในตัวเมืองเชียงใหม่ด้วย รูปแบบการลงมาทำงานของเธอก็ยังคงมีฐานมาจากการชักนำของเครือญาติตามเดิม แต่ที่พิเศษคือในตัวเมืองเชียงใหม่ มีเครือข่ายเครือญาติของเธอลงมาค้าขายและตั้งรกรากอยู่หลายต่อหลายคนแล้ว ผิดกับที่อื่นๆ ที่ไม่มีญาติพี่น้องอิวเมี่ยนอยู่หนาตามากเท่านี้ สิ่งเหล่านี้เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เธอยืนหยัดอยู่กับงานรับจ้างเป็นลูกมือค้าขายน้ำเต้าหู้ได้นานกว่างานรับจ้างชนิดอื่นๆ

อย่างไรก็ตาม ลักษณะของการทำงานรับจ้างขายน้ำเต้าหู้ของเธอนี้ ก็เป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่ง ที่เอื้อต่อการปรับตัวและเปิดพื้นที่ทางสังคมให้ตัวตนของเธอ กล่าวคือ เมื่อดูคำจำกัดความในทางมานุษยวิทยาแล้ว ความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมในเครือข่ายแม่ค้าน้ำเต้าหู้ที่เธอเกี่ยวข้องอยู่นี้สามารถจัดได้ว่ามีลักษณะเป็นความสัมพันธ์เชิงครอบครัว แต่เป็นครอบครัวที่มีสมาชิกทั้งหมดเป็นผู้หญิง[126] ลักษณะของความสัมพันธ์ในการทำงานถูกสร้าง/ผลิตซ้ำขึ้นมาให้

---

[126] ในทางมานุษยวิทยาร่วมสมัย ฉลาดชาย (2542) ได้ให้คำจำกัดความของครอบครัวโดยยึดหลักความสัมพันธ์เป็นหลักว่า " ครอบครัวคือกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกันโดยความเป็นเครือญาติ หรือพันธะอื่นที่มีลักษณะเหมือนหรือคล้ายคลึงกันกับความเป็นเครือญาติ ซึ่งผู้ใหญ่ในกลุ่มดังกล่าวถือเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบในการดูแลและอบรมเลี้ยงดูเด็กๆที่เป็นลูกหลานโดยธรรมชาติหรือที่รับเลี้ยงเป็นลูกหลานบุญธรรมของพวกเขา" ซึ่งเป็นคำจำกัดความที่มีจุดแข็งคือเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ศึกษาสามารถจัดการ (Cope) กับความเปลี่ยนแปลงที่เกิด

คล้ายคลึงกับการรับจ้างในไร่นาสมัยที่เธอยังเป็นเด็กเล็กอยู่ในหมู่บ้าน ดังจะเห็นได้ว่า กลุ่มคนที่มาทำงานด้วยกันต่างก็เป็นผู้หญิงที่คุ้นเคยกันมาก่อน ส่วนใหญ่ก็จะเป็นเครือญาติกัน และทำงานร่วมด้วยช่วยกันทั้งเด็กและผู้ชาย บางจังหวะก็จะมีแรงงานผู้ชายมาช่วยเสริมด้วย แต่ผู้หญิงจะเป็น "แม่งาน" มากกว่า เป็นงานที่ไม่มีระบบงานตายตัว หรือข้อผูกมัดบังคับจับวางอย่างแน่นหนาใดๆ ค่าแรงก็จ่ายตามปริมาณและคุณภาพของงานและจำนวนรายได้ลูกค้า อีกทั้งยังให้ความใส่ใจต่อชีวิตความเป็นอยู่ของทุกคนที่มาทำงาน ป่วยก็นอนพักได้ มีการอบรมสั่งสอนกันในระหว่างทำงานอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะการดูแลอบรมสั่งสอนของผู้อาวุโสต่อเด็ก บางช่วงมีงานทำบุญหรือแต่งงานญาติพี่น้องที่บ้านก็ลากลับไปช่วยทางบ้านได้ รวมทั้งบรรยากาศในการทำงาน ซึ่งแม้จะอยู่ในเมืองแห่งการค้าขายแข่งขัน แต่ก็นิยมที่จะอาศัยความร่วมมือและสามัคคีของทุกคนมากกว่า พูดง่ายๆคือมีความยืดหยุ่นในการทำงานเป็นอย่างสูง แม้จะเป็นวิถีการผลิตเชิงพาณิชย์ แต่ในวิถีการผลิตเชิงพาณิชย์ ก็ไม่ได้จำเป็นว่าการจัดการแรงงานและความสัมพันธ์ในการผลิตจะต้องเป็นรูปแบบวิธีคิดเชิงพาณิชย์เสมอไป ตรงกันข้าม จากการที่ผู้วิจัยได้เล่าถึงการเปลี่ยนงานของผึ้งหลายต่อหลายครั้งที่ผ่านมาก็จะเห็นได้ว่า การจัดการแรงงานในแบบเชิงพาณิชย์ที่อิงกับระบบมาตรฐานใดมาตรฐานหนึ่งจนเกินไป (ไม่ว่าจะอิงกับจารีตประเพณีหรืออิงกับหลักการเรื่องเหตุผลหรือ Rationality) จนลืมใส่ใจในอารมณ์ความรู้สึกและคุณค่าของมนุษย์ต่างหาก ที่ย้อนกลับเข้ามาทำร้ายเธอจนอยู่ไม่ได้

ดังนั้น บทบาททางเพศสภาพของเธอจึงเกี่ยวเนื่องกับความสัมพันธ์ทางการผลิตที่อยู่บนดอย ผ่านลักษณะของการจัดการแรงงานในรูปเครือข่ายทางสังคมเชิงครอบครัว-เครือญาติในเมืองอยู่เสมอ อีกทั้งรายได้จากการผลิตส่วนหนึ่งเธอก็ส่งไปให้ทางบ้านบริโภคด้วย บทบาททางเพศสภาพในแง่นี้เป็นสิ่งที่ติดแน่นอยู่ในตัวของเธอเสมอมาโดยมีฐานมาจากงานบ้านนับแต่เล็กจนโตจนถึงปัจจุบันอย่างต่อเนื่อง การมาขายน้ำเต้าหู้อยู่ในเมืองในรูปแบบดังกล่าวนี้ นอกจากจะเป็นผลมาจากการพัฒนาของรัฐที่ทำให้ชุมชนหมู่บ้านชาวเขาเป็นอัมพาตเชิงโครงสร้าง (Structural paralysis) แล้ว ยังมีฐานมาจากการสั่งสมประสบการณ์จากบทบาททางเพศสภาพทางชาติพันธุ์ของลูกสาวในการทำงานบ้านในสังคมอิวเมี่ยน ที่ทำให้ผู้หญิงใช้ช่องทางและความถนัดดังกล่าวออกมาเผชิญชะตากรรมในโลกของระบบทุนนิยม ที่รัฐมองเห็นว่าเป็นระบบแห่งการสร้างความเจริญให้กับประเทศ ในขณะที่ผู้ชายส่วนใหญ่ในหมู่บ้านยินดีที่จะทำงานในภาคเกษตรที่ตนเองยังพอมีอำนาจถือครองจัดการอยู่ (ร่วมกับรัฐ)

ขึ้นกับครอบครัวในยุคปัจจุบันโดยไม่มีข้อบีบรัดตายตัวในเรื่องเพศ จำนวน สถานภาพ ที่อยู่อาศัย ระยะทางของสมาชิกในครอบครัว

สังคมหมู่บ้านของผึ้งและผู้หญิงอิวเมี่ยนในเครือข่ายยังเป็นสังคมที่ให้อำนาจชายเป็นใหญ่อยู่ (แต่ก็ไม่ได้เป็นแบบแผนที่แบ่งแยกบทบาททางเพศสภาพและพื้นที่ทางสังคมอย่างตายตัว---ดูประเด็นนี้ได้ในบทที่ 2) ในขณะที่สังคมอิวเมี่ยนในเมือง ที่อยู่ในรูปของเครือข่ายความสัมพันธ์เชิงครอบครัวที่สร้างขึ้นมาใหม่บนฐานของความขัดแย้งในการเข้าถึงปัจจัยการผลิตระหว่างบรรดาผู้หญิงกับผู้ชาย โดยมีการพัฒนาของรัฐเป็นเงื่อนไขสำคัญนั้น เครือข่ายดังกล่าวได้เอื้อต่อการให้อำนาจผู้หญิงอิวเมี่ยนเป็นอย่างสูง อย่างไรก็ตาม อำนาจในกลุ่มก็ไม่ได้มีแค่ระนาบเดียว แต่ในบรรดาผู้หญิงหลายคนในเครือข่ายนี้ ก็มีการต่อรองอำนาจในเรื่องต่างๆ และโดยทั่วไป เนื่องจากเครือข่ายนี้มีฐานมาจากความเป็นเครือญาติที่ยึดระบบอาวุโสและอุปถัมป์ ดังนั้น ผู้หญิงที่มักจะมีอำนาจในการชี้นำกลุ่ม มักจะเป็นผู้หญิงที่มีอาวุโส และวางตัวเป็นที่น่าเชื่อถือ มากกว่าผู้หญิงอายุน้อยอย่างผึ้ง

ดังนั้น ในระหว่างที่รับจ้างช่วยงานอยู่กับร้านน้ำเต้าหู้ของน้า ผึ้งจึงมักถูกกลั่นแกล้งจากอาผู้หญิงที่รับจ้างทำงานด้วยกันอยู่เสมอ โดยที่น้าเองไม่ได้สนใจจะฟังคำร้องทุกข์ของผึ้งเลย แต่ก็ยังดีที่มีป้าคอยคุ้มครองดูแลผึ้งอยู่

ช่วงที่ทำงานอยู่กับน้านั้น นอกจากเธอจะเหนื่อยกับการทำงานแล้ว เธอก็ยังต้องเรียนหนังสือต่อ ม.4-5-6 ที่ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอีก เหนื่อยทั้งใจและกาย ทางบ้านพ่อแม่ก็ไม่ได้มารับรู้ และก็เป็นจังหวะนั้นที่ชายหนุ่มพื้นราบที่ชื่อยุทธ์เข้ามารู้จักพอดี

ชายคนรัก

ยุทธ์มาเป็นลูกค้าขาประจำ และได้เขยิบจากการเป็นลูกค้าเข้ามานั่งในหัวใจของผึ้งมากขึ้นเรื่อยๆด้วยการอาสามาช่วยสอนการบ้านบ้าง คอยไปรับไปส่งเวลาเรียนบ้าง ที่สำคัญคือเป็นเพื่อนพูดคุยกัน ซึ่งการคบหากันดังกล่าวก็เสมือนเป็นการเปิดพื้นที่ทางสังคมให้ผึ้งรู้สึกดีที่ว่ามีคนยอมรับในตัวตนของเธอที่ในขณะนั้นกำลังสับสนเหนื่อยหน่ายกับความสัมพันธ์ทางการผลิตและบริโภคในการทำงานที่รู้สึกว่าไม่เป็นธรรมกับเธอ แต่เธอก็ยังไม่มีทางเลือกอื่นๆนอกจากจะยอมอยู่ภายใต้เงื่อนไขของการทำงานและบทบาทางเพศสภาพดังกล่าวไปก่อน อีกอย่างคือความคิดอ่านของเธอในวัย 17 ปีตอนนั้นยังไม่มีเป้าหมายอนาคตที่ชัดเจนมากนัก และเธอก็ยังใหม่ต่อการเข้ามาอยู่ในเมืองเชียงใหม่อยู่มาก

ประกอบกับการที่เธอกำลังอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านจากวัยรุ่นไปสู่วัยผู้ใหญ่ เป็นวัยที่อารมณ์แปรปรวนได้ง่าย และในขณะเดียวกันก็มีพลังที่จะทำสิ่งสร้างสรรค์ต่างๆมากมาย แต่ก็ต้องการที่ปรึกษา ความรักและความเอาใจใส่จากสังคมเพื่อนฝูง แต่การที่เธอลงมาทำงานในเมืองเชียงใหม่ในระยะแรกนี้ จะมีก็แต่ผู้หญิงอิวเมี่ยนวัยกลางคนเป็นส่วนมากที่อยู่ในเครือข่ายทางการผลิตที่เธอรู้จัก

แต่ก็ไม่สนิทและมีเวลาถึงขั้นที่จะมารองรับความต้องการด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคมของเธอได้อย่างเพียงพอ อีกทั้งป้า น้า อาของเธอก็ไม่ขัดขวางการคบหาระหว่างเธอกับเขา โดยเฉพาะป้าซึ่งเป็นญาติผู้ใหญ่ที่ผึ้งคุ้นเคยและไว้วางใจที่สุดในเมืองในขณะนั้นให้ความสนับสนุนยุทธ์เป็นอย่างมาก อีกทั้งทางบ้านของยุทธ์ก็ให้อิสระเขาในการเลือกคู่ครอง ภายใต้เงื่อนไขทางสังคมวัฒนธรรมดังกล่าว การเข้ามาใกล้ชิดของยุทธ์จึงแปรเปลี่ยนเป็นความรักได้โดยไม่ยากนัก

แต่ความรักก็เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจอีกรูปแบบหนึ่งที่เธอเข้าไปพัวพันอยู่โดยไม่รู้ตัว เป็นความสัมพันธ์ที่เธอมีส่วนสร้างขึ้น และการสร้างเชิงสังคมวัฒนธรรม (Social Cultural Construction) ดังกล่าวก็เป็นผลผลิตมาจากการดิ้นรนต่อสู้ของเธอภายใต้เงื่อนไขทางสังคมวัฒนธรรมข้างต้น ซึ่งเข้ามาร้อยรัดเธอให้เข้าสู่ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและบทบาททางเพศสภาพในรูปแบบที่ต่างออกไปจากเดิม ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวต่อไปในการวิเคราะห์ช่วงหน้า ในหัวข้อ 5.3

เมื่อดูคำนิยามศัพท์ของเธอในเรื่องความรัก ก็จะเห็นว่า เธอมีความรักในแบบที่ถือเอาความสุขความสำเร็จของผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นพ่อแม่ พี่น้อง หรือสามี พูดง่ายๆคือไม่ได้มองตัวเองเป็นศูนย์กลางในเรื่องความรัก มุมมองเช่นนี้เป็นส่วนหนึ่งที่เปิดโอกาสให้เธอถูกสังคมชายเป็นใหญ่เอาเปรียบได้โดยง่าย ในเงื่อนไขของระบบทุนนิยมที่มุ่งส่งเสริมให้ผู้คนคิดถึงแต่ประโยชน์ของตนเป็นหลัก

และจากนิยามดังกล่าวและจากท่าทีที่เธอปฏิบัติต่อยุทธ์ในช่วงแรกๆที่คบกัน ก็จะเห็นว่าเธอมีมุมมองต่อความรักแบบหนุ่มสาวในเชิงโรแมนติกอยู่มาก คือมองความรักเป็นด้านที่สวยสดงดงามเป็นหลัก ไม่ได้ระแวดระวังด้านที่เป็นปฏิบัติการทางอำนาจโดยเฉพาะอย่างยิ่ง อำนาจชายเป็นใหญ่ที่เปิดโอกาสให้ผู้ชายได้เปรียบผู้หญิงในการเข้าถึงความรักมากกว่า ไม่ว่าจะเป็น การได้เปรียบของผู้ชายในการที่จะมีหลายรักและทดลองมีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงาน ผู้ชายสามารถที่จะแสดงออกถึงความในใจในเรื่องรักๆใคร่ๆได้มากกว่าผู้หญิง สังคมยังเปิดโอกาสให้ผู้ชายใช้ความก้าวร้าวรุนแรง การคุกคามทางเพศหรือแม้กระทั่งการข่มขืนผู้หญิงโดยอ้างว่าทำไปเพราะความรัก รวมทั้งยังมีกลุ่มสังคมมากมายของผู้ชายที่พร้อมจะเป็นที่ปรึกษาและระบายคลายความกลัดกลุ้มเมื่อเขาผิดหวังกับความรัก เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนแทรกซึมอยู่ในชีวิตความรักของยุทธ์จากอดีตที่ผ่านมาจนถึงความรักที่มีต่อผึ้งในขณะนั้น

ช่วงเวลาตั้งแต่ผึ้งเริ่มรู้จักกับยุทธ์จนกระทั่งตกลงปลงใจย้ายเข้าไปอยู่กินฉันท์สามีภรรยาในบ้านของเขานั้นกินเวลาประมาณหนึ่งปี ระหว่างนั้นความสัมพันธ์เชิงอำนาจของเธอที่มีต่อครอบครัวบนดอยก็ยังคงดำเนินต่อไป ไม่ได้แยกขาดจากกัน โดยผึ้งยังคงรักษาบทบาททางเพศสภาพของตัวเองในเรื่องของความเป็นลูกสาวที่ต้องมีพันธะผูกพันกับทางบ้าน เช่น ส่งเงินกลับบ้าน กลับไปเยี่ยมเยียนดูแลทุกข์สุขของพ่อแม่และน้องๆ ก็ยังเป็นบทบาทที่เธอกระทำมาอย่างต่อเนื่อง อันเป็น

ฐานคิดที่ได้รับการกล่อมเกลา (Socialization) มาจากบทบาททางเพศสภาพในการทำงานบ้านและงานรับจ้างที่มีลักษณะการทำงานคล้ายคลึงกับงานบ้าน ที่เธอได้ทำมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เป็นเด็กเล็กจนกระทั่งเติบโตเป็นสาว บทบาททางเพศสภาพที่สำคัญอีกบทบาทหนึ่งซึ่งก่อตัวขึ้นในช่วงนี้ก็คือบทบาททางเพศสภาพในเรื่องความรักแบบหนุ่มสาวซึ่งมีความซับซ้อนยากที่จะระบุได้ว่ามีที่มาที่ไปอย่างชัดเจนอย่างไร

สรุป

มาถึงจุดนี้ ก็พอจะสรุปได้กว้างๆว่า บทบาททางเพศสภาพของผึ้งที่ปรากฏขึ้นในช่วงนี้เป็นบทบาทที่ไม่ได้มีลักษณะของผู้ถูกกระทำแต่ฝ่ายเดียว แต่ยังมีนัยยะที่เด่นชัดขึ้นของการมุ่งเปิดพื้นที่ทางสังคม ให้ตัวเธอเองได้แสดงอารมณ์ความรู้สึก ความปรารถนาทางเพศ และความเป็นตัวตนของเธอ ได้แลกเปลี่ยนและพัฒนาประสบการณ์ด้านต่างๆ ทำให้เธอรู้สึกมีคุณค่าและชีวิตชีวา มีกำลังใจในการทำงานเพื่อให้เข้าถึงปัจจัยการผลิต แต่ในขณะเดียวกันก็ยังเจือด้วยฐานคิดมาจากบทบาททางเพศสภาพในการทำงานบ้านที่เธอถูกปลูกฝังมาตั้งแต่ยังเล็กและถูกตอกย้ำโดยระบบการศึกษาที่รัฐสร้างขึ้น โดยหล่อหลอมให้เธอมีบทบาททางเพศสภาพที่ยังมุ่งรับใช้โครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจในครอบครัวแบบชายเป็นใหญ่อยู่ เธอจึงยังต้องเป็นผู้หญิงที่ทำงานเพื่อมุ่งสนองความต้องการของคนอื่นๆอยู่ โดยเฉพาะความต้องการของพ่อแม่ ในแง่ความรักของเธอในด้านหนึ่งก็เป็นไปเพื่อมุ่งใช้จ่าย/บริโภคปัจจัยการผลิต(เงินตรา) ส่งให้กับทางบ้าน ความรักจึงมีมิติของการเข้าถึงปัจจัยการผลิตและการบริโภคทับซ้อนรวมกันอยู่ด้วย ที่น่าสนใจคือความรักระหว่างเธอกับยุทธ์ดังกล่าวเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมที่เธอ เขาและสังคมร่วมกันสร้างขึ้นจากฐานคิดและความต้องการที่ขัดแย้งกันมากมาย ความไม่ลงรอยเช่นนี้สร้างความตึงเครียดเป็นอย่างมากให้กับชีวิตคู่ของเธอเมื่อต้องเข้าไปอยู่ในสถานการณ์ที่บีบคั้นทางด้านเศรษฐกิจและสังคมจนเธอต้องตอบโต้ในวิถีทางต่างๆ ดังที่จะได้กล่าวในหัวข้อต่อไป

5.3 การวิเคราะห์ยุทธวิธีในการปรับตัวเพื่อดำรงความสัมพันธ์กับชายคนรัก, สมาชิกในครอบครัว, และเครือญาติที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งผลที่เกิดขึ้นกับผึ้ง และชีวิตครอบครัวของเธอ (พ.ศ. 2542 – 2544)

บ้านของแม่สามี

เมื่อเธอย้ายเข้าไปอยู่ในบ้านของยุทธ์ขณะนั้น อันที่จริงแล้วต้องเรียกว่าบ้านของแม่ยุทธ์มากกว่า เพราะยุทธ์มาอยู่ในฐานะที่เป็นลูกและผู้อาศัย มิหนำซ้ำยังต้องพึ่งพาเงินทองจากแม่เขาอยู่

พูดง่ายๆคือแม่ของยุทธ์มีอำนาจมากที่สุดในบ้าน นอกจากเขาจะอยู่กับแม่แล้ว ก็ยังมีคุณลุง น้องสาว พี่ชาย และพี่สะใภ้รวมอยู่ในชายคาบ้านเดียวกันด้วย โดยส่วนใหญ่แม้จะอยู่ในชายคาบ้านเดียวกัน แต่นานๆทีจะกินข้าวร่วมกัน ส่วนหนึ่งมาจากต่างคนก็มีเวลาว่างในการทำงานไม่ตรงกัน นอกจากนี้รสนิยมในการบริโภคอาหารการกินก็ไม่ตรงกันอีกด้วย

ความสัมพันธ์พื้นฐานในครอบครัวเดิมของยุทธ์ ตั้งแต่ช่วงก่อนที่เธอจะเข้าไปอยู่ จึงเป็นความสัมพันธ์ที่มีปัญหาลึกๆมาแต่แรกแล้ว ประการที่หนึ่ง ก็คือ วิถีชีวิตของแต่ละคนค่อนข้างที่จะ "ต่างคนต่างอยู่" ไม่ค่อยจะได้พูดคุยหรือทำกิจกรรมร่วมกัน ประการที่สอง แม่ของยุทธ์ปฏิบัติต่อลูกๆไม่เท่ากัน กล่าวคือ ลูกชายคนโต(อายุ 30 ปีในขณะนั้น) จะเป็น "ลูกหัวแก้วหัวแหวน" ของแม่เขา ในขณะที่ลูกสาวคนเล็ก (อายุ 23 ปีในขณะนั้น) แม่ก็ตามใจค่อนข้างมาก ส่วนยุทธ์จะเป็นคนเงียบๆภายในบ้าน ค่อนข้างตามใจไม่ขัดใจคนในบ้าน แม่จะใช้ยุทธ์เป็นธุระปะปังต่างๆมากกว่าลูกคนอื่นๆ ในขณะที่แม่จะเกรงใจลูกชายคนโต ลูกสาว และลูกสะใภ้มากกว่าเขา

ประการถัดมาก็คือ ถึงแม้ว่าแม่จะเอนเอียงเข้าไปทางลูกชายคนโตมาก แต่เวลาที่เกิดมีปากเสียงกันรุนแรงในบ้าน แม่ก็จะเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในการด่าว่าด้วยถ้อยคำหยาบคาย หรือแม้กระทั่งใช้กำลังกับลูกๆ (โดยเฉพาะกับยุทธ์) โดยอ้างสิทธิการเป็นผู้มีบุญคุณ ให้กำเนิด เลี้ยงดู และอุปถัมป์ค้ำชูในเรื่องต่างๆแก่ลูกๆ ทุกคน

นอกจากนี้แล้ว แม้แม่ของเขาจะเป็นคนประหยัด มัธยัสถ์ และอุทิศตัวเพื่อลูก แต่ก็จุกจิกจู้จี้ขี้บ่นกับลูกและลูกสะใภ้ทุกคนมาก ด้านหนึ่งเป็นเพราะลูกๆแต่ละคนก็ยังไม่สามารถเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานตามที่แม่คาดหวังได้ อีกอย่างหนึ่งก็คือลูกๆแม่แต่ละคนถึงแม้จะทำงานกันแล้วแต่ก็ยังต้องพึ่งแม่อยู่มาก เงินไม่พอใช้ก็ต้องมาขอแม่กัน ทำให้แม่เหนื่อยและรู้สึกว่าลูกๆยังเป็นเด็กที่ต้องคอยตามอบรมสั่งสอนอยู่เสมอ ในขณะที่ลูกๆแต่ละคนก็คิดว่าตัวเองเป็นผู้ใหญ่แล้ว ไม่ต้องการให้แม่มาบงการหรือชี้แนะจู้จี้อะไรมาก

แม่ของยุทธ์มีความคิดเรื่องบทบาททางเพศสภาพของผู้หญิงว่า ผู้หญิงที่ดีต้องขยันขันแข็งในการทำงานบ้าน ทำงานนอกบ้านได้ไม่ว่า แต่ต้องไม่ลืมงานในบ้านด้วย และต้องรู้จักวางตัวไม่ไปไหนกลางค่ำกลางคืนคนเดียว ต้องเชื่อฟังและมีมารยาทต่อพ่อแม่ผู้หลักผู้ใหญ่ ต้องซื่อสัตย์จงรักภักดีต่อสามี ดังนั้น ลูกสะใภ้ที่ดีก็ต้องมีคุณสมบัติเหล่านี้ด้วย นอกเหนือจากนี้ก็ต้องให้เกรงใจและให้เกียรติแก่สามีและสมาชิกภายในบ้านทุกคน (แม้จะไม่เข้มงวดเท่าสังคมอิวเมี่ยนตามจารีตก็ตาม)

กับมุมมองต่อชาวเขา แม่ของเขาก็ยังคงมองภาพชาวเขาอย่างมีอคติว่าเป็นคนล้าหลังทางสังคมวัฒนธรรม เป็นคนที่ต้องถูกพัฒนา และไม่น่าไว้ใจ ซึ่งต่อมาหลังจากที่ผึ้งเข้าไปอยู่ในบ้าน ได้แสดงให้เห็นว่าชาวเขาอย่างเธอมิได้ด้อยพัฒนาอย่างที่เข้าใจ แต่กลับมีการศึกษา มีความสามารถใน

การทำงานทั้งในบ้านและนอกบ้านไม่น้อยไปกว่าคนไทยพื้นราบทั่วไป นอกจากนั้น แม่ของยุทธ์ก็ยังได้รู้จักกับญาติพี่น้องของผึ้งอีกหลายคน โดยเฉพาะน้าฟองซึ่งมาขายน้ำเต้าหู้อยู่ที่ตลาดใกล้บ้าน ความประพฤติที่สุภาพเรียบร้อยของน้าฟองก็มีส่วนเสริมทำให้อคติต่อชาวเขาดังกล่าวของแม่ของยุทธ์ค่อยๆซาลงไป โดยเริ่มมองแยกแยะว่าชาวเขาก็มีหลายกลุ่มหลายพวก บางคนก็เป็นคนดี บางคนก็ทำตัวแย่ อย่างไรก็ตาม แม่ของเขาก็ยังมองว่าคนบนดอยหรือชาวเขาโดยทั่วไปนั้นด้อยอารยธรรมกว่าคนไทยพื้นราบอยู่

ในส่วนของยุทธ์ ยุทธ์เองเป็นคนที่มองโลกในแง่ดี โดยเฉพาะยังมีความรักแบบเพ้อฝันอยู่มาก คือ มองเห็นความรักเป็นสิ่งที่สวยงามและต้องเทิดทูนบูชาอยู่เสมอ เขาเห็นว่า ฐานะ ชาติพันธุ์ ชนชั้น วรรณะ เป็นเพียงสิ่งสมมติ และไม่ควรนำมายึดเป็นอุปสรรคต่อความรักของหนุ่มสาว ในเรื่องของครอบครัวแล้ว เขาต้องการเป็นสามีในอุดมคติที่ค่อนข้างจะเป็นสูตรสำเร็จตามแบบสังคมสมัยใหม่ นั่นคือผู้ชายเป็นหัวหน้าครอบครัวที่มีฐานะและวุฒิภาวะที่มั่นคง มีเงินใช้จ่ายบริโภคสินค้าและความสุขได้ตามแบบคนร่วมสมัย มีความรับผิดชอบต่อครอบครัว รักและซื่อสัตย์ต่อภรรยา และช่วยแบ่งเบาภาระงานบ้านของภรรยา (บ้าง) มีครอบครัวเล็กๆอยู่กันพ่อแม่ลูก และอาจจะมีพ่อแม่ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอยู่ด้วย โดยเขาเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดและได้รับการปรนนิบัติเอาใจเมื่อเหนื่อยจากการแข่งขันในการทำงานกลับมายังบ้าน และแน่นอนว่า ภรรยาอันเป็นสุดที่รักของเขา ต้องดูแลงานบ้านเป็นหลัก แม้จะทำงานนอกบ้าน ก็ต้องถือว่า งานในบ้านและภาระผูกพันต่อสามีและลูกๆสำคัญกว่าสิ่งอื่นใด

แม้ยุทธ์จะได้รับการศึกษาสูง แต่เขาก็ยังคงถูกครอบงำด้วยวิธีคิดแบบชายเป็นใหญ่ในเรื่องบทบาททางเพศสภาพในเรื่องของ “ความเป็นภรรยา” และ “ความเป็นลูกสะใภ้” อยู่ แม้ว่าในระยะหลังๆที่เขาเริ่มมีความเข้าใจในความไม่เท่าเทียมกันในครอบครัวที่ผึ้งได้รับมากขึ้น แต่ก็ใช่ว่าเขาจะหาทางออกได้ง่ายๆโดยไม่ปะทะกับความขัดแย้ง

ความสัมพันธ์ระหว่างยุทธ์กับสมาชิกในบ้านช่วงก่อนที่ผึ้งจะย้ายเข้ามา ก็หาได้อบอุ่นแนบแน่นไม่ ยุทธ์เองก่อนหน้านี้ก็จะอาศัยอยู่กับพ่อ (พ่อเขาแยกทางกับแม่ตั้งแต่เขายังเล็ก) มาโดยตลอด แม้จะอยู่กับแม่บ้างแต่ก็เป็นช่วงสั้นๆ สลับไปมากับการอยู่กับพ่อ ตั้งแต่เขาไปทำงานที่กรุงเทพแล้วลาออกมานี้ นี่เป็นครั้งแรกที่ยุทธ์มาอยู่กับแม่นานที่สุดในรอบยี่สิบปี จึงมีช่องว่างทางความคิดระหว่างเขากับแม่ที่ต้องปรับจูนเข้าหากันอยู่มาก

ส่วนกับพี่ชายและน้องสาว ตั้งแต่เด็กจนถึงชั้นมัธยมก็อยู่รวมกับพ่อด้วยกันกับยุทธ์ตลอด พอเข้าเรียนมหาวิทยาลัยแล้วจึงแยกย้ายออกไปอยู่คนละหอ แต่ก็พบปะกันสม่ำเสมอ โดยยุทธ์จะอยู่กับพ่อเป็นหลัก ในขณะที่พี่และน้องของเขาแยกไปอยู่กันละหอพัก การกลับเข้ามาอยู่ในบ้านของยุทธ์รวมกับแม่และพี่ชาย น้องสาว และพี่สะใภ้ของเขาในครั้งนี้ จึงเป็นการรวมเอาความแตกต่าง

และช่องว่างมากมายไม่ว่าจะเป็น ประสบการณ์ มุมมองวิธีคิดในเรื่องบทบาททางเพศสภาพ ในเรื่องของการทำงานบ้าน การวางตัวต่อผู้อาวุโส อคติต่อชาวเขาและผู้ที่ได้รับการศึกษาน้อยกว่า เป็นต้น เพียงแต่ความขัดแย้งในวิธีคิดต่อเรื่องเหล่านี้มิได้เป็นประเด็นที่ประทุออกมาเป็นเรื่องราวทะเลาะวิวาทเนื่องจากทั้งพี่และน้องของเขาต่างก็สามารถพึ่งพิงตัวเองได้ค่อนข้างมาก และมีความเป็นปัจเจกสูง ไม่ค่อยจะมาก้าวก่ายเรื่องความขัดแย้งระหว่างผึ้ง ยุทธ์ และแม่ของเขา แม้ว่าลึกๆทั้งพี่ชายและน้องสาวของเขาจะยังมองผึ้งว่าเป็นเด็กที่ต้องคอยสั่งสอนอยู่ และเป็นชาวเขาที่ไม่ค่อยจะมีความคิดอ่านดีเท่ากับคนไทยพื้นราบก็ตาม

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ เป็นการเกริ่นให้ผู้อ่านทราบถึงบุคลิกลักษณะนิสัยของสมาชิกในครอบครัวของยุทธ์เป็นเบื้องต้นก่อน เพื่อช่วยให้ผู้อ่านสามารถนึกภาพเหตุการณ์หลังจากที่ผึ้งย้ายเข้าไปอยู่ร่วมชายคาเดียวกันกับยุทธ์และครอบครัวของเขาได้ดีขึ้น

ในช่วงแรกที่ผึ้งย้ายเข้าไปอยู่รวมกับครอบครัวของยุทธ์ เธอก็ยังคงทำงานรับจ้างขายน้ำเต้าหู้อยู่กับน้าฟองที่ตลาด สลับไปมากับการไปช่วยขายน้ำเต้าหู้อยู่หน้าร้านให้ป้ามณฑา เสาร์อาทิตย์ก็ไปเรียนที่ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนแม่ริม และงานประจำที่ยังคงต้องทำตลอดคืองานบ้านที่บ้านของยุทธ์

ถ้าจะพูดถึงงานบ้าน อันที่จริงก็ไม่เคยเป็นปัญหาสำหรับผึ้ง เพราะเธอก็ทำมาตั้งแต่เล็กจนโต แถมงานบ้านบนดอยก็หนักและเหนื่อยกว่าที่เธอทำที่บ้านของยุทธ์เสียด้วยซ้ำ แต่ที่เป็นปัญหา ก็คือ งานบ้านไม่ได้มีแบบแผนเดียวที่ตายตัวเสมอไป แต่งานบ้านมีความหลากหลายทั้งในแง่ของเทคโนโลยีหรือกำลังการผลิต (Labor force) และ ความสัมพันธ์ทางการผลิต (Social relation of production) ที่เกี่ยวข้องกับบทบาททางเพศสภาพ

งานบ้านที่เธอทำในช่วงวัยเด็กถึงช่วงที่เธอได้มาอยู่กับยุทธ์นั้น ค่อยๆมีเทคโนโลยีเพิ่มขึ้น เช่น จากเดิมที่หุงข้าวใช้เตาถ่านก็เปลี่ยนมาใช้เตาแก๊สและหม้อหุงข้าว เครื่องปรุงรสต่างๆก็สามารถซื้อหาได้ไม่ต้องเสียเวลามานั่งโขลกนั่งตำ จานชามก็มีน้ำยาล้างโดยเฉพาะ สะดวก รวดเร็วกว่า เสื้อผ้าก็มีเครื่องช่วยซัก พูดง่ายๆก็คือ ระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ได้สร้างเทคโนโลยีต่างๆที่ช่วยให้ผู้หญิงทำงานบ้านได้สะดวก รวดเร็วขึ้น แม้จะเป็นผู้หญิงชนชั้นล่างอย่างชาวเขายากจนก็ต้องหันมาใช้เทคโนโลยีเหล่านี้ อย่างไรก็ตาม การที่รัฐมุ่งเสริมสร้างระบบทุนนิยมโดยการเห็นชอบกับการโหมโฆษณาสินค้าสำหรับการทำงานบ้านก็เหมือนกับการจงใจการตอกย้ำให้ผู้หญิงไม่เพียงแต่ต้องเป็นผู้รับผิดชอบในงานบ้านต่อไปเท่านั้น แต่พวกเธอต้องทำงานบ้านให้เฉียบ เรียบร้อย ยิ่งกว่ายุค

ไหนๆ โดยใช้เทคโนโลยีที่ผู้ชายออกแบบมานี้ ผู้หญิงส่วนใหญ่จึงต้องหมดเปลืองเวลา แรงใจ แรงกายมากขึ้นไปกับการทำงานบ้านให้เป็นไปตามมาตรฐานของระบบทุนนิยม[127]

แม้ที่บ้านของยุทธ์จะไม่ได้ยึดหลักเกณฑ์งานบ้านว่าต้องสะอาดประณีตอะไรมากมาย ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าหลักเกณฑ์มาตรฐานการทำงานบ้านในสังคมทุนนิยมก็ไม่จำเป็นต้องแสดงออกในรูปของความสะอาดประณีตเสมอไป แต่สิ่งที่น่าสนใจคือการทำให้งานบ้านเป็นงานที่ต้องแข่งขันกับเวลา ทั้งนี้ เนื่องจากงานบ้านไม่ได้ดำรงอยู่โดยแยกขาดจากวิถีการผลิต ดังนั้นเมื่อบริบททางการผลิตที่รัฐมุ่งพัฒนาปรับเปลี่ยนให้เข้าสู่ทุนนิยมที่พยายามแปรรูปทุกอย่างให้เป็นสินค้า และเปลี่ยนวิถีชีวิตผู้คนให้ตกอยู่ในวงจรการแข่งขันและควบคุมเวลา[128] งานบ้านในยุคสมัยทุนนิยมฟูฟ่องนี้จึงกลายเป็นงานที่ต้องผูกพันกับนาฬิกาอย่างหลีกเลี่ยงได้ยาก

เมื่อรัฐเห็นดีเห็นงามกับอุดมการณ์ทุนนิยมเช่นนี้ การทำงานบ้านที่ดีคือต้องทำให้เสร็จและเรียบร้อย (ตามมาตรฐานแบบตะวันตก) ภายในเวลาที่กำหนด ยิ่งเสร็จเร็วยิ่งดี ถือว่ามีฝีมือเยี่ยม จะได้เอาเวลาไปผลิตงานและสินค้าอื่นๆเพื่อเสริมสร้างกระแสการบริโภคนิยมต่อ ประหนึ่งวงจรที่ไม่รู้จบสิ้น การต้องทำงานบ้านที่มีความซับซ้อนหลากหลายมากขึ้นภายใต้ความกดดันที่ต้องแข่งขันกับเวลาอย่างลนลานเช่นนี้ เป็นส่วนหนึ่งที่สร้างความเหนื่อยกาย เหนื่อยใจให้กับผึ้งเป็นอย่างมาก เมื่อเธอมาอยู่ในพื้นที่ชายคาบ้านยุทธ์

แม้ว่าที่บ้านของยุทธ์จะมีสิ่งอำนวยความสะดวกในการทำงานบ้านมากมายกว่าบ้านบนดอยของเธอหลายสิบเท่า แต่เธอกลับต้องรู้สึกเหนื่อยกาย เหนื่อยใจ ในการทำงานบ้านมากกว่า ทั้งนี้เพราะ งานบ้านที่บ้านยุทธ์เป็นงานที่เวลาทับซ้อนกันไปหมด คือ เป็นงานที่ทยอยมาให้เธอทำเรื่อยๆ ทั้งวัน ยกตัวอย่าง การกินข้าวที่บ้านของยุทธ์นั้นเป็นลักษณะต่างคนต่างกิน ทำให้จานชามที่ต้องล้างมีเยอะ และทยอยมาไม่เป็นเวลาแน่นอน บางทีล้างจานเพิ่งเสร็จ กำลังจะพักผ่อน คนในบ้านก็ยกมาให้ล้างอีกสิบใบ ไหนจะมีงานจัดกวาดห้องและงานอื่นๆที่ต้องทำแข่งกับเวลาอีก อย่างนี้ เป็นต้น

---

[127]อุดมการณ์หรือลัทธิสำคัญๆที่สร้างขึ้นเพื่อค้ำจุนสังคมชายเป็นใหญ่ในยุคก่อตัวของทุนนิยมในศตวรรษที่ 19 ที่ส่งผลต่อพื้นที่ทางสังคมและการกดขี่ผู้หญิง ได้แก่ ลัทธิเรื่องมาตรฐานงานบ้าน, ลัทธิครอบครัวนิยม, ลัทธิการถือลูกเป็นสรณะ (ดูเพิ่มเติมใน กาญจนา แก้วเทพ " ผู้หญิง / ผู้ชาย : ที่บ้าน / ที่สาธารณะ " *สตรีศึกษา 2 : ผู้หญิงกับประเด็นต่างๆ*, กรุงเทพ : สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี , 2544.)

[128] ดูเพิ่มเติมใน Babara Adam "The gendered time politics of globalization : of shadowlands and elusive justice" *Feminist Review* , vol.70 / 2002.

ต่างจากที่บ้านบนดอย ซึ่งเธอมีเวลาทำที่แน่นอน งานบ้านย่อยๆสามารถทำเสร็จได้เป็นเรื่องๆไป ไม่ต้องมาลนลานกับเวลาเหมือนกับวิถีชีวิตในสังคมเมือง

และที่สำคัญ เมื่อเปรียบเทียบความสัมพันธ์ทางสังคมในการทำงานบ้านของเธอระหว่างที่อยู่บนดอยกับอยู่บ้านยุทธ์ ก็จะเห็นความแตกต่างอย่างชัดเจน กล่าวคือ แม้ปริมาณงานบ้านบนดอยจะเหนื่อยกายกว่า แต่เธอก็สามารถทำงานอย่างมีความสุขได้ในระดับหนึ่ง พูดง่ายๆ งานบ้านในสังคมอิวเมี่ยนในช่วงเวลาวัยเด็กที่อยู่บนดอยนั้นก็แวดล้อมไปด้วยพ่อแม่พี่น้องซึ่งคอยให้ความเกื้อหนุนจุนเจือด้านจิตใจแก่เธอในเวลานั้น มากกว่างานบ้านที่อยู่ในบริบทของการย้ายเข้ามาอยู่ในบ้านฝ่ายชายที่เต็มไปด้วย "คนแปลกหน้า" อย่างนี้ หรืออีกนัยยะหนึ่งก็คือ งานบ้านบนดอย (ในช่วงเวลาที่เธอยังเด็ก) เปิดโอกาสให้เธอมีพื้นที่ทางสังคมวัฒนธรรมของตัวเธอเอง ในขณะที่งานบ้านเมื่อเธอเข้ามาอยู่ในบ้านของยุทธ์ ไม่ได้เปิดโอกาสให้เธอมีพื้นที่ทางสังคมวัฒนธรรมอย่างที่เธอต้องการ เป็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่ไม่เห็นความสำคัญกับความเป็นมนุษย์ของเธอเท่ากับเมื่อครั้งที่เธอได้รับจากการทำงานบ้านเมื่ออยู่บนดอยตอนเด็กๆ

นอกจากนี้ ในช่วงเวลาที่เธอเข้ามาอยู่ในบ้านยุทธ์นั้น เธอก็มีความรู้สึกที่เป็นปัจเจก และรักอิสระภาพที่พัฒนาขึ้นมาเรื่อยๆ เช่น อยากมีอาณาเขตบริเวณและเวลาว่างส่วนตัวจริงๆที่ไม่อยากให้ใครต่อใครมารบกวนเวลาอยากจะพักผ่อน หรืออยากทำอะไรๆโดยไม่ต้องมีใครมาเซ้าซี้ถามหรือจุกจิกจู้จี้ เป็นต้น แต่ความเป็นปัจเจกเหล่านี้ ต้องมาถูกกดไว้ภายใต้ "ความเป็นภรรยาและลูกสะใภ้ที่ดี" ภายใต้ชายคาบ้านยุทธ์อีกด้วย

การหลีกหนีจากความสัมพันธ์ที่กดขี่ตึงเครียดจากการทำงานช่วยขายน้ำเต้าหู้ จากความไม่มีพื้นที่ทางสังคมวัฒนธรรมที่เธอต้องการจากการพักอยู่กับป้ากับน้า มาสู่การย้ายเข้ามาบ้านของสามีจึงเป็นการ "หนีเสือปะจระเข้" โดยแท้ ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อเธอเดินหน้ามาอย่างนี้แล้ว จะถอนตัวกลับก็ลำบาก เพราะ "ความเป็นผู้หญิงที่ดี" มันยังค้ำคออยู่ คือเมื่อตัดสินใจไปอยู่กับเขาแล้วก็ต้องอยู่ให้ตลอด ไม่ใช่ลอยไปลอยมาอยู่กับผู้ชายคนโน้นทีคนนี้ที

มาถึงตอนนี้ เราจะเห็นว่าการที่ผึ้งย้ายเข้าไปอยู่ในบ้านของยุทธ์นั้น ไม่ได้หมายความว่าจู่ๆเธอนึกจะย้ายก็ย้ายเข้าไปเลย แต่เหตุที่ทำดังนั้นมีอยู่หลายประการ ถ้ามองในระดับปฏิบัติการ ก็ได้แก่ การที่เธอเริ่มเข้านอกออกในบ้านของเขาหลายต่อหลายครั้งแล้ว ทำให้เธอเริ่มคุ้นเคยกับการมาบ้านของเขาและรู้จักคนในบ้านของเขาหมดทุกคน, การที่เธอมีเพศสัมพันธ์กับเขากับเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้รู้สึกรักและผูกพันกับเขามากขึ้น, อีกประการหนึ่งในช่วงที่เขาล้มป่วยอยู่เป็นอาทิตย์และเธอก็แวะเวียนไปดูแลเขาทุกวันนั้น แม่ของเขาก็เชื้อเชิญเธอให้ย้ายเข้ามาอยู่ในบ้านด้วยกัน โดยไม่มีทีท่ารังเกียจ "ความเป็นชาวเขา" ของเธอ (คงเพราะไม่อยากให้ลูกชายขี่รถมอเตอร์ไซค์ออกไปหาเธอจนดึกดื่น ด้วยเกรงว่าจะเป็นอันตราย) กอปรกับเธอก็เบื่อหน่ายกับความสัมพันธ์ในหมู่เครือญาติที่

มาขายน้ำเต้าหู้ที่มักจะเอาเปรียบและไม่เห็นหัวอกเธอ พ่อแม่พี่น้องบนดอยก็อยู่ห่างไกล ไม่ได้มาสนใจรับรู้สารทุกข์สุขดิบของเธอ และยุทธ์เองก็ยินดีอย่างยิ่งที่เธอจะย้ายมาอยู่กับเขา สิ่งเหล่านี้ผนึกกันเป็นแรงฉุดลากให้ผึ้งซึ่งในตอนแรกมีความคาดหวังต่อครอบครัวของยุทธ์ในแง่ดีย้ายเข้ามาอยู่กินในบ้านของยุทธ์ได้โดยไม่ยาก

และเมื่อมองปัจจัยเชิงโครงสร้าง ก็จะเห็นว่าผึ้งยังคงพัวพันอยู่ในโครงสร้างสังคมอิวเมี่ยนที่ให้อำนาจชายเป็นใหญ่ (ทั้งในเมืองและบนดอย) โดยที่ในหมู่บ้านบนดอย ก็ไม่มีพื้นที่ทางสังคมวัฒนธรรมให้กับบทบาททางเพศสภาพและอัตลักษณ์ของความเป็นผู้หญิงที่ต้องการเป็นตัวของตัวเอง ความเป็นผู้หญิงรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาสูงกว่าผู้ชายส่วนใหญ่ในหมู่บ้าน อีกทั้งยังเป็นนักกีฬามีหัวใจของการต่อสู้แข่งขันไม่ยอมลงให้กับผู้ชายเหมือนอย่างจารีตอิวเมี่ยนเดิม เหล่านี้ล้วนทำให้เธออยู่ในหมู่บ้านอย่างยากลำบากขึ้น

เครือข่ายในตลาด

เมื่อเธอลงมาหางานทำกับญาติๆ ในเมือง แรกๆ ความสัมพันธ์ก็ดูจะกลมเกลียวกันดี แต่นานวันเข้าก็มีการเอารัดเอาเปรียบและเห็นแก่ตัวกันมากขึ้นๆ พื้นที่ทางสังคมวัฒนธรรมที่เมื่อแรกทำงานใหม่ๆเคยมีให้ ต่อมาได้กลับกลายหายไป จนเธอรู้สึกว่าตัวเองกลายเป็นแรงงานที่ถูกตีค่าเป็นเงินมากขึ้นๆแทนที่จะสนใจไยดีทุกข์สุขกันอย่างเมื่อก่อน และในวัยสิบแปดปีของเธอก็ถือว่าเป็นช่วงที่สับสนในชีวิต จะหาเพื่อนชาติพันธุ์เดียวกันวัยเดียวกันประสบการณ์คล้ายๆ กันที่จะมาเข้าใจผู้หญิงชาวเขาวัยรุ่นที่ได้รับการศึกษาแล้วมาทำงานอยู่ในเมืองอย่างเธอได้ก็ยากเต็มที แม้จะมีผู้หญิงวัยรุ่นอิวเมี่ยนที่มาเป็นแม่ค้าแม่ขายอยู่ในตลาดด้วย แต่พวกเธอเหล่านั้น ถ้าไม่แต่งงานมีครอบครัวไปแล้วก็เรียนมาน้อย และไม่สนใจที่จะแสวงหาความรู้และทะเยอทยานที่จะสร้างสรรค์ชีวิตใหม่ๆเท่าเธอ การหดตัวของพื้นที่ทางสังคมวัฒนธรรมในเครือข่ายผู้หญิงอิวเมี่ยนในเมืองที่เธอจำต้องข้องเกี่ยวอยู่มีผลสำคัญที่ทำให้เธอรู้สึกกดดันมากต่อความสัมพันธ์ทางการผลิตในขณะนั้น พอดีกับจังหวะที่ยุทธ์เข้ามาสร้างความคุ้นเคย ใกล้ชิด อีกทั้งญาติพี่น้องในเมืองของทั้งสองคนก็ให้อิสระในการคบหาของทั้งสองคนอย่างมาก (แต่ตอนนั้น พ่อแม่ของผึ้งที่อยู่บนดอยก็ยังไม่ได้รับรู้เรื่องการคบกันของทั้งสองคนนี้) และเมื่อเข้ามาอยู่ร่วมชายคาเดียวกันกับยุทธ์และญาติพี่น้องของเขา แม้ผึ้งจะคาดหวังว่าตัวเองจะมีพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรมที่ยอมรับในคุณค่าของเธอมากขึ้น แต่การณ์กลับหาได้เป็นดังนั้นเสมอไปไม่ เพราะในขณะที่เธอเองรู้สึกว่าตัวเองมีคุณค่าจากการยอมรับของชายคนรัก แต่ความสัมพันธ์ของเธอกับชายคนรักเป็นการเปิดพื้นที่ให้อำนาจชายเป็นใหญ่เข้ามาสอดแทรกในนามของความรัก ได้อย่างแนบเนียนในหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการที่เขาใช้กำลังทำร้ายเธอ การใช้วาจาข่มขู่ก้าวร้าว และการลวนลามต่อเธอ เป็นต้น

นอกจากที่การแสดงออกถึงอำนาจชายเป็นใหญ่ของยุทธ์ก็ไม่จำเป็นต้องกระทำโดยตรงต่อผึ้ง แต่สามารถกระทำโดยอ้อม ทั้งโดยเจตนาและไม่เจตนา เช่น การมีนิสัยชอบมองผู้หญิงคนอื่นและการยังเก็บสมุดบันทึกและรูปถ่ายแฟนคนก่อนๆและผู้หญิงอีกหลายคนที่เคยคบหาเอาไว้ทั้งที่ตนมีภรรยาแล้วโดยอ้างว่าเป็นเรื่องส่วนตัว ซึ่งการกระทำเช่นนี้ของยุทธ์ แท้จริงแล้ว เป็นการกลบเกลื่อนร่องรอยของการใช้อำนาจของเขามากกว่า เพราะเขาเองก็ใช่ว่าจะยอมรับได้ หากผึ้งทำเช่นนี้กับเขาบ้าง เขารู้ว่าผึ้งไม่มีโอกาสและประสบการณ์ที่ผ่านมาเช่นเดียวกับเขา และด้วย “ความเป็นผู้หญิง” คงไม่กล้าที่จะนำสิ่งเหล่านี้มาเก็บไว้ เขาจึงสามารถที่จะอ้างว่ามันช่วยไม่ได้ และมันเป็นสิทธิส่วนตัวของเขาที่จะกระทำเช่นนั้น ซึ่งเป็นการเอาเปรียบความรู้สึกของผึ้ง เป็นการเอาเปรียบที่มีวิธีคิดแบบชายเป็นใหญ่อยู่เบื้องหลัง

งานสังสรรค์นอกบ้าน

นอกจากนี้ อาจจะเป็นความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของยุทธ์ที่พาเธอออกสังคมไปพบกับเพื่อนฝูงของเขา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชายหนุ่ม บางทีก็มีอดีตหญิงสาวที่เขาเคยชอบพอมาก่อนมาร่วมวงด้วย ลำพังการที่เด็กสาวชาวเขาอายุสิบแปดสิบเก้าปี ความรู้ ม.6 ฐานะทางบ้านยากจนค่นแค้น มารยาทสังคมบนโต๊ะอาหารก็ไม่เป็น ต้องมานั่งร่วมวงสังสรรค์กับบรรดาเพื่อนฝูงคนไทยพื้นราบของเขาเหล่านี้ซึ่งล้วนจบการศึกษาขั้นสูง พูดจาฟังดูดีมีหลักการ ทั้งฐานะและสถานภาพทางสังคมล้วนแต่อยู่สูงกว่าเธอเป็นสิบเป็นร้อยเท่า ไม่นับถึงอายุของเพื่อนพ้องของเขาที่แต่ละคนก็มากกว่าเธอตั้งแปดเก้าปี แล้วเธอจะอยู่ในซอกหลืบไหนในวงสังสรรค์แบบนี้? ยิ่งไปกว่านั้น แม้ว่ายุทธ์จะไม่ได้บอกแก่เพื่อนๆของเขาว่าเธอเป็นชาวเขา บรรดาเพื่อนผู้ที่ถึงพร้อมด้วยฐานะและสถานภาพทางสังคมของยุทธ์เหล่านี้ก็ยังมักจะไม่ค่อยให้เกียรติใน “ความเป็นผู้หญิง” ของเธอ ร้ายไปกว่านั้น บางคนก็พยายามจะ “แต๊ะอั๋ง” เธอ แต่ยุทธ์กลับทำเฉยๆเพราะไม่อยากขัดแย้งกับเพื่อน แต่เลือกที่จะขัดแย้งกับผึ้งเพราะเห็นว่าสามารถที่จะจัดการความขัดแย้งได้ง่ายกว่านั้น ซึ่งเป็นการไม่ยุติธรรมอย่างยิ่งกับเธอและยึดถืออำนาจของผู้ชายเป็นที่ตั้ง ทำให้ผึ้งรู้สึกอับอายและเหมือนไร้ศักดิ์ศรี กลายเป็นคนชายขอบเมื่ออยู่ในสังคมเพื่อนฝูงของเขา

จึงเห็นได้ว่า ความรักระหว่างเธอกับเขาไม่ได้เป็นเรื่องส่วนตัวของคนสองคนอย่างที่ทั้งคู่เข้าใจแต่แรก เพราะนอกเหนือไปจากเพื่อนฝูงจะเข้ามามีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในชีวิตครอบครัวที่ทั้งสองคนพยายามสร้างขึ้นแล้ว ยิ่งนานวันเข้า ก็ยิ่งมีพ่อแม่ญาติพี่น้องของแต่ละฝ่ายเข้ามาเกี่ยวข้องและร่วมในกระบวนการต่อรองทางอำนาจกับเธอและเขาอย่างซับซ้อนยิ่ง ยากที่จะอธิบายแยกออกมาเป็นชิ้นเป็นส่วนๆได้

อย่างไรก็ตาม ความรักก็ยังเป็นความสัมพันธ์ที่ต่างฝ่ายต่างมีอิทธิพลต่อความรู้สึกซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะในช่วงหลังจากที่ผึ้งย้ายเข้าไปอยู่ในบ้านของยุทธ์ ต่างก็มีเรื่องทะเลาะวิวาทกันระหว่างเขา เธอ และแม่ของเขาอยู่ตลอด ยุทธ์เองก็กลัดกลุ้มกังวลใจอยู่เสมอ บางครั้งทะเลาะกันแรงๆเขาก็ร้องไห้ และทุบตีทำร้ายตัวเอง (แม้ว่าโดยปกติแล้ว ผึ้งจะเป็นฝ่ายที่เจ็บปวดรวดร้าวมากกว่าก็ตาม) บางสถานการณ์ทั้งผึ้งและยุทธ์ต่างปกป้องซึ่งกันและกันต่อการใช้อำนาจของแม่ของยุทธ์ เช่น ในเหตุการณ์ที่ยุทธ์ทะเลาะรุนแรงกับแม่ของเขา เนื่องจากเขาไม่เห็นด้วยที่แม่ของเขามาด่าว่าผึ้งว่าเป็นผู้หญิงไม่ควรปีนขึ้นไปบนหลังคาบ้าน เพราะมันทำให้แม่เขาปวดหัว (เนื่องจากแม่เขาถือว่าตัวเองเป็นหมอดู มีครูบาอาจารย์คุ้มครองอยู่บนหัว) การที่ยุทธ์โต้แย้งกับแม่ ทำให้แม่ไม่พอใจมาก และแม่เขาก็ได้ขว้างขวดน้ำบ้าง หนังสือบ้างใส่ตัวเขา ซึ่งผึ้งก็ได้เข้ามาช่วยโต้แย้ง ห้ามปรามและเอาตัวเข้าไปขวางขวดน้ำ และหนังสือที่แม่เขาขว้างใส่เขา จนผึ้งพลอยเจ็บตัวไปด้วย นอกจากนี้ก็มีการโต้เถียงกันเรื่อง "ความเป็นชาวเขา" ของผึ้งแทรกอยู่ในการวิวาทระหว่างยุทธ์กับแม่ของเขาอยู่เนืองๆ เนื่องจากยุทธ์ได้เคยศึกษาผลกระทบต่อการพัฒนาที่มีต่อชาวเขาและภาพลักษณ์ที่บิดเบือนของชาวเขามาก่อน เขาจึงทนไม่ได้ที่เห็นแม่ของตนมีอคติต่อชาวเขาจนต้องมีปากเสียงกันอย่างนี้ เป็นต้น

การต่อรองอำนาจโดยใช้ความหมายทางสังคม

ความรักและชีวิตครอบครัวของผึ้งกับยุทธ์นับตั้งแต่ย้ายเข้ามาอยู่ในบ้านยุทธ์ยังมีมิติของการเข้าถึงปัจจัยการผลิตด้วย แต่มิใช่ปัจจัยการผลิตที่อยู่ในรูปที่ดิน หรือทรัพยากรธรรมชาติดังคนรุ่นพ่อแม่ของเธอ กล่าวคือ นอกเหนือไปจากความรักแล้ว ผึ้งได้เข้ามาอยู่กับยุทธ์ด้วยความคาดหวังที่จะเข้าถึงปัจจัยการผลิตในแง่ของโอกาสทางสังคมต่างๆด้วย ไม่ว่าจะเป็น โอกาสที่จะมีเงินทอง มีบ้านมีรถ มีชีวิตที่สุขสบายมากขึ้น หรืออย่างน้อยที่สุดก็มีพื้นที่ทางสังคมวัฒนธรรมที่ทำให้เธอรู้สึกมีคุณค่ามากขึ้น เธอจึงต้องพยายามต่อรองอำนาจด้วยวิธีการต่างๆ หลายครั้ง ที่เธอใช้วิธีการหลบเลี่ยงที่จะเผชิญหน้ากับแม่ของเขา แต่ด้วยความที่ยังต้องอาศัยอยู่ในชายคาเดียวกัน การเผชิญหน้าด้วยการใช้ถ้อยวาจา อารมณ์ความรู้สึก หรือแม้กระทั่งกำลังเพื่อสร้างและช่วงชิงความหมายทางสังคมวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้ยาก

ในที่นี้ พอจะจำแนกกลุ่มของความหมายทางสังคม (Social meanings) ที่ผึ้งนำมาใช้ในการต่อรองอำนาจในสถานการณ์ช่วงที่เธอย้ายเข้ามาอยู่กินกับยุทธ์นี้ได้ว่ามีอยู่ทั้งหมด 4 ลักษณะด้วยกัน คือ

1. ความหมายที่มีอยู่เดิม เช่น กฎเกณฑ์ตามจารีต การจัดระเบียบสังคมที่ใช้สืบเนื่องกันมา(ไม่ว่าจะเป็นของอิวเมี่ยน หรือของคนไทยพื้นราบ) อาทิ ระบบเครือญาติ ความเชื่อเรื่องดวง โชค

ชะตา และพรหมลิขิต[129] ถึงแม้ว่าความหมายเหล่านี้จะถูกสร้างโดยฝ่ายชายเช่น "ญาติทางสามี" แต่ความเป็นญาติทางสามี ก็ถูกผึ้งนำมาอ้างเพื่อเรียกให้ร้องความเห็นใจในการรับจ้างขายน้ำเต้าหู้ หรืออย่างกรณีบางครั้งที่เธอเกิดเจ็บป่วย ทะเลาะวิวาทกับสามี หรือได้รับอุบัติเหตุ ผึ้งก็จะบอกว่ามันเป็นโชคชะตาหรือดวงไม่ดี ซึ่งก็ช่วยปลอบประโลมและให้กำลังใจแก่ตัวเองไม่ให้เป็นกังวลมากเกินไปได้ในอีกแง่หนึ่ง และในเรื่องของการบริโภค แม้ค่าใช้จ่ายที่แสดงถึง "ความเป็นศรีภรรยา" ในการทุ่มเทเวลาและหาเงินมาช่วยสามีที่ถูกลดเงินช่วยเหลือจากแม่ของเขา การแสดง "ความเป็นพี่สาว" ในการส่งเงินไปช่วยน้องชายที่กำลังเล่าเรียนอยู่ การแสดงถึง "ความเป็นลูก" ผ่านการส่งเงินกลับบ้านของผึ้ง ดูเผินๆแล้ว เป็นการใช้จ่ายเพื่อค้ำชูผู้อื่น โดยเฉพาะโครงสร้างความเป็นเครือญาติที่ผู้ชายสร้างขึ้น แต่พวกเธอก็มีโอกาสที่จะอ้างถึง "ความเป็นศรีภรรยา" "ความเป็นพี่สาว" และ "ความเป็นลูก" ในการที่จะเอาประโยชน์ต่างๆได้ทั้งในปัจจุบันและในอนาคต

2 . ความหมายที่ถูกดัดแปลงหรือตีความใหม่ (Reinterpretation) ถึงแม้ว่าความหมายเดิมหลายอย่างจะถูกสร้างขึ้นโดยผู้ชาย โดยเฉพาะ การแบ่งงานกันทำตามเพศสภาพ แต่ผู้หญิงก็สามารถนำมาตีความใหม่ ดัดแปลงใช้ เช่น ตามจารีตอิวเมี่ยนในหมู่บ้านบนดอยของเธอบอกว่า งานของผู้ชายเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการใช้แรงงานหนัก การคบค้าสมาคมกับคนภายนอกที่ให้มูลค่าทางเศรษฐกิจ(เงิน) และเกียรติยศศักดิ์ศรี ส่วนงานบ้าน งานเลี้ยงลูก เป็นหน้าที่ของผู้หญิง แต่ผึ้งตีความว่า งานบ้านมีส่วนช่วยให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจด้วย เพราะช่วยอำนวยความสะดวกแก่งานอาชีพ ดังนั้น ผู้ชายจึงควรมีส่วนช่วยงานบ้านอย่างน้อยก็ในส่วนของผู้ชายเอง ไม่จำเป็นต้องรอให้ผู้หญิงทำเสมอไป

อีกเรื่องที่เห็นได้ชัดคือการมีบุตร ผึ้งเองก็ยังยึดถือความหมายเรื่องที่ผู้หญิงต้องเลี้ยงลูกหรือรับลูกบุญธรรมอยู่ แต่ตีความใหม่ว่า ไม่จำเป็นต้องเอาไว้สืบแซ่สกุลหรือเป็นเพศชายเสมอไป ไม่ยี่หระว่าเมื่อตกลงปลงใจอยู่กินกันแล้วต้องเป็นไปเพื่อที่จะมีลูกมีแรงงานในการผลิตเหมือนกับครอบครัวสมัยก่อน

ในส่วนของการบริโภค ความหมายในเรื่องการศึกษาเล่าเรียนที่แต่เดิมนิยมให้ผู้หญิงเรียนน้อยๆแต่สนับสนุนให้ผู้ชายเรียนมากกว่า ก็ถูกผึ้งตีความใหม่ว่า ผู้หญิงควรต้องเรียนให้มากขึ้น จบปริญญาตรีได้ยิ่งดี ซ้ำยังถือเป็นหน้าตาของวงศ์ตระกูล เป็นสิ่งที่ผู้หญิงต้องมีและพ่อแม่ต้องให้ความสนับสนุน ความหมายที่ถูกตีความใหม่นี้อยู่เบื้องหลังความพยายามในการแสวงหาค่าใช้จ่ายในการศึกษาต่อของผึ้ง

---

[129] ดูเพิ่มเติมใน คำอธิบายศัพท์เรื่อง "ควง" ตามคำจำกัดความของผึ้ง ท้ายบทที่ผ่านมา

3 . ความหมายที่ผึ้งสร้างขึ้นมาใหม่ เช่น ความรู้สึกนึกคิดเรื่องการแต่งงานของผึ้ง ซึ่งเธอมองว่า ชีวิตคู่ไม่จำเป็นต้องแต่งงาน แต่อยากจะมีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกันไปอย่างยืดหยุ่น มากกว่าจะมีพิธีกรรมต่างๆมาผูกมัด[130] แม้กระทั่งการมีลูก ด้านหนึ่งเธอก็เห็นว่าเป็นภาระมาก ซึ่งเธอก็อาจเลือกใช้ชีวิตคู่โดยไม่มีลูกก็ได้ หรืออาจจะรับเด็กกำพร้ามาเลี้ยงแทน เพราะน่าสงสารและเป็นการทำบุญ นอกจากนี้ก็เช่น ความรู้สึกนึกคิดเรื่องการพักผ่อนหย่อนใจคลายเครียดที่ผึ้งเห็นว่ามันเป็นเรื่องที่ควรจะมีได้ตามแต่เงินและโอกาสจะอำนวย เธอจึงยินดีใช้จ่ายเงินเพื่อสังสรรค์ ดื่มเบียร์ ร้องเพลงคาราโอเกะ ร่วมกันในหมู่ผู้หญิงอิวเมี่ยนในเครือข่ายการค้าน้ำเต้าหู้ในเมือง เป็นต้น ซึ่งความคิดเรื่องการปลดปล่อยความเครียด ร้องรำทำเพลงสังสรรค์ของผู้หญิงในลักษณะเช่นนี้ จากเอกสารเท่าที่ทบทวนมา ผู้วิจัยไม่พบว่ามีปรากฏอยู่ในสังคมจารีตสมัยก่อน

4 . ความหมายที่ผสมผสานหรือคลุมเครือระหว่างลักษณะที่ 1-2-3 เช่น มุมมองของผึ้งต่อโชคชะตาของตัวเอง ที่ต้องมามีชีวิตสมรสกับยุทธ์ ว่าไม่ได้เป็นเรื่องของโชคชะตามากำหนดเพียงอย่างเดียว แต่เป็นเพราะตัวเธอเป็นคนเลือกกำหนดเองอีกด้วย ซึ่งเราจะเห็นว่ามีความหมายเรื่องจารีตที่ถูกผึ้งตีความใหม่ในเรื่องการกำหนดทางเดินของชีวิต ผสมกับความหมายที่เธอเองเป็นผู้สร้างขึ้นมาใหม่ อีกตัวอย่าง เมื่อดูคำจำกัดความของผึ้งในเรื่อง “งานบ้าน” ก็จะพบว่ามีความหมายในสามลักษณะที่ปะปนกัน นั่นคือ 1. ความหมายลักษณะของการตีความใหม่ว่างานบ้านเป็นงานที่สังคมจำกัดไว้ให้ผู้หญิงทำ ไม่ใช่งานที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ 2. ความหมายของ “ความเป็นลูกสาว” ที่ต้องห่วงแม่พ่อตามแบบจารีต และ 3. ความหมายที่เธอสร้างขึ้นใหม่ ก็คือ ถ้าเธอทนไม่ไหวกับสภาพงานบ้านของยุทธ์และภาระทางบ้านบนดอยที่เธอต้องแบกรับเมื่อไรล่ะก็ เธอจะไปตามทางเดินของชีวิตของตนเอง[131]

และองค์ประกอบที่สำคัญที่ผึ้งใช้ร่วมกับความหมายทางสังคมเหล่านี้อยู่เสมอ อย่างแยกกันแทบไม่ออกก็คือ การใช้อารมณ์ความรู้สึกแทรกอยู่ในคำพูด น้ำเสียง สำเนียง กิริยาท่าทาง การใช้สายตา รวมถึงอวัจนภาษาอื่นๆ

สรุป

ในช่วงแรกที่ผึ้งอาศัยอยู่ในบ้านสามีนั้น แม่สามีจากเดิมที่เคยให้เงินช่วยเขาในการดำรงชีวิตประจำวัน ก็ค่อยๆให้เงินเขาน้อยลง ภาระในการใช้จ่ายเงินของเขาจึงตกมาอยู่ที่ผึ้งมากขึ้นใน

---

[130] ดูเพิ่มเติมใน คำอธิบายศัพท์เรื่อง “การแต่งงาน” ตามคำจำกัดความของผึ้ง ท้ายบทที่ผ่านมา

[131] ดูเพิ่มเติมใน คำอธิบายศัพท์เรื่อง “งานบ้าน” ตามคำจำกัดความของผึ้ง ท้ายบทที่ผ่านมา

ขณะที่รายได้ของผึ้งก็ไม่ได้ขยับตัวอะไร ในขณะที่รายจ่ายก็มีแต่จะเพิ่ม ปัญหาด้านการเงินจึงเป็นตัวบีบคั้นให้ความสัมพันธ์ในชีวิตครอบครัวระหว่างผึ้งกับยุทธ์รุนแรงยิ่งขึ้น

ไม่เพียงเท่านั้น ความสัมพันธ์ระหว่างผึ้งกับครอบครัวเดิมที่อยู่บนดอย ก็ตึงเครียดมากขึ้นด้วย เพราะนานวันเข้าทางบ้านก็เริ่มรู้ว่าเธอย้ายไปอยู่กับยุทธ์โดยไม่ได้ทำให้ถูกต้องตามจารีตประเพณีอิวเมี่ยน(ที่ต้องเอาผู้ใหญ่มาเจรจากันก่อน ผู้หญิงจึงจะได้รับอนุญาตจากแม่และพ่อให้ย้ายไปอยู่กับฝ่ายชายได้) อีกทั้ง การที่เธอมีอัตลักษณ์ของ "ความเป็นผู้หญิง" ที่แหวกแนวไปจากธรรมเนียมปฏิบัติเดิม โดยเฉพาะในเรื่องที่เธอเป็นคนกล้าได้กล้าเสีย รักอิสระและเป็นผู้นำนั้น ในสายตาของเพื่อนบ้านในหมู่บ้านบนดอยก็มักจะจ้องตำหนิเธออยู่แล้ว ยิ่งพฤติกรรมในเรื่องของความรักของเธอเป็นเช่นนี้อีก ก็ยิ่งถูกดูแคลนจากเพื่อนบ้าน ความกังวลที่กัดกร่อนจิตใจของเธอก็คือ แม่และพ่อของเธอต้องพลอยมาถูกดูแคลนจากการที่ลูกสาวมีอัตลักษณ์และพฤติกรรมที่ขัดกับ "ความเป็นผู้หญิง" ตามจารีตนี้ด้วย พูดง่ายๆ แม้เธอจะเลือกที่จะไม่ยอมจำนนต่อกฎเกณฑ์ทางจารีตในเรื่อง "ความเป็นผู้หญิง" แต่ในอีกด้านหนึ่ง เธอก็รู้สึกเหมือนเป็นลูกไม่รักดี ที่ทำให้แม่พ่อเดือดร้อนจากการไม่ยอมจำนนของเธอนี้ และการที่แม่พ่อถูกดูแคลนจากเพื่อนบ้านญาติพี่น้องนี้ ก็ทำให้แม่พ่อทำงายยากลำบากขึ้น เพราะท่านทั้งสองยังต้องพึ่งพาอาศัยเพื่อนบ้านและกลุ่มเครือญาติในการเข้าถึงปัจจัยการผลิตอยู่ เช่น ต้องอาศัยหยิบยืมเงินค่าปุ๋ยค่ายา เวลาประกอบพิธีกรรมก็ต้องอาศัยทั้งเงินและแรงงานจากเพื่อนบ้านและญาติพี่น้องในหมู่บ้านอยู่ เวลาจะต้องติดต่อทำธุระต่างๆในเมืองก็ต้องอาศัยบุคคลเหล่านี้เพราะแม่พ่อของผึ้งยากจนกว่าเพื่อนบ้านหลายๆคนในหมู่บ้าน เป็นต้น แม้แต่มอเตอร์ไซค์สักคัน ท่านทั้งสองก็ยังไม่มีเงินซื้อ ผึ้งจึงมีทั้งความรู้สึกเห็นอกเห็นใจทางบ้านในขณะเดียวกันเธอก็ต้องการมีชีวิตในที่มีความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของตนเอง ความรู้สึกขัดแย้งดังกล่าวค่อยๆเพิ่มดีกรีขึ้นและดำเนินไปอย่างต่อเนื่องในชีวิตคู่ของเธอ และยังถูกบีบคั้นบดอัดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจในบ้านของยุทธ์เข้าไปอีก การผสมโรงกันของความรุนแรงเหล่านี้ ทำให้ผึ้งตกอยู่ในสภาพเหมือนคนที่แขนขาหักถูกผลักให้ตกน้ำ

อย่างไรก็ตาม ในช่วงแรกๆ ที่เธอไปอยู่ในบ้านยุทธ์นี้ เธอก็พยายามต่อรองอำนาจกับสามีแม่ของเขา รวมทั้งแม่พ่อของเธออยู่ตลอดเวลา แต่การต่อรองอำนาจของเธอไม่ได้ทำในรูปแบบที่เป็นระบบระเบียบหรือเป็นทางการ แต่จะใช้ความหมายต่างๆข้างต้น มาสร้างเป็นเครื่องมือต่อรองอำนาจในลักษณะต่างๆ โดยมักแสดงออกผ่านการโต้แย้งให้เหตุผลในมุมมองของเธอ ประกอบกับการใช้อารมณ์เสียใจ น้อยใจ ร้องไห้ โกรธ บางครั้งก็ทุบตีข้าวของ และใช้กำลัง แต่เป็นกำลังที่ใช้ทำร้ายตัวเอง เช่น เอามีดกรีดแขนตัวเอง มากกว่าจะใช้กำลังทำร้ายผู้อื่น อย่างที่ยุทธ์และผู้ชายทั่วๆไปนิยมใช้กำลังกัน พูดง่ายๆก็คือ เธอได้พยายามสร้างอำนาจต่อรองผ่านทั้งวิธีสร้างและช่วงชิงความ

หมายโดยทางการโต้แย้ง และการใช้กำลัง(กับตัวเอง)อย่างไม่มีส่วนผสมที่ตายตัวแน่นอน การต่อรองอำนาจของผึ้งในลักษณะนี้เป็นไปอย่างเข้มข้นรุนแรงในช่วงปีแรกที่ย้ายเข้าไปอยู่กับยุทธ์

ต่อมาในช่วงปีหลังๆที่เธอได้อยู่กับเขา ความรุนแรงในครอบครัวในรูปแบบดังกล่าวแม้จะลดจำนวนครั้งลง แต่ก็ยังคงเกิดขึ้นอยู่เนืองๆ แต่ต่างก็พยายามปรับตัวให้อยู่ร่วมกันในชายคาบ้านร่วมกันกับแม่ของเขาให้มากขึ้น ในช่วงหลังๆนี้ นอกจากผึ้งจะพยายามต่อรองอำนาจโดยใช้วิธีเช่นเดียวกับช่วงแรกแล้ว เธอก็ใช้วิธีพยายามนึกถึงข้อดีที่ได้มาอยู่บ้านยุทธ์ (แม้ว่าจะนึกไม่ออกก็ตาม) นอกจากนี้ เธอยังได้พ่อของยุทธ์เข้ามามีส่วนเป็นผู้คอยอุปถัมป์ในเรื่องของการเงิน (ทางอ้อม โดยจ่ายผ่านยุทธ์) และที่พักอาศัยในบางครั้งที่ผึ้งกับยุทธ์วิวาทกับแม่ของยุทธ์จนไม่อาจจะอยู่ร่วมกันได้อย่างน้อยก็ชั่วเวลาหนึ่ง จนเหตุการณ์ร้ายๆเริ่มสงบลง ก็กลับไปอยู่ร่วมกับแม่ของยุทธ์ต่อ (เพราะยุทธ์ยังต้องอาศัยแม่อยู่มากในช่วงเวลาที่เขายังเรียนไม่จบนี้ และผึ้งเองก็ไม่อยากจะแยกห่างจากเขาเพราะยึดถือบทบาททางเพศสภาพของการเป็นภรรยาที่ต้องติดสอยห้อยตามสามีไปเสมอ และควรต้องมีสามีเพียงคนเดียวอยู่ด้วยกันไปตลอดชีวิตตามที่แม่เธอปลูกฝัง อีกทั้งเธอเองก็ไม่สามารถที่จะกลับไปอยู่ที่หมู่บ้านกับพ่อและแม่ (เพราะที่นั่น แม้จะมีความรักของพ่อแม่พี่น้อง แต่ก็ไม่มีพื้นที่ทางสังคมให้กับอัตลักษณ์ทางเพศสภาพ ความเป็นปัจเจก และประสบการณ์ที่ผิดจารีตในเรื่องคู่ครองเช่นนี้) และเธอก็ไม่สามารถที่จะกลับไปค้าขายน้ำเต้าหู้อยู่ในเครือข่ายความสัมพันธ์ทางเครือญาติในเมืองได้อีก(เพราะนอกจากจะไม่มีพื้นที่ทางสังคมให้กับอัตลักษณ์ทางเพศสภาพที่ค่อนข้างแตกต่างระหว่างเธอกับคนอื่นๆแล้ว รายได้จากการขายน้ำเต้าหู้ก็ลดลง ในขณะที่แต่ละร้านก็มีแรงงานรับจ้างมีมากเกินความต้องการอีกด้วย)

ส่วนการต่อรองอำนาจกับครอบครัว-เครือญาติเดิม ซึ่งจำแนกกว้างๆได้สองกลุ่มคือกลุ่มครอบครัว-เครือญาติที่อยู่บนดอย (แม่และพ่อ) กับกลุ่มครอบครัว-เครือญาติที่ปักหลักค้าขายอยู่ในเมือง (เครือข่ายการค้าขายน้ำเต้าหู้) โดยการต่อรองอำนาจกับแม่และพ่อนั้น ในระยะปีแรกที่ผึ้งมาอยู่กับยุทธ์ เธอจะใช้วิธีหลีกหนีที่จะพบเจอแม่และพ่อเป็นหลัก เพราะการส่งเงินกลับบ้านอย่างแต่ก่อนก็เป็นไปไม่ได้อีกแล้วเพราะต้องจ่ายเงินให้ยุทธ์กับแม่ของเขาแทน ก็เลยขาดการติดต่อกับทางบ้านไประยะหนึ่ง ต่อมาพอปีหลังๆ พอผึ้งรู้ข่าวความยากลำบาก ความป่วยไข้ของแม่กับพ่อจากญาติพี่น้องที่ลงจากดอยมาในเมือง ก็รีบติดต่อกลับบ้าน ประกอบกับในช่วงนั้นก็พอจะมีเงินเหลือและหยิบยืมจากบรรดาญาติๆที่เป็นผู้หญิงอิวเมี่ยนอยู่บ้าง จึงสามารถทยอยส่งเงินกลับบ้านได้ตามโอกาส และเมื่อเห็นว่าทางบ้านเริ่มจะชินกับเรื่องราวระหว่างเธอกับยุทธ์แล้ว เธอก็หาทางพายุทธ์ไปเยี่ยมแม่และพ่อที่บ้านในปีหลังๆ เพื่อพยายามประสานความสัมพันธ์ระหว่างแม่และพ่อ ตัวเธอ และยุทธ์ ให้เอื้อต่อการดำรงชีวิตตามที่ใจเธอปรารถนา

ในส่วนนี้พอจะวิเคราะห์ได้ว่า เนื่องจากตัวเธอเองอยู่ไกลจากการควบคุมดูแลของแม่และพ่อ ดังนั้น อำนาจที่แม่และพ่อจะเข้ามากระทำโดยตรง เช่น การสั่ง การพูดจาโต้แย้งต่างๆ กับเธอจึงมาไม่ถึง เว้นเสียแต่ช่วงเวลาที่เธอกลับไปเยี่ยม ซึ่งก็เป็นเวลาสั้นๆคราวละไม่เกินห้าวัน อำนาจที่แม่และพ่อจะมีต่อเธอจึงเป็นอำนาจที่อยู่ในระดับจิตสำนึกของเธอ ที่เธอได้รับการปลูกฝังมามากกว่าอันเป็นอำนาจชายเป็นใหญ่ที่ครอบงำอย่างแนบเนียน โดยที่เธอเองยากจะมองเห็นและตระหนักรู้เฉพาะอย่างยิ่ง บทบาททางเพศสภาพในเรื่อง "ความเป็นลูกสาวที่ดี" ที่แม้เธอจะต้องทุกข์ยากเพียงใด เธอก็ต้องพยายามทำ และถึงแม้ว่าเธอจะเริ่มพบว่ามันเป็นความหมายทางสังคม (Social Value) ที่เอาเปรียบเธอ แต่ในความเป็นจริง มันก็เป็นความหมายทางสังคมที่ยากที่เธอจะหลีกเลี่ยง เพราะความหมายชุดนี้มันเชื่อมโยงเธอไว้กับความสัมพันธ์ทางเครือญาติ พื้นที่ทางสังคม อารมณ์ความรู้สึก และเกียรติยศศักดิ์ศรีที่ทำให้เธอรู้สึกว่ามีตัวตนและมีช่องทางในการเข้าถึงปัจจัยการผลิตอยู่อย่างซับซ้อน ยากที่จะอธิบายจำแนกแยกออกมาเป็นชิ้นๆได้

จากที่กล่าวมา จะเห็นว่า การต่อรองอำนาจของผึ้งต่อแม่และพ่อนั้น สามารถกระทำในสามลักษณะใหญ่ๆ ลักษณะแรกคือ การพยายามสร้างและช่วงชิงความหมายทางสังคมในการอธิบายบทบาททางเพศสภาพของเธอในเรื่องต่างๆ เช่น อธิบายต่อแม่ว่า เธอเป็นผู้หญิงที่โตพอแล้ว มีความคิดอ่านในเรื่องความรัก รู้จักรับผิดชอบตัวเองได้ การพยายามส่งเงินกลับบ้านช่วยเหลือพ่อแม่ก็เป็นการสร้างอำนาจต่อรองให้พ่อและแม่เกรงใจเธอ ไม่เข้มงวดในเรื่องการควบคุมทางเพศ (Sexual control) กับเธอ ซึ่งในแง่นี้ก็จะเห็นว่า การส่งเงินกลับบ้านของผู้หญิง มิได้เป็นการจำนนอย่างเซื่องๆต่อแม่และพ่อ ในอีกด้าน การส่งเงินตอบแทนกลับไปยังบ้าน ก็เป็นความพยายามที่จะต่อรองอำนาจกับแม่และพ่อโดยใช้ระบบอุปถัมป์มาอ้างให้ท่านทั้งสองยอมรับอัตลักษณ์ของเธอที่อาจจะขัดกับจารีตประเพณีเดิมได้มากขึ้น เป็นต้น

การต่อรองอำนาจของผึ้งก็ยังสามารถทำได้ในลักษณะที่สอง คือ การหลีกหนีที่จะอยู่บ้านหรือถ้ากลับไปเยี่ยมบ้าน ก็ไปเพียงชั่วระยะเวลาสั้นๆ เฉลี่ยปีหนึ่งไม่ถึงเจ็ดวัน ถ้าจะกลับบ้าน ก็จะเลือกตามโอกาสที่สำคัญ และมีงานเทศกาลอันมีบรรยากาศผ่อนคลายสนุกสนาน เช่น ปีใหม่ งานแต่งงาน งานวันเกิดพ่อเฒ่าแม่เฒ่า ในแง่นี้ จึงสะท้อนให้เห็นว่า การโยกย้ายลงมาของผู้หญิงชาวเขาอย่างผึ้ง มิได้มีมิติเฉพาะเรื่องการถูกกระทำจากอิทธิผลของการพัฒนาอย่างที่งานศึกษาของทวิช (2538, 2540) ให้ภาพเท่านั้น แต่มันยังมีมิติของการตอบโต้ในลักษณะของการต่อรองกับโครงสร้างอำนาจชายเป็นใหญ่ในสังคมจารีตบนดอย ที่กำหนดให้บทบาททางเพศสภาพของผู้หญิงอยู่ในการควบคุมของผู้ชายอีกด้วย

นอกจากนี้ การต่อรองอำนาจของผึ้งต่อแม่และพ่อ ยังมีลักษณะที่สามอีก คือ การนำยุทธ์ไปเผชิญหน้ากับแม่และพ่อ ให้รู้ว่าเธอเองไม่ใช่ผู้หญิงที่เลวร้ายอะไร ยุทธ์เองก็เป็นคนดีมี

อนาคตไกล เพียงแต่ยังไม่ได้มาทำตามประเพณีอิวเมี่ยนเท่านั้น การที่ผึ้งนำเขามาให้แม่และพ่อรู้จัก เป็นความพยายามที่จะลดความตึงเครียดกดดันของทั้งตัวผึ้งเอง ทางบ้านของผึ้ง และของยุทธ์ลง เป็นการเพิ่มเครดิต รักษาชื่อเสียง หรือเพิ่มอำนาจต่อรองของเธอให้มากขึ้นอีกทางหนึ่ง

การพยายามเพิ่มอำนาจต่อรองต่อทางบ้านด้วยวิธีต่างๆของผึ้งโดยประสมประสานทั้งสามลักษณะดังกล่าวเข้าด้วยกันอย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลาสามปีที่อยู่กับยุทธ์ ประสบความก้าวหน้ามากขึ้น โดยเฉพาะในช่วงหลังจากที่เธอพายุทธ์ไปทำความรู้จักกับแม่และพ่อ เธอได้ยืนยันเจตนารมย์ของเธอกับยุทธ์ต่อแม่และพ่อว่าจะมาหมั้นหมายทีหลัง ตอนนี้จะอยู่ด้วยกันไปก่อน (ซึ่งผิดจารีตของอิวเมี่ยน) แม่และพ่อของเธอก็ได้แต่นิ่งเงียบ มิอาจห้ามปรามอะไรได้

ในส่วนของการต่อรองอำนาจกับเครือข่ายผู้หญิงอิวเมี่ยนที่เป็นญาติผู้ใหญ่ที่มาค้าขายน้ำเต้าหู้อยู่ในเมือง นับแต่แรกที่ผึ้งเข้ามาอยู่ในบ้านยุทธ์ (ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542) จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2545) ผึ้งก็ยังคงต้องติดต่อสัมพันธ์กับเครือข่ายเหล่านี้ และมีแนวโน้มรวมไปถึงอนาคตอีกด้วย แต่ความสัมพันธ์ดังกล่าวก็ไม่ได้หยุดอยู่กับที่ กลับมีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่องอย่างมีนัยสำคัญทางอำนาจ นั่นคือ เครือข่ายความสัมพันธ์ดังกล่าวก็ส่งผลต่อบทบาททางเพศสภาพและชีวิตครอบครัวของผึ้งด้วย โดยมีทั้งส่วนที่สนับสนุนให้กำลังใจ และส่วนที่สร้างความสับสนกดดันให้กับผึ้ง ส่วนที่ให้กำลังใจก็มักจะได้จากน้าฟอง และป้ามณฑา ที่พยายามช่วยปลอบโยนผึ้งเวลามีปัญหาครอบครัวกับยุทธ์ ส่วนที่สร้างความตึงเครียดก็มักจะอยู่ในรูปของการเอาเปรียบเธอในเรื่องการทำงาน เช่น ในช่วงที่น้าฟองให้เธอทำงานมากกว่าคนอื่นๆ ในขณะที่อานารีและพรทำงานน้อยกว่าแต่ได้เงินค่าจ้างเท่ากับผึ้ง แถมยังติฉินนินทาให้ผึ้งเจ็บใจอีก เป็นต้น ซึ่งในกรณีอย่างนี้ ผึ้งจะต่อรองอำนาจโดยการพูดผ่านป้ามณฑาให้ไปช่วยจัดการบ้าง หรือบางทีผึ้งก็โต้แย้งด้วยตนเองบ้าง โดยใช้ความหมายทางสังคมในเรื่องของความไม่เท่าเทียมกันมาเป็นเหตุผลต่อสู้ นอกจากนี้ยังใช้อารมณ์ ทั้งการโมโห ร้องไห้ และ บางคราวก็นิ่งเฉย เป็นเครื่องช่วยซึ่งก็ประสบผลบ้างไม่ประสบผลบ้าง อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ในเครือข่ายนี้โดยภาพรวมเป็นไปในเชิงให้ความร่วมมือกันมากกว่าจะแก่งแย่งแข่งขันขูดรีดซึ่งกันและกัน และเนื่องจากความสัมพันธ์ในเครือข่ายนี้มีฐานมาจากความเป็นเครือญาติที่ยังยอมรับระบบอาวุโสอยู่มาก ดังนั้น ถ้าจะมีคนถูกเอาเปรียบ คนๆนั้นก็มักจะเป็นผู้หญิงที่อายุน้อย ดังเช่นผึ้ง เป็นต้น

สำหรับความสำคัญของเครือข่ายนี้ต่อการแก้ปัญหาในชีวิตครอบครัวของผึ้ง เนื่องจากผึ้งเห็นว่าปัญหาในชีวิตครอบครัวของเธอเป็น "เรื่องส่วนตัว" และคิดว่าบรรดาญาติๆที่มาค้าขายในเมืองต่างคนก็วุ่นวายกับการต่อสู้ในชีวิตอยู่แล้ว เธอจึงไม่สามารถเอาเรื่องปัญหาเหล่านี้ไปปรึกษาใครในเครือข่ายนี้ได้ แต่ก็ใช่ว่าเธอจะไม่ได้รับความช่วยเหลือจากเครือข่ายนี้ซะทีเดียว เพราะบ่อย

ครั้ง เมื่อผึ้งทะเลาะกับยุทธ์หรือแม่ของเขา เธอก็จะหนีมานั่งสงบจิตใจที่ร้านน้ำเต้าหู้ของน้าฟองบ้าง บางทีเมื่อเงินขาดมือ ก็อาศัยน้าฟองนี่แหละที่พอจะหยิบยืมได้

นอกจากความสัมพันธ์ระหว่างผึ้งกับเครือข่ายนี้จะปรับเปลี่ยนไปตามสถานะความสัมพันธ์ทางการผลิตแล้ว ยังปรับเปลี่ยนไปตามระยะห่างทางสังคมอีกด้วย เมื่อผึ้งต้องย้ายตามยุทธ์ซึ่งไปเป็นครูสอนอยู่ในที่กันดาร ความสัมพันธ์ระหว่างเธอกับเครือข่ายดังกล่าวก็คลายความเข้มข้นลง แต่เมื่อเธอกลับมาอยู่ในที่บ้านยุทธ์เมือง ความสัมพันธ์ดังกล่าวก็มีโอกาสที่จะงอกเงยขึ้นมาได้อีก แม้ว่าหลายๆคนจะเริ่มเปลี่ยนไป เช่น ป้ามณฑาเปลี่ยนมาเป็นคนที่ยึดถือเงินตรากับญาติพี่น้องมากขึ้น เป็นต้น

อย่างไรก็ตามอคติทางชาติพันธุ์ที่ผึ้งและผู้หญิงอิวเมี่ยนในเครือข่ายการค้าเช่นนี้ก็ไม่ได้ปรากฏมากนัก อีกทั้งยังไม่มีอิทธิพลที่ชัดเจนต่อการดำรงชีวิตของผึ้งและบรรดาญาติๆของเธอที่มาปักหลักอยู่ในเมือง ทั้งนี้เนื่องจากเมื่อพิจารณาดูความสัมพันธ์ทางการผลิตในตลาด บรรดาพ่อค้าแม่ค้าส่วนใหญ่ก็คุ้นเคยกับชาวเขาเหล่านี้มาเป็นเวลานานแล้ว ต่างคนก็ต่างง่วนอยู่กับการค้าขายและปัญหาความยากจนของตนเอง ถึงกลุ่มแม่ค้าพ่อค้าคนเมืองจะมองเห็นว่าชาวเขาเป็น “คนอื่น” ที่ไม่ใช่คนไทยบ้าง แต่ก็ไม่มีเวลามาเพ่งเล็งใส่ใจกับประเด็นเหล่านี้ อีกทั้ง ภายในตลาด พ่อค้าแม่ค้าทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นคนเมือง คนม้ง คนเมี่ยน คนลีซู ต่างก็เป็นลูกค้าซึ่งกันและกันด้วย การประนามหยามเหยียด หรือประกาศความมีอคติทางชาติพันธุ์กันอย่างโจ่งแจ้ง จึงไม่น่าเป็นผลดีต่อบรรยากาศทางการค้าของตัวเอง

ที่น่าสนใจ คือ เมื่อผึ้งก้าวออกจากงานรับจ้างในขายน้ำเต้าหู้ในตลาด ไปสู่งานเสริฟอาหารในโรงแรม อคติทางชาติพันธุ์ที่เธอได้รับจากเพื่อนร่วมงาน (ทั้งทางตรง คือที่เธอตกเป็นเป้าการดูถูกจากเพื่อนร่วมงานด้วยกันเอง และทางอ้อม คือ ที่พนักงานโรงแรมดูถูกชาวเขาที่มาใช้บริการห้องประชุมที่โรงแรม) กลับปรากฏชัดเจนขึ้น ถ้าใช้มุมมองจากด้านความสัมพันธ์ทางการผลิตก็จะเห็นได้ว่า บรรดาพนักงานโรงแรมเกือบทั้งหมดนั้น มีทัศนคติในแง่ลบต่อชาวเขาเป็นทุนอยู่แล้ว ผู้ที่มีอำนาจให้คุณให้โทษแก่พนักงานเหล่านี้ก็คือผู้จัดการและเจ้าของโรงแรมเป็นหลัก หาใช่ลูกค้าหรือพนักงานที่เป็นชาวเขาไม่ และโรงแรมที่ผึ้งทำงานอยู่นี่ก็บริหารงานที่เน้นผลกำไรเป็นหลัก ไม่ได้มุ่งเน้นความร่วมมือสามัคคีของพนักงาน ไฉนเลยจะมาใส่ใจศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของพนักงานระดับล่าง ทำให้พนักงานที่เปิดเผยตนเองว่าเป็นชาวเขาอย่างผึ้ง ตกอยู่ในภาวะที่ง่ายต่อการถูกพนักงานคนไทยพื้นราบทั่วไปสร้าง/แปะป้ายให้เป็น “คนอื่น” ซึ่งเองผึ้งก็พยายามต่อรองอำนาจโดยใช้เวลาพิสูจน์ให้พวกเขาเห็นความสามารถในการทำงานของตัวเธอจนพนักงานโรงแรมต่างยอมรับเธอเป็นพวกได้ในที่สุด แต่กับการที่พนักงานโรงแรมดูถูกและมองว่าชาวเขาที่มาเป็นแขกของโรงแรมนั้นเป็นพวกที่ล้าหลัง ดูตลกขบขัน แล้วเอามาพูดล้อเลียนว่าเป็นพวกสกปรกบ้าง พูด

ไทยไม่ชัดบ้าง ค้ายาเสพติดบ้างนั้น ผึ้งเองก็ไม่ได้ตอบโต้อะไร เพราะไม่อยากมีเรื่องกับเพื่อนร่วมงาน เพราะถึงแม้ในโรงแรมจะมีพนักงานเป็นชาวไทยใหญ่อยู่หลายคน พนักงานคนไทยพื้นราบบางคนก็มีแฟนเป็นชาวเขา ซึ่งกลุ่มคนที่มีประสบการณ์ใกล้ชิดกับชาวเขาเหล่านี้เช่นเดียวกับเธอจะไม่เห็นด้วยกับการเอาชาวเขามาล้อเป็นเรื่องตลกในลักษณะต่างๆ แต่ก็ไม่มีใครลุกขึ้นมาโวยวาย ซึ่งก็อาจจะเป็นไปได้ว่า ถ้ามีการวิวาทในประเด็นอคติทางชาติพันธุ์ดังกล่าว ก็จะทำให้เธอและบรรดากลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อยเหล่านี้ทำงานที่โรงแรมร่วมกับคนไทยพื้นราบที่เป็นทั้งผู้บริหารและพนักงานส่วนใหญ่ของโรงแรมได้ลำบากขึ้น

อย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลาที่เธอทำงานอยู่ในโรงแรมนี้ การบริโภคสินค้าจำพวกเครื่องประดับ เครื่องสำอาง เสื้อผ้าทันสมัยของเธอก็มีนัยยะของการตอบโต้หรือต่อรองอำนาจได้ คือ ทำให้เธอมี “ความสวย” สะดุดตา เหนือกว่าพนักงานด้วยกัน จนได้ทิปจากแขกแทบทุกวัน การบริโภคสินค้าเพื่อสร้าง “ความสวย” ของเธอนั้น มีส่วนทำให้เธอมีอำนาจเหนือ “ความเป็นชาวเขา” พูดง่ายๆ การที่เธอมีพร้อมทั้งความสามารถในการทำงานและมี “ความสวย” (ซึ่งได้จากการซื้อเสื้อผ้าเครื่องสำอาง มาประดับประดาร่างกาย) ทำให้ใครๆพากันมองข้าม “ความเป็นชาวเขา” ของเธอ ซึ่งการบริโภคหรือใช้จ่ายเงินเพื่อความสวยงามเช่นนี้ ได้มีส่วนช่วยให้เธอทำงานร่วมกับผู้อื่น (ซึ่งเป็นคนไทยพื้นราบ) ได้สะดวกขึ้น มีรายได้จากทิปเพิ่มขึ้น ทำให้เธอสามารถส่งเงินกลับไปช่วยพ่อแม่ได้มากขึ้นและยังช่วยเหลือชายคนรักอีกด้วย ซึ่งนั่นก็เป็นการเพิ่มอำนาจต่อรองในเรื่องบทบาททางเพศสภาพของเธอต่อชีวิตครอบครัวอีกทางหนึ่ง คือทำให้พ่อแม่และชายคนรักเกรงใจและยอมฟังเหตุผลของเธอมากขึ้น

ท้ายสุด ก็มีข้อสังเกตที่น่าจะเปรียบเทียบคือ ระหว่างความสัมพันธ์ทางการผลิตในการค้าขายน้ำเต้าหู้ในหมู่ผู้หญิงอิวเมี่ยนที่เป็นเครือญาติของผึ้ง กับความสัมพันธ์ทางการผลิตในการมาเป็นแรงงานรับจ้างในอุตสาหกรรมโรงแรม เหตุไฉนอคติทางชาติพันธุ์ที่มีต่อชาวเขาจึงแตกต่างกัน? เป็นไปได้ไหมว่าความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบทุนนิยมที่รัฐส่งเสริมตลอดมานี้ เป็นมูลเหตุสำคัญอันหนึ่ง ที่ทำให้อคติทางชาติพันธุ์ที่มีต่อชาวเขา สามารถแทรกซอนเข้าไปอยู่ในความสัมพันธ์ระหว่างพนักงานด้วยกันเอง และระหว่างพนักงานกับลูกค้า ดังที่ปรากฏในกรณีของผึ้ง?

ภาพรวม

ในภาพรวมจะเห็นว่าการวิเคราะห์ที่ผ่านมาทั้งหมดตั้งแต่หัวข้อ 5.1 5.2 และ 5.3 ได้สะท้อนถึงผลกระทบจากการพัฒนาของรัฐที่ส่งผลต่อบทบาททางเพศสภาพของผึ้งและความสัมพันธ์เชิงอำนาจในชีวิตครอบครัวของเธอ รวมทั้งความพยายามดิ้นรนของผึ้งในการจัดวางความสัมพันธ์และเลือกสรรยุทธวิธีในการปรับตัว ซึ่งเป็นรูปแบบของการต่อรองอำนาจเพื่อให้เธอเข้าถึง

ปัจจัยการผลิตและการบริโภคและพื้นที่ทางสังคมวัฒนธรรม ที่ปรับเปลี่ยนไปตามวิถีการผลิต ตลอดจนมุมมองและการตีความของเธอเอง อันเป็นรูปแบบที่พยายามยืดหยุ่นกับความขัดแย้งกับผู้คนที่เกี่ยวพันกับชีวิตครอบครัวของเธอแต่เล็กจนโต โดยมีหลักสำคัญคือการมุ่งให้ตัวเองรวมทั้งสมาชิกครอบครัวคนอื่นๆ สามารถประคับประคองความสัมพันธ์ให้อยู่ร่วมกันได้ ท่ามกลางพลวัตของความขัดแย้งแย่งชิงอำนาจทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ที่สร้างและผลิตซ้ำอำนาจให้ผู้ชายเป็นใหญ่ในชีวิตประจำวัน

นโยบายการพัฒนาบนพื้นที่สูง โดยเฉพาะการมุ่งส่งเสริมให้ชาวเขาปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตให้พึ่งพิงตลาดมากขึ้น ทำให้ชุมชนตกอยู่ในสภาพง่อยเปลี้ยเสียขา ไม่สามารถพึ่งตัวเองและภาคภูมิใจในวิถีชีวิตขนบธรรมเนียมประเพณีของตนได้อย่างแต่ก่อน ความล้มเหลวในภาคการเกษตรเช่นนี้ ผลักดันให้ชาวเขาวัยหนุ่มสาวทยอยลงมาหางานทำในเมืองอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานานนับสิบปีแล้ว

สำหรับเด็กผู้หญิงชาวเขาอย่างผึ้ง นอกเหนือจากครอบครัวของเธอจะยากจน และผู้หญิงอย่างเธอและแม่ต้องทำงานหนักขึ้นทั้งในบ้านนอกบ้านอันเนื่องมาจากผลกระทบจากนโยบายการผลิตของรัฐดังกล่าวแล้ว เธอยังได้รับอิทธิพลจากนโยบายการศึกษาที่ส่งให้เธอต้องลงไปรับการศึกษาแผนใหม่ในเมือง ซึ่งได้กล่อมเกลา (Socialization) ให้เธอมีบทบาททางเพศสภาพที่กล้าคิดกล้าทำ รักการแข่งขันและกล้าแสดงออกทั้งในความรู้ความสามารถและอารมณ์ความรู้สึก ซึ่งแตกต่างไปจากที่ชุมชนและครอบครัวบนดอยคาดหวัง

บทบาททางเพศสภาพและอัตลักษณ์ที่เธอได้รับจากการศึกษาและใช้ชีวิตในสังคมเมืองดังกล่าว สร้างความอึดอัดในการกลับไปอยู่บนดอยของเธอ เพราะเธอไม่สามารถปฏิบัติตามบทบาททางเพศสภาพที่ชุมชนและครอบครัวคาดหมายได้ อีกทั้งรัฐก็ไม่ได้มีนโยบายที่ส่งเสริมสถานะและอาชีพของสตรีชาวเขาอย่างจริงจัง แม้ว่าเธอจะได้รับการศึกษาแผนใหม่ตามที่รัฐส่งเสริมก็ตาม ก็ไม่ได้เป็นหลักประกันว่าเธอจะมีงานทำเมื่อเธอกลับไปหมู่บ้าน ดังนั้น นโยบายส่งเสริมการศึกษาให้แก่เด็กชาวเขาจึงเป็นนโยบายที่ป้อนแรงงานเข้าสู่ภาคการผลิตในเมือง ซึ่งส่งผลให้เธอต้องเคลื่อนย้ายเข้ามาเป็นแรงงานรับจ้างตามแหล่งงานต่างๆ

การเคลื่อนย้ายลงมาทำงานในเมืองเช่นนี้ ได้ทำให้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในครอบครัวของเธอเปลี่ยนแปลงไป การที่เธออยู่ห่างไกลจากบ้าน ทำให้อยู่ห่างไกลจากอำนาจควบคุมที่พ่อแม่เคยมีต่อเธอ เธอจึงมีอิสระมากขึ้นในการกำหนดบทบาททางเพศสภาพและความเป็นตัวตนของเธอ ในขณะเดียวกันที่การส่งเงินกลับบ้านหรือการบริโภคจับจ่ายซื้อหาสินค้าของเธอก็ได้ส่งกลับบ้านเป็นสัดส่วนจำนวนไม่น้อย ทำให้พ่อแม่เกรงใจและรู้สึกว่าเธอมีความสามารถที่จะดูแลตัวเองได้

มากขึ้น การบริโภคหรือใช้จ่ายเงินดังกล่าวของเธอด้านหนึ่งจึงเป็นลักษณะที่เพิ่มอำนาจต่อรองของเธอในเรื่องบทบาททางเพศสภาพต่อครอบครัวบนดอยอีกด้วย

ในขณะเดียวกัน บริบทของการลงมาทำงานในเมืองของเธอ ก็อยู่ในการควบคุมดูแลจากเครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้หญิงอิวเมี่ยนในเมือง ซึ่งล้วนแต่เป็นญาติกับเธอ อันถือได้ว่าเครือข่ายดังกล่าวก็เป็นครอบครัวในอีกรูปแบบหนึ่งที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับผู้หญิง ในความสัมพันธ์เชิงอำนาจแบบนี้ ผู้หญิงที่มีอาวุโสมักจะมีอำนาจมากที่สุด แต่ก็มีหลายครั้งที่ผึ้งถูกกลั่นแกล้งหรือเฉยชาจากสมาชิกในกลุ่ม โดยที่เธอเองก็มีอำนาจต่อรองไม่มาก เนื่องจากเป็นทั้งหลานและเป็นลูกจ้างเค้าอยู่ ยิ่งในระยะหลังที่เธอต้องผจญกับความเหนื่อยกายเหนื่อยใจหลายด้าน ทั้งทำงานหามรุ่งหามค่ำ ทั้งต้องเรียนต่อ ทั้งต้องส่งเงินกลับบ้าน จนตัวเองเครียดและสับสนกับชีวิตการจัดการปัญหา ก็มักทำได้แค่ร้องไห้ เสียใจหรือโวยวาย แล้วก็พยายามรอมชอมกัน

สำหรับผู้หญิงวัยรุ่นชาวเขายากจนอย่างเธอ ทางออกจากสถานการณ์ที่กดดันดังกล่าวมีไม่มากนัก ทางหนึ่งที่เปิดขึ้นมาก็คือการสร้างครอบครัวใหม่กับชายคนรัก โดยครอบครัวใหม่นี้อยู่รวมกับครอบครัวเดิมของเขาซึ่งได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของรัฐและระบบทุนนิยมที่ยึดถือและผลิตซ้ำบทบาททางเพศสภาพที่เอาเปรียบผู้หญิง นั่นคือ มุ่งให้ผู้หญิง โดยเฉพาะผู้ที่มาจากฐานะทางสังคมยากจนกว่าอย่างเธอต้องทำงานบ้านและปรนนิบัติรับใช้สามีและคนในบ้าน ซึ่งการที่เธอหันมาสร้างครอบครัวใหม่ร่วมกับคนรักในสภาพเช่นนี้ แทนที่จะช่วยให้เธอปรอดโปร่งโล่งใจขึ้น การณ์กลับกลายเป็นว่าความสัมพันธ์เชิงอำนาจในครอบครัวใหม่ที่เธออยู่ร่วมกับคนรักภายใต้ชายคาบ้านที่อยู่รวมกันกับแม่และพี่น้องของเขานี้ ทำให้เธอต้องเผชิญหน้ากับความขัดแย้งในเรื่องบทบาททางเพศสภาพของเธอกับสมาชิกภายในบ้าน โดยเฉพาะระหว่างเธอกับคนรักและแม่ของเขาครั้งแล้วครั้งเล่า

ผู้วิจัยจึงเห็นว่า การทนุถนอมประคับประคองความรักทั้งในแง่ของความรักต่อแม่และพ่อต่อสามี รวมไปถึงญาติพี่น้องต่างๆของเธอนั้น จึงเป็นกระบวนการที่วางอยู่บนความขัดแย้งแย่งชิงและต่อรองความหมายในเรื่องบทบาททางเพศสภาพหรือ “ความเป็นผู้หญิง” ที่เกี่ยวข้องกับการแสวงหาพื้นที่ทางสังคมและสร้างอัตลักษณ์ของเธอ เพื่อให้ตัวเธอและคนที่เธอรักสามารถเข้าถึงปัจจัยการผลิต (โดยที่แต่ละคนก็อาจจะมีชนิดของปัจจัยการผลิตที่ต้องการแตกต่างกันออกไปตามวิถีการผลิตในขณะนั้น) และดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข มีความภูมิใจในคุณค่าและศักดิ์ศรีของตนเอง ครอบครัว ชาติพันธุ์ และ “ความเป็นชุมชน” ที่ตนเองมีส่วนร่วมอยู่ในลักษณะต่างๆ

และจากทั้งหมดที่กล่าวมานี้ ก็จะเห็นว่าสังคมอิวเมี่ยนและสังคมเมืองในโลกแห่งประสบการณ์ของผึ้ง ในมุมมองของผึ้ง มีความซับซ้อนมากเกินกว่าที่ผู้วิจัย นักสังคมศาสตร์และนักสตรีนิยมจะประทับตราลงไปได้ว่ามันเป็นอย่างไร ซึ่งผู้วิจัย นักสังคมศาสตร์และนักสตรีนิยม (Feminist) จะกล่าวแบบเหมารวมว่าพวกเธอล้วนถูกกดขี่อย่างเป็นกฎเกณฑ์สากล (Generalization)

ไม่ได้ อย่างไรก็ตาม ในที่นี้ พอสรุปได้ว่า การเข้าถึงปัจจัยการผลิต การบริโภค กับระบบสังคมที่ให้อำนาจชายเป็นใหญ่ มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในลักษณะวิภาษวิธี (Dialectic) คือ ต่างมีผลต่อกันและกันอย่างมีพลวัต(Dynamic)ในลักษณะที่ไม่ได้ทำให้เกิดสิ่งที่มีรูปแบบที่แน่นอนหรือตายตัว

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในชีวิตครอบครัวที่เธอพยายามสร้างขึ้นมากับยุทธ์นั้นจึงเป็นความสัมพันธ์ที่ต้องมีการปรับตัวต่อรองอำนาจกันทั้งในเรื่องของการเข้าถึงปัจจัยการผลิต การบริโภค การเข้าถึงพื้นที่ทางสังคมและการสร้างอัตลักษณ์ต่างๆอยู่ตลอดเวลา และคู่ปรับก็ไม่ได้หมายความว่าจะต้องเป็นภรรยากับสามีเสมอไป บางทีอาจจะเป็นภรรยากับแม่สามี สามีกับแม่ของเขา ภรรยากับสามีร่วมกันต่อว่าต่อขานต่อแม่สามี หรือสามีกับแม่ของเขารวมหัวกันทำร้ายภรรยาก็ได้ นอกจากนี้ ยังมี "คนนอก" อีกมากมายที่ไม่ได้อยู่ร่วมชายคาเดียวกันกับเธอและสามี แต่มีอิทธิพลต่อชีวิตครอบครัวที่ทั้งสองสร้างขึ้น ไม่ว่าจะเป็น แม่และพ่อของผึ้งที่อยู่บนดอย อีกทั้งญาติพี่น้องของเธอที่อยู่ในเมือง

พูดง่ายๆก็คือ ครอบครัว เป็นพื้นที่เปิดกว้างของการต่อรองอำนาจอันไม่มีรูปแบบที่หยุดนิ่ง ไม่มีผู้กระทำและผู้ถูกกระทำที่ตายตัว และในกรณีศึกษานี้ แน่นอนว่า ผู้ที่ถูกนำเสนอมากที่สุดก็คือผึ้ง ความเจ็บปวดที่ถูกตีแผ่ออกมาในหน้ากระดาษนี้แทบทั้งหมดเป็นเรื่องของผึ้ง ในขณะที่คำว่า "ชีวิตครอบครัว" มีนัยยะถึงความสัมพันธ์ของสมาชิกอีกหลายคน แต่งานชิ้นนี้ก็มีข้อจำกัดหลายประการที่ทำให้ไม่สามารถวิเคราะห์ถึงความเจ็บปวดของสมาชิกครอบครัวคนอื่นๆได้ ดังนั้น ในกรณีศึกษานี้ การจะฟันธงลงไปว่าผู้ที่เจ็บปวดมากที่สุดเป็นใครนั้น คงพูดยาก เพราะไม่ว่า ผึ้ง ยุทธ์ แม่ของยุทธ์ รวมทั้งพ่อแม่ของผึ้ง ล้วนมีความเจ็บปวดที่ต่อเนื่องและร้าวลึกแทบทั้งสิ้น

ผู้วิจัยเห็นว่า การมัวแต่จะบอกว่าใครเจ็บปวดกว่าใครก็อาจนำไปสู่การถกเถียงอันไม่รู้จบ ไม่ว่าจะด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ หรือมนุษยศาสตร์ ก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่า การสะท้อนให้เห็นความเจ็บปวดหัวใจของมนุษย์เป็นสิ่งที่พึงกระทำอย่างยิ่งในงานวิจัยทุกสาขา ไม่จำกัดว่าต้องเป็นสตรีนิยมเท่านั้นจึงจะพูดเรื่องนี้ได้ แต่ประเด็นสำคัญไม่ใช่การพยายามทุบโต๊ะเพื่อยืนยันว่าใครเจ็บปวดกว่าใคร อันอาจจะนำไปสู่การแข่งขันและยิ่งแตกแยกกันมากขึ้น หากเราควรจะเห็นว่าต่างฝ่ายต่างก็อยู่ในสมรภูมิอำนาจในชีวิตครอบครัวที่ล้วนสามารถสร้างบาดแผลให้เราเจ็บระกำช้ำใจกายได้ทุกเมื่อเชื่อวัน เมื่อทุกคนเห็นร่วมกันว่าต่างฝ่ายก็ร้าวรานบาดเจ็บ คำถามต่อไปก็คือ แล้วใครล่ะ? ที่มีโอกาสในการรักษาเยียวยามากกว่ากัน? ใครล่ะ? ที่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตที่จะมาช่วยโอบอุ้มคุ้มชูตัวเองจากปัญหาเหล่านี้ได้ดีกว่า? ใครล่ะ? ที่มีทางเลือกในการแก้ปัญหาในวิถีชีวิตสังคมเมืองอย่างนี้มากกว่ากัน? ยิ่งไปกว่านั้นก็คือ ถ้าความรู้สึกผิด ความรู้สึกเจ็บปวดมันไม่ได้ดำรงอยู่อย่างลอยๆ และมันไม่ได้มีแบบแผนตายตัวในทุกพื้นที่ทุกอารยธรรมทุกมิติเวลาแล้ว คำถามต่อไปก็คือ แล้วมันมีเงื่อนไขปัจจัยทั้งในเชิงโครงสร้างและวาทกรรมอะไร ที่ทำให้เราแต่ละคน รู้สึก

เจ็บปวดกับสิ่งที่เกิดขึ้น? และทำอย่างไร เราจึงจะมองออกไปนอกกรอบความคิดว่าความเจ็บปวดของผู้อื่น (โดยเฉพาะผู้หญิง) ไม่เกี่ยวกันกับความเจ็บปวดของเรา ทำอย่างไรเราจึงจะมองทุกคนอย่างมีเมตตาธรรมว่าเราต่างมีส่วนร่วมในการสร้างปัญหา และมีศักยภาพในการร่วมกันสู้ปัญหาแทนที่จะปะป้าย(labeling) หรือประนามหยามเหยียดอีกเพศอีกฝ่ายราวกับว่าเป็นอาชญากร

ประเด็นจึงข้ามจากการเอาชนะการโต้เถียงว่าใครเจ็บปวดกว่าใคร มายังเรื่องใครมีโอกาสมีทางเลือกมากกว่าใคร ซึ่งจะเห็นได้ในท้ายที่สุดว่าผู้หญิงที่ยากจนและถูกสังคมมีอคติในเรื่องต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น อคติทางเพศ อายุ ชาติพันธุ์ ชนชั้น ลัทธิความเชื่อ อย่างผึ้ง เป็นผู้ที่ด้อยโอกาสที่สุด และเป็นหน้าที่ที่ทุกคนทั้งที่เจ็บปวดและไม่เจ็บปวดจากความสัมพันธ์ในชีวิตครอบครัวดังกล่าวต้องเข้ามาช่วยเหลือก่อนเป็นอันดับแรก เพราะทุกคนล้วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง

นอกจากนี้ ประเด็นยังข้ามจากภาวะยากลำบากที่ต้องตัดสินใจดังกล่าว (Dilemma) มายังเรื่องที่ว่า ความเจ็บปวดเป็นความรู้สึกนึกคิดที่ถูกสร้างหรือปรุงแต่งขึ้นมาจากโครงสร้างสังคมและวาทกรรมต่างๆอีกด้วย ซึ่งโครงสร้างอำนาจและวาทกรรมที่ทรงพลังอันสำคัญยิ่งที่ต้องพิจารณาก็คือ โครงสร้างและวาทกรรมอำนาจชายเป็นใหญ่ อันมีแบบแผนลักษณะที่ปลีกย่อยแตกต่างหลากหลายไปตามแต่พื้นที่สังคมและกาลเวลา (Space and time) โดยที่เรา รัฐบาล และองค์การพัฒนาต่างๆล้วนมีส่วนร่วมในการสร้างปัญหา และมีศักยภาพในการร่วมกันสู้ปัญหา โดยไม่จำเป็นต้องปะป้าย(labeling) หรือประนามหยามเหยียดอีกเพศอีกฝ่าย หรือทำให้อีกฝ่ายเป็น “คนอื่น” วิธีคิดต่อปัญหาเช่นนี้ น่าจะนำไปสู่การแทงทะลุความคิดแบบคู่ตรงข้าม (Dichotomy)ได้อีกโสตหนึ่ง

ทั้งสองประเด็นนี้ เป็นมุมมองส่วนตัวของผู้วิจัย ที่อยากจะเพิ่มเติมไว้เป็นหน่ออ่อนๆในที่นี้ ซึ่งอาจจะเป็นประโยชน์ในการนำไปเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์วิจัยในเรื่องอื่นๆได้ต่อไป

บทที่ 6
สรุปผลการศึกษา

การไหลบ่าอย่างรวดเร็วของการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของรัฐ ส่งผลสำคัญให้ชุมชนชาวเขาไม่สามารถพึ่งพาตนเองและดำรงวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมตามจารีตของชาติพันธุ์ที่เปลี่ยนแปลงช้ากว่าไว้ได้ ระบบการผลิตที่เน้นการปลูกพืชพาณิชย์ และการกระตุ้นให้ชุมชนเกิดการพึ่งพาตลาดภายนอกแบบสุดโต่ง รวมทั้งกระแสการบริโภคที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและถูกอัดฉีดซ้ำแล้วซ้ำเล่า ในขณะที่ปัจจัยการผลิตในภาคเกษตร ไม่ว่าจะเป็นที่ดินทำกิน เงินทุน เทคโนโลยี และแรงงานชาวเขามีจำกัด ภายใต้การพัฒนาแบบทุนนิยมนี้เป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ชาวเขาต้องอพยพออกมาขายแรงงานในชุมชนเมืองพื้นราบอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะชาวเขาวัยแรงงานและหนุ่มสาวรุ่นใหม่ซึ่งนอกจากจะลงมาหางานทำแล้ว ยังลงมาศึกษาเล่าเรียนและแสวงหาโอกาสที่จะยกสถานะทางสังคมหรือมีพื้นที่ทางสังคมวัฒนธรรมที่ได้รับการยอมรับเป็นจำนวนมาก

ประเด็นที่น่าสนใจก็คือ การแตกพ่ายลงมาของชาวเขาบนดอยมิได้มีแต่ผู้ชายเท่านั้น แต่มีผู้หญิงอพยพลงมาด้วย ซึ่งงานศึกษาทางวิชาการเท่าที่ผ่านมา ไม่ได้ให้ความสำคัญกับความรู้สึกนึกคิดและชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเขาเหล่านี้ โดยเฉพาะชาวเขาที่เป็นผู้หญิง เป็นกลุ่มที่ถูกมองข้ามเสมอมา

ภาพของผลกระทบจากการพัฒนาบนพื้นที่สูงจากแนวการศึกษาแบบชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography) ไม่ได้สนใจประเด็นเหล่านี้ รวมทั้งละเลยวิธีคิดและมุมมองของผู้หญิงที่เป็นกรณีศึกษา ทั้งที่สังคมศาสตร์ก็คือศาสตร์ที่พยายามทำความเข้าใจมนุษย์ในทุกๆ ด้าน แต่งานศึกษาวิจัยทางสังคมศาสตร์มักจะไม่ได้ความสนใจกับประเด็นเรื่องประสบการณ์ วิธีคิด มุมมอง การตีความ (Interpretation) การนำเสนอ (Representation) ของผู้หญิง ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในครอบครัว รวมทั้งไม่ให้ความสนใจกับสิ่งต่างๆ ที่ถือว่าไม่เป็นระบบระเบียบ (Systematic) เช่น อารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ ทั้งที่ความเป็นจริงชีวิตมนุษย์เต็มไปด้วยสีสันของการใช้อารมณ์และต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ ที่ไม่เป็นระบบระเบียบอีกมากมาย ซึ่งการศึกษาสังคมศาสตร์ในยุคหลังทันสมัย (Postmodern) นี้ถือว่าเป็นประเด็นศึกษาที่สำคัญมาก

นอกจากกระแสนักคิดยุคหลังทันสมัย (Postmodernists) จะสั่นคลอนวิธีคิดที่เน้นระบบระเบียบวิทยาศาสตร์แล้ว แนวคิดสตรีนิยม (Feminism) ก็มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการตั้งคำถามกับ

องค์ความรู้ ปฏิเสธทฤษฎี และตั้งคำถามกับวิธีวิทยา (Methodology) โดยมองว่าการที่จะเติมช่องว่างให้กับการศึกษาทางสังคมศาสตร์ ให้มีภาพของมุมมอง อารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดของผู้หญิง อันเป็นด้านที่ไม่เป็นระบบระเบียบแบบวิทยาศาสตร์ได้นั้น สามารถใช้วิธีศึกษาได้หลายวิธี วิธีหนึ่งที่ใช้กันก็คือการศึกษาอัตชีวประวัติของผู้หญิง (Life – history) โดยใช้กระบวนการศึกษาแบบ "การเป็นเพื่อนร่วมวิจัย" (Collaborative Approach) อย่างที่ Kirsch (1999) ได้แสดงเอาไว้ ซึ่งในกรณีที่ผู้หญิงไม่สามารถเขียนด้วยตนเองได้ หรือไม่สามารถเขียนแบบมีระบบระเบียบอย่างที่นักวิชาการต้องการก็ให้ใช้วิธีร่วมกันเขียนกับนักวิชาการ (Co–Author) ได้ หรือจะพัฒนาไปจนถึงการให้นักวิจัยมีส่วนร่วมในกระบวนการทำวิจัยกับผู้คนที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาและเกี่ยวข้องในสนามในทุกขั้นตอน อย่าง "การเป็นเพื่อนร่วมวิจัย" (Collaborative Approach) ที่ Kirsch (1999) เสนอไว้ก็สามารถทำได้

อย่างไรก็ตาม วิธีร่วมกันเขียนกับนักวิชาการ (Co–Author) ก็ยังมีปัญหาเรื่องการที่ผู้ที่เป็นกรณีศึกษาจะถูกครอบงำ (Domination) และถูกตีความ (Interpretation) โดยนักวิชาการที่เป็นผู้เขียนหรือเป็น Co–Author นั้น งานศึกษาชิ้นนี้จึงยังมีข้อโต้แย้งอยู่ ว่าเป็นสิ่งที่ถูกตีความ (Interpretation) และนำเสนอ (Representation) หรือเป็นวาทกรรม (Discourse) ของนักวิชาการและสถาบันทางสังคมที่นักวิชาการสังกัดอยู่ได้เช่นกัน อย่างไรก็ตาม ก็ถือได้ว่าเป็นงานที่มีวาทกรรมของนักวิชาการและสถาบันทางสังคมที่นักวิชาการสังกัดอยู่น้อยกว่าวิธีการศึกษาแบบเดิม แต่มุ่งชี้ให้เห็นถึงวาทกรรมจากการตีความและการเขียนของผู้หญิงที่เป็นกรณีศึกษามากขึ้น ซึ่งเป็นวาทกรรมที่เกิดจากการสร้างความหมายในชีวิตประจำวันที่ชี้ให้เห็นว่า วัฒนธรรม โดยเฉพาะบทบาททางเพศสภาพในสถาบันครอบครัวและการควบคุมจัดการทางเพศ ล้วนเป็นสิ่งที่สังคมสร้างขึ้น (Social Construction) และเป็นสิ่งที่ถูกช่วงชิงความหมายระหว่างผู้ชาย ผู้หญิง และสมาชิกในครอบครัว เครือญาติ ตลอดจนกลุ่มทางสังคมอื่นๆ โดยไม่ได้แยกขาดจากวิถีการผลิต การบริโภค และอิทธิพลจากการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมโดยรัฐ

ดังนั้น "ความถูกต้อง" ของข้อมูลในที่นี้จึงไม่ได้หมายถึง "ความถูกต้อง" ในแง่ของปฏิฐานนิยม (Positivism) แต่อยู่ในรูปของการเป็นผู้ร่วมเขียนและร่วมวิจัย (Collaborator and Co-author) "ความเป็นจริง" ในที่นี้จึงมาจากผู้ร่วมเขียนและร่วมวิจัย จึงไม่เป็น "ความถูกต้อง" และ "ความเป็นจริง" จากการวิจัยแบบเก่า

การศึกษาในรูปแบบของการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้เป็นงานที่พยายามทำความเข้าใจพลวัตและความซับซ้อนที่เกี่ยวพันระหว่างการสร้างบทบาททางเพศสภาพ (Gender Role) ของผู้หญิงกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจในครอบครัวและเครือญาติ ในฐานะที่บทบาททางเพศสภาพเป็นทั้งมิติที่เน้นการให้ความหมายและความรู้สึกนึกคิดของผู้หญิง และมิติที่เป็นการกระทำในชีวิตประจำวัน (Everyday Life Practice) ถูกผู้หญิงที่เป็นกรณีศึกษาและเป็นผู้ร่วมวิจัยนำไปใช้เป็นยุทธวิธี

(Strategy) ที่สำคัญ ยุทธวิธีหนึ่ง ในการจัดการกับปัญหาของตัวเองและปัญหาชีวิตครอบครัวที่เธอประสบอยู่ ภายใต้บริบทของการพัฒนาแบบทุนนิยมโดยรัฐ

งานศึกษาครั้งนี้จะอยู่ภายใต้กรอบการวิเคราะห์ในแนวมานุษยวิทยาสตรีนิยม (Feminist Anthropology) ที่ให้ความสำคัญกับการที่ผู้หญิงถูกกดขี่ครอบงำ (Domination) โดยที่ผู้หญิงเองมักจะไม่รู้ตัวและมักถูกเอาเปรียบจากอำนาจสังคมที่กำหนดให้ชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) ที่แฝงมาในรูปของขนบธรรมเนียมประเพณีและการพัฒนา แนวการศึกษาแบบนี้จะให้ความสำคัญอย่างยิ่งในการนำเสนออารมณ์ความรู้สึกนึกคิด การตีความหมาย การดิ้นรนต่อสู้และตอบโต้อำนาจชายเป็นใหญ่ที่กระทำต่อผู้หญิงในรูปแบบต่างๆ โดยไม่ได้มองผู้หญิงแบบแบ่งแยกว่าต้องเป็นปัจเจกผู้กระทำ (Subject) หรือผู้ถูกกระทำ (Object) อันมีคุณสมบัติเฉพาะเจาะจงต่างๆอย่างสุดโต่งหรือตายตัว แต่จะมองว่าเรื่องของผู้หญิงแต่ละสิ่งแต่ละบุคคลล้วนเกี่ยวข้องกับโครงสร้าง บริบท เงื่อนไขทางสังคมวัฒนธรรม โดยเฉพาะบริบททางวิถีการผลิตและการบริโภค ที่มามีส่วนกำหนดความรู้สึกนึกคิด และการกระทำหรือบทบาททางเพศสภาพของผู้หญิง ให้แตกต่างหลากหลายไปแต่ละมิติของพื้นที่และเวลา (Space and Time)

ผู้หญิงอิวเมี่ยนที่เป็นกรณีศึกษาและเป็นผู้ร่วมวิจัยซึ่งใช้ชื่อสมมติว่า "ผึ้ง" นี้ได้หลุดจากพื้นที่ (Location) หมู่บ้านไปอยู่ในพื้นที่ของโรงเรียน ที่ซึ่งสร้างบทบาททางเพศสภาพในลักษณะที่แตกต่างจากสังคมหมู่บ้านอย่างมาก ซึ่งมีผลกระทบต่อ "ความเป็นผึ้ง" ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่อยู่ในเรื่องปัจจัยการผลิต, เรื่องทางเพศ (Sexuality), สิทธิต่างๆที่ปรากฏอยู่ในชีวิตของเธอเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่วางอยู่บนพื้นที่ (Location) และเวลาที่หมุนไป โดยผลกระทบของการพัฒนาได้ทำให้เธอและผู้คนอีกมากมายหลุดออกไปจากพื้นที่อาศัยเดิม จากความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบเดิม

ผู้ศึกษาแบ่งลำดับการวิเคราะห์ ออกเป็น 3 ช่วง ตามบริบทและเหตุการณ์สำคัญในชีวิตครอบครัวของผู้หญิงที่เป็นกรณีศึกษาและเป็นผู้ร่วมวิจัย ซึ่งได้แก่ ช่วงที่ 1) นับตั้งแต่ปีที่เธอเกิดจนถึงปีก่อนที่เธอจะตัดสินใจมาอยู่กับชายคนรัก (พ.ศ.2524–2541) ซึ่งเป็นช่วงที่เธอยังใช้ชีวิตอยู่กับครอบครัวที่เธอถือกำเนิดเป็นหลัก (Family of Orientation), ช่วงที่ 2) เป็นช่วงที่เธอตัดสินใจย้ายมาอยู่กินกับชายคนรักอย่างเปิดเผย (พ.ศ.2542) ซึ่งเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อที่เธอจะตัดสินใจสร้างครอบครัวกับผู้ศึกษา (Family of Procreation) และช่วงที่ 3) หลังจากที่เธอตัดสินใจย้ายมาอยู่กับชายคนรัก (พ.ศ.2542–2544) ซึ่งเป็นช่วงที่เธอพยายามปรับตัวและจัดวางความสัมพันธ์ภายในชีวิตครอบครัวที่เธอถือกำเนิด และครอบครัวที่เธอกับผู้ศึกษาสร้างขึ้นในปัจจุบัน ภายใต้กระแสความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมที่ผันผวน

เนื้อหาในบทนี้เป็นการสรุปประเด็นที่เป็นข้อค้นพบสำคัญพร้อมทั้งเพิ่มเติมข้อเสนอแนะบางประการที่น่าจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัยในประเด็นที่คล้ายคลึงกันนี้ต่อไป

6.1 ข้อค้นพบที่สำคัญ

เมื่อดูลักษณะของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในชีวิตครอบครัวและบทบาททางเพศสภาพของผู้หญิงอิวเมี่ยน (เย้า) ที่เป็นกรณีศึกษาแล้ว จะพบว่ามีลักษณะเป็นพลวัต (Dynamic) ปรับเปลี่ยนไปตามบริบททางสังคมวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บริบทที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทางการผลิต (Social relation of production) ที่เอื้อต่อระบบอำนาจชายเป็นใหญ่ (Patriarchy)อย่างซับซ้อนและมีนัยยะสำคัญ

จากการวิเคราะห์ที่ผ่านมาในบทก่อนๆ จะพบว่า มีพลวัตของสิ่งต่างๆที่ซ้อนทับกันอย่างซับซ้อนอยู่ 4 พลวัตใหญ่ๆในความสัมพันธ์เชิงอำนาจในครอบครัวของผึ้ง นั่นคือ

1. พลวัตในเรื่องของความสัมพันธ์ทางการผลิต
2. พลวัตของบทบาททางเพศสภาพ
3. พลวัตในเรื่องของความสัมพันธ์ทางการบริโภค และ
4. พลวัตของการสร้างและช่วงชิงความหมายทางสังคมวัฒนธรรม

พลวัตทั้งสี่นี้ ล้วนมีลักษณะแตกต่างกันออกไปมากบ้างน้อยบ้างไปตามพื้นที่และช่วงเวลาและลักษณะครอบครัวของผึ้ง ซึ่งเมื่อดูในช่วงชีวิตของผึ้ง ก็จะพบว่าเธอมีชีวิตครอบครัว 3 รูปแบบ คือ 1. ครอบครัวเดิมที่อยู่บนดอยในฐานะลูกสาว 2. ครอบครัวในรูปแบบที่เธออยู่ร่วมกับ ป้า น้า อาที่เป็นผู้หญิง เครือข่ายแม่ค้าน้ำเต้าหู้ในฐานะหลานสาว 3. ครอบครัวในแบบที่เธอมีฐานะภรรยาและลูกสะใภ้อยู่ในบ้านของฝ่ายชาย ลักษณะของความสัมพันธ์เชิงอำนาจและรูปแบบครอบครัวภายใต้ผลกระทบของการพัฒนา ได้ปรากฏขึ้นเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องกันตามช่วงเวลาดังนี้

6.1.1 ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในชีวิตครอบครัวและบทบาททางเพศสภาพของผึ้งก่อนมาคบหากับชายคนรัก (พ.ศ. 2524-2541)

ช่วงเวลานี้ เป็นช่วงที่ผึ้งยังเป็นเด็ก อยู่อาศัยและเรียนหนังสืออยู่กับพ่อแม่และเครือญาติในหมู่บ้านบนดอยบริบทด้านการพัฒนาของรัฐในช่วงนี้ รัฐและระบบทุนนิยมมีอิทธิพลหลักในการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตในหมู่บ้านให้เป็นเชิงพาณิชย์ แต่ความสัมพันธ์ทางการผลิตและการจัดการแรงงานในชุมชนแม้ว่าจะยังคงให้อำนาจชายเป็นใหญ่อยู่ แต่ก็ยังคงมีลักษณะยืดหยุ่น เกื้อกูล และมุ่งเน้นความร่วมมือในหมู่หญิงและชาย ทั้งในทุกระดับอายุ มากกว่าการแข่งขันกันสะสมเงินตรา นอกจากนี้ ยังให้ความสำคัญกับความสนุกสนาน ขวัญและกำลังใจของผู้คนในการทำงาน ซึ่งเป็น

การสะท้อนว่า ชุมชนและครอบครัว ยังมีพื้นที่ทางสังคมวัฒนธรรมให้กับผู้หญิงทุกวัยอีกด้วย ความสัมพันธ์ทางสังคมเหล่านี้ค่อยๆกลายรูปไปเป็นเชิงการค้ามากขึ้นในภายหลัง และไม่มีที่ว่างให้กับผู้หญิงอิวเมี่ยนรุ่นใหม่อย่างผึ้ง และตุ๊ดตู่ รวมไปถึงผู้หญิงอิวเมี่ยนวัยกลางคนที่ไร้ที่ทำกินและแตกแยกกับสามีและครอบครัวเดิมของสามีอย่าง น้าฟอง ป้ามณฑา และอานารีด้วย

ในส่วนของงานบ้าน ก็ไม่ได้แยกขาดออกจากงานในไร่นา แต่เป็นงานที่เกื้อกูลหนุนส่งให้งานในไร่นาดำเนินไปได้ ไม่ว่าจะเป็น งานหุงหาอาหาร งานเลี้ยงดูเด็กเล็กรวมทั้งไก่และหมู งานซักล้างทำความสะอาดเสื้อผ้า งานหาบน้ำใส่ตุ่มไว้บริโภคในครัวเรือน เป็นต้น งานเหล่านี้เป็นหน้าที่ที่ผู้หญิงต้องรับผิดชอบ เด็กผู้หญิงถ้าโตพอใช้งานได้ ก็จะถูกฝึกให้ทำงานบ้าน ทั้งป้ามณฑา อานารี น้าฟอง ตุ๊ดตู่ ผึ้ง และแม่ของผึ้ง เมื่ออยู่ในครัวเรือนที่อยู่บนดอย ต่างก็ล้วนต้องรับผิดชอบงานบ้านนี้ แต่ปริมาณและความเข้มงวดที่พวกเธอแต่ละคนจะได้รับนั้น ก็อาจจะแตกต่างกันไปบ้างแล้วแต่สภาพการณ์

บทบาททางเพศสภาพในครอบครัวของผึ้งและผู้หญิงอิวเมี่ยนในเครือข่ายเหล่านี้ต่างก็ไม่ได้แบ่งงานให้เด็กหญิงเด็กชายอย่างตายตัว แต่ยึดถือแนวทางกันตามธรรมเนียมนิยมอย่างยืดหยุ่นมากกว่า อย่างไรก็ตาม เด็กหญิงจะถูกมอบหมายและคาดหมายให้ทำงานหนักกว่าเด็กชาย โดยเฉพาะงานบ้าน และงานบริการสมาชิกในครอบครัว แม้จะเป็นบทบาทที่เธอเสียเปรียบกว่าเด็กผู้ชาย แต่เธอก็อยู่ได้ เนื่องจาก บทบาททางเพศสภาพดังกล่าว มีความยืดหยุ่น และเปิดโอกาสให้เธอมีพื้นที่ทางสังคม และสามารถแสดงตัวตน อารมณ์ความรู้สึกออกมาได้

ส่วนในเรื่องความสัมพันธ์ทางการบริโภค ผู้หญิงอิวเมี่ยนไม่ว่าจะเป็นผึ้งหรือแม่ของผึ้งยังคงเป็นเพศที่ถูกปลูกฝังและคาดหวังให้บริโภคสิ่งต่างๆโดยคำนึงถึงประโยชน์สุขของผู้ชายและสมาชิกภายในบ้าน อำนาจในการตัดสินใจในการใช้เงินและจัดสรรทรัพยากรส่วนใหญ่เป็นของผู้ชายผู้เป็นหัวหน้าครอบครัว อย่างไรก็ตาม แม้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่ว่าจะในแง่การผลิตหรือการบริโภคจับจ่ายใช้สอยในครอบครัวนั้น พ่อจะมีอำนาจที่สุด แต่การใช้อำนาจนั้นก็กำกับด้วยความหมายทางสังคมของอิวเมี่ยนว่าควรต้องมีจริยธรรมกำกับ เช่น ไม่ควรแสดงกิริยาก้าวร้าวรุนแรงต่อเด็กและสตรีเพศหรือผู้ที่มีร่างกายอ่อนแอกว่า และควรต้องมีความเห็นอกเห็นใจกันในครอบครัว หลักจารีตเหล่านี้ทำให้ไม่เกิดการเอาเปรียบกันมากจนเกินไป อำนาจต่อรองของผู้หญิงในบ้านก็มีอยู่ โดยเฉพาะผู้หญิงที่มีอาวุโส ที่มีสิทธิที่จะได้รับการเอาอกเอาใจ เคารพนับถือและปรนนิบัติดูแลจากลูกหลานทั้งที่เป็นหญิงและชาย ส่วนเด็กผู้หญิงนั้น ตามระบบอาวุโสเช่นนี้มีอำนาจต่อรองน้อย ทั้งนี้ ลักษณะดังกล่าวก็มีรายละเอียดแตกต่างกันออกไปตามแต่ละครอบครัว ไม่ได้ถือเป็นกฎเกณฑ์ตายตัวเสมอไป

อย่างไรเสีย ไม่ว่าจะเป็น น้าฟอง ป้ามณฑา อานารี ตุ๊ดตู่ หรือผึ้ง ผู้หญิงเหล่านี้ ทุกคนต่างก็พูดเป็นเสียงเดียวกันว่าเป็นผู้ชายอิวเมี่ยนทำงานสบายกว่าผู้หญิงอิวเมี่ยน ผึ้งเองก็ยอมรับความจริงและเห็นความไม่เท่าเทียมกันในแง่นี้ตั้งแต่ยังเล็ก แต่ด้วยความที่ยังเป็นเด็กและต้องพึ่งพาปัจจัยสี่จากพ่อแม่อยู่มาก อีกทั้งตามจารีตอิวเมี่ยนที่ยึดระบบอาวุโส เด็กที่ดี คือเด็กที่เชื่อฟัง มีสัมมาคารวะต่อผู้ใหญ่ เธอจึงไม่สามารถที่จะต่อรองอะไรได้มาก

ในด้านการสร้างและช่วงชิงความหมายนั้น มักไม่ปรากฏในแง่ของการตอบโต้ทางวาจาต่อผู้ใหญ่โดยตรง แต่ปรากฏในระดับจิตสำนึก เช่น ในเรื่องที่เธอเห็นว่า ผู้ใหญ่ที่ดีควรจะอธิบายเหตุผลให้เด็กเข้าใจ มากกว่าการใช้กำลังเฆี่ยนตี เป็นต้น ซึ่งแนวคิดเช่นนี้ น่าจะเป็นผลมาจากการที่เธอได้รับการกล่อมเกลาทางสังคมจากการศึกษาของรัฐผ่านโรงเรียนในหมู่บ้าน ซึ่งการพัฒนาของรัฐในแง่การศึกษานี้ แม้ว่าสาระของมันจะมุ่งเป็นการศึกษาเพื่อตอบสนองระบบทุนนิยม คือมุ่งผลิตคนไปเป็นแรงงานที่จะแข่งขันชิงดีชิงเด่นกันในลัทธิบริโภคนิยม แต่ในแง่มุมหนึ่ง มันก็ช่วยให้เธอเริ่มตั้งคำถามและพยายามสร้างเหตุผลมาใช้ในการอธิบายและต่อสู้กับความไม่เท่าเทียมกันทางเพศสภาพในชีวิตครอบครัวมากขึ้น ซึ่งต่อมา รัฐและระบบทุนนิยมได้มีส่วนสำคัญในการผลักดันให้เธอเข้ารับการศึกษาในเมือง ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างเธอกับพ่อแม่เริ่มห่างเหิน โดยเธอเข้าสู่ความสัมพันธ์ทางการผลิตที่ช่วยให้เธอมีโอกาสในการเข้าถึง “ทรัพยากร” และพื้นที่ทางสังคมวัฒนธรรม ตามแบบที่เธอต้องการมากขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้ว่าเธอจะอาศัยเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนฝูง และเจ้าหน้าที่ในโรงเรียนช่วยเหลือเธอได้ยามทุกข์ร้อน แต่ความสัมพันธ์ดังกล่าวก็ถอดแบบจากความสัมพันธ์เชิงอุปถัมป์และยึดระบบอาวุโสแบบเครือญาติที่ให้อำนาจชายเป็นใหญ่ค่อนข้างมาก ส่วนในด้านความสัมพันธ์ทางการบริโภค การบริโภคหรือจับจ่ายใช้สอยของเธอเริ่มเป็นไปเพื่อความอยู่รอดของตนเองมากขึ้น เพราะทางบ้านไม่สามารถเกื้อหนุนเธอได้มากอย่างเมื่อก่อน แต่เมื่อเธอมีเงินเหลือพอจากการใช้จ่ายตามความจำเป็น และจากการใช้หนี้แล้ว เธอก็ไม่รีรอที่จะส่งให้พ่อแม่ ซึ่งการที่เธอเริ่มมีการใช้เงินตราส่งกลับทางบ้านเพื่อต่อรองอำนาจและช่วงชิงความหมายทางเพศสภาพ (แบบเงียบๆ) ว่าเธอเองก็เป็นผู้หญิงที่มีศักยภาพ ได้โดยไม่จำเป็นต้องอยู่ในกรอบจารีตประเพณีแบบเดิมในทุกเรื่องก็เป็นการสร้างและช่วงชิงความหมายที่สำคัญในรูปแบบหนึ่ง

ประสบการณ์การสร้างและช่วงชิงความหมายของผึ้งแบบนี้ จึงได้รับอิทธิพลเป็นอย่างสูงจากนโยบายการศึกษาของรัฐและนโยบายการผลิตของรัฐ ซึ่งมีนัยยะที่ต่างไปจากผู้หญิงอิวเมี่ยนในเครือข่ายคนอื่นๆอยู่บ้าง ที่เห็นได้ชัดก็ตรงที่ผึ้งเป็นผู้หญิงที่ใช้ชีวิตอยู่ในระบบการศึกษาแผนใหม่ที่รัฐสร้างขึ้นนี้ยาวนานและเข้มข้นกว่าผู้หญิงอิวเมี่ยนคนอื่นๆ

บทบาททางเพศสภาพ "ความเป็นผู้หญิง" ตามจารีตที่ควรต้องสุภาพเรียบร้อย อยู่ในโอวาทของผู้ชาย จึงถูกสั่นคลอนจาก "ความเป็นผู้หญิง" ในสังคมเมือง ซึ่งเป็นผลจากนโยบายการพัฒนาการศึกษาของรัฐ ที่เปิดโอกาสให้ผู้หญิงเป็นผู้นำในเรื่องต่างๆมากขึ้น เช่น ในเรื่องการเรียน การกีฬา เป็นต้น

ระยะทาง (Distance) ที่ห่างไกลจากพ่อแม่ทำให้พ่อแม่ไม่สามารถตามมาควบคุมดูแลออกคำสั่งต่อเธอได้อย่างเมื่อก่อน แต่ก็เมื่อเธอกลับบ้านตอนปิดภาคเรียน เธอก็ยังต้องยอมรับอำนาจของพ่อแม่ในโครงสร้างอำนาจชายเป็นใหญ่ตามจารีตเช่นนี้อยู่ แต่ก็จะเริ่มต่อรองอำนาจมากขึ้น โดยการหลีกหนีไปรับจ้างอยู่กับน้าที่ต่างอำเภอ ประกอบการสร้างและช่วงชิงความหมายผ่านกลวิธีต่างๆ เช่น การส่งเงินกลับบ้าน การเริ่มโต้แย้งมากขึ้น เป็นต้น

ครั้นในช่วงที่ผึ้งเป็นวัยรุ่น เรียนจบชั้น ม.3 แล้ว จะพบว่าวิถีการผลิตทางการเกษตรและความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบเดิมไม่มีพื้นที่ให้กับตัวตนและบทบาททางเพศสภาพที่ปรับเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็วกว่าของเธอ รวมทั้งไม่สามารถช่วยให้เธอมีรายได้และโอกาสทางสังคมเพียงพอกับความต้องการของเธอได้ รัฐเองก็ไม่ได้มาสนับสนุนอาชีพใดๆให้กับเธอ ทางเลือกสำคัญที่พอจะไขว่คว้าได้ ก็คือ การลงหาทำงานในเมือง ซึ่งเป็นการผลิตเชิงพาณิชย์มากขึ้น โดยมีเครือญาติในเมืองเป็นผู้ชักชวนและอุปถัมป์

การที่เธอมีเวลาอยู่กับบ้านมากขึ้น และถึงแม้จะลงมาทำงานก็ยังสามารถกลับไปเยี่ยมบ้านได้บ่อยกว่าสมัยที่เรียนหนังสืออยู่โรงเรียนประจำ ทำให้พ่อแม่กลับเข้ามามีอิทธิพลต่อบทบาททางเพศสภาพและชีวิตของเธอมากขึ้นอีกครั้งหนึ่ง บทบาททางเพศสภาพของเธอในที่นี้ มีทั้ง "ความเป็นหญิง" ที่ได้รับการปลูกฝังตามจารีต และที่ได้รับการปลูกฝังจากระบบการศึกษาและการใช้ชีวิตในสังคมเมือง โดยบทบาททางเพศสภาพที่ได้มาอย่างหลัง ในลักษณะที่ฝึกให้เธอเป็นผู้นำ เป็นนักแข่งขัน และกล้าแสดงความรู้ความสามารถในที่สาธารณะนี้ทำให้เธอมีพื้นที่ทางสังคมในหมู่บ้านจำกัดลงและเริ่มรู้สึกขัดแย้งกับทางบ้านมากขึ้น แต่บทบาททางเพศสภาพทั้งสองแหล่งนี้ก็ยังเป็นบทบาททางเพศสภาพที่มักมุ่งเน้นการบริการและเอาอกเอาใจผู้ชาย หรือผลิตซ้ำอำนาจชายเป็นใหญ่อยู่ เช่น การทำงานรับจ้างที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับงานบ้าน การประพฤติตนอยู่ในกรอบระเบียบวินัยในการทำงานโรงงานที่ผู้ชายวางเอาไว้ เป็นต้น

ถึงกระนั้นก็ตาม ในช่วงที่ฐานะทางบ้านของเธอย่ำแย่ลงจากหนี้สินภาคเกษตร (อันเนื่องมาจากการพัฒนาวิถีการผลิตแบบทุนนิยมโดยรัฐ) นี้ การที่เธอหลีกหนีความขัดแย้งในเรื่องบทบาททางเพศสภาพจากครอบครัวที่มีโครงสร้างอำนาจชายเป็นใหญ่และแสวงหาความอยู่รอดในเรื่องปากท้องด้วยการเคลื่อนย้ายเข้ามาทำงานในเมืองนี้ มันก็ส่งผลให้ผึ้งมีอำนาจต่อรองมากขึ้นจากการกลายมาเป็นแรงงานรับจ้างนอกภาคเกษตร ที่สำคัญมากขึ้นเรื่อยๆสำหรับทางบ้าน ดังจะพบในเรื่อง

ความสัมพันธ์ทางการบริโภคว่า เงินรายได้ต่างๆจากการรับจ้างทำงานของผึ้งในช่วงนี้นั้น จะส่งให้พ่อแม่เป็นลำดับแรก ซึ่งเป็นลักษณะที่ก้ำกึ่งระหว่างการบริโภคแบบเน้นการใช้สอยกับเน้นมูลค่าทางวัฒนธรรม หรืออีกนัยก็คือ ความกตัญญูกตเวที ซึ่งเธอใช้เงินตราส่งให้พ่อแม่เช่นนี้ ผนวกกับอำนาจความรู้สมัยใหม่สร้างเป็นเครื่องมือสำคัญคล้ายคลึงกับยุทธวิธีของผู้หญิงอิวเมี่ยนอย่างน้าฟอง ป้ามณฑา อานารี และตุ๊ดตู่ ในการสร้างและช่วงชิงความหมายทางเพศสภาพในเรื่องต่างๆ กับทางบ้านหรือครอบครัวบนดอยมากขึ้น เพียงแต่ว่าเธอยังมีความใกล้ชิดกับครอบครัวบนดอยมากกว่าน้า ป้า และอาของเธอซึ่งแต่งงานแยกครอบครัวออกมาอยู่พื้นราบแล้ว ส่วนตุ๊ดตู่นั้นเป็นคนไม่ค่อยพูดจาและไม่ค่อยสนใจแสวงหาความรู้ ส่วนใหญ่มักจะยอมรับอำนาจของครอบครัวมากกว่าจะต่อรองตอบโต้เมื่อเทียบกับผึ้ง

6.1.2 ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในชีวิตครอบครัวและบทบาททางเพศสภาพของผึ้งระหว่างที่คบหาและตัดสินใจอยู่กินกับกับชายคนรัก (พ.ศ.2542)

ช่วงเวลานี้ เป็นช่วงที่ผึ้งมาใช้ชีวิตอยู่เป็นครอบครัวร่วมกับป้า น้า อา ในตลาด ในการค้าขายน้ำเต้าหู้ปาท่องโก๋ ซึ่งความสัมพันธ์ทางการผลิตของเธอและหมู่ญาติพี่น้องในเครือข่ายการค้าน้ำเต้าหู้นี้ก็เข้าสู่วิถีการผลิตเชิงพาณิชย์มากขึ้น คือ มีการจ้างงานกันแต่ก็มีระบบเครือญาติและระบบอุปถัมป์ซ้อนทับอยู่ ซึ่งการที่มีระบบเครือญาติเป็นฐานในการผลิตเช่นนี้ ในแง่หนึ่งก็สร้างความอุ่นใจที่ได้อยู่ใกล้ชิดกับญาติพี่น้องที่คุ้นเคย แต่ในอีกด้านหนึ่ง มันก็เป็นโครงสร้างที่ถ่ายทอดมาจากอำนาจชายเป็นใหญ่ที่เน้นระบบอาวุโสซึ่งมีหลักเกณฑ์ลำดับอำนาจ (Hierarchy) อย่างตายตัวและบทบาททางเพศสภาพที่ไม่เป็นธรรมต่อผู้หญิงรุ่นเยาว์อย่างเธอในขณะนั้น ซึ่งสถานการณ์เช่นนี้ ในระยะต่อมาได้ทำให้ผึ้งขัดแย้งกับผู้หญิงอิวเมี่ยนหลายคน เช่น อานารีกับน้าฟอง ประกอบกับ เธอก็ยังต้องรักษาความสัมพันธ์กับครอบครัวเดิมบนดอย ด้วยการส่งเงินกลับบ้านเพื่อแสดงบทบาททางเพศสภาพในการเป็นลูกสาวที่ดี การที่เธอต้องพึ่งพาอยู่กับความสัมพันธ์ทางการผลิตน้ำเต้าหู้ที่ตัวเธอเองไม่ได้มีอำนาจในการกำหนดเท่าที่ควร ไปพร้อมๆกับที่เธอมีภาระต้องช่วยเหลือทางบ้านและส่งตัวเองเรียนต่ออีก ไหนจะต้องแบ่งเวลามาเรียนหนังสืออีก ทำให้เธอเครียดจนต้องหาทางตอบโต้หรือต่อรองอำนาจกับพ่อแม่และเครือญาติที่ค้าขายอยู่ในเมืองนี้ด้วยวิธีต่างๆ ซึ่งการจัดการปัญหาที่โดเด่นมากสำหรับผึ้งในช่วงนี้ก็คือ การหันไปสร้างความสัมพันธ์กับชายคนรัก และตกลงปลงใจสร้างครอบครัวอยู่กินกับเขาฉันท์สามีภรรยาอย่างเปิดเผย โดยมีความหวังว่าสถานการณ์ต่างๆจะดีขึ้น

6.1.3 ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในชีวิตครอบครัวและบทบาททางเพศสภาพของผึ้งหลังจากที่ผึ้งมาอยู่กินกับชายคนรักอย่างเปิดเผย (พ.ศ.2542 – 2544)

ในช่วงเวลานี้ จะเห็นได้ว่าผึ้งจะเข้าสู่วิถีการผลิตเชิงพาณิชย์ในเมืองเข้มข้นขึ้นเรื่อยๆ นับจากเป็นลูกจ้างขายน้ำเต้าหู้อยู่กับป้า น้า อา มาจนถึงเป็นพนักงานโรงแรมที่มีการจ้างงานอย่างเป็นระบบอุตสาหกรรม แต่นั่นก็ทำให้เธอห่างเหินจากเครือข่ายญาติพี่น้องที่จะโอบอุ้มคุ้มครองเธอ ทำให้เธอมีความสัมพันธ์ทางการผลิตที่ห่างเหินกันกับทั้งพ่อแม่ที่อยู่บนดอยและญาติพี่น้องที่อยู่ในเมืองมากขึ้น แม้ว่าเมื่อดูภาพรวมในสาระของงานที่เธอทำแล้ว ความสัมพันธ์ทางการผลิต ไม่ว่าจะเป็น งานขายน้ำเต้าหู้ หรืองานเสริฟอาหาร ก็ยังคงมีฐานคิดมาจากความสัมพันธ์ทางสังคมในการทำงานบ้าน เช่นเดียวกับการผลิตหลักๆ ที่เธอได้กระทำมาตั้งแต่เล็กจนโต ที่มุ่งดูแลบริการผู้อื่น

การที่เธอเข้ามาอยู่ในบ้านของฝ่ายชายนี้ ทำให้เธอต้องทำงานหนักขึ้น คือทั้งงานบ้านก็ต้องดูแล และการที่เธอกับชายคนรักไม่ได้ประกอบพิธีสมรสตามธรรมเนียมอิวเมี่ยน แต่เลือกที่จะมาอยู่กันก่อนนี้ ตามจารีตก็ถือว่าเธอยังเป็นคนของครอบครัวเดิมอยู่ ยังไม่ได้ตัดขาดจากครอบครัวเดิมบนดอย เธอจึงยังต้องรับภาระตอบแทนให้พ่อแม่อยู่ดีกินดีตามบทบาททางเพศสภาพที่สังคมอิวเมี่ยนสร้างเอาไว้ให้กับผู้หญิงเป็นสำคัญ แต่เงินที่เธอจะส่งกลับทางบ้านนั้นกลับลดลงเพราะต้องกระจายแบ่งเข้าช่วยชายคนรักและครอบครัวของเขา ส่งผลต่ออำนาจต่อรองในเรื่องต่างๆระหว่างเธอกับครอบครัวทางบ้านบนดอย โดยความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเธอกับครอบครัวบนดอย ตึงเครียดมากขึ้น เพราะเธอไม่สามารถเป็นไปตามความคาดหมายในเรื่องการผลิต และการควบคุมทางเพศสภาพตามจารีตที่ต้องมาทำพิธีแต่งงานให้ถูกต้อง ส่วนครอบครัวที่อยู่ร่วมกับสามีนั้น เธอก็อยู่อย่างกดดัน จากการถูกเอาเปรียบแรงงาน และอคติทางเพศสภาพ ชาติพันธุ์ ชนชั้น และอายุ ภายในบ้าน ครอบครัวในทั้งสองลักษณะไม่สามารถตอบสนองความต้องการพื้นที่ทางสังคม และการยอมรับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างที่เธอต้องการ จะเห็นได้ว่า นอกเหนือไปจากที่เธอต้องมีบทบาททางเพศสภาพใน “ความเป็นลูกสาว” ตามจารีตอิวเมี่ยนแล้ว เธอยังต้องอยู่ใน “ความเป็นภรรยา” และ “ความเป็นลูกสะใภ้” ในสังคมเมือง ที่รัฐและสื่อมวลชนสร้างให้ยึดถือความเชื่อว่าผู้หญิงที่ดี ต้องรับภาระได้ทั้งงานในบ้านและงานนอกบ้าน (Double day work) ที่มาซ้อนทับลงไปอีก โดยที่บทบาททางเพศสภาพที่ซับซ้อนขึ้นดังกล่าว ไม่ได้ก่อให้เกิดอำนาจต่อรอง, พื้นที่ทางสังคมวัฒนธรรม, และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างที่เธอต้องการ แต่เธอก็อดทนอยู่เพราะเห็นว่ายังมีความหวังและยังเห็นคุณค่าจากการปฏิบัติตามบทบาททางเพศสภาพในเรื่องต่างๆ อยู่ ในช่วงเวลาแห่งความขัดแย้งนี้ เป็นช่วงที่มีการสร้างและช่วงชิงความหมายทางสังคมมากกว่าทุกช่วงที่แล้วมา ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง การแต่งงาน งานบ้าน การตอบแทนบุญคุณพ่อแม่ และบทบาททางเพศสภาพในลักษณะต่างๆ สิ่งเหล่านี้ เป็นประสบการณ์ที่แตกต่างไปจากที่ผู้หญิงอิวเมี่ยนในเครือข่ายคนอื่นๆได้พบเจอ การที่ประสบ

การณ์การเรียนรู้ ทั้งในระบบโรงเรียน และระบบครอบครัวของเธอต่างจากผู้หญิงอิวเมี่ยนรุ่นก่อนๆ อย่างมากเช่นนี้ ทำให้เธอต้องเผชิญหน้ากับปัญหาโดยใช้กำลังกาย กำลังใจ และความรู้สึกนึกคิดของตัวเองเป็นอย่างมาก เรียกว่าแทบจะหาคนพึ่งพาหรือเข้าใจปัญหาของเธอไม่ได้เลย

6.1.4 ความซับซ้อนของพลวัตของความสัมพันธ์เชิงอำนาจและบทบาททางเพศสภาพในชีวิตครอบครัว

การที่ผู้วิจัยแสดงข้อมูลพลวัตของความสัมพันธ์เชิงอำนาจและบทบาททางเพศสภาพในรูปแบบของการแยกเป็นหัวข้อต่างๆดังกล่าวนั้น มิได้หมายความว่าหัวข้อในแต่ละหัวข้อในแต่ละช่วงเวลานั้น จะแยกขาดกัน แต่แท้จริงแล้วหัวข้อทั้งหมดโยงใยซ้อนทับกันอย่างซับซ้อนและลึกซึ้งยากที่จะบรรยายหรือแสดงออกมาในรูปแบบของข้อเขียน ตาราง สถิติ คำพูดที่เป็น "วิชาการ" ต่างๆ

อย่างไรก็ตาม การศึกษาวิเคราะห์ในที่นี้ก็พอจะสะท้อนให้เห็นภาพรวมๆของความสัมพันธ์เชิงอำนาจและบทบาททางเพศสภาพในครอบครัวของผู้หญิงที่เป็นกรณีศึกษาและเป็นผู้ร่วมวิจัยในงานชิ้นนี้ว่า ยังวนเวียนอยู่กับการผลิตซ้ำอำนาจชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) คือ เป็นพลวัตที่ยังให้สิทธิผู้ชายในการเข้าถึงปัจจัยการผลิตรวมทั้งสิทธิในเรื่องศักดิ์ศรีและการยอมรับจากสังคมหรือมีพื้นที่ทางสังคมที่ได้รับการยกย่องมากกว่าผู้หญิง

ทั้งนี้ ต้องเข้าใจว่าอำนาจชายเป็นใหญ่ที่แวดล้อมอยู่ในชีวิตประจำวันของผู้ชายตั้งแต่เล็กจนโต มีความยืดหยุ่น และมีลักษณะเฉพาะแตกต่างกันออกไปตามความสัมพันธ์ทางการผลิต และพื้นที่ทางสังคมในแต่ละช่วงเวลา มิได้เป็นไปตามแบบแผนการกดขี่สุดขั้วอย่างที่นักสตรีนิยมในยุคคลื่นลูกที่สองตั้งเป็นทฤษฎีแบบตะวันตกเอาไว้

และการผลิตซ้ำอำนาจชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) ดังกล่าว ก็ใช่ว่าสุดโต่งไปด้านเดียว เพราะในขณะที่ผู้หญิงอย่างผู้ชายต้องอยู่ในความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมนั้น เธอก็พยายามต่อรองตอบโต้พลวัตของอำนาจชายเป็นใหญ่ที่แฝงฝังมากับบทบาททางเพศสภาพ ไม่ว่าจะเป็น ในเรื่องการทำงานบ้าน การแต่งงาน ความกตัญญู ฯลฯ โดยใช้ยุทธวิธีที่ประสมประสานกันอย่างหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการใช้ความนิ่งเฉย การร้องไห้ การบ่น การด่า การทำลายข้าวของ หรือแม้กระทั่งการทำร้ายร่างกายและจิตใจของตัวเอง

ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าว มักจะดำเนินควบคู่ไปกับการใช้ความหมายทางสังคม (Social meanings) ไม่ว่าจะเป็น 1. ความหมายที่มีอยู่เดิมตามจารีต 2. ความหมายที่ถูกดัดแปลงหรือตีความใหม่ 3. ความหมายที่สร้างขึ้นมาใหม่ และ 4. ความหมายที่ประสมประสานหรือคลุมเครือระหว่างลักษณะที่ 1-2-3 มาสร้างและช่วงชิงความหมายในลักษณะที่ซับซ้อนและไม่มีแบบแผนตายตัว เพื่อให้เธอสามารถเข้าถึงปัจจัยการผลิตที่เธอต้องการ ในขณะเดียวกัน มันก็ซ้อนทับกับการเปิดพื้นที่

ทางสังคมให้เธอได้ต่อรองกับอำนาจชายเป็นใหญ่ที่สะท้อนอยู่ในรูปของบทบาททางเพศสภาพทั้งจากครอบครัวเดิม และครอบครัวที่เธอกับสามีสร้างขึ้นมาใหม่อีกด้วย

บทบาททางเพศสภาพในแต่ละเรื่องของเธอ จึงเป็นผลผลิตจากพลวัตของความขัดแย้งและการต่อรองตอบโต้กับอำนาจชายเป็นใหญ่ที่หลากหลายซับซ้อน ซึ่งปรับเปลี่ยนไปตามบริบททางสังคมวัฒนธรรมและการตีความของตัวเธอในแต่ละเวลาและพื้นที่ (Time and Space) โดยเฉพาะพื้นที่ความสัมพันธ์ในครอบครัว ซึ่งมิใช่เป็น "เรื่องส่วนตัว" แต่กลับเป็นเรื่องที่ผูกโยงกับเครือญาติ ชุมชน รัฐ ระบบการผลิตและการบริโภคในวงกว้างและยาวนาน ยากที่จะขีดเส้นกำหนดว่ามีขอบเขตสิ้นสุดตรงไหน

6.1.5 การพัฒนาของรัฐกับการส่งเสริมอำนาจชายเป็นใหญ่ในบทบาททางเพศสภาพและความสัมพันธ์ในชีวิตครอบครัว

เมื่อดูเผินๆ เราจะไม่เห็นบทบาทของรัฐ ระบบทุนนิยม และอำนาจชายเป็นใหญ่ ที่มีผลกระทบต่อพลวัตของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในครอบครัวและบทบาททางเพศสภาพของผึ้ง รวมทั้งผู้หญิงอิวเมี่ยนคนอื่นๆในเมืองมากนัก ถามว่าทำไม? ผู้วิจัยคิดว่า การที่เราถูกทำให้มองไม่เห็นบทบาทและผลกระทบดังกล่าว นั่นแหละคือบทบาทและผลกระทบจากรัฐและระบบทุนนิยม

พูดง่ายๆก็คือการพัฒนาแบบทุนนิยมโดยรัฐและระบบอำนาจชายเป็นใหญ่ร่วมกันบดบังและบิดเบือนให้เราไม่เห็นความเชื่อมโยงดังกล่าว ให้เราต่างคล้อยตามกันว่าเรื่องครอบครัวเป็นเรื่องภายใน เป็นเรื่องส่วนตัวที่ต้องแก้กันเป็นปัจเจกๆไป หรืออย่างเก่งก็ผลักดันมาตรการทางศาสนาและโหยหาศีลธรรม โดยมองไม่เห็นผลกระทบจากการพัฒนาแบบทุนนิยมโดยรัฐที่ส่งเสริมและผลิตซ้ำอำนาจชายเป็นใหญ่อยู่ในนั้น เหมือนปลาอยู่ในน้ำแต่มองไม่เห็นน้ำ

การทำให้ครอบครัวเป็น "เรื่องส่วนตัว" จึงเป็นอีกเล่ห์เหลี่ยมหนึ่งของการใช้อำนาจชายเป็นใหญ่โดยรัฐ เป็นแนวคิด (Concept) ที่น่าจะเพิ่งถูกสร้างขึ้นในยุคทุนนิยมอุตสาหกรรมนี้ (ซึ่งผู้วิจัยก็ไม่สามารถระบุได้ว่ามันถูกสร้างโดยใคร เมื่อไร) และไม่มีรากเหง้าในสังคมอิวเมี่ยน หรือสังคมไทยที่แวดล้อมอยู่กับผู้หญิงที่เป็นกรณีศึกษา แต่ผู้วิจัยกลับพบว่า สำหรับชนชั้นล่าง ทั้งในชนบทและในเมืองแล้ว เรื่องครอบครัว หรือ "เรื่องผัวๆเมียๆ" ในระดับปรากฏการณ์ในชีวิตประจำวัน ยังอยู่ในความสนใจของผู้คนทั้งในและนอกเครือข่ายความสัมพันธ์ทางการผลิต โดยเฉพาะในหมู่ญาติใกล้ชิดนั้น พร้อมที่จะเข้าไปแทรกแซงการตัดสินใจเรื่องต่างๆภายในครอบครัวอยู่ตลอดเวลา มิพักต้องกล่าวถึง การทำไร่ทำนา การค้าขาย งานบุญ งานบวช งานศพ และพิธีกรรมอะไรต่อมิอะไรมากมายที่ต้องอาศัยแรงกายแรงใจและแรงเงินจากหน่วยทางสังคมที่เรียกว่าครอบครัว การตัด

สินใจในระดับครอบครัวจึงมิใช่เรื่องส่วนตัวเสมอไป แต่เป็นการตัดสินใจในระบบเปิด ที่สามารถถูกแทรกแซงหรือผสมผสานจากปัจจัยภายนอกได้ตลอดเวลา

ถ้าจะถามว่าทุกวันนี้คนไทยส่วนใหญ่ ชาวเขาส่วนใหญ่เห็นว่าครอบครัวเป็นเรื่องส่วนตัวหรือไม่ ปากของพวกเขาอาจจะบอกว่า "ใช่ " แต่คำสัมภาษณ์ว่า "ใช่" หรือ "ไม่ใช่" ในทางมานุษยวิทยาก็ไม่ได้หมายความว่านั่นเป็นข้อสรุปที่เชื่อถือได้

ตรงกันข้าม ในทางปฏิบัติ เรื่องครอบครัว เรื่องผัวๆเมียๆ เรื่องลูกเต้าของพวกเราล้วนยังเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับญาติพี่น้องมากมาย และเกี่ยวข้องกับ "ความเป็นชุมชน" ในรูปแบบต่างๆ ซึ่งตรงจุดนี้ ทำให้ตัวผู้วิจัยเองเริ่มกลับมาตั้งข้อสังเกตว่า ความสัมพันธ์ในครอบครัวในบ้านเรา มันไม่ได้ถูกยอมรับให้เชื่อกันว่าเป็น "เรื่องส่วนตัว" กันง่ายๆ ตรงกันข้าม ในสถานการณ์ที่ผู้คนจำนวนมากล้มเหลวกับชีวิต ผิดหวังจากภาวะเศรษฐกิจอย่างปัจจุบัน ยิ่งทำให้ชีวิตครอบครัวซึ่งไม่เคยเป็น "เรื่องส่วนตัว" ที่แท้จริงมาก่อนนั้น ต้องเปิดตัวเองไปดูดซับความช่วยเหลือจากสาธารณะในรูปแบบต่างๆมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นในรูปของ การรวมกลุ่มกันอย่างไม่เป็นทางการสำหรับผู้ที่ประสบปัญหา การตอบปัญหาคาใจของบรรดาคอลัมน์นิสต์ การขอรับความช่วยเหลือจากสถาบันที่ปรึกษาการวางแผนครอบครัว หมอ นักจิตบำบัด นักสังคมสงเคราะห์ เป็นต้น

ที่ผ่านมา ถามว่ารัฐได้สร้างความกระจ่างในเรื่องเหล่านี้มากน้อยเพียงไร ถ้าจะให้ "เกรด A" แก่รัฐก็น่าจะเป็นวิชาการบดบังและบิดเบือนให้ประชาชนหลงเชื่อว่า "เรื่องครอบครัวเป็นเรื่องส่วนตัว" ที่ควรต้องแก้ปัญหากันเป็นการภายในเอาเอง โดยมักจะล่อลวงประชาชนให้ใช้ศีลธรรมเมื่อหลายร้อยกว่าปีก่อน (ก่อนหน้าที่จะมีรัฐสมัยใหม่) เข้าช่วยสะสางปมปัญหา ซึ่งการบดบังและบิดเบือนดังกล่าวทำได้มากมายหลายวิธี เช่น หล่อหลอมครอบงำกระทำผ่านกลไกของรัฐด้านการศึกษา การสร้างกฎหมายขึ้นมาโดยกฎหมายดังกล่าวรับรองให้ผู้ชายสามารถล่วงละเมิดผู้หญิงได้ เช่น ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 276 ที่บัญญัติว่า "ผู้ใดข่มขืนหญิงซึ่งมิใช่ภริยาของตน โดยขู่เข็ญด้วยประการใดๆ โดยใช้กำลังประทุษร้าย โดยหญิงอยู่ในภาวะที่ไม่สามารถขัดขืนได้ หรือโดยทำให้หญิงเข้าใจผิดว่าตนเป็นบุคคลอื่นต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สี่ปีถึงยี่สิบปี และปรับตั้งแต่แปดพันถึงสี่หมื่นบาท" ซึ่งหมายความว่า ถ้าหญิงนั้นเป็นภริยาแล้ว สามีมีสิทธิข่มขืนได้โดยไม่ถือว่าเป็นความผิดทางอาญา เพราะกฎหมายครอบครัวบัญญัติว่า สามีภริยาต้องอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยา ดังนั้นการสมรสจึงทำให้สัมพันธภาพทางเพศใดๆระหว่างสามีและภริยาเป็นการกระทำที่ถูกต้องทั้งทางกฎหมายและประเพณี (อมรา และ วิมลศิริ, 2541 : 8-9)

ในบางครั้งบางคราว เมื่อเกิดคดีความ รัฐก็มุ่งไปโทษปัจเจกโดยไม่ได้มองเงื่อนไขทางโครงสร้างสังคม เช่น เมื่อเกิดคดีความผู้ชายล่อลวงผู้หญิงไปข่มขืน รัฐก็จะมุ่งจับปัจเจกไปพิพากษาแล้วถือว่าเป็นอันจบเรื่อง

บางครั้ง รัฐก็ไม่ทำอะไรเลย แล้วก็บอกว่าปัจเจกผิด ให้ปัจเจกไปสะสางปัญหากันเอาเอง เช่น การใช้ความรุนแรงต่อผู้หญิงในครอบครัว ส่วนใหญ่ตำรวจไม่ค่อยสนใจรับแจ้งความ หรือบางกรณีก็พยายามไกล่เกลี่ยให้เข้าใจ ทำให้ผู้หญิงอยู่ในฐานะที่ลำบาก แม้กฎหมายครอบครัวจะถือเป็นเหตุให้ฟ้องหย่าได้ แต่ส่วนมากผู้หญิงจะขาดหลักฐานในการฟ้องร้องดำเนินคดีเมื่อตำรวจไม่รับแจ้งความ เป็นต้น (อมรา และ วิมลศิริ, 2541 : 9)

นอกจากนี้ การที่รัฐไม่สนใจควบคุม แต่กลับปล่อยปละให้มีการระบาดของสื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์ที่ตอกย้ำอำนาจชายเป็นใหญ่ โดยมุ่งเน้นให้ผู้หญิงต้องทำงานหนักทั้งงานในบ้านและนอกบ้าน และต้องมี "ความสวย" ตามแฟชั่นตะวันตกที่วางอยู่บนพื้นฐานการบริโภคนิยมและวัตถุนิยมสุดขั้ว ก็ทำให้ผู้หญิงต้องทำงานหนักและแบกรับความคาดหวังจากสังคม จนเกิดความเครียดทั้งร่างกายและจิตใจมากขึ้น และเมื่อเกิดความผิดพลาดเสียหายต่อร่างกาย ชีวิตจิตใจและทรัพย์สินของประชาชนขึ้น รัฐบาลและผู้นำทางการเมืองในสภาทั้งหลายจะมีสักกี่รายที่ยืดอกออกมาบอกว่า รัฐบาลและตัวเองในฐานะผู้นำรัฐบาล มีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อภาวะความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่เกิดขึ้นในครอบครัวของประชาชน

และเมื่อมองในมิติทางชาติพันธุ์ ในกรณีของผึ้ง ก็จะพบว่า การพัฒนาของรัฐและระบบทุนนิยมมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมให้ผู้หญิงชาวเขาได้รับการศึกษาสมัยใหม่มากขึ้น แม้ว่าเมื่อเธอเรียนจบแล้วจะถูกรัฐ "ลอยแพ" ก็ตาม เธอก็ยังได้ทักษะหลายๆประการจากการศึกษาสมัยใหม่ ไม่ว่าจะเป็นการใช้ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ วิทยาศาสตร์ ทักษะทางการค้าการแข่งขัน การมีมนุษยสัมพันธ์และบุคลิกที่เอื้อต่อการทำงานร่วมกับองค์กรที่เป็นทางการ ฯลฯ มาใช้เป็นเครื่องมือในการดำรงชีวิต ในการต่อรองอำนาจกับครอบครัว เครือญาติ และระบบอำนาจชายเป็นใหญ่ ในการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมในแบบที่เธอต้องการ

แต่การทุนนิยมโดยรัฐก็ใช่แต่จะมีแต่ด้านดีสำหรับเธอ แต่ทุนนิยมโดยรัฐก็ยังหยิบยื่นอำนาจชายเป็นใหญ่ที่สร้างการกดขี่และความเจ็บปวดให้เธอด้วย ไม่ว่าจะเป็น การพัฒนาที่มีอคติต่อชาวเขาในเรื่องต่างๆ ทำให้ฐานะทางบ้านของเธอยากจนลง การ "ลอยแพ" หรือไม่ส่งเสริมอาชีพแก่แรงงานผู้หญิงยากจนไม่มีเส้นสายอย่างเธอ หลังจากที่ส่งเสริมให้เธอได้รับการศึกษาขั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 แล้ว ทำให้เธอไม่สามารถใช้ความรู้ที่ร่ำเรียนมาอย่างเต็มศักยภาพ มิหนำซ้ำ เมื่อกลับเข้าไปอยู่ในชุมชนหมู่บ้าน ก็ทำให้เธอผิดหวังอีก เพราะที่นั่น ไม่มีที่ว่าง ไม่มีตำแหน่งงานว่างให้กับแรงงานหญิงที่ได้รับการศึกษาชั้น ม. 3 ซึ่ง "สูงกว่า" ความรู้ของคนทั่วไปในหมู่บ้านของเธอ ทำให้เธอต้องผิดหวังและครองตัวอยู่ในชุมชนหมู่บ้านยากขึ้น เป็นต้น

นอกจากนี้ ทุนนิยมโดยรัฐก็ยังมีลักษณะที่เป็นความคลุมเครือก้ำกึ่งระหว่างด้านดีและด้านที่ไม่ดีให้กับเธอ เช่น ส่งเสริมให้เธอมีบทบาททางเพศสภาพในแบบ "ผู้หญิงเก่ง" ที่ระบบทุน

นิยมต้องการ คือ มีทั้งความอ่อนโยน มีจิตใจที่จะบริการผู้อื่น และในขณะเดียวกัน ก็มีความทะเยอทะยาน กล้าคิดกล้าทำ สามารถที่จะแข่งขันกับคนอื่นๆ (แม้จะเสียเปรียบผู้ชาย) ได้ ซึ่งเปรียบเสมือนการช่วยให้เธอสามารถมีเครื่องมือในการดำรงชีวิตมากขึ้น แต่อีกด้านหนึ่ง ก็เป็นตัวสรรค์สร้างความขัดแย้งระหว่างบทบาททางเพศสภาพระหว่างตัวเธอ พ่อแม่ สามี และแม่ของสามี ทุนนิยมโดยรัฐได้ช่วยเปิดม่านมองโลกให้เธอเห็นความไม่เท่าเทียมกันทางเพศสภาพ ชาติพันธุ์ ชนชั้น และอายุ ทั้งในระดับครัวเรือน เครือข่ายการค้าน้ำเต้าหู้ องค์กรธุรกิจอย่างโรงงาน-โรงแรม รวมไปถึงสังคมวงกว้างมากขึ้น ในแง่หนึ่งก็ทำให้เธอตระหนักถึงความไม่เท่าเทียมกันดังกล่าว และพยายามที่จะทำให้มันเท่าเทียมกันมากขึ้น แต่ในความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เธอก็ต้องเผชิญหน้ากับผู้คนที่ยังยึดถืออำนาจชายเป็นใหญ่ในกฎเกณฑ์ ธรรมเนียม บรรทัดฐานทางสังคมทั้งเก่าและใหม่อยู่ การเผชิญหน้าดังกล่าว บ่อยครั้งที่ทำให้เธอเจ็บปวด แต่ก็มีส่วนช่วยให้เธอมีพื้นที่ทางสังคมวัฒนธรรมและได้รับความเท่าเทียมกันทางเพศสภาพในเรื่องต่างๆมากขึ้น เป็นต้น

6.2 ข้อเสนอแนะ

6.2.1 เปิดม่านการศึกษาวิจัยเรื่องเพศสภาพกับครอบครัว

ดังที่ผู้วิจัยได้ออกโรงเอาไว้ว่า ปัจจุบันการศึกษาเพื่อที่จะทำความเข้าใจปัญหา ความซับซ้อน และความหลากหลายของรูปแบบโครงสร้างและความสัมพันธ์ภายในครอบครัวในประเทศไทยยังมีอยู่น้อยมาก ส่วนใหญ่นักวิจัยเองก็ยังเคยชินอยู่กับวิธีคิดเชิงเดี่ยวเกี่ยวกับบทบาททางเพศสภาพของผู้หญิงที่มีต่อครอบครัว เช่น ยังคิดว่าหน้าที่ในการอบรมเลี้ยงลูกต้องมอบให้กับผู้หญิงเป็นหลักเท่านั้น ความรักของแม่ที่มีต่อลูกเป็นความรักที่ยิ่งใหญ่ที่เกิดขึ้นตาม “ธรรมชาติ” เป็นหน้าที่ที่เป็นอภิมหาอมตะนิรันดร์กาล งานบ้านเป็นงานที่เหมาะสมที่สุดที่ผู้หญิงพึงกระทำ ในขณะที่สงครามนอกบ้าน การบริหารที่ต้องอาศัยความเฉียบขาดเข้มแข็งนั้น ต้องยกให้ผู้ชาย ฯลฯ

เราต่างอยู่ในสังคมทุนนิยม ที่แม้จะเป็นสังคมที่มีความเป็น “พหุนิยม” มากขึ้น แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าสังคมที่เป็น “พหุนิยม” ในเรื่องต่างๆ จะมีวิธีคิดในเรื่องเพศสภาพและครอบครัวที่เป็นพหุนิยมด้วย ตรงกันข้าม ผู้วิจัยเห็นว่าสังคมไทย ซึ่งเป็นพหุนิยมทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมในระดับหนึ่งนั้น ยังคงยอมรับวิธีคิดเชิงเดี่ยวเกี่ยวกับครอบครัวและบทบาททางเพศสภาพของผู้หญิง

ในสังคมที่มีความเป็นอยู่ที่ไม่ซับซ้อน มีประชากรไม่มาก เช่นสังคมในยุคเก็บของป่าล่าสัตว์ วิธีคิดเชิงเดี่ยวก็อาจจะไม่เป็นสิ่งตื้นเขินแต่อย่างใดนัก แต่สำหรับสังคมในยุคโลกาภิวัฒน์ วิธีคิดเชิงเดี่ยวนี้มักจะเป็นต้นตอของปัญหาและความรุนแรงหลายประการ เพราะนอกจากมันจะไม่สามารถอธิบายหรือทำความเข้าใจกับรูปแบบโครงสร้างและความสัมพันธ์ทางเพศสภาพ ชนชั้น

ชาติพันธุ์ และอายุที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วในเรื่องครอบครัวได้แล้ว มันยังนำมาซึ่งอคติและความรุนแรงอีกมากมายหลายประการ ซึ่งอคติที่ฝังรากลึกในวิธีคิดเกี่ยวกับครอบครัวส่วนใหญ่ก็คืออคติทางเพศสภาพ ทำให้ผู้หญิงจำนวนมากต้องทนทุกข์ทรมาน ถูกทำร้ายทั้งกายและใจ ซึ่งความเจ็บปวดดังกล่าว ในหลายๆกรณีก็เป็นสิ่งที่ผู้ชาย และผู้ที่มีเพศสภาพอื่นๆ เช่น กลุ่มชายรักชาย หญิงรักหญิง ยากจะหนีพ้น

งานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงเป็นการนำเสนอวิธีคิดเชิงซ้อนในการศึกษาครอบครัวและบทบาททางเพศสภาพของผู้หญิงชาวเขา โดยใช้แนวการศึกษาทางมานุษยวิทยาสตรีนิยมแบบผสมผสาน และวิธีวิทยาแบบการเป็นเพื่อนร่วมวิจัย (Collaborative Approach) ซึ่งผู้วิจัยคิดว่า เป็นการศึกษาครอบครัวและบทบาททางเพศสภาพของผู้หญิงชาวเขาที่ฉีกแนวไปจากการศึกษาเชิงโครงสร้าง – หน้าที่นิยม (Structural - Functionalism) ที่เคยมีมาเป็นอย่างมาก และผู้วิจัยก็คาดหวังว่าการศึกษาครั้งนี้จะไม่เพียงบรรลุวัตถุประสงค์และตอบคำถามการวิจัยที่ตั้งไว้เท่านั้น แต่น่าจะนำไปสู่ การวิพากษ์วิจารณ์ถกเถียงกัน เป็นโจทย์การวิจัยที่สามารถนำไปสู่การถกเถียงในวงกว้าง ทำให้การศึกษาครอบครัวและบทบาททางเพศสภาพของผู้หญิงมีชีวิตชีวาและก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม งานศึกษาวิจัยในประเด็นดังกล่าวก็ยังต้องการแนวคิดและวิธีวิทยาที่หลากหลายมาใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาที่สะท้อนมุมมองของสมาชิกในครอบครัวทุกคนอย่างรอบด้าน ทั้งสามี ภรรยา ลูก หลาน พ่อตา แม่ยาย ญาติใกล้ชิด, การศึกษาแนวปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology), แนวสตรีนิยม (Feminism) สำนักต่างๆ, แนวนิเวศวิทยาการเมือง, แนวประวัติศาสตร์ท้องถิ่น, แนวเศรษฐศาสตร์การเมือง, แนวสัญศาสตร์ (Semiology) ฯลฯ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า สังคมศาสตร์ในเมืองไทยจะพัฒนาแนวการวิจัยเพื่อสร้างความรู้ใหม่ๆในเรื่องนี้ได้จำเป็นต้องมีเวทีแลกเปลี่ยน ถกเถียงกันให้มากกว่าที่เป็น โดยมองการโต้แย้งดังกล่าวในเชิงบวกมากขึ้น และพยายามหาช่องทางและเงินทุนสนับสนุนให้นักวิจัยสาขาต่างๆ ที่มีความแตกต่างกันในมิติต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นภูมิหลังในการศึกษา เพศ อายุ ชาติพันธุ์ ชนชั้น มาเรียนรู้ที่จะทำวิจัยร่วมกันในพื้นที่หรือชุดโครงการเดียวกันให้มากขึ้น แทนที่วิทยานิพนธ์หรืองานวิจัยจะแยกกันทำหรือแบ่งส่วนกันทำอย่างประเพณีนิยมแต่ก่อน

6.2.2 โบยบินจากกรอบแนวคิดอำนาจชายเป็นใหญ่ที่ตายตัว

การสะท้อนความเจ็บปวดทั้งร่างกายและจิตใจของผู้คนที่ถูกกดขี่เป็นพันธะกิจสำคัญประการหนึ่งของงานวิจัยสังคมศาสตร์ในยุคร่วมสมัยนี้ โดยเฉพาะงานวิจัยในสาขาสังคมวิทยามานุษยวิทยาและสตรีนิยม แต่การโต้แย้งว่าผู้หญิงกับผู้ชาย ใครเจ็บปวดกว่าใคร โดยตั้งแง่กับอีก

ฝ่ายว่าเป็นผู้กระทำผิดอย่างสุดโต่ง พูดง่ายๆคือ แบ่งแยกระหว่าง "อาชญากร" กับ "เหยื่อ" ไม่น่าจะเป็นแนวทางที่ทำให้ "เหยื่อ" จะมีชีวิตที่มีหลักประกันความเท่าเทียมและได้รับความคุ้มครองมากขึ้นได้ ยกตัวอย่าง การวิเคราะห์ของสตรีนิยมกระแสหลักในเมืองไทย (ตามที่ผู้วิจัยเข้าใจ) ที่ยังมักจะมีมุมมองต่อผู้หญิงอย่างโรแมนติกว่าดีและสูงส่งกว่าผู้ชาย ในขณะที่มองผู้ชายว่าเหลวแหลกสุดขั้ว ผู้วิจัยก็เกิดความสงสัยว่า ถ้าเรายอมรับว่าทุกคนล้วนมีความรู้สึกนึกคิด การวิเคราะห์ของสตรีนิยมกระแสหลักในเมืองไทยซึ่งยังติดอยู่ในวิธีคิดแบบแบ่งแยกคู่ตรงข้าม และโน้มเอียงเข้าหาความรู้สึกของผู้หญิงอย่างสุดโต่งเช่นนี้ จะสามารถนำไปใช้อธิบายความเจ็บปวดของผู้ชายในชีวิตครอบครัวได้มากน้อยแค่ไหน? อย่างไร?

ผู้วิจัยคิดว่า สิ่งที่สำคัญกว่าน่าจะเป็นการพยายามสร้างความเข้าใจและตระหนักว่า เราทุกคนต่างก็มีส่วนร่วมกันสร้างปัญหาเหล่านั้นไม่มากก็น้อย และแต่ละคนก็มีศักยภาพในการทำให้มันดีขึ้นด้วย มิใช่แบ่งแยกว่าใครผิดใครถูกหรือมองว่าปัญหาดังกล่าวเป็นเรื่องของ "ความเป็นอื่น" ที่เราควรนิ่งดูดาย

ความสัมพันธ์ทางเพศสภาพในครอบครัว หากดูในโครงสร้างอาจนับได้ว่าเป็นระบบอำนาจชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) แต่ในระดับปฏิบัติการ ผู้วิจัยคิดว่า มันมีความซับซ้อนคลุมเครืออยู่มาก ยากที่จะประทับตราลงไปว่าเป็นระบบความสัมพันธ์ที่ให้อำนาจชายเป็นใหญ่ตามที่นักสตรีนิยมกระแสหลักระบุเอาไว้ เพราะอย่าลืมว่า Patriarchy เป็นแนวคิดที่สร้างจากมุมมองผู้หญิงชนชั้นกลางผิวขาวชาวตะวันตก แล้วเราก็กำลังอยู่ในช่วงทดลองนำแนวคิดดังกล่าวมาปรับใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษาสังคมในเขตเอเชียอาคเนย์ ซึ่งมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมสูงมาก และปัจจุบันก็ได้มีการโต้แย้งว่า ความสัมพันธ์ในครอบครัวไม่ได้เป็นไปตามแนวคิดเรื่องอำนาจชายเป็นใหญ่อย่างตะวันตกอย่างสุดโต่ง แต่เป็นความสัมพันธ์ทางเพศสภาพในครอบครัวเป็นความสัมพันธ์ที่มีการต่อรองอำนาจระหว่างสมาชิกและสถาบันทั้งในและนอกครอบครัว ทั้งในมิติของเพศ วัย ชนชั้น ชาติพันธุ์ อย่างเป็นพลวัต

การใช้แนวคิดอำนาจชายเป็นใหญ่แบบ "เหมารวม" และยึดติดอยู่กับวิธีคิดแบบคู่ตรงข้ามดังกล่าวนี้ ทำให้เราเสมือนตกอยู่ในกับดักของวิธีคิด ที่นอกจากจะทำให้เราไม่สามารถเข้าใจพลวัตของความสัมพันธ์เชิงอำนาจและบทบาททางเพศสภาพของสมาชิกภายในครอบครัวแล้ว ยังทำให้สถานการณ์การแบ่งแยกความเจ็บปวดของผู้หญิงออกจากผู้ชาย ของภรรยาออกจากสามี ของพ่อแม่ออกจากลูก ของปู่ย่าออกจากหลาน ให้ร้าวฉานบานปลายมากขึ้น โดยเฉพาะในสังคมเอเชียอาคเนย์ที่มักจะมองว่าครอบครัวเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนลึกซึ้งเป็นอย่างมาก

ประเด็นสำคัญของการใช้แนวคิด (Concept) จึงไม่ได้อยู่ที่การพิสูจน์ว่าใครจะเจ็บปวดกว่าใคร ใครชนะใคร หากแต่น่าจะอยู่ที่ว่า แนวคิดนั้นๆ ยังได้รับการถกเถียงกันอยู่หรือเปล่า?

เพราะการถกเถียงกัน ทำให้แนวคิดนั้นมีพลัง มีชีวิตชีวาในการนำไปอธิบายสังคม นำไปสร้างองค์ความรู้ของเราเอง อันน่าจะนำไปสู่การสรรค์สร้างทางเลือกในการพัฒนาสังคม บนพื้นฐานของการยอมรับความหลากหลายและเฉพาะเจาะจงของ "ความเป็นมนุษย์" ซึ่งไม่มีกลไกทางสังคมใดๆที่จะสามารถมากดทับเอาไว้โดยสิ้นเชิงได้[132]

ผู้วิจัยไม่ได้ชี้ว่าแนวคิดสตรีนิยมเป็นสิ่งผิดหรือบิดเบือน "ความจริงทางสังคม" อย่างร้ายแรง ตรงกันข้าม ผู้วิจัยออกจะชื่นชอบและชื่นชมในความห้าวหาญของบรรดานักสตรีนิยมในสำนักคิดต่างๆด้วยซ้ำ ที่กล้าออกมาต่อสู้เพื่อรับใช้อุดมการณ์ทางสังคม เพียงแต่ผู้วิจัยอยากเสนอให้มีการทบทวนและระมัดระวัง "กับดัก" ที่แฝงฝังมากับกรอบแนวคิดดังกล่าว เพื่อให้เราสามารถใช้มันเป็นเครื่องมือในการศึกษาวิจัยสังคมได้อย่างรอบคอบและรับผิดชอบมากขึ้น

6.2.3 มหาวิทยาลัยกับการวิจัยทางสังคมศาสตร์ : ทิศทางที่ต้องทบทวน

งานวิทยานิพนธ์เล่มนี้ เป็นความพยายามที่จะสวนกระแสการถูกจำกัดด้วยโครงสร้างการเขียน และระเบียบวิธีการพิมพ์วิทยานิพนธ์ที่แข็งทื่อ หยาบกระด้าง ที่พยายามจะแช่แข็งสิ่งที่เป็นพลวัตเอาไว้ภายใต้กรอบวิธีคิดแบบคู่ตรงข้าม และกีดกันกลวิธีการเขียนที่หลุดออกจากกรอบเหล่านี้ว่า "มันผิดระเบียบ" ราวกับว่ามันเป็น "ทัศนะอุจาด" อันเป็นความคิดที่ "บ้องตื้น" และเป็นอุปสรรคอย่างยิ่ง ในการพัฒนางานวิจัยทางสังคมศาสตร์ ทั้งที่มิติสำคัญประการหนึ่งของสังคมศาสตร์ก็คือ การพยายามสะท้อนให้เห็นพลวัตของความไม่เท่าเทียม และการดิ้นรนต่อสู้ของมนุษย์ แต่ผู้วิจัย อยากถามว่า ที่ผ่านมา มหาวิทยาลัยได้ให้อะไรที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาระเบียบวิธีการพัฒนางานวิจัยทางสังคมศาตร์เหล่านี้บ้าง? นอกจากจะคอยตรวจสอบ และควบคุมการพิมพ์ การเขียน ของนักวิจัย ราวกับครูประถมกำหนดให้นักเรียนคัดลายมือตามคำบอก มหาวิทยาลัยได้เคยทบทวนสิ่งเหล่านี้หรือไม่ ? เพียงไร ?

ถ้าตัวหนังสือในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสียงดังไปถึง "หอคอยงาช้าง" ของมหาวิทยาลัยได้ ผู้วิจัยเองก็ไม่แน่ใจว่าจะถูกลบเนื้อหาตอนนี้ทิ้งหรือไม่ หรือถูก "ผู้บังคับบัญชาการ" "ผู้บ้าอำนาจ" ของมหาวิทยาลัยกดหัวให้เขียนให้พิมพ์เป็นระเบียบเรียบร้อย ดังที่อาจารย์ธเนศ วงศ์ยานนาวา ได้กล่าวไว้ว่า งานเขียนของผู้ชายเป็นการเขียนเพื่อทำลายความแตกต่าง ความคลุมเครือ ให้อยู่ในรูปแบบที่เป็นระบบระเบียบ นำเสนอได้อย่างมีเอกภาพ (ธเนศ วงศ์ยานนาวา, 2541 : 210) หรือเปล่า ?

---

[132] เฉพาะเนื้อหาในย่อหน้านี้ ปรับปรุงมาจากการกล่าวปิดการสัมมนาเครือข่ายนักศึกษาปริญญาโทด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ครั้งที่ 2 ในวันที่ 23 มิถุนายน 2545 ณ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดย ดร. อานันท์ กาญจนพันธุ์ อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

เมื่อเป็นดังนี้ ผู้วิจัยจึงอยากจะเสนอแนะให้มีเวทีใหญ่ๆในการที่นักศึกษา นักวิจัย นักบริหารมหาวิทยาลัย นักพัฒนาต่างๆ รวมไปถึงชาวบ้าน ประชาชนทั่วไป ได้เข้ามาร่วมตั้งคำถาม ทบทวน วิพากษ์วิจารณ์บทบาทของมหาวิทยาลัย เพื่อเพิ่มอำนาจต่อรองในการพัฒนาระเบียบวิธีวิจัย และวิธีวิทยาในการถ่ายทอดข้อมูล โดยการตั้งคำถามกับกระบวนการเหล่านี้ว่ามีส่วนสร้าง / ผลิตซ้ำอคติในเรื่องใดบ้าง? ทิศทางของมหาวิทยาลัยในการ "คุมเข้ม" ระเบียบวิธีวิจัย และวิธีวิทยาได้เอื้อต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนยากจน และบรรดาผู้หญิงที่เป็น "คนชายขอบ" มากน้อยเพียงไร? มิพักต้องพูดถึงจริยธรรมทางวิชาการ ว่านักวิจัยและสถาบันการศึกษาวิจัยจำต้องมีส่วนรับผิดชอบต่อความเสียหายอันอาจเกิดขึ้นกับชาวบ้าน หรือผู้ที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะโดยเจตนาหรือไม่ก็ตาม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กฤษดาวรรณ หงศ์ลดารมภ์

2543 "ความเป็น พวกเรา และ พวกเขา ในสังคมไทย : การรายงานข่าวเกี่ยวกับชาวเขาในวาทกรรมหนังสือพิมพ์ไทย". *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร*,19 – 20, 3 : 11 – 48.

กาญจนา แก้วเทพ

2544 "ผู้หญิง / ผู้ชาย : ที่บ้าน / ที่สาธารณะ" ใน *สตรีศึกษา 2 : ผู้หญิงกับประเด็นต่างๆ*. (หน้า 59 – 129), กรุงเทพ : สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี.

คายส์, ชาร์ล

2538 "ชาวลื้อคือใคร : ย้อนอดีตชาวลื้อในประเทศลาว ไทย จีน". ใน *การศึกษาวัฒนธรรมชนชาติไท*. (หน้า 92 – 105), กรุงเทพ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ.

จันทนี เจริญศรี

2544 "ผลกระทบของแนวคิดหลังสมัยใหม่ต่อวิธีวิทยา" ใน *โพสต์โมเดิร์นกับสังคมวิทยา*. (หน้า 123 – 154), กรุงเทพ : สำนักพิมพ์วิภาษา.

จันทบูรณ์ สุทธิ

2539 "การเกษตรแบบตัดฟันโค่นเผาของเย้า" ใน จันทบูรณ์ สุทธิ และคณะ (บก.), *วิถีเย้า*. (หน้า 169 - 139), เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยชาวเขา.

ฉลาดชาย รมิตานนท์

2535 "ผู้หญิงกับวัฒนธรรม : มานุษยวิทยา คำตอบหรือตัวปัญหา" ใน *การศึกษาเรื่องผู้หญิง* (หน้า 1 – 40), กรุงเทพ :โครงการสตรีและเยาวชนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

2542 "การศึกษาครอบครัวไทย : ข้อคิดและแนวทางในการศึกษา" ใน *สังคมและวัฒนธรรมในประเทศไทย* (หน้า 249 – 263), กรุงเทพ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

2543 "บทนำ แนวคิดหรือมโนทัศน์สำคัญ : อำนาจ" ใน *มนุษย์, วัฒนธรรม : อำนาจและสิ่งแวดล้อม* (หน้า 1 – 6), เชียงใหม่ : ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ฉลาดชาย รมิตานนท์ และ ไชยันต์ รัชชกูล

2541 "Ethnography :ว่าด้วยการศึกษา/ การเขียนถึงเรื่องราวของคนอื่น". *สังคมศาสตร์ (มช.)* , 11, 1 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2541) : 54 – 74 .

ฉลาดชาย รมิตานนท์ และวิระดา สมสวัสดิ์

2532 "ยุทธวิธีในการดำรงชีวิตของปกาเกอะญอภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางนิเวศน์วิทยาบนภูเขา : ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างเพศ", รายงานการประชุมเสนอผลงานทางวิชาการด้านสตรีศึกษาในภาคเหนือ,โครงการสตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, หน้า 1 – 46.

ชลดา มนตรีวัต

2541 การสร้างความเป็นหญิงชายทางสังคม และจริยธรรมในชุมชนลาหู่ : กรณีศึกษาหญิงลาหู่. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์

2544 "มายาคติ + ประสบการณ์ กับการสร้างความไม่รู้เรื่องผู้หญิงไทย ข้อสังเกตจาก 108 เรื่องที่ผู้หญิงควรรู้ " ใน *108 เรื่องที่หญิงไทยควรรู้ (แต่ไม่เคยรู้ เพราะหลงนึกว่ารู้ๆกันดีอยู่แล้ว)* (หน้า 81 – 92), กรุงเทพฯ : พ้อบบุ๊คส์ พับบลิค.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์

2544 "คำนำ สิทธิมนุษยชน : สิทธิ 'สากล' เพื่อการปลดปล่อยสู่อิสระ" ใน ศรีประภา เพชรมีศรี (บก.), *สิทธิมนุษยชน เกณฑ์คุณค่าและฐานความคิด*(หน้า 13 – 33), กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

ทวิช จตุวรพฤกษ์

2538 พิธีกรรมเพื่อสืบทอดความเป็นชาติพันธุ์ของชาวเขายากจน : การปรับตัวทางวัฒนธรรมของชาวเขาเผ่าลีซอ ในจังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

2540 *จากยอดดอยสู่สลัม การปรับตัวของชาวเขาในเมืองเชียงใหม่.* เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยชาวเขา.

ธเนศ วงศ์ยานนาวา

2541 "ผู้หญิงและอำนาจ : การเขียนแบบผู้ชาย" ใน *สตรีศึกษา 1 : ผู้หญิงกับประเด็นต่างๆ* (หน้า 165 – 215), กรุงเทพฯ : คณะอนุกรรมการการศึกษา อาชีพ และวัฒนธรรม คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี.

นฤจร อิทธิจีระจรัส แปล

2538 "เครือญาติและโครงสร้างสังคม", เอกสารประกอบการสอนวิชา 159211 โครงสร้างเครือญาติและความสัมพันธ์ทางครอบครัว ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

นิวัตร สุวรรณพัฒนา

2540 ความคาดหวังของครอบครัว และบทบาทของลูกสาวใน 'ชุมชนค้าประเวณี' กรณีศึกษาหมู่บ้านแห่งหนึ่งในจังหวัดพะเยา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ .

นิธิ เอียวศรีวงศ์

2541ก "ธาตุแท้ของผู้หญิง" ใน *ยุคสมัยไม่เชื่ออย่าลบหลู่* (หน้า 98 – 103), กรุงเทพฯ : แพรวสำนักพิมพ์.

2541ข "เสรีภาพในวัฒนธรรมไทย" ใน *วัฒนธรรมความจน?* (หน้า 73 – 78), กรุงเทพฯ : แพรวสำนักพิมพ์.

2543 "ความเป็นอื่นของคนจน" ใน *คนจนกับนโยบายการทำให้จนของรัฐ* (หน้า 32 – 35), กรุงเทพฯ : คณะกรรมการเผยแพร่และส่งเสริมงานพัฒนา.

แบรีแมน , เจอรัลด์

2520 *เบื้องหลังหน้ากาก.* (แปลโดย อู่ทอง ประศาสน์วินิจฉัย), กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์รู้แจ้ง.

ปนัดดา บุณยสาระนัย

2545 "ชนเผ่าอาข่า : ภาพลักษณ์ที่ถูกสร้างให้สกปรก ล้าหลัง แต่ดึงดูดใจ" เอกสารประกอบการประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยาเรื่อง "คนมองคน : นานาชีวิตในกระแสความเปลี่ยนแปลง" ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 27 – 29 มีนาคม 2545.

ปรานี วงศ์เทศ

2544 *เพศและวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ : ศิลปวัฒนธรรม.

ปริตตา เฉลิมเผ่า กออนันตกูล

2543 "มาลินอฟสกี้กับตัวตนของนักมานุษยวิทยาไทย" *สังคมศาสตร์(มช.)*, 12, 1 (กรกฎาคม 2542 – มีนาคม 2543) : 121 – 144.

2545 "คำนำ : ชายขอบสังคมไทย" ใน ปริตตา เฉลิมเผ่า กออนันตกูล (บก.), *ชีวิตชายขอบ ตัวตนกับความหมาย* .(หน้า 4 – 15). กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

ผาณิต บุญยะวรรธนะ

2541 *ภาพสะท้อนความเหลื่อมล้ำทางเพศในสังคมไทยที่ปรากฏในภาษาไทย* . เชียงใหม่ : ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺตโต)

2541 *การศึกษากับการวิจัยเพื่ออนาคตของประเทศไทย*.กรุงเทพฯ: กองทุนวุฒิธรรม.

พอล และอีแลน ลูวิส

2528 "เมี้ยน(เย้า)" *หกเผ่าชาวดอย* (หน้า 135 – 169), เชียงใหม่ : ศูนย์หัตถกรรมชาวเขา.

พัฒนา กิติอาษา

2545 "สนาม ในความทรงจำของนักเรียนมานุษยวิทยา" ใน ปริตตา เฉลิมเผ่า กออนันตกูล (บก.), *คนใน : ประสบการณ์ภาคสนามของนักมานุษยวิทยาไทย* (หน้า 113 – 162), กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

พุทธทาสภิกขุ

มปป. *คู่มือมนุษย์* . กรุงเทพฯ : ธรรมสภา.

มงคล จันทร์บำรุง

2529 *ประเพณีการแต่งงานของชาวเขาเผ่าเย้า*. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยชาวเขา.

2533 "การอพยพของเย้าจากจีนถึงไทย กับการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการแต่งกาย" ข่าวสารสถาบันวิจัยชาวเขา,14, 3 – 4 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2539) : 7 – 11.

2535 "ชาวเขาเผ่าเย้า" เอกสารทางวิชาการประกอบการประเมินเพื่อแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้ชำนาญการพิเศษด้านวิจัยชาวเขา (เผ่าเย้า) "ตำแหน่ง นักวิจัยสังคมศาสตร์ 7" ของนายมงคล จันทร์บำรุง นักวิจัยสังคมศาสตร์ 6 สถาบันวิจัยชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่ กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย.

ยศ สันตสมบัติ

2537 *มนุษย์กับวัฒนธรรม* . กรุงเทพ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

2545 "มานุษยวิทยาไทยกับงานวิจัยภาคสนาม" ใน ปริตตา เฉลิมเผ่า กออนันตกูล (บก.), *คนใน : ประสบการณ์ภาคสนามของนักมานุษยวิทยาไทย* (หน้า 77 – 111), กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

วารุณี ภูรินสินสิทธิ์

2532 "สถานภาพ", ความคิดรวบยอดพื้นฐานทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา เอกสารวิชาการหมายเลข 3 เสนอในการประชุมวิชาการภาคสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ .

2541 "ผู้หญิงในสังคมหมู่บ้าน". *สังคมศาสตร์(มช.)* , 11, 2 (มกราคม – มิถุนายน 2542) : 23 – 51.

วิจิตร ว่องวารีทิพย์

2542 "เซ็กซ์ชวลลิตี้ บททดลองอ่านผ่านคอลัมน์ตอบปัญหาหัวใจ". *รัฐศาสตร์สาร (มธ.)*, 21, 2 : 243 – 272 .

วิทูรย์ ปัญญากุล และ ตรียดา ตรีมรรคา

2539 *บนแผ่นดินและชีวิตเดียวกัน : บทบาทหญิง – ชาย ในระบบเกษตรกรรมทางเลือก*. กรุงเทพฯ : เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก.

วิริยะ สว่างโชติ

2542 "ไปโรงเรียนก็ไม่ไป ไปทีไรก็ไปสาย บทเรียนว่าด้วยเรื่องของการศึกษา Pop (ular) Culture". *รัฐศาสตร์สาร(มธ.)*, 21, 3 : 269 - 300.

วิเศษ สุจินพรัหม

2543 การเคลื่อนไหวของผู้หญิงในพื้นที่สาธารณะในการจัดการป่าชุมชน จังหวัดลำพูน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วิสุทธิ์ เหล็กสมบูรณ์

2545 *การสร้างความหมายว่าด้วยเครือญาติและครอบครัวในเครือข่ายทางสังคมของผู้หญิงอิวเมี่ยน (เย้า) ภายใต้วิถีการผลิตเชิงพาณิชย์และระบบสังคมที่ให้อำนาจชายเป็นใหญ่ : กรณีศึกษาแม่ค้าชาวอิวเมี่ยนในตลาดแห่งหนึ่งของชุมชนเมืองเชียงใหม่.* เชียงใหม่: ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ศรินทิพย์ หมั้นทรัพย์

2543 กระบวนการผลิตเชิงพาณิชย์และการปรับเปลี่ยนบทบาทหญิงชาย ในชุมชนปกาเกอะญอ. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สนิท สมัครการ

2519 *มีเงินก็นับว่าน้อง มีทองก็นับว่าพี่*. กรุงเทพฯ : บรรณกิจ.

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์

2541 "เชียงใหม่ 700 ปี", *วิวัฒนาการของชุมชนแออัดและองค์กรชุมชนแออัดในเมือง : กรณีศึกษาเมืองเชียงใหม่* (หน้า 48 – 66), เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อวยพร พานิช

2541 "ผู้หญิงกับภาษา" ใน *สตรีศึกษา 1 : ผู้หญิงกับประเด็นต่างๆ* (หน้า 252 – 283), กรุงเทพฯ : คณะอนุกรรมการการศึกษา อาชีพ และวัฒนธรรม คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี.

อานันท์ กาญจนพันธุ์

2532 "ผู้หญิงกับพิธีกรรมในล้านนา : ข้อสังเกตจากพิธีเลี้ยงผีมดเมืองแพร่" รายงานการประชุมเสนอผลงานทางวิชาการด้านสตรีศึกษาในภาคเหนือ, โครงการสตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, หน้า 159 – 165.

2543 "หมู่บ้านในสังคมไทย : ข้อโต้แย้งทางความคิด" ใน จรัญ โฆษณานนท์ (บก.) *วิถีสังคมไท :สรรนิพนธ์ทางวิชาการเนื่องในวาระหนึ่งศตวรรษ ปรีดี พนมยงค์* (หน้า 326 – 367), กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิเด็ก.

2545ก "มองข้ามวัฒนธรรมสู่การเรียนรู้ที่ชายขอบของสังคมไทย" ใน ปริตตา เฉลิมเผ่า กออนันตกูล (บก.), *คนใน : ประสบการณ์ภาคสนามของนักมานุษยวิทยาไทย* (หน้า 35 – 75), กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

2545ข "การทะลุกรอบคิดของทฤษฎีและวิธีวิทยาของการทะลุกรอบคิด : มิติใหม่ในมานุษยวิทยาไทย", เอกสารประกอบการประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยา เรื่อง "คนมองคน : นานาชีวิตในกระแสความเปลี่ยนแปลง" ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร กรุงเทพมหานคร เมื่อ 27 – 29 มีนาคม 2545.

2545ค "เราจะเข้าใจสิทธิชุมชนอย่างไร"ใน *เส้นผมบังภูเขา: ความคิดสามัญเชิงวิพากษ์* (หน้า 20 – 30), กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาการเมือง.

2545ง "ทิศทางเกษตรกรไทยปี 2000" ใน *เส้นผมบังภูเขา : ความคิดสามัญเชิงวิพากษ์* (หน้า 161 – 170), กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาการเมือง.

อุไรวรรณ ตันกิมยง

2532 "ผู้หญิงในธุรกิจขนาดเล็ก", รายงานการประชุมเสนอผลงานทางวิชาการด้านสตรีศึกษาในภาคเหนือ,โครงการสตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, หน้า 136 – 158.

อุไรวรรณ แสงศร และคณะ

2534 *ความสัมพันธ์ระหว่างชนบท – เมือง กรณีศึกษา การย้ายถิ่นของชาวเขาเข้ามาอยู่ในเชียงใหม่.* เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยชาวเขา.

ภาษาอังกฤษ

Adam, Babara

2002 "The gendered time politics of globalization : of shadowlands and elusive justice" *Feminist Review*, 70, 3 – 29.

Bonvillain, Nancy

1997 *Women and Men : Cultural Constructs of Gender.* Upper Saddle River, New Jersey : Prentice – Hall.

Butler, Judith

1990 *Gender Trouble : Feminism:and the Subversion of Identity.* London and New York : Routledge.

Chob Kacha – ananda

1997 *Thailand Yao : past , present , and future.* Tokyo : Institute for the study of languages and cultures of Asia and Africa.

Cooper, Robert G.

1984 "Sexual Inequalities among the Hmong" in John Mckinnon and Wanat Bhruksasri (eds.) *Highlanders of Thailand* (pp. 173 – 186), Singapore : Oxford University Press.

Corrigan, Peter

1998 "Introduction : Advents of Consuming Society" in *The Sociology of Consumption : an introduction* (pp. 1 – 16), London : Sage.

Choychiang Saetern

1997 "The Iu-Hmein(Yao) ethnic group : world experiences" in Don McCaskill and Ken Kampe (eds.), *Development or domestication? : indigeneous people of Southeast Asia* (pp. 455 – 469), Chiangmai : Silkworm Books.

Deuleu Choopo and Marianne Naess

1997 "Deuleu: a life – history of an akha woman" in Don McCaskill and Ken Kemp (eds.) *Development or Domestication? : Indigeneous Peoples of Southeast Asia* (pp. 183 – 204), Chiangmai : Silkworm Books.

Dube , Leela

1997 *Women and Kinship : Perspectives on gender in South and South – East Asia.* New York : United Nation University Press.

Gardner, Katy and Lewis , David

1996 "New Directions – Practice and Change" in *Anthropology, Development and the Post – modern Challenge* (pp. 103 – 125), London and Sterling, Virginia : Pluto Press.

Humn, Maggie

1989 "Ethnomethodology" in *The Dictionary of Feminist Theory* (p.82). London : Prentice Hall

Johnson, Allan G.

1995 "Self"in *The Blackwell Dictionary of Sociology: a user's guide to sociological language* (pp. 249 – 250). Oxford : Blackwell.

Karim, Wazir Jahan

1995 *Male and Female in Developing southeast Asia* . UK , Berg Publishers.

Kirsch, Gesa E.

1999 *Ethical Dilemmas in Feminist Research: the politics of location,interpretation , and publication.*Albany : State University of New York press.

Klein, David M. amd James M. White

1995 *Family Theories : An introduction* . Thousand Oaks : Sage Publications.

Lebihan, Jill

2000 "Feminism and Liturature." In Sarah Gamble (ed.), *The Routledge Critical Dictionary of Feminism and Postfeminism* (pp. 129 – 139), New York : Routledge.

Mile, Douglas

1990 "Capitalism and The Structure of Yao Descent Units in China and Thailand : a comparison of Youling (1983) and Pulangka(1968)" in Gehan Wijeyewardene (ed.), *EthnicGroups across National Bounderies in Mainland Southeast Asia* (pp. 135 – 141), Singapore : Institute of Southeast Asia Studies.

Moreno, Eva

1995 "Rape in the Field : Reflection from Survivor," in Don Kulick and Margaret Wilson (eds.), *Taboo : Sex , Identity , and Erotic Subjectivity in Anthropological Fieldwork* (pp. 219 – 250), London and New York : Routledge.

Oliver, Kelly

1995 *FamilyValues :Subject between nature and culture.* Great Britain: Routledge.

Seymour – Smith, Charlotte

1986 "Gender" in *Macmillan Dictionary of Anthropology* (p.129) .Great Britain :Mcmillan Press.

Shostak, Marjorie

1983 *Nisa : the life and words of a !Kung Woman.* New York : Vintage Books.

Tong, Rosemarrie

1993 *Feminist Thought : a comprehensive introduction.* Great Britain : Routledge.

Trinder, Liz

2000 "Reading the texts :Postmodern feminism and the 'doing' of research" in Barbarra Fawcett et al.(eds.), *Practice and Research in Social Work : Postmodern feminist perspectives* (pp. 39 – 61), London : Routledge.

Tuttle, Lisa

1986 "Gender" in *Encyclopedia of feminism* (p. 123), New York : Fact on File Publication.

Wolf, Naomi

1992 *The Beauty Myth : how images of beauty are used against women.* New York : Anchor Books.

1998 *Promiscuities : the secret struggle for womanhood.* New York : Vintage.

สิ่งพิมพ์อิเลคทรอนิคส์

Food and Agricultural Organization

2002 *Gender and Food Security Division of Labour.* [online].Available:http:// www.fao.org/Gender/en/lab-e.htm[2002 , April 19].

2002 *Gender and Food Security Rural Economics.* [online] .Available:http:// www.fao.org/Gender/en/rur-e.htm[2002, April 19].

Neil, Dennis O.

2001 *The nature of kinship : an introduction to descent systems and family organization* [online] .Available :http: //anthropology . about.com / science /anthropology /gi/ dynamic / offsite .htm?site = http %3A % 2F% 2F daphne .palomar. edu%2Fmarriage % 2F default.htm [2001, May 30].

Gillis, John R.

1996 *A World of Their Own Making : Myth , Ritual , and the Quest for Family Values.* [online] Available :http:// sociology .about .com / science/ sociology /gi/ dynamic/office.htm?site=http%3A%2F%2Fwww.familydiscussions .com %2Fbook %2Fgills.htm[2001, June 13].

Illouz, Eva

1997 *Consuming the Romantic Utopia : Love and the Cultural Contraditions of Capitalism*[online]Available:http://sociology.about.com/science/sociology/gi/ dynamic/office.htm?site=http%3A%2F%2Fwww. familydiscussions. com % 2Fbook % 2Fillouz . htm[2001, June 13].

"Sexual Identity and Gender Identity."

2001. [online]. Available:http://eserver.prg/feminism/sexual-gender-identity.txt [Oct 12 , 2001].

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แผนภาพลำดับเครือญาติของผู้หญิงที่เป็นกรณีศึกษาและเป็นผู้ร่วมวิจัย

สัญลักษณ์ : ▲ผู้ชาย ○ผู้หญิง =การสมรส

แผนภาพครอบครัวของปู่ของผึ้ง (ก่อนปู่แต่งงานใหม่)

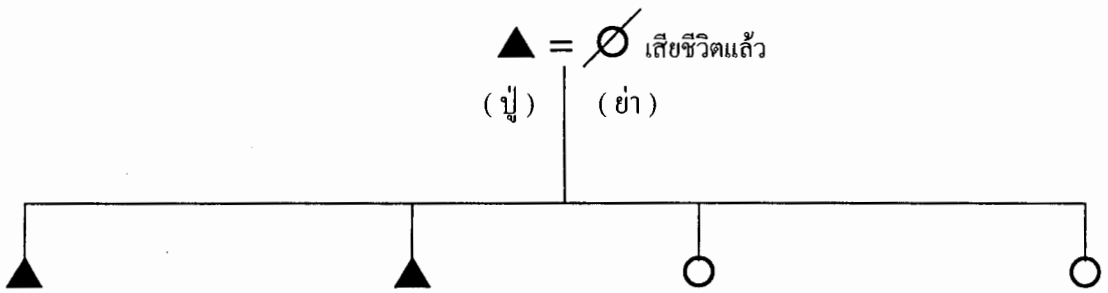

(พ่อของผึ้ง)

หมายเหตุ : พ่อของผึ้งเป็นลูกคนเดียวที่เกิดจากปู่และย่า ลูกคนอื่นๆในแผนภาพนี้ได้มาจากการรับเด็กอิวเมี่ยนและคนเมืองจากครอบครัวอื่นมาเลี้ยง (adoption)

แผนภาพครอบครัวของปู่ของผึ้ง (หลังปู่แต่งงานใหม่)

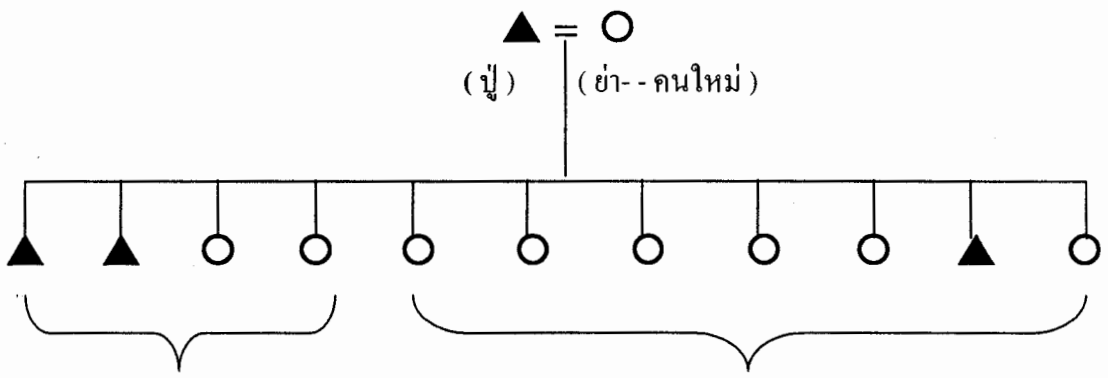

ลูกที่ปู่ได้มาจากครั้งอยู่กับย่าคนเดิม ลูกที่ได้มาเพิ่มจากการอยู่กับย่าคนใหม่

แผนภาพครอบครัวของตาของผึ้ง

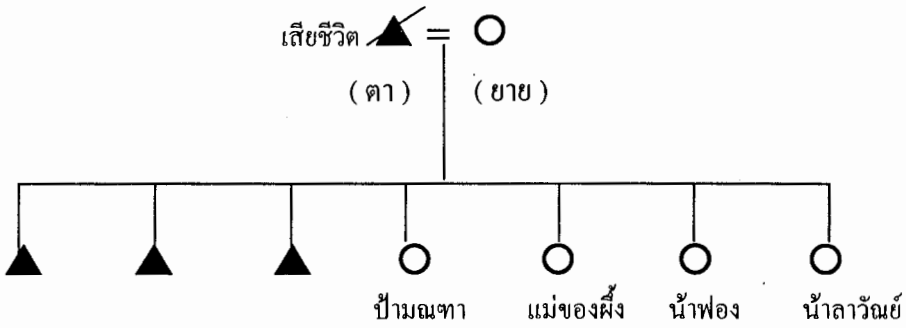

แผนภาพครอบครัวเดิมของผึ้ง

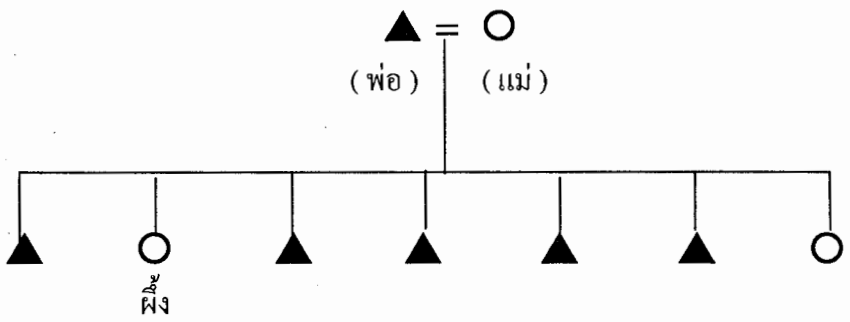

แผนภาพครอบครัวเดิมของสามีของผึ้ง

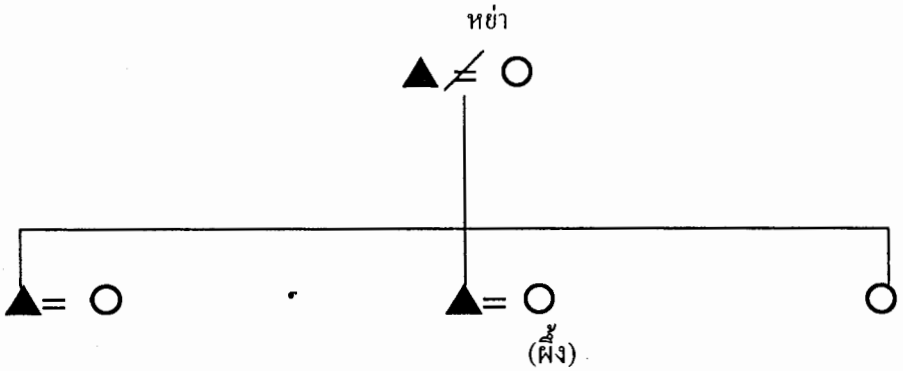

หมายเหตุ : สมาชิกทั้งหมดในแผนภาพสุดท้ายนี้ อยู่อาศัยในบ้านหลังเดียวกัน

ภาคผนวก ข

บริบทของการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้

บริบทของการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ เป็นส่วนที่ผู้วิจัยเห็นว่ามีความสำคัญต่อผู้อ่าน ในการที่จะช่วยให้มองเห็นเบื้องหน้า เบื้องหลัง และเบื้องลึกของการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ได้ชัดเจนขึ้น อันน่าจะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่าน ในการทำความเข้าใจเนื้อหาสาระของวิทยานิพนธ์ และเข้าถึง "ความเป็นจริงทางสังคม" ที่ผู้วิจัยและ "ผึ้ง" พยายามที่จะสื่อสารกับสังคมผ่านเวทีการเขียนเช่นนี้

อย่างไรก็ตาม เมื่อดูตามคำถามในการวิจัย วัตถุประสงค์ และกรอบคิดในการศึกษาแล้ว จะพบว่า เนื้อหาในส่วนนี้ไม่ได้เป็นประเด็นที่ต้องนำมาวิเคราะห์ แต่เนื่องจากผู้วิจัยเห็นว่าเป็นประเด็นที่มีความสำคัญที่ผู้อ่านไม่ควรมองข้าม ด้วยเหตุผลดังที่กล่าวไว้แล้วข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้นำมากล่าวพอสังเขปไว้ในภาคผนวกนี้

ผู้วิจัยแบ่งบริบทของการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ออกเป็นสองส่วนใหญ่ๆที่เชื่อมโยงกัน นั่นคือบริบททางวิชาการ กับบริบททางสังคมวัฒนธรรมของผู้วิจัย (ในส่วนบริบททางสังคมวัฒนธรรมของผู้ร่วมวิจัยได้กล่าวไว้แล้วในเนื้อหาวิทยานิพนธ์ ดังนั้นผู้วิจัยจึงไม่ขอกล่าวซ้ำ)

ในส่วนของบริบททางวิชาการ จะพบว่า วิทยานิพนธ์ชิ้นนี้เกิดขึ้นท่ามกลางวิกฤตสองประการที่สัมพันธ์ซึ่งกันและกัน นั่นคือ วิกฤตของการเสนอภาพตัวแทน (crisis of representation) และวิกฤตของความชอบธรรม (crisis of legitimation) ซึ่งเป็นข้อวิจารณ์จากแนวคิดหลังโครงสร้างนิยม (Poststructuralism) ดังที่จันทนี (2544) ได้ระบุไว้

จันทนี (2544) กล่าวว่า วิกฤตของการนำเสนอภาพตัวแทนนั้นเป็นผลมาจากการแบ่งแยกระหว่างองค์ประธานกับกรรมหรือผู้ศึกษากับผู้ถูกศึกษา ซึ่งแนวคิดหลังโครงสร้างนิยมมองว่าเป็นเพียงภาพลวงตา พวกเขา / เธอเสนอว่าในภาวะแบบหลังสมัยใหม่ (Postmodernity) เราไม่อาจมองได้ว่าใครหรือคนกลุ่มใดเป็นผู้อื่น (Other) และไม่อาจที่จะพูดแทนเขาได้ด้วยเหตุผลเพียงเพราะว่าเราได้ไปคลุกคลีกับกลุ่มตัวอย่างจริง และเขียนจากมุมมองของเขา ตรงกันข้าม ท้ายที่สุดประพันธกรเองต่างหากที่เป็นผู้กำหนดว่าจะเขียนถึงอะไร ยิ่งไปกว่านั้น การเปลี่ยนรูปจากประสบการณ์มาเป็นตัวบทยังเป็นการเปลี่ยนบริบทอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้น ตัวบทใดๆจึงไม่อาจอ้างความจริงภายนอกตัวบทนั้นได้ว่ามีระดับของสัจจะเท่าเทียมกัน ในส่วนของวิกฤตของความชอบธรรมนั้นได้ตั้งคำถามที่สำคัญก็คือ นักวิจัยมีสิทธิอะไร แค่ไหน ที่จะไปพูดแทนผู้ถูกศึกษา และหลังจากเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปแล้วว่าไม่มีตัวบทใดที่มีความเป็นกลาง (Value-free) และปลอดจากอุดมการณ์

เฉพาะซึ่งกำหนดโดยสถานภาพทางสังคมเศรษฐกิจของผู้ศึกษา นักวิจัยจึงไม่อาจอ้างความเป็นกลางขึ้นมาเป็นเกราะป้องกันตัวจากอิทธิพลเหล่านั้นได้[133] (จันทนี, 2544 : 124)

ในด้านของบริบททางสถาบันการศึกษาซึ่งสืบเนื่องมาจากนโยบายการพัฒนาของรัฐ ก็จะพบว่างานวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้อยู่ภายใต้โครงสร้างการกำกับดูแลของตัวแทนรัฐ ในที่นี้ก็คือมหาวิทยาลัยซึ่งยังติดอยู่กับแนวคิดระเบียบวิธีวิจัยแบบโครงสร้าง-หน้าที่นิยม (Structural – functionalism) แบบสุดขั้ว มิพักต้องพูดถึงระบบบริหารงานและวิธีคิดแบบระบบราชการที่อิงกฎระเบียบที่ส่วนใหญ่ล้าสมัยตายตัวซึ่งไม่ให้ความสำคัญกับวิธีคิดและวิธีวิจัยแบบสตรีนิยมอย่างจริงจังและจริงใจ ซึ่งไม่สอดคล้องกับทิศทางการวิจัยทางสังคมศาสตร์ในประเทศไทยซึ่งควรจะไปได้ไกลกว่านี้มาก หากสามารถปฏิวัติสิ่งเหล่านี้

และในส่วนของบริบททางสังคมวัฒนธรรมของผู้วิจัยนั้น นอกจากผู้อ่านจะติดตามได้จากเนื้อหาในบทที่ 5 ที่กล่าวถึงยุทธ์ (ซึ่งเป็นชื่อสมมติของผู้วิจัย) แล้ว ยังติดตามได้จากภาคผนวก ง และประวัติผู้เขียนซึ่งอยู่ตอนท้ายของเล่ม นอกจากนี้ ผู้อ่านก็สามารถติดต่อซักถามพูดคุยกับผู้วิจัยได้โดยตรงผ่านทางอีเมล์แอดเดรส WISOOTL@yahoo.com หรืออาจจะให้คำติชมตลอดจนแสดงอารมณ์ความรู้สึกใดๆต่องานชิ้นนี้ผ่านมาทางที่อยู่ดังกล่าว ก็จะถือเป็นเกียรติแก่ผู้วิจัยเป็นอย่างยิ่ง

โดยสรุป บริบททางวิชาการต่างๆดังกล่าวข้างต้นเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เกิดงานวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ ซึ่งมีลักษณะเป็นงานเขียนเชิงทดลองที่พยายามลบล้างเส้นแบ่งระหว่างงานวิชาการ – เรื่องแต่ง, เรื่องที่มีปริมณฑลสาธารณะ – เรื่องส่วนตัว, ผู้ศึกษา – ผู้ถูกศึกษา งานชิ้นนี้จึงมิได้เกิดขึ้นเพียงเพื่อสื่อสารความจริง แต่เป็นการสร้างความจริงให้ใกล้เคียงกับมุมมองและความรู้สึกนึกคิดของผู้หญิงที่เป็นกรณีศึกษาและเป็นผู้ร่วมวิจัยมากที่สุดเท่าที่โครงสร้างและระเบียบวิธีการเขียนวิทยานิพนธ์ในขณะนี้จะอำนวย โดยผู้วิจัยพยายามประนีประนอมและต่อรองอำนาจกับองค์ความรู้ทางสังคมวิทยามานุษยวิทยากระแสหลัก และกฎเกณฑ์ของระเบียบวิธีวิจัยและโครงสร้างระบบราชการในการจัดการของมหาวิทยาลัยที่พยายามครอบงำ ควบคุม และแย่งชิงพื้นที่ในการนำเสนอ "ความจริง" ในวิทยานิพนธ์ให้อยู่ภายใต้วาทกรรม (Discourse) ทางวิชาการต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความเป็นกลางทางวิชาการ การแบ่งแยกเป็นคู่ตรงข้าม การปฏิเสธหรือกีดกันวิธีเขียนที่เน้นอารมณ์ความรู้สึกตลอดจนเรื่องราวอันไม่เป็นระบบระเบียบของผู้หญิง ซึ่งเป็นความพยายามรักษาและผลิต

---

[133] ดูเพิ่มเติมใน จันทนี เจริญศรี "ผลกระทบของแนวคิดหลังสมัยใหม่ต่อวิธีวิทยา" *โพสต์โมเดิร์นกับสังคมวิทยา* (กรุงเทพ : สำนักพิมพ์วิภาษา, 2544), หน้า 123-154.

ซ้ำอำนาจชายเป็นใหญ่ให้ยังคงอยู่สืบต่อไป[134] การทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงมิได้ผูกขาดความเป็นเจ้าของโดยผู้วิจัยหรือผู้หญิงที่เป็นกรณีศึกษาและผู้ร่วมวิจัย หรือมหาวิทยาลัย หากแต่มันเป็นผลผลิตและจุดเริ่มต้นใหม่ๆของกระบวนการต่อรองอำนาจ และการสร้าง "ความจริง" ภายใต้บริบททางวิชาการ บริบททางสังคมวัฒนธรรม และบริบทของการพัฒนาการศึกษาวิจัยของรัฐผ่านทางการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัย โดยมีนัยยะของการขจัดอำนาจชายเป็นใหญ่ในโครงสร้างสังคมดังกล่าว ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าเป็นประเด็นที่ซับซ้อน ยาก และท้าทายนักสตรีนิยมและนักวิจัยทางสังคมศาสตร์ในทศวรรษนี้เป็นอย่างยิ่ง

---

[134] หากผู้อ่านสนใจว่าวาทกรรมทางวิชาการเหล่านี้เกี่ยวข้องกับอำนาจชายเป็นใหญ่อย่างไร สามารถย้อนกลับไปดูในรายละเอียดได้ในบทที่ 1 ของวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ในหัวข้อ 3.1 ผู้หญิงชาวเขา การเข้าถึงปัจจัยการผลิต และนโยบายการพัฒนา และหัวข้อ 3.5 การเขียนกับผู้หญิงและ "ความเป็นจริงทางสังคม"

ภาคผนวก ค

ความรู้สึกนึกคิดของผู้หญิงที่เป็นกรณีศึกษาและเป็นผู้ร่วมวิจัย ต่อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

เนื้อหาในภาคผนวก ค นี้ เป็นการถาม – ตอบ โดยผู้วิจัยเป็นผู้เขียนคำถาม แล้วยื่นให้ผู้หญิงที่เป็นกรณีศึกษาและเป็นผู้ร่วมวิจัยเป็นผู้ตอบลงในกระดาษ การถาม – ตอบนี้ กระทำหลังจากผู้วิจัยได้ทำการเขียนบทวิเคราะห์เสร็จสิ้นลงแล้ว

ผู้วิจัย : ผึ้งคิดว่าวิทยานิพนธ์คืออะไร ?

ผึ้ง : ผึ้งคิดว่า วิทยานิพนธ์คือ การศึกษาและค้นคว้างานชิ้นหนึ่งขึ้นมา และเจาะลึกเข้าไปถึงข้อมูลด้านต่างๆ เช่น สมมติศึกษาเรื่องเด็กติดยาเสพติด เขาก็ต้องมาศึกษาหรือค้นข้อมูลว่าสาเหตุที่ทำให้เด็กติดยามาจากอะไร และจะทำอย่างไรถึงจะแก้ปัญหาได้ เราคิดว่าน่าสนใจที่สุด เพราะเป็นงานที่ละเอียดมาก เพราะต้องศึกษาและค้นคว้าอย่างลึกซึ้ง ทำงานเป็นขั้นตอนเพื่อที่จะได้งานที่สมบูรณ์ที่สุด

ผู้วิจัย : การทำวิทยานิพนธ์ของผู้วิจัยมีส่วนช่วยให้ชีวิตของผึ้งดีขึ้นหรือเลวลงอย่างไรบ้าง?

ผึ้ง : ดีขึ้น คือ ทำให้ผึ้งได้รู้จักตัวเอง และประวัติญาติพี่น้องมากขึ้น ทำให้ภาเข้าใจหลายๆเรื่องมากขึ้น และสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้มากขึ้น เช่น สามารถคุยกับสามีได้รู้เรื่องกันมากขึ้น ส่วนที่เลวลง ก็คือ มีการขัดแย้งกันบ้างในบางเรื่อง เช่น อ่านคำถามที่เขาให้มาแล้วผึ้งไม่ค่อยเข้าใจในคำถามนั้นเท่าไร สื่อสารกันไม่ค่อยรู้เรื่อง เพราะเขาชอบอารัมภบทยืดยาว ทำให้ผึ้งหงุดหงิดรำคาญ แล้วก็ทะเลาะกัน

ผู้วิจัย : ผึ้งคิดว่าตัวเองมีส่วนร่วมในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้มากน้อยแค่ไหน? อย่างไร?

ผึ้ง : คิดว่ามากพอสมควร เพราะวิทยานิพนธ์นี้ เกี่ยวกับผึ้งและญาติๆ มันก็ต้องมีผึ้งเป็นหลัก คือข้อมูลส่วนใหญ่ ก็ต้องได้จากผึ้ง มิฉะนั้น มันก็จะเป็นวิทยานิพนธ์ที่สมบูรณ์ไม่ได้ จึงเป็นงานที่ขาดผึ้งหรือผู้หญิงที่เป็นกรณีศึกษาไม่ได้เด็ดขาด

ผู้วิจัย : ผึ้งรู้สึกอย่างไร เมื่อได้เข้ามามีส่วนช่วยทำวิทยานิพนธ์กับสามี?

ผึ้ง : รู้สึกดีใจ เพราะเหมือนกับผึ้งได้เข้ามาเรียนรู้ถึงการที่พี่เขาทำวิทยานิพนธ์ในแต่ละขั้นตอน ทำให้ผึ้งรู้ว่าไม่ใช่เรื่องง่ายเลย ที่พี่เขาจะสามารถทำวิทยานิพนธ์ได้แต่ละเรื่อง หรือกว่าจะจบนั้น มันแสนจะยากลำบาก ต้องอาศัยความอดทนและความพยายามอยู่ไม่น้อยเลยทีเดียว

ผู้วิจัย : ผึ้งคิดว่า ใครจะได้ประโยชน์จากวิทยานิพนธ์นี้บ้าง? และได้ประโยชน์ในเรื่องอะไร?

ผึ้ง : ผึ้งและชาวเขาทุกคนจะได้ประโยชน์จากวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ เพราะจะทำให้มีคนรู้จักชาวเขาที่แท้ว่าเป็นอย่างไร และสามารถเข้าใจถึงวิถีชีวิตของชาวเขาได้ดีขึ้น ส่วนสามีนั้น การทำวิทยานิพนธ์จนจบนี้ ทำให้เขาได้เข้าใจเรื่องชาวเขามากขึ้น และเขาก็ได้ความรู้ใหม่ๆมากมายเข้าไปในชีวิตประจำวัน มีความรู้กว้างขวางมากขึ้น

ผู้วิจัย : ผึ้งอยากจะเสนอแนะอะไรบ้าง ต่อการทำวิทยานิพนธ์ของสามีในครั้งนี้?

ผึ้ง : ผึ้งคิดว่าเขาทำได้ดีมาก เพราะเขาเอาใจใส่ต่องานชิ้นนี้มาก เพราะเป็นการทำวิทยานิพนธ์ที่แหวกแนวจากคนอื่นมาก ยังมีคนที่ยังไม่เข้าใจถึงงานของเขาเท่าไร เขาจึงต้องยอมรับข้อนี้และก็พยายามให้คนอื่นได้เข้าใจถึงงานชิ้นนี้มากขึ้น

ผู้วิจัย : ผึ้งมีความสุข / ทุกข์ อย่างไรบ้าง ในการช่วยสามีทำวิทยานิพนธ์ ?

ผึ้ง : มีความสุข ตรงที่ทำให้ผึ้งได้เห็นความพยายามของเขาในการทำวิทยานิพนธ์ และทำให้ผึ้งได้มีส่วนร่วมในงานนี้ และสามารถพูดคุยกับเขาได้รู้เรื่องขึ้น ส่วนความทุกข์ คงรู้สึกว่าต้องมาลำดับเหตุการณ์ในชีวิตประจำวันว่าเมื่อก่อน ทำอะไร อยู่ที่ไหน ซึ่งมันยากมาก เพราะชีวิตผ่านมาตั้งยี่สิบกว่าปีแล้ว ก็จำอะไรไม่ค่อยได้เพราะไม่เคยบันทึกไว้

ผู้วิจัย : ผึ้งคิดว่าสามีเอาเปรียบผึ้งหรือไม่ ในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ ?

ผึ้ง : คิดว่าคงมีการเอาเปรียบอยู่บ้าง แต่ก็ไม่มาก เช่น อาจเห็นผึ้งเป็นข้อมูลที่ใกล้ตัวที่สุด หรือเป็นกรณีศึกษาที่คิดว่าจะให้ข้อมูลได้ดีที่สุด

ผู้วิจัย : ผึ้งรู้สึกอย่างไร ที่งานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ทำให้คนอื่นต้องมารับรู้เรื่องของผึ้งกับสามี?

ผึ้ง : คิดว่าไม่มีอะไรที่จะเสียหาย ที่จะเปิดเผยประวัติหรือการดำเนินชีวิตของคนๆหนึ่ง เพราะวิทยานิพนธ์เล่มนี้อาจจะมีประโยชน์ต่อสังคมบ้าง ไม่มากก็น้อย เพราะฉันคิดว่า คงมีคนสนใจเรื่องนี้อยู่มากพอสมควร

ภาคผนวก ง

ความรู้สึกนึกคิดของผู้วิจัยต่อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

" ครอบครัวที่ดีเป็นอย่างไร? "

ผมก็เป็นคนหนึ่ง ที่ใฝ่ฝันจะมีชีวิตครอบครัว "ที่ดี" ที่อบอุ่น เหมือนกับความใฝ่ฝันกระแสหลักของคนทั้งโลก มีอยู่วันหนึ่ง หลังจากจบชั่วโมงเรียนตอนปี 1 ปริญญาโท พี่อิ๊ด นักศึกษารุ่นเดียวกันก็ถามผมว่า "ครอบครัวที่ดีควรจะเป็นอย่างไร?" ผมนึกอยู่นาน กลับไปบ้านก็นอนนึก ก็ยังตอบไม่ได้

เสียงหัวเราะของผู้ฟังมักจะดังขึ้นเสมอเมื่อผมบอกเล่าว่าตัวเองกำลังทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "ชีวิตครอบครัวของเมียผม" แม้ผมจะไม่รู้สึกชิงชังอะไรกับเสียงหัวเราะเหล่านั้น แม้ในใจจะเต็มไปด้วยความรู้สึกที่ไม่สู้จะยิ้มเท่าไรนัก แต่ผมก็ไม่รู้จะทำหน้ายังไง ก็ได้แต่ยิ้มตลอด ราวกับว่าการยิ้มเป็นปราการทางสังคมที่ผมสร้างขึ้นมาเพื่ออำพรางความรู้สึกบางอย่างเอาไว้

ผมมีชีวิตครอบครัวที่แตกร้าวมาตั้งแต่เล็ก ตอนเป็นเด็กจำความได้ ก็เห็นพ่อแม่ทะเลาะกันแล้ว ทางออกหนึ่งสำหรับเด็กผู้ชายตัวเล็กๆ นอกจากจะสะอึกสะอื้นอยู่เงียบๆแล้ว ก็หันเหไปสู่ห้องสมุด (ซึ่งผมเองก็จำไม่ได้ว่าอะไรเป็นเงื่อนไขและแรงดลใจให้เลือกที่จะอ่านหนังสือดังกล่าว) ครั้นได้มีโอกาสเข้าเรียนตั้งแต่มัธยมต้นจนถึงปริญญาตรี ผมก็เริ่มค้นหาคำอธิบายจากพุทธศาสนาและ จิตวิทยา ผมเริ่มรู้จักท่านพุทธทาส รู้จักซิกมันต์ ฟรอยด์ เพื่อนำความรู้จากปราชญ์ผู้เรืองนามเหล่านั้น มาช่วยสร้างคำอธิบายต่อชีวิตครอบครัวและตัวตนของผมเอง

การศึกษาต่อในระดับปริญญาโท นำผมกลับเข้าสู่การค้นหาคำอธิบายที่เป็น "วิชาการ" อีกครั้ง แต่คราวนี้ มันนำผมเข้าสู่สังเวียนแห่งการต่อสู้ที่เข้มข้นกดดันมากขึ้น เพราะมันได้ผนวกตัวผมเข้ากับสถานการณ์ที่บีบคั้นอีกระดับหนึ่ง ที่ผมต้องใช้เป็นพื้นที่การทำวิทยานิพนธ์ด้วย นั่นคือสถานการณ์ที่ตัวผมต้องมีชีวิตคู่ซ้อนอยู่ในชีวิตครอบครัวเดิมของตัวเองและของผึ้ง

ถ้าจะถามว่าผมรู้สึกอย่างไรกับการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ แม้จะมีหลายความรู้สึกปะปนระคนกัน แต่ความรู้สึกที่รุมเร้ามากที่สุดคือ ความเจ็บปวดใจ

ด้านหนึ่ง เป็นความเจ็บปวดที่ผมค้นพบว่า ตัวเองทำร้ายคนที่เรารัก ไม่ว่าจะเป็นภรรยาหรือแม่ ทั้งที่โดยไม่รู้ตัวและรู้ตัว (แต่ควบคุมตัวเองไม่ได้) เมื่อผมสำนึกผิด ส่วนใหญ่ ผมก็จะไปขอโทษ บางครั้งถ้าผมทำร้ายภรรยารุนแรง เช่น เผลอใช้กำลังทุบตีเธอ ผมก็จะใช้กำลังทุบตีตัวเอง เพื่อ

แสดงว่า ผมเองก็เสียใจ และอยากให้เธอเห็นใจผม ที่ต้องแบกรับความกดดันต่างๆมากมายเหมือนกัน ไหนจะต้องประคับประคองความสัมพันธ์โดยรวมของคนในบ้านที่ระหองระแหงอยู่เสมอ ไหนจะกลุ้มใจเรื่องเงินค่ากินอยู่ ค่าเล่าเรียน ไหนจะต้องเคร่งเครียดกับการศึกษา ทะเลาะกับแม่ไม่พอต้องมาทะเลาะกับเธออีก ไม่เห็นมีใครที่ไหนจะมาสนใจความรู้สึกของผมบ้าง

เพราะไม่ใช่แต่ผู้หญิงเท่านั้นที่ถูกทำร้ายจากอำนาจชายเป็นใหญ่ แต่ผู้ชายเองก็อาจเจ็บปวดรวดร้าว จากการกระทำของตัวเขาเองนั้นด้วย

การใช้ชีวิตคู่ที่เต็มไปด้วยช่องว่างและความขัดแย้งมากมาย บางครั้งผมก็ต้องหนีคำก่นด่าของแม่ เข้าไปตะโกนไม่เป็นภาษาอยู่ในห้องน้ำ บางครั้ง มือและนิ้วของผมก็ชุ่มไปด้วยเลือดจากการชกกระจกหน้าต่าง เพื่อหยุดยั้งถ้อยคำหยาบคาย ที่ทิ่มแทงใจเกินกว่าตัวเองจะรับไหว แม้ว่าบ่อยครั้ง ที่ผมนั่งกุมขมับน้ำตาไหล อยากจะหนีเตลิดไปเสียให้พ้นๆ แต่ผมก็ไม่อาจที่จะทำได้ เพราะแม่ของผม เมียของผม บ้านและชีวิตครอบครัวของผมอยู่ตรงนี้ และวิทยานิพนธ์ของผมก็อยู่ตรงนี้ ผมคิดว่าชีวิตตัวเองยังมีค่าที่จะทำสิ่งดีงามให้กับสังคมได้อีกมาก

ในขณะที่ผมพยายามตอบคำถามในการวิจัยของวิทยานิพนธ์นั้น ผมก็ตั้งคำถามอยู่ลึกๆ ในใจเหมือนกันว่า "ชีวิตตัวเอง ทำไมต้องเป็นอย่างนี้ แล้วเรื่องที่ล่อแหลมต่อชื่อเสียงของใครหลายๆคนอย่างนี้ จะไปเล่าให้ใครฟังได้" ในขณะเดียวกัน ผมเองก็ต้องประคับประคองความสัมพันธ์ภายในบ้านให้อยู่ร่วมกันได้ การดำรงชีวิตอยู่ในความสัมพันธ์ทางสังคมที่ตึงเครียดดังกล่าวเป็นสิ่งที่ยากและสะทือนใจยิ่งกว่าการเขียนวิทยานิพนธ์หลายสิบหลายร้อยเท่านัก

อย่างไรก็ตาม กระบวนการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ นอกจากจะทำให้ผมมีพื้นที่ทางสังคมในแวดวงสังคมวิทยามานุษยวิทยาและสตรีนิยมแล้ว ยังทำให้ผมรู้จักอำนาจชายเป็นใหญ่ รู้จักบทบาททางเพศสภาพ และมายาคติทางเพศสภาพ ชาติพันธุ์ อายุ ชนชั้น ทั้งที่ปรากฏและซ่อนเร้นอยู่ของตัวเองและคนใกล้ชิด รวมทั้งสังคมทั่วไปมากขึ้น แม้การเรียนรู้ดังกล่าวมันจะทำให้ตัวเองเจ็บปวดและอับอายในการที่ตัวเองใช้อำนาจชายเป็นใหญ่ไปกดขี่คนอื่นๆก็ตาม

แต่เมื่อผมถามภรรยาว่า เธอรู้สึกอับอายไหม ที่ผมนำเรื่องชีวิตครอบครัวและประวัติของเธอมาเปิดเผย ตีแผ่สู่สาธารณะชน เธอตอบว่า ไม่ แล้วผมในฐานะที่เป็นผู้ชาย ผู้ใช้อำนาจ ในฐานะของนักสังคมวิทยามานุษยวิทยาสตรีนิยมล่ะ จะอับอายไปทำไม?

ความรู้สึกอับอาย หรือลดทอนความเป็นมนุษย์ที่ผมมีต่อตัวเองจึงถูกหล่อหลอม ตีความใหม่ จากการศึกษาชีวิตของเธอ จนกลายมาเป็นวิทยานิพนธ์ เป็นการเขียนอำนาจ ถ้างานชิ้นนี้สามารถเป็นประโยชน์ต่อชีวิตครอบครัวของคนอีกมากมาย ไม่ทางใด ก็ทางหนึ่ง ก็ถือได้ว่าความเหนื่อยยากตรากตรำของผมและภรรยา รวมทั้งความขัดแย้งในชีวิตครอบครัวของเรา ได้ทำหน้าที่รับใช้สังคมได้อย่างภาคภูมิใจยิ่งแล้ว

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ นาย วิสุทธิ์ เหล็กสมบูรณ์

วัน เดือน ปี เกิด 26 มีนาคม 2516

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2534 สำเร็จการศึกษามัธยมศึกษาตอนปลาย
โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย จังหวัดเชียงใหม่

พ.ศ. 2539 สำเร็จการศึกษาศึกษาศาสตรบัณฑิต (สังคมศึกษา)
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ประสบการณ์การทำงาน

พ.ศ.2539 Sales representative บริษัทจัสมินสมาร์ทช็อป
และ บริษัทมิดแลนด์คอร์ปอเรชั่น จำกัด กรุงเทพ

พ.ศ.2540 Sales executive บริษัทนิชิโอกะ โซยิ(ประเทศไทย)จำกัด กรุงเทพ
และ ผู้จัดการทั่วไป ห้างหุ้นส่วนจำกัดเจ้าพระยา – สาละวินเทรดดิ้ง เชียงใหม่

พ.ศ.2541 ครูอาสาสมัคร ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภออมก๋อย
จังหวัดเชียงใหม่

พ.ศ.2542 เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน องค์การบริหารส่วนตำบลแม่เหียะ
จังหวัดเชียงใหม่

ทุนการศึกษา

พ.ศ.2543 ทุนสนับสนุนการวิจัยโครงการฝึกอบรมนักวิจัยด้านสตรีศึกษา รุ่นที่ 4
จาก ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ร่วมกับ
มูลนิธิไฮน์ริค เบิลล์ (Heinrich Boell Foundation)

พ.ศ.2544 ทุนอุดหนุนการวิจัยด้านวัฒนธรรม จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรม
แห่งชาติ
ทุนสนับสนุนการทำวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา จากทบวงมหาวิทยาลัย